

T.C.
BOLU ABANT İZZET BAYSAL ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER BİLİM DALI

SOĞUK SAVAŞ SONRASINDA ÇİN'İN
ENERJİ GÜVENLİĞİ BAĞLAMINDA AVRASYA POLİTİKASI

Doktora Tezi

Hazırlayan
İshak TURAN

Danışman
Prof. Dr. Kamer KASIM

BOLU 2020

ETİK UYGUNLUK BEYANI

Doktora Tezi olarak sunduğum, “SOĞUK SAVAŞ SONRASINDA ÇİN’İN ENERJİ GÜVENLİĞİ BAĞLAMINDA AVRASYA POLİTİKASI” başlıklı çalışmanın yazılmasında, bilimsel ve etik kurallara uyulduğunu, baŐvurulan kaynaklardan yapılan alıntılarının adlarının bilimsel kurallara uygun olarak metin içinde, dipnotlarda ve kaynaklarda gösterildiğini, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin tamamının ya da bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitede bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

İshak TURAN

06.05.2020

**Bugünlere gelmemde desteğini
ve emeğini esirgemeyen aileme...**

ÖN SÖZ

Tez konumun belirlenmesinden tezimin hazırlanmasına kadar, bana yol gösteren, değerli desteğini hiçbir zaman esirgemeyen, danışmanım sayın Prof. Dr. Kamer KASIM'a sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum.

Doktora tez izleme komitesinde yer alan ve çalışmalarımı büyük özveriyle takip eden Prof. Dr. Rasim Özgür DÖNMEZ, Doç. Dr. Senem KURT TOPUZ ve Dr. İlhan SAĞSEN'e teşekkür ederim.

Doktora öğrenimim süresince, verdikleri moral ve manevi desteklerini her zaman yüreğimde hissettiğim, kadim dostlarım Dr. Murat İNCE, Mustafa İNAN, Yasin TURAN, Yusuf Bahadır KESKİN ve Hasan ALKAN'a teşekkür ederim.

Son olarak, üzerimde büyük emekleri olan canım aileme, sonsuz sevgilerimi ve şükranlarımı sunuyorum.

İshak TURAN

06.05.2020

ÖZET

SOĞUK SAVAŞ SONRASINDA ÇİN'İN ENERJİ GÜVENLİĞİ BAĞLAMINDA AVRASYA POLİTİKASI

İshak TURAN

Doktora Tezi

Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. Kamer KASIM

Mayıs 2020, 357 + xxi Sayfa

Dönemin Çin Devlet Başkanı Deng Şiaoping'in ülke ekonomisini dışa açma politikasını benimsemesiyle birlikte, artan sanayi kapasitesi ve şehirleşmeyle doğru orantılı olarak enerji tüketimi de sürekli artmaya başladı. Böylece Soğuk Savaş sonrası dönemde 1993'te ilk defa petrol ithal etmeye başlayan Çin, 2000'lerde de doğal gaz ve kömür de ithal eder hale geldi. Hâlihazırda dünyanın en büyük enerji tüketen ülkesi olan Çin, enerji arzını bir beka sorunu olarak kabul etmektedir ve bu bağlamda dış politikada enerji güvenliğini sağlamak için çok yönlü politikalar geliştirmektedir. Enerji ithalatının yaklaşık %70'ini Amerikan donanmasının etkin olduğu açık denizler ve stratejik boğazlar yoluyla gerçekleştiren Çin, bu bağlamda enerji transferinde çok daha güvenilir bulunduğu Avrasya bölgesindeki enerji yatırımlarına büyük önem vermektedir. Özellikle ABD'nin 2011'de Çin'i hedef alan pivot stratejini ilan etmesiyle yakın çevresi olarak kabul ettiği Güney Çin Denizi ve Tayvan Boğazı üzerinden çevrelenme kaygısı taşıyan Çin, bir taraftan askeri güç kapasitesini artırarak bölgede caydırıcı güç olmaya çalışırken, diğer taraftan da ŞİÖ kapsamında Rusya ile ortak hareket ederek ABD'nin Avrasya'daki etkinliğinin artmasını önlemeye çalışmaktadır. Ayrıca Çin yönetimi, iktisadi anlamda finansal devletçilik araçlarını kullanarak küresel liberal sistemle uyumlu hareket ediyor izlenimi yaratmaya çalışmaktadır ve böylece Kuşak ve Yol inisiyatifi gibi araç, kurum ve projelerle enerji güvenliği yatırımlarını devlet merkezli bir karar alma süreci içerisinde uygulamaktadır. Bu çalışmada, Çin'in Soğuk Savaş dönemi sonrası Avrasya politikası, enerji güvenliği bağlamında analiz edilecektir.

Anahtar kelimeler: Enerji, Çin, Avrasya, Güney Çin Denizi, Finansal Devletçilik, Kuşak ve Yol

ABSTRACT**CHINA'S EURASIA POLICY IN THE CONTEXT OF ENERGY SECURITY
AFTER THE COLD WAR****İshak TURAN****PhD Thesis****Department of International Relations****Advisor: Professor Dr. Kamer KASIM****May 2020, 357+ xxi Pages**

Following the Chinese President Deng Xiaoping's Open Door Policy to foreign businesses, energy consumption has started to increase continuously in line with the increasing industrial capacity and urbanization. Thus, China, which started to import oil for the first time in the post-Cold War era in 1993, also imported natural gas and coal in the 2000s. China, which is currently the world's largest energy consuming country, considers energy supply as a matter of survival and develops multilateral foreign policy to ensure energy security. China, which realizes 70 % of its energy imports through open seas and strategic straits where the American navy is an active and dominant power, places emphasis on energy investments in the Eurasian region, which is regarded much more reliable in energy transfer. Especially with the announcement of the pivot strategy of the USA targeting China in 2011 has caused China to be concerned about containment policy around its "near abroad" such as South China Sea and Taiwan Strait and that's why China, on the one hand, tries to be a deterrent power in the region by increasing its military power capacity and on the other hand, it aims at preventing the increase of the USA's effectiveness in Eurasia by acting in strategic partnership with Russia within the scope of the SCO. In addition, the Chinese administration tries to create the impression that it is acting in harmony with the global liberal system by using economic statecraft tools, thus it implements its energy security policy in a state-centered decision making process through with tools, institutions and projects such as the Belt and Road initiative. In this study, China's post-Cold War Eurasian policy is analyzed in the context of energy security.

Key words: Energy, China, Eurasia, South China Sea, Economic Statecraft, Belt and Road

İÇİNDEKİLER

ONAY SAYFASI	ii
ETİK UYGUNLUK BEYANI	iii
ÖN SÖZ	v
ÖZET	vi
ABSTRACT	vii
İÇİNDEKİLER	ix
TABLolar LİSTESİ	xiii
ŞEKİLLER LİSTESİ	xv
GRAFİKLER LİSTESİ	xvii
HARİTALAR LİSTESİ	xviii
KISALTMALAR VE SİMGELER LİSTESİ	xix

GİRİŞ	1
--------------------	----------

I. BÖLÜM

1. NEOREALİST PERSPEKTİFLE ÇİN DIŞ POLİTİKASININ TARİHSEL, FELSEFİ VE EKONOMİK TEMELLERİNİN ANALİZİ: KAVRAMSAL VE TEORİK ÇERÇEVE	12
1.1. Neorealizmin Kavramsal Çerçevesi.....	15
1.1.1. Neorealist Paradigmanın Tarihsel Gelişimi	15
1.1.1.1. Sun Tzu ve Klasik Realizm Açısından Kadim Çin'in Politikası.....	20
1.1.1.2. 20. Yüzyılda Klasik Realizm	23
1.1.2. Neorealizm (Yapısal Realizm).....	29
1.1.2.1. Neorealizmin Temel Varsayımları ve Göreceli Kazanç İlkesi	30
1.2. Çin'in Dışa Açılım Stratejisi ve Finansal Devletçiliğin Çin Dış Politikasında Uygulanmaya Başlaması	40
1.2.1. Finansal Devletçilik	48
1.2.2. Finansal Devletçiliğin Neorealist Paradigma Temelinde Ele Alınması	55
1.2.3. Finansal Devletçiliğin Başlıca Araçları ve Çin'in Enerji Politikasındaki Rolü....	59
1.3. Çin Dış Politikasının Genel Hatları	63
1.3.1. Soğuk Savaş Dönemi Çin Dış Politikası.....	66
1.3.2. Soğuk Savaş Sonrası Çin Dış Politikası	70

1.3.3. Barış İçinde Bir Arada Yaşama Politikası	72
1.3.3.1. Bir Arada Yaşama Politikası Temelinde Geliştirilen “Tek Çin Politikası” ve “Tek Ülke İki Sistem” Model Yaklaşımı	79
1.3.3.1.1. Tek Ülke İki Sistem Politikası	81
1.3.3.1.2. Tayvan Sorunu	83
1.3.3.1.3. Çin Dış Politikasında Sorun Olarak Ayrılıkçı Hareketler ve “Tek Çin” Politikası	86
1.3.4. Çin’in Barışçıl Kalkınma Politikası	92
1.3.4.1. Çin’in Barışçıl Kalkınma Politikasının Doğuşu: “Dışa Açılım” Stratejisi	93
1.3.4.2. Çin’in Barışçıl Kalkınma Politikası	93
1.3.4.3. Çin’in Barışçıl Kalkınma Politikasındaki Başlıca Aracı: Ekonomi Kartı	96
1.3.5. Tek Kutuplu Dünya Düzeni Yerine Daha Çoğulcu Bir Sistem Yaklaşımı	100
1.3.5.1. Askeri Yaklaşım: Askeri Güç Kapasitesi ve Caydırıcı Güç Olma Arayışları	104
1.3.5.2. Siyasi Yaklaşım: Şanghay İşbirliği Örgütü ve Avrasya’da Denge Arayışları	106
1.3.5.3. Kamu Diplomasi Araçları ile Yeni Düzen Arayışı	110
1.3.5.4. Çin’in Yumuşak Güç Politikası	115

II. BÖLÜM

2. ÇİN DIŞ POLİTİKASINDA ENERJİ GÜVENLİĞİNİN ELE ALINMASI120

2.1. Enerjinin Güvenlik Meselesi Olarak Ele Alınması	121
2.1.1. Küresel Enerji Rekabeti ve Jeopolitik yaklaşımlar	123
2.1.2. Dünyada Enerji Üretim-Tüketim İlişkisi	126
2.2. Çin Dış Politikasında Enerji Güvenliği Yaklaşımı	136
2.2.1. Çin’in Enerji Üretim/ Tüketim İlişkisi	139
2.2.2. Çin’in Enerji Güvenliği Politikasında Milli Petrol Şirketlerinin Rolü	149
2.2.2.1. Çin’in Milli Enerji Şirketleri ve Başlıca Amaçları	149
2.2.2.1.1. Milli Şirketler Aracılığıyla Gerçekleştirilen Finansal Devletçilik Politikası	152
2.2.2.1.2. Çinli Milli Enerji Şirketlerinin Avrasya’daki Politikaları	158
2.2.3. Çin’in Alternatif Enerji Yolları Yaratma Politikası	162
2.2.3.1. Alternatif ve Güvenilir Enerji Yolu: Boru Hatları Diplomasisi	164
2.2.3.1.1. Avrasya Boru Hatlarında Rusya ile Artan Stratejik Ortaklık	165
2.2.4. Küresel Enerji Rekabeti: Çin’in ABD ile Karşı Karşıya Gelme Riski	170

III. BÖLÜM

3. ÇİN’İN ENERJİ GÜVENLİĞİNDE “YAKIN ÇEVRE” POLİTİKASI:

AVRASYA’YA ETKİSİ	175
3.1. Rusya’nın “Yakın Çevre Doktrini” ve Çin’e Uygulanabilirliği	177

3.2. Avrasya Enerji Güvenliği Bağlamında Güney Çin Denizi.....	180
3.2.1. Güney Çin Denizi Sorunu: Çin Dış Politikasında Sert Güç Yaklaşımı.....	184
3.2.1.1. Güney Çin Denizi Sorununun Başlıca Nedenleri	186
3.2.1.2. Güney Çin Denizi Üzerindeki Egemenlik İddiaları.....	188
3.2.1.2.1. Çin'in Egemenlik İddiaları	190
3.2.1.2.2. Diğer Kıyı Ülkelerinin Güney Çin Denizi Üzerindeki Egemenlik İddiaları	191
3.2.1.3. Güney Çin Denizi Üzerinde Artan Egemenlik Mücadelesinin Neorealist Perspektifle Ele Alınması.....	194
3.3. Çin'in Barışçıl Politikasının Test Alanı: Güney Çin Denizi Sorunu.....	197
3.4. Çin - ABD Rekabeti Merkezinde Tayvan Boğazı'nın Egemenliği Sorunu.....	205
3.5. Amerika'nın Dengeleyici Rolü ve Bölgede Artan Silahlanma Yarışı.....	216

IV. BÖLÜM

4. KUŞAK VE YOL İNİSİYATİFİ BAĞLAMINDA ÇİN'İN AVRASYA BÖLGESİNDEKİ ENERJİ POLİTİKASI	220
4.1. Çin'in Küreselleşme Stratejisi: Kuşak ve Yol İniyatifi.....	220
4.1.1. Kuşak ve Yol İniyatifinde Başlıca Yollar ve Ekonomik Koridorlar.....	223
4.1.1.1. Kuşak ve Yol İniyatifi Kapsamındaki Altı Ekonomik Koridor	228
4.2. Kuşak ve Yol İniyatifinin Başlıca Amaçları	232
4.2.1. Kuşak ve Yol İniyatifinin Neorealist Paradigma İçinde Ele Alınması	235
4.2.2. Kuşak ve Yol Bağlamında Çin'e karşı Avrasya'da artan Şüpheli Yaklaşımlar.	237
4.3. Kuşak ve Yol İniyatifinde Kurumsallaşma Süreci.....	242
4.3.1. Deniz Aşırı Yatırımların Desteklenmesinde Finansal Devletçilik Yatırımları...243	
4.3.1.1. Çin'in Küresel Enerji Yatırımları	247
4.3.2. Kuşak ve Yol İniyatifinin Yapısı, Bütçesi ve Kredi Sağlayan Kurumları	249
4.4. Çin'in Avrasya'ya Yönelmesiyle Bölgede Artan İşbirliği/Rekabet Ortamı.....	253
4.4.1. Çin'in Avrasya Bölgesiyle Ticari İlişkileri.....	255
4.4.2. Çin'in Bölgede Artan Etkisi ve Enerji Güvenliği Başta Olmak Üzere Rus-Çin İlişkilerine Yansıması	260
4.2.2.1. Kuşak ve Yol ile Avrasya Ekonomik Birliği Arasındaki İlişki	262
4.5. Çin'in Avrasya Enerji Politikası ve Kuşak ve Yol İniyatifi Kapsamındaki Yatırımları.....	265
4.5.1. Çin'in Enerji Arzı Güvenliği	266
4.5.2. Çin'in Avrasya'daki Enerji Politikaları	270
4.5.1.1. Çin'in Soğuk Savaş Sonrası Avrasya Enerji Yatırımları ile Kuşak ve Yol İniyatifi Arasındaki İlişki	273

4.5.1.2. Kuşak ve Yol İniyatifi Bağlamında Avrasya Enerji Politikası Yatırımlarında Sürekliliğin Devam Ettirilmesi.....	276
4.5.1.2.1. Rusya	277
4.5.1.2.2. Türkmenistan	279
4.5.1.2.3. Kazakistan.....	281
4.5.1.2.4. Kırgızistan.....	285
4.5.1.2.5. Tacikistan.....	286
4.5.1.2.6. Özbekistan	288

V. BÖLÜM

5. SONUÇ	291
-----------------------	------------

KAYNAKLAR	307
------------------------	------------

EKLER

Ek 1: Etik Kurul Onayı.....	357
------------------------------------	------------

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1.1: Halka Açık Finansal Hizmet Firmalarının Durumu	45
Tablo 1.2: Marshall Planı ile Kuşak ve Yol İnisiyatifinin Karşılaştırılması.....	52
Tablo 1.3: Negatif Yaptırımlar	52
Tablo 1.4: Olumlu Yaptırımlar	53
Tablo 1.5: Çin'in 2005-2019 Yılları Arasında Avrasya Bölgesindeki Yatırımları	60
Tablo 1.6: Çin Ekonomik mi Yoksa Askeri Tehdit midir?	98
Tablo 1.7: Çin'in Güç Durumu: Son 10 Yıl İçinde	105
Tablo 1.8: Gelecek 20 Yılda Hangi Ulus Süper Güç olacak?	105
Tablo 2.1: 2017'de Dünyadaki Petrol Üretimi ve Tüketimi	130
Tablo 2.2: 2017'de Dünyadaki Doğal Gaz ve LNG Üretimi ve Tüketimi	131
Tablo 2.3: 2017'de Dünyadaki Kömür Üretimi ve Tüketimi (Mtn)	132
Tablo 2.4: Çin'in 1990-2009 Arasında Petrol Üretim, Tüketim ve Bağımlılık Oranları.....	141
Tablo 2.5: Çinli Milli Şirketlerin Uzun Dönemli LNG Sözleşmeleri.....	148
Tablo 2.6: Çinli Milli Petrol Şirketlerinin Ülke İçindeki Sahiplik Oranları (yüzde)...	150
Tablo 2.7: Çinli Milli Şirketlerin Motivasyon ve Stratejileri	152
Tablo 2.8: Çinli Milli Enerji Şirketlerinin 1992-2009 Arasındaki Bölgesel Yatırımları	155
Tablo 2.9: Çinli Milli Şirketlerinin 1992-2009 Arasındaki Satın Alma Maliyetleri ...	156
Tablo 2.10: Çin'in Enerji İthal Ettiği Boru Hatları.....	165
Tablo 3.1: Çin'in Füze Gücü	210
Tablo 3.2: Çin – Tayvan Hava ve Donanma Güçlerinin Karşılaştırılması	211
Tablo 3.3: ABD'nin Tayvan'a Yönelik Silah Satışı ve Programları	215
Tablo 3.4: Pasifik'teki Bazı Devletlerin 2017 Yılı Savunma Harcamaları	217
Tablo 4.1: Seçili Limanlarda Çin'in Mali Kontrolleri	227
Tablo 4.2: Çin'in Başlıca Pazarları ve Kuşak ve Yol Kapsamındaki Kazanımları	233
Tablo 4.3: Çin'in Projeleri ve Orta Asya'daki İşgücü Sayısı	239
Tablo 4.4: Çin'in Avrasya'daki Konfüçyüs Enstitüleri Sayısı	242
Tablo 4.5: Çin: İçeriye Dönük Yatırımlar ve Doğrudan Dış Yatırımlar (1990–2016)	243
Tablo 4.6: 2010'dan itibaren Çinli Özel Sektörün Doğrudan Yatırımlardaki Payı	246
Tablo 4.7: Çin'in En Büyük On İki Küresel Şirketi	248

Tablo 4.8: Kuşak ve Yol İnisiyatifi Kapsamında Çin'in Avrasya Ülkeleriyle Yatırım ve Borçlanma Durumu	258
Tablo 4.9: 2017 İtibariyle Çin'in Avrasya Ülkeleriyle Ticaret Hacmi	259
Tablo 4.10: 2018'de Çin ve Dünyada Toplam Enerji Tüketimi	266
Tablo 4.11: 2018'de Çin'in Ham Petrol İthal Ettiği Başlıca Ülkeler	267
Tablo 4.12: 2018'de Çin ve Avrasya'da Enerji Üretim-Tüketim İlişkileri	271
Tablo 4.13: Çin'in Doğrudan Dış Yatırımları ve Enerji'nin Toplam Yatırımlardaki Payı (2005-2019)	272
Tablo 4.14: Çin'in Boru Hattıyla Doğal Gaz İhraç Ettiği Ülkeler	273
Tablo 4.15: Kuşak ve Yol İnisiyatifi Öncesi Avrasya Boru Hattı Projeleri	275
Tablo 4.16: Kuşak ve Yol İnisiyatifi Öncesinde Çin'in Orta Asya Bölgesindeki Enerji Sektöründeki Başlıca Öz Varlıkları	275
Tablo 4.17: Kuşak ve Yol İnisiyatifi Öncesinde Çin'in Rusya ile Gerçekleştirdiği Enerji Anlaşmaları	276

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1.1: Devlet Merkezli ve Özel Teşebbüslerle Sınır Ötesindeki Stratejik Kaynakların Birleştirilmesi ve Satın Alınması	46
Şekil 1.2: Finansal Devletçilik ile Yumuşak Güç Kaynaklarının Örtüşmesi	54
Şekil 1.3: Küresel Kaynakların Üretim fırsatları.....	61
Şekil 2.1: 2015’te Dünyada Enerji Tüketim Oranları	127
Şekil 2.2: Enerji Kaynakları Bağlamında Dünyada Enerji Tüketimi	129
Şekil 2.3: 2015-2021 Yılları Arasında Çin ve Dünyadaki yenilenebilir Enerji Kapasitesi Oranları	135
Şekil 2.4: Çin’de Elektrik Üretim Kaynaklarının Oranları	144
Şekil 2.5: Bazı Asya Pasifik Ülkelerinin LNG Depolama Kapasiteleri.....	147
Şekil 2.6: 2008-2013 Çin’in Dünyadaki Petrol Yatırımları ve Sağladığı Krediler	157
Şekil 3.1: Dünya ve Güney Çin Denizi Ticareti Hacmi	187
Şekil 3.2: Tayvan ve Çin’in Karşılaştırmalı 2010-2015 Arasındaki Savunma Bütçeleri.....	209
Şekil 4.1: Kuşak ve Yol İnisyatifi Projesine Dâhil Olan Ülkeler.....	223
Şekil 4.2: Çin’in Kuşak ve Yol İnisyatifi	223
Şekil 4.3: 2008-2017 Arasında AB-Çin Arasındaki Ticaret Hacmi.....	224
Şekil 4.4: Kuşak ve Yol İnisyatifi Kapsamında Liman İnşaatları.....	226
Şekil 4.5: Dünya Enerji Taşımacılığında Dar Geçitler.....	227
Şekil 4.6: 2015-2017 Arasındaki Çinli Yatırımlar Hakkındaki Medya Duyarlılığı.....	241
Şekil 4.7: Kuşak ve Yol İnisyatifinin Küresel Yatırım Ağı	244
Şekil 4.8: 1970-2018 Arasında ABD-Çin Doğrudan Yatırımları.....	245
Şekil 4.9: Kuşak ve Yol İnisyatifinin Finansman Yönetimi Tablosu	246
Şekil 4.10: Çin’in Dış Yardım Alanları.....	247
Şekil 4.11: 2018’deki Enerji Alanında Gerçekleşen Yatırımlar.....	248
Şekil 4.12: 2017 itibarıyla Çin’e Borcu Olan Devletlerin Milli Gelirlerine Oranı	252
Şekil 4.13: 2017’de Orta Asya Ülkelerinin Rusya ve Çin’le Olan Ticaret Hacmi Oranları	257
Şekil 4.14: Avrasya Üzerindeki Kuşak ve Yol Projeleri.....	258
Şekil 4.15: Çin’in 2007-2018 Yılları Arasındaki Doğal Gaz İthalatı.....	268
Şekil 4.16: Küresel Doğal Gaz ve LNG Ticareti.....	269
Şekil 4.17: Rusya Doğal Gaz Boru Hattı ve LNG İthalatı	270

Şekil 4.18: Kazakistan'ın 1995-2015 Arasındaki İhracat Göstergesi285

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik 1.1: Küresel Para Birimlerindeki Swift Hareketliliği	45
Grafik 2.1: 2017 Dünya Enerji Tüketimi	127
Grafik 2.2: 2010-2040 Enerji Tüketiminin Sektörel Dağılımı	128
Grafik 2.3: Dünyada Yenilebilir Enerji Üretimi (TWh) ve Yatırımları	134
Grafik 2.4: Çin'deki 1965-89 Arasındaki Petrol Üretimi ve Tüketimi	140
Grafik 2.5: 2017'de Dünyadaki Elektrikli Araba Sayısı	143
Grafik 2.6: Çin'deki Kömür Üretimi ve Tüketimi	145
Grafik 2.7: Çin'in Doğal Gaz Üretimi ve Tüketimi	146
Grafik 2.8: Dünyadaki Başlıca Enerji Şirketlerinin 2017-2018 Enerji Yatırımları ...	154
Grafik 2.9: 2013'te Çinli Milli Şirketlerin Denizaşırı Bölgelerde Ürettiği Petrol ve Gaz	155
Grafik 3.1: Çin ile Tayvan Arasındaki Ticaret Hacmi	207
Grafik 3.2: Tayvanlıların Kimlik Tanımlaması	208
Grafik 4.1: Ticaret Savaşları ve ABD'nin Çin'e LNG İthal Vizesi	269
Grafik 4.2: 2016 İtibariyle Kırgızistan'ın Aldığı Kredilerde Ülkelerin oranları	286
Grafik 4.3: 2015 İtibariyle Tacikistan'ın Aldığı Kredilerde Ülkelerin oranları	287

HARİTALAR LİSTESİ

Harita 2.1: Çin'deki başlıca Petrol Sahaları	142
Harita 2.2: 2035 LNG ihracat ve İthalatı Vizyonu	147
Harita 2.3: Rusya ve Çin Arasındaki Petrol ve Doğalgaz Hatları	168
Harita 2.4: Rusya'nın Petrol ve Doğal Gaz Boru Hatları ve Projeleri	169
Harita 3.1: Güney Çin Denizi Üzerindeki Ham Petrol Ticari Taşımacılığı	181
Harita 3.2: Çin'in Enerji İthal Haritası	183
Harita 3.3: Çin'in Güney Çin Denizi Üzerindeki Tarihsel İddialarının Karşılaştırılması: 1947, 2009, 2014)	191
Harita 3.4: Çin'in Güney Çin Denizi Üzerindeki Askeri Üsleri	202
Harita 3.5: Tayvan Boğazı Egemenlik İddiaları	205
Harita 3.6: Tayvan Boğazındaki Tarafların Askeri Üsleri ve Çin'in Kısa Mesafeli Balistik Füzelere	210
Harita 3.7: Çin'in Başlıca Donanma Gücü	213
Harita 4.1: Demir İpek Yolu	225
Harita 4.2: Kuşak ve Yol İnisiyatifi: Altı Ekonomik Koridor	228
Harita 4.3: Rusya ve Çin Arasında Mevcut ve Muhtemel Gaz Boru Hatları	278
Harita 4.4: Orta Asya-Çin Arasındaki Petrol ve Doğal Gaz Boru Hatları	279
Harita 4.5: CAREC Koridorları	283
Harita 4.6: Kazakistan-Çin Boru Petrol Hattı	284

KISALTMALAR ve SİMGELER LİSTESİ

AAAYB	: Asya Altyapı Yatırım Bankası
AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ACFTA	: Çin Serbest Ticaret Alanı
ADIZ	: Hava Savunma Tespit Bölgesi
AEB	: Avrasya Ekonomik Birliği
AİGK	: Asya'da İşbirliği ve Güven Artırıcı Önlemler Konferansı
APEC	: Asya Pasifik Ekonomik İşbirliği
ASEAN:	: Güneydoğu Asya Uluslar Birliği
BAİBÜ	: Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi
Bbl	: Milyar Varil Petrol
Bcm	: Milyar Metreküp
BDT	: Bağımsız Devletler Topluluğu
BM	: Birleşmiş Milletler
BMDHS	: Birleşmiş Millet Deniz Hukuku Sözleşmesi
BMGK	: Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'ndaki
BRICS	: Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin ve Güney Afrika Cumhuriyeti
CAATSA	: ABD'nin Hasımlarıyla Yaptırımlar Yoluyla Mücadele Etme Yasası
CAREC	: Orta Asya Bölgesel Ekonomik İşbirliği Programı
CCTV	: China Central Television
CEFC	: China Energy Company Limited
CIA	: Amerikan Merkezî İstihbarat Teşkilatı
CNOOC	: China National Offshore Oil Corporation
CNPC	: China National Petroleum Corporation
CPPC	: Çin Halkı Siyasi Danışma Konferansı
CRI	: China Radio International
Çev.	: Çeviren
ÇHC	: Çin Halk Cumhuriyeti
ÇKP	: Çin Komünist Partisi
ÇPEK	: Çin Pakistan Ekonomik Koridoru
DAC	: Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı Kalkınma Komitesi
DB	: Dünya Bankası

DÇD	: Doğu Çin Denizi
DİEY	: Deniz İpek Ekonomik Yolu
DTÖ	: Dünya Ticaret Örgütü
ECFA	: Boğazlar Arası Ekonomik İşbirliği Çerçeve Anlaşması
EIA	: ABD Enerji Bilgi İdaresi Başkanlığı
EİÇA	: Çin'le Tayvan arasında Ekonomik İşbirliği Çerçeve Anlaşması
ESPO	: Sibiryası-Pasifik Okyanusu Boru Hattı
FTAAP	: Asya-Pasifik Serbest Ticaret Bölgesi
GATT	: Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması
GÇD	: Güney Çin Denizi
GSYİH	: Gayri Safi Yurt İçi Hâsıla
GSMH	: Gayri Safi Millî Hâsıla
IMF	: Uluslararası Para Fonu
İYEK	: İpek Yolu Ekonomik Kuşağı
İYF	: İpek Yolu Fonu
KİK	: Kamu İktisadi Kuruluşları
KİY	: Kuzey İpek Yolu
KMG	: KazMunayGas
KMT	: Kuomintang
KvY	: Kuşak ve Yol
LNG	: Sıvılaştırılmış doğal gaz
MEB	: Münhasır Ekonomik Bölge
MC	: Milletler Cemiyeti
MÖ	: Milattan Önce
MS	: Milattan Sonra
NATO	: Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
Nm	: Deniz Mili
OBOR	: Bir Kuşak Bir Yol
OECD	: Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü
OPEC	: Petrol İhraç Eden Ülkeler
ÖEB	: Özel Ekonomik Bölge
PİSA	: Uluslararası Öğrenci Değerlendirme Programı
PLA	: Çin Halk Kurtuluş Ordusu
PLAN	: Çin Halk Kurtuluş Ordusu Donanması
RCEP	: Bölgesel Kapsamlı Ekonomik Ortaklık
RF	: Rusya Federasyonu
RMB	: Renminbi

SB	: Sovyetler Birliği
Sinopec	: China Petroleum and Chemical Corporation
SOE	: Devlet Merkezli Teşekköl
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
ŞİÖ	: Şanghay İşbirliği Örgütü
TANAP	: Trans Anadolu Doğalgaz Boru Hattı
TAPI	: Türkmenistan-Afganistan-Pakistan-Hindistan Boru Hattı projesi
TPP	: Trans-Pasifik Ortaklığı
UAD	: Uluslararası Adalet Divanı
UHK	: Ulusal Halk Kongreleri
UNDP	: Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı
UNESCO	: Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü
UNICEF	: Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu
UNWTO	: Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü
Yy	: Yüzyıl
P5 + 1	: BMGK Üyeleri ve İran
9/11	: 11 Eylül Terör Saldırıları

GİRİŞ

Enerji güvenliğinin dünyadaki en önemli rekabet meselelerinden birisi olduğu herkes tarafından kabul edilen bir gerçektir. Enerji güvenliği, rasyonel bir yaklaşımla iktisadi, siyasi ve askeri yönleri olan bir konudur. 1990 sonrası güvenlik meselelerinin çeşitlendiği ve siyasallaştığı dünyada, enerji güvenliği somut olarak hissedilmektedir ve dış politika karar alma sürecinde de yer almaktadır. Özellikle Çin gibi ciddi oranda ithal enerjiye bağımlı olan ülkeler için enerji güvenliği bir beka meselesine dönüşmüş durumdadır. Enerjinin bir güvenlik unsuru olarak ele alınması ise, devletlerin kaynaklarını koruma ya da bağımlılık içerisinde varlıklarını devam ettirebilme gereksiniminden kaynaklanmaktadır (Demir, 2015b: 143). Üretici ülkelerin enerjiyi makul fiyatlarda satma, tüketici ülkelerin ise güvenle enerjiye ulaşma durumu, küresel sistemde enerjinin rekabetçi bir ortamda bir güvenlik meselesine dönmesine zemin hazırlamaktadır. Örneğin Çin'in daha ucuz ve güvenilir yollardan enerji elde etmesi, küresel rekabette Çin'in elini daha fazla güçlendirecektir. Bunun farkında olan ABD, Çin lehine gelişecek ve Amerikan ulusal çıkarlarını olumsuz etkileyecek enerji yatırımlarını, projelerini ya da anlaşmalarını önlemeye ya da en azından geciktirmeye çalışacaktır. Enerji güvenliğinde geleneksel "erişebilirlik ve satın alabilirlik" kavramlarına ek olarak, çevresel, jeopolitik ve jeoekonomik faktörler de enerji güvenliği içinde ele alınmaya başlamıştır (Garlick, 2019: 147). Böylece enerji güvenliği çalışmalarında, sadece maliyet ve satın alma gibi klasik enerji güvenliği yaklaşımlarının çok daha ötesinde açıklamalar ve analizler yapılması zorunluluğu ortaya çıkmıştır.

Çin Halk Cumhuriyeti (ÇHC), devasa nüfusunun ihtiyaçlarını ve artan endüstriyel kapasitesinin enerji arzını karşılayabilmek için 2018'de 452 milyon ton petrol ile 122 milyar metre küp doğal gaz ithal etmiştir (BP, 2019: 9,17). Daha da önemlisi ithal edilen enerji oranı her yıl düzenli olarak artmaktadır. Çin'in ilk enerji ithalatı 1993'te petrol ile başladı ve bunu 2007'de doğal gaz, 2009'da ise kömür ithalatı takip etti. Böylece Çin tüm enerji kaynaklarında dışa bağımlı hale geldi. 2003'te Çin,

Japonya'yı geçerek dünyanın en çok petrol ithal eden ikinci ülkesi oldu (Cheng, 2008: 297). 2014 yılında ise, ABD'yi geçerek dünyanın en fazla petrol ithal eden ülkesi haline gelmiştir. 2009'da ise enerji ithalatında bağımlılığın %50'yi geçmesi, enerji güvenliği meselesini ülkenin en önemli sorunlarından birisi haline getirmiştir (Karaca, 2012: 98). Böylece enerji güvenliği, bir güvenlik meselesi olarak ilk kez 2000'lerde Çin dış politikasında yer almaya başladı. Günümüzde ise, Çin'in ithal enerjiye bağımlılığı %70'i geçmiş durumdadır ve dolayısıyla Pekin yönetimi, enerji arzını karşılamak için çok yönlü politikalar geliştirmektedir.

Sürekli artan enerji bağımlılığına ek olarak Çin'in enerji güvenliği hususunda en fazla kaygı duyduğu husus ise, ithal enerjisinin yaklaşık %70'ini gerçekleştirdiği açık denizler ile stratejik boğazlar üzerindeki güçlü Amerikan askeri varlığıdır. Çin'in Ortadoğu ve Afrika üzerinden gemilerle ithal ettiği petrol ve LNG, ya Hürmüz Boğazını ya da Malakka Boğazını kullanarak açık denizler boyunca Çin'e taşınmaktadır. Çalışmada Çin'in yaşadığı güvenlik kaygısına yönelik ne tür politikalar geliştirdiği detaylı olarak incelenmektedir. Bu bağlamda Çin, ABD varlığının göreceli olarak hissedilmediği ve ŞİÖ (Şanghay İşbirliği Örgütü) yapısı içerisinde bölgede kendisini daha güçlü hissettiği Avrasya bölgesindeki enerji yatırımlarına daha fazla öncelik vermeye başlamıştır. Çin, hem binlerce kilometreyi bulan boru hatlarına ciddi yatırımlar yapmaktadır hem de bu bölgedeki enerjinin keşfedilmesi, işletilmesi ya da çıkartılmasında milli şirketleri aracılığıyla bölgedeki enerji şirketlerindeki payını ve etkinliğini giderek artırmaktadır. Çin, bu bölgeden ithal edeceği doğal gaz ya da petrolün Çin'in toplam ithal enerji arzını karşılamayacağını farkındadır ancak en azından bu bölgedeki rezervlerden maksimum derecede faydalanarak denizlere olan bağımlılığını azaltmayı planlamaktadır.

Çalışma planı açısından tez, giriş ve sonuç bölümleri dışında dört ana bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde; çalışmanın kavramsal ve teorik çerçevesi açıklanacaktır. Ayrıca bu bölümde, Çin dış politikasının geleneksel yaklaşımlarını belirleyen tarihsel ve felsefi temellerinin analizi yapılarak bu hususlar somut örnekler üzerinden belirtmeye çalışılacaktır. Tezin kavramsal çerçevesini oluşturan neorealist yaklaşım, klasik realizmin temellerinin atıldığı Thukydides, Sun Tzu, Hobbes, Machiavelli, Edward Carr, Clausewitz ve Hans Mogenthau gibi klasik düşünürlerin görüşlerinden yola

çıkarak açıklanmaya çalışılacaktır. Daha sonra sistemi indirgemeci perspektifle ele alan neorealistler Kenneth Waltz, John Mearsheimer ve Robert Gilpin'in başlıca eserleri ve savları ele alınacaktır. Ayrıca Çin'in dışa açılım kapsamında geliştirdiği ve neorealist bir yaklaşım içinde uyguladığı "finansal devletçilik" (*economic statecraft*) politikası detaylı olarak incelenecek ve enerji güvenliğiyle olan ilişkisi kapsamlı şekilde verilecektir. Bu bağlamda Baldwin'in kavramsallaştırdığı ve Norris, Robert Blackwill ve Jennifer Harris'in katkıda bulunduğu "finansal devletçilik araçları" (*economic statecraft tools*), enerji kavramıyla ilişkilendirilecek şekilde analiz edilecektir. Kısaca enerji ve güvenliğin birlikte ele alındığı bu bölüm, neorealist paradigma ışığında detaylı olarak incelenecektir.

Bu bölümde ayrıca neoliberal bakış açısıyla değerlendirilen enerji kaynaklarına yapılan yatırımlar her ne kadar ticari bir faaliyet gözüktense de Çin'in "finansal devletçilik" kavramı içerisinde neoarealist perspektifle bu araçları nasıl uyguladığı verilmeye çalışılacaktır. Fransız devlet adamı ve gazeteci Georges Clemenceau'nun meşhur sözü "bir damla benzin... bizim askerlerimizin bir damla kanına değerdir" (NYTimes Archive, 1964) söylemi, enerjiye ulaşmanın liberal etik değerlerle çok da ilişkili olmadığını ortaya koymaktadır. Neoliberaler, İran, Kuveyt, Libya gibi Asya, Afrika ya da Ortadoğu ülkelerinin tarihte petrol nedeniyle uğradığı işgaller ya da halen yaşadıkları siyasal ve ekonomik istikrarsızlıklara pek değinmezler. Çin'in sürekli ve güvenilir bir şekilde enerjiye ulaşması durumunda dünyanın geri kalanına daha ucuz mallar satabileceğinin farkında olan Trump, iki devlet arasında 700 milyar doları geçen ticari ilişkilerin Çin lehine geliştiğini iddia ederek Çin'e karşı "ticaret savaşı" ilan etmiştir. Bu da liberallerin iddia ettiği gibi artan ekonomik ilişkiler, iki devlet arasında "kazan-kazan" ya da "karşılıklı bağımlılık" şeklinde yorumlanmamıştır. Bilakis ABD'nin Çin'e verdiği ticaret açığı, Çin'in daha da zenginleşmesine ve dolayısıyla askeri ve siyasi gücünü artırmasına da neden olmaktadır. Bu da iki devlet arasında enerji dâhil birçok alanda ciddi bir küresel rekabete yol açmaktadır. Neorealist Mearsheimer ve Waltz'a göre, hiyerarşik olmayan her sistem, ister ülke içinde olsun ister devletlerarasında bir şekilde çatışmaya meyillidir. Mearsheimer (2016: 87), devletleri kafesteki tutsaklara benzetir ve hayatta kalmak için diğer devletlerle bir rekabete girişmek zorunda olduklarını söyler. Waltz (2010: 132-133) ise, mutlak kazanç prensibinin sistemde geçerli olduğunu ve taraflardan birinin diğerinin artan uzmanlık,

zenginlik ve yeteneklerini artırdıkça diğerinin bu artan gücü ne şekilde kullanacağına dair korkuları ve şüpheleri olduğu için mutlak kazancın işbirliğini sağlayamayacağını belirtir. Çin'in yükselmesi, haliyle ABD'yi kaygılandırmaktadır ve bundan dolayı ABD, Çin'in enerji güvenliği sorununu aşmasını asla istememektedir.

Savaşı bir “ölüm-kalım meselesi” yani beka sorunu olarak gören Tzu (2017: 11), hükümdarların siyasi gerçeklikle hareket etmesini ve duygularına esir olmamasını salık verir. Çin ise, 2000 yılı aşan kadim tarihsel ve felsefi yönetim birikimiyle, ihtiyatlı şekilde hareket ederek ulusal çıkarlarını artırmayı hedeflemektedir. Bu bağlamda Çin, “barışçıl kalkınma” ve “barış içinde bir arada yaşama” söylemleriyle amaçlarını gerçekleştirme yoluna gitmektedir. Çin dış politikasının davranışlarının daha iyi anlaşılabilmesi için, bu bölümde Çin'in dışa açılım yolunda takip ettiği stratejilere ek olarak izlediği politikaların tarihsel ve felsefi yönleri de ele alınacaktır.

İkinci Bölümde; dünyadaki enerji üretim-tüketim ilişkisi, Çin dış politikasında enerjinin nasıl bir güvenlik politikasına dönüştüğü, Çin'in enerji güvenliğini hangi araçlarla sağlamaya çalıştığı ve son olarak Çin'in yeni bir enerji oyuncusu olarak ortaya çıkmasıyla artan küresel enerji rekabeti ele alınacaktır. Çin Devlet Başkanı Deng Şiaoping'in ülke ekonomisini dışa açma politikasıyla birlikte zaten geniş coğrafyada yaşayan bir milyarı geçen devasa nüfusu ve bol miktardaki doğal kaynaklarının da avantajını kullanarak 1978'den beri görülmedik bir ekonomik kalkınma gerçekleştirmektedir (Li ve Worm, 2009: 5). 2001'de Çin'in DTÖ üyesi olmasıyla Çinli milli ya da özel teşebbüs şirketlerinin dünyaya daha fazla açıldığı görülmektedir (Wang and Miao, 2016: 144). Özellikle 2008 krizi sonrasında gerekli finans ve yatırım desteğini sağlayamayan ABD ve onun Batılı müttefiklerinin yerini dolduran ve dünyaya kredi ve yatırım imkânları sunan Çin, doğal olarak dünyaya daha kolay açılma şansını yakalamıştır ve bunu da dış politikasında ulusal çıkarlarına hizmet edecek şekilde kullanmaktadır. 2005'te en fazla döviz stoku bulundurmakta Japonya'yı, 2007'de ekonomi büyüklüğünde üçüncü olan Almanya'yı, 2008'de en fazla kredi sağlayan ikinci ülke olan Japonya'yı geçen Çin'in, 2025-2040 arasında ABD'yi geçerek dünyanın en büyük ekonomisi olacağı öngörülmektedir. Ekonomik gücünü daha da artıran ve böylece öz güveni artan Çin, “Çin Rüyası” ve “Made in China 2025” vizyonlarını geliştirerek, gelecekte üretimin her alanında dünyada en iyi olmayı hedeflemektedir.

Ancak Çin'in dışı açılmasıyla birlikte endüstri kapasitesi giderek artmış ve buna bağlı olarak da şehirleşme oranı, elektrikli araç ve malların tüketiminde de artış görülmüştür. Tüm bunlar da Soğuk Savaş sonrasında ciddi bir enerji arzına neden olmuş ve Çin'in enerjide dışı bağımlılık oranının güvenli seviyeyi aşmıştır. Bundan dolayı Çin, artan enerji talebini karşılamak için bir taraftan ülke içindeki yenilebilir enerji kaynaklarına, enerji verimliliği çalışmalarına ve iç üretim işletmelerine ciddi yatırımlar yaparken, diğer taraftan da enerji ithal ettiği ülke sayısını ve enerji yollarını çeşitlendirmeye çalışmaktadır. Bu bölümde küresel enerji güvenliği ile Çin'in enerji üretim-tüketim ilişkisi ve politikaları detaylı olarak ele alınacaktır.

Üçüncü bölümde; Çin'in enerji güvenliği bağlamında Avrasya'nın güvenliğini deniz sınırlarından başlattığı ve bu bağlamda Soğuk Savaş sonrası Rusya'nın geliştirdiği "Yakın Çevre Doktrini"nin Çin versiyonunun bölgeye uygulanabilirliği sorgulanacaktır. Avrasya bölgesine yaptığı yatırımların ve gelecekte yapmayı planladığı projelerin başarıyla hayata geçebilmesi için, Çin'in kendisini Avrasya'da güvende hissetmesi gerekmektedir. Ayrıca Çin'in dış politikadaki neoliberal bağlamda geliştirdiği "barışçıl kalkınma" ve "barış içinde bir arada yaşama" politikaları, Güney Çin Denizi (GÇD) örnek vaka çalışması içerisinde teste tabi tutulacaktır. Çin'in enerji güvenliğinde de benzer iddialar geliştirmesi nedeniyle konunun incelenmesi Çin'in enerji güvenliğini hangi paradigma içerisinde sağladığına dair getirilen yaklaşımlara da ışık tutacaktır. Çin'in Avrasya'nın güvenliğini denizlerden başlatan bir güvenlik anlayışı içerisinde olması, Avrasya enerji güvenliği bağlamında Çin'in GÇD ve Tayvan Boğazı üzerinde ABD'yi askeri açıdan dengeleme politikasının açıklanmasını da zorunlu kılmaktadır. Özellikle Obama döneminde Asya Pasifik bölgesinin pivot olarak ilan edilmesi üzerine Çin'in kendisinin denizlerde çevrelendiğini hissetmesi, bölgede daha revizyonist davranmasına ve donanma gücünü artırmasına neden olmaktadır. Ayrıca bölgenin de ciddi enerji rezervine sahip olması, dünyadaki en büyük petrol ve LNG gemilerinin geçiş noktası üzerinde olması, bölgedeki çatışma ortamını daha da artırmaktadır. Bu bölümde tüm bu tartışma konuları ele alınarak Çin'in ABD'yi bölgede ne dereceye kadar dengeleyebilecek bir kapasiteye sahip olduğu da tartışılacaktır.

Dördüncü bölümde; öncelikle Çin'in 2013'te ilan ettiği Kuşak ve Yol (KvY) İnisiyatifi her yönüyle incelenecektir. Finansal devletçilik kaynaklarının yoğun şekilde

kullanıldığı KvY kapsamında gerçekleşen projeler, Çin'in enerji güvenliği bağlamında Avrasya politikasıyla ilişkilendirilecektir. Böylece Çin'in Soğuk Savaş sonrası bölgede başlayan enerji güvenliği politikasının, KvY projeleriyle de uyumlu olup olmadığı ortaya konulacaktır. Finansal devletçilik kavramı, “*dış politika amaçlarına ulaşmak için ekonomik yolların kullanılmasıdır. Dış yardım, ticaret ve uluslararası sermaye akışını düzenleyen politikalar dış politika araçları olarak kullanılabilir ve en yaygın ekonomik devlet statüsü biçimleri olarak kabul edilir*” şeklinde tanımlanmaktadır (Britannica). Baldwin, finansal devletçilik olarak kavramsallaştırdığı araçları ikiye ayırmaktadır: doğrudan yatırım, kredi, yardım, teşvik gibi pozitif ekonomik araçlar ile ambargo, bojkot, tarife ayrımcılığı, sermaye dondurma gibi negatif ekonomik araçlardır. Devletler, sistemde kendilerine avantaj sağlayacak bu ekonomik araçları neorealist bir perspektifle kullanmaktadır. Bu bölümde, Çin'in Soğuk Savaş sonrası finansal devletçilik kapsamında bölgede gerçekleştirdiği enerji yatırımlarının KvY kapsamında da devam edip etmediği örneklerle açıklanacaktır. Ayrıca Çin'in artan yatırımlarının başta Rusya olmak üzere bölge ülkelerinin neden olduğu işbirliği/rekabet ortamına değinilecektir. Son olarak, bölgede artan Çin etkisine karşı oluşmaya başlayan sinophobicanın gerekçeleri somut örnekler üzerinden verilecektir.

Sonuç ve değerlendirmenin yer aldığı son kısımda ise, araştırma sonunda varılan sonuçlar ve analizler değerlendirilecektir. Ayrıca tezin, Çin üzerine çalışan diğer araştırmacı ve akademisyenlere hangi hususlarda ışık tutacağı da belirtilecektir. İnsanoğlunun endüstri üretimi ile enerjiyi bir araya getirdiği günden beri, enerji kaynakları ve yolları üzerindeki rekabet giderek artmaktadır. Enerji kaynaklarının yeryüzünde eşit şekilde dağılmaması ve sanayileşmiş pek çok devletin petrol ve doğal gaz kaynaklarına sahip olmaması, devletlerin dış politikada enerji arzının güvenli şekilde temin etme ya da transfer etme yollarını aramasına neden olmaktadır. Enerjiyi satan ülkeler ile alıcılar arasındaki bu karşılıklı ilişki, basit bir ticari ilişki değildir. Enerji akışındaki olası bir kesintinin sanayileşmiş ülkelerin üretimlerinde ve günlük yaşamlarında ciddi problemlere yol açacak olması, enerji arzı sorununun realist bir paradigma ile ele alınmasını zorunlu kılmaktadır. Dahası ucuz iş gücü ile gelişmiş sanayi üretim imkânlarına sahip olan Çin'in ucuz ve güvenilir bir şekilde enerjiye ulaşması, Çin mallarının tüm dünyada rekabet edebilme koşullarını da kolaylaştıracaktır. Bu da Çin ekonomisinin giderek güçlenmesini, askeri güç

kapasitesini artırmasını ve ileri teknoloji üretimine imkân verecek ARGE çalışmalarına daha fazla kaynak ayırmasını sağlayacaktır. Ayrıca Çin'in KvY İniyatifiyle birlikte küresel gücünü ve etkisini daha da artıracak projeler geliştirmesi, ABD, Japonya ve Almanya gibi pek çok gelişmiş ülkenin küresel ticaretteki oranlarını aşağıya çekmektedir. Kısaca Çin, gelişen ekonomisi sayesinde üretimden ticarete, askeri güç kapasitesinden teknoloji alanındaki yeniliklere kadar pek çok alanda dünyada adından söz ettirmeye başlayan bir ülke olmaya başladı. İşte Çin'in bu üretim çarklarını mevcut koşullarda döndürebilmesinin en önemli şartlarından birisi de enerji arzını güvenli şekilde temin edebilmesidir. Bu çalışma, Soğuk Savaş sonrası dönemde Çin'in enerji güvenliğini tesis etmek için geliştirdiği politikalara Avrasya bağlamında odaklanmaktadır.

Bu çalışma, Türkiye'de "enerji jeopolitiği" alanında Çin'in enerji güvenliğini dış politika düzeyinde inceleyen ilk doktora tez çalışmasıdır. Bu açıdan Türk bilim dünyasına önemli bir katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Buna ek olarak bu çalışma, enerji kaynakları üzerindeki faaliyetlerin neoliberal değil bilakis neorealist bir paradigma içerisinde geliştiğini iddia ederek, hem çalışmaya hem de neo-neo paradigmlar arası tartışmaya teorik bir derinlik kazandırmaktadır. Neorealist David A. Baldwin'in geliştirdiği "finansal devletçilik araçları" yaklaşımı, Çin'in enerji güvenliği politikasına uyarlanarak enerji güvenliği yaklaşımlarına yeni bir derinlik kazandırmıştır. Çin'in finansal devletçilik araçlarını neoliberal sistemde bir kılıf olarak kullanmayı nasıl başardığı da bu çalışmada açığa kavuşturulacaktır. Ayrıca Çin'in enerji güvenliği yaklaşımı, tarihsel, felsefi, ekonomik ve askeri açıdan ele alınarak Çin'in enerji güvenliği yaklaşımına kapsamlı bir bakış açısı getirilmesi beklenmektedir. Çin'in Avrasya özelinde enerjiye ulaşmak için geliştirdiği geleneksel dış politika yaklaşımlarının detaylı bir bakış açısıyla incelenmesi, gelecekte Çin'in enerji gibi beka sorunu olarak gördüğü sorunlara yönelik geliştireceği politikalarının ipuçlarını bize verecektir. Dahası bu politik araçların neorealist paradigma ile de uyumlu olup olmadığı ortaya konulmaya çalışılacaktır. Son olarak, Rusya'nın Soğuk Savaş sonrası geliştirdiği "Yakın Çevre Doktrini", Çin'in Avrasya enerji güvenliği bağlamında GÇD ve Tayvan Boğazı üzerindeki politikalarıyla ilişkilendirilerek, literatüre katkı vermesi ve yeni araştırma sorularına dayanak olması hedeflenmektedir.

Tezde yer alan problem ve araştırma soruları ile hipotezler arasındaki ilişkinin kurulabilmesi, tasniflenmesi ve bilgilerin sınıflandırılabilmesi için çok kapsamlı bir veri toplaması gereği hâsıl oldu. Özellikle tezin kavramsal çerçevesi ile Çin'in enerji güvenliği yaklaşımının tarihsel, felsefi, ekonomik, siyasi ve askeri boyutlarıyla ele alınması zorunluluğu, geniş bir literatür taraması yapılmasına neden olmuştur. Bunun için kitap, makale, araştırma raporları, enerji raporları, akademik gazete köşe yazıları, broşürler, basın bildirileri, internet erişimine açık devlet arşivleri ve doktora tezleri incelenmiştir. Enerji verilerinin çok dinamik olması ve bu alandaki nicel verilerin güvenilirliğinin sağlanması için de birincil kaynak değerine sahip enerji sektöründe saygınlığı olan kurum ve kuruluşların yıllık raporları özenle incelenmiştir. Özellikle Soğuk Savaş sonrası dönemden itibaren yayınlanan raporlar mukayeseli olarak değerlendirilerek, Çin'in gelecekteki enerji arzına yönelik daha öngörülebilir tahminlerin sağlanması amaçlanmıştır.

Ayrıca tez çalışmasında, alanında uzman akademisyenlerle görüşmeler gerçekleştirilerek araştırma yöntemine katkıda bulunulmuştur. Akademisyenlerin seçiminde başlıca kıstas, bu kişilerin Çin dış politikasında enerji güvenliği, KvY İnişiyatifi ve Rus-Çin ilişkilerini ele alan saygın akademik yayınlarının olmasıdır. Bu bağlamda Avrupa'nın farklı şehirlerinde görev yapan dört akademisyenle görüşmeler yapılmıştır: Varşova Üniversitesinden Prof. Dr. David A. Jones, Varşova Ekonomi Okulu'ndan Prof. Dr. Krzysztof Kozłowski, Rusya Bilimler Akademisinden Prof. Dr. Viladimir Portyakov ve Prag Ekonomi Üniversitesinden Dr. Jeremy Alan Garlic ile görüşmeler yapılmıştır.

Bu çalışma, Çin'in enerji güvenliği sorunu yaşamaya başladığı Soğuk Savaş sonrası ile sınırlandırılmıştır. Bunun nedeni ise, 1993 yılına kadar Çin, enerji arzında kendi kendine yeten bir ülkeydi. Soğuk Savaş sonrasında Çin'in ithal enerji bağımlılığının kısa sürede %50'yi geçmesi, Çin dış politikasında enerji güvenliğinin başlıca hususlardan birisi olmasına neden olmuştur. Ayrıca bu çalışma, Çin'in enerji güvenliği bağlamında Avrasya bölgesi ile sınırlandırılmıştır. Avrasya bölgesinin ise en sınırlı tanımı kullanılacaktır. Çalışmada Avrasya ile kastedilen Rusya ve Orta Asya ülkeleridir çünkü Rusya bölgeden boru hatlarını kullanarak bu ülkelerden enerji

transferi gerçekleştirmektedir. Kısaca çalışmada, Çin'in enerji güvenliği Soğuk Savaş sonrasında Avrasya üzerinden incelenecektir.

Çin'in yükselen ekonomisine bağlı olarak giderek enerjiye bağımlı kalmasını takiben ithal enerjisinin yaklaşık % 70'ini ABD'nin donanma gücünün ve kontrolünün yüksek olduğu açık denizler ve stratejik boğazlar yoluyla gerçekleştirmekte ve var olan enerji güvenliği problemini daha da artırmaktadır. Bu doğrultuda bu çalışmanın temel araştırma sorusu, Avrasya bölgesinin Çin'in enerji güvenliği bağlamında bir alternatif olup olamayacağı üzerindedir. Çin'in tek bir bölgeden ya da ülkeden enerji ithal etmesi düşünülemez. Zaten Çin'in tek bir bölgeye ya da ülkeye bağımlı kalması, enerji güvenliğini de riske atacaktır. Bu bağlamda Çin'in enerji güvenliği bağlamında Avrasya bölgesine neden ciddi şekilde yatırım yaptığı, hangi politikaları uygulayarak bu bölgede enerji güvenliğini tesis etmeye çalıştığı detaylı olarak ele alınması amaçlanmaktadır. Hem Çin ekonomisinin hem de enerji hususunun dinamik olması, araştırma sorularıyla çalışmaya daha derinlik kazandırılması hedeflenmiştir. Çin'in enerji güvenliği meselesi nasıl başladı ve Çin dış politikasında neden bir güvenlik sorunu olarak Soğuk Savaş sonrası dönemde ele alınmaya başladı? Soğuk Savaş sonrasında tüm fosil yakıt türlerinde ithal enerjiye bağımlı kalan Çin, enerji güvenliğini sağlamak için Avrasya bölgesine neden ilgi göstermeye başladı ve bu bölgede hangi araçları kullandı? Soğuk Savaş sonrasında Çin'in enerji güvenliği bağlamında geliştirdiği neorealist dış politika araçları, kadim Çin'in tarihi ve felsefi kamu yönetimi birikimiyle uyumlu mudur? Kuşak ve Yol İnisiyatifi ile Çin'in enerji güvenliği arasında nasıl bir ilişki vardır? Çin'in hem ülke içindeki ayrılıkçı bölgelerde hem de deniz sınırları boyunca artırdığı güvenlikçi yaklaşımların enerji güvenliğiyle olan ilişkisi nedir? Çin'in Avrasya bölgesine yönelmesi "Yeni Büyük Oyun" olarak değerlendirilmesi, bölgede ne tür işbirliği ya da rekabet koşulları yaratmaktadır?

Çalışmada yer alan araştırma sorularına cevap bulabilmek için çeşitli hipotezler test edilecektir. Bu çalışmanın temel argümanı, Çin'in Avrasya'da enerji güvenliğini sağlamak amacıyla kullandığı ekonomik araçlar her ne kadar neoliberal gibi gözükse de aslında bu politikalar, merkezîyetçi bir karar alma mekanizması içinde belirlenmektedir ve Çin'in ulusal çıkarlarına hizmet edecek neorealist bir anlayışla finansal devletçilik araçlarıyla uygulanmaktadır. Enerji güvenliği yatırımlarında finansal devletçilik

araçlarının bir kılıf olarak kullanılması, çalışmanın da merkezini oluşturmaktadır. İkinci olarak, ABD'nin açık denizler ve stratejik boğazlardaki hâkimiyeti göz önüne alındığında; Çin'in enerji ithalatının %70'ini gerçekleştirdiği açık denizlerde askeri kontrolünün olmaması, olası sabotaj, siyasi kriz ya da deniz haydutluğuna karşı müdahale etme şansının az olması ve de en önemlisi Çin'in ABD ya da müttefikleriyle yaşayacağı olası bir savaşta enerji arzının kesilmesi durumu, Çin enerji güvenliğini riske atan başlıca faktörlerdir. Bundan dolayı Çin, çok daha güvenilir enerji transfer etme koşullarının yer aldığı zengin hidrokarbon kaynaklara sahip Avrasya bölgesine yönelik enerji yatırımlarını giderek artıracaktır. Üçüncü olarak, Çin'in Avrasya enerji güvenliğinin başarılı olabilmesi, GÇD ve Tayvan Boğazı gibi kıyı bölgelerinde ABD'nin kendisini bu bölgelerde tehdit edemeyecek dengeleyici bir güç kapasitesine ulaşmasına bağlıdır. Bundan dolayı Çin, GÇD ve Tayvan Boğazını “yakın çevresi” olarak görmektedir ve Avrasya bölgesine daha fazla yoğunlaşabilmek için bu bölgelerde daha da revizyonist davranacaktır. Dördüncü olarak, Avrasya, yaşanabilecek olası renkli devrimler dolayısıyla istikrarsızlaşacak ve böylece Çin'in Batı'ya yönelik ticari faaliyetleri ile bölgedeki enerji politikaları riske girecektir. Bu doğrultuda Çin, denizlerden sonra kara sınırında da güvenlik zaafı yaşamamak için ŞİÖ kapsamında terörizm, köktendincilik ve ayrılıkçı hareketlere karşı bölgedeki güvenlik tedbirlerini artırmaktadır. ABD'nin Çin'i çevreleme amacı taşıyan pivot strateji ile Kırım'ın ilhaki sonrası Rusya'ya yönelik başlattığı ekonomik ambargolar, her iki devletin ABD'ye karşı bölgede rasyonel temelde kurduğu stratejik ortaklık, bölgedeki enerji yatırımlarının ve transferinin güvenliğinin gerçekleşmesi için devam ettirilecektir. Beşinci olarak, nasıl KvY İnisiyatifi Doğu'dan Batıya doğru hem denizden hem de karadan olmak üzere iki farklı güzergâhtan gerçekleştirilmesi hedefleniyorsa, benzer şekilde Çin'in Avrasya'daki enerji güvenliği politikası da açık denizlere ek olarak Çin'in alternatif yaratma girişimidir. Altıncı olarak, “salam taktiği” ile hareket eden Çin, rasyonel ve uzun dönemli planlamalarla dış politikada oldukça sabırlı ve ihtiyatlı hareket etmektedir. Özellikle ekonomik açıdan ülkesindeki enerji rezervlerinin hayata geçirilmesinde, işletilmesinde ya da transferinde yeterli finansla sahip olmayan Avrasya ülkeleri, Çin'in mali yardım ve kredilerine giderek bağımlı kalmaktadır ve bu da Çin'in arzuladığı politikaların daha hızlı hayata geçmesini kolaylaştırmaktadır. Yedinci olarak, artan küresel ve yurt içindeki çevresel kaygılar dolayısıyla, kömür kullanım oranını

düşürmek için daha fazla petrol, doğal gaz ve LNG ithal etmeye başlayan Çin, enerji güvenliği ile çevrenin korunması arasında ciddi bir ikilem içindedir. Yenilenebilir enerji kaynaklarına yapılacak yatırımlara rağmen daha uzun bir süre bu açığın kapanmayacağına farkında olan Çin, mümkün olduğunca artan doğal gaz ve LNG ithalatını daha güvenilir gördüğü yakın çevresindeki Avrasya'dan temin etmeye çalışacaktır. Son olarak, Komünist bir yönetim anlayışına sahip olduğu halde günümüzde küreselleşmenin dünyadaki katalizörü olan Çin, yeterli askeri güç kapasitesine ulaşana dek, dış politikasında çoğunlukla “barışçıl kalkınma” ve “barış içinde bir arada yaşama” perspektifleriyle uyumlu hareket edebilen finansal devletçilik araçlarını kullanmayı tercih etmek zorundadır. Ayrıca Çin'in henüz ABD ile açık denizlerde sıcak bir çatışmayı göze alacak donanma gücüne sahip olmaması, ihtiyatlı dış politikasını devam ettirmesini zorunlu kılmaktadır.

I. BÖLÜM

1. NEOREALİST PERSPEKTİFLE ÇİN DIŞ POLİTİKASININ TARİHSEL, FELSEFİ VE EKONOMİK TEMELLERİNİN ANALİZİ: KAVRAMSAL VE TEORİK ÇERÇEVE

Neo-realizm, soyut güç yerine daha çok askeri ve ekonomi güç gibi somut unsurlara önem verir. Askerin gücün hala sistemdeki başat rolünü yadsımayan bu yaklaşım, askeri güç kapasitesi gibi ekonomik gücün de çatışmaya ya da hegemonya arayışına neden olacağını ileri sürer. Deng döneminde başlayan reform hareketleri, Çin ekonomisinin dışa açılmasını ve bu sayede ekonomide uzun yıllar yüksek büyüme rakamlarına ulaşılmasını sağladı. Artan ekonomik gücün askeri güç kapasite artırımında da kullanması, başta Amerika Birleşik Devletleri (ABD) olmak üzere tüm dünyanın ilgisini çekmektedir. Benzer şekilde teknoloji alanında da büyük ilerlemeler kaydeden Çin, uçak gemileri, muharip uçakları, kıtalararası nükleer başlık taşıyan balistik füzeler üretmektedir. Bu durum Çin'in güvenlik parametrelerinde askeri alana ne kadar önem verdiğini de göstermektedir. Güney Çin Denizi (GÇD) gibi yakın coğrafyasında giderek revizyonist davranan Çin, ülkenin bekasını klasik realist paradigmaya uygun şekilde "self-help"¹ bağlamında değerlendirmektedir. Benzer şekilde ayrılıkçı hareketlerin yoğun şekilde görüldüğü Doğu Türkistan'da (Sincan Uygur Özerk Bölgesi) baskıcı bir yönetim şeklini benimserken, "bir ülke iki sistem" anlayışı içinde Tayvan'ın da Hong Kong ve Macau gibi ülkesinin bir parçası olması için rasyonel bir dış politika izlemektedir. Çin, her ne kadar dış politikasında uyguladığını iddia ettiği "barışçıl kalkınma" ve "barış içinde bir arada yaşama" yaklaşımının küresel sistemle uyumlu olduğunu dile getirirse de askeri güvenliğini önceleyen adımlar atmaya devam etmektedir ve her yıl askeri bütçesini ciddi oranda artırmaktadır.

Hali hazırda dünyanın en büyük siyasi, ekonomi ve askeri gücü Amerika'dır ve yükselen Çin'i kendisine her alanda rakip görmeye başlamıştır. Ancak ABD'nin Soğuk Savaş döneminde yarattığı sistem, ulusal çıkarlarını maksimize etmeye yaramıştır. Bu

¹ Anarşik sistemde egemen bir devletin yoksunluğu nedeniyle, devletlerin kendi bekasını ve ulusal çıkarlarını korumak zorunda olduklarını idda eden realist bir yaklaşımdır.

eşit olmayan şartlar altında Çin, Deng sonrası dönemdeki gibi güç kapasitesini ya da yeteneklerini saklayarak daha fazla yol alamayacağını da farkındadır. ABD, ticaret savaşında görüldüğü üzere Çin'in yükselişine karşı sert tedbirler almakta, Çin'in sistem içerisindeki gizli kalkınma rolünü açığa çıkarmaya çalışmakta ve böylece Çin'i dünyanın geri kalanı için bir tehdit unsuru olarak göstermeye çalışmaktadır. Enerji arzı, anarşik² sistemdeki küresel güç dengesinde rekabetin en fazla yaşandığı ve çatışmaya yol açabilecek en önemli unsurlardan birisidir. Enerji kaynakları ve enerji yollarının güvenliği, ABD'nin hegemonik gücünün devamı için de olmazsa olmazdır. Bu sebeple, gerek bölgesinde gerek dünyanın diğer kıtalarında ciddi enerji yatırımları ve satın almaları gerçekleştiren Çin, ABD'nin ulusal çıkarlarını tehdit etmeye başlamıştır. Yükselen Çin, artan enerji arzının tedariki için dış politikasında enerjiyi öncelikli güvenlik meselelerinden birisi yaptı. Çin, dünyanın önde gelen enerji üreticilerinden birisi olmasına rağmen dünyanın “enerji obezi” olmuş durumdadır (Arıboğan, 2019: 44). Çin Halk Cumhuriyeti (ÇHC), devasa nüfusunun ihtiyaçlarını ve artan endüstriyel kapasitesinin enerji arzını karşılayabilmek için 2018'de 452 milyon ton petrol ile 122 milyar metre küp doğal gaz ithal etmiştir (BP, 2019: 9,17). Dahası ithal edilen enerji oranı her yıl düzenli olarak artmaktadır. Dolayısıyla Çin, sürekli, güvenilir ve makul fiyatlarda enerjiyi ülkesine taşımak için, dış politikasında enerji güvenliği yaklaşımını dikkate almak zorundadır.

Öncelikle enerji, devletlerin sistem içerisindeki rekabet gücünü ve normal hayatın akışını devam ettirebilmek için olmazsa olmaz bir ihtiyaçtır. Çin gibi dünyanın en büyük sanayi üretimine ve nüfusuna sahip bir ülkenin bir de tüm fosil yakıtlarda ithalata bağımlı olması, enerji güvenliğinin beka meselesi olarak ele alınmasını zorunlu kılmaktadır. Anarşik sistemde rekabetin giderek artması, enerji kaynakları ve yolları üzerindeki egemenlik mücadelenin de benzer şekilde sertleşmesine neden olmaktadır. Çünkü enerji güvenliği, bölgesel çatışmalar, siyasi ambargo ve müdahaleler, üretim kısıtlaması, teknik arıza ya da kazalar gibi nedenler dolayısıyla kısa dönem için garanti edilemez (Paul, 2010: 50). Bunun da farkında olan Çin, kısa, orta ve uzun dönemde enerji güvenliğini gerçekleştirecek realist bir politikayla meseleye yaklaşmaktadır. Enerji arzında yaşanabilecek olası bir kesinti, sadece Çin'in zenginleşmesinde katalizör görevi üstlenen ticari faaliyetlerinin değil aynı zamanda ülke içindeki toplumsal huzur ve istikrarın bozulmasına da neden olacaktır. Bu da Çin'in uzun yıllardır dünyada artan çok yönlü etkisinin yavaşlamasına yol açacaktır.

² Mearsheimer (2001: 30)'a göre, “anarşi” nesnel bir koşuldur ve yönetim prensibine göre “mevcut sistem bağımsız devletlerden oluşmaktadır ve tüm bu devletler üzerinde egemenlik yetkisine sahip tek bir devlet yoktur.”

Bu doğrultuda Çin, mevcut liberal düzenden fayda sağladığı için bir taraftan ABD ile doğrudan çatışmaya girecek unsurlardan kaçınmaya çalışmaktadır, diğer taraftan da enerji güvenliği gibi hayati meseleleri daha çok ekonomik araçları kullanarak gerçekleştirme niyetindedir. Ancak Çin'in izlediği bu rasyonel yaklaşım, Çin'in enerji güvenliğini neoliberal mi yoksa neorealist bir perspektifle mi ele aldığı, akademide oldukça tartışmalı bir konudur. Bugün Çin'in yükselişini liberal olarak yorumlayan uzmanlar, Çin'in kazan-kazan politikası içinde bölgesel ve küresel bir kalkınmaya yardımcı olduğunu ve Pekin'in askeri yollara başvurması halinde öncelikle kendisine zarar vereceğini iddia etmektedir. Özellikle sınır ötesinde herhangi bir emperyalist girişimde bulunmadığını ve bu sebeple de Pekin yönetiminin neo-realist bir çizgide olmadığını ifade etmektedirler. Çin yönetimi de dış politika argümanında “barışçıl kalkınma” politikasını öne çıkararak dünya ile birlikte kazandıklarını ve herhangi bir hegemonya iddiası içinde olmadığını öne sürmektedir. Çin yönetimi, Tayvan, Doğu Türkistan ve GÇD üzerindeki egemenlik iddialarının ve politikalarının da bir iç sorun olduğunu ve bu konuya karışan ülkelerin kendi iç işlerine karışarak Çin'in iç güvenliğine tehdit oluşturduğunu söylemektedir. Zaten buna izin vermeyeceklerini de her platformda etkili bir şekilde vurgulamaktadırlar. Diğer taraftan Çin'in yükselişini neorealist perspektif içinde değerlendirenler ise, bunu basit bir ticari faaliyet temelinde değerlendirmezler. Evrim teorisi siyasi ve iktisadi olarak ele alındığında, güçlü olanların ya da çevreye ayak uyduranların ayakta kalabileceğini söyler. Çinli yöneticiler de değişen küresel şartlara uygun şekilde hareket ederek, askeri güç kapasitesinin zayıf olduğu yerlerde liberal unsurları ön plana çıkarmak suretiyle ülkenin ulusal çıkarlarını korumaya çalışmaktadırlar. Diğer taraftan göreceli olarak askeri güç kapasitesinin fazla olduğu GÇD ya da Doğu Türkistan ve sınır boylarında sert gücünü etkin bir şekilde hissettirmekte ve gerektiğinde kullanmaktan çekinmemektedir. Bu bağlamda, 2013'te ülkenin yönetimini devralan Şi Cinping'in Çin'i her alanda lider yapma (Çin rüyası) politikası, mevcut tartışmaları daha da artırmıştır. Yeni uçak gemilerinin denizde göreve başlaması, 5-G teknolojisi ile dünyada teknolojiye önde gelen ülkelere birisi olması ve “Kuşak ve Yol” (KvY) gibi projelerle dünyaya açılması Çin'i hemen hemen her alanda etkin bir güç yaptı. Bu da yükselen Çin'in çok da hafife alınmaması gerektiği düşüncelerini haklı çıkarmıştır. Dahası Çin, ticari ya da ekonomik araçlarla birçok devletle yüksek ekonomik bağımlılıklar kurmakta ve zaman içinde kendisine bağımlı hale gelen devletler üzerindeki siyasi ve askeri etkinliğini de artırmaktadır.

Bu bölümde, öncelikle tezin kavramsal çerçevesini oluşturan neorealizme tarihsel gelişimiyle birlikte değinilecektir. Sonrasında ise, Çin'in enerji güvenliği gibi hususlarda amaçlarına ulaşmak için kullandığı finansal devletçilik araçlarına (*economic*

statecraft tools) değinilecektir. Son olarak Çin'in enerji güvenliğini tesis etme sürecinde dış politikasında ne tür yollara başvurduğunun daha da iyi anlaşılabilmesi için Çin'in dış politika geleneğini şekillendiren 2000 yıllık tarihsel ve felsefi birikimi ışığında, Çin dış politikası argümanları tek tek incelenecektir. Böylece Çin dış politikası çok yönlü ele alınarak daha sonraki bölümlerde incelenecek olan Çin'in Avrasya enerji güvenliği hususunda hem çalışmaya bütüncül bir yaklaşım getirilmesi hem de enerji güvenliğine dair yaklaşımların daha rasyonel ve öngörülebilir olması amaçlanmaktadır.

1.1. Neorealizmin Kavramsal Çerçevesi

Çin, özellikle Soğuk Savaş sonrası dönemde Deng'in başlatmış olduğu reform ve rasyonel dış politika anlayışıyla sistemdeki iki numaralı güç haline gelmiştir. Yakın gelecekte Çin'in mevcut büyümeyi devam ettirmesi durumunda dünyanın yeni süper gücü olabileceği tartışılmaktadır. Özellikle Çin'in dış politikasında gerçekleştirdiği barışçıl söylemler ve kullandığı ekonomik araçlar, Çin'in hegemonya arayışında olup olmadığına dair ikilem yaratmaktadır. Ancak Çin, her yıl askeri gücünü ortalama %10 oranında artırarak dünyanın en güçlü ikinci askeri gücü olmayı başardı ve mevcut askeri güç kapasitesine güvenerek de ülke sınırları çevresinde daha saldırgan bir dış politika benimsemeye başladı. Güçlü Amerikan askeri varlığı dikkate alındığında, Çin'in enerji ve ihracata olan bağımlılığı hususunda şimdilik sistem içerisinde itidalli davranması gerektiği anlaşılır. Fakat bu durum, Çin'in ABD'ye sürekli ödün vereceği anlamına da gelmez. Çin, askeri güç kapasitesini sürekli yukarı taşıyarak sistem içerisindeki etkinliğini daha da artırmayı amaçlamakta ve böylece caydırıcı bir güç olmayı hedeflemektedir.

1.1.1. Neorealist Paradigmanın Tarihsel Gelişimi

Neorealizm, klasik realizm temelinde şekillenmiştir ve devletlerarası ilişkileri çoğunlukla rekabet ya da çatışma düzeyinde ele aldığı için öncelikle klasik realizmin temel varsayımlarına değinilecektir. İkinci Dünya Savaşının başlangıcıyla Soğuk Savaşın son yıllarına kadar uluslararası ilişkilerde hâkim teori olan realizm, milattan öncesine kadar uzanan tarihi ve felsefi bilgi birikimi üzerine inşa edilmiştir.

Klasik realizmin en önemli savlarından birisi, çıkarıcı ve hırslı olan insan davranışlarının devletler arası ilişkilerde de görüldüğüdür. Thomas Hobbes (2017: 100), "Leviathan" adlı eserinde, insanoğlu doğuştan eşit olsa da iki insanın aynı anda bir şeye sahip olma arzusuyla "eşitlikten güvensizlik doğar" yaklaşımını benimsemiştir ve ortaya çıkan bu yeni durumda da "güvensizlikten savaş doğar" iddiasındadır. Hobbes'a göre

(2017: 101,109), insan doğasındaki “rekabet, güvensizlik ve şan ve şeref” başlıca kavga nedenleridir ve devletler güvenliklerini yani bekasını (self-help) korumak zorundadırlar çünkü “karşılıklı güvene dayanan ahitler her zaman geçersizdir”. Bu bağlamda Makyavelli (2012: 47), gerçek hükümdarı, “sadece kendi gücüne dayanıp, insan ve para gücüyle iyi bir ordu kurup gelebilecek her türlü saldırıya yanıt verebilen hükümdar” olarak tanımlamaktadır. Klasik realizm, devlet ile insan davranışları arasında ilişki kurarak, insanların çıkarıcı ve kötü olduğu ontolojik varsayımından yola çıkarak devletlerin de sistem içerisinde ulusal çıkarlarını maksimize etmek için çalıştıklarını iddia eder. Klasik realizm, normatif değerleri ve hukuk kurallarını önceleyen “idealist” yaklaşımın aksine, ontolojik olarak kötü insan doğasının basit bir yorumlamayla devletlerarası ilişkilerde çıkarlar ve güç üzerinden şekillendiğini ileri sürer. Klasik realizm, anarşik sistemde savaşların vazgeçilmez olduğunu vurgular. Çünkü anarşik sistemde devletler sürekli rekabet halindedirler ve bu da devamlı bir güç artırımını beraberinde getirmektedir. Ancak yine de realist yaklaşımıcılar arasında, “self-help” bağlamında güç artırımına gidilmesinin bir amaç mı yoksa araç mı olduğu tartışılmaktadır. Morgenthau (1948: 13), uluslararası politikayı bir güç mücadelesi olarak tanımlamaktadır ve devletler her ne kadar amaçlarının “özgürlük, dini, felsefi, ekonomik ya da sosyal idealler” olarak tanımlasalar da asıl amaçlarının güce ulaşmak olduğunu belirtir. Zaten Morgenthau, siyasi gücün ve kazanımların da ancak savaş gibi askeri bir müdahale ile bir devletin diğer devlet üzerinde kontrol sağlamasıyla kazanılabileceğine inanır. Bunda dolayı devletler de varlıklarını koruyabilmek için sürekli bir güç artırımına gitmek zorundadırlar. Arı’ya göre de (2011: 159-165), güvenlik hususunda yüksek politikalar (*high politics*) alçak politikalara (*low politics*) göre önceliklidir ve devletler mutlak kazanç ilkesinde hareket ederler ve bu yüzden kurumsallaşma barış için yeterli değildir.

Klasik realizm pozitivist temelde gelişen çatışmacı teorilerden birisidir. Ancak klasik realizme temel olan yaklaşımların milattan öncesine kadar uzandığı bilinmektedir. Thukydides, Machiavelli ve Thomas Hobbes, bu alanda önde gelen düşünürlerdir. Bu bağlamda Thukydides’in Peloponnesos Savaşı (*Peloponnesian War*) uluslararası ilişkiler alanında realist yaklaşımla yazılan ilk temel eser kabul edilir. Atina ile Sparta arasındaki 25 yılı aşan savaşı ele alan bu eser, ilk kez “güvenlik ikilemi”³ (*security dilemma*) kavramından bahsetmesi açısından önemlidir. Atina’nın

³ Uluslararası ilişkilerin anarşik sistemi içerisinde, bir devletin yükselen diğer güce karşı karşı şüphe ile yaklaşması sonrasında askeri güç kapasitesini artırma yaklaşımını benimsemesidir. Waltz (1959: 232)’e göre, “A devletinin B’nin istediği şeye sahip olması nedeniyle savaş çıkabilir. Savaşın etkili nedeni B devletinin arzusudur, izin veren neden de burada B devletinin savaşın risklerini göze almaktan alıkoyacak bir şeyin yokluğudur.”

giderek sistem içinde güçlenmesini bir beka sorunu olarak algılayan Sparta, önleyici savaş⁴ (*preventive war*) yaklaşımı içinde Atina'ya savaş açar. Aslında bugünkü anlamda bunu ilk kavramsallaştıran John Hertz'dir. Ancak Hertz, Hobbes'un doğa durumundaki kötü insanın hırsları yerine daha sosyal bir açıdan olaya bakarak rakip devletin güçlenmesinin korku temelinde güç artırımına neden olduğunu fakat yine de bunun insanoğlunun barışçıl ya da iş birliğine kapalı olduğu anlamına gelmediğini belirtmiştir (Knutsen, 2015: 334). Thukydides (2017: 17) eserinde güvenlik kavramından açıkça bahsetmese de Hertz'e benzer şekilde savaşın ana nedenini "Atinalıların aşırı derecede güçlenmeleri ve Spartalıların da onlardan çekinmeleri" şeklinde ifade eder. Atina'nın güçlenmesi, sistemdeki güç dengesini Sparta aleyhine bozmuştur. Bu durum daha sonra devletin bekası kaygısıyla savaşların "haklı" bir neden olarak kabul edilmesini ve haliyle hiçbir şekilde normatif değerlere yer vermeyen klasik realizm anlayışını doğurmuştur. Bu bağlamda Sparta'nın özellikle donanma gücünü artıran Atina'ya savaş açması, moral ya da hukuki açıdan değil tamamen devletlerin bekası açısından değerlendirilmektedir. Atina'nın her açıdan güçlenmesi, daha sonra bu devletin sistemde kendine avantaj sağlamasına ve diğer devletleri boyunduruğu altına alabileceği anlamına gelmektedir. Benzer şekilde günümüzde de artan ekonomik gücü sayesinde askeri güç kapasitesini hızla artıran Çin, ABD'nin sistem içindeki hâkim yerini sarsmaya başlamakta ve ulusal çıkarlarını tehdit etmektedir.

Klasik realizm, insanoğlunun doğuştan (*state of nature*) günahkâr doğduğunun kabul etmesinden dolayı insanın bencil, açgözlü, güç peşinde koşan olumsuz ontolojik değerlere sahip olduğunu ileri sürer. Bu bağlamda Augustine (354-430) "Tanrı Şehri" eserinde, insanoğlunun Hz. Âdem ile birlikte lanetlenmesinden dolayı insanların yozlaştığını ve düzen için yasaların şart olduğunu ayrıca yöneticilerin de gerektiğinde şiddet ile halkı yola getirebileceğinden bahsetmiştir (Knutsen, 2015: 40-41). Gücü din ve insan ontolojisi adına meşrulaştıran Augustine, daha sonraki düşünürlerin kendisinden etkilenmesine neden olmuştur. Halkın düzen için itaat etmesi gerektiği anlayışı, diğer toplumların da "iyi toplumlar" olabilmesi için güçlü devletlere biat etmesi şeklinde yorumlandı. Dahası ilerleyen çağlarda Tanrı'dan rol çalan devlet liderlerinin her türlü şiddet ya da sert güç aracını kullanmasını meşrulaştırmalarına neden olmuştur. Günümüzde liberaller bunun Batı tipi değerlerin benimsenmesi ile gerçekleşeceğini iddia ederken, realistler ise kendilerine karşı gelenleri sert güçle "iyi

⁴ Önleyici savaş, "çok yakında olmamakla birlikte, kaçınılmaz olan bir savaşı ötelemek ve böylece daha büyük riskleri yok etmek için girişilen savaş" olarak tanımlanmaktadır (Dağ, 2009: 372). Özellikle 9/11 Olayları sonrasında ABD'nin Irak'a askeri müdahale etmesiyle realpolitik yaklaşımlarda öne çıkmaya başlamıştır.

toplum” haline getirebileceklerine inanırlar. Bu tarihsel ve felsefi yaklaşımın günümüzde “sopa-havuç” ilişkisine dönüştüğü açıktır. Haçlı Seferleri bile, iyi dünyanın yaratılması için doğru kabul edilmiş ve asırlarca meşru savaş olarak uygulanmıştır. Ancak sınır ötesine dönüşen bu savaşlar, daha sonraki yüzyıllarda emperyalizmin dünyanın her yerinde yayılmasına da dayanak sağlamıştır. Ordular düzenli ve sistematik hale geldikçe artık yönetimde salt Papa’ya dayalı değil Krala da yer açan yönetim şekilleri ortaya çıkmaya başladı. Sistemin giderek devletlerarası ilişkilere evrilmesi de kralların daha fazla güçlenmesine neden olmuştur. Krallar merkezi idareyi güçlendirmek ve “haklı savaş”larını uygulayabilmek için dönemin düşünürlerinden yararlanmışlardır. Bu bağlamda Machiavelli ve Thomas Hobbes dönemin ruhunu eserlerinde başarıyla işlemiş ve klasik realizme temel olacak düşünceleri ortaya koymuşlardır.

Hobbes ve Machiavelli, Modern Çağın başlangıcında yaşayan düşünürlerdir. Dönemin en büyük özellikleri: ateşli silahların artmasıyla silahların çok masraflı hale gelmesi ve gerek asker maliyetlerinin gerek araç ve teçhizatların artık soylular yerine ancak krallar tarafından karşılanabileceğinin anlaşılması, şövalyelik yerine düzenli orduların kurulmaya başlanması, pusulanın icadıyla gemilerin uzun mesafeli ticareti kolaylıkla yapabilmesi ve böylece devletlerin daha fazla gelir elde etmeye başlaması, denizciliğin ve haritacılığın gelişmesiyle keşiflerin hızlanması, matbaanın icadıyla Rönesans bilgilerinin yayılması, fakir olan Kuzey Almanya ve İskandinavya ülkelerinde kiliseler içindeki muhalif reform hareketlerinin artması ve nihayet 1648 Westphalia Anlaşması ile modern ulus devletler sisteminin kurulmasıdır (Knutsen, 2015: 87-94). Her toplumun egemenlik hakkı ile kendi devletini kurma imkânının tanınmasıyla, parçalı siyasi Avrupa ortaya çıktı. Ayrıca kilise yerine kral en büyük siyasi yönetici olarak ön plana çıktı. Bundan dolayı Machiavelli ve Hobbes gibi düşünürler, devlet yönetimlerini krallar üzerinden yorumlamışlar ve devletin bekasının nasıl sağlanabileceğini bu düzeyde sorgulamışlardır. Özellikle ulusal orduların kurulması ve onların ihtiyaçlarının karşılanması gerekliliği, daha sonra başlayan sömürgeciliğin de nedenlerinden birisi olacaktır. Bilimin gelişmesi de bu keşiflere yardım etti ve böylece realist paradigma içerisinde acımasız bir küresel hakimiyet yarışı başladı.

Machiavelli (1469-1527), günümüzdeki uluslararası ilişkilerdeki normatif değerlerin devletlerarası ilişkilerde ülkelerin bekası için gerektiğinde uygulanamayacağını belirten bir düşündürdür. Klasik realizmde etik değerler “olması gereken” olarak kabul edilir ve devletlerin bekası için yeri geldiğinde rafa kaldırılabilir. Aslında Machiavelli için erdem yok denilemez çünkü onun için bu değerler devletin

bekası, güvenliği ve refahıdır. Machiavelli (2012: 52), “bütün hükümdarlıkların ana temelleri iyi yasalar iyi ordulardır. İyi orduların olmadığı yerde iyi yasaların olamayacağını...” iddia ederek askeri gücün önemi vurgulamaktadır. Machiavelli, adam anlamına gelen “fazilet” (*virtu*) kavramıyla, erkek egemen bir devlet anlayışında, kralın “aslanın gücü ve tilkinin kurnazlığını” içeren bir güce sahip olması gerektiğini söyler (Knutsen, 2015: 69). Yani devlet adamları güçlü ve pratik olmak zorundadırlar. Dürüstlük, eşit olmak gibi diğer normatif değerler asla öncelikli değildirler. Normatif değerleri sahiplenilen bir kral, değişen siyasi güç dengelerini okuyamaz ve kendi sonunu getirir (Balci ve Kardeş, 2014: 120). İtalya’nın da Fransa gibi güçlü olmasını arzulayan Machiavelli (2012: 52-53), Fransa tarafından bir daha kolaylıkla işgal edilemeyecek bir İtalya için vatanları uğruna ölebilecek paralı olmayan sadık ve vatansever askeri birliklere sahip olmak zorunda olduğunu belirtir. Machiavelli, kötü insan ontolojisini yönetim anlayışına da taşımaktadır. Machiavelli (2012: 71), “sevilen biri olmak mı, sevilen biri olmaktansa korkulan biri olmak mı daha iyidir?... Yanıt olarak, ... Korkulan biri olmak iyidir bence...” diyerek çıkarlarını kaybeden insanların hükümdarlarının yanında durmayacağını ve bu yüzden kralların da kimsenin malına ilişmeden gerektiğinde acımasızca ülkesini yönetebileceğini salık verir. İnsan arzuları sınırsızdır ve bu yüzden Machiavellist bir anlayışla bencil insanoğlu hak ettiği şekilde sürekli kontrol altında yönetilmeli ve tutulmalıdır.

Klasik realizmin şekillenmesindeki diğer önemli bir realist ise İngiliz felsefeci Thomas Hobbes’tur (1588-1679). Hobbes, eserine verdiği “Leviathan” (*deniz canavarı*) ismi ile devleti ya da kralı sembolize etmektedir ve bu otorite, devletin bekası ile halkın/yurttaşların çıkarlarını korumak zorundadır. Ayrıca devlet, halkın kendisine gönüllü olarak devrettiği egemenlik yetkisini kimseye hesap vermeden sınırsız bir şekilde kullanabilir (Arı, 2011: 177). Donnelly (2013: 56)’e göre, Hobbes üç varsayımda bulunmaktadır: (1) toplumsal düzeyde sadece erkekler eşittir; (2) kuralların ve yöneticilerin olmadığı anlamına gelen anarşik sistemde etkileşim vardır ve son olarak (3) “rekabet, güvensizlik ve şan/şeref” önemli etkileyici unsurlardır. Ontolojik olarak kabul edilen kötü insan güvensizlik ve korku kaynağıdır ve benzer şekilde anarşik sistem içinde çıkarların çatışması savaşları da kaçınılmaz kılmaktadır. Hobbes (2017: 100) Leviathan adlı eserinde, eşitsizlikten güvensizliğin doğduğunu söyler çünkü ona göre, iki kişinin aynı anda bir şeyi istemesi birinin diğerini egemenliği altına almak istemesine yol açar ve böylece güvensizliğin de kendisinden başka güçlü kalmayana dek süren bir mücadeleye girmesine yani sürekli savaşlara yol açmasına neden olmaktadır. Bu bağlamda Hobbes, güvenliği gücün sürekli korunması ve artırılması ile ilişkilendirir. Ancak Hobbes (2017: 101), devlet içindeki vatandaşların da benzer şekilde savaşlardan

kaçınmalarının ancak üstün bir otorite olan devletin nizamı sağlayacak kuralları koymasıyla mümkün olabileceğini ileri sürer. Diğer bir ifadeyle, vatandaşlar kendilerini koruma görevini üst otorite olan devlete verirler. Devlet adına da kral bu yetkileri akılcı bir şekilde devletin ve toplumun menfaatlerine en uygun olacak şekilde kullanır. Bu yetkilerin kullanılmasında normatif değerlerin değil menfaatler ve de devletin bekası öncelik alınır. Aslında Hobbes, toplumsal huzurun nasıl sağlanabileceğini söyleyerek küresel barışın da ipuçlarını vermektedir. Böylece Hobbes, iç ve dış güvenliğin aynı anda realist bir paradigmayla şekillenmesine katkıda bulunan ilk düşünürdür. Hobbes da Machiavelli gibi ülkenin bekası söz konusu olduğunda normatif değerleri yok sayar. Hobbes (2017: 102-3), savaşta “doğru ve yanlış, adalet ve adaletsizlik kavramlarına yer yoktur” diyerek, gücün olmadığı yerde yasa ve yasanın olmadığı yerde de adaletsizlik yoktur der. Hobbes’un devletin üzerinde bir egemen otorite olmadığı ve egemenlik yetkilerinin başka bir güce devredilemeyeceği yaklaşımından dolayı devletlerin anarşik sistem içinde kendi bekalarını sağlama zorunluluğu hem klasik realizmin hem de neorealizmin temelini oluşturmaktadır (Balcı ve Kardeş: 2014, 128). Klasik realizm, Batı’da olduğu gibi Doğu’da tarih öncesinde kendisine yer bulmuş ve MÖ 500’lerde Çinli filozof Sun Tzu, “Savaş Sanatı” adlı eserinde başlıca stratejileri tek tek açıklamıştır. Sun Tzu (2017: 11) “*savaş bir ölüm-kalım meselesidir; güvenlik içinde yaşamaya ya da yok olmaya giden bir yoldur. Bu yüzden, asla her ne konu olursa olsun ihmâl edilemeyecek bir inceleme konusudur*” diyerek, savaş ve devlet arasındaki benzer ilişkiyi çok daha önce belirtmiştir.

1.1.1.1. Sun Tzu ve Klasik Realizm Açısından Kadim Çin’in Politikası

MÖ. 500’lü yıllarda yaşayan Sun Tzu, “savaşan devletler” dönemi de olarak bilinen sürekli bir hanedanlık mücadelesi döneminde yaşamıştır. Savaş Sanatı (*The Art of War*) adlı eseri, klasik realizmin Doğu toplumlarındaki en eski örneklerinden birisi olarak kabul edilir ve günümüz dahi askeri eğitim alanında başucu kitaplarından birisidir. Sun Tzu’nun yaşadığı dönem sadece iktidar mücadelesiyle değil aynı zamanda siyasi olarak kralın hem “Gök’ün oğlu” hem de halkın babası olarak kabul edildiği bir zamandı (Keay, 2011: 59). Yani kralın sorumluluğu halktan çok tanrıya yönelikti ve bu nedenle kralın yetkileri ve kararları halkın iyiliği için sorgulanamazdı. Feodal devlet yapısının ayakta kalması, ataerkil şekilde diğer alt feodal beylerin de krala itaat etmesini ve merkezi yönetime asker yetiştirmeyi zorunlu kılıyordu (Yolaç, 2016: 41).

Sun Tzu’nun hayatının büyük bir kısmı, “İlkbahar ve Sonbahar Dönemi” (MÖ 770-476) olarak da bilinen Zhou Hanedanlığının yıkıldığı ve yeni bir siyasi

gerçeklikle iktidarı elinde tutabilme kabiliyetinin başladığı bir dönemde geçmiştir (Yolaç, 2016: 42). Aynı dönemde yaşayan filozof Konfüçyüs, ülke yönetimindeki siyasi gerçekliği ortaya koyarken Sun Tzu da bu yönetimin sadece askeri güç kapasitesiyle gerçekleştirilebileceğini ve bundan dolayı hem kralın hem de askerlerin nasıl hareket etmesi gerektiğini eserinde açıkça belirtir. Konfüçyüs'ün de ataerkil bir düzenin devlet yönetiminde de benimsenmesi gerektiği görüşü her ne kadar Hobbes'un kralı ile benzeşse de ahlaki açıdan Hobbes'un kralı daha sorumsuz ve acımasızdır. Ancak bu dönemde kralın “Gök'ün oğlu” olarak kabul edilmesi, kralın kararlarının sorgulanmasını da zaten engelliyordu. Bugün komünizmle idare edilen Çin'de, Devlet Başkanı hem siyasi alanda Çin Komünist Partisi (ÇKP) Genel Sekreteri hem de askeri alanda Çin Halk Kurtuluş Ordusu'nun (PLA) komutanıdır ve her iki alanda da son karar ona aittir. Mao sonrasında Konfüçyüs dönemine ait değer ve öğretilerin yeniden popüler olduğu bu dönemde, Sun Tzu'nun başlıca öğretilerinin açıklanması Çin dış politikasının anlaşılmasında yararlı olacaktır.

Bugün Batı'nın karşısında yeniden güçlenen bir Doğu vardır ve bunun katalizörü de Çin'dir. Farklı tarihsel ve felsefi özelliklere sahip iki medeniyet arasındaki en büyük fark, Çin daha çok yönetim odaklıyken Batı ise karar odaklı olmuştur yani Çin, olası çatışmanın sonuçlarını önceden belirlemeye yoğunlaşırken, Batı ise acil bir zafer kazanma kültürüne sahiptir (Lajciak, 2017: 133). Batı toplumu “risk almayı cesaret” olarak kabul ederken Çin'de “akıllı savaş” geleneği vardır ve risk almak “kusur” olarak belirtilir (Mahnken, 2011: 19). Zaten Tzu (2017: 30), ordusunun akıllı savaşçı olabilmesi için başlıca kriterler koymuş ve savaşın zayıf ve güçlü noktalarını belirtmiştir. Tzu için, savaşın sonucunu öngöremeyen komutan ya da ona emirleri veren hükümdar başarısızdır. Sun Tzu (2017: 12), iyi bir hükümdarın hangi tarafın “daha dirayetli, avantajlı, güçlü, subaylarının daha eğitilmiş ve de orduda ödül ve cezaların daha istikrarlı” olduğunu hesaplayarak olası zafer ya da yenilgiyi önceden tahmin edebilmesi gerektiğini belirtir. Savaş'ı bir “ölüm-kalım meselesi” yani beka sorunu olarak gören Tzu (2017: 11), hükümdarların siyasi gerçeklikle hareket etmesini ve duygularına esir olmamasını salık verir. Tzu'ya göre (2017: 74), “ne bir defa yıkılan krallık var olur ne de ölümler hayata döndürülebilir” ve bu yüzden “bilge hükümdar ihtiyatlıdır ve iyi komutan dikkatlidir”. Hükümdarın ihtiyatlı ve esnek bir politika göstermesi gerektiği kültüründen beslenen Deng Şiaoping'in “sınırlarını sakla gücünü besle” politikası; Tzu'nun (2017: 14) “zayıf gibi görün ki kibri büyüsün... Ummadığı yerde karşısına çık” sözüyle uyumludur ve günümüze kadar gelen Çin dış politika geleneğinin anlaşılmasına da yardımcı olur.

Batı merkezli klasik realizmde “insan doğası” kötüdür ve dolayısıyla da devletler de sistem içerisinde benzer şekilde hareket ederler. Sun Tzu (2017: 13) “her savaş aldatmaca üzerine kuruludur” diyerek, bir şekilde Deng’in “aciz gözükmek” gibi stratejik politikalar benimsemesinde tarihsel bir bakış açısı yerleştirmiştir. Günümüzde çok tartışılan güç kavramı, Sun Tzu’nun eserinde yer almıştır ve gücün strateji içerisinde etkili kullanılması yani yeri geldiğinde askeri güç kullanmadan da dolaylı yollarla düşmanı zayıflatabilme kabiliyetini de yer verir. Ancak bu yaklaşım, Tzu’nun savaşı “yüksek politika” olarak kabul etmediği anlamına gelmez. Tzu için savaş, bir son ya da devamdır. Bu nedenle savaşlar bir beka sorunudur fakat devletler her zaman düşman ile aynı askeri koşullar içinde olamayacağı için farklı stratejiler de geliştirmelidir. Tzu (2017: 19)’ya göre “savaşları çarpışarak kazanmak mükemmellik değildir; mükemmellik, çarpışmaya gerek kalmadan düşmanın direncini kırabilmektedir”. Devleti bu ustalık anlayışıyla yönetme sanatı (*statecraft*), bugün de Çin için geçerlidir. Özellikle enerji politikalarında kendisini daha güçlü hissettiği finansal devletçilik araçlarını kullanarak sistemde kendisine avantaj sağlamaya çalışmaktadır. Kısaca Tzu, devletlerin savaşlarla kurulup yıkıldığını ve bu siyasal gerçeklik içerisinde hükümdarların ve komutanların rasyonel düşünen, itidalli davranan, çok yönlü hareket edebilen, şartlara göre esnek davranan ve gücü stratejik şekilde kullanabilen üstün niteliklere sahip olmasını bekler.

Sun Tzu’yu Batı dünyasında popüler kılan şey, rakip ya da düşman devlet ile mücadelede gücün akıllıca ve yerine göre farklı araçlarla kullanılabilmesini dile getirmesidir. Sulek (2018: 52) diğer devletle olan siyasi rekabeti iki alanda mücadele (askeri çatışma, savaş) ve işbirliği (ekonomi, işletme) olarak ele almakta ve siyasetin her iki alanı da kontrol ettiğini belirtmektedir. Sun Tzu’nun “Savaş Sanatı” eserinin bu bağlamda siyasete uygulanıp uygulanamayacağını inceleyen Hudzikowski (2015: 67), kitaptaki stratejilerin askeri stratejilerin çok ötesine geçtiğini ve ekonomi ve siyasi hayata dair de bir eylem biçimi sunduğunu dile getirir. Benzer şekilde Gawlikowski (2013: 431), Savaş Sanatı eserinin içerisindeki unsurlar dolayısıyla siyasi hayatın her alanına rahatlıkla uygulanabileceğini iddia eder. Eser üzerindeki bu paradigma ikilemi, Çin’in yükseliş hikayesindeki dış politika araçlarını anlamadaki zorluğu da işaret ediyor. Aslında Sun Tzu, devletlerin siyasi gerçeklikle hareket etmelerini ve bu bağlamda mevcut güç kapasitelerine göre hareket etmeleri gerektiğini ya da değişen durumlara göre farklı stratejiler geliştirmeleri gerektiğini salık verir. Tzu’nun bu tavsiyeleri, Çin’in dış politika yaklaşımıyla da oldukça örtüşmektedir. Klasik bir dönemde yazılmış bu eserin, Batı dünyasında en çok satanlar listesinde olması da kayda değerdir. Klasik realizmin bile Soğuk Savaş sonuna doğru kendi içerisinde sorgulanıp

doğa durumu yerine daha çok sistem içerisindeki yapıları dâhil eden ve siyasi gerçeklikte de ekonomi gibi diğer güç unsurlarını teorisinin bir parçası yapan neorealist yaklaşımı beslemesi de dikkat çekicidir.

Bu bağlamda Çin'in stratejik kültürünü inceleyen Thomas G. Mahnken (2011: 2-3), Çin'in günümüzde yayınlanan Beyaz Kitap gibi savunma stratejilerini anlamak için Sun Tzu gibi klasik dönem eserlerini okumak gerektiğini belirtir ve böylece Çin'in karar alma süreci ile görünürde mantıklı gelmeyen davranışlarının bile daha iyi anlaşılabilirliğini iddia eder. Devlette stratejik düşünce, bir tarih süreci içerisinde gelişir ve devlet davranışları salt bir olay üzerinden anlaşılabilir. Bu çalışmada Batı merkezli neorealist paradigmaya ek olarak Çin dış politikasındaki tarihsel ve felsefi birikimlere bakılmasının da nedeni, Batı merkezli bir paradigma temelinde Çin'in iç dinamiklerini ekleyerek daha bütüncül bir bakış açısı getirme amacıdır.

1.1.1.2. 20. Yüzyılda Klasik Realizm

Edward H. Carr'ın “Yirmil Yıl Krizi 1919-1939”, Carl Von Clausewitz'in “Savaş Üzerine” ve Hans J. Morgenthau'nun Uluslararası Politika” modern dönemin önde gelen klasik realist eserleri olarak kabul edilirler. İlk olarak askeri güvenliği devletin merkezine yerleştiren Carl P. G. von Clausewitz'e değinilecektir (1780-1831). Napolyon ordusu ile savaşan Prusya Subaylığı yapmış Clausewitz'in düşünceleri, kendisini realist akımın önde gelen isimlerinden birisi yapmıştır. Clausewitz, Jena Savaşı'nda (1806) Napolyon ordusu tarafından yenildiğinde Prusya subayıydı ve savaşın yenilgisini milliyetçilikten uzak ve halka dayanmayan bir ordu olmalarına bağladı (Knutsen, 2015: 223). Clausewitz (2015: 30), “Savaş Üzerine” (*on War*) adlı eserinde, savaşı “genişletilmiş bir düello” olarak tanımlarken, savaşın amacını ise “düşman, irademizi kabule zorlamak için bir kuvvet kullanma eylemidir” şeklinde açıklar. Askeri güç haricindekileri kuvvet olarak kabul etmeyen Clausewitz, başarıyı da doğal olarak rakibin silahının elinden alınması ya da etkisizleştirilmesi olarak kabul eder. Savaşların doğal bir gelişme olarak çıkarlar üzerinden geliştiğini kabul ettiği için, savaşın asıl nedenini de güç dengesi üzerinden yorumlar. Clausewitz, Thukydides gibi hukukun ve siyasetin eşit güçler varken işlediğini ancak güç dengesi bozulduğunda güçlü olanın istediğini yapmaya zayıf olanın da duruma katlanmak zorunda kaldığını söyler (Knutsen, 2015: 224). Savaşların nedenini sorgulayan Clausewitz, savaşı politik amaç ile özdeşleştirir. Clausewitz (2015: 37), “politik hedefimiz ne kadar küçük olursa, ona verdiğimiz değer de o kadar az olur ve ondan vazgeçmeyi daha kolayca kabul edebiliriz” derken; savaşın hedefinin politik amaçla her zaman aynı olamayacağını

çünkü basit bir politik isteğin bazen toplumsal tepkiyle çok büyük savaflara bile yol açabileceğini söyler. Politik amaç (kâğıt üzerindeki savaş) ile hedef uyuşmadığında (gerçek savaş), ulusal çıkarların elde edildiği ana kadar savaş sürebilir. Bunun nedeni de savaş sırasında öngörülemeyen durumların fazla olmasından kaynaklanmaktadır. Diğer bir ifadeyle savaşın çok daha önce siyasi olarak karar verildiği ve amaçlarının belirlenmiş olmasıdır. İşte bu kâğıt üzerindeki amaçlar, askeri güç aracılığıyla hedefe doğru ilerler. Diğer taraftan Clausewitz (2015: 50), savaşın sonunun düşman silahlı kuvvetlerinin ya da topraklarının tamamen ele geçirilmesiyle dahi bitmeyebileceğini iddia eder çünkü halk arasında egemenlik kıvılcımları hala kuvvetli olabilir ancak yine barış anlaşmalarının imzalanmasıyla bu kıvılcımların az da olsa sönebileceğini ve gerginliklerin yumuşayacağını söyler. Clausewitz'e göre, düşman iradesine güç veren asıl unsur askeri teçhizatıdır ve bu teçhizatın ele geçirilmesi de düşmanın egemenlik mücadelesine bir süreliğine son verecektir. Ancak Clausewitz, savaşın “daha uygun bir zamanda” yeniden başlayabileceği gerçeğini de göz ardı etmez.

Diğer önemli bir klasik realist ise Edward Hallet Carr'dır (1892-1982). Carr'ın en büyük eseri, “Yirmi Yıl Krizi 1919-1939”, hem realist paradigmanın temellerini ortaya koyar hem de iki dünya savaşı arasındaki süreyi özetleyen başyapıtlardan birisidir. Carr, uluslararası ilişkilerdeki büyük tartışmaların ilkinin eserinde inceleyen birisidir. İdealistler ile gerçekçiler arasındaki dünya sistemini yorumlama kutuplaşmasında, realist tarafın yanında olmuş ve idealizmin ulusal çıkarlar karşısında geçersiz olduğunu her fırsatta ispatlamaya çalışmıştır. Dönemin en büyük özeliği, Birinci Dünya Savaşı sonrasında tüm dünyada hızla yayılan idealist/ütopyacı fikirdir. Ancak Carr, bu fikirlere katılmıyordu ve realizmin hala geçerli olduğunu ispatlamak istiyordu. Carr'ın diplomatik geçmişi de küresel siyasal yapının nasıl dönüştüğünü anlamasını sağlıyordu. Carr (2015: 54-55), ütopyacılığı siyaset biliminin ilkel aşaması olarak kabul etmekte ve bu aşamada araştırmacıların kendilerini sadece amaçlara yönelttiğinden sebep sonuç ilişkileri üzerinde çok durmamakla eleştiriyordu. Arı'ya göre (2011: 180), Carr'ın idealizmi bu kadar acımasızca eleştirmesinin en büyük nedeni, değerlerle güç unsurlarının çıkarlar üzerinden bir arada var olmadığı ve güçsüz olanın yani “zayıfın boyun eğmekten başka çaresi olmadığı” yönündeki yaklaşımıdır. Böylece sistemde idealist ahlakın değil gücün kazandığını vurgular. Bu bağlamda Carr (2015: 208), eserinde iki savaş döneminde bile ahlaka fazla uyulmadığını ima ederek, uluslararası ahlak için “Anglosakson yazarın gösterdiği gibi, statükoyu eleştirenlere karşı bir sözlü saldırı silahı olmaktan pek öteye geçmemiştir” der. Bu yaklaşımıyla Carr, açıkça Hobbes'un “doğa durumunu” bireyin sorumluluklarıyla devlet adamı kimliğini kazanıp ahlaki değerlerden muaf olmak zorunda olabileceğini savunan realist fikri

benimser. Zaten Carr, hukuku da benzer şekilde ahlaktan soyutlandırılmış ve uyulması gereken zorunlu bir kurallar zinciri olarak kabul eder. Carr (2015: 240), uluslararası anlaşmaların da salt hukuk kurallarıyla kalıcı çözümünün zor olduğunu çünkü bir durumun ulusal çıkarlara tezat olmasında bunun pek sürdürülebilir olmadığına inanır. Carr, idealistlerin “kendisi için iyi olan herkes için de iyidir” anlayışının ister istemez etik bir politika olmadığını ve bunun da çatışmayı artırdığını belirtir (Arı, 2011: 181). Uluslararası hukuk kuralları da güçlü devletlerin çıkarlarına hizmet edeceği şekilde yazılmakta ve güçsüzlerin buna uyması beklenmektedir. Özellikle Carr, demokratik devletler içerisinde yaygınlaşan yargı ve yasama sisteminin evrenselleşmesinin kalıcı barışı sağlamayacağına inanıyordu (Griffiths, Roach ve Salamon, 2011: 10). Carr, hukuk altına gizlenmiş politikaların amaçlarını normatif bulmamakta ve bunları derinlemesine sorgulamaktadır. ABD, Çin’in uluslararası sistemle uyumlu hareket etmesi için Çin’in Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) üyeliğini yaklaşık 15 yıl bekleterek, uluslararası hukuk kurallarının nasıl bir silah ya da koz olarak kullanılabileceğini Soğuk Savaş sonrası dönemde bile göstermiştir. Carr, uluslararası hukuk kurallarının büyük güçlerin çıkarları doğrultusunda geliştiğine inandığı için, Milletler Cemiyeti (MC) gibi organizasyonların savaflara son verebilecek bir gücü olduğuna da inanmıyordu. Daha sonra ele alınacak GÇD üzerindeki bazı adaların egemenliği davasında, Filipinler’in Çin aleyhinde Birleşmiş Milletler (BM) Tahkim Mahkemesi’nde açtığı davanın BM kurumları içerisinde güçlü etkisi olan ABD ve onun Batılı müttefiklerinin desteklediği Filipinler lehine sonuçlanması bu şekilde yorumlanabilir. Bunun farkında olan devletlerin de ulusal çıkarlarına hizmet edecek haklarının korunabilmesi için askeri güç kapasitelerini artırması anlaşılır. Bu bağlamda Carr (2015: 57,65), Wilson’un MC üzerine söylediği “işe yaramazsa, işe yaraması sağlanmalı” sözünden hareketle, ütopyacı “ortak güvenlik” arzulayan kurumların dünya barışını sağlamada yetersiz kalacağını ve bu “projenin geniş halk kitleleri için pratik sonuçları” olmadığını belirtmektedir. Wilson’un desteklediği eşitlik, barış, özgürlük ve mülkiyet hakkı gibi aydınlanmacı idealler uluslararası sistemde hemen etkisini gösterdi ve yayınladığı “14 İlke” ile bir tür toplumsal sözleşmeyi gerçekleştirmeyi hedefliyordu (Knutsen, 2015: 283). Ancak yaşanan küresel ekonomik kriz, tüm idealist fikirlerin bir anda buharlaşmasına neden oldu. MC, ABD’nin kuruma üye olmamasıyla ilk krizini yaşamasına ek olarak, 1929 Ekonomik Buhranı sonrasında revizyonist yönetimlere karşı bir yaptırımında bulunamamış ve başarısız olmuştur (Tuğtan, 2014: 113).

Modern dönemde Avrupa’da belirginleşen emperyalist, milliyetçi ve faşist idealar yeniden güç kazanmaya başladı. Özellikle realist görüştekiler, aydınlanmacı fikirleri üç açıdan yetersiz bulur: 1) insanoğlu, hırs ve güç ile hareket ettiğinden çıkar

çatışması kaçınılmazdır, 2) insan aklı sınırlıdır ve hırslı bir insana rasyonel olarak sonsuza kadar güvenilemez, 3) tarihsel olarak devam eden güç ilişkilerine dayalı sistemin bir anda değişebileceğini iddia etmek rasyonel değildir (Knutsen, 2015: 304). Carr, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) ile Marksist değerlere karşı sempati duymakta ve Batı toplumlarındaki bazı eşitsizliklerin bu sayede giderildiğini dile getirirse de devletlerin ulusal çıkarlarının çatışmaya yol açtığını da kabul etmektedir (Griffiths, Roach ve Salamon, 2011: 12). Carr (2015: 153), uluslararası ilişkilerde savaşın son çare olduğunu “tıpkı devrimin iç siyasetin arka planında pusuda beklemesi gibi, savaş da uluslararası siyasetin arka planında pusuda bekler” diyerek askeri gücün siyasette kabul gören önemli bir parametre olduğunu kabul eder. Carr, askeri gücü amaç olarak kabul eden realistlerdendir ve kolektif güvenliğe inanmaz. Son olarak Carr (2015: 157), ekonomik güç ile askeri gücün önemli siyasi güç araçları olduğunu ve ekonomik gücün devletler tarafından kontrol edilmek istendiği için önemli bir savaş nedeni olduğunu belirtmektedir. Bu bağlamda ekonomik gücü daha çok siyasal bir araç olarak kabul etmektedir. Ancak daha sonra neorealistler, ekonomik rekabet ve ekonomik araçların da sistem içerisindeki çatışmacı rolünü paradigma içerisinde daha iyi formüle edeceklerdir. Sistemdeki her bir devletin değerine göre daha kârlı anlaşmalar yapmak istemesi, var olan eşitsizlik üzerinden çatışma durumunu daha da artırmaktadır.

Realist düşüncenin modern anlamda en saygın düşünürlerinden diğer bir ismi de Hanh J. Morgenthau’dur (1904-1980). Frankfurt ve Münih üniversitelerinde okurken Max Weber’i örnek alan Yahudi asıllı Morgenthau, Hitler’in zulmünden ABD’ye kaçmış ve burada hem akademisyen hem de bürokrat olarak George F. Kennan gibi Amerikan dış politikasının reel bir perspektifle şekillenmesi için emek vermiştir (Griffiths, Roach ve Salamon, 2011: 50-51). Neacsu (2009: 153), Morgenthau’nun “Tanrının yönlendirdiği ahlaki bir düzen var ama bizler, sonunda bu düzenin gerçekleşip gerçekleşmeyeceğinden asla emin olamayız” ifadesiyle, onun kutsal uzayın boş değil anlamlı olduğunu düşünmesi gerektiğini ancak insanoğlunun gerçekte var olan ulusal problemleri evrensel bir perspektifle ele alınması gerektiğini belirtir. Morgenthau’nun “Uluslararası Politika” kitabında Amerika’nın rasyonel ve faydacı temelde bir eğitim sistemine dönüşmesinde öncü olan John Dewey’e atıfta bulunmasının nedeni de rasyonel düşüncelerin eğitimle sağlanabileceğine dair inancıdır. Güç gibi amaca hizmet edecek her şey rasyoneldir. Rasyonel fikirlere sahip çıktığı için Morgenthau, aydınlanmacı düşüncelerin sosyal bilimlerin uluslararası ilişkiler disiplinde uygulanmasında önemli rol oynar. Bu bağlamda realizm, pozitivist temelleri olan ve sistemi tündengelim yoluyla çatışma üzerinden açıklayan bir yaklaşımdır. Morgenthau da Carr gibi idealist fikirlere inanmıyordu. Morgenthau (1947:

24), felsefi bir dille yazdığı “*Scientific Man vs Power Politics*” eserinde, liberal düşüncenin başarısız olmasının en büyük nedenini, tarihsel yaşanmışlıkları ve siyasi gerçekleri göz ardı etmiş olmasına ve bu hayallerin gerçekleşmesi için zengin devletlerde entelektüel seviyesi çok gelişmiş yeterli orta sınıfa sahip olmamasına bağlar.

İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde, Birinci Dünya Savaşı sonrasındaki gibi idealist fikirler artık çok güçlü temsil edilmiyordu. Liberaller bile artık işbirliğinin ve barışın hangi şartlar altında devam ettirilebileceğini daha çok sorgulamaya başlamışlardı. Özellikle iki kutuplu bir dünya düzeninin var olmasıyla realist fikirler siyasi alanda etkisini daha da artırmıştı. Savaş bu dönemde “soğuk” olsa da her an yeni bir savaşın çıkması an meselesiydi. Morgenthau da “Uluslararası Politika” adlı eserinde, dönemin ruhuna uygun olarak klasik realizmin temel düşüncelerini geliştirmiş ve belli başlı temellere oturtmuştur. Morgenthau, karar alıcıların ulusal çıkarlara göre hareket ettiğini ve bu nedenle bu davranışlarının iyi niyet ya da ideoloji olarak gösterilmesinin yanlış olduğu kanaatinde (Balcı ve Kardeş, 2014: 125). Bu sebeple devletlerin dış politikadaki paradigmaları açıklamak için ülkenin çıkarlarını temel alan daha rasyonel bir davranış içinde oldukları kanısındadır. Klasik realizmin en temel felsefi düşüncesi, hırs, çıkar ve prestije dair duyguların yönetilebilir kabiliyetinden uzak olunmasıdır. Bu doğa durumu da rasyonel olarak sunulmaktadır çünkü tarihsel olarak insanoğlu hep böyle davranmış ve siyasi tarihin böyle şekillenmiştir. Bu öylesine bir güçlü paradigmadır ki Thukydides ile Morgenthau yüzyıllar sonra bile uluslararası anarşik düzenin devletlerin iç ve dış politikalarında benzer davranışları yarattığını iddia ederler (Lebow, 2016: 67). Ancak burada iddia edilen zayıf toplumların özellikle içeride yönetimi sağlayabilmek için iktidar mücadelesine sıkça girmesidir oysa ABD ve İngiltere gibi toplumlarda kurumlar sınırsız sonuçları olabilecek iktidar mücadelesini bastırılmış ve en azından belirli standartlar getirebilmiştir (Lebow, 2016: 68). Yani Morgenthau, ülke içinde demokrasiyi bir dereceye kadar kabul ederken, anarşik sistemde hâkim bir hukuk düzenleyicisi olmadığı için bunun mümkün olmadığını söylemeye çalışır. Ancak özellikle bu durumun anarşik sistemde caydırıcı güç kabiliyetine sahip devletler için geçerli olduğu da unutulmamalıdır.

Morgenthau (1948: 13) da kendisinden önce gelen realistler gibi, uluslararası sistemi güç mücadelesi olarak görmektedir ve devlet adamları ile insanların özgürlük, güç, zenginlik ve güvenlik istedikleri için uluslararası politikada en önemli amacın güç olduğunu ileri sürer. Morgenthau, sistemde diğerlerini kendine uygun şekilde dönüştürebilmenin güç yoluyla olabileceğine inanır. Aslında Morgenthau, Clausewitz’in savaşın politik amacını bu doğrultuda yorumlar ve devlet adamlarının böyle amaçlar

edinmesinde gücün kapasitesine göre hareket ettiğini söyler. Morgenthau'nun küresel sistemi aslında düz bir okuması vardır. Morgenthau'ya göre (1948: 21), iç ve dış siyasette “siyasi güç ya gücünü korumaya ve gücünü artırmaya ya da gücünü ispatlamaya” yönelik yapılmaktadır. Bu bağlamda Morgenthau'nun küresel sistemi ve de statükoyu güç statüsü ve prestiji yarışı olarak görmesi doğaldır. Yükselen Çin'in ABD'nin küresel düzendeki statükosunu tehdit eder hale gelmeye başlaması, ABD'nin realist paradigma temelinde buna tepki vermesini gerektirmektedir. Benzer şekilde Çin de bölgesel ve küresel bağlamda artan gücüne bağlı olarak prestijini ve gücünü ispat etmek zorunda kalacağı meydan okumalarla karşılaşabilir ve bu karşı tepkileri de başarıyla göğüslemesi gerekmektedir. Özellikle Çin'in GÇD'deki tarihsel egemenlik hak iddialarını kabul etmeyen Amerikan donanması, sürekli bu denizlerde seyrüsefer yaparak bölgedeki statükonun Çin lehine bozulmasını istememekte ve dahası Çin'in burada prestij haline getirdiği egemenlik hususunda zafer kazanmasını istememektedir. ABD'nin ekonomik alanda da güçlü kartları olmasına rağmen, bölgedeki statükoyu korumasının askeri donanmasının varlığıyla gerçekleştiği de unutulmamalıdır. Askeri güç kapasitesi, somut bir belirleyici güç olarak etkinliğini burada devam ettirmektedir. ABD'nin gelecekte kendisine karşı potansiyel bir tehdit olarak çıkabilecek güçlere karşı ulusal çıkarlarına göre hareket etmesini ve güç kapasitesini buna göre belirlemesi gerektiğini savunan Morgenthau, bugün yükselen güç olarak tanımlanan Çin'e karşı Asya Pasifik'in neden pivot bölge ilan edildiğine de aslında ışık tutmaktadır. Morgenthau, özellikle statüko ile emperyalist metotları ilişkilendirir. Morgenthau (1948: 38), emperyalist metotları askeri, ekonomik ve kültürel olarak üçe ayırır ancak ekonomik ve kültürel emperyalizmin askeri olan kadar güçlü olmadığını fakat yine de aktörlerin farklı yollarla diğer devletlere istediklerini yaptırabileceğini de belirtir. Morgenthau, yine de amaçlanan tam kontrolün ya da hedefin kuşkuyla yer bırakmayacak şekilde ancak askeri güç ile sağlanabileceğine inanır. Aslında bu diğer devletleri istenilen yönde etkileme güç kapasiteleri, daha sonra sert ve yumuşak güç unsurları olarak neoliberal Joseph Nye tarafından ikiye ayrılarak kavramsallaştırılacaktır. Bu bağlamda Morgenthau (1948: 80-100), bir ulusun gücünü artıracak unsurları/kaynakları somut ve değişenler olarak ikiye ayırmıştır: a) somut olanlar: coğrafya, doğal kaynaklar, endüstriyel kapasite, askeri hazırlık, nüfus, b) değişenler: ulusal karakter, ulusal moral, diplomasi niteliği. Ancak tüm bu unsurlar, askeri güç kapasitesine göre ikincil öneme ve etkiye sahiptirler. Diğer bir ifadeyle Morgenthau (1948: 15), ekonomi, nüfus ve eğitim gibi diğer güç unsurlarını tamamen yadsımaz ancak bunların genel sistemi değiştirmek yerine sistem içindeki alt belirleyici siyasi enstrümanlar olduğunu ileri sürer.

Kısaca klasik realizm, insanın kötü, hırslı ve çıkarıcı olduğu varsayımından yola çıkarak sistemde devletlerin benzer davranışları gösterdiğini ve yine devletlerin sahip oldukları askeri güç kapasitesi oranında diğer devletleri kendi politikaları doğrultusunda yönlendirebileceklerini iddia eder. Klasik realistler, genellemeler yaptıklarından tümdengelim yöntemini benimserler. Tüm bu bilgiler ışığında, klasik realizm temelinde gelişen ve bu çalışmanın teorik çerçevesini belirleyen neorealist bakış açısını anlamak çok daha kolay olacaktır.

1.1.2. Neorealizm (Yapısal Realizm)

Klasik realizm temelinde gelişen neorealizm, klasik realizm tarafından anarşik sistemde belirleyici unsurlar olarak kabul edilen askeri güç kapasitesi ve güç dengesi gibi temel ilkeleri benimser ancak yine de başta yöntem olmak üzere klasik realizmden bazı hususlarda ayrışır. En önde gelen neorealist düşünürler Kenneth Waltz, John Mearsheimer ve Robert Gilpin'dir. Neorealizm, yapısalcı olması dolayısıyla indirgemeci⁵ (*tümevarımcı*) bir yaklaşımdır. Klasik realizm, Soğuk Savaşın ilk 20 yılında hâkim teori olsa da David Singer ve Morton Kaplan gibi davranışsalcılar, yöntem tartışması başlatarak neorealizm gibi yeni teorilerin doğmasına yol açmışlardır (Balcı ve Kardaş, 2014: 126). Özellikle 1960'lar uluslararası ilişkiler disiplinde ortaya çıkan "davranışsalcı-gelenekselci" büyük tartışmasında görüldüğü üzere, neorealizm, sistemi anlamaya yönelik geliştirilen bilimsel metodolojilerin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. David Singer'a göre (1961: 79-80), araştırma modeli, fenomenler arasındaki ilişkiyi açıklama kapasitesine sahip olmalı, herhangi bir analitik model içinde bu olguları güvenilir şekilde bir dereceye kadar öngörülür kılabilmesi ve ortaya konulan yargıları basit, anlaşılır bir nedensellik içinde belirtmelidir. Bu bağlamda neorealizm, sistemi salt doğa durumunda gelişen gelenekselci ve tarihselci bir yaklaşımla ele almak yerine, tek tek yapılardan yola çıkarak sistem içinde bir genellemeye varmayı amaçlamaktadır. Mearsheimer (2016: 87), yapısal realizmin insan doğası ile çok az ilişkisi olduğunu ve bunun yerine daha çok uluslararası sistemin güç peşinde koşan yapısı ile ilişkisi olduğunu belirtir. Neorealistler, analitik geleneğe bağlı kalmadan sistemin yapılarını ortaya çıkarmaya öncelik verir. Analitik gelenek ise, geçmişte yazılmış eserler üzerine aktarılan entelektüel bir yaklaşım metodudur ve Thukydides'in eserleri gibi klasikleri ancak modern olaylarla eklemeyerek günümüze kadar

⁵ Tümevarım, "tek tek gözlemlerden genel ilkelere; tikel veya özel olandan tümel veya genel olana varmak için kullanılan akıl yürütme yöntemi ya da gerçek dünyadaki belirli olayların gözleminden yola çıkarak, gözlenebilecek diğer olayları da içine alan genellemelerlede bulunmak" şeklinde tanımlanmaktadır (Demir, 2007: 33-34).

taşıyabilmektedir (Knutson, 2015: 26). Waltz'a göre (2010: 52), bilimin de yöntemi olarak bilinen analitik yöntemde, parçalar en ufağa kadar basit şekilde ayrıştırılır ve incelenir sonra da matematiksel yöntemlerle bir sonuca varılır ancak burada ufak değişkenlerin sonuca etki edemeyeceği iddia edilerek hesaba katılmaz. Bu yaklaşım tarzı çıkarım yapmakta şüphelere yol açabileceği nedeniyle eleştirilmektedir. Ancak Waltz (2010: 49), sistemdeki benzer devletlerin bazen benzer sebeplerde bile farklı sonuçlara varabildiğinin altını çizerek, yöntem içinde uluslararası politikada indirgemeci yaklaşımın yetersiz kaldığı yerlerde analitik yaklaşım yerine sistemik yaklaşımlara bakılmasını söyler. Kısaca Waltz (2010: 27), indirgemeci yaklaşım sayesinde tüm yapıların özniteliklerinin ile etkileşimlerinin bilinerek anlaşılacağını iddia ederek tümevarım yöntemini çalışmalarında tercih eder.

1.1.2.1. Neorealizmin Temel Varsayımları ve Göreceli Kazanç İlkesi

Neorealizmin öne çıkan başlıca varsayımlarından birisi, sistemi anarşik olarak kabul etmesi ve sistem içindeki devletlerin de benzer davranışlar gösterdiği iddiasıdır. Neorealist Mearsheimer (2016: 88-89) neorealizmin varsayımlarını beş grupta özetler: devletler anarşik sistemde ana aktörlerdir, bu devletler saldırgan bir yapıya sahiptirler, devletler diğer ülkelerin statükodan yana olup olmadıkları niyetinden emin olamazlar, devletlerin nihai amacı hayatta kalmaktır ve son olarak devletler elde ettiği bilgiler ışığında rasyonel hareket eder ancak bazen hatalı hesaplar ya da bilgi eksiklikleri ile yanlış hareket de edebilmektedirler. Benzer şekilde Waltz, anarşik sistemi kabul eder ve Soğuk Savaş sonrasında anarşik sistemin korunduğunu sadece sistem içinde değişikliklerin meydana geldiğini söyler. Sistem, devletlerin gücü oranında değişmektedir yani sistemdeki güç kutupları büyük oranda bu devletlere göre şekillenmektedir (Donnelly, 2013: 60). Bu bağlamda neorealizmin Soğuk Savaşın bitişini öngöremediği eleştirilerini de anarşik sistemin hâla devam ettiği gerekçesiyle reddeder. Çünkü devletler hâlâ sistemde ana aktörlerdir ve devletler rekabetçi ortamda bekalarını korumaya çalışmaktadırlar. Waltz, anarşik düzende devletlerarasındaki iktidar mücadelesinin devlet içinde de olabildiğini ve bunun yıkımlara yol açtığı söyler. Waltz'a göre (2010: 130), 1851'deki Çin'deki Taiping ayaklanmasında 20 milyon, Hitlerin Yahudi katliamında 6 milyon, Stalin'in etnik temizlik operasyonunda 5 milyon, Amerika iç savaşında 600 Bin ve Napolyon'un yenilgisi sonrası çıkan savaşlarda milyonlarca kişi öldü ve bu nedenle ülke içinde kontrol edici gücün olmadığı bir durumda bile şiddet ve çatışma tehditleri rahatlıkla görülmektedir. Kısaca Waltz, klasik realizmde olduğu gibi iç ya da dış politika diye bir ayrıma gitmez ve otorite eksikliğinde

kuvvet kullanımını bir ölçüt olarak kabul eder. Hiyerarşik olmayan her sistem, ister ülke içinde olsun ister devletlerarasında bir şekilde çatışmaya meyillidir.

Neorealizmin diğer bir unsuru ise, klasik realizme göre normatif açıdan olaylara daha rasyonel yaklaşmasıdır. Neorealizmin Soğuk Savaşın sonuna doğru güçlenen uluslararası haklar ile normatif kurallardan etkilenmesi doğaldır. Ayrıca neorealistler, dünyada insan hakları ve duyarlılığın arttığı bir dönemde bunu tamamen yadsıyamazlardı. Her ne kadar 11 Eylül 2001 (9/11) terör saldırıları sonrasında, uluslararası hukuk kuralları ciddi şekilde yeniden çiğnenmeye başlasa da neorealistler, bir dereceye kadar normatif yaklaşımları dikkate alırlar. Özellikle Kosova ve Bosna-Hersek'te yaşanan trajedilere bağlı olarak uluslararası kamuoyunda ortaya çıkan tepkiler, NATO'nun insani müdahalede bulunmasına neden olmuştur. Dahası otoriter devletler hedef tahtasına konulmaya başlanmış ve ülke içerisindeki insan hakları ihlalleri de uluslararasılaştırılarak kamuoyunda bir propaganda aracı olarak kullanılmıştır. Bundan dolayı ABD ve Batılı devletler ya da kurumlar, Çin'in Doğu Türkistan, Tibet gibi özerk bölgelerindeki insan hakları ihlallerini raporlandırmakta ve Çin'i uluslararası kamuoyunda baskı altında tutmaya çalışmaktadırlar. Hal böyle olunca Çin, gerek ülke içindeki gerek ülke dışındaki gerçekleştirdiği politikalarda ister istemez normatif temelde gelişebilecek uluslararası tepkileri dikkate almak zorundadır. Örneğin 2019'da Hong Kong'da "Suçluların Çin'e İadesi Yasası"na⁶ karşı sokak hareketlerinin artması ve olayların dünya kamuoyunda ciddi yankı uyandırmaya başlamasıyla, Çin yönetimi yasayı geri çekmek zorunda kalmıştır. Oysa Çin'in olayları bastırabilecek askeri güç kapasitesi mevcuttur ancak bunun daha da kötü sonuçlara yol açabileceğinin öngörülmesinden dolayı rasyonel bir adım atmak zorunda kalmıştır. Bu yüzden Çin, her fırsatta Tayvan ile birleşmenin barışçıl şekilde gerçekleşmesini arzuladığını belirtmekte ve Doğu Türkistan ya da Tibet bölgesinde insan hakları ihlali olmadığı propagandasını yapmaya çalışmaktadır. Özellikle ekonomik araçlar kullanılarak diğer devletlerin Çin'e yönelik insan hakları hususunda eleştirilerini dile getirmemesi sağlanmaya çalışılmaktadır. Makyevelist bir davranış modeliyle Çin, dış politika uygulamalarında sıklıkla niyetlerini gizleyebilmektedir.

Kısaca realistler, bazı olaylarda anarşik sistemin gerekliliklerine göre hareket ederken, bazen de normatif durumlara dikkat göstermek zorundadır çünkü buna karşı gelişebilecek maliyeti iyi hesap etmek zorundadırlar (Donnelly, 2013: 77). Benzer

⁶ Nisan 2019'da Çin hükümetinin "bir ülke iki sistem" yönetilen ülkelerdeki suçluların Çin'e iadesini talep eden düzenlemeydi ancak Hong Kong'da çıkan protestolar nedeniyle yasa teklifi geri çekilmek zorunda kaldı.

şekilde ABD, Afganistan'a girdiğinde küresel bir siyasi destek alırken, Irak Savaşında benzer geniş çaplı desteği bulamadı. Irak'ta yaşanan insan hakları ihlallerinden dolayı küresel itibarı yara aldı ve Barack Obama bu imajı yok edebilmek için çok fazla gayret göstermek zorunda kaldı. Bu vesileyle Obama, ilk yurtdışı ziyaretlerinden birisini Türkiye'ye yaparak hem İslam dünyasında azalan imajını toparlamaya çalıştı hem de Türkiye'yi Batı tipi demokrasisiyle bir rol model olarak göstererek Müslüman ülkelerle birlikte çalışmanın belirli şartlarda daha kolay olabileceği mesajını vermiş oldu.

Neorealizmin en önemli yaklaşımı ise, askeri güvenliği öncelemesi ve sistemdeki güç dengesini ve dolayısıyla da güvenlik ikilemini ülkenin beka sorunu olarak görmesidir. Bu bakımdan klasik realistlerin geliştirdiği temel düşünceleri kabul ederler. Waltz (1959: 227), Kant, Rousseau ve Spinoza gibi düşüncelerden etkilen ve daha barışçıl bir sistemin hatta savaşız da bir sistemin olabileceğine inanan liberal fikirlere karşı çıkararak bunun anarşik sistemde mümkün olmadığını ve hatta bu savların "tarihsel olmayan analizlerin sivil toplum mantığına" dayatılmak istendiğini söyler. Neorealistler, korkuların ve yanlış bilgilerin hala sistemin bir parçası olduğunu kabul ederler. Waltz (1959: 226) "*Man, State and the War*" adlı eserinde, uluslararası politikayı santranca benzetir ve uluslararası sistemde sürekli değişen güç ağırlığını göz önüne alarak devletlerin karşı hamlelerini sürekli şüphe ve korku ile hesap etmek zorunda olduğunu belirtir. Bunun için anarşik sistemde devamlı bir rekabet ortamı ve güçlenen devlete karşı artan şüphe dolayısıyla gelişen bir güvenlik kaygısı vardır.

Fakat neorealistler, ülkenin beka sorununda jeo-politik ve jeo-stratejik yaklaşımları klasik realistler kadar da öne çıkarmazlar. Artık kıtalararası nükleer başlık taşıyan füzelerle, uçak gemileriyle hatta siber saldırılarla bir devletin mevcut konumu eskisi kadar önemli değildir. Özellikle ticari ve petrol taşımacılığının büyük çoğunlukla deniz yoluyla yapılmasından dolayı son yıllardaki askeri güç kapasitesindeki rekabetin denizlere kaydığı görülmektedir. Hali hazırda dünyanın en büyük donanması ABD'dedir ve kendisine en büyük rakip de üçüncü uçak gemisi inşaatına başlayan Çin'dir. Çin, ithal ettiği petrol ile ihraç ticari mallarının çoğunu denizler yoluyla gerçekleştirmektedir ve bu vesileyle ülkesinin ekonomik olarak zenginleşmesi ve bir beka sorunu olarak gördüğü enerji güvenliğini tesis edebilmek için denizlerde de caydırıcı bir güç olmak zorundadır. Bu doğrultuda, Çin'in askeri güç kapasitesini artırmak istemesi hayatidir. Sistem içinde güç dengesini kendi lehine çevirmek isteyenleri revizyonist olarak tanımlayan neorealizm, devletler statükocu gibi gözükse de aslında gerçek niyetlerinin güç projeksiyonu olabileceğini iddia eder (Balcı ve Kardaş, 2014: 129). Niyetleri okumanın çok zor olduğunu savunan neorealizm, böylece

anarşik sistemin güvensizlik üzerine kurulmasına neden olur. Bu da ister istemez sistemde güvenlik ikilemi ve dolayısıyla güç yarışına neden olmaktadır. Waltz (2010: 141), “özgürlük isteniyorsa, güvensizlik kabul edilmeli” der ve anarşik sistemde devletlerin kendi çıkarları peşinde koştukları için kuvvetin de bu amaç doğrultusunda kullanıldığını belirtir. Bu da kuvvet artırımını meşrulaştıran bir yaklaşım olarak kabul edilebilir. Bu kuvvet artırımını da öncelikle devletlerin kendilerini koruması içindir. Waltz’a göre (2010: 147), real politikte *raison d’etat* (ulusal çıkar) Machiavelli’den beri devam etmektedir. Neorealist yaklaşım, klasik realizmden farklı olarak ekonomi, prestij ya da ideoloji gibi faktörlerin de savaşa yol açabileceğini iddia eder. Waltz’a göre (1959: 232), B devletinin A devletinin sahip olduklarını arzulanması savaş nedeni olabileceği gibi, A devletinin B devletinin savaş istemesine karşı koyacak caydırıcı güç eksikliği içinde olması da savaşın nedeni olabilir. Yine de Thukydides’ten de bildiğimiz üzere, B devleti revizyonisttir ve savaşı ne kadar erken açarsa o kadar rasyoneldir çünkü yıllar geçtikçe savaşı kazanma şansı giderek azalacaktır. Bu bağlamda ABD ile Çin arasında Thukydides’i temel alan yazılar son zamanlarda arttı. Graham Allison (2017, <https://foreignpolicy.com>), son 500 yıl içinde ABD–Çin gibi mevcut güce karşı yükselen güç arasında yaşanan rekabete benzer 16 örnek tespit etmiş ve bunlardan 12’si savaşla sonuçlanmıştır. Ayrıca Allison yazısında, her iki ülke yıkıcı nükleer savaşı göze alamasa da dünyanın iki devlet arasındaki olası bir savaşa hazırlıklı olması gerektiğini belirtir. Benzer şekilde Mearsheimer (2001: 21), günümüzdeki Tayvan üzerinden ABD–Çin arasında bir çatışma olma ihtimalin pek kolay olmadığını belirtse de bunun büyük güçler arasında yaşanabilecek savaşların artık imkânsız olduğu anlamına gelmediğini özellikle vurgulamaktadır. Özellikle Şi’nin “Çin Rüyası” ile Çin’i her alanda dünyada lider yapma vizyonu ile Trump’ın uluslararası sistemde ABD’yi önceleyen (*America First*) ve Amerika’yı yeniden güçlü yapma (*make America great again*) yaklaşımı, olası çatışma ve krizleri derinleştirmektedir. Çin, güçlendikçe kendi bölgesinde nasıl revizyonist olabildiğini ve yeri geldiğinde sert gücünü kullanmaktan kaçınmayacağını özellikle GÇD üzerindeki faaliyetleriyle göstermektedir. Benzer şekilde Çin, eğer okyanus ötesinde de askeri gücünü rahatlıkla kullanabilecek bir kapasiteye ulaşırsa ve yine ABD de “ticaret savaşı” gibi yollarla Çin’in ekonomik kalkınmasını önleyemezse, yakın gelecekte savaş senaryoları imkânsız değildir. Çin’in özellikle ticaret yaparak kalkınması, enerjiye büyük oranda bağımlı olması, etrafında çok güçlü ve nüfuslu ülkelerin olması ve de ABD ile askeri alanda rekabet edebilecek askeri güç kapasitesine ulaşamaması şimdilik Çin’in daha itidalli politikalar izlemesine neden olmaktadır.

Savunmacı realizm, her ne kadar güç artırımında hegemonya amacı taşıyorsa da gücün artması diğer ülkelerde güvenlik ikilemi ve buna bağlı bir beka sorununa neden

olmakta ve bu da silahlanmayı ve çatışma durumunu artırmaktadır (Balcı ve Kardaş, 2014: 130). Güç dengesinin bozulma korkusu da güç kapasitesine göre ittifak ve peşine takılma (*Bandwagoning*) yolunu açabilir. Neorealizmin öne çıkardığı bu güvenlik ikileminden kaynaklanan ayırım, anarşik sistem içindeki devletlerin güç kapasitelerine göre benzer hareketler göstermesiyle ilişkilendirilir. Diğer bir ifadeyle, sistemdeki tüm devletler aynı şekilde hareket etmezler. Sistemdeki güçlü devletler, dengeleme (*balancing*) yoluyla güçlerini korumak isteyebilirler. Örneğin günümüzde, ABD'ye karşı bir Çin-Rus dengeleyici gücü söz konusudur ve bu iki devletin özellikle ŞİÖ kapsamında ABD'nin Orta Asya'daki etkinliğini göreceli şekilde azalttığı görülmektedir. Ancak bu durum küçük devletler için pek mümkün değildir. Onlar, sistemdeki büyük güçlerin peşine takılarak varlıklarını sürdürmeye çalışmaktadırlar. Aslında bu durum, hayatta kalma mücadelesi olduğu kadar sistem içerisindeki statükonun korunması amacı da taşıyabilir. Çin'e karşı Tayvan'ın ABD'ye yaklaşması bir hayatta kalma şansı iken, Güney Kore'ninki ise daha çok avantaj sağlamak için olabilir. Çin'in muhtemel süper güç olarak gösterilmesi durumunda, gelecekte bazı devletler Çin'in de peşine takılabilir. Kısaca devletlerin peşine takılma stratejisindeki en büyük amaç, zayıf devletlerin kar ve zararlarını artırma ya da azaltma stratejisidir ve böylece en azından olumsuz durumda bir beka soru ile karşılaşmama amacı taşır (Donnelly, 2013: 60).

Neorealizmde ortaya yeni çıkan bir yaklaşım da realizme saldırgan mı yoksa savunmacı açısından mı baktığınızdır. Neorealizmin önemli temsilcilerinden Waltz savunmacı realist, Mearsheimer ve Robert Gilpin ise saldırgan realistler olarak bilinmektedir. Waltz'un savunmacı realist olarak kabul edilmesinin en büyük nedenlerden birisi, aslında hegemon gücün her zaman sistemde caydırıcı bir güç olacağına inanmasıdır. Diğer rakip devletler güçlense de hegemon güç ve birlikte hareket ettiği müttefikleri sistemde hâkim oldukça, diğer tarafın ya da blokun bir askeri güç kullanma ihtimalini düşük bulur. Waltz'un tehdidi dengeleme yaklaşımı, daha önce ele alınan ittifaklar ya da peşine takılma şeklinde adlandırmaktadır. Bu bağlamda Hitler ya da Napolyon gibi daha fazla güç arayışının bazen yıkım ile sonuçlanabileceğini de açıkça belirtir. Bu bağlamda Waltz için güç daha çok bir araç görevindedir. Neorealist Mearsheimer ise, klasik realistlerin gücü amaç olarak kullanma yaklaşımını benimser ve önleyici müdahaleye inanır. Bu bakımdan saldırgan neorealist olarak bilinen Mearsheimer, Çin'in barışçıl kalkınma politikasına inanmamakta ve Çin'in her devlet gibi gücünü artırmayı arzuladığını söylemektedir. Saldırgan realizmde, devletler güçlendikçe hegemonya arayışı içinde revizyonist tutumlara girerken, saldırgan realistler ise statükonun ve sistemin istikrarı için ittifak ve dengeleme yolunu tercih

ederler. Bu bağlamda Mearsheimer, Çin'in "barışçıl kalkınma" politikasını gerçek amacını gizleyen bir araç olarak kabul etmektedir. Aslında Mearsheimer, Çin'in hegemonya arayışında olduğunu da iddia etmektedir. Mearsheimer (2014: <https://nationalinterest.org>) *National Interest* için kaleme aldığı makalesinde, Çin'in barışçıl şekilde yükselmesi hususunda gelecekte nelerin olacağını bilmediğini ancak geçmişe bakıldığında yükselen güçlerin nasıl hareket ettiğine dair teoriye güvenilmesi gerektiğinin altını çizmiştir. Saldırgan neorealizmi destekleyen Mearsheimer, neorealizmin geçmişte yaşananların gelecekte de yaşanacağına dair bir izlenim sunarak Çin'in de önce bölgesinde sonra da dünyada egemen olmak isteyeceğini belirtmektedir. Ancak Waltz açısından bakınca, artan gücün temelde caydırıcılık için kullanıldığı söylenebilir.

Aslında neorealistlerin yapısalcılık üzerinden geliştirmeye çalıştıkları bu savunmacı (*defensive*) ya da saldırgan (*offensive*)⁷ durumu, "kara kutu" olan devletin açığa kavuşturulması arayışındandır (Donnelly, 2013: 70). Saldırgan neorealizme göre, bölgesel hegemonlar öncelikle diğer devletlerin kendi bölgelerine kolay ulaşmasını ve hareket etmesini engellemeye çalışırlar ve benzer şekilde ABD hegemonyası da Monroe Doktrini ile tüm Amerika kıtasında Avrupalı güçlerin bölgeden uzaklaştırılmasıyla başlamıştır (Mearsheimer, 2016: 101). Bu bilgiler ışığında, saldırgan realistler, Çin'in de benzer hedefleri olduğuna inanırlar. Çin'in öncelikle GÇD ve Orta Asya bölgesinde egemen güç olacağına sonra da denizaşırı bölgelerde egemenlik kurma aşamasına geçeceğine inanırlar. Bu bağlamda tezin üçüncü bölümünde, Çin'in GÇD bölgesini "yakın çevresi" olarak kabul ettiğini ve burada ABD'yi durduracak bir kapasiteye ulaşarak Orta Asya bölgesindeki faaliyetlerini ve enerji güvenliği politikasını güvene alma yaklaşımı ayrıntılı olarak ele alınacaktır. Çin'in yükselmesi sonucunda bölgedeki diğer ülkelerin de *Bandwagoning* arayışında olmaları da doğaldır. İşte Çin bunun farkında olduğundan, iki önemli strateji izlemektedir. Öncelikle finansal devletçilik politikasıyla büyük krediler, yatırımlar ve karşılıklı ekonomik bağımlılıklar yaratarak kendisine karşı Amerikan merkezli bir bloğun oluşmasını önlemeye çalışmaktadır. İkinci olarak, reel hareket ederek sürekli askeri güç kapasitesini ve kabiliyetlerini artırmakta ve işini şansa bırakmak istememektedir. Savunmacı realistler ise, Çin'in de tabii ki güçlenmek istediği fikrine katılırlar ancak bunun sınırsız bir ihtirasla ülkeyi savaş eşiğine getirecek şekilde olabileceğini düşünmezler. Çin'in işbirliğine ve ticaret yapmaya ihtiyaç duyacaklarına dair inançları savunmacı realistlerin en büyük iddiasıdır.

⁷ Neorealist yaklaşıma göre, emperyalist tutkular içinde olan ya da agresif askeri ya da siyasi politikalar geliştiren devletler için kullanılmaktadır.

Çin'in gelecekte nasıl hareket edeceğine dair kesin bir uzlaşma yapısalcı realistler arasında sağlanmamış olsa da, Çin'in giderek güçlenmekte olduğunu ve bir gün Amerika'nın karşısına eşit bir güç olarak çıkabileceğinin farkındadırlar. Bu bağlamda savunmacı realistleri neoliberallerden ayıran fark da Çin'in yükselmesini bir tür karşılıklı bağımlılık ya da basit bir ticari ilişkiler sonrasında zengileşen sıradan bir devlet şeklinde değerlendirmemeleridir. Mearsheimer (2006: 160) "Çin'in barışçıl olmayan yükselişi" adlı makalesinde, Hindistan, Japonya, Vietnam, Singapur, Güney Kore ve hatta Rusya Federasyonu (RF) gibi ülkelerin ABD'nin yanında yer alarak Çin'i sınırlamak isteyecekleri ve bunun gerçekleşme olasılığı için de tarihteki büyük güçlerin yükselmesinin incelendiğinde rasyonel olarak anlaşıldığını iddia eder. Burada dikkat çekici unsur ise, Mearsheimer'in Çin'in hegemon bir güç olmasını beklemek yerine, işlerin buraya varmadan bir an önce bir şeyler yapılmasını ve harekete geçilmesi gerektiğini salık vermesidir. Yani savunmacı realistler gibi, caydırıcı gücün diğer güçlerin bir gün kendisine karşı bir tehdit olarak çıkmayacağına dair garanti vermediğine inanır. Neorealist Allison Graham (2019, <https://nationalinterest.org>) da Rusya'nın Çin'i artık 1990 ve 2000'lerdeki gibi askeri bir tehdit olarak görmediğini, her anlamda ilişkilerin geliştiğini belirterek, ABD'nin Rusya'ya karşı politikalarını yumuşatmasını ve bu giderek artan koalisyonu bitirmesi için çalışması gerektiğini aksi takdirde bunun ABD için gelecekte büyük bir kâbusa dönüşebileceğini iddia eder. Alison da Mearsheimer gibi olası bir Rus-Çin yakınlaşmasından kaygılanmakta ve bu iki büyük gücün oluşturacağı güç dengesinin ABD'nin küresel hegemonyasını zaafa uğratacağını düşünmektedirler. Benzer şekilde Soğuk Savaş döneminde, ABD-Çin ilişkilerinin Nixon döneminde yeniden başlamasında siyasi mimar olan Kissinger da Çin'in yükselmesine yönelik tehlikeleri açıkça ifade etmesine rağmen, en azından bu durumun çatışmaya dönmemesi için de bazı uyarılarda bulunur. Kissinger (2015, 477; 629), "Çin" adlı eserinde 1985'teki bir Amerikan Merkezî İstihbarat Teşkilatı (CIA) raporuna dayanarak, Çin-Sovyet yakınlaşmasının Soğuk Savaş dönemi sonuna doğru yeniden artmaya başladığını ve bu bağlamda Rus ve Çinli bürokratların birbirlerine yeniden "yoldaş" diye hitap etmeye başladığını ve bu doğrultuda ABD'nin mevcut hegemonik üstünlüğü koruyabilmesi için Çin ile doğrudan rekabete girmeden Rusya gibi bölge ülkelerini yanına alacak şekilde daha kapsayıcı politikalar geliştirmesi gerektiğini belirtir. Kissinger, bölge ülkelerinin yeniden kutuplaşmasının tarihte daha önce görülen dünya savaşlarına yol açan süreci başlatabileceği tehdidinde bulunur. Bu açıdan Kissinger, bu görüşleriyle daha çok savunmacı Waltz'a yakın bir çizgide durur. Kissinger, ABD'nin Pasifik'teki etkisini her anlamda artırmasını desteklemektedir ancak bunun belirli bir sınırlama içinde kalmasından yanadır yoksa zaten gelecekte olası

gözüken çatışmanın daha önce başlayabileceğini ve bunun iki taraf için de yıkıcı sonuçlara dönüşeceğini belirtmektedir.

Çin'in son 30 yılı aşkın sürede ekonomi, siyasi ve askeri alanlarda güçlü bir devlet olarak ortaya çıkması, ABD'yi endişelendirmektedir. Özellikle güçlü Çin karşıtı söylemlerle dikkat çeken ABD Devlet Başkanı Trump, saldırgan neorealistler gibi Çin'in sistem içerisinde adil olmayan anlaşmalarla giderek güçlendiğini belirterek Çin'e karşı açıkça ticaret savaşını başlattı. Trump, Çin'i "dünyanın en büyük hırsız" olmakla suçlarken diğer taraftan da 2017'deki Pekin ziyaretinde "her şeye rağmen kim bir ülkenin vatandaşlarının yararına olabilecek bir şey için başka bir ülkeyi kullanması için suçlayabilir ki?" diyerek, siyasi gerçekliğin ekonomiye nasıl yansıdığını açıkça itiraf etmiştir (Stracqualursi, 2017). 23 Mart 2018'de ABD'nin Çin'e yönelik çelik alüminyum ithalatında %25 oranında ek vergi getirmesine karşılık 2 Nisan'da Çin'in yaklaşık 3 milyar dolar değerinde 128 ürüne ek vergi getirmesiyle pratikte başlayan ticaret savaşı; 15 Ekim 2019 itibariyle ABD'nin Çin'den ithal ettiği 550 milyar dolar değerinde ürüne, Çin'in de ABD'den ithal ettiği 185 milyar dolar değerindeki ithal ürüne ek vergi getirmesiyle en üst seviyeye çıktı (ChinaBriefing, 2020). Diğer taraftan Çin'in artan vergileri aşmak için Yuan'ın değerini Dolar karşısında düşürmesi, ticaret savaşlarını daha da içinden çıkılmaz hale sokmaktadır. Son yıllarda ABD'nin Çin'e yönelik ekonomik araçlarla başlattığı açık savaş, ekonominin ülkelerin askeri ve siyasi güç artırımında nasıl bir etkiye sahip olduğunu ortaya koymaktadır.

Neoliberalerler, neorealistlerin göreceli kazanç fikrinin aksine mutlak kazancın yani kimin ne kadar daha fazla kazandığının önemli olmadığı varsayımını destekler ve uygar devletlerin savaşların kar-zarar hesabını yaparak uluslararası işbirliğine daha fazla yoğunlaştıklarını iddia ederler (Arı, 2011: 358-59). Neorealistler ise, mutlak kazanç ilkesinin anarşik sistemde asla geçerli olamayacağını ve devletlerin her zaman kendi çıkarlarının peşinde koştuklarını ve bunun da çatışmaya yol açabileceğini savunurlar. Günümüzde ABD-Çin arasındaki ticaret hacmi 700 milyar doların üzerindedir ancak iki devlet arasındaki uzun yıllardır devam eden bu devasa ticaret ilişkisi, iki devlet arasındaki çok yönlü ilişkilerin giderek düzelmesi yerine daha da bozulmasına neden olmakta ve bu da neorealistlerin iddialarını doğrulamaktadır. Askeri alana bakıldığında, Çin'in her yıl askeri bütçesini artırdığı ve Asya Pasifik ile Avrasya'da giderek artan sayıda çok taraflı askeri tatbikatlara katıldığı görülmektedir. Ekonomik alana bakıldığında ise, tarihin en büyük ticaret savaşına tanıklık edilmektedir. Dolayısıyla, iki alandaki gerginlikler siyasal alana da sirayet etmektedir. Trump, ikili ticarete yaklaşık 400 milyar dolar fazla veren Çin'in kendisine karşı göreceli kazanmasını ve bu sermaye

ile hem askeri güç kapasitesini hem de KvY gibi projelerle ekonomik ve siyasi etkinliğini daha da artırdığının farkındadır. Özellikle KvY projesi kapsamında Çin'in küresel enerji kaynakları üzerinde ciddi yatırımlar ve satın almalar gerçekleştirmesi, ABD'nin küresel enerji arzını yönetme rolünü de zamanla kaybetmesine neden olabilir. ABD'nin küresel enerji sektöründeki hâkim rolünü kaybetmesi de farklı kıtalardaki birçok enerji zengini ya da enerji bağımlısı olan ülkelerdeki hamiliğini ya da etkinliğini kısmen kaybetmesine neden olacaktır.

Neorealistler, klasik realistlerin aksine sistemde ekonominin gücünü reddetmezler. Ekonomik güç, Waltz tarafından devletlerin sahip olduğu kabiliyetler arasında gösterilmektedir. Ekonomi kabiliyetinin artması doğal olarak güç dengesine de yansımaktadır. Amaç yine güç dengesidir fakat ekonomi, nüfus, coğrafya gibi birçok diğer unsurlar (kabiliyetler) bu amacı besleyen araçlardır. Gilpin'e göre (2017: 21-22), devlet ile piyasanın karşılıklı etkileşimi ekonomi politiği yaratmaktadır ve bu yüzden ikisi birlikte olmadan fiyat mekanizması ya da diğer unsurların gerçekleşmesi pek mümkün değildir yani ilişkiler konjonktürelidir. Waltz (2010: 47), mevcut sistemde zengin daha zengin, fakirin de daha fakirleştiğini dile getirerek sistemin sınıflar arası uçurumu artırdığı ve böylece bu kaotik ortamda "gemisini kurtaranın kaptan" olduğu deyiminin doğru olduğunu söylemektedir. Ayrıca Waltz (2010: 146), karşılıklı bağımlılık etkisini Çin iç savaşı ile ilişkilendirir ve Mao'nun devrimci ateşinin tüm Çin'deki eyaletlerde aynı sonucu vermemesinin ya da hızlı yayılmamasının nedenini, eyaletler arası siyasi ve ekonomik farklılıkların çok olmasına fakat karşılıklı bağımlılığın ise az olmasına bağlar. Böylece Waltz, özellikle otoritenin olmadığı yönetimlerde ya da anarşik sistemde karşılıklı bağımlılığın arttıkça diğer devletlerin de çıkarları doğrultusunda çatışmaya daha fazla müdahil olmak zorunda olduğunu belirtir. Ancak bir çatışma, bir devletin gelecekteki çıkarlarını olumlu etkileyecek potansiyele sahip değilse, rasyonel olarak çatışmadan uzak kalmaya çalışır. Ticaret savaşı dönemi, iç içe geçen iki ekonomiden Amerikan tarafının artık karşı konulamaz şekilde zarar görmeye başlamasından kaynaklanmaktadır. Amerikan yönetimi, Çin'in karşılıklı ticarete çok daha fazla kazandığını ve bu şekilde devam edemeyeceğini belirtmektedir. Çin ise, karşılıklı bir kazançtan bahsederek, ciddi ekonomik kazanç sağladığı küresel serbest ticareti desteklemekte ve kendisine karşı getirilen gümrük vergilerine karşı çıkmaktadır. Her ne kadar Çin, "kazan-kazan" politikasını savunduğunu dile getirse de ticaret fazlası vererek zenginleşen bir ülkedir ve bu durumda toplamda mutlak-kazanç ilkesiyle zenginleşebilmektedir. Yine liberaller karşılıklı bir zenginleşmeden bahsetseler de eşit kazanılmayan sistemde gelişmiş bir ülke olmak hiç de kolay değildir.

Bu bağlamda karşılıklı bağımlılık gibi göreceli kazanç prensibi de neorealistlerin ilgi alanındadır. Neorealizme göre devletler, sadece kendi kazandıklarıyla değil rakip devletlerin de ne kazandıklarını önemser ve diğer araçlarla askeri gücünü artıracak devletlerin anarşik sistemde egemen olmak isteyeceği varsayımına inanırlar (Balcı ve Kardaş, 2014: 127). Mearsheimer (2016: 87), devletleri kafesteki tutsaklara benzetir ve hayatta kalmak için diğer devletlerle bir rekabete girişmek zorunda olduklarını söyler. Waltz (2010: 132-133), mutlak kazanç prensibinin sistemde geçerli olduğunu ve taraflardan birinin diğerinin artan uzmanlık, zenginlik ve yeteneklerini artırdıkça diğerinin bu artan gücü ne şekilde kullanacağına dair korkuları ve şüpheleri olduğu için mutlak kazancın işbirliğini sağlayamayacağını belirtir. İlk bakışta barışçıl kalkınma politikası ya da ticaret devleti gibi yaklaşımlar, Çin'in neorealist paradigmayla hareket ettiğine dair iddialarla çelişiyor gözükse bile artan ekonomik gücün aslında Çin'in askeri güç kapasitesini artırmada bir araç olduğu da açıkça görülmektedir. Daha uzun yıllar tek kutuplu sistemin değişmeyeceğinin farkında olan Çin, şimdilik küresel barış ve istikrar ortamına ihtiyaç duyar. Ancak Çin, son ticaret savaşlarında ya da 2018'deki İran ambargosunda görüldüğü üzere tek merkezden alınan kararlarla ulusal çıkarlarını zaafa uğratacak durumların önlenmesini sağlayacak çok kutuplu bir sistemin oluşması için gücünü artırmak zorunda olduğunun farkındadır.

Mearsheimer (2018: 2), ulusalcılığın güçlü bir siyasi ideoloji olduğunu ve bu bağlamda liberal devletlerin ekonomilerini güçlendirebilmek için kendilerine ait uluslararası kurumları yarattıklarını ve bunların da doğal olarak çatışmaya yol açtığını belirtmektedir. Burada önemli olan ulusalcılık ifadesidir çünkü ulusalcılık ile ulusal çıkarların temsil edildiğini kasteder. Mearsheimer "*Great Dellusion*" adlı son eserinde (2018: 2), ulusalcılık ile liberalizmin birlikte hareket ettiğini ancak bir gün çatıştıklarında büyük olasılıkla/çoğunlukla ulusalcılığın kazandığını söyler. Bundan dolayı, dünyanın geri kalanını demokratikleştirme ideası taşıyan liberal fikirler, farklı kültürleri de kendisine benzetmede sorun yaşadığında çatışmalar kaçınılmazdır. Buna karşı gelen ülkeler ya da toplumlar, "ilkel" ya da "şeytan" kabul edilerek yeri geldiğinde "sopa" faktörü devreye girmektedir. Aslında tek kutupluluğun sistem için tehlikeli görülmesi de, diğer büyük güçlerin çıkmasını kolaylaştırması olarak görülmesindedir (Donnelly, 2013: 65). Mearsheimer (2016: 96) da kutupluluğun artıkça, refah ve eşitlik eğiliminin azalacağını ve bunun da çatışmayı artıracığını iddia eder. Mearsheimer'ı bu şekilde düşünmeye iten ise, liberalizmin tüm uluslara eşit şekilde refah getirmeyeceğine dair düşüncesidir. Mearsheimer'a göre (2018: 48-50), liberalizmin başlıca savları olan yaşam hakkı ile istediği hayatı ve inancı seçme hakkı aslında sadece kâğıt üzerinde kalmaktadır çünkü liberal yönetimler kontrol ve denge (*check and balance*) içinde

belirleyici kurallar koyarak insanların hayatlarını kısıtlamaktadırlar. Böylece Mearsheimer, liberallerin gerçekte realist temelde hareket ettiklerini ve halklara sunduklarının yine kendi faydaları doğrultusunda gerçekleşen özgürlük alanları ile sınırlı kalacağını belirtmektedir. Aslında Mearsheimer haklıdır çünkü Batı dünyası Suudi gazeteci Kaşıkçı cinayeti sonrasında Batı ile yakın ilişkiler içerisinde olan Suudi Arabistan'a karşı oldukça cılız tepkiler verirken, kendilerine muhalif olan Venezuela yönetimine karşı oldukça sert tedbirler alabilmektedirler. Liberal demokratik ilkeler bir anda ulusal çıkarlar karşısında göz ardı edilebilmektedir. Mearsheimer'ın (2018: 50) dediği gibi, liberal devletler ruhsuz gibi görünse de yeri geldiğinde devletleri için canlarını bile feda edebilmeleri için vatandaşları ile arasında bazı duygusal bağlar sağlayacak ödünleri onlara vermektedir.

1.2. Çin'in Dışa Açılım Stratejisi ve Finansal Devletçiliğin Çin Dış Politikasında Uygulanmaya Başlaması

Çin dış politikasında başarıyla uygulanan finansal devletçilik araçlarına değinmeden önce, Çin'in dışa açılım stratejisini detaylı olarak ele almakta fayda var. 1820'ye kadar Çin, dünyanın en güçlü ekonomilerinden birisiydi ancak Afyon savaşı ile birlikte büyük bir çöküşe geçti ve 1840'da dünyadaki Gayri Safi Millî Hasılının (GSMH) 1/3'ünü elinde tutarken, iç savaşın bittiği 1949'da küresel ekonominin sadece %1'ine sahip olmakla yetinir duruma gelmişti (Jianmin, 2005: 15). Kültür Devrimi⁸ sonrasında ekonomisi iflas etmek üzere olan Çin, yeni Devlet Başkanı Deng Şiaoping'in ülke ekonomisini dışa açma politikasıyla birlikte zaten geniş coğrafyada yaşayan bir milyarı geçen devasa nüfusu ve bol miktardaki doğal kaynaklarının da avantajını kullanarak 1978'den beri görülmedik bir ekonomik kalkınma gerçekleştirmektedir (Li ve Worm, 2009: 5). Deng, 1978'de gerçekleştirdiği reformlarla birlikte ülke ekonomisinin hızla kalkınması için iç pazarı güçlendirdi, halkının kişisel birikimlerini yatırıma dönüştürdü, endüstride teknoloji kullanımını sağladı ve 14 kıyı şehrini dış ticarete açtı (Bijian, 2005: 20). Çin, yaklaşık bir buçuk asır sonra limanlarını dış ticarete bu sefer kendi isteğiyle açıyordu. 1992'deki 14. Merkez Komitesi'nde alınan kararlar Çin, politik alanda liberalleşmeye onay vermezken, ekonomik alanda piyasa reformlarına onay verdi ve Mao döneminde çok sık eleştirilen Sovyetler Birliği (SB) benzeri yeni bir piyasa ekonomisi açılımını resmen onaylamış oldu (Oktay, 2017: 82).

⁸ 1966-1976 arasında dönemin Çin Devlet Başkanı Mao Zedong'un Komünist devrimci kültürü Çin'de kalıcı şekilde inşa etmeyi amaçladığı sosyalist propaganda dönemidir.

Çin'in dışa açılım politikası öncelikle içerideki reformlarla başladı. Ülke içerisinde kapitalist ekonomi modeline dönebilmek için birçok adım atıldı. Başlıca adımlar: 1) köylülere toprak dağıtılarak hem kazanç/kardan sorumlu tutuldular hem de mallarının bir kısmını özel teşebbüs yoluyla satma imkânı verilerek üretime cesaretlendirildiler; 2) milyonlarca köylü şehirlere göç ederek toplu üretimde işçi olmaya başladılar; 3) işçilere neoliberal politikalarda görüldüğü üzere kalıcı korumalar verilmedi ve işverenler tarafından haklarının korunabileceği belirtildi; 4) merkezi yönetimin tüm ülkeyi ekonomik açıdan yönetmesinin zor olmasından dolayı, vergi yönetimi, dağıtımı ve bütçe planlamasında yerel yönetimler güçlendirilerek merkezi yönetim etkisi azaltıldı; 5) dış yatırımlar için açık-kapı politikası başladı ve bu doğrultuda önce 1984'te 14 kıyı şehri (Hainan adası dahil) ticarete açıldı ve 1985'te de Pearl River Delta, Yangtze River Delta ve Yellow River Delta'larında 4 özel ekonomik bölge (ÖEB) kurularak dış yatırımların önü açıldı (So ve Chu, 2012: 37-8). Bu reformlar sayesinde Çin ekonomisi hızlı şekilde büyümeye başladı.

İkinci olarak, iki kutuplu dünyanın sona ermesiyle birlikte birçok gelişmekte olan ülke hem bölgesinde daha rahat hareket edebilme imkânı yakaladı hem de bölgesel ya da sınır ötesi ticari faaliyetlerde özgürce adımlar atmaya başladı. Bu doğrultuda dışa açılım stratejileri geliştirilmiştir. Onuncu Beş Yıllık Kalkınma Planında (1996-2000) aktif ve etkili şekilde stratejilerin kullanılması ve Onbirinci Beş Yıllık Kalkınma Planında ise (2006-2010), stratejilerin acil şekilde uygulanmasının hızlandırılması gerektiği açıkça belirtilmiştir (Qingxin ve Chaofan, 2019, 141). Deng sonrası iktidara gelen Devlet Başkanı Jiang Zemin de piyasa ekonomisini destekleyen isimlerden birisi olduğu için, reform süreci aksamadan devam etti. 2000'de Çin'in dışa açılım stratejisinin özellikle özel şirketler için Çin'in gelecekteki ekonomik kalkınmasının en önemli aşaması olduğu ilan edildikten sonra, 2001'de Çin'in DTÖ üyesi olmasıyla Çinli milli ya da özel teşebbüs şirketlerinin dünyaya daha fazla açıldığı görülmektedir (Wang and Miao, 2016: 144). Mao döneminde dışa açılmayan ve içeride devletçi politikayı uygulayan Çin, liberal sistemin bir parçası olması şartıyla zenginleşebileceğinin farkındaydı. Çin'in 2001'deki DTÖ üyeliği sonrasında 2001-2006 yılları arasındaki "Katılım Protokolü" (*Protocol of Accession*) gereğince ticari ve hizmet malları üzerindeki vergilerin karşılıklı kaldırılmasıyla, hem Çin'e hem de Çin'den dünyaya doğru ticari ve yatırım fırsatları hızla arttı (Das, 2008: 411). Deng'in başlattığı reform ve dışa açılma politikasıyla sadece 2005'e kadar ülkeye gelen dış yatırım 600 milyar doları geçti ve bu inanılmaz olay Çin'e modern teknoloji, iyi yönetim ve etkili yönetim sistemini getirdi (Jianmin, 2005: 15). Buna bir de ucuz ve nitelikli iş gücü eklendiğinde, dünya ile rekabet edebilmesi daha da kolaylaştı. 2006'ya kadar başarıyla

devam eden neoliberal yaklaşımlar, 2006'daki "yeni bir sosyalist kırsalı yaratma" politikası ile sosyal kalkınma ve daha eşitlikçi ekonomik kalkınmayı önceleyen bir politikaya evrilerek öncelikle köylülerden alınan toprak vergileri kaldırıldı sonra da kırsal bölgelere yönelik harcamalar %15 (15 milyar dolar) artırıldı (So ve Chu, 2012: 16-17). Böylece Çin yönetimi, neoliberal yaklaşımı içeride de kendi sosyalist karakteristiği içinde geliştirmeye başladı.

İçeride belirli bir dönüşümü ve Komünist devrimi geliştiren Çin yönetimi, 21. Yy'da dünyaya açılma politikasının kalıcı hale gelebilmesi için artık uluslararası kurumsallaşmaya geçilmesi zorunluluğunun farkına vardı. Daha sonra kapsamlı şekilde ele alınacak Şi'nin KvY projesi, Asya Altyapı Yatırım Bankası (AAYB) gibi kurumlar bu amaca hizmet etmesi için kurulmuştur. Bundan dolayı rekabetçi ortamda yükselen Çin, dünyayı değiştirmede bilakis dünyadaki sistemle uyumlu hareket etmesi, Çin'in değişmesine, dönüşmesine ve zenginleşmesine yol açtı (Jianmin, 2005: 15). CIA (<https://www.cia.gov/library>) verilerine göre, giderek ekonomik refahını artıran Çin'de neredeyse kişi başına bir cep telefonu düşmekte (1,364.934 milyon) ve ayrıca ulaşımda ciddi gelişmeler kaydederek 124.000 km demiryolu, 4,577,300 km kara yolu, 110,000 km su yolu ve 507 de havaalanı vardır. 2005'te en fazla döviz stoku bulundurmakta Japonya'yı, 2007'de ekonomi büyüklüğünde üçüncü olan Almanya'yı, 2008'da en fazla kredi sağlayan ikinci ülke olan Japonya'yı geçen Çin'in 2025-2040 arasında ABD'yi geçerek dünyanın en büyük ekonomisi olacağı öngörülmektedir (Wang, 2009: 1). Bu bağlamda 2008'de Doğu Asya'da lider ekonomik güç kimin olabileceği üzerine yapılan bir çalışmada, Çin'i geleceğin süper gücü olarak gören Asyalıların oranı 2000'de %10 iken, 2008'e gelindiğinde bu oran %40'a kadar yükselmiştir (Saad, 2008).

Çin, sistem içinde yeni bir alternatif kurum ve örgütler yaratma yoluna giderek Amerika'nın liberal düzenini baskı altına almaya başladı. Nisan 2018'de düzenlenen Bo'ao Asya Forumu'nda konuşan Cinping (2018), ekonomide dışa açılımın 40. Yılında Çin'in ikinci devrimini gerçekleştirme zamanının geldiğini söyledi ve dışa açılma boyutunu genişletecek dört adımı açıkladı:

- 1) *"Uluslararası ekonomi ve ticaret kurallarıyla kenetlenme çalışmasını pekiştireceğiz, ticarete şeffaflığı artırmanın yanı sıra, fikri mülkiyet haklarını korumayı güçlendireceğiz ve rekabeti teşvik edip tekele karşı çıkacağız.*
- 2) *Bu yılın ilk yarısında yabancı yatırımlar için negatif liste hazırlığını tamamlayacağız, piyasaya girişten önce vatandaşlık muamelesi artı negatif liste şeklinde bir yönetim sistemi uygulayacağız.*

- 3) *Devlet Fikri Mülkiyet İdaresi'ni bu yıl yeniden yapılandıracağız, hukukun caydırıcı rolünü hayata geçireceğiz.*
- 4) *Yerli ve yabancı şirketler arasında normal teknolojik işbirliğini teşvik edeceğiz, Çin'de yabancı sermayeli şirketlerin meşru fikri mülkiyet haklarını korumaya devam edeceğiz. Buna paralel olarak, yabancı ülkelerin de Çin'in fikri mülkiyet haklarını korumasını istiyoruz”.*

Belirli bir sermaye birikimine ulaşan Çin'in Şi Ciping yönetimiyle birlikte dışa açılım politikasını artık daha kurumsal bir hale getirmek istediği görülmektedir. Wang and Miao (2016: 58-60) ise, Şi'nin iktidara geldiğindeki dışa açılım stratejisini şu maddelerle özetlemektedir:

- 1) 2008-2009 krizinden sonra küresel anlamda ekonomide görülen iyileşmeler
- 2) 2008-2009 krizi sonrasında ABD liderliğinde görülen gümrük vergilerinin önlenmesi ve koruyucu ekonomi modellerinin artma eğilimini aza indirmek için, Çin'in FDI yoluyla kendisine yönelik gümrük tedbirlerini aza indirmeyi hedef edinmesi. Bu bağlamda 2015 ile birlikte ilk defa doğrudan dış yatırımlar, doğrudan gelen yatırımları geçti.
- 3) 2013'te kişi başına düşen milli gelirin 6747 dolara ulaşmasıyla Çinli girişimcilerin daha fazla küreselleşmeye ilgi göstermesi.
- 4) Swift işlemlerinde Renminbi'nin (RMB) payının hızla artırılması ve Çin para biriminin küresel olarak kullanılmasını/kabul görmesini sağlama niyeti.
- 5) 2013'de neredeyse 4 trilyon dolara yaklaşan döviz rezervleri, Çin'in ve Çinli firmaların hızla dış yatırımlara yönelmesinde Çin'in elini güçlendirmesi.

Tüm bunların farkında olan Ciping'in kendi uluslararası banka, kurum ve projelerini kurarak, mevcut küresel düzene karşılık alternatif bir ekonomik sistem yaratmak istediği anlaşılmaktadır. Çin, artan ekonomik gücünü uluslararası ekonomi yönetimi ile bütünleştirmeyi başardı ve küresel etkisini daha da artıracak ticaret, doğrudan yatırım ve uluslararası yardım gibi finansal devletçilik araçlarıyla gerçekleştirmeye çalışmaktadır (Harpaz, 2016: 124). Ayrıca uluslararası ekonomik örgütlerde yerini almakta ya da AAYB gibi kendi örgütlerini kurmaktadır. Diğer bir ifadeyle, Çin'in dış yatırımlarla üretimi ve ticari hareketliliği artırması öncelikle finansal hizmetlere olan talebi doğurdu ve sonrasında bu finansal hizmetler, devletin kendi stratejileri doğrultusunda şirketlerin diğer ülkelerde yatırımlar yapmasını ve küresel alanda güçlü aktörler olmasına yardımcı oldu (Fenghua, Ziyun, Sigler, Martinus ve Derudder, 2018: 219). Bu amaç doğrultusunda AAYB, Çin tekelinde kredi sağlayan bir banka olarak ABD öncülüğünde devam eden Dünya Bankasına (DB) alternatif olarak kurulmuştur ve Amerikan ekonomi düzenine karşı önemli bir hamledir. Aslında

Çin, kendisiyle daha uyumlu çalışacak ülkelere doğrudan katkıda bulunarak küresel bağlamda siyasi etkisinin de artmasını sağlamaktadır. 2018 AAYB raporuna (2019, 2-9) göre, üye sayısı 93'e (24'ü gözlemci üyedir ve 2006'da toplam 57 üyesi vardı) yükseldi, sadece 2018 itibarıyla 7.5 milyar dolar değerinde (2006'da 2 ve 2007'de toplam 4 milyar dolardı) gerçekleşen proje sayısı 35'e çıktı (2016'da 8 ve 2017'de 23'tü) ve ayrıca "iklim değişikliği ve yeşil finans" adı altında gerçekleşen projelerin boru hattı projeleri içindeki payının birkaç yıl içindeki payı da %66'ya çıkacağı öngörülmektedir. Özellikle korunabilir bir çevre ve sürdürülebilir bir kalkınma ekonomisi vizyonu olan bu yapı, enerji alanında da oldukça faaldir. Benzer şekilde KvY projesi, Çin'in 1990'lardaki "dışa açılım" stratejisinin yeni bir kalkınma aşaması olarak görülebilir ve bu bağlamda AAYB gibi banka ve kurumların kurulmasıyla, Çin'in iddialı hedeflerle doğrudan Batı temelli ekonomik kurumlarla gelecekte rekabet etmeyi göze aldığı anlaşılmaktadır (Pugliese ve Insisa, 2017: 83).

Şi ile başlayan kurumsallaşma ve dünyaya daha fazla açılma stratejisiyle uyumlu olarak ilan edilen "On İkinci 5 Yıllık Kalkınma Planı (2011-2016)", Çin'in dış yatırımlarını artırma mesajı verirken; 2015'te açıklanan "On Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Modeli (2016-2020)" ise, "Made in China 2025" stratejisi üzerine kurularak artık Çin'in dünya üretiminde uzay teknolojisi, bilişim gibi yüksek teknolojik ürünlerle yer alacağı mesajını veriyordu (Defraigne, 2017: 214). Aslında model, Çin'in savunma, iletişim gibi stratejik alanlarda kullanılan ürünlerde bir millileşme hareketidir. ABD, Japonya ve AB gibi ülkelere bağımlılığın azaltılmasının hedeflenmesi, haliyle Çin'in daha büyük bir tehdit olarak algılanmasına neden olmaktadır. Bundan dolayı KvY projesi, ABD öncülüğündeki ve Japon destekli Trans-Pasifik Ortaklığı (TPP) gibi Çin'i çevreleyen ve daha etkisiz kılan anlaşmalara karşı yeni bir cephe açarak bu eylemleri etkisiz bırakma düşüncesidir ki bu aslında Çin'in pro-aktif finansal devletçilik yaklaşımını da göstermektedir (Pugliese ve Insisa, 2017: 87). Çin'in bu yeni dönemdeki pro-aktif dışa açılım stratejisi, doğal olarak Çin'in Asya, Afrika ve Latin Amerika'da "yeni kolonileştirme" stratejisi mi izliyor tartışmalarını da beraberinde getirmektedir ve Çin'in bu yargıları ortadan kaldırabilmesi için de ortak çıkarlara dayanan yeni bir ekonomi yönetimi geliştirmesini zorunlu kılmaktadır (Qingxin ve Chaofan, 2019: 142). Ancak şu da unutulmamalıdır ki özellikle 2008 krizi sonrasında gerekli finans ve yatırım desteğini sağlayamayan ABD ve onun Batılı müttefiklerinin yerini dolduran ve dünyaya kredi ve yatırım imkânları sunan Çin, doğal olarak dünyaya daha kolay açılma şansını yakalamış ve bunu da dış politikasında ulusal çıkarlarına hizmet edecek şekilde kullanmaktadır.

Çin'in kurumsallaşma ve küresel projelerinin diğer bir amacı da RMB'nin uluslararasılaştırarak Çin'in finansal hizmetlerini yerel şehirlerle doğrudan ilişkiler kurmasını sağlayacak bağlantıları artırmaktır (Fenghua, Ziyun, Sigler, Martinus ve Derudder, 2018: 219). Tabii ki dünyanın farklı yerlerinde tercih edilen bu şehirler, coğrafi olarak Çin'in etkisini artırabilecek yerler olarak belirlenmiştir.

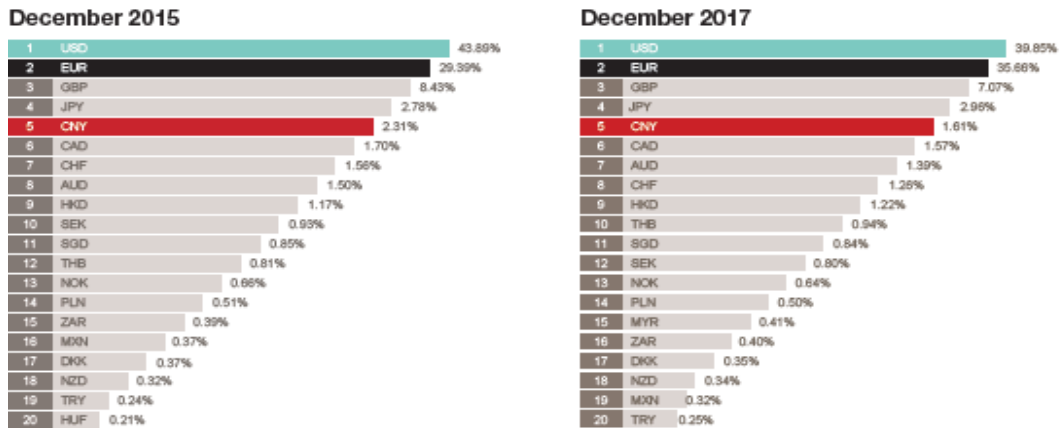
Tablo 1.1: Halka Açık Finansal Hizmet Firmalarının Durumu

Alt Sektör	Firma Sayısı	Yurtdışı İştirakleri	Dağıtılan Şehir Sayısı
Banka	13	813	126
Tahviller	26	304	21
Sigorta	6	39	8
Çok yönlü Finansal Hizmet	5	36	6

Kaynak: Fenghua, Pan; Ziyun, He; Sigler, Thomas; Martinus, Kirsten ve Derudder, Ben (2018). How Chinese Financial Centers Integrate into Global Financial Center Networks: An Empirical Study Based on Overseas Expansion of Chinese Financial Service Firms. Chin. Geogra. Sci. 2018 Vol. 28 No. 2, 220

Tabloda da görüldüğü üzere, toplamda 50 tane finansal hizmetler vardır ve bu alanda en fazla faal olan bankacılık sektöründe 13 adet bankanın toplamda 126 farklı şehirde yürüttüğü 813 ortaklığı öne çıkmaktadır. Çin, özellikle enerji gibi üretici ve satın alan ülkelerin çok olduğu sektörlerde şehirler arasında doğrudan yatırımlarla bağlantılar kurarak bölgesel ve küresel etkisini artırmayı başarmaktadır. ABD'nin doları bir silah olarak kullanması ya da gelişmekte olan ülkeler dolara aşırı bağımlı oldukları için haliyle bu ülke ekonomileri de giderek daha kırılgan hale gelmektedir. Bundan dolayı Çin, Türkiye, Rusya gibi birçok gelişmekte olan ülkeler, en azından bazı sektörlerde karşılıklı ticareti milli paralarla yapmayı planlamaktadırlar. Bu da dünyanın her yerine mal satan Çin'in ulusal para biriminin hızla dünyada kabul görmesini kolaylaştıracaktır.

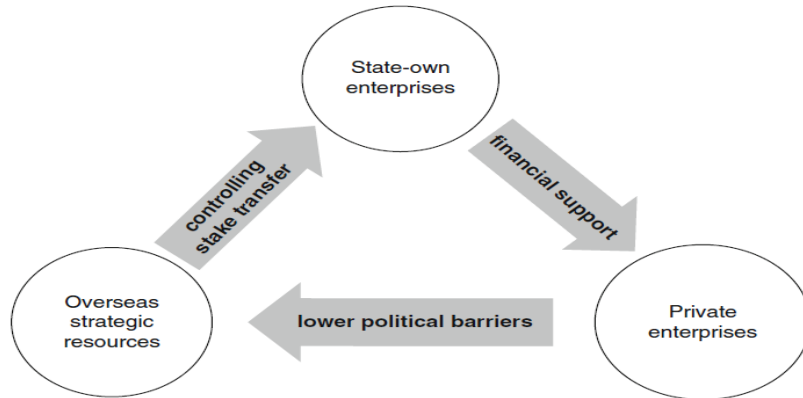
Grafik 1.1: Küresel Para Birimlerindeki Swift Hareketliliği

Kaynak: Raes, Alein (2018). RMB internationalisation: Where we are and what we can expect in 2018, RMB Tracker, 9. (*CNY, RMB için ISO kodudur).

Ancak yukarıdaki grafik incelendiğinde, RMB'nin payı hala dünyadaki döviz rezervi ve hareketlerinde çok geridedir. Amerikan doları yerine Euro son yıllarda tercih edilmeye başlanılsa da ABD doları hala dünyadaki en fazla ödeme yapılan para birimidir. Çin'in RMB'yi uluslararası alanda güçlendirebilirse, daha düşük maliyetlerle Asya, Afrika ya da diğer bölgelerinde yatırımlar yapabilir ve böylece küresel üretim ve pazarlama ağı yaratmak ve nihai olarak Çin'in küresel stratejisine ulaşması sağlanabilir (Qingxin ve Chaofan, 2019: 147). ABD, Marshall Planı ile 13 milyar dolar (şu anda 100 Milyar dolara denktir) yardım programı yaparak dünyada doların uluslararasılaşmasını sağlamış ve bugün Çin de KvY ya da AAYB ile RMN'nin uluslararası alanda giderek daha fazla yer edilmesini sağlamayı amaçlamaktadır (Shen ve Chan, 2018: 9). Ayrıca günümüz dünyasında e-ticaret tüketiciler tarafından hızla tercih edilmekte ve bu da ucuz Doğu ülkesi ürünlerinin hızla Batıya doğru transfer edilmesine neden olmaktadır. Bu bağlamda Alibaba, Tencemt ve Jindong gibi ünlü Çinli e-ticaret kurumları, ürünlerinin Batıya daha hızlı ulaşmasını sağlayan KvY inisiyatifinden faydalanmakta ve aynı zamanda RMB'nin uluslararasılaşmasına yardımcı olmaktadır (Johnston, 2018: 51).

Tüm bu bilgiler ışığında, Çin'in "dışa açılım" vizyonunda kullandığı en önemli araç, devlet destekli özel teşebbüslerdir. Çin'in bu stratejisinin neoliberal mi yoksa neorealist düzeyde mi ele alınmasına dair akademide ciddi bir ikilem yarattığı da açıktır. Bu bağlamda Wang and Miao (2016: 62), Çin'in dışa açılım vizyonu içerisindeki enerji kaynaklarına ulaşma stratejisini "Çin Ulusal Açık Deniz Petrol Şirketi Stratejisi" olarak tanımlamakta ve bu yaklaşıma göre, devlet merkezli büyük petrol şirketleriyle nadir ve stratejik enerji kaynaklarına erişim sürdürülebilir ekonomik kalkınma için zorunlu olarak kabul edilmektedir.

Kaynak: Wang, Huiyao ve Miao, Lu (2016). China Goes Global: How China's Overseas Investment is Transforming its Business Enterprises. London: Palgrave Macmillan, 63.

Şekil 1.1: Devlet Merkezli ve Özel Teşebbüslerle Sınır Ötesindeki Stratejik Kaynakların Birleştirilmesi ve Satın Alınması

Wang ve Miao'nun geliştirdiği devlet merkezli yaklaşım modeline göre, devlet özel teşebbüsleri finanse etmekte ve bu şirketler de denizaşırı stratejik kaynaklara ulaşmak için siyasi engelleri doğrudan yatırım ya da satın almalar yoluyla kaldırmakta ve böylece bu kaynakların kontrollerinin ya da sermaye transferinin yine devlet merkezli özel teşebbüsler yoluyla kontrol edilmesini sağlamaktadır. Baldwin'in de finansal devletçilik olarak kavramsallaştırdığı bu yaklaşım, basit bir liberal alışverişin ya da yatırımın ötesinde devlet merkezli siyasi amaçların ekonomik araçlarla sağlanmasına yöneliktir. Diğer bir ifadeyle devletler, ekonomik araçlarla realist bir politik amaç takip etmektedirler.

Devlet merkezli ya da özel teşebbüs şirketleriyle dünyaya açılma politikasını başarıyla uygulayan Çin, 2019'da ilk defa "*Fortune's Global 500*" içindeki en değerli şirketlerde sayısal olarak 219 (10'u Tayvanlı) ile Amerikalı 121 şirketi geride bıraktı (Colvin, 2019). Çin'in dışa açılım stratejisi altında desteklediği devlet destekli teşekkülleri, 2011'de Çin'in toplam dış yatırımlarının %76'sına ve 2013'te ticari akışının %70'ine kadar vardı (Defraigne, 2017: 214). Özellikle Çin'in ileri teknoloji ürünü satışlarında dünyada kendisine yeni pazarlar edinmesi, yeni dönemin başlangıcını da işaret etmektedir. Listenin ilk 5 sırasındaki şirketlerden ikisi devlet merkezli Çinli petrol şirketlilerine aittir. İkinci sıradaki Sinopec'in değerı 414,6 ve dördüncü sıradaki China National Petroleum'un değerı ise 392,9 milyar dolardır. Zaten ilk 10'daki şirketlerin altısının da petrol şirketleri olduğu görülmektedir. Bu da küresel sermaye ve ekonomik hareketlerde enerji şirketlerinin ne kadar önemli bir yer tuttuğunu göstermektedir. Ayrıca enerji alanında faaliyet gösteren "the Zhenghe Group, Fengfan Power, Yaxing Chemicals ve Hammer Technology" gibi özel teşebbüsler, devlet destekli finansmanlarla sınır ötesinde oldukça aktiftirler ve bu özel şirketler sayesinde Çin, devlet merkezli şirketler yoluyla gerçekleştirdiği satın almalar ve işletmelere karşı oluşacak tepkileri de en aza indirmeyi hedefleyerek karşılıklı bir "kazan-kazan" politikası izlemektedir (Wang and Miao, 2016: 63).

Kısaca Çinli yetkililer, endüstri politikasını geliştirebilmek için enerji ve ulaşım alanında altyapı yatırımları yapmaya başladı, bankacılık sistemini kurarak devlet destekli teşekküllerin düşük faizlerle desteklenerek stratejik sektörlerde hızlı bir biçimde yatırımlara yönelmesini sağladı (Defraigne, 2017: 214). Özellikle bu bağlamda kurulan "*Industrial and Commercial Bank of China*" (ICBC), "*Bank of China*" ve "*China Construction Bank*" gibi bankalar, yerel ve devlet destekli özel teşebbüslere sağladığı kredilerle Çin'in hızlı ekonomik kalkınmasına paralel olarak küreselleşmede önemli bir yer edinmesini sağlamıştır (Fenghua, Ziyun, Sigler, Martinus ve Derudder,

2018: 218). Özellikle 2008 krizinden sonra, Çin'in sermaye gücüyle birlikte dünyada cazibesi artan bir devlet olduğu görülmektedir. Haliyle Çin de bunu kendi açısından siyasi bir fırsata çevirmenin yollarını aramaktadır. Başta “tek Çin” politikası olmak üzere sistemde Komünist bir devlet olarak kabul edilmesine kadar birçok siyasi amacını ekonomik gücü vasıtasıyla büyük oranda gerçekleştirmeyi başarmıştır. 1990’larda başlayan dışa açılım stratejisi, özellikle Şi yönetimi altında yeni uluslararası kurum ve projelerin kurulmasıyla birlikte tüm dünyayı hedefine alan kapsamlı bir hal almıştır (Yang ve Liang, 2019b: 2). Böylece Çin, sadece kendi bölgesinde değil ABD’nin tarihsel olarak etki alanında olan Latin Amerika ve Kuzey Amerika’da bile ciddi ekonomik atımlar, anlaşmalar, satın almalar gerçekleştirmeye başlamıştır.

1.2.1. Finansal Devletçilik

Finansal Devletçilik kavramını ortaya atan David Baldwin’e göre (1985: 68), ekonomik tedbirler diplomatik ya da propagandaya göre daha fazla baskı aracı olarak kullanılır ve askeri enstrümanlara göre de daha az şiddete yol açar. Baldwin, finansal devletçilik olarak kavramsallaştırdığı araçları ikiye ayırmaktadır: doğrudan yatırım, kredi, yardım, teşvik gibi pozitif ekonomik araçlar ile ambargo, boykot, tarife ayrımcılığı, sermaye dondurma gibi negatif ekonomik araçlardır. Devletler, sistemde kendisine avantaj sağlayacak bu ekonomik araçları neorealist bir perspektifle kullanmaktadır. Britannica sözlüğünde, finansal devletçilik kavramı “*dış politika amaçlarına ulaşmak için ekonomik yolların kullanılmasıdır. Dış yardım, ticaret ve uluslararası sermaye akışını düzenleyen politikalar dış politika araçları olarak kullanılabilir ve en yaygın ekonomik devlet statüsü biçimleri olarak kabul edilir*” şeklinde tanımlanmaktadır (Britannica). Bu konu üzerine çalışmalar yapan Norris (2016: 14) ise, finansal devletçiliği “devletlerin kendi çıkarlarını korumada ekonomik etkileşim ile stratejik dışsallıkların sermayeye çevrilmesi, güçlendirilmesi ya da azaltılması” olarak tanımlar. Bu ekonomik yollarla yürütülen manipülasyon ya da gizli ajanda ancak devletlerin çıkarlarına hizmet edecek siyasi bir amaçla sağlanabilmektedir. Bu bağlamda, finansal devletçilik, siyasi liderler tarafından ekonomik kaynakların bilinçli olarak dış politika amaçlarını gerçekleştirmek ve etkilerini artırmak doğrultusunda kullanılmaktadır (Reilly, 2017: 174). Dış politikada siyaset ile devlet çıkarları arasındaki bağı kurmaya yarayan her türlü ekonomik araçlara finansal devletçilik de denebilir. Baldwin’e göre (1985: 33-38), finansal devletçilik (economic statecraft) için alternatif kavram olarak “dış ekonomi politikası” (*foreign economic policy*), uluslararası ekonomi politikası (*international economic policy*), ekonomi diplomasisi (*economic diplomacy*), ekonomik yaptırımlar, ekonomik baskı gücü

(*economic leverage*), ekonomi savaşı (*economic warfare*) ya da mali tehditler (*economic coercion*) kullanılabilir çünkü tüm bu kavramlar politikanın şekillenme sürecinde belirleyici etmenlerdir. Aslında Baldwin'ın finansal devletçilik kavramının bir tür çatı kavramdır ve politika ile ekonomi arasındaki çok yönlü ilişkiyi en iyi ifade eden kavramlardan birisi olarak kabul edilir.

Çin, bir taraftan Soğuk Savaş döneminde ekonomik yaptırımlara uğramış diğer taraftan da 60'lı ve 70'li yıllarda emperyalizme ve SB'ye karşı bir denge sağlamak için Üçüncü Dünya ülkelerine yönelik birçok ekonomik yardım sağlayan bir devlet olarak zaten finansal devletçilik yöntemine oldukça aşinadır (Yang ve Liang, 2019: 2). Özellikle 1968'teki liberal özgürlük akımıyla 42'den fazla Afrika ulusu özgürlüklerini elde edince, bu devletler Çin'den yardım talep ettiler ve Mart 1971'de toplanan konferansta Çin, yardımların ancak "doğru uluslararası ilişkiler çizgisi izlenmesi ve aşırı milliyetçiliğe karşı ödün verilmemesi" durumunda verileceğini belirtmiştir ki zaten aynı yıl içerisinde Çin'in Tayvan yerine BM üyeliğine kabul edilip edilmemesine dair yapılan oylamada, yardımların meyvesini yedi ve 76 Asya ve Afrika ülkesinden 56'sından destek oyu aldı (Zhang, 2017: 160). Deng döneminde ABD ile resmi ilişkilerin başlatılması ve dışı açılım politikasıyla birlikte dünyanın geri kalanına açılma zorunluluğu hisseden Çin, sermayesi arttıkça yeni dönemde uluslararası sistemde enerji, nadir elementler ve hammadde kaynakları gibi hayati sektörlerde ulusal çıkarlarına hizmet edecek yatırımları doğrudan ya da dolaylı olarak ekonomik araçlar vasıtasıyla kullanmaya başladı. Özellikle son yıllarda çok ses getiren KvY projesi, çok geniş bir coğrafyayı hedef almış ve bu kapsamda gerçekleştirilen projeler, Çin'in hem ihtiyaç duyduğu ürünleri tedarik etmeye çalışmakta hem de ulaşım ve altyapı yatırımlarıyla da diğer ülkelerdeki Çin mallarının daha fazla yer bulmasına yardımcı olmaktadır. Ayrıca Çin'in SB'de olduğu gibi aynı anda hem ekonomik hem de sosyal/yönetim alanında reformlara gitmemesi, devlet yapısının korunmasını sağlamıştır. Böylece ekonomide istikrar sağlandı ve devlet merkezli ekonomik yönetimi bir devlet politikası olarak başkanlar değişse de devam ettirildi.

Yang ve Liang'a göre (2019: 4-5), Çin'in finansal devletçilik yaklaşımında dört önemli şey gözlenmektedir: 1) hayati öneme sahip kaynaklara ve teknolojilere yatırım yapmayı benimsemektedir; 2) Çin, alternatif yaratma konusunda eli çok daha fazla güçlü devletler yerine kendisine daha bağımlı kalabilecek devletlere daha fazla yatırım yapmayı tercih etmektedir; 3) özellikle Çin ile ticarete ciddi açıklar veren ülkelerin Çin'in ticari yaklaşımına karşı şüpheleri artmakta ve adil olamayan rekabet yaklaşımları yeniden gündeme gelmektedir; 4) Çin'in ekonomik nüfuzunu daha az hisseden güçlü

lkeler, Çin'e yönelik politika geliştirme ya da siyasi manevra yapabilme kabiliyetine sahiptirler. Bu durum da ister istemez az gelişmiş ülkelerde uzun yıllardır pazarlara hâkim olan devletlerle Çin arasında bir ekonomik ve siyasi rekabeti beraberinde getirmektedir. So ve Chu (2012: 3) da Çin'in hem komünist hem de kapitalist olarak uyguladığı bu neoliberal görünümlü politikasını devlet neoliberalizmi (*state neoliberalism*) olarak tanımlamaktadırlar. Bunun nedeni olarak da Çin'in özellikle stratejik öneme sahip sektörlerde milli şirketleriyle yer almak istemesi ve devlet merkezli yatırımların devam ettirilmesini göstermektedirler.

Finansal devletçilik kavramı, sonuçtan ziyade daha çok sonuca giden araçları inceleyen bir yönteme sahiptir ve politik amaçlarda ekonominin de alternatif bir yöntem olarak sıkça kullanıldığını ifade eder. Bu yapısalcı yaklaşımlar, klasik realist fikirlerden yöntem açasından ayrılırken neorealizm ile uyumludur. Baldwin, dış politikada askeri güç araçlarını ve politikayı yönlendirme gücünü de reddetmez. Ancak savaşların yıkıcı etkisini göz önünde bulundurarak dış politikada ekonomi araçlarının kullanımını daha pragmatik ve rasyonel bulur. Baldwin'e göre (1985: 3): "politika ekonominin bir aracı olabildiği gibi, ekonomi de politikanın bir aracı olabilir" ve tarih boyunca kullanılmakta olan bu yöntemin 1973 Arap petrol ambargosuna kadar çok fazla hak ettiği ilgiyi görmediğini de belirtmektedir. Özellikle ekonomik enstrümanların neoliberal politikalar doğrultusunda açıklanmaya çalışılması ve ekonomi ile politika arasındaki doğrudan ilişkinin göz ardı edilmesi, Baldwin'in çıkış noktasını oluşturmaktadır. Kapitalist sistem içerisindeki gizli politik amaçlar, serbest piyasa düzenine göre yorumlanmakta ve devlet davranışlarının realist temelde hareket ettiği genellikle gizlenmeye çalışılmaktadır. Örneğin, Kamboçya, uzun yıllar sonrasında Çin ile kurduğu ekonomik ilişkiler ve bağımlılıklarından dolayı, 2013 Güneydoğu Asya Uluslar Birliği (ASEAN) zirvesi sonuç bildirgesinde tarihte ilk kez Çin'e karşı bir bildirinin yayınlanması nledi. Daha sonra Filipinler de benzer bir adımı kendi ülkesinde düzenlenen 2018 ASEAN zirvesinde attı. Çin'in bölge ülkeleriyle ekonomik alanda gerçekleştirdiği ilişkiler, siyasi alana da hızla sirayet etmiştir.

Firmalar gibi devletler de kabiliyetlerini ve kazançlarını artırmak için sürekli yeni alternatif arayışı içersindedirler. Dış politikadaki amaçların hangi yollarla sağlanacağı finansal devletçiliğin de başlangıç noktasını oluşturmaktadır. Hem devletlerin iç dinamikleri hem sistemin zorunlu kıldığı değişiklikler, ister istemez devletlerin yeni duruma karşı yeni tedbirler geliştirmesini zorunlu kılmaktadır. Robert D. Blackwill ve Jennifer H. Harris, "*Wars by Other Means*" adlı eserlerinde finansal devletçilik araçlarını incelemişlerdir. Blackwill ve Harris (2016: 49)'a göre, ekonomik

araçlar Soğuk Savaş dönemindeki Marshall Planı'nda görüldüğü üzere yedi kategoriye ayrılmaktadır: “ticaret politikası, yatırım politikası, ekonomik ve mali yaptırımlar, bilişsel yardım, mali ve sermaye politikası, enerji ve satış ürünleri”. Baldwin gibi ekonomik araçları iki alt kategoride sınıflandırmaları da siyasi amaca giden ekonomik araçları daha çok sektör bazlı ele almışlardır. Enerjiyi de başlı başına bir araç olarak kabul eden Blackwill ve Harris, enerjinin devletlerarası ilişkilerde hâkim bir finansal araç olarak kullanıldığını kabul etmektedirler. Diğer taraftan ekonomik araçların sadece ABD merkezli ekonomik araçlar yoluyla açıklanmaya çalışılması da önemli bir eksikliktir. Buna rağmen son zamanlarda bazı uzmanlar, Çin'in KvY kapsamında gerçekleştirdiği projelerin yeni bir Marshall Planı olarak değerlendirilmektedir. Shen ve Chan (2018: 5), Marshall Planı ile KvY projesini kıyasladıkları çalışmalarında; her iki inisiyatifin de makro politik ekonomi yatırımları ve yardımları yoluyla yeni bir dünya düzeni yaratma konusunda benzerlik taşıdığını ancak Amerikan yardımlarından sadece AB ülkelerinin değil anti-Sovyet bloka dâhil olan da ya da mesafeli duran Japonya ve Çin'in faydalandığını ve bu nedenle Marshall yardımlarının daha çok ideolojik temelde verildiğini iddia ederler. Ancak KvY projelerinde herhangi bir ideolojik yaklaşım söz konusu değildir ve dileyen ülkelerin projelerden faydalanmak istediğini Çin'e iletmesi yeterli olacaktır. Financial Times'a demeç veren Gu Bin (2018), dünyanın Soğuk Savaş sonrasında ilk defa ticaret savaşlarıyla birlikte yeni bir Soğuk Savaş havasına girdiğini, Çin'in Batı dışı uluslarla ekonomik ve siyasi ilişkilerini geliştirdiğini ve böylece ABD'nin liderlik gücünü zaafa uğrattığını belirtmekte ancak diğer taraftan KvY projesinin ideolojik ya da askeri uygulamaları olmadığını ve zaten Çin'in mevcut haliyle yeni bir Soğuk Savaş üstlenecek kapasitesinin de olmadığını iddia eder. Çin'in ekonomik ve askeri gücünün sınırlı olması, KvY girişiminin etkisinin de uluslararası sistemi Marshall Planı'nda olduğu gibi kökten değiştirebilecek bir etkiye sahip olması beklenemez. ABD, göreceli olarak gücünü yitirse de hala hemen hemen her alanda dünyada söz sahibidir. Ekonomik açıdan bakıldığında ise, Çin liderliğinde devam ettirilen KvY projesi, Marshall Planından 12 kat daha büyüktür ve çok daha geniş bir coğrafyada hizmet vermektedir (Enderwick, 2018: 450). ABD'nin Batılı birçok müttefikinin Çin merkezli proje ve kurumlara da taraf olması, Çin'in hem ideoloji ve kutuplaşmaya karşı olduğunu iddia ettiği barışçıl kalkınma söylemine dayanak olmakta hem de politik amaçlarını daha hızlı hayata geçirmesine yardımcı olmaktadır.

Tablo 1.2: Marshall Planı ile Kuşak ve Yol İnisiyatifinin Karşılaştırılması

Marshall Planı	Kuşak ve Yol İnisiyatifi
1) İhracatı Artırmak II. Dünya Savaşı'nın sona ermesinden sonra aşırı sanayi kapasitesi ve azalan askeri talepler	2008-2009 Çin ekonomik teşvik planından sonra aşırı endüstriyel kapasite ve Batı tüketim talebinin azalması
2) İhracat Para Birimi Küresel istikrarı artırmak için GBP yerine Doların daha etkili bir küresel para birimi olması	Henüz dönüştürülemez, kapalı bir para birimi olan RMB'nin uluslararasılaşması
3) Rakiple Mücadele Etmek Sovyetler Birliği'nin Avrupa'da artan etkisini sınırlamak	ABD'nin belli başlı ticari yollarla enerji kaynakları üzerindeki kontrolünü sınırlamak
4) Stratejik Bölünmeyi Teşvik Etmek Almanya gibi jeopolitik açıdan önemli ülkelerin en azından tam olarak Sovyet yönetimi altında olmamasını sağlamak	APEC gibi stratejik organizasyonlarda yer alan üye devletler arasında özellikle acil mali yardıma ya da altyapı finansmanına ihtiyaç duyan devletlere yardım ederek birliklerde sözünün geçmesini sağlamak
5) Diplomatik Desteği Artıracak Finansal Yardım Yugoslavya gibi Sovyet uydu devletlerine mali yardım önermek	AAYB gibi kurumlara AB ülkelerini dâhil etmek

Kaynak: Shen, Simon ve Chan, Wilson (2018). A comparative study of the Belt and Road Initiative and the Marshall plan. Palgrave Communications, 6.

Yukarıdaki tablo incelendiğinde, KvY İnisiyatifinin de Marshall yardımlarının yapıldığı döneme benzer şekilde dünyadaki çoğu ülkenin mali sıkıntılar yaşadığı ve devasa yatırımları gerçekleştirecek bütçeleri ayırmakta zorlandığı 2008 krizi sonrasında gerçekleştiği görülmektedir. Dünyadaki birçok ülkenin Çin sermayesine ve yatırımlarına ihtiyaç duymasına olumlu karşılık veren Çin, bunun karşılığında da ulaşım, enerji gibi sektörlerde ulusal amaçlarına hizmet edecek projelere mali destek sağlamakta ve böylece yarattığı kurumlar sayesinde de küresel etki alanını genişletmeyi başarmaktadır. Bu bağlamda Baldwin, finansal devletçilik araçlarını pozitif ve negatif yaptırımlar olarak ikiye ayırmaktadır. Tablo 1 ekonomik araçların tehdit ya da cezalandırma yoluyla sağlanmasına imkân verirken, Tablo 2 ise, daha çok ödüllerin sağlanmasını ya da söz verilmesi üzerine kuruludur.

Tablo 1.3: Negatif Yaptırımlar

Ticaret	Sermaye
Ambargo	Varlıkların dondurulması
Boykot	İthalat ve ihracatta kontrollerin artması
Gümrük vergisini artırmak	Yardımların askıya alınması
Tarife Ayrımcılığı (olumsuz yönde)	Kamulaştırma
"en çok kayırlan ülke" konumundan çıkarılması	Vergilendirme (olumsuz yönde)
Kara listeye alınması	Daha önce verilen sözlerin aksine ödeme yapmama, geç ödeme ya da az ödeme.
Tarife kotaları (ihracat ya da ithalat)	Yukarıdakilerle tehdit edilmesi.
Lisans reddi (ihracat ya da ithalat)	
Fiyat indirme (damping)	
Tekelci alım	
Yukarıdakilerle tehdit edilmesi	

Kaynak: Baldwin, David A. (1985) Economic Statecraft. New Jersey: Princeton University Press, 41.

*damping: bir ihracat ürününün üretim maliyeti altında satılması ve böylece dünya pazarında yer edinerek hedef ülkenin ekonomisini zarara uğratmak. (Çin bunu çok yapıyor).

Tablo 1.4: Olumlu Yaptırımlar

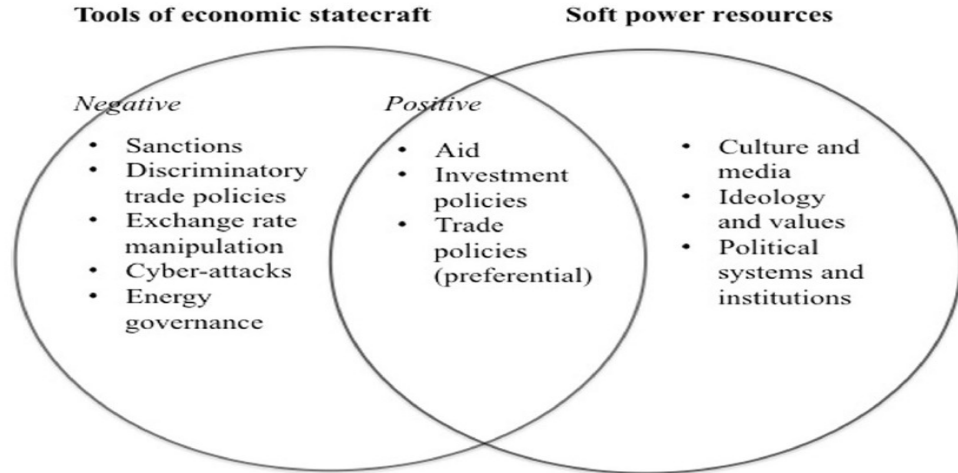
Ticaret	Sermaye
Tarife ayrımcılığı (olumlu yönde)	Yardım sağlamak
“en çok kayırılan ülke” olarak davranılması	Yatırım garantileri
Gümrük vergilerinin azaltılması	Özel sermayenin ihracat ya da ithalatında teşvik edilmesi
Doğrudan satın alma	Vergilendirme (olumlu yönde)
İhracat ya da ithalata sübvansiyonlu fiyat	Yukarıdakilere yönelik sözler
Lisansların onaylanması (ithalat ya da ihracat)	
Yukarıdakilere yönelik sözler	

Kaynak: Baldwin, David A. (1985) *Economic Statecraft*. New Jersey: Princeton University Press, 42.

Çin’in dünyaya hem ticari mallarını satmak zorunda olması ve bunun karşılığında da enerji ya da hammadde gibi hayati ürünleri tedarik etme ihtiyacı içinde olması, Çin’in ekonomik araçlarda daha çok pozitif olanları tercih etmesine neden olmaktadır. Bu durum her ne kadar neoliberraller tarafından karşılıklı bağımlılık olarak yorumlansa da, Çin’in devasa ekonomik gücü ile diğer devletleri daha çok kendisine bağımlı bıraktığı ve bu devletler üzerinde siyasi etkisini artırdığı da görülmektedir. Çin’in finansal devletçilik politikasının nasıl çalıştığını sorgulayan Norris (2016: 5), Çin’in Komünist bir devlet olduğunu ve “barışçıl Çin” stratejisinin askeri müdahalelere göre daha gerçekçi bir alternatif olduğu için, Çin’in stratejik amaçlarının sadece ekonomik araçlarla gerçekleşebileceğini iddia eder. Bundan dolayı pozitif araçların kullanılmaya çalışılması, Çin’i dünyadaki birçok bölgesinde, ekonomik faaliyetlerini siyasi bir engelle karşılaşmadan yapmasına olanak sağlamaktadır. Çin, Ortadoğu’da ABD’den farklı olarak İsrail, Suudi Arabistan ve İran ile aynı anda ekonomik ve siyasi ilişkilerini geliştirmekte ancak bölgedeki tarihsel husumetlerin tarafı olmamaktadır. Çin’in ekonomik temelli yumuşak gücünü askeri gücüne önceleyerek etki ve çekim gücünü artırmak istemesi ya da diğer bir ifadeyle Çin’in diğer devletleri ticaret, yardım ve yatırım gibi ekonomik finansal devletçilik yöntemleri ile etki altına almaya çalışması, dış politikasında uyguladığı stratejik bir yaklaşımdır (Morgan, 2018: 2).

Nye’in yumuşak güç kavramındaki “kültürel araçlarından” (cazibe, ideoloji, kurumsallaşma, Batı kültürünün çekim gücü) farklı olarak Çin, diğer devletlerdeki etkisini çoğunlukla ekonomik araçlarla (*the tools of business*) artırmaya çalışmakta ve çekim gücünü de ekonomi üzerinden kurmaktadır (Morgan, 2018: 4). Ancak bu durum Çin’in kültürel alanda bir şeyler yapmadığı anlamına gelmez. Çin’in Konfüçyüs Enstitüleri, Çin Radyosu ya da gazeteleri gibi çeşitli araçları da vardır fakat bunlar daha çok Çin’e yönelik önyargıları kırmak ve Çin’in kendi düşüncelerini diğer ülkelere doğrudan aktarabilme niyeti taşır. Ayrıca Çin, diğer neoliberal yönetimlerden farklı olarak yeniden Konfüçyüsçü milliyetçi geleneklere dönerek, ulusal çıkarlarını da gözetilen bir küresel yaklaşım geliştirmektedir. Ancak bu milliyetçilik yaklaşımı radikal

seviyeye getirilerek dış politikada hasımlar yaratmak yerine Çin'e karşı olası emperyalist davranışların önüne geçmek ya da "tek Çin" politikasında diğer devletlerin Çin'in iç işlerine karışmaması prensibine uyması üzerine kurgulanmıştır (So ve Chu, 2012: 19). Böylece Çin, bir taraftan kapitalist olarak diğer devletlerle neoliberal politikalar geliştirirken, diğer taraftan da sınırlarına, stratejik çıkarlarına ve iç işlerine müdahale edilmemesi gerektiği mesajını güçlü şekilde vermektedir.

Kaynak: Morgan, Pippa (2018). Can China's Economic Statecraft Win Soft Power in Africa? Unpacking Trade, Investment and Aid. *Journal of Chinese Political Science*, 6.

Şekil 1.2: Finansal Devletçilik ile Yumuşak Güç Kaynaklarının Örtüşmesi

Şekilde de görüldüğü üzere, pozitif finansal devletçilik araçları aynı zamanda yumuşak gücün de ekonomik araçları ile örtüşmektedir. Ancak negatif unsurlar, yaptırımlar içerdiğinden ve devletlerin yumuşak güçlerine zarar verebileceğinden, yumuşak güç unsurları arasında yer almamaktadır. Sopa-havuç ilişkisine kıyasla, finansal devletçilik yaklaşımında askeri müdahaleye yer yoktur ancak bunun yerine negatif ekonomik araçlar tercih edilmektedir. Bugün dünyadaki yatırımların %75'inin devlet destekli kurumlar yoluyla gerçekleştiği ve bu şirketlerin beşinin de dünyanın en önde gelen ilk 10 sermayesi içinde olduğu da göz ardı edilmemelidir (Blackwill and Harris, 2016: 54). Hal böyle olunca, yatırımların arkasındaki güçlü devlet varlığı, diğer devletlerin güçlü sermayeli özel teşekküllere sahip Çin gibi devletlere karşı daha realist seviyede itidalli politikalar geliştirmesine neden olmaktadır.

Özellikle Çin'in ABD'ye alternatif ekonomik kurumlar yaratması ve projeler geliştirmesi ile 1,4 milyarlık bir pazara sahip olmasının bunda payı büyüktür. 1.4 milyar nüfusu ciddi bir pazara ve dünyanın en büyük ikinci ekonomisine sahip olan Çin, ulusal çıkarları, toprak bütünlüğü ya da itibarının yara alacağı durumlarda da negatif ekonomik araçları kullanmakta asla tereddüt etmez. Örneğin 2008'de, Fransız lider Sarkozy'nin

Dalai Lama ile görüşmesi üzerine, Çinli yetkililer Çin- Avrupa Birliği (AB) Zirvesine Premier Wen Jiabao'nun katılmayacağını ilan ettiler ve Fransa'dan almayı düşündükleri 15 Airbus yolcu uçağı görüşmelerini de askıya aldılar (Reilly, 2017: 176). Ayrıca Fransız güvenlik görevlilerinin Tibet'in bağımsızlığı için yapılan gösterilerde Olimpiyat ateşini söndürmeye çalışması, Çin halkının Fransız süpermarket zinciri olan Carrefour'u boykot etmesine neden oldu (NBC, 2008). Büyük bir ekonomik kayba uğrayacağını anlayan Fransa, "tek Çin" politikasına bağılı olduğuna dair ortak açıklama yapmak zorunda kaldı. Tarihte karşılaşılması pek kolay olmayan bu Çin-Fransız ortak açıklamasında şu ifadeler yer almaktadır:

"Her iki taraf da Fransız-Çin ilişkilerinin önemine bağılılığını ve resmi ilişkilerin 45. Yıl döneminde fırsatların geliştirilmesi kararlılığını onaylamaktadır... Fransa ve Çin, BM Sözleşmesi'nde yer alan iç işlere karışmama prensibine bağılı olduğunu.... Fransa, Tibet meselesinin önemini ve hassasiyetini tamamıyla kabul ettiğini ve "Tek Çin Politikasına" bağılı olduğunu ve Tibet'in Çin'in bir parçası olduğunu General de Gaulle birlikte kabul ettiğini ve bunun da değişmediğini yeniden belirtmektedir..." (2009, <http://graphics8.nytimes.com/packages/pdf/world/France-statement.pdf>).

Çin'in uyguladığı yaptırımlarının genelde diğer ülkelerden mal ya da hizmet satın almama ya da ticaret savaşında görüldüğü üzere misilleme şeklinde olduğu görülmektedir ve bu negatif ekonomik araçların kullanımı uluslararası hukuka çok da aykırı değildir. Diğer taraftan Çin'in uyguladığı ekonomik yaptırımlar, olası bir devletin Rusya ya da İran'dan silah alması durumunda ABD'nin üçüncü taraf olarak 'ABD'nin Hasımlarıyla Yaptırımlar Yoluyla Mücadele Etme Yasası (CAATSA)" kapsamında birçok ekonomik, siyasi ve askeri yaptırımlar getirmesiyle asla kıyaslanamaz. Türkiye'nin Rusya'dan aldığı S-400 savunma füzeleri sonrasında F-35 programından çıkarılması, ABD'nin uluslararası temayüllerine hiç de uygun olmayan negatif ekonomik araçlara örnektir. Bu yaklaşım, Tayvan'a satılan ağır silahlara karşılık Çin'in yaptırım uygulaması ile de karıştırılmamalıdır. Çünkü Tayvan, Çin'in bir parçası olarak uluslararası sistemde kabul edilmektedir. Kısaca Çin, kendisini yok sayan anlaşmaları ya da ticari, askeri ve siyasi ilişkileri eğer toprak bütünlüğüne ve iç işlerine karşı bir müdahale olarak kabul ederse, negatif ekonomik araçlarını kullanmakta tereddüt etmemektedir.

1.2.2. Finansal Devletçiliğin Neorealist Paradigma Temelinde Ele Alınması

Literatürde politik ekonomi, genellikle bir güvenlik çalışması olarak değerlendirilmemekte ve daha çok neoliberal bir perspektifle ele alınmaktadır. Oysa Baldwin, dış politika araçları ile dış politika arasındaki ilişkiyi ortaya koyarak ekonomi

ile siyaset arasındaki güçlü bağı analiz etmiştir. Aslında bu yaklaşım, liberal yaklaşımları tamamen reddetmek anlamına gelmemektedir. Sadece artan ekonomik gücü salt refah seviyesinde ya da karşılıklı bağımlılık çerçevesinde değerlendirmemektedir. Jervis'e göre (1999: 43), neoliberalizm ile neorealizm arasında aslında ciddi bir fark yoktur. Hem neoliberaler hem de neorealistler, anarşik sistemin devletlerin tek taraflı hareket etmesine neden olduğu konusunda hem fikirdirler (Lamy, 2014: 134). İki paradigma arasındaki temel fark, neorealistler sistem içinde devletlerin daha rekabetçi davrandığını ve bu sebeple olası bir güç kaybının rekabetçi avantajın da yitirilmesi olarak yorumlamaktadırlar. Diğer bir ifadeyle, bir devletin artan ekonomik gücünün sistem içinde kendisine askeri ve siyasi avantajlar sağladığına inanırlar. Baldwin de bu ekonomik avantajların olası bir savaş ya da çatışmaya girmeden nasıl tesis edildiğini ve bunun dış politikada nasıl uygulandığını neorealist bir temelde inceler. Neorealistlerin de ekonomik gücü yadsımaması, ekonomik finansal devletçilik yaklaşımı ile de uyumludur. Her iki yaklaşım da güce giden yolda ekonomik araçların önemli bir rolü olduğuna vurgu yapmaktadır. Ancak neorealistler yine de küreselleşen dünyada devletlerin kendi çıkarlarını koruyabilmek için mevcut araçlarda en etkili unsurun hala askeri güç ve onun tehdit edici kapasitesi olduğuna inanırlar (Lamy, 2014: 135).

Buna ilaveten Neorealistler, uluslararası ekonomik kurumların da rolünü yadsımaz çünkü bu kurumların da sistemi yönetenlerin çıkarlarına hizmet edecek şekilde düzenlendiğine inanırlar. Çin'in dışa açılma projesinde kurumsallaşmaya gitmesinin nedeni olarak bu amaca ulaşmak istediği söylenebilir. Her ne kadar kurumların küresel işbirliğini artırdığı iddia edilse de devletlerin eşit olmayan şekilde kazandıkları ya da bu kurumlardaki yönetmeliklerin adil olmadığı da açıktır. Örneğin DB ya da Uluslararası Para Fonu (IMF) kredilerindeki ABD'nin oy ağırlığı oldukça fazladır ve bu kurumlar aracılığıyla verilecek kredi ya da hibeler için ABD'nin onay vermesi gerekmektedir. Bu da kredi talep eden devletlerin ABD ile siyasal anlamda iyi geçinmesini gerektirmektedir. Benzer şekilde Şi dönemi ekonomi yönetimini inceleyen Paradise (2019: 1), Çin'in Deng döneminden itibaren gelen gücünü saklama politikasını terk ederek daha aktif bir politika sergilediğini, hükümetler arası kuruluşlarda daha iyi işler çıkararak etki alanını genişlettiğini ve KvY gibi çok taraflı kalkınma bankaları ve projeleriyle Çin'in Batıya doğru cazibesinin ve amaçlarının yayıldığını ifade etmektedir. Yeni Kalkınma Bankası (*New Development Bank -NDB*), AAYB ve KVVY projesi, Çin'in küresel olarak yeni kurumsal ekonomi yönetim araçlarıdır. Çin'in bu yeni kurumsal ekonomik girişimleri, Soğuk Savaş sonrasında ABD merkezli inşa edilen sisteme de ciddi bir alternatif olmaya başlamıştır. Artık kredi almak için size ikinci bir

alternatif vardır ve bunun için de devletler, IMF reçeteleri gibi uzun dönemli yapısal reformlara da gitmek zorunda değildir. Devletlerin tek Çin politikasına uyması ya da Çin'i insan hakları gibi konularda eleştirmemesi, ihtiyaç duydukları kredileri alabilmek için şimdilik bir ön koşul olarak öne çıkmaktadır ki bu da çoğu devletin iç politikalarında radikal bir değişiklik getirmeyecektir.

Her ne kadar Soğuk Savaş dönemi ortasında, James Rosenau, Albert Hirschman ve Klaus Knorr gibi düşünürler ekonomik enstrümanların politika geliştirmedeki önemine eserlerinde değinseler de hiçbiri Baldwin'in "*Economic Statecraft*" eserindeki gibi analitik ve teorik derinliği olan bir yaklaşım sunamamışlardır. Örneğin Kal Holsti (1983: 239), ekonomik yardımların diplomatik bir etki amacıyla kullanıldığını ve bunun da bir tür ekonomik teknik olduğunu söyler. Bu bağlamda Baldwin'in eseri, Pandora kutusu içine gizlenmiş ve masum görünen ekonomik ilişkilerin anlaşılmasında önemli bir mihenk taşıdır. Diğer bir ifadeyle, neorealistlerin sistem içerisindeki ekonomik gücü neden yadsımadıklarının çok daha iyi anlaşılmasını sağlamaktadır. Her şeye rağmen klasik realistler, yüksek politikanın her zaman alçak politikadan yine de bir adım önde olduğuna inanırlar. Realist Machiavelli'nin (1950: 309) "*The Prince and the Discourses*" eserinde, "altın tek başına iyi asker üretmez ancak iyi askerler daima altın üreteceklerdir" diyerek askeri gücün önemini vurgulasa da ekonomi ile askeri güç kapasitesi arasındaki yakın ilişkiyi de ortaya koymaktadır. Bu bağlamda neorealistler, finansal devletçilik yaklaşımına paralel olarak askeri gücün önceliğini yine vurgulamakla birlikte ekonomik gücün de dış politika üretmedeki etkinliğini yadsımayan bir yaklaşıma sahiptirler. Bu bağlamda Çin, artan ekonomik gücüne rağmen üstün askeri teknolojiye sahip Rusya ile birlikte hareket ederek hem ABD'ye karşı bölgesel bir denge kurabilmekte hem de sistemde arayış içinde olan diğer devletleri de kendi lehine cesaretlendirmektedir.

Baldwin gibi neorealistler, güç politikasında ekonomi biliminin ayrı tutulmasını hayali bulurlar çünkü onlara göre, ekonomi geniş bir perspektifle bakıldığında güce ulaşmadaki en önemli unsurlardan birisidir. Burada altı çizilmesi gereken husus da ekonominin liberal bağlamda ticaretin ve dolayısıyla ilişkilerin karşılıklı gelişmesi değil ekonomik gücün bir araç olarak değerlendirilmesidir. Yani artan güç, işbirliğini değil de yeni bir çatışma ya da ilişkilerin daha çok bozulması olarak yorumlanmaktadır. Bu bağlamda ABD'nin en büyük ticari partneri olan Çin ile ticaret savaşına girmesi de bu yaklaşımı desteklemektedir. İki devletin yarım trilyonu aşan ticari kapasitesi, taraflardan birinin diğerine göre adil olmayan şekilde kazanması ve bu ekonomik gücün de Çin'in askeri ve siyasal alanda etkinliğini artırmaya neden olması doğal olarak ilişkilerin de

gerilmesine neden olmuştur. Trump'ın Çin'in "adil olmayan ticari anlaşmalarla kendilerini öldürdüğünü" söylemesi ve bu adaletsizliğe son vermek için ilk defa 300 Milyar dolar değerindeki Çin mallarına %10 ek gümrük vergisini getireceğini belirtmesi kayda değerdir (Bose ve Shalal, 2019). ABD'nin Çin'i ticaret savaşları ile kısaca almak isterken diğer yandan Asya Pasifik'teki askeri güç kapasitesini artırmak istemesi, ABD'nin de Çin ile mücadele ederken hem askeri hem de ekonomi alanında rekabet etmesi gerektiği zorunluluğunu göstermektedir.

Çin, finansal devletçilik araçlarını dış politikada kullanmakta o kadar yeteneklidir ki son yıllarda Tayvan'ın bağımsızlığını tanıyan ya da Tayvan'a silah satan ülkelerin sayısının hızla azalmasını sağladı ve birçok kıyı devleti de GÇD üzerindeki kıta sahanlığı sorununda Çin ile orta yolu bulma arayışları içindedir (Blackwill and Harris, 2016: 130). Benzer şekilde Liang (2019b: 4-8) çalışmasında, Çin'in "finansal devletçilik" kapsamındaki kredi ve yatırımlarının politik amacını incelemekte ve Çin'in özellikle Amerikan etkisinin fazla olduğu Afrika, Latin Amerika ve Asya gibi bölgelerde yardımlarını artırmasının stratejik amaçlarını şu şekilde açıklamaktadır: 1) Çin'in giderek üretici bir ülkeye dönüşmesi ile hammadde ve enerjiye olan ihtiyacı dolayısıyla kaynak sahibi olan ülkelerle olan ilişkilerini artırma zorunluluğu ve karşılığında da savaşırsız ve baskısız yolu tercih ederek bu ülkelere yatırımlarla ihracat yapabilme olanağı kazanması; 2) KvY gibi kalkınmayı hedefleyen projelerle Çin'in dünyada kalkınmada öncülük yaptığı mesajını vererek mevcut sisteme alternatif olduğunu göstermek; 3) Serbest ticaret gibi anlaşmalarla ya da kurumsal örgütlerle ikili ve bölgesel ilişkileri geliştirmek; 4) Tayvan meselesi gibi "tek Çin" hususunda diğer devletlerin Çin'e olan bakış açısını "Çin iç işleri" bağlamında değerlendirmeye başlaması ve Panama'nın 2017 ve El Salvador'un 2018'de Tayvan yerine Çin'i tanınması gibi kesin sonuçların görülmesidir. Noakes ve Burton (2019: 4), Çin'in Amerika kıtasındaki orta güçteki liberal ülkelerle bile ekonomik ilişkiler kurmasını ve geliştirmesini Çin'in jeostratejik bir kazancı gördüklerini ve liberal olmayan komünist bir ülkenin de mevcut sistemde kazancını artırabildiğini göstermesi açısından kayda değer bir başarı olarak yorumlamaktadırlar. Bu siyasi temelde gelişen ekonomi yönetimi ustalığı, Çin'e yönelik ABD merkezli tehdit algısının da altını oymayı hedeflemektedir. Özellikle 2012'de, 15,1 milyar dolar değerindeki Kanadalı Nexen petrol şirketi, ABD'nin tüm itirazlarına rağmen Çinli milli petrol şirketi China National Offshore Oil Corporation'a (CNOOC) satıldı (Rocha, 2013).

Ayrıca Çin'in yardım ya da yatırım yaparken doğrudan ABD ve Batı dünyası gibi siyasi bağlamda bir dizi demokratikleşme reçete sunmaması ve karşılıklı eşitlik

içerisinde bir yaklaşımla devletlerle ilişkilerini belirlemesi de uzun vadede ilişkilerin Çin'in lehine gelişmesine yardımcı olmaktadır. Diğer bir ifadeyle Çin, finansal devletçilik uygulamasındaki işlemeyen kusurları çok iyi tespit etmiştir ve ona göre pragmatik hareket etmektedir. Liberaller, paranın gücü ile sistemde kesin bir sadakat beklerken neorealist temelde hareket edenler ise uzun vadede daha kazançlı çıkmanın peşindedir. Çünkü harcanan her kuruş, siyasi bir başarı olarak geri dönmek zorunda değildir. Sistem oldukça karışıktır ve rejim değişiklikleri ya da beklenmeyen durumlar, bazen uzun dönemli yatırımlarınızı da bir anda riske atabilir. Ancak Çin, genelde hayati sektörlerle yatırımlar yaparak diğer tarafın da anlaşmalara bağımlı kalmasını sağlamaya çalışmaktadır. Özellikle devletlerin ciddi finans sıkıntısı çektiği bu dönemde, Çin'in önemli altyapı, enerji gibi doğrudan gelir ve istihdam sağlayıcı alanlara kaynak sağlaması, devletler üzerindeki siyasi etkiyi de Çin lehine çevirmektedir.

1.2.3. Finansal Devletçiliğin Başlıca Araçları ve Çin'in Enerji Politikasındaki Rolü

Finansal devletçilik, çok yönlü ekonomik araçlarla devletin ulusal çıkarlarını maksimize etmeye yaramaktadır. Bu araçlar devletin dış politikasına eklenerek, daha etkili sonuçlar alınması amaçlanmaktadır. Özellikle ekonomik açıdan güçlü olan devletlerin bu kabiliyetini kullanması daha olağandır. Çin, TPP gibi serbest ticaret anlaşmalarının askıya alınmasına karşılık kendi ekonomik kurumlarını ve Bölgesel Kapsamlı Ekonomik Ortaklık (RCEP) ve Asya-Pasifik Serbest Ticaret Bölgesi (FTAAP) gibi serbest ticaret anlaşmalarını hayata geçirmiştir (Harpaz, 2016: 127). Çin, diğer devletler üzerinde politik amaçlarına hizmet edecek ikili ya da çok taraflı ticaretin ötesinde başka enstrümanları da kullanması gerekmektedir. Bu maksatla Çin, özellikle devlet merkezli teşekküllerle (SOEs) ya da kurumlar aracılığıyla finansal devletçilik yaklaşımını kullanmayı tercih etmektedir. Böylece Çin, bir taraftan bölgesel ya da hegemon güçlerin etkisini kırarken diğer taraftan sistemde kendisine daha fazla yer açmaktadır. Sayıları ve bütçeleri gün geçtikçe artan bu teşebbüslerin merkezden kontrolü ve koordinasyonu için de çeşitli tedbirler alınmaktadır. Çin konsoloslukları ya da ticari örgüt danışmanları (*Chinese Economic and Commercial Counselors - ECCs*), devlet merkezli Çinli firmalarının hem pazarda daha güvenilir bir "Çin Mali" kalitesi yaratmasını hem de hedef ülkelerde Çin'in ulusal çıkarlarıyla uyumlu hareket etmesini sağlamaktadır (Morgan, 2018: 3). Bu bağlamda Çin'in en fazla tercih ettiği finansal araçlar ise, doğrudan yatırım ile yardım programları enstrümanı içerisinde yer alan düşük faizli ya da faizsiz kredilerle hibelerdir.

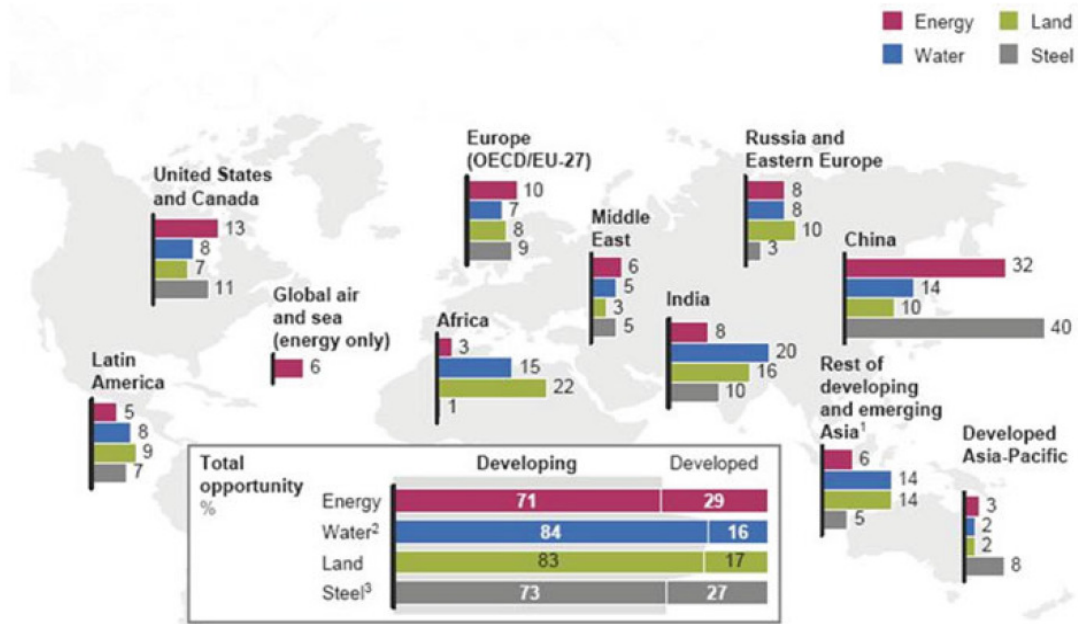
Doğrudan yatırımların Çin'in başlıca yönetim (*statcraft*) araçlarından birisi olarak görülmesindeki en büyük neden, bu yatırımların çoğunun devlet merkezli kurumlarca gerçekleşmesidir. Doğrudan dış yatırımların dış politika aracı olarak kullanılmasındaki başlıca hususlar: 1) siyasi amaçlara ulaşmada bir araç olması, 2) ekonomik amaçların siyasi amaçlara eklenmesinde özel şirketlerce yapılan yatırımlardan daha işe yarar olması ve 3) uluslararası alanda bir devletin etkinliğini ve gücünü artırmasıdır (Hooijmaaijers, 2019: 4). Çin, DTÖ katılımı görüşmelerini devam ettirirken, Japonya ve Güney Kore modellerine benzer şekilde devlet merkezli teşekküllerle stratejik sektörlerde doğrudan yatırım kanallarıyla yer almaya başladı (Defraigne, 2017: 214). Çin'in ekonomik yükselişinin hissedildiği 1986'dan tam 20 yıl sonra Çin'in dünya genelinde yarattığı iş imkânı 120 milyona ulaştı ve ABD'den sonra küresel ekonominin en büyük lokomotifini olmayı da kısa sürede başardı (Das, 2008: 407). Çin'in aşağıdaki tabloda görüldüğü üzere, 2005-2019 yılları arasında toplam 1985.74 milyar dolar yatırım gerçekleştirdi.

Tablo 1.5: Çin'in 2005-2019 Yılları Arasında Avrasya Bölgesindeki Yatırımları

Ülke	Toplam Yatırım (Milyar Dolar)	Enerji Yatırımı (Milyar Dolar)
Rusya	53.98	30.66
Kazakistan	34.93	24.28
Türkmenistan	6.8	6.8
Özbekistan	5.58	3.49
Kırgızistan	4.73	2.89
Tacikistan	2.15	0.75
KvY Ülkeleri	689.89	266.86
Dünya	1985.74	712.92

Kaynak: AEI, 2019, <http://www.aei.org/china-global-investment-tracker/>.

Çin, bir taraftan doğrudan yatırımlarla hem ticaretini geliştirmektedir hem de dünyaya açılmaktadır. Diğer taraftan da enerji, hammadde ve teknolojik ürünlerde kullandığı alüminyum, bakır ve çelik gibi ürün tedarikiyle bugün küresel ekonomide hem tedarikçi hem de talep eden bir ekonomik güç olarak ekonomik sistemde hâkim bir yer edinmiştir (Das, 2008: 406). Yukarıdaki tabloda da görüldüğü üzere Çin'in doğrudan yatırımlarının yaklaşık %40'ının enerji sektörüne yapması, Çin'in dış politikada hem enerji güvenliğine ne kadar önem verdiğini hem de çok yönlü devlet destekli teşekküllerini nasıl ustaca koordine ettiğini göstermektedir. Çin'in son büyük girişimi olan KvY projesine de bakıldığında, KvY'ye üye ülkelere yapılan doğrudan yatırımlarda yine enerji sektörünün dikkat çekici payı görülmektedir.

Kaynak: Qingxin, Lan ve Chaofan, Chen (2019). Study on the Construction of Market Cooperation Mechanism Between China and Asia, Africa and Latin America Under the Strategy of Going Out, 149.

Şekil 1.3: Küresel Kaynakların Üretim fırsatları

Şekil incelendiğinde, Çin'in özellikle enerji ve diğer mineral ve hammaddelere olan ihtiyacı dolayısıyla, gelişmekte olan Avrasya, Afrika ve Latin Amerika gibi yerlerdeki ülkelerin Çin'in doğrudan yatırımlarının yaklaşık 4/5'ini çektiği ve bu açıdan gelişmekte olan diğer ülkelere göre daha avantajlı oldukları görülmektedir. Asya, Afrika ve Latin Amerika pazarları, Çin'in stratejik olan petrol ve gaz kaynakları ya da diğer mineral kaynakları elde etmek için önemli pazarlardır. Bu bağlamda Çin'in özellikle Asya'da Türkmenistan ve Kazakistan, Afrika'da Nijerya ve Gine, Latin Amerika'da da Venezuela ve Peru'daki doğrudan enerji yatırımlarına hız vermesini rasyoneldir (Qingxin ve Chaofan, 2019: 148). Ayrıca Çin, yenilenebilir enerji kaynaklarında dünyada öncüdür ve bu bağlamda dünyaya mallarını ihraç etmektedir. Özellikle Avrupa gibi fosil enerji kaynaklarında yetersiz olan ülke ve bölgeler, Çin için ciddi bir pazardır. Bu bağlamda Blackwill ve Harris (2016: 53), Çin'in devlet merkezli petrol şirketlerinin enerji sektörüne yaptığı yatırımlara ek olarak sınırötesine varan diğer yatırımlarını üstlenen özel teşekkülleri de "sermayenin sermayesi" olarak adlandırmaktadır. Bu yatırım politikası ve araçları somut olarak tezin son bölümünde detaylı olarak ele alınacaktır. Tek bir merkezden Çin'in çıkarlarına hizmet edecek şekilde uzun dönemi kapsayan bu yatırım projeleri, Çin'in finansal devletçilik araçlarını ustaca kullanmayı ve yatırım yapılacak bölge, ülke ve güzergâhların özenle seçilmesini de zorunlu kılmaktadır.

Çin'in finansal devletçilik araçlarından en fazla kullandığı diğer enstrümanlar ise, yardım politikası içinde yer alan krediler ve hibelerdir. 1960'da DB Kalkınma Ajansı ve 29 Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı Kalkınma Komitesi (DAC) üyesi, yardımların yapılabilmesi esaslarını belirleyen kurumları kurdular ve 1980 neoliberal esaslarına bağlı kalarak yardımı hak edecek ülkelere “özelleştirme, ticari engellerin kaldırılması, mali disiplin, vergi reformu” gibi reçeteler sunulmaya başlamıştır (Harpaz, 2016: 135). Çin de mevcut şartları kabul ederek Soğuk Savaş döneminde 1980'lerde DB'ye katıldı, DTÖ için de üyelik başvurusunda bulundu ve reformları hızlı şekilde uygulayarak aktif yardım alan bir üyeye dönüştü (Harpaz, 2016: 136). Çin, dışa açılım stratejisiyle kısa zamanda devasa bütçeye sahip oldu ve yardım alan ülke konumundan hızlı bir şekilde yardım veren ülkeye dönüştü. Ancak Çin'in yardım politikasında, ABD ve Batı dünyası gibi demokratik kriterleri yoktur. Zaten Komünizmle yönetilen bir ülkenin de böyle kriterleri koyması da beklenemez. İşte yardıma muhtaç olan ülkeler için de bu durum ciddi bir alternatif sağlamış ve siyasal ya da ekonomik açıdan ciddi tavizler vermeden de Batı yerine Çin'den bazı yardımların alınmasının önü açılmıştır. Bu yardım yoluyla Çin, dünyanın en uzak köşelerine kadar ulaşmayı başarmıştır. Örneğin 2019'da Doğu Türkistan'daki toplama kamplarına yönelik insan hakları ihlallerini eleştiren bildiriye imza atan 22 ülkeye karşılık Çin de çok kısa bir sürede farklı kıtalardan oluşan 37 devletin imzası ile hemen karşılık vermiştir (Euronews, 2019).

2004-2009 yıllarını arasındaki Çin'in yardım politikalarını kapsayan ve 2011'de yayınlanan “Çin Dış Yardımı üzerine Beyaz Kitap”, bu alanda yayınlanan ilk resmi belgedir. Bu belgede, Çin'in gelişen bir ülke olarak diğer ülkelere yaptığı yardımları uluslararası yükümlülükler olarak kabul etmekte ve “eşitlik temelinde, ortak çıkara dayalı ve devletlere yardım karşılığında herhangi bir reçeteyi zorunlu olarak dayatmadan kendi Çin karakteristiği içinde barışı koruma prensiplerine bağlıdır” denilmektedir (White Paper, 2011). 2009 sonuna kadar Çin, 256.29 Milyar Yuan (37 Milyar \$) dolar değerinde dış ülkelere yardımda bulunmuş ve bunun 106.2 Milyar Yuan'ı hibe, 76.54 Milyar Yuan'ı düşük faizli krediler ve 73.55 Milyar Yuan'ı da imtiyazsız krediler olarak sağlanmıştır (White Paper, 2011). Raporda ayrıca, 2009 sonuna kadar 76 farklı ülkeye yardım edildiği ve bu kapsamda destek verilen 325 projeden 142'sinin de bitirildiği belirtilmektedir. Özellikle imtiyazsız kredilerin %61'inin ulaşım, iletişim ve elektrik yatırımları için kullanılırken %8.9'unun da petrol ve mineraller gibi enerji sektörünün kalkınmasına destek verilmesi için kullanıldığı yer almaktadır. Fakat rapor dikkatli incelendiğinde, bu %61'lik yardım politikasındaki 390 altyapı yatırımından 97'si de doğrudan enerjiye bağlı elektrik enerjisi yatırımlarıdır.

Diğer bir ifadeyle, enerji sektörüne yönelik verilen krediler toplamda %34 oranıyla yine ilk sırada yer almaktadır. Ayrıca raporda görülmektedir ki Çin, dış yardımlarında en fazla Afrika ülkelerine (%45.7) ve sonra da kendi bölgesi olan Asya'ya (%32.8) kaynak ayırmıştır. Bir önceki grafikte de görüldüğü üzere, yine bu iki bölgenin en fazla enerji yatırımlarının yapıldığı yerler olması da tesadüf değildir.

Çin'in dış yardımlar üzerine yayınladığı ikinci belge ise, Çin'in 2010-2012 yılları arasındaki yardımlarını kapsayan 2014'teki "Çin Dış Yardımları üzerine Beyaz Kitap"tır. Bu dönemde Çin, toplamda 89.34 Milyar Yuan (14.41 Milyar \$) dış yardımda bulunmuş ve bu yardımlarının %36,2'si hibe, %8,1'i de faizsiz borç ve %55,7 de imtiyazlı borçlar olarak verilmiştir (White Paper, 2014b). Bu dönemde yapılan yardım edilen proje sayısı 121'dir ve yine en fazla yardım 51 ülke ile Afrika'ya sonrasında da 30 ülke ile Asya'ya yapılmıştır. Kısaca yine Çin'in yatırım alanları ve sektörlerinde ciddi bir değişiklik görülmemektedir. Ayrıca raporda, yardımların kurumsallaşma yoluyla yapılması gerektiği de anlaşılmaktadır. Aslında Çin, yardımlar sayesinde bu örgütler üzerindeki siyasi etkisini artırmakta ve zaman zaman oylamalarda da bunun faydasını son yıllarda görmeye başlamıştır. Özellikle KvY yol girişiminin başlamasıyla birlikte Çin'in artık kurumsallaşmaya ve uluslararası örgütlere daha fazla önem vereceği de anlaşılmaktadır. Çin'in BM nezdindeki Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu (UNICEF), Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO) ve Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) gibi örgütlere son 3 yılda 255 milyon dolar (1.76 milyar dolar yuan) yardım yaptığı ve uluslararası alandaki imajına katkı verecek yardım politikalarını desteklediği de raporda görülmektedir.

1.3. Çin Dış Politikasının Genel Hatları

Çin, devasa nüfusu, işgücü potansiyeli ve yükselen ekonomisiyle sadece bölgesinde değil küresel bağlamda da yeni bir çekim gücüne dönüşmüştür. Çin, ABD'den sonra dünyadaki en büyük ekonomik ve askeri güç kapasitesine ulaşmış bir ülkedir. Yakın gelecekte ABD'ye rakip olabilecek tek güç olarak işaret edilen Çin'in bu tarihsel dönüşüm hikâyesi, son yıllarda önemli bir araştırma konusu haline gelmiştir. Bu bağlamda yakın bir gelecekte sistemde daha güçlü bir konum elde edecek Çin'in davranışlarını ve politikalarını daha iyi anlayabilmek için, Çin dış politikasının detaylı bir şekilde ele alınması gerekmektedir.

Dünyada en büyük ihracat gelirin sahip olan Çin, gelişen endüstrisi ve yaşam standartlarına bağlı olarak yine dünyanın en fazla enerji ithal eden ve ABD'den sonra da dünyada en fazla enerji tüketen ikinci ülkedir. Çin, ekonomik kalkınmasının sürdürülebilir

olması için güvenilir ve sürekli enerji kaynaklarına ihtiyaç duymaktadır. Bu zorunluluk da Çin'i dünyanın diğer bölgelerine kadar sürüklemekte ve enerji güvenliğini tesis edebilmek için çok yönlü politikalar geliştirmesini zorunlu kılmaktadır. Bu bölümde, Çin'in hangi parametreler kullanarak enerji güvenliğini tesis etmeye çalıştığını anlayabilmek için detaylı bir dış politika analizi yapılacaktır. Özellikle Çin'in tarihsel/geleneksel dış politikası ile Deng Şiaoping sonrası başlayan reform ve dışa açılım vizyonu birleştirilerek, gelecekte Çin'in enerji güvenliği hususunda politikalarının ne yönde olabileceğine dair bize ipuçları verecektir.

Uluslararası ilişkilerdeki birçok kavram gibi dış politika da farklı şekillerde tanımlanabilmektedir. Ancak genel itibariyle dış politika, diğer ülkelerin karar alıcılarının politika yürütürken nelere dikkat ettiklerini yorumlayabilmek, bir tür zihinlerini okuyabilme çalışmasıdır. Kürkçüoğlu'na göre (1980: 311) dış politika, "bir devletin başka bir devlete veya devletler ya da daha geniş anlamıyla uluslararası alana karşı izlediği politikaya" denmektedir. Görüldüğü üzere aslında dış politika, oyunun kim tarafından kurulduğunu ve buna yönelik diğerlerinin nasıl bir strateji geliştirdiğidir. Sistemde bir aktörün aldığı kararlar ya da eylemler domino etkisiyle diğer devletleri de harekete geçirmektedir. Bu bağlamda Hill (2003: 4)'in tanımlamasıyla dış politika, bir taraftan tek bir siyasi topluluğun ya da devletin çıkarlarını ilerletmeye yönelik maksatlı eylemlerken diğer taraftan da bir dereceye kadar karar alıcıların seçimlerinde verdikleri karardır. Sönmezoğlu (2014: 924) ise dış politikayı, ülkelerin siyasal sistemdeki amaç ve stratejilerini geliştirmede karar almayı etkileyen faktörler üzerindeki tercihler ve uygulamaları olarak tanımlamaktadır. Yani, dış politika oldukça dinamiktir ve sürekli değişen koşullara göre değişen stratejiler geliştirmeyi gerektirmektedir. Özellikle Deng sonrası Çin'de gelişen endüstriyel kalkınma ve buna bağlı olarak artan yeni pazar ve enerji arzı talebi, Çin'in geleneksel dış politika uygulamalarında bazı değişikliklere gitmesine neden olmuştur.

Bu bölümde, kısaca Çin'in Soğuk Savaş dönemi dış politikasının genel hatlarına değinildikten sonra Çin'in Soğuk Savaş sonrasında geliştirdiği dış politika uygulamaları ele alınacaktır. Çin'in dış politika geleneğinde Soğuk Savaş dönemine vurgu yapmanın nedeni ise, hem Çin'in dünyada etki yaratmaya başladığı yıllar bu dönemde başlamıştır hem de enerji alanında dışa bağımlılık yine bu dönemde bir güvenlik problemi olarak ortaya çıkmıştır. Çin dış politikasının genel hatlarını belirleyen başlıca unsurlar dört ana başlık altında ele alınacaktır:

1) Barış içinde bir arada yaşama politikası:

Konfüçyüs temelinde gelişen bu dış politika amacı içeride ve dışarıda benzer amaçlar taşımaktadır. Tüm farklılıklara rağmen hem ülke içerisinde hem de küresel sistemde barış ve uyum içinde bir arada yaşama vizyonunun mümkün olduğu iddia edilmektedir. Ayrıca dış politikada gerekli araçların kolayca uygulanabilmesi, üniter devlet yapısının sağlanabilmesine bağlıdır. Bu nedenle, ayrılıkçı hareketlerin sonlandırılması ve merkezi idarenin güçlendirilmesi için “tek Çin” ve “tek ülke iki sistem” politikasından taviz verilemez.

2) Barışçıl kalkınma politikası:

Çin’in küresel güç içerisinde başat bir aktör haline gelmesi, dışa açılan ekonomin hızlı bir şekilde küresel ekonomi ile entegre olmasına ve ucuz işgücüne dayalı olarak dünyanın her bölgesine ciddi ihracat gerçekleştirmesiyle mümkün olmuştur. Çin’in sistem içerisinde yükselmesiyle ABD’ye rakip gösterilmeye başlanması, Çin’in yeni hegemon güç olacağına dair yaklaşımları da beraberinde getirmektedir. Çin, ekonomi, siyasi ve askeri alanda kazandığı ivmenin devamı için sistemde bir hegemonya arayışında olmadığını iddia etmekte ve Çin’in kalkınmasının tüm dünya ülkeleri için “kazan-kazan” prensibi içinde ortak çıkarlara dayandığını iddia etmektedir.

3) Tek kutuplu dünya düzeni yerine daha çoğulcu bir sistem yaklaşımı:

Çin, uluslararası düzende her ne kadar ekonomik ve askeri gücünü artırsa da Soğuk Savaş sonrası inşa edilen siyasi ve ekonomik düzende ABD’nin önemli bir gücü vardır ve bu da zaman zaman Çin’in ulusal çıkarlarına zarar vermektedir. Çin, sistem içinde daha rahat hareket edebilmek için çok kutuplu dünya düzenini arzulamaktadır. Bu bağlamda Avrasya özelinde gerçekleşen Rus-Çin yakınlaşması, ABD’ye karşı ciddi bir denge unsuru olmuştur. Diğer taraftan Çin, kendi askeri güç kapasitesini geliştirmekte ve öncelikle bölgesinde caydırıcı bir güç olma niyetindedir.

4) Çin’in enerji güvenliği:

Yükselen Çin’in sürdürülebilir kılınması, sürekli, güvenilir ve ucuz enerji arzına bağlıdır. Dünyanın en kalabalık ve en büyük endüstri kapasitesine sahip olan Çin’in enerji arzı güvenliğini bir beka sorunu olarak Çin dış politikasında güvenlikleştirmiştir. Bu bağlamda Çin, dış politikada enerji güvenliğini tesis etmek için çok yönlü araçları kullanmaktadır.

1.3.1. Soğuk Savaş Dönemi Çin Dış Politikası

II. Dünya Savaşı'nı takiben 1946-1949 yılları arasında yaşanan iç savaş sonrasında galip gelen Mao Zedong, Çin Halk Cumhuriyeti adında yeni bir devlet kurdu. ÇHC, kurulduğu yılda dış politikasını 5 temele oturtmuştu: bağımsızlığının ve sınır egemenliğinin tanınması, saldırmazlık, diğer ülkelerin iç işlerine karışmama, eşit düzeyde devletlerarası ilişkiler ve karşılıklı fayda içinde barış içinde bir arada yaşamak (Karaca, 2008: 121). Ancak Kore Savaşıyla sistemde önce izole edilen Çin daha sonra da Tayvan'ın egemenliği sorunu yüzünden uluslararası sistemdeki tüm temsil hakkını küçük bir adaya teslim etmek zorunda kalmıştır. Bundan dolayı Çin'in Kore Savaşından sonraki en büyük dış politika amacı, uluslararası sistem içindeki izolasyonuna son verilmesi ve Tayvan'dan Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'ndaki (BMGK) temsil hakkını geri almak oldu. İç savaş boyunca ABD'nin Mao'nun rakibi olan Çan Kay-Şek'i desteklemesinden dolayı, 50'li yıllar Sino-Sovyet yakınlaşmasını da beraberinde getirdi. Ancak SB'in zamanla Komünist blok içinde tek lider kendisinin olduğunu ısrarla Çin'e kabul ettirmek istemesi, iki devlet arasında 60'lı yıllarda ilişkilerin bozulmasına neden oldu. Bu sürede Mao'nun en büyük amacı ise, özellikle savaş sonrası kurulan yeni Çin'in iç birliğini tesis etmek ve ekonomik kalkınmayı başlatabilmektir. Bunun bir aracı olarak gerçekleştirilen Kültür devrimi boyunca, komünizm ideolojisi devlet gücüyle zorla halka adapte edilmeye çalışılmıştır. Mao'ya göre, bürokraside çalışanlar tıpkı SB'de olduğu gibi kendi çıkarları peşinde koşarak Komünizmin ilkelerinden sapmaktaydılar ve bundan dolayı burjuva zihniyeti tamamen silinmeliydi (Oktay, 2017: 51). Genç öğrencilerin devrimi burjuva cadı avına dönüştürmesi, olayların da Mao'nun kontrolünün dışına çıkmasına neden oldu ve ülkede büyük bir anarşik ve kaotik ortam oluştu. Özellikle üniversiteli gençlerin zorla köylere gönderilmesi, eğitilmiş gençlerin azalmasına neden olmuştur. Ancak "Büyük İleri Atılım" (1958-61) ve "Kültür Devrimi" sırasında ekonomi zaman zaman küçülse de Mao'nun iktidarda olduğu yıllar boyunca ekonominin ortalama yıllık %6,8 oranında büyüdüğü de görülmektedir (Oktay, 2017: 56). Ayrıca uzaya füze yollamaktan atom bombasına, otomobilden birçok ev eşyasına kadar birçok endüstriyel alanda da başarılar sağlanmıştır. Tek sorun Çin'in âdemimerkeziyetçi ekonomik yapısıyla gerekli sıçrayışı bir türlü yapamamasıydı. Çin hala yarı feodal bir ekonomi anlayışıyla devasa nüfusunu beslemenin ve böylece ülke içindeki istikrarı sağlayabilmenin telaşındaydı. Bundan dolayı Mao dönemindeki başlıca dış politika anlayışı, daha çok ülke sınırlarının güvenliğini tesis etmek ve iç işlerine diğer ülkelerin karışmasını önlemektir. Mao, ayrılıkçı hareketlere fırsat vermemek için, Kültür Devrimi boyunca halkı bir arada tutabileceğine inandığı komünizm ideolojisine de sıkı sıkıya bağlanmıştı.

Ancak “Büyük İleri Atılım” gibi projelerin başarısızlığı, reformcuların önünü açmıştır. Bu doğrultuda içine kapanmış Çin, ancak Deng’in yapısal reformların önünü açmasıyla yeniden ayağa kalkabilecekti. Deng, Fransa’daki eğitim yıllarındaki reformcu Zhou Enlai ile birlikte hareket ederek ülkenin hızlı bir şekilde dönüşmesini sağladı (Wasserstrom, 2015: 106). Özellikle yöneticilerin ve yardımcılarının görev süresini iki dönemle sınırlayarak (1982’de çıkan bir yasadır), genç ÇKP’lilerin önünün açıldığı yeni sistem Şi Cinping’in ikinci yönetimine kadar (2018) da başarıyla devam ettirildi. 60’lı yıllarda başlayan Sino-Sovyet cepheleşmesini çok iyi değerlendiren ABD ise, 70’lerin başında Çin ile yakınlaşma politikası izleyerek Komünist bloğu parçalamak istemiştir. Özellikle 1968’de Çekoslovakya’da çıkan isyanları Brejnev’in acımasızca bastırmasından sonra, Nixon’un Çin açılımı politikası da belirginleşmeye başlamıştı (Karaca, 2004: 123). ABD ile siyasi diyalogunu geliştiren Çin, önce BMGK’da temsil hakkını Tayvan’dan geri aldı ve daha sonrasında da 1979’da ABD ile resmi ilişkilerini başlatarak Batı dünyasında kendine giderek daha fazla yer bulmaya başladı. Böylece 70’lerin sonunda, Çin hem hak ettiği BM koltuğunu geri almış hem de Mao sonrasında ülkeyi yöneten Deng’in reform ve dışa açılma politikalarıyla uluslararası sistemde giderek kendisine yer bulan bir ülke olmaya başardı. Oldukça pragmatik hareket eden Deng, ABD’nin kendisine ne maksatla yakınlaştığının farkındaydı ancak ülkesinin de artık tarihsel olarak hak ettiği yere gelebilmesi için ABD ile iyi ilişkiler geliştirmek zorunda olduğunu da biliyordu. 1978’de Deng Şiaoping, “Çin, gerçeklerden gerçeğe ulaşmak ve gerçeğin tek ölçütünü alışkanlık haline getirmeli/uygulamalı” diyerek, politikalarında karar alma sürecinde pragmatik davrandığını göstermektedir (Lieberthal, 1984: 23). Kültür devrimi boyunca Marksist ideolojinin oldukça yıprandığının da farkında olan Deng, gerçekçi vizyonla kapitalizm ve Marksizmi Çin’in kendisine özgü yapısı içerisinde bir potada eritmeyi başardı (Narayanan, 2006: 333). Deng’in ayrıca “sınırlarını sakla, gücünü besle” sözü, Çin dış politikasını da uzun yıllar şekillendirecektir (Beser, 2018). Sürekli bir güç artırımının uygun koşullar gelene kadar saklanması gerektiğini salık veren bu yaklaşım, on yıllardır başarıyla uygulanmaktadır. Hala Çin’in askeri güç kapasitesi tam olarak bilinmemekle birlikte şeffaf bir yönetime sahip olmaması da Çin dış politika kararlarının sürekli şüpheyle izlenmesine neden olmaktadır. Şi Cinping’in özellikle ikinci dönemiyle birlikte dış politikada aldığı kararlar ve gelecek vizyonları, artık Çin’in realist temeldeki niyetlerinin belirginleşmeye başladığı yorumlarını da beraberinde getirirse de hala Çin’in hegemonya arayışı içinde olmadığını iddia edenler de vardır. Bu farklı yaklaşımlar bile Çin’e zaman kazandırmaktadır.

Deng döneminde ise, “fakir Çin” ancak ABD ile resmi ilişkiler başlatılırsa dış dünyaya açılabilir ve böylece zenginleşebilirdi. İşte Deng dönemindeki ilk temel dış politika değişikliği ekonomik alanda dışa açılım oldu. Devlet tarafından işletilen Kamu İktisadi Kuruluşları (KİK) bu dönemde sınırlı da olsa özelleştirilmeye başlandı. Çin gibi devasa nüfusa sahip ve tüm şirketlerin devlet tarafından yönetildiği bir ülkedeki özelleştirme reformunun belirli güvenceler sağlandıktan sonra başarısız olması zaten beklenemezdi. Diğer taraftan da Çin para birimi RMB’nin değeri 1978-80 yılları arasında dolar karşısında 2 kat değer kaybettirilerek 3 Yuan’a çıktı ve böylece dış ticarete ihracatın önü daha da açılmış oldu (Oktay, 2017: 73). Buna ek olarak Guangdong ve Fujian’da dört “Özel Ekonomik Bölge” (ÖEB) yabancı yatırımcıları çekmek için özel olarak belirlendi ve bu bölgelere yönelik özel düşük vergi gibi yatırım çekmek amaçlı kolaylaştırıcı kanunlar çıkartıldı (Oktay, 2017: 75). Deng’in “zengin olmak muhteşemdir” sloganı, Çin’in iktisadi politikasının da temelini oluşturmaktadır (Karaca, 2008: 34). Ayrıca Deng döneminde önemli siyasal başarılar da sağlanmıştır. ABD ile resmi ilişkileri başlatıldı, Sovyetlerle ilişkileri yeniden normalleştirildi ve İngiltere ile Hong Kong’un barışçıl şekilde yeniden Çin’e katılacağı anlaşma imzalandı (Wasserstrom, 2015: 108). Hem ülkesinde hem dış dünyada saygınlık kazanan Deng, ülkesinin hızla büyümesindeki en önemli liderdir ve hala Çin’de saygıyla anılmaktadır. Tüm bu politikalar sayesinde hızla büyümeye başlayan Çin’in gerçek potansiyeli Soğuk Savaş dönemi sonrasında daha da belirgin hale geldi. ABD eliyle sisteme dâhil edilen Çin, bugün ticaret savaşları ile yeniden önü kesilmeye çalışılan dev bir güce dönüşmüştür. Ejderha rüyasından uyanmış ve giderek güçlenmektedir.

Deng döneminde demokratik taleplerin arttığı da görülmektedir. Kalkınan ve olgunlaşan her devlette olduğu gibi, Çin’de de öğrenciler ve entelektüeller ülkenin kalkınmasına paralel olarak siyasi ve politik alanlarda daha fazla hak ve özgürlük edinmek için seslerini daha fazla yükselttiler (Lewis ve Litai, 2003: 927). Tarihe Tiananmen olayları olarak geçen ve sayısı tam olarak bilinmemekle birlikte yüzlerce gencin öldürüldüğü gösterilerde, Çin’in dışa açılma politikalarıyla birlikte demokrasiye de geçebileceği algısı tamamen ortadan kalkmış oldu. Tiananmen Ayaklanmaları kimine göre demokrasi kimine göre yolsuzluklara olan tepki için başladığı söylene de öğrencilerin Doğu Avrupa ve SSCB’de olduğu gibi siyasi reform istedikleri açıktı. Önce Doğu Avrupa sonra da SSCB’de Komünist yönetimlerin sırayla devrilmesi, Çin’de çoğunlukla öğrenciler tarafından destek buldu ve ülke genelinde protesto ve kargaşaya yol açtı (Oktay, 2017: 444). Ancak ülkenin bekasımı tehlikede gören Deng, Çin’in SB gibi açılım politikaları sonunda dağılmaması için gösterilerin kanlı şekilde de olsa bastırılması emrini vermiştir. Fakat Deng, ABD ve Avrupa ülkelerinin eleştirilerine ve

ambargolarına rağmen, dış politikadaki en önemli iki mihenk taşı olan dışa açılım politikası ve “tek Çin” vizyonunu devam ettirerek halkının “*Batı dünyasından esinlenen barışçıl devrime karşı ulusunu korumasını ve düşük profilli dış politikasını devam ettirmesi*” gerektiğini söylemiştir (Ahmad, Khan ve Shoaib, 2014: 26). Reform hareketleriyle ülkesini dışa açan Deng, ihracata dayalı bir büyümeyi gerçekleştirebilmek için siyasi olarak dünya ile uyumlu olmak zorunda olduğunun farkındaydı. Bu nedenle düşük profilli bir dış politika yaklaşımı göstererek, uluslararası çatışmalardan kendisini uzak tuttu ve tüm enerjisini tamamen ülkesini hızlı şekilde kalkındırmaya harcadı. Ayrıca ülke içerisindeki enerji kaynaklarının da tüketimi karşılıyor olması, bu dönemde Çin’in enerji kaynakları ve yolları üzerinde dışa bağımlı kalmasını önüyor ve ayağa kalkma aşamasında en azından bir de enerji arzı nedeniyle bazı hususlarda ödün vermemesine yardımcı oluyordu. Enerji arzında kendi kendine yeten Çin, dışa açılımı başarıyla gerçekleştirerek iktisadi bir büyüme yakalayabilmiştir.

Yine de ekonomik reformların tek başına yeterli olmadığını fark eden Deng, ülkenin otoriter yönetimini değiştirmeden siyasi reformlar yapmak zorunda da kaldı. Özellikle Ulusal Halk Kongrelerinin (UHK) güçlendirilmesi, karar aşamalarında daha etkin olması bu örneklerden birisidir. Deng, ÇKP liderliğini iki dönemle sınırlasa da bir milyarı aşkın ülkenin üniter bir yapı içinde bir arada yaşayabilmesi için bir taraftan âdemi merkezîyetçi anlayışın diğer taraftan da ihracatını artırabilmek için açılıma devam etmesi gerektiğinin farkındaydı. Diğer bir ifadeyle siyasi alanda Marksist-Leninist çizgi devam ettirilirken, ekonomi alanında kapitalist dünya ile uyum sağlanmıştır. Ayrıca Deng, liyakata önem vererek eğitimli bireyleri yönetici konumlarına getirdi, yeni yayınlar çıkartılmasına izin verdi, ülkedeki bilgi ağının daha kolay yönlendirebilmek için istatistiksel verilerin toplanmasını sağladı ve Kültür Devrimi boyunca eğitimlerinden alıkonulan milyonlarca gencin ve bunun sonucunda oluşan yozlaşmanın ortadan kaldırılması için mücadele etti (Lieberthal, 1984: 25).

Soğuk Savaş boyunca Çin, yüz yılı aşkın süredir devam eden Batı ve Japon işgalinin yaralarını sarmış, Doğu Türkistan ve Tibet’teki ayrılıkçı hareketleri ya da Tiananmen olayındaki gibi iç isyanları sert güçle bastırarak iç birliğini tesis etmeye çalışmıştır. Ekonomik alanda reformlara başlayan Çin, toplumsal alanda da halka daha duyarlı olması gerektiğini anlamıştı. Ancak özgürlükçü reformların devletin bekasına bir tehdit oluşturabileceği kanısında olan yönetim, daha çok halkın ekonomik refahını yükselterek Çin ulusunu bir arada tutma politikasını izlemiştir. Bu sebeple ülkedeki ayrılıkçı hareketlere verilen destekler, Çin tarafından ulusal egemenliğine aykırı olarak kabul edilmiştir. Ayrıca Soğuk Savaş döneminde 1950’de Kore’de ABD ve

müttefikleriyle, 1962’de Hindistan’la ve 1979’da Vietnam ile yaşanan silahlı çatışmalar, Çin’in gerektiğinde askeri güce de başvurabileceğini göstermiştir. Tayvan’ı egemenliği altına almaya çalışsa da Amerika’nın askeri ve siyasi desteği nedeniyle bunda muvaffak olamamıştır ancak tarihsel iddialarından da asla vazgeçmemiştir. Kısaca, Çin bir taraftan ülkenin birliği tesis edebilmek ve sınırlarındaki tehditleri bertaraf edebilmek için yoğun çaba sarf etmiş diğer taraftan da ülkedeki geri kalmışlığa son verebilmek için dışa açılım politikası başlatarak içerideki Komünist yönetimden taviz vermeden kapitalist dünya ile bütünleşmeye çalışmıştır. Gücünün ve kapasitesinin farkında olan Çin, Deng’in pragmatik ve düşük profilli politikasıyla küresel çatışmalarda tarafsız kalarak, ekonomisini güçlendirmeye odaklanmıştır. Her alanda izlenen bu reel politikalar meyvelerini kısa sürede verdi ve Çin hızla büyüyerek dünyadaki eski saygınlığına yeniden kavuşmaya başladı.

1.3.2. Soğuk Savaş Sonrası Çin Dış Politikası

Soğuk Savaş’ın bitmesine yakın bir zamanda Çin’de ortaya çıkan Tiananmen Olaylarının kanlı bir şekilde bastırılması, Çin’de uzun yıllardır beklenen demokratik dönüşüm beklentilerini boşa çıkardı. Çinli yöneticiler, devasa topraklarda yaşayan dünyanın en kalabalık nüfusunu bir arada tutmanın kolay olmadığını farkında oldukları için en ufak protesto gösterisinde bile sert güce başvurmaktadırlar (Karaca, 2008: 93). Öğrencilere yönelik aşırı şiddet kullanılmasından sonra ABD ve Batı dünyası tarafından izole edilen Çin’e yönelik yaptırımlar Soğuk Savaş sonrasında Clinton döneminde kaldırıldı (Ahmad, Khan ve Shoaib, 2014: 27). Clinton’un Çin’e yönelik ambargoyu ve izolasyonu kaldırmasındaki en büyük nedenlerden birisi, Çin’i DTÖ gibi küresel ekonomik sistemdeki kurumlara daha fazla entegre ederek Çin’in demokratikleşmesini sağlayabileceği düşüncesi idi. Diğer bir ifadeyle DTÖ üyeliği şartıyla, Çin’in Batı dünyasıyla uyumlu hareket etmesi amaçlanıyordu. Lakin Çin, günümüze bile hala demokratik rejimden uzaktır hatta Şi yönetimi altında daha da fazla otoriterleşmektedir ve iki dönemle sınırlı olan Çin devlet başkanlığı bile süresiz olarak uzatılmıştır. Doğu Türkistan’daki toplama kamplarında Uygur Türklerine yönelik asimilasyon politikaları devam ettirilmekte ve Çin sınırları içerisindeki farklılıklara fazla müsamaha gösterilmemektedir. Çin, yıllar içerisinde zenginleşmiştir ancak demokratikleşme konusunda bir gelişim gösterememiştir. Kendisine yönelik insan hakları ihlalleri eleştirilerini de “üç şer güç” olarak ifade ettiği “etnik bölücülük, dini aşırıcılık, şiddet ve terör” ile mücadele ettiği gerekçesiyle reddetmektedir (ÇHÇ Ankara Büyükelçiliği, 2019). Çin dış politikasındaki pragmatizm ve ulusal egemenlik vurgusunun Soğuk Savaş sonrasında da aynen devam ettiği görülmektedir. Soğuk Savaş sonrası Çin’in öne

çıkan diğer başlıca dış politika ilkeleri: yükselişinin bir hegemonya arayışı olmadığını göstermek; tarafsız ve eşitlikçi bir dış politika geliştirmek; Çin'in ekonomik açıdan kalkınmasını sağlamak ve ayrılıkçı hareketleri engelleyerek Çin'in siyasal olarak tek bir Çin altında yönetilmesini temin etmek ve küresel barışın ve istikrarın korunmasına yardımcı olmaktır (Yılmaz, 2012: 379).

Ülke içinde komünizmle yönetilen Çin, dışarıda ise kapitalist araçların tümünü kullanmaktadır. Sürdürülebilir bir ekonomik kalkınma için, Çin hem ülke içinde hem de dünyada barış ve istikrar ortamına ihtiyaç duymaktadır. Bundan dolayı Pekin, barışçıl dış politika söylemini devam ettirmektedir. Bu dönemde Çin, Soğuk Savaş döneminden farklı olarak uluslararası örgütlerde kurucu rolü oynamaya ve ŞİÖ, Çin-Afrika ya da Çin-Ortadoğu İş Birliği gibi forumlarla uluslararası sistemde inisiyatif almaya başladı (Karaca, 2008: 122). Özellikle bölgesindeki muhalif ASEAN üyeleriyle karşılıklı bağımlılığını artırarak, örgütün Çin'in ulusal çıkarları aleyhinde siyasal kararlar almasını önlemeyi başarmıştır. Özellikle Çin'in GÇD üzerindeki artan faaliyetlerine karşı hem Kamboçya hem de Filipinler tarafından ASEAN zirvelerinde Çin'e yönelik kınama kararının verilmesi engellenmektedir (Mogato, Martina ve Blanchard, 2016). Görüldüğü üzere Çin, siyasi alanda da reel hareket etmekte ve bölgede kendisine karşı oluşabilecek muhalif hareketleri ya da açıklamaları en başta önlemeye çalışmaktadır. İktisadi alanda da 2001'de 16 yılı bulan beklemenin ardından DTÖ üyesi olan Çin, ihracat rakamlarını daha fazla artırarak küresel bir ekonomik güce dönüştü. Ekonomik kalkınmasını sürdürülebilir kılmak için hem yeni pazar arayışına giren hem de ürünlerini daha hızlı göndermek isteyen Çin, KvY gibi küresel projelerle dikkat çekmektedir. Ayrıca AAYB'yi kurarak, ABD'nin DB ya da IMF yoluyla sağladığı ekonomi politik düzende pay sahibi olmaya çalıştığı da görülmektedir. Özellikle SB'nin yıkılmasıyla Çin, bölgesindeki ortaya çıkan boşluğu kendisi doldurmaya başlamıştır. Sadece bölgesinde değil aynı zamanda Rus etkisi dışında kalan Afrika ve Ortadoğu ülkeleriyle olan ilişkilerini de kısa süre içinde geliştirmeyi başarmıştır (Karaca, 2004: 144). Çin'in ekonomik alanda güçlenmesine paralel olarak bölgesinde ve dünyada siyasi ve askeri alanlarda da etkisini artırmaya başlamıştır. Çin, sadece büyümeye odaklanan bir dış politika anlayışını yavaş yavaş terk ederek sistemde oyun kurucu rolü almaya da başladığı görülmektedir. Her yıl askeri gücünü ortalama %10 oranında artırarak dünyanın en büyük ikinci askeri güç kapasitesine ulaşan Çin, ülke savunmasında caydırıcı bir güç olma yolunda hızla ilerlemektedir. Hali hazırda bölgesindeki en büyük askeri güçtür. Çin, GÇD'de sayısız yapay adalar inşa etti, iki uçak gemisini denize indirmeyi başardı, Cibuti gibi denizaşırı bir ülkede ilk deniz üssünü kurdu ve dünyanın

birçok bölgesinde altyapı projelerine hibe ya da kredi sağlayarak bu ülkelerde siyasi ve ekonomik alanlarda söz sahibi olmaya başladı.

Diğer taraftan Soğuk Savaş boyunca kendi kendine yeten enerji kaynaklarına sahip olan Çin, artan endüstrileşme ve şehirleşmeye paralel olarak bu dönemde dünyanın en fazla enerji ithal eden ülkesine dönüşmüştür. Enerjiye olan bağımlılığı, enerji yollarının güvene alınması ve enerji kaynaklarının çeşitlendirilmesi ihtiyacı da Çin'i zorunlu olarak dünyanın diğer bölgelerindeki sıcak noktalara çekmektedir. Bu durum, Çin'i bir gün ABD ile karşı karşıya getirme riskine sahiptir. Her ne kadar Çin, barışçıl söylemini devam ettirse de kendisi gibi pragmatik ve rasyonel bir dış politika izleyen ABD ile bölgesindeki Japonya ve Güney Kore gibi müttefiklerinin Çin'i bir tehdit olarak görmesi oldukça doğaldır. Ancak Pekin, resmi olarak hegemonya olacağı iddialarını kesin olarak reddederek, Çin'in uluslararası sistemde her iki tarafın da kazanacağı bir potansiyele sahip olduğunu vurgulamaktadır. 19. ÇKP Ulusal Kongresi'nde konuşan Şi, "*Çin'in asla hegemonya peşinde olmadığını ya da genişleme niyeti olmadığını*" belirtmiş ancak "*kimsenin de Çin'in çıkarlarını yok edebilecek şeylere sessiz kalmasını beklemesin*" diyerek dış politika anlayışını ifade etmiştir (Cinping, 2017d).

Son dönemde iktidara gelen her ABD başkanının Çin'e yönelik söylemleri ya da uygulamaları, Çin'in ciddiye alınması gereken bir güç olduğunu zaten göstermektedir. Çin ile ilişkilerin başladığı 40. yılında Obama'nın bölgeyi pivot olarak ilan etmesi sembolik bir mesajdır. Çin'in hegemonya olma hayaline sahip olup olmadığı ayrı bir tartışma konusudur ancak Çin'in bu düzeyde ABD'ye rakip olarak gösterilmesi bile Çin'in artık giderek küresel bir güce dönüştüğünü göstermektedir. Şimdi Çin dış politikasındaki temel argümanlar sırasıyla ele alınacaktır.

1.3.3. Barış İçinde Bir Arada Yaşama Politikası

ÇHC'nin kurulmasıyla birlikte, yeni devletin bağımsızlık, barış ve bütünlük içinde yaşamasını sağlayabilmek için gerekli barışçıl ve güvenlikçi uygulamaların ivedilikle uygulamaya geçirilmesi gerekiyordu. Bundan dolayı dünyanın geri kalanı ile Komünist değerlerden taviz vermeden ilişkiler geliştirilebilir ve savaş sonrası ülkenin inşası hızla sağlanabilirdi. Ancak Çin'in Kore Savaşı'nda ABD ve müttefikleriyle karşı karşıya gelmesi, bırakın dışa açılma politikasını geliştirmesini hızla sistemden izole edilmesine neden oldu. Dahası BMGK'daki koltuğunu tüm Çin adına Tayvan temsil ediyordu ve devasa toprağa ve nüfusa sahip kadim Çin devleti Batı dünyasınca da tanınmıyordu. Bundan dolayı Çin, SSCB ve diğer sosyalist ülkelerle ilişkilerini

geliştirdi. Böylece hem dünyada giderek tanınan bir ülke oldu hem de Amerikan tehdidine karşı caydırıcı müttefikler kazandı. Fakat 1954'te Tayvan Boğazı'nı geri almak istemesi Amerikan 7. Filosu tarafından engellenince, Çin, sistemde ABD'nin tartışmasız gücünü anladı ve Komünist blokun da ABD'ye karşı kendi yanında durmayacağını test etmiş oldu. Bundan sonra Çin, revizyonist bir ülke olmadığını bilakis toprak bütünlüğünü ve güvenliğini tesis etmek için mücadele edeceği mesajını verecek yeni bir dış politika geliştirmesi gerektiğini idrak etmeye başlamıştı.

İşte bu çıkmazın ortasında, 1954'de Başbakan Zhou Enlai tarafından geliştirilen “Barış İçinde Bir arada Yaşamın Beş İlkesi” (*the Five Principles of Peaceful Coexistence*), ilk Hindistan ve Myanmar'a sunularak bu ilkelerin kabul edilmesi durumunda barışçıl ilişkilerin sağlanabileceği belirtilmiştir. Ülkelerin egemenliğini, toprak bütünlüğünü, karşılıklı saldırmazlığı, birbirlerinin iç işlerine karışmamayı ve devletlerarasında eşitliği içeren bu beş temel ilke, sistemde barışçıl ve kazan-kazan politikasını geliştirmeyi hedeflemekteydi (Deniz, 2014: 200). Ayrıca ÇHC, üç önemli dış politika paradigmasını da ilan ediyordu: 1) ideolojik sosyalist temelde BM çerçevesinde uluslararası hukuk ve sistemin ruhuna ve yapısına göre hareket edeceğini; 2) Çin'in kültüründeki “barış ve uyumun” ve de bağımsız karakterinin tüm dünyadaki insanlar gibi ortak bir arzusu olduğunu; 3) çağdaş uluslararası hukuk ve uluslararası ilişkiler diplomasisine ve teorilerine katkıda bulunabileceğini (Zhengqing ve Xiaoqin, 2015: 3). Özellikle Tibet bölgesindeki sorunlar üzerinden Hindistan ile varılan siyasi uzlaşma, iki devlet arasındaki hem tarihsel sorunları bir nebze çözmeye yardımcı olurken hem de iki devlet arasındaki siyasal ilişkilerin de başlamasını sağlıyordu. Aslında Çin, barış içinde bir arada yaşama prensibiyle, sistem içinde çatışma istemediğini ilan ediyordu. Ancak buradaki gerçek amaç, yıllarca süren iç savaş sonrası iç bütünlüğünü tesis etmek ve gerekli ekonomik kalkınmanın temellerini atabilmektir. Ülkenin birçok bölgesinde ayrılıkçı hareketler görülmekteydi ve Tayvan, Makao ve Hong Kong gibi tarihsel olarak sınırları içerisinde olan bölgeler de merkezi idareden bağımsız şekilde yönetiliyordu. Bu bağlamda Çin, ülke içindeki birliğin tesis edilmesi için kendisine zaman kazandıracak ve elini güçlendirecek bir dış politika argümanına ihtiyacı vardı. Bu sebeple bir arada yaşama prensibi, Çin'in özellikle kendi sınırları içerisindeki ayrılıkçı hareketleri sonlandırmak açısından önemli bir adımdır.

ÇHC'nin ilk kez temsil edildiği Nisan 1954'teki Cenevre Konferansı'nda Çin'i temsil eden Zhou Enlai, bölgedeki barış ve huzurun ancak “*Asya ülkelerinin birbirlerinin egemenliğine, toprak bütünlüğüne ve karşılıklı iç işlerine karışmayarak sağlanabileceğini*” savunmuş ve çatışmaların çözümünün de “*ekonomik ve kültürel*

ilişkilerde ancak karşılıklı eşitlik ve ortak fayda” üzerinden sağlanabileceğini söyledi (Zhengqing ve Xiaoqin, 2015: 9). Bu “Beş Prensi”nin özellikle BM’in kuruluş felsefesinde belirtilen eşitlik ve devletlerin bağımsızlığı ilkeleriyle uyumlu olması, Çin dış politikasının sistemle çatışmayacağı mesajını veriyordu. Ayrıca Çin, bölgesinde savaş arayan bir revizyonist ülke değil bilakis barışçıl bir diplomasi ve komşuluk geliştirmek isteyen ülke izlenimi de veriyordu. Özellikle Mao, ülke içinde bütünlüğün ve iktisadi kalkınabilmenin SB ve Hindistan gibi güçlü komşularıyla iyi ilişkiler içinde olmasıyla mümkün olabileceğinin farkındaydı. ABD-Çin ilişkilerinin başlamasıyla birlikte, Çin, bu “beş ilke” doğrultusunda dünyada birçok ülke ile resmi ilişkiler kurmaya başladı. BMGK’daki koltuğunu Tayvan’dan geri almasıyla, dünyadaki siyasi gücünü de giderek artırmaya başladı. Günümüzde de bu dış politika paradigmasını takip eden Çin, hem bölgesinde hem de dünyada barışın eşit temsil ve hakkaniyet doğrultusunda olmak şartıyla devletlerarası ilişkilerin geliştirilmesi gerektiği söylemini devam ettirmektedir. Çin, devletlerin iç işlerine karışmayı yasaklayan Vestfalya düzenine sadık kalırken, küresel liberal düzene de bağlılık göstermeyi taahhüt etmiştir (Stuart, 2014: 71). Özellikle Afyon Savaşları ile başlayan Batı müdahalesi ve topraklarının bir kısmını işgalden kendini korumak isteyen Çin, en azından istikrarlı bir dönem yakalayarak hem içeride hem de bölgesinde daha güçlü ve caydırıcı bir güç olmayı hedeflemektedir. Güvenliğin asla bir ikinci ülkeye teslim edilemeyeceği realist yaklaşımdan yola çıkılırsa, Çin’in rasyonel bir dış politika izlediği anlaşılır. Çin, söylemlerini pratikte de uygulayabilmek için bazı önemli adımlar atmıştır. Örneğin Çin, çevresindeki birçok ülke ile sınır problemlerinde tavizkar olmuştur. Çin yönetimi, Afgan taleplerinin %100’üne, Laos taleplerinin %76’sına, Vietnam’ın taleplerinin %50’sine (denizler hariç), Nepal’in taleplerinin %94’üne, Moğolistan taleplerinin %65’ine, Kuzey Kore taleplerinin %60’ına, Kazakistan taleplerinin %66’sına ve Tacikistan’ın taleplerin de %50’sine rıza göstermiştir (Lutwakk, 2016: 29). Zaten sınır ülkeleriyle ticaretin önünün açılması için de bu sınır sorunların ortadan kaldırılması gerekliydi. Bu verilen toprak tavizleri, Çin’in bu ülkelerle ekonomik ve siyasi ilişkilerini geliştirmesini sağladı. Çin’in finansal devletçilik araçlarını uygulamaya başlamasıyla birlikte çevresindeki birçok ülke ekonomik açıdan kendisine bağımlı hale gelerek, hem siyasi hem askeri olarak bu ülkelerin çoğunda ciddi bir etkiye sahip olmuştur. Dahası 1979’da Vietnam donanmasıyla yaşanan askeri çatışma ile Vietnam’ın iddia ettiği bazı Münhasır Ekonomik Bölge (MEB) alanı bile elinden alınmıştır.

Bu arada, SB lideri Kruşçev’in “barış içinde bir arada yaşama” politikası, Çin’in benzer isimle uyguladığı politikayla bir birine karıştırılmaktadır. 1956’daki 20. Komünist Parti Kongresi’nde, Stalin sonrası Kruşçev liderliğinde “barış içinde bir arada

yaşama” ilkesi benimsendi ve bu doğrultuda Batı dünyasıyla hem ilişkiler başlayacak hem de silahsızlandırılması düşünülen bölgeler desteklenecekti (Sander, 2012: 361). Böylece Sovyetler, dış politikada yumuşama dönemine gireceğinin işaretlerini veriyordu. Ancak Çin’deki “barış içinde bir arada yaşama” politikası, küresel çatışma tehdidi içinde yumuşama aramak yerine hem Çin’de iç istikrarın ve üniter yapının sağlanması hem de sınırların karşılıklı güvenliğini sağlayarak barış döneminin uzatılmasını amaçlıyordu. Zaten Çin’in henüz küresel bağlamda paradigma geliştirebilecek bir kapasitesi de yoktu. Çin, sistem içerisinde gücünü artırdıkça dış politika araçlarının da kapsamı genişlemeye başlamıştır.

Çin’in geliştirdiği “barış içinde bir arada yaşama” politikasına, Çin’in kendi öz tarihinde ve kültüründe rastlamak da mümkündür. Her ne kadar Konfüçyüs hiyerarşik görüşleri dolayısıyla Komünist Mao tarafından aşağılansa da, Başbakan Zhou Enlai’nin geliştirdiği bu yaklaşımın, Konfüçyüs’ün bazı izlerini taşıdığı görülmektedir. Çin’i Batı medeniyetlerinden ayıran en büyük özelliklerinden birisi de kadim kültürlerinin ve düşüncelerinin binlerce yıldır hala yaşatılmasıdır. (MÖ 551-479) Shantung eyaletinin güneyindeki Sarı Nehir yakınlarındaki Lu devletinde doğan Konfüçyüs, gençlik yıllarında fakir bir hayat sürse de 50’li yaşlarında üst düzey memurluğa yükselmiş ancak siyasi olaylardan dolayı istifa ederek sürgüne razı olmuştur (Yu-Lan, 2009: 51). 13 yıl süren bir seyahate (sürgün hayatına) çıkan Konfüçyüs’ün bu sürede özel bir okul kurarak, burada fikirlerinin günümüze kadar ulaşmasına aracı olacak yaklaşık 3000 öğrenci yetiştirdiği söylenmektedir (Fettahoğlu, 2003: 308-311). Eskiye ait tarihsel, hukuksal, edebi ve gelenek-örf gibi sayısız metinleri ve sözleri inceleyerek, yorumlayarak günümüze taşıyan bir aktarıcı rolü olmuştur.

Konfüçyüs, ülke içinde devlete sadakatin sağlanması için aileden başlayan hiyerarşik bir saygı öğüsünde bulunsa da devletin içindeki toplulukların bir arada yaşaması ve böylece devletin ayakta kalabilmesi için tüm zıtlıklara rağmen herkesin barış içinde yaşayabileceğini savunurdu. Diğer bir ifadeyle, rasyonel ve faydacı bir yaklaşım temelinde, Çin’in bekasını sağlamanın yollarını aramıştır. Bu dönemde ortaya çıkan Yin-Yang Jia ekolü, tüm zıtlıklara, çelişki ve farklılıklara rağmen bir dengenin ya da uyumun yakalanmasının mümkün olduğu ve sürekli birbirilerine muhtaç oldukları tezini ileri sürer (Türker, 2007: 295). Dişi olan Yin dünyevi, erkek olan Yang ise semavidir (Fettahoğlu, 2003: 309). Gecenin gündüzü takip etmesi bir zıtlık değil bilakis bir denge unsurudur. Ayrıca devletin nizamının aile içindeki hiyerarşi ile sağlanabileceğini iddia eden Konfüçyüs, devlete itaatin babaya itaat etmek gibi olduğunu vurgulayan bir düşünürdü. Savaşan Devletler Dönemine (Muharip Devletler

Dönemi) (MÖ 475-221) tanıklık eden Konfüçyüs, sürekli devam eden savaşların adil bir hükümdar ile son bulabileceğini ve istikrara yeniden ancak bu şekilde kavuşulacağını belirtmiştir (Wasserstrom, 2015: 26). Aslında Konfüçyüs'ün amacı, sürekli içeride devam eden savaşların son bulması ve ülkede birliğin yeniden tesis edilerek sürekli devam eden istilalarla devletin parçalanmasının önüne geçmektir. Benzer bir yaklaşımı İtalyan devletlerinin kendi aralarında savaşması yerine bir araya gelerek güçlü bir İtalya kurmasını isteyen düşünür Machiavelli'nin "Hükümdar" adlı eserinde de görülmektedir. Araçları farklı olsa da amaçları ülkenin işgallere uğramaması ve tek bir kral altında tüm ülkenin üniter bir şekilde yönetilmesi idi. Konfüçyüs'e göre kral entelektüel ve adil olmak zorundayken, Machiavelli için krallar amaca giden yolda her türlü aracı kullanabilirdi. Machiavelli'nin güvenlikçi yaklaşımları günümüzde fazlasıyla görüldüğü için daha anlaşılır olmaktadır. Ancak Konfüçyüs'ün felsefi yaklaşımlarını anlamak o kadar kolay değildir. Yine de Konfüçyüs'ün düşünceleri, Zhou hanedanlığının ülkeyi Göklerin kararı adına yönettiğini yönündeki inancı meşrulaştırmıştır. MÖ 1040 yılında, ülke yönetimini Shang (Şang) hanedanlığından (MÖ 1700-1040) savaşla ele geçiren Zhou (MÖ 1045-256) Beyliği, ülkedeki yönetim değişikliğinin "Göklerin Kararı" olduğunu ve ülkede bozulan dirlik ve beraberliğin kendi erdemli liderliği altında tanrısal bir buyruk olarak sağlandığını iddia etmiştir (Oktay, 2017: 416). Bundan sonra Çin İmparatorluklarında görülen yönetim değişiklikleri de hep bu "Göklerin Kararı" inancına göre uygulanmıştır. Kısaca Konfüçyüs, bu öğretinin "Konfüçyüs öğretileri" adı altında hem sosyal hem de kamusal alanda ideolojik olarak benimsenmesinin önünü açtı.

ÇHC'nin kurulmasıyla, Mao yeni dönemde Konfüçyüs'ün tüm izlerini ülkeden silmeye çalıştı. Her ne kadar Mao döneminde uygulanan bu dış politika aracı, Konfüçyüs'ün izlerini taşısa da Mao'nun Konfüçyüs'ün ismini bile duymaya tahammülü yoktu. Ancak iki bin yılı aşkın süredir hemen hemen her alanda kabul görmüş bir öğretiyi yok etmek çok kolay olamazdı. Mao'nun Konfüçyüslük ile mücadelesi aslında Komünist ideolojiyi benimsemesinden kaynaklanıyordu. Konfüçyüslük ile Komünizm rejiminin uyuşmamasının başlıca nedenleri, Komünizmin "hiyerarşiye karşı eşitliği, muhafazakârlığa karşı radikalizmi, uyuma karşı çatışma"yı benimsemesinden kaynaklanmaktadır (Jacques, 2009: 112). Ayrıca Mao'nun dine karşı toplum yaratma ideası, Konfüçyüs kültürünün devamı ile pek mümkün değildi. Konfüçyüs, insanların doğruya ulaşmak için izleyecekleri ahlaki yola "Tao" derdi ve öteki dünyadaki cennet ve cehennem kavramları ile fazla ilgilenmeyerek, temel sorgulamalarını dünyevi düzen için geliştirmiştir (Fettahoğlu, 2003: 308-314). Yani, metafiziğe fazla kafa yormamış ve ahlaki çerçevede dünyevi bir düzeni aramıştır.

İbadetler yapması ise atalarına özellikle hükümdarlarına olan saygının bir gereği idi ve toplumsal ruhun ve birlikteliğin bir arada yaşaması için gerekli görüyordu. Fakat ibadet gibi görülen bu ritüeller yine de Mao için çok kabul edilebilir değildi.

Mao sonrası dönemde ise, Konfüçyüsçülük yeniden çok popüler olmaya başladı ve eski saygınlığı yeniden kendisine verildi. Bu bağlamda tarihsel bir ironi olarak da görülebilecek şekilde, Ocak 2011’de Tiananmen Meydanında Mao’nun anıt mezarına yakın bir yere Konfüçyüs heykeli dikilmiştir (Kissinger, 2015: 152). Bu durum ÇHC yönetiminin Deng Şiaoping ile başlayan kalkınma sürecini takip edeceğini ve yeni kapitalist düzene uygun şekilde politikalar geliştireceğini gösteren sembolik bir önem taşımaktaydı (Sayın, 2013: 224). Halk tarafından saygın bir yere sahip Konfüçyüs’ün ülke yönetiminde de eski itibarını kazanmasının başlıca iki nedeni vardır. İlki, hem ülke bütünlüğünü tesis edebilmek hem de kalkınmayı hızlandırabilmek için Çin’in içeride ve bölgesinde istikrara ihtiyacı vardı. Bu da ancak “Beş Prensipten” temelinde mümkündür. İkincisi ise, devletin kadim “Orta Krallık” takine (*Zhongguo*) benzer bir güce ulaşabilmesi için ülkesine sadakatle bağlanmış ve bu uğurda fedakârlık yapabilecek milliyetçi halkın devletleri için gerekirse ucuz ücretler karşılığında inançla çalışmasını sağlayabilmektir. Bu bağlamda Konfüçyüs’ün dışarıda barış, adalet ve sistemde bir arada yaşama felsefesi öne çıkarılırken, içeride de devletin daha da güçlenmesini sağlayacak sadık milliyetçi bir halk yaratılması düşüncesi öne çıkarılmıştır. Çinliler, tarihsel olarak kendilerini merkez ülke olarak yani “Orta Krallık” olarak gören bir yönetim anlayışına sahiptirler (Kissinger, 2015: 24). Afyon Savaşları ile birlikte Batılı güçler tarafından limanları ticaret amacıyla zorla dışarıya açılan Çin, daha sonra Japon işgaline uğradı ve tüm bu işgaller sonrasında Çin halkı içinde milliyetçilik akımı hızla arttı. Soğuk Savaş’ın sonrasına kadar devam eden bu tarihsel husumet modernizme karşıydı. Oysa Çin küreselleşmenin bir ayağı olmasıyla birlikte artık milliyetçilik kavramında da değişikliğe gitmesi gerekiyordu. Yani Batı düşmanlığı yerine farklılıklara rağmen yine de dünyanın geri kalanı ile geçinebiliriz ideolojisi halka verilmeye başlandı. Deng’in “reform ve dışa açılma” politikasıyla birlikte başlayan yeni süreçte, halka sosyalizmin Çin’in kendi karakterinde yer alan şekliyle kabul ettirilmesi gerekiyordu (Kuznetsov, 2017: 20). Bu yeni felsefe, Mao döneminde özellikle Kültür Devrimi boyunca halka zorla benimsetilmeye çalışılan ideolojiden daha farklıydı. Çin’in güçlenmesi, dünya ile ticaret rakamlarını yukarıya çekmesi ve yeni pazarlar bulmasına bağlıdır. Değişen ve güçlenen Çin, dünya ile olan iletişim ve ticaret kanallarını artırdıkça, Çin ile diğer ülkeler arasındaki tarihsel kodlar da güçlü Çin üzerine inşa edilmeye başlandı. Hong Kong ve Makao’nun savaşız şekilde geri alınması, Olimpiyatlara ev sahipliği yapması, uçak gemilerine sahip olması, uzayda söz sahibi olunması, ülkedeki orta sınıfın artması

ve altyapı yatırımlarının hız kazanması gibi uzun yıllardır görülmeyen hızlı gelişmeler, Çinlilerin devlete olan bağlılıklarını daha da artırdı (Kuznetsov, 2017: 24). Özellikle Çin'in son yıllarda Uluslararası Öğrenci Değerlendirme Programı (PISA) sınavlarında birinci sırada yer alma başarısını göstermesi kayda değerdir. Artık Çinliler de kendilerini güçlü ve modern hissetmeye başladı. Çin'in sistemde oyun kurucu rolüne sahip olması gerektiği inancı arttıkça, özellikle GÇD ve Doğu Çin Denizi'nde (DÇD) görülen revizyonist hareketler halk tarafından da benimsenmeye başladı. Deniz aşırı tek bir operasyonu bile olmayan Çin'in kendi bölgesindeki bu uyumsuz faaliyetlerinin, Sovyet sonrası Rusya Federasyonu'nu tarafından uygulanan "Yakın Çevre Doktrini"ne benzediği de söylenebilir. Bu bağlamda, kendi sınırları içerisinde ya da çevresindeki Amerikan varlığı da bir tehdit olarak kabul edilmektedir. Çin'in yumuşak karnı olarak bilinen GÇD, Tibet, Doğu Türkistan ve Tayvan'da Çin kesinlikle başka bir ülkenin soruna müdahil olmasına karşı çıkmaktadır. Artan Çin milliyetçiliği de devlete uyumlu şekilde asker ve halkın politikalar geliştirmesine olanak tanımaktadır. Özellikle egemenliği altında olan bölgelere ve adalara Çince isimlerin verilmesi, Kadim Çin'in hem uzun yıllardır bölgenin gerçek sahiplerinden birisi olduğunu hem de halkın atalarının mirasına sahip çıkması gerektiğini göstermeye yöneliktir.

Kasım 2012'de ÇKP sekreterliğine terfi eden Şi Jinping, yaptığı konuşmada "Çin hayali"ne atıfta bulunarak *"tükenmeyen irademizle sürekli çaba göstermeliyiz, Çin'in karakteristik özellikleriyle sosyalizmi ileriye taşımaya devam edelim ve Çin ulusundaki büyük gençleşmenin Çin rüyasını gerçekleştirmesini başarmak için gayret etmeliyiz"* demiştir (BBC, 2013). Şi, güçlü bir ulus yaratmak hedefiyle önemli bir slogan bulmuştur. Ancak günümüzde bile hala Şi'nin bu hayalinin bir hegemonya olma hedefi taşıyıp taşımadığı merak konusudur. Şi'nin "Çin hayali" üzerine tarihsel bir makale kaleme alan Sørensen (2015: 53), Şi'nin bu söyleminin Deng'den bu yana devam eden "kapasiteni sakla ve düşük profilli bir dış politika izle" anlayışını daha saldırgan olmasını beklenen "başarı için çabalamak" argümanı ile değiştirmek istediğini belirtir. Ancak Şi'nin askeri alanda hızla modernleşmeye ve güç artırımına gitmesi, "Çin rüyası"na olan ilgiyi daha da çekmektedir. Özellikle Çin'in son zamanlarda DÇD ve GÇD üzerindeki politikaları da Çin'in daha iddialı dış politika izlediğini göstermektedir. Ancak Çin'in "Beş ilke" politikasının Şi yönetimi altında sorgulanmaya başlanması, hegemonya tartışmalarını da beraberinde getirmektedir. İşte yine bu noktada Konfüçyen kültürü öne çıkartılmaya çalışılmaktadır. Pekin, yükselen Çin'in Amerika gibi müdahaleci ve emperyalist bir amaç taşımadığı izlenimini vermek için, kadim Çin medeniyetinin geleneğinin ve sembolünün bir simgesi olan Konfüçyüs'e atıfta bulunularak tüm farklı medeniyet, din, ırk ve renklere rağmen bir arada

yaşanabileceği sürekli belirtilmektedir. Tam bir bukalemun gibi kullanılan bu dış politika yaklaşımı, Çin'e her alanda bir çıkış kapısı sunmaktadır. Ancak Batı dünyasındaki bazı düşünürler de tüm farklılıklara rağmen bir arada yaşama düşüncesine inanmamaktadırlar. Özellikle Samuel Huntington, “Medeniyetlerin Çatışması” adlı çalışmasında, Soğuk Savaş sonrası dönemde savaşların artık farklı medeniyetler arasında çıkacağını iddia etmektedir. Çinlileri Konfüçyüsçü olarak tanımlayan Huntington (1993: 25), dili, tarihi, geleneği, kültürü ve de en önemlisi dinini farklı olarak gördüğü Çin'i de ötekileştirmektedir. Çin ise, Huntington gibi düşünenlere karşı çıkmakta ve kadim Çin medeniyetinin Batı için bir tehdit olmadığını vurgulamaktadır. Özellikle yükselen Çin algısının Batı dünyasında giderek bir tehdit olarak algılanması, Çin'in barışçıl dış politika söylemlerini daha da artırmasına neden olmaktadır. Kısaca, Konfüçyüs'ün tüm zıtlıklara rağmen bir arada yaşama felsefesi, günümüzde Çin dış politikasında sıklıkla kullanılmaktadır. Ancak şu açıkça görülmektedir ki günümüzde kapitalist Çin'de Komünizm nasıl bir yönetim aracı olarak kullanılıyorsa, Konfüçyüsçü yaklaşım da dış politikada benzer bir şekilde araçsallaştırılmıştır.

1.3.3.1. Bir Arada Yaşama Politikası Temelinde Geliştirilen “Tek Çin Politikası” ve “Tek Ülke İki Sistem” Model Yaklaşımı

Konfüçyüsçü değerlerin barış, huzur ve özgürlük gibi liberal değerlerle uyuşmadığı algısı, özellikle Batı'nın Çin toplumunu ve dış politikasını anlayamamasındaki en büyük handikaptır. Diğer taraftan Batılı devletlerin Çin'in mali yatırımlarından faydalanmak istemesi de Çin'e yönelik geliştirilen yaklaşımda bir ikilem yarattığı da açıktır. Anlaşılması zor felsefi bir geçmişe sahip olan Çin, dışa kapalı yapısıyla sistem içinde hızla yükselme şansını yakaladı. Daha önce de bahsedildiği üzere Çin dış politikasındaki bir arada yaşama politikası, hem iç hem de dış politikada rasyonel düzeyde uygulanmaktadır. İçeride Doğu Türkistan ve Tibet gibi özerk bölgelerle Tayvan ve Hong Kong gibi “tek ülke iki sistem” yapısıyla kendisinin bir parçası olan devletlerin merkezi bir anlayışla yönetilmesini amaçlamaktadır. Dış politikada ise, realistlerin Çin'e yönelik hegemonyacı söylemlerini boşa çıkartarak mevcut düzende kendisine daha fazla yer açmak ve ulusal çıkarlarına karşı oluşabilecek blok hareketlerin önüne geçmeyi hedeflemektedir. Böylece ekonomik gücünü artırırken diğer taraftan da askeri güç kapasitesini de arkasına alarak siyasi etkisini güçlendirebilecektir. Bu bölümde, özellikle Çin'in ülke içinde “bir arada yaşama” politikasını nasıl uyguladığı detaylı şekilde ele alınacak ve çıktılar üzerinden Çin'in benzer şekilde yeterli askeri güç kapasitesine ulaştığında hem bölgesinde hem de sınırları ötesinde nasıl bir dış politika uygulayabileceği üzerine yargılara varılacaktır.

Ucu açık ve oldukça idealist bir dış politika yaklaşımı olan bir arada yaşama prensibinin en rasyonel şekilde teste tabi tutulabileceği alanlar da “tek Çin politikası” ile “bir ülke iki sistem” politikalarıdır. Böylece Çin’in enerji güvenliği hususunda gerçekte hangi perspektifle bir politika geliştirdiği ve hangi olası durumlarda ne tür dış politika davranışları gösterebileceği de daha öngörülür olacaktır.

ÇHC’nin kurulduğu günden beri Çin dış politikasındaki en büyük ilke, toprak egemenliğine saygı duyulması olmuştur (Karaca, 2008: 113). Çin, mümkün olduğunca diğer devletler içindeki ayrılıkçı hareketlere müdahil olmamaktadır ve diğer devletlerin de Sincan, Tibet ya da Tayvan gibi hassas konularda Çin’in izlediği politikalara saygı duymasını beklemektedir. Özellikle son yıllarda Tayvan ile ilişki kuran devletler üzerinde ciddi siyasi ve ekonomik baskı kuran Çin yönetimi, ülkesinin egemenliğinin tartışılma konusu yapılmamasında ısrarcıdır. Benzer şekilde Çin yönetimi, son Arap Baharında olduğu üzere, dünyadaki ayrılıkçı ya da renkli devrimlere desteğini ilan etmediği gibi karşı da çıkmaz. Var olan siyasi yönetimlerle pragmatik temelde ulusal çıkarları doğrultusunda ilişkilerini geliştirmenin yollarını arar. Çin, ticarete dayalı sürekli büyüyen bir ülkedir. Çin’in uluslararası sistemde ticaretini sürekli devam ettirebilmesi ya da enerji arzını güvene alabilmesi, hem içeride hem de dünyada barış ve istikrar ortamının devamına bağlıdır. Bundan dolayı Çin, tüm bu farklılıklara rağmen ulusal düzeyde de farklı din, dil ve geçmişe sahip milletlerin barış içinde bir arada yaşamasının mümkün olabileceğini iddia eder. İşte Çin’in barış ve istikrar arayışı içinde dünyanın geri kalanı ile sahip olduğu ciddi ticaret ilişkiler, neoliberaler tarafından Çin’in hegemonya arayışında olmadığı, sistemle uyumlu hareket ettiği ve Çin’in mevcut liberal serbest piyasa düzenine sadık olduğunu şeklinde yorumlanmaktadır. Oysa neoliberaler, Çin’in askeri olarak çok güçlü olduğu GÇD, Tayvan Boğazı ile sınırları içerisindeki farklı sisteme sahip bölgelerdeki Çin’in revizyonist adımlarını açıklamakta zorlanmaktadırlar. Henüz sınır ötesi bir operasyon yapabilme kabiliyetinde olmayan Çin’in dünyanın geri kalanı ile sadece finansal devletçilik araçlarını kullanması anlaşılabilir bir durumdur.

Barış içinde bir arada yaşama prensipleri barışçıl bir dış politika aracı olarak kullanılsa da asıl amaç, Çin’in Doğu Türkistan ya da Tibet gibi ayrılıkçı bölgelere ya da Çin’in bir parçası olarak kabul edilen Tayvan ve Hong Kong’a yönelik destek verici açıklamaların ve uygulamaların önüne geçebilmektir. Çin, kendi toprakları içinde yer alan farklı statüdeki bölgeler üzerinden iç işlerine karışılmasını istememektedir. Özellikle zayıf karnı olarak bilinen Doğu Türkistan, Tibet ve Tayvan’ın statüsü konusunda oldukça hassastır. Bu bölgelerdeki olası bir bağımsızlık ilanı, Çin yönetimi

tarafından askeri güç kullanılarak engellenmeye çalışılacağı da sıkça yayınlanan Beyaz Kitaplarda açıkça belirtilmektedir. Çin yönetimi, Doğu Türkistan ve Tibet'in "tek Çin", Hong Kong, Makau ve Tayvan'ın da "tek ülke iki sistem" esasına göre, kadim Çin egemenliği altında olduğunu ve buna karşı söylem ve eylemlerin de egemenliğine bir müdahale olacağını vurgulamaktadır.

1.3.3.1.1. Tek Ülke İki Sistem Politikası

"Tek ülke iki sistem" kavramı, aslında Tayvan ile yaşanan sorun üzerine açıklama yapan Deng Şiaoping tarafından ortaya atıldı ve Tayvan ile barışçıl bir birleşmeden yana olduğu mesajını veriyordu.

"Bizim teklifimiz Çin ile Tayvan arasındaki birleşmenin adil ve rasyonel olmasından yanadır. Birleşme sonrasında, Tayvan kapitalist Çin de sosyalist olarak kalmaya devam edecektir... Tek ülke iki sistem. Hong Kong sorunu da benzer şekilde çözülecektir... Eğer Tayvan ve Hong Kong sorunlarını barışçıl yollarla çözemeysek, geriye ancak askeri yollara başvurmak kalacaktır. Ancak bu iki tarafın da lehine değildir. Ulusal birleşme isteği 100 yıl içinde gerçekleşecektir, eğer olmazsa 1000 yıl içinde de olsa olacaktır. Bunun nasıl olacağı da gayet açıktır: "tek Çin iki sistem" yoluyla" (Kan, 2011: 43).

Deng'in sözleri aslında Çin'in bu konudaki dış politikasında nasıl bir yol izleyeceğini de göstermektedir. Sabırla ve kararlılıkla barışçıl birleşmeyi zorlamak ama mümkün değilse de askeri yollara başvurarak bu birleşmeyi er ya da geç gerçekleştirmektir. Amerika ile askeri düzeyde savaşmayı göze alamayan Çin'in yeterli güce ulaşana kadar barışçıl bir dış politika izleyeceği ortadadır. Deng sonrası Devlet Başkanı olan Jiang Zemin de ÇKP 16. Parti Kongresi'nde yaptığı konuşmasında, Çin'in "tek ülke iki sistem" temelinde barışçıl birleşme politikasına sıkı sıkıya bağlı olduğu ve Tayvan ile kültürel, ekonomik ve ikili ilişkilerde ayrımcılığa neden olan konularda birlikte çalışacağını taahhüt etmiştir (Zemin, 2002). Konfüçyüs'ün "farklılıkların uyumu" felsefesi "tek ülke iki sistem" kavramı ile bütünleştirilmiş ve Devlet Başkanı Hu Jintao döneminde daha da öne çıkarılarak kararlılıkla devam ettirilmiştir (Jacques, 2009: 385). Hu Jintao döneminde dış politikadaki en önemli amaç, ABD ile büyük çatışmalara yol açabilecek Kuzey Kore, Tayvan, Tibet ve Doğu Türkistan gibi meselelerin çatışmaya dönmeden yapıcı bir şekilde çözülmesi ve ulus devletinin kalkınmasını devam ettirmektir (Stuart, 2014: 179). Bu prensip doğrultusunda, 97'de Hong Kong ve 99'da Macau Çin'in yeniden bir parçası olmuşlardır. 1941 Japon işgaline

kadar İngiliz sömürgesi olan Hong Kong, Japonların II. Dünya Savaşı'nda yenilmelerinden sonra tekrar İngiliz yönetimi altına geçti. Çin'in egemenlik iddialarına rağmen İngilizler bölgeyi uzun yıllar kontrolünde tutmayı başardılar. Ancak Çinlilerin bu konuda ısrarcı olması, ABD ve Japonya ile resmi ilişkileri başlatması ve Deng yönetiminde de Çin'in küresel politikalara uyumlu hareket etmeye başlamasıyla İngilizler de Çinlilerle anlaşmak zorunda kaldı. 1985'te Pekin'de Thatcher ve Zhou Enlai arasında yapılan Ortak Bildiri (Ortak Anlaşma) ile İngilizler Hong Kong'u 1997'de Çin'e devretmeyi ve Hong Kong'un da "tek ülke iki sistem" gereğince Özel İdari Bölge olarak iç işlerinde bağımsız bir bölge olarak kalmasını taahhüt ediyorlardı (Dillon, 2016: 415).

"Tek ülke iki sistem" politikasının kâğıt üzerinde tamamıyla başarıyla sonuçlanmasının önündeki en büyük engel şimdilik Tayvan'dır. Özellikle Tayvan'ın egemenliğinin hamisi olan ABD'nin Tayvan'a yönelik askeri ve siyasi destekte bulunması durumun çözümlenmesini daha da zorlaştırmaktadır. Stratejik bir konumda bulunan Tayvan adasının Çin'in kontrolüne geçmesi, Çin'in bölgesel liderliği ele geçirdiğinin sembolik bir anlamı olacaktır. Tayvan'ın da sisteme dâhil olması için Hong Kong ile devam ettirilen sistemin örnek bir model olduğu bilinmektedir. Ancak 2014 yazında Hong Kong'da halkın kendi liderlerini Çin yönetiminden tamamen bağımsız şekilde seçebilmek için başlattıkları "Şemsiye Hareketi" (*Umbrella Movement*) Tayvan'da yakinen takip edilmiştir. Ayrıca 2019'da "suçluların Çin'e iadesi anlaşması" da Hong Kong halkı tarafından büyük bir tepkiyle karşılandı ve aylarca süren şiddetli sokak hareketlerine neden oldu. Hong Konglular, giderek Çin'in ülkede artan ekonomik, askeri ve siyasi etkisinin zamanla ülke içerisindeki bağımsız yönetilme haklarının da ellerinde alınacağı kaygısıyla en güçlü şekilde tepkilerini belirtmişler. Mevcut "tek ülke iki sistem" politikasının Hong Kong'da bir türlü başarıya ulaşamaması ve belirli aralıklarla Hong Kong'da çıkan toplumsal tepkiler, Tayvanlıların birleşmeye yönelik önyargılarının artmasında büyük etkiye sahiptir. Eğer barışçıl bir birleşmeden yana bir politika izlenecekse, Hong Kong bu açıdan önemli bir eşiktir.

"Tek ülke iki sistem" adlı esnek siyasi yönetim uygulaması, devasa nüfusa ve coğrafyaya sahip Pekin tarafından bu bölgelerin yönetilmesini aslında kolaylaştırmaktadır (Jacques, 2009: 398). Çin için önemli olan ise, sembolik de olsa bu bölgeleri yönetebilme gücüne sahip olduğunu göstermektir. Yoksa yıllardır refah içinde yaşayan ve ayrı bir düzen içinde şekillenmiş bu kapitalist toplulukların, Komünist yapı içerisinde halkın çoğunun mütevazı bir yaşam standardına sahip Kıta Çin'i ile karışmasının iki tarafın da yararına olmayacağı bilinmektedir. Özellikle Amerikan

hamiliği altında olan ve teknolojik açıdan da önemli silahlara sahip olan Tayvan'ın askeri bir müdahaleyle ele geçirilmek istenmesi, küresel çapta çatışmalara bile yol açacak mahiyettedir. 1949'daki bağımsızlığın ilanından beri Çin, Tayvan'ı ele geçirmek için birkaç deneme yapsa da karşısında Amerika'yı bulmuştur. Bundan dolayı strateji değiştirerek askeri yollara başvurmadan bu süreci gerçekleştirmeyi arzulamaktadır. Bu da henüz Çin'in kendi bölgesinde bile doğrudan ABD ile askeri açıdan karşı karşıya gelecek adımlardan kaçındığını göstermektedir. Bu yaklaşım bile sorunun bir uyum içerisinde yönetilmesini zorunlu kılmaktadır.

1.3.3.1.2. Tayvan Sorunu

Çin'in Fijian şehrine yakın bir bölgede Pasifik üzerinde bir ada durumundaki Tayvan oldukça stratejik bir konuma sahiptir. Çin'in güneydoğu bölgesinde yer alan Tayvan, Japonya ve Filipinler arasında tam bir güvenli bölge olarak göze çarpmaktadır. Ayrıca Tayvan, Pasifik bölgesindeki ticari ve enerji gemilerinin yoğun şekilde geçtiği stratejik Tayvan Boğazı'nda yer alması, küresel enerji yolları üzerindeki hâkimiyet rekabeti açısından da jeostratejik bir öneme sahiptir. Çin'in tarihsel husumetleri olan Japonya ve ABD ile çok yönlü ilişkileri olan ada yönetiminin, askeri açıdan Kıta Çin'ine bu kadar yakın olması da ayrıca bir güvenlik kaygısına neden olmaktadır. Özellikle Amerikan yardım paketleri ile inanılmaz bir teknoloji ülkesine dönen Tayvan, bugün dünyanın en güçlü ekonomilerinden birisidir. 23 milyon nüfuslu Tayvan, yıllar içerisinde tam bir Batılı hayat standartlarına kavuşarak, sosyal ve ekonomik açıdan da Kıta Çin'inden uzaklaştı ve Amerika'dan alınan üst düzey silahlarla sayesinde de ülke savunmasında belirli bir askeri güç kapasitesine ulaşmayı başardı.

Tarihsel açıdan Tayvan sorununa bakıldığında, Çin'in adayı uzun yıllardır yönetemediği de görülmektedir. Japonya'nın 1885'te Çin'i yenmesiyle, iki devlet arasında Şimonoseki barış anlaşması imzalandı ve Formosa olarak bilinen Tayvan ve çevresi Japonlara bırakıldı (Chiang, 2004: 11). Daha sonra 1931'de Kıta Çin'i üzerindeki işgalini devam ettiren Japonya, II. Dünya Savaşı'nda yenilgiye uğrayana kadar bölgedeki etkinliğini devam ettirmiştir. Savaş sırasında devam eden Kahire Anlaşmasıyla, Formosa'nın Çin'e verilmesi taahhüt edilse de savaş sonrasında Çin'in ABD ile Kore Savaşı'nda karşı karşıya gelmesi işin rengini değiştirdi. Tayvan, günümüze kadar devam eden bir şekilde Amerikan himayesi altında bağımsızlığını korumaktadır. Mağlup Japonya ile imzalanan San Francisco anlaşmasının Çin ile 1952'de imzalanmasına rağmen, Çin'in bu sırada Kore Savaşı'na müdahil olması nedeniyle, anlaşmadan doğan haklarına kavuşmasını imkânsız kılıyordu. Bu arada

dönemin ABD Başkanı Truman, Çin'in Kore Savaşı'na katılmadan kısa bir süre önce 5 Ocak 1950'de Beyaz Saray'dan ilan edilen açıklamasında, ABD'nin Çin'e karşı adada herhangi bir askeri üs inşa etmeyi ya da adayı ele geçirme gibi bir niyetleri olmadığını belirtmiştir (Truman, 1950). Benzer şekilde İngiltere Başbakanı Winston Churchill de, Formosa (Tayvan) sorunun artık uluslararası bir problem olduğunu ve Japonya ile yapılan barış anlaşmasında bunun çözülmediğini belirtmiştir (Chiang, 2004: 37). Yani Çin'in Kore Savaşıyla Batı bloğunun karşısında yer alması, Tayvan adasının da Çin'in egemenliği dışında kalması sonucunu doğurmuştur. Bu sebeple Tayvan'ın yeniden Çin egemenliğine dâhil edilmesi, Çin'in sadece II. Dünya Savaşı sonrasındaki itibarının değil aynı zamanda 1884 Japonya işgali öncesindeki günlerine de geri döneceğinin sembolü haline gelmiştir.

ABD'nin Çin ile 1979'da resmi görüşmelere başlamasından sonra, iki devlet arasında en büyük sorun yine Tayvan'ın geleceği hususu oldu. ABD, bu durumu kendine has muğlak yollarla aşarak hem Çin ile resmi diyalogunu devam ettirdi hem de Tayvan'ın hamiliğini bırakmadı. Aslında Tayvan'ın günümüzdeki durumunu muğlak yapan en önemli anlaşmalardan ikisi: 1979'daki "Tayvan ile İlişkiler Yasası" (*Taiwan Relations Act*) ve 1982'deki "Tayvan'a yönelik Altı Güvence"dir ("*Six Assurances*" to *Taiwan*). 1982'de ABD ile Çin arasındaki üçüncü görüşmeler sonrasında ilan edilen Tayvan'a yönelik Altı Güvence'ye göre: (<http://www.taiwandocuments.org/assurances.htm>)

- 1) ABD, Tayvan'a yönelik silah satışında kesin bir tarih belirlemeyecek
- 2) Tayvan ile İlişkiler Yasası değiştirilmeyecek
- 3) ABD, Tayvan'a yönelik silah satışında Çin'e danışmayacak
- 4) ABD, Tayvan ile Çin arasında arabulucu olmayacak
- 5) ABD, Çin ile Tayvan arasında barışçıl bir birleşme çözümü sağlanana kadar pozisyonunu değiştirmeyecek
- 6) ABD, resmi olarak Çin'in Tayvan üzerindeki barışçıl olmayan egemenliğini tanımayacak.

Tayvan'a verilen altı güvenceden de anlaşılacağı üzere ABD, Tayvan'ın Çin tarafından egemenliği altına alınmasına müsaade etmeyeceği açıktır. Aslında "tek Çin" söylemi, iki Çin'i doğrulamakta ve birbirinden ayrı, bölünmüş ve farklı kesimleri kapsadığını ima etmektedir (Bush, 2017: 5). 1 Ağustos 1992'de Çin ile Tayvan arasında imzalanan ve 92 Konsensüsü (*92 Consensus*) olarak bilinen anlaşmaya göre, iki taraf da tek bir Çin'in varlığını kabul etmekte ancak bu birleşimi kendilerine göre yorumlama haklarına sahiptirler. Her ne kadar Demokratik İlerici Parti (DPP) lideri Chen Shui-bian

2000 seçimlerini kazanıp ülkesinde daha bağımsız bir Tayvan politikası geliştirmek istese de Çin'e ekonomik olarak bağımlı kalmaktan kurtulamadı. Zaten 2008'de Kuomintang'ın (KMT) seçilmesiyle birlikte siyasi yakınlaşma daha da hızlandı ve iki ülke arasında doğrudan uçak seferleri başladı. Haziran 2010'da Tayvan ile Çin arasında "Çin'le Tayvan arasında Ekonomik İşbirliği Çerçeve Anlaşması" (EİÇA) imzalandı ve bu anlaşmaya göre; Çin 539 üründe vergi indirimini yaparak 13,84 milyar dolarlık ticaret indirimini yaparken, Tayvan ise sadece 3 milyar dolarlık bir ticaret indirimini yapıyordu (Jacques, 2009: 397). Amaç da zaten Tayvan'ın Çin'e olan ekonomik bağımlılığını artırmaktı. Askeri açıdan bir hamlede bulunamayan Çin yönetimi, finansal devletçilik araçlarını kullanarak adaya dolaylı yollardan girmeye çalışmaktadır. 1992'de yaklaşık %1 olan Çin'e ihracat, 2010'a gelindiğinde %43'e çıktı ve böylece Çin, Tayvan'ın en büyük ihracatçısı olmayı başardı (Jacques, 2009: 391). İşte Tayvan'ın giderek hem ekonomik açıdan Çin'e bağımlı kalmaya başlamasını hem de siyasal açıdan yakınlaşmasını kabul etmeyen öğrenciler, 2014'te "Ayçiçeği Hareketi"ni (*Sunflower Movement*) başlattı. Kasım'a göre (2019a: 53), Tayvanlı gençlerin KMT lideri Ma döneminde sokak hareketlerine başlamasının en büyük nedeni, "Çapraz-Boğaz Hizmeti Ticaret Anlaşmasını" ile Çin-Tayvan arasındaki artan ekonomik hacmin daha çok Anakara Çin'in lehine gelişeceği ve genç Tayvanlıların da işlerini kaybedeceği korkusuna yol açmasıydı. Ayrıca Tayvanlı gençler, gerek demokrasi gerek hayat standartları açısından Tayvan'ın çok gerisinde olan Çin ile birleşmekten yana değildirlere. Zaten bu gibi toplumsal hareketlerin uluslararası arenada tanınma amacı da taşıdığı göz ardı edilmemelidir (Dönmez, 2010: 26).

Tayvan'ın egemenliğini Amerika hamiliği sayesinde devam ettirmesi, Çin'in adaya olan yaklaşımını da dikkate almayı gerektirmektedir. ABD ile Çin'in "tek ülke iki sistem" politikası" bir birinden farklıdır. Çin'e göre, dünyada tek bir Çin vardır ve Tayvan da bunun bir parçasıdır ancak ABD ise, politik olarak daha muğlâk bir tavır sergileyerek Çin'in söylemini kabul ederken *de jure* olarak uygulamada Çin'in Tayvan üzerindeki koşulsuz egemenliğini ya da Tayvan'ın bağımsızlığını kabul etmemektedir (Bush, 2017: 3). ABD Başkanı Donald Trump, son dönemlerde bu konuda en revizyonist davranan başkanlardan birisidir. Trump, iktidara gelen Tayvan Devlet Başkanı Tsai Ing-wen ile telefonda görüşmüştür. Basına açıklanan bu görüşme sonrasında doğal olarak Çin'den resmi düzeyde sert tepkiler gelmiştir. Bunda dolayı Trump, Çin lideri Şi Cinping ile yaptığı ilk telefon görüşmesinde, tek Çin politikasına bağlı olduğunu kendisine iletmek zorunda kalmıştır (BBC, 2017).

Diğer taraftan Çin yönetimi de güçlü Amerikan askeri varlığı altında Tayvan'ı ele geçiremeyeceğini bildiğinden, bir taraftan küresel ekonomik ve siyasi gücünü kullanarak Tayvan'ı uluslararası kurum ve organizasyonlarda tecrit etmeye çalışırken diğer taraftan da Tayvan ile doğrudan ekonomik, kültürel ve siyasal ilişkilerini artırarak olası bağımsızlık ideasını önlemeye çalışmaktadır. Bu doğrultuda Çin, Tayvan'ı bağımsız bir devlet olarak tanıyan ülkelerle olan diplomatik ilişkilerini özellikle finansal yardım, hibe ya da yatırım kanallarını kullanarak Tayvan'ın uluslararası sistemdeki rolünü etkisizleştirmeye çalışmaktadır. Buna ek olarak Çin'i son yıllarda Tayvan'ı uluslararası arenada giderek yalnızlaştırma politikasını iten başlıca neden ise, Tayvan lideri Tsai Ing Wen'in bağımsızlık yanlısı politikadan yana olması ve Çin'e karşı son yıllarda artan ekonomik bağımlılığı azaltmaya çalışmasıdır. Ayrıca Tayvan'ın ABD ve Japonya ile doğrudan diplomatik ilişkilerini artırması da Çin'i huzursuz etmektedir. Çin'in Tayvan'a yönelik uyguladığı tecrit politikası doğrultusunda, Tayvan'ı bağımsız bir devlet olarak tanıyan Panama, 2017'de Çin'in Panama kanalının genişletilmesi projesini üstlenmesiyle bu karardan vazgeçti ve Tayvan'ın Çin'in bir parçası olduğunu ilan etti (Sputnik, 2017). Benzer şekilde Solomon Adaları da Tayvan'ı Çin'in bir parçası olduğunu Eylül 2019'da kabul etti. Çin, 20 üzerindeki Tayvan'ı tanıyan ülke sayısını son yıllarda 15'e indirdi. Mayıs 2018'de 3,6 milyar dolar yatırım karşılığında Dominik Cumhuriyeti ve 1 milyar dolar altyapı yatırımı sözü karşılığında Burkina Faso, Ağustos 2018'de 4 milyar dolar mali yardım karşılığında El Salvador ve Eylül 2019'da 8.6 milyar dolarlık mali yardım sözü karşılığında Solomon Adaları, Tayvan'ı bağımsız devlet olarak tanımama kararı aldılar (Jennings, 2019). Solomon Adaları'nın Çin'i tanımasıyla Pasifik'te Tayvan'ı tanıyan ülke sayısı 5'e düşmüştü ki sadece bu olaydan birkaç gün sonra 20 Eylül 2019'da, Kiribati de artık Tayvan yerine resmi olarak Çin'i tanıyacağını ilan etmiştir (Lyons, 2019). Böylece Pasifik'te Tayvan'ı tanıyan ülkeler Palau, Tuvalu, Nauru ve Marshall Adaları kaldı. Çin'in özellikle Tayvan'ı tanıyan devletler üzerindeki diplomatik angajmanı başarıyla sürdürülmektedir. Yukarıdaki örneklerde açıkça görüldüğü üzere Çin, ekonomik gücünü dış politikada bir silah olarak kullanmaktadır.

1.3.3.1.3. Çin Dış Politikasında Sorun Olarak Ayrılıkçı Hareketler ve “Tek Çin” Politikası

Yüksek rakımdaki stepler, dağlar, çöller (Gobi, Taklaman ve Ordos) ve tropik ormanlarla çevrili bölgelerde yaşayan Çinliler, tarih boyunca genelde yalnızlığa hapsedilmiş, içine kapanmış ve kendi içinde farklı bir etkileşim kurmuştur (Lutwakk, 2016: 38). Ancak bu içine kapanık yaşam tarzı sadece dış dünya ile sınırlı kalmamış,

Tibet gibi coğrafi yapısı nedeniyle zor ulaşılan bölgelerde yaşayan halkların da merkez idareden daha bağımsız bir hayat sürmelerine de olanak sağlamıştır. Çin'de rakımı 500 metreyi geçen yerler toprakların $\frac{3}{4}$ 'ünü oluşturduğu için, ülke içindeki ulaşım zordur ve bu da ülke içinde farklı kültürel ve sosyal yapıların oluşmasına neden olmuştur (Kenan ve Hüdavendigâr, 2014: 48). Özellikle Doğu Türkistan ve Tibet bölgesinde yaşayanların ırk, dil, kültür ve din açısından Han Çinlilerinden farklı oluşu, Çin sınırları içindeki etnik kimliğe dayalı ayrılıkçı hareketlerin de artmasına neden olmaktadır. Etnik kimlik (*etnisite*), dil, töre, kültür niteliklerin yanında boy ve soy bakımından birbirine bağlı toplulukları ifade etmek için kullanılmaktadır (Öztop, 2015: 57). Özellikle etnik kimliğe ek olarak Doğu Türkistan ve Tibet bölgelerinde görülen dinsel farklılık da ayrılıkçı hareketleri artırmaktadır. Gerek coğrafi koşullar gerek etnisite farklılığından dolayı bu toplumlar ile Çinliler arasında yüzyılları bulan ayrılıklar vardır.

Ancak ayrılıkçı hareketleri sadece etnik kimliğe ya da coğrafi koşullara da indirmek de çok doğru olmayacaktır. Bölge halklarının sosyal ve dini yaşamlarını özgürce yaşayamamaları, kendi liderleri tarafından bölgelerinde doğrudan seçimle yönetilememeleri ve geçmişte çıkan isyanlar dolayısıyla ÇKP yönetimi altında baskıyla yönetilmeleri de sorunun çözümünü zorlaştırmaktadır. Bundan dolayı Batı dünyasında hemen hemen her yıl Çin'in insan haklarını ihlal ettiğine dair raporlar yayınlanmakta ancak Çin yönetimi de her defasında bu raporların Çin'in iş içlerine karışmak için bir araç olarak sunulduğu gerekçesiyle karşı çıkmaktadır. Kapalı bir toplum olan Çin, piyasa ekonomisinde yer alabilmek için dışarıda kartlarını açık oynasa da içeride tek parti rejimi altında benzer şeffaflıktan uzaktır. Özellikle demokratik açılımlar sonrasında SB'nin bir anda yıkılması, Çin'in en çekindiği husustur. Bundan dolayı etnik azınlığın yer aldığı Tibet ve Doğu Türkistan'daki ayrılıkçı hareketler, Çin'in birliğini ve ülke bütünlüğünü bozabilecek en yüksek tehdide sahip unsurlardır (Elmer, 2011: 5). Konfüçyüs geleneğinde yer alan ve Çin yönetimi tarafından da benimsenen zıtlıkların bir arada yaşaması ya da uyum içinde bir arada yaşama felsefesi, Çin'in ayrılıkçı bölgelerinde uygulandığı görülmemektedir. Oysa Konfüçyüs felsefesi, uyum, işbirliği, bir arada barış ve adalet içinde yaşama gibi evrensel insan haklarına uyumlu öğütler vermektedir (Sayın, 2013: 223). Ancak Tibet bölgesinde yaşaması gereken ruhani lider Dalai Lama hala Hindistan'da sürgündedir. Doğu Türkistan bölgesinde de giderek Çinli Han nüfus artırılarak Müslüman nüfus oranı azaltılmaktadır ve kendilerine yönelik siyasal ve sosyal baskılar halen devam etmektedir. Kanat önderleri bile toplama kamplarında işkencelere maruz kalmakta ve toplum büyük bir asimilasyona tabii tutulmaktadır.

7. yy.da bağımsız bir krallıktan 13-18.yy arasında Moğol etkisi altına giren Tibet, 1904'te de İngiliz mandasına girmiş ve Lhasa Anlaşmasıyla İngilizler hem bölgede Sikkim-Tibet arasında serbest ticaret hakkı da elde etmişlerdir hem de Çinlilerden Tibet'e karışmayacaklarına dâhil taahhüt almışlardır (Kenan ve Hüdavendigâr, 2014: 254). 1950 Çin işgali sonrası 1959'da Tibet'te çıkan isyan, Çin tarafından bastırıldı ve Dalai Lama 80.000 Tibetli müridiyle birlikte Hindistan'a sığındı (Jacques, 2009: 321). Tibet'te Çin yönetimine karşı 1959'da gerçekleştirilen başarısız ayaklanmanın 49. yıl dönümü olan 2008'de Lhasa ve Tibet'te başlayan gösteriler, sert güvenlik önlemleri alınmasından dolayı bir anda hem Tibet'te hem de Tibetlilerin yoğun yaşadığı diğer Çin eyaletlerinde 180 kişinin öldüğü büyük çatışmalara yol açtı (Dumbaugh, 2008: 2). Gösterilerin Çin Olimpiyatlarına denk gelmesi/getirilmesi de dünyada Tibet sorununu bir kez daha gündeme taşımıştır.

Çin, bölgede kendi yönetim tarzını ve sitemini yaygınlaştırarak, eski Tibet yönetim sistemi ve kültürel izlerini silerek bölgenin Hindistan etkisinden de kopmasını amaçlamaktadır (Sperling, 2009: 30). Tibet, dini ve sosyal açıdan Çin kültüründen farklı bir hayata sahiptir. Tayvan gibi yıllar içinde farklı bir hayat tarzı benimseyen Tibet'in Çin ile bütünleşmesi de oldukça zordur. Uluslararası arenada, Çin'in Tibet'e yönelik ekonomik ve sosyal açıdan baskılar yaptığına dair genel bir kanı vardır. Tibet Politika Enstitüsü raporu, 12 Eylül 2017'de BMGK'da, kültürel asimilasyonu soykırım olarak kabul ettiği ve yine 1948'deki Evrensel İnsan Hakları Beyannamesinde kişinin kültürel varlığını yaşama hakkının var olduğunu işaret ederek; Çin hükümetinin 2.5 milyon Tibetliyi 9000 yıldır yaşadıkları yerlerden zorla sürgün etmesini, geleneksel Tibet dilini öğrenmede zorluklar çıkarmasını, dinsel ve kültüre festival ve etkinliklerini yasaklamasını, entelektüellerin sürgüne zorlanmasını ve bölgedekilerin yoğun ideolojiye zorla maruz kalmalarını da bir soykırım olarak kabul etmektedir (Samphel, Sonam, Dorjee ve Desal, 2017: 29). Yeni Delhi'deki Savunma Çalışmaları ve Araştırmaları Enstitüsü'nden araştırmacı Singh'e göre (2012: 5), sadece 2011'de çoğu rahip ve rahibe olmak üzere 90'dan fazla Tibetli Çin'in farklı yönlerinde yakılarak öldürüldü. Ancak Çin yönetimi ısrarla bölgede insan hakları ihlali olmadığını vurgulamaktadır. Örneğin 2009'de yayınlanan Beyaz Kitap'ta yer alan "*Tibet'teki 50 Yıllık Reformlar*" adlı raporda, Tibet'te 1959-2009 yılları arasında ülkenin 1959 öncesi feodal sistemden kurtulduğu, halkın sadece %5'ini temsil eden 14. Lamai Dala'nın Budizmi kullanarak demokratik olmayan şekilde tüm bölgeyi yönetmesinin önlendiği, köleliğin %95 oranında kaldırıldığını, ekonomik kalkınmayla Tibet'te tarihte görülmeyen sosyal koşulların sağlandığı, 1965'te bölgenin otonom ilan edilmesiyle kölelerin artık eşit şekilde yönetimde söz sahibi olarak 2007 seçimlerinde %96.4

oranında katılım sağladığını ve Tibetlilerin bölgedeki devlet organlarında 2009 yılı itibariyle %77.97 oranında çalışarak kendilerine yönelik etnik ayrımcılığın kaldırıldığını belirtmektedir (China Government, 2012).

Benzer şekilde Doğu Türkistan'da da insan haklarına aykırı durumlar yaşanmaktadır. 1944'de Sovyet desteğiyle bağımsızlığını ilan etse de 5 yıl sonra ÇHC kurulduğunda yeniden Çin yönetimin altına girdi ve nihai olarak 1955'te de Sincan Uygur Özerk Bölgesi adında otonom bir yönetime geçti. Doğu Türkistan her ne kadar özerk bir bölge olarak bilinse de iç işlerinde çok özgür olmadıkları gibi Çin yönetimi, bu bölgede sosyal, eğitim, güvenlik ve ekonomi alanlarında kontrolü elinde bulundurmaktadır. Bu önlemler: PLA'nın %10'u Doğu Türkistan bölgesinde konuşdurulmakta, Doğu Çin'de iş bulmak isteyen Uygurlu üniversite mezunlarının 3 yılı bulan Çince hazırlık eğitimleri alması gerekmekte, okulun tatil olduğu Cuma günlerinden bile öğrenciler okullara gitmek zorunda, öğretmenlerin sakal ve bıyık bırakması yasaklanmakta ve Han Çinlilerinin stratejik işlerde çalıştırılmak üzere bölgeye getirilmesi gibi politikaları kapsamaktadır (Veg, 2008: 146-147). ŞİÖ'nün kurulmasıyla birlikte bölgedeki Türkleri etkisizleştirmek isteyen Pekin, "Batıya açılma" politikasıyla Han Çinlilerine özel teşvikler vererek bölgeye taşıma politikası başlatmıştır (Dağcı ve Keskin, 2013: 16). Kuzey'de yaşayan Han Çinlilerinin ekonomik durumu gelişirken, Güneyde yaşayan Uygur Türklerinin durumu eskiye göre iyileşse de Hanların yaşam standartlarına göre sürekli kötüleşmektedir (Jacques, 2009: 327). Özellikle Han Çinlilerin bölgeye taşınması ile hem nüfus yapısı değiştirilmekte hem de Uygur Türklerinin ekonomik olarak bölgede Han Çinlilerine daha bağımlı kalması amaçlanmaktadır. Bu durum, İsrail yönetiminin yüzyıllardır kendi topraklarında yaşayan Filistinlilere yönelik insan haklarına aykırı şekilde sürdürdüğü uygulama ve politikalara benzemektedir. Çin milliyetçiliğinin bölgede giderek artmasıyla, kendi kimlik ve kültürlerini korumak isteyen Uygurluların ayrılıkçı hareketleri de hız kazanmıştır. Dolayısıyla Uygurlular zaman zaman ayaklanmaktadırlar. 26 Haziran 2009'da Guangdong eyaletindeki Gangzi oyuncak fabrikasında iki Uygurlunun öldürmesiyle başlayan olaylar, 5 Temmuz 2009'da Urimçi'ye sıçradı ve çıkan protestolar sonucunda 197 kişi hayatını kaybetti. Bu yaşanan olaylar, en ufak bir kıvılcımın bile ne tür çatışmalara yol açabileceğini ve bölgenin etnik açıdan nasıl bir kırılgan yapıya sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Mao döneminde başlayan kimlik ve dini yaşama dair baskılar, her ne kadar ekonomik reformların ilan edildiği Deng yönetimi ile birlikte biraz olsun gevşese de baskılar halen devam etmektedir (Dağcı ve Keskin, 2013: 16). 1949'da 29.545 olan cami sayısı, Kültür Devrimi döneminde 1966'da 14.119'a düşerken 1990'larda cami sayısı tekrar 17.000'e ulaştı; yine 1949'da

54.575 olan imam sayısı 1966'da 27.000'e düşerken, 1987'de ise din adamlarını devlet kontrolünde yetiştirmek için Urimçi'de bir İslam Akademisi kuruldu (Dillon, 2016: 400,408).

Tibet ve Doğu Türkistan otonom bölgelerine Çin'in aşırı önem vermesinin nedenlerinden birisi de ülke bütünlüğünü ve merkezi güvenliğini tesis etme amacıdır. Çin tarafından yürütülen "tek Çin" politikasının en büyük amaçlarından birisi de ülkenin bekasını güven altına alabilmektir. Doğu Türkistan ve Tibet, gerek Hindistan gerek Orta Asya ülkeleri gibi kara sınırına sahip ülkeler arasında önemli bir koruyucu bariyer görevi üstlenmektedir. Sınırları dışından gelebilecek tehdit ve sorunların en azından bu bölgeler içinde kalmasını ve Çin'in içerilerine kadar taşınmasını önlemeye çalışmaktadır. Bölgenin birçok Müslüman ülkeye sınır olması, Çin'in köktencilğe yönelik tedbirler almasını da zorunlu kılmaktadır. Bu da ÇKP'nin bölgede aşırı baskısını beraberinde getirmektedir.

Örneğin Doğu Türkistan'ın 8 ülkeyle sınırı olmasından dolayı, Çin'in Orta Asya ve Avrupa'ya uzanan çıkış noktasıdır ve bu açıdan jeostratejik bir konuma sahiptir. Ayrıca Doğu Türkistan'ın Orta Asya'ya ve de dolayısıyla enerji ve pazar yollarına açılması bu bölgeyi daha da önemli kılmaktadır. Doğu Türkistan, hem geniş tarım arazilerine ev sahipliği yapmakta hem de 118 çeşit çıkarılan maden ürününe ilaveten Çin'de çıkarılan petrol rezervlerinin %30'unu, doğal gazın da %34'ünü topraklarında bulundurmaktadır (Dağcı ve Keskin, 2013: 14). Ayrıca Çin'deki kömür üretiminin yaklaşık yarısı, yılda 30 kg altın ve stratejik öneme sahip uranyum ve volfram gibi madenler de yine Doğu Türkistan'dan temin edilmektedir (Emet, 2009: 27). Enerji bağımlısı olan Çin, Kazakistan ve diğer Orta Asya ülkeleri üzerinden boru hatlarıyla ithal ettiği enerjiyi yine bu bölge üzerinden geçirmektedir. Bölge, KvY projesi kapsamında tren yolu ile Kafkasya ve Avrupa'ya ihraç edilen ürünlerin de geçtiği yol üzerindedir. Ayrıca Doğu Türkistan, Pakistan üzerinden Gwadar Limanı'na yani Hint Okyanusuna açılan stratejik yolun da başlangıç noktasıdır. Bölge hangi açıdan bakılırsa bakılsın, Çin'in asla vazgeçemeyeceği jeopolitik ve jeostratejik öneme sahiptir. Özellikle enerji güvenliğinin bir beka sorunu olarak görülmesinden dolayı, Doğu Türkistan bölgesi Çin'in en fazla hassasiyet gösterdiği yerdir.

Benzer şekilde Tibet bölgesindeki dinsel ve kültürel farklılıklar da bölgenin Çin'den ayrılma olasılığını artırmaktadır. Ancak Hindistan gibi tarihsel düşmanlığı olan bir bölgeye karşı stratejik bir konumu olan Tibet, Çin için asla vazgeçebilecek bir bölge değildir. Özellikle 1962 Çin-Hint savaşından sonra, Hindistan, Çin karşıtı dünya ile

yakınlaşırken, Çin de Pakistan ile yakınlaşarak bölgesel bir denge kurmaya çalışmışlardır. Bu durum günümüzde de devam etmektedir. 2019'da Hindistan'ın egemenliği tartışmalı olan Keşmir bölgesinde kontrolü altında tuttuğu "Cammu Keşmir" bölgesindeki toprakların özerkliğini kaldırdığını ilan etmesinden sonra, Çin yönetimi Pakistan'ın yanında olduğunu hemen deklare etti. Güney Tibet'te yer alan Arunaçal Pradeş bölgesinin egemenliği tartışması da Çin ile Hindistan arasında zaman zaman gerilime neden olmaktadır ve son olarak 2017'de iki devlet çatışmanın eşğine kadar geldi. 2009'da Dalai Lama'nın bölgeyi ziyaret etmesi üzerine Çin, burada doğan Hindistanlıların pasaportlarını tanımama kararı aldı (Kazmin, 2018).

Ayrıca Batı dünyasının bölgedeki olayları renkli devrimlere çevirebilecek gücü olduğunun farkında olan Pekin, bölgedeki altyapı, endüstri, tarım ve teknoloji gibi birçok alanda iyileştirmeler ve reformlar uygulamak zorunda olduğunun farkındadır. Özellikle 2008'de Tibet'te ve 2009'da Doğu Türkistan'da çıkan olaylar, Çin'in çok yönlü ekonomik araçlarını da devreye sokmasını zorunlu kılmıştır. Bundan dolayı Çin yönetimi, ayrılıkçı bölgelerdeki ekonomik geri kalmışlık ile altyapı eksikliklerini gidermek için yeni çözüm yolları geliştirmeye başladı (Wei ve Clarken: 2011:2). Çin nasıl uluslararası sistemde sürekli ihracata dayalı büyüme için barış ve istikrar ortamına ihtiyaç duyuyorsa, benzer şekilde ülke içindeki istikrar ve huzur ortamını da tesis etmek zorundadır. Realist temelde uygulanan "tek Çin" politikasına uyumlu olarak ayrılıkçı bölgeleri elinden tutmak isteyen Çin, bu bölgelerdeki ekonomik refah seviyesini artırmak zorundadır. Sürekli ayaklanmalar ve iç huzursuzluklar, üretim ve ihracat mallarının sevkiyatında aksaklıklara neden olacağından, bu Çin için istenilmeyen bir durumdur. Bu bağlamda Çin'in kıyı eyaletleri gibi otonom bölgelerinin de kalkınmadan pay alması gerekmektedir. Çin'in 2003 Beyaz Kitab'ında, Doğu Türkistan bölgesindeki GSMH'nin 1952-2001 arasında 49.2 kat artarak 148.548 milyar Yuan'a ulaştığı, ortalama yıllık %8 büyüdüğü ve kişi başına düşen milli gelirin 166 Yuan'dan 7,913 Yuan'a kadar çıktığı belirtilmektedir (China Government, 2005). 2017'nin ilk çeyreğinde Çin'deki büyüme %6.9 olarak gerçekleşirken, Doğu Türkistan'daki bölgesindeki büyüme ise Çin'in üzerinde %7.2 olarak gerçekleşti (Lei, 2017). Ayrıca KvY projesi ile Çin'i Orta Asya, Kafkaslar, Ortadoğu ve Avrupa'ya bağlayacak güzergâhın kesişme noktasında olan Doğu Türkistan hem bölgesel hem de küresel önemi daha da artmaktadır. Avrupa Enstitüsü Asya Çalışmaları masasından Profesör Nuttin'e göre (2017: 2); KvY hem deniz hem de kara yoluyla toplamda 4 trilyon doları bulacak yatırımları ile sadece Çin'in ekonomik ve siyasi gücünü artırmayacak; aynı zamanda da uzun yıllardır sosyopolitik olaylardan dolayı mustarip olan bölge halkı, KvY ile dünyaya bağlanan 6 koridordan 4'ünün üzerinde yer alarak daha iyi hayat

standartlarına ulaşacaktır. Çin, bölgede bu gibi kayda değer projeler geliştirerek, artık bölgenin ekonomik refah ve istikrar ile anılmasını istemektedir. Ancak yine de Çin, ekonomide ve dış politikada gerçekleştirdiği başarıyı ülkedeki Doğu Türkistan sorunu gibi iç meselelerde bir türlü gerçekleştirememekte ve bu yüzden de Uygur Türkleri belirli aralıklarla ayaklanmaktadır (Yılmaz, 2012: 1). Dahası bölgedeki artan refahtan daha çok Han Çinlilerinin faydalanması da göz ardı edilemez.

Benzer şekilde 2009'da yayınlanan Beyaz Kitap'ta da, 1959 devrimi öncesinde köle gibi çalışan Tibet halkının bir geliri olmadığı ancak 1978'den beri Tibetli çiftçi ve çalışanların her yıl gelirlerini yaklaşık %10 artırarak 2008'de kişi başına gelir 565 Yuan'dan 3.176 Yuan'a çıktığını belirtmektedir (China Government, 2009). 88-92 yıllarında ÇKP Sekreteri olan Hu Jintao, başkanlığı döneminde (2003-2013) Çin'in yaklaşık ¼'ünü oluşturan Tibet sorununa daha ciddi bir şekilde eğildi ve 2010'da başlattığı ekonomik yatırım ve teknoloji transferiyle bölgede %12'lik bir büyüme oranı sağladı (Chansoria, 2011: 3). Coğrafi açıdan yüksek dağlara sahip olan Tibet ile Çin arasındaki ulaşım sorunludur. Bu da bölgenin merkezden yönetilmesini zorlaştırmaktadır. Bundan dolayı Çin yönetimi, Tibet'e ulaşımın kolaylıkla sağlanabilmesi amacıyla, Tibet'teki ulaşım için ayrılan yatırım bütçesini her yıl %40 oranında artırdı ve sadece 2016'da yapılan yatırım miktarı 6.1 milyar doları buldu (Liqiang, 2017). Diğer taraftan 2001'de başlayan ve 2005'te biten Çin-Tibet demiryolu projesi, Tibetlilerin hayatını geliştirmekten çok Çin'in Tibet üzerindeki egemenlik denetimini artırdığı da ileri sürülmektedir (Dillon, 2016: 399).

Sonuç olarak, 1949'dan beri ülkenin egemenliğine ve iç işlerine müdahale edilmemesi, Çin'in en başta gelen politikalarından birisidir (Stuart, 2014: 187). Buna karşılık ABD ve Batı dünyası, insan hakları uygulamaları ile ekonomik koşulların adilce sağlanmadığı Doğu Türkistan ve Tibet ile "tek ülke iki sistem" politikasında Hong Kong ve Tayvan'a yönelik müdahaleci politikaları konusunda Çin'i her platformda eleştirmektedirler. Ancak Çin, kendi toprakları içerisindeki bu bölgelerin tartışmaya açılmasını iç işlerine müdahale olarak kabul etmektedir. Bu bağlamda içeride siyasi baskıları ve güvenlikçi yöntemleri artırırken, dış politikasında da mali gücüne güvenerek negatif ya da pozitif finansal devletçilik araçlarıyla diğer devletlerin ayrılıkçı hareketleri hızlandırabilecek politika ve niyetlerinin önüne geçmeyi amaçlamaktadır.

1.3.4. Çin'in Barışçıl Kalkınma Politikası

Çin'in en önemli dış politika argümanlarından birisi de mevcut liberal sistem içerisinde zenginleşirken "kazan-kazan" politikası içerisinde kendisiyle ticaret yapan

diğer devletlerin de zenginleştigi ve bunun da küresel bir barışçıl kalkınmaya hizmet ettiği yaklaşımıdır. Çin, barışçıl kalkınma politikasının ülkenin vizyonu açısından önemli olduğunun farkındadır ve bu sebeple başta ekonomik araçları kullanarak Çin'in sistem içinde hegemonya olmak istediğine dair iddiaları engellemeye çalışmaktadır. Ancak Çin zenginleştikçe, başta kendi bölgesi olmak üzere tüm dünyada siyasi, ekonomi ve askeri alanlarda ağırlığını artırdığı görülmektedir. Çin'in bu politikayı uygulamasındaki en büyük gaye ise, kendisine yönelik bölgesel hatta küresel alanda oluşabilecek önyargıları ya da eylemleri önleyebilme amacıdır. Yeri geldiğinde hibe ve kredilerle diğer devletlerin projelerine yardımcı olmakta ancak zaman içinde de bu projelerle hem ihracatını sürdürülebilir kılmakta hem de bu ülkeleri ekonomik ve siyasi açıdan kendisine daha bağımlı hale getirmektedir. Finansal devletçilik olarak kavramsallaştırılan bu bilindik yöntemler, Çin'in barışçıl kalkınma politikası bağlamında aslında bölgesel ve küresel gücünü ve etkisini artırmasını daha da hızlandıracak bir reel yaklaşımın temelini oluşturmaktadır.

1.3.4.1. Çin'in Barışçıl Kalkınma Politikasının Doğuşu: “Dışa Açılım” Stratejisi

Deng sonrası iktidara gelen Jiang Zemin de piyasa ekonomisini destekleyen isimlerden birisi olduğu için, reform süreci aksamadan devam etti. Özellikle 2001'deki DTÖ üyeliğiyle uluslararası liberal sistemle uyumlu hale gelen ve kendisine karşı getirilen gümrük vergilerinin kalkmasına neden olan Çin, ucuz iş gücü sayesinde küresel rekabette avantaj yakalayarak ekonomisini daha da büyütüştür. Mao döneminde dışa açılmayan ve içeride devletçi politikayı uygulayan Çin, liberal sistemin bir parçası olması şartıyla zenginleşebileceğinin farkındaydı. Bundan dolayı rekabetçi ortamda yükselen Çin, dünyayı değiştirmede bilakis dünyadaki sistem Çin'in değişmesine ve dönüşmesine yol açtı (Jianmin, 2005: 15). Deng'in başlattığı reform ve dışa açılma politikasıyla sadece 2005'e kadar ülkeye gelen dış yatırım 600 milyar doları geçti ve bu inanılmaz olay Çin'e modern teknoloji, iyi yönetim ve etkili yönetim sistemi getirdi (Jianmin, 2005: 15). Buna bir de ucuz nitelikli iş gücü eklendiğinde, dünya ile rekabet edebilmesi daha da kolaylaştı. Yine bu politikalar sayesinde uzun yıllar %10'ları aşan ekonomik büyümesiyle Çin, bu gücünü yansıttığı askeri ve siyasi alanda hem bölgesinde hem de dünyada başat güçlerden birisi olabilmeyi başarmıştır.

1.3.4.2. Çin'in Barışçıl Kalkınma Politikası Nedir?

Çin'in dış politika argümanı olarak sıklıkla kullandığı “barışçıl kalkınma” söylemi, 2003 yılında Devlet Başkanı Hu Jintao tarafından resmi olarak geliştirildi ve

Çin'in yükselmesinde bir taraftan kendisine bu ivmeyi kazandıracak ekonomik ve siyasi reformları işaret ederken, diğer taraftan da bu geçişin yumuşak güç unsurlarıyla sağlanmasını temin edecek parametreleri içermekteydi (Sayın, 2013: 230). Barışçıl yükselme ya da barışçıl kalkınma politikasının amaçlarından bir diğeri de, Çin'in yükselmesinin ya da daha gerçekçi bir ifadeyle giderek güçlenmesinin İkinci Dünya Savaşı sonrasında kurulan uluslararası serbest piyasa kurallarını ya da uluslararası siyasi düzeni değiştireceği yönündeki algıları yok etmeye yöneliktir. Örneğin Çin Devlet Başkanı Şi Cinping, Ocak 2017'deki Davos Forumu'na katılarak *“ekonomik küreselleşmenin küresel büyümeyi güçlendirdiğini, malların ve sermayenin dolaşımını kolaylaştırdığını, bilim, teknoloji ve uygarlık alanındaki ilerlemeleri ve halklar arasındaki etkileşimi sağladığını”* ifade etmiştir (Cinping, 2017c). Cinping'in uluslararası ekonomi düzeniyle uyumlu şekilde çalışmaya devam edeceğinin birinci ağızdan tüm dünyaya ilan edilmesi, Komünist Çin'in küreselleşen uluslararası sistemi değiştirmeye yönelik bir yolda olmadığı mesajını taşımaktadır.

Barışçıl kalkınma yaklaşımı, Çin'in dış dünyaya meydan okumadan ekonomik kalkınmasını gerçekleştirebilmek için kendi öz kaynaklarına ve gücüne güvendiğini işaret eder (Karaca, 2008: 97). Yani, Çin kalkınmasında emperyalist duygularla hareket etmeyeceğini bilakis büyümesini uluslararası sisteme uygun şekilde ve kazan-kazan politikası içinde gerçekleştireceğini belirtmektedir. Barışçıl kalkınma, yeni yüzyıla girildiğinde Çin'in dış dünya politikası nasıl belirleyeceğinin de işareti olmuştur. Jiang Zemin'in 2002'de ortaya attığı fikir, 2003'de kendisinden sonra iktidara gelen Hu Jintao döneminde söylem bazında geliştirilmiş ve nihayet 2005'de Beyaz Kitap'ta yayınlanarak devletin resmi dış politikası argümanlarından birisi olmuştur. Jiang Zemin'in 2002'deki 16. Kongre'de başlattığı rekabetçi ortamda Çin'in çıkarlarını artıracak yumuşak güç stratejisi, kendisinden sonra iktidara gelen Hu Jintao döneminde Çin'in uluslararası sistemdeki konumunu ve etkisini artıracak bir politikaya dönüşmüştür (Li ve Worm, 2009: 4). 2002 Kasım ayında toplanan 16. Kongre'de konuşan Devlet Başkanı Jiang Zemin: *“Çin asla hegemonya aramayacak ve genişleme amacı olmayacaktır... Küresel barışın güvenliği için bağımsız dış politika yürüteceğiz... Dünyadaki farklılıklara saygı duymak, uluslararası ilişkilerde demokrasiyi ilerletmek ve barışçıl uluslararası bir sistem için mücadele etmeliyiz”* diyerek Çin'in gelecekte hegemonya arayışında olmadığına dair önemli bir dış politika paradigması ilan etti (Zemin, 2002). Kongre'de Çin hükümeti, hem 21. yy. için yeni bir dış politika anlayışı geliştirdi hem de ABD ve diğer önemli güçlerle birlikte işbirliği içinde çalışacağını ve de uluslararası sorunlara çok taraflı yaklaşımlar getireceğini ilan ediyordu (Chu, 2005:

133). Aralık 2005'te yayınlanan Beyaz Kitap'ta ise, Çin'in "barışçıl kalkınma" politikası ile amaçladıkları resmi olarak belirtilmiştir: (White Paper, 2005)

- Çin'in modernleşmesi sağlanacak
- Dünya barışını ve Çin'i de kapsayacak şekilde dünya ekonomisinin kalkınmasını sağlanacak
- Çin, kendine özgü reform, yenilik ve gücüne güvenerek gelişebilmelidir.
- Diğer ülkelerle ortak faydalar aramalı ve birlikte kalkınabilmelidir.
- Sürdürülebilir barışı ve genel refahı temin edecek uyumlu bir dünya inşa edilmelidir.

Barışçıl kalkınma politikasının resmi olarak bir devlet politikası olarak ilan edildiği 2005'ten bir yıl sonra "*Council on Foreign Relations*" için yazı kaleme alan Pan, barışçıl kalkınma politikasının Çin'in barışçıl bir ortamda ekonomik olarak başarılı olabileceğini ve küresel barış için bir katalizör görevi göreceğini" iddia etmiştir (Pan, 2006). Ayrıca Pan, Pekin'in barışçıl kalkınma politikası ile komşularına asla bir tehdit olmadığını ya da bu gibi amaçları gerçekleştirmek için de bir araç olarak kullanmadığını ekler. Çin'in başta finansal araçlarla tesis etmek istediği yeni dönem paradigma güç unsurları, bazı uzmanlarca sadece neoliberal bir düzeyde ele alınmaktadır. Ancak Çin, tarihteki birçok ulus devlet gibi, öncelikle ekonomik olarak kalkınmayı hedeflemekte ve bu süre içerisinde de gerekli askeri güç kapasitesini ve kabiliyetlerini artırmayı amaçlamaktadır. Artan ekonomik gücün anarşik sistemde sadece artan karşılıklı bağımlılık ile açıklanması, resmin bütünü yorumlamamıza engel olur. Çin'in \$ 250 Milyar değerindeki askeri güç kapasitesi, ekonomik alanda ticaret fazlası vermesiyle mümkün olabilmektedir. Bu bağlamda rasyonel hareket eden Çin, yeni bir hegemon güç olacağına dair iddiaların yaygınlaşmasının, uzun yıllardır elde ettiği başarıları sekteye uğratacağının farkındadır. Bundan dolayı Çin'in barışçıl kalkınma paradigması, yükselişinin bir güvenlik paradigmasına yol açmaması mesajını veren bir politika yaklaşımıdır. Bu bağlamda bir devletin sistemle çatışmaya girmeden ekonomik gücünü geliştirmesi, aşağıda maddeler halinde belirtildiği gibi kendisine çok yönlü faydalar sağlar (Li ve Worm, 2009: 7):

- 1) Ekonomik kalkınma için barışçıl bir ortam yaratır
- 2) Ülkenin ürünlerinin dışa pazarlanmasında olumlu etki yaparken, ürünlerinin boykot edilmesini önler
- 3) Kültürel etkisiyle kendisine ait ürünlerin diğer ülkelerdeki çekiciliğini ve tüketimini artırır
- 4) Doğrudan yabancı sermaye girişini artırır
- 5) Ülkeye daha fazla turist ile endüstrisi kapasitesini artıracak işadamları çeker

- 6) Ülkeye daha fazla yabancı öğrenci çeker ve bu öğrencilere verilen eğitim ile onların ülkelerine geri döndüklerinde birer elçi gibi olmalarını sağlar.

İhracata dayalı bir büyüme gerçekleştiren ve her geçen yıl daha fazla enerji ithal eden Çin, hem yeni işgücüne katılanlara istihdam sağlayabilmek için yeni pazarlar bulmak zorundayken hem de artan enerji ithalatını güvenilir şekilde tesis edebilmek için enerji ithal ettiği ülke ve enerji güzergâhlarındaki çıkarlarını mevcut barışçıl düzende korumak zorundadır. Bu da Çin'in dış politikada itidalli ve barışçıl politikalar ortaya koymasını gerektirmektedir. Çin'in dış politikada izlediği bu yaklaşımın farkında olan Nye (2005a: 13), Çin'in "barışçıl yükselme" politikasının yanlış bir isim olduğunu ve bunun yerine daha önce Orta Krallık dönemindeki (500-1500 yılları arasında dünyadaki en güçlü medeniyetti) gücünü göz önüne alarak, bu dönemi "yeniden meydana çıkma" (re-emergence) olarak tanımlamanın daha doğru olacağını söyler. Kısaca Çin, dışa açılım politikasına paralel olarak geliştirdiği ve ustaca yürüttüğü finansal devletçilik unsurları ile enerji güvenliği gibi çok hayati bir meselede kendisine alan açmakta ve sistemde tehdit olarak algılanmadan yeterli güç kapasitesine ulaşmayı hedeflemektedir.

1.3.4.3. Çin'in Barışçıl Kalkınma Politikasındaki Başlıca Aracı: Ekonomi Kartı

Soğuk Savaş döneminde, Komünist idari yapısıyla kapitalizmin karşısında konumlandırılan Çin, şaşırtıcı bir şekilde günümüzde liberal ekonominin en büyük katalizörü haline gelmiştir. Özellikle 2008 krizi sonrasında göstermiş olduğu üstün başarı ve küresel ekonominin yeniden inşa edilmesindeki katkısı, Çin'in küresel ekonominin içerisindeki güçlü rolünün kabul edilmesinde önemli bir eşik oldu. Çin, hem bölgesinde hem de dünyada çoğu ülkeyle büyük ticari rakamlara ulaşmıştır. Çin, bölge ve diğer ülkelerle olan ilişkilerini ekonomik düzeyde bütünleştirmeye çalışarak, halklar üzerindeki etkisini de artırmayı hedeflemektedir. Çünkü Çin, bugün Amerikan hayalini satacak bir demokrasi, insan hakları ya da hayat standartlarına sahip değildir. Dışarıya satabileceği en makul şey ucuz tüketim ürünleridir.

Çin'in ekonomik gücünün artması, Çin'in bir ekonomik model olarak görülmesini sağlamaktadır. Çin'in yükselmesi, Hindistan gibi diğer ülkeler tarafından takip edilmekte ve örnek alınmaktadır. Ucuz iş gücü ve yetişmiş nitelikli iş gücü sayesinde, dış yatırımcıları ülkesine kolayca çekebilmektedir. Böylece dünya ile daha kolay rekabet edebilmekte ve her geçen yıl ihracatını artırmaktadır. Ancak Çin'in bu süreci sürdürülebilir kılmak, en büyük amacıdır. Bu bağlamda finansal devletçilik araçları kapsamındaki KvY gibi küresel projelerle ya da diğer ülkelere yapılan hibe,

yardım ya da kredi gibi yollarla etkisini artırmaktadır. Çin, KvY aracılığıyla 155 farklı ülke ve organizasyonlarda 293 projeyi gerçekleştirirken 1156 eğitim programı ile toplamda 30 bin profesyonel yetiştirerek diğer ülkelerdeki projelerin geliştirilmesine de imkân tanımaktadır (Hongcai, 2016: 1-2). Ayrıca AAYB ile de bu projelerine sürekli finans desteği sağlamaya çalışmaktadır. 1966'dan beri Japonya tarafından finanse edilen 147 milyar sermayeli Asya Kalkınma Bankası'na alternatif olarak Çin tarafından 2016'da \$ 100 milyar finansmanla kurulan AAYB, ayrıca bölgede etkin olan IMF ve DB'nin etkinliğini azaltmayı da amaçlamaktadır (Smolaga, 2017, 191,195). Çin ekonomik olarak güçlendikçe ve diğer ülkelere kredi açmaya başladıkça, ABD himayesindeki IMF'nin ve DB'nin rolü giderek azalmaya başladı. II. Dünya Savaşı sonrası kurulan yeni düzende Amerika, Batı tipi demokratik ülkeleri kendi politikaları doğrultusunda yönlendirebilmek ve yönetebilmek için ekonomik olarak DB, DTÖ, IMF gibi kurumları araç olarak kullanmayı başarmıştır. Öyle ki demokrasi ile yönetilmeyen Çin bile ekonomik kazancını artırabilmek için bu sistemin bir parçası olmak adına 15 sene boyunca DTÖ üyeliği için beklemiştir. Diğer taraftan da gelişmiş ülkeler, az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkeleri kendilerine bağımlı hale getirebilmek için, dış yardımlarda bulunarak bu kontrolcü rolünü devam ettirebilmeyi amaçlarlar. Hibe, dış borç ya da altyapı gibi yatırımlar yoluyla diğer ülkeler üzerindeki etkilerini artırır. Çin'in 2009-2010 yıllarında verdiği 110 milyar dolarlık kredi, DB'nin verdiği toplam krediden fazlaydı ve bu durum 2010'da IMF'de ilk defa reform yapılmasına ve Çin, Hindistan ve Brezilya gibi Batı dışı güçlerin oy kullanma gücünde %6'lık iyileştirme yapılmasına olanak sağladı (Jacques, 2009: 488, 492). Ancak yine de ABD'nin IMF kredilerindeki veto hakkını koruduğunu unutmamak lazım.

Çin, içine kapalı toplum imajından çıkmakta ve son yıllarda Latin Amerika, Asya, Afrika, Ortadoğu ve hatta Avrupa ülkeleriyle bile ekonomik ilişkilerini sürekli artırmaktadır. Spesifik olarak Pakistan, Kamboçya, Myanmar gibi stratejik olarak gördüğü ülkelere daha fazla yatırım yaparak siyasal açıdan da sistemde bu ülkeleri kendi yanına çekmeye çalışmaktadır. 78 devrimi sonrasında giderek zenginleşen Çin, artan bütçesine paralel olarak dış yardımlarını da artırdı. Özellikle az gelişmiş ülkelere yardım eden Çin, bu ülkelerdeki siyasi etkisini artırmakta hem de 1993 ve 1995'te sırasıyla kurduğu "Dış Yardım Ödeneği" ve "Çin İhracat-İthalat Bankası" kurumları aracılığıyla, gelişmekte olan ülkelere orta ve uzun dönemli düşük faizle ödünç paralar vermeye başladı (Hongcai, 2016: 1-2). Özellikle KvY ile Çin'in dış yardımlarını daha da çeşitlendirdiği ve artırdığı görülmektedir. 2014'te yayınlanan Çin Beyaz Kitabı'nda, "Çin'in milenyum hedeflerini gerçekleştirmek için özellikle düşük gelirli ülkelere yardım edeceğini" belirterek, sadece 2010-2012 yıllarında hibe (%36), düşük faizli

kredi (%8) ya da ayrıcalıklı yatırım kredileri (%56) şeklinde toplamda 14.41 milyar dolar dış yardım yaptığını belirtmiştir (White Paper, 2014a). Raporda ayrıca insani yardımlara da önem verilerek fakir ülkelerdeki insanların açlık ve yoksullukla mücadelesine de destek olunduğu vurgulanmaktadır.

Diğer taraftan Çin'in "barışçıl kalkınma" temelinde ekonomisini hızla canlandırması, doğal olarak statükocu toplumlarda bir "Çin tehdidi" olarak algılanmasına yol açmaktadır (Wang, 2009: 2). Her ne kadar Çin, yükselişin tüm uluslar için bir fırsat ya da "kazan-kazan" politikası olduğunu dile getirirse de bu oyunu yıllardır başarıyla oynayan Batı kamuoyunda pek karşılık bulduğu söylenemez. Tehdit kelimesinin bilerek seçilmesi, Çin'in barışçıl kalkınma politikasının amacına ulaşamaması içindir. 2008'de yapılan CNN/Opinion Araştırma Anketi'ne göre, (CNN/Opinion, 2008) Amerikalıların %51'i Çin'i askeri bir tehdit olarak görürken, Çin'i ekonomik tehdit olarak görenlerin sayısı ise %70'i bulmaktadır.

Tablo 1.6: Çin Ekonomik mi Yoksa Askeri Tehdit midir?

	Tehdit (%)	Tehdit Değil (%)	Toplam
Askeri Tehdit	51	49	100
Ekonomik Tehdit	70	30	100

Kaynak: CNN/Opinion (2008). Americans Are Concerned about China, the Latest CNN/Opinion Research Corporation Poll Shows.

Çin'in yükselmesiyle birlikte kendisine karşı tehdit algısının artmasındaki en büyük unsur, hem ABD hem de bölgesindeki birçok ülkeyle karşılıklı bağımlılık yaratmasından kaynaklanmaktadır. ASEAN üyelerinin Çin'e yaptığı toplam ihracat 134.249 milyar dolar (%11.4) iken, Çin'den yaptığı ithalat ise 211 milyar dolar (%19.4) oranındadır yani 2015'de ASEAN üyeleri, Çin'e 77 milyar doların üzerinde ticaret açığı vermiştir (ASEAN, 2019). Benzer şekilde, 2016'da Çin'e 375 milyar dolar ticaret açığı veren ABD, 2018'de ise 382 milyar dolar açık vermiştir (US Census, 2019). Özellikle ABD Başkanı Trump, bu durumdan o kadar rahatsız ki Çin'e yönelik "ticaret savaşı" olarak da adlandırılmamasına neden olan bazı ürünlerde ek vergiler getirdi ve böylece Çin'e karşı ticaret açığını bir nebze olsun azaltmayı hedeflemektedir. Yönetimin daha ilk yılında Trump, Çin'e daha fazla bağımlı kalmamak amacıyla ülkesini Trans Pasifik İşbirliği Anlaşması'ndan da çekti. Bu anlaşmanın iptal edilmesinden kısa bir süre sonra Davos'ta konuşan Şi, "*Bazıları ekonomik küreselleşmenin dünyada kaosa yol açtığı suçlamasında bulunuyorlar... Ancak asıl problem ekonomik küreselleşmeden kaynaklanmamaktadır... Örneğin, Ortadoğu ve Afrika'dan son yıllarda gelen göç dalgası kaosa yol açtı... Savaş, çatışma ve bölgesel türbülanslar bu problemi yarattı...*" diyerek bu görüşe itiraz etmiştir (Cinping, 2017c). Ancak Trump'ın Çin'e karşı

başlattığı bu mücadele, zaman içerisinde Çin'e yönelik algıların da değişmesine neden oldu ve Malezya'dan Brezilya'ya, Kanada'dan Türkiye'ye kadar birçok ülkede siyasetler, bürokratlar ya da gazeteciler Çin ile ticaretin kazan-kazan politikası içerisinde ilerlemediğini dile getirmeye başladılar. Çin'in ekonomik kazancının giderek sorgulanmaya başlaması ise, Çin'in yıllardır ticari fazla vererek elde ettiği zenginliği riske atmaktadır.

Çin her ne kadar sosyalist piyasa ekonomisini uygulasa da ekonomide devletin etkisi oldukça fazladır ancak özel, kolektif ve yabancı sermaye girişimleri sayesinde ekonomi sürekli bir dinamizm içinde kalmayı başarmıştır (Bakkal, Bakkal ve Ulusoy, 2012: 51). Çin, enerji güvenliği gibi beka sorunu olarak gördüğü hususlarda özel teşebbüsler yerine milli kurumlarını kullanarak çıkarları doğrultusunda mali programlarını yürütmektedir. Bundan dolayı Çin, liberal piyasalarla uyumlu ancak devlet merkezli yaklaşımını devam ettirmektedir. Bu da ekonomi alanında da reel ekonomi politikası içerisinde olduğunu göstermektedir. Ayrıca Çin'in 2008 finansal krizi sonrasında ayakta kalması, yönetimi daha da cesaretlendirmiş ve 2010 sonrası bölgesel politika ve söylemlerinde daha keskin ve iddialı değişimler görülmesine yol açtı (Lutwakk, 2016: 21). 2009'da Şi'nin daha başkan olmadan önce Latin Amerika ziyareti sırasında Meksika'da "ülkemizi eleştiren koca göbekliler, el sallamaktan başka bir şey yapamıyor" demesi bu açıdan kayda değerdir (Moore, 2009). Avustralya Savunma Gücü Akademisi'nden Jian Zhang, Şi Cinping'in ikinci döneminde dış politikada daha iddialı söylemlerde bulunduğunu belirterek, dış politikadaki barışçıl kalkınma söylemini de "barışçıl kalkınma 2.0" olarak tanımlamaktadır. Zhang'a göre (2015: 6); "barışçıl kalkınma 2.0" söylemi, bir taraftan ekonomik kaygılarla uluslararası politikada barışçıl söylemin devamını mecbur kılarken; diğer taraftan da Şi yönetimi altında "kapasiteni sakla ve zamanı bekle" söylemini terk etmemek üzerine kurulan bir kavramdır. Bu bağlamda daha iddialı bir dış politika geliştiren ve iç yönetimde de iki dönemlik başkanlık uygulamasını kaldıran Şi Cinping, barışçıl kalkınma politikasında da bazı değişikliklere gitmektedir. Şi Cinping, Deng'ten sonraki en güçlü lider olarak gösterilmekte ve hatta bazı kaynaklarda, yönetimdeki gücü açısından sadece Mao ile kıyaslanmaktadır. Mao ile birlikte devrim mücadelesi veren bir aileden gelen Şi, hem ÇKP'ye olan sadakatiyle parti içindeki liderliğini ispatlamış hem de Batı'ya yönelik var olan şüpheleriyle Çin'in temel çıkarlarından taviz vermeyen bir lider olarak halkın geneli tarafından benimsenmiştir (Blackwill ve Campbell, 2016: 8). Göreve geldiğinde yozlaşmaya karşı başlattığı savaş kampanyası ile ÇKP yönetiminde kendisine yakın kişilerin söz sahibi olmasını sağlamıştır. Böylece Şi'nin karar alma sürecindeki hâkimiyetinin giderek artması ve güçlenen ekonomisinin de verdiği güçle, Şi'nin Deng

sonrası izlenen düşük profilli dış politikayı yavaş yavaş terk etmesine neden olmaktadır (Blackwill ve Campbell, 2016: 3). Örneğin Trump'ın Kuzey Kore lideri Kim ile yüz yüze görüşebileceğinin basında yer almasından hemen sonra, Şi'nin Kim'i Pekin'de ağırlaması, bölgede Çin olmadan sorunun çözülemeyeceği mesajını vermiştir.

Ancak Çin'in kırılğan ekonomisi, ithal enerjiye bağımlılığı ve siyasi birliğini tesis etmede yaşadığı sorunlar göz önünde bulundurduğunda, Şi'nin her ne kadar önceki döneme göre daha yüksek profilli bir dış politika geliştirse de geleneksel barışçıl yükselme politikasını daha uzun yıllar terk etmesi pek mümkün görünmemektedir. Henüz istenen askeri, ekonomik ve siyasi kapasiteye ulaşamamış bir Çin, enerji gibi hayati olmayan ulusal çıkarları dışında kendisini olası bir savaşa çekebilecek hususları şimdilik göz ardı etmektedir. ÇKP'nin 19. Ulusal Kongresi'nde konuşan Cinping (2017b), *“Çin'in asla hegemonya aramadığını... Yükselişinin hiçbir ülkeye tehdit oluşturmadığını... Ancak hiç kimsenin de Çin'in çıkarlarına zarar verecek durumların Çin tarafından yutulmasını ummaması gerekir”* diyerek, aslında dış politika yaklaşımını da açıkça belirtmiştir. Şi'nin “orta yolu” ya da Zhang'ın tabiriyle “barışçıl kalkınma 2.0” politikasını takip etmesi, ABD ile doğrudan karşı karşıya gelmemesini sağladığı gibi ABD'nin de Çin'in hayati çıkarlarını bozmasına müsaade edilmeyeceği olarak yorumlanabilir.

1.3.5. Tek Kutuplu Dünya Düzeni Yerine Daha Çoğulcu Bir Sistem Yaklaşımı

SSCB'nin dağılmasıyla Soğuk Savaş dönemi sona erdi ve ABD, sistemde tek hegemon güç kaldı. Aslında ABD liderliğindeki bu yeni dünya düzeninin oluşmasının başlıca nedeni, dünyada hiçbir devletin siyasi, ekonomik ve askeri açıdan Amerika'ya rakip olamamasındandı. Fakat son yıllarda yükselen ekonomisiyle dikkat çeken Çin, askeri ve siyasal alanda bölgesel ve küresel etkisini artırmakta ve gelecekte uluslararası sistemde ABD'ye karşı güçlü bir rakip olarak çıkacağı öngörülmektedir. Çin'in sistem içerisinde başat bir güce dönüşmesi, Amerikan dış politikasında önleyici bir paradigma geliştirmeyi zorunlu kılmıştır. Bu doğrultuda 2011'de Avustralya Parlamentosu'nda konuşan Barack Obama, Asya Pasifik'i “pivot” bölge olarak ilan etti ve Amerikan dış politikasında önceliği yükselen Çin'e vereceğinin mesajını verdi. Obama yönetiminin bölgeye yönelik geliştirdiği bu dengeleme politikasının başlıca nedeni, bölge ülkelerinin ekonomik alanda hızla yükselmesi ve Çin'in de bu gelişmede katalizör görevi üstlenmesiydi. Kasım'a göre (2017: 179), ABD'nin bölgede uygulamak istediği dengeleme politikası, öncelikle Japonya, Güney Kore, Hindistan gibi bölgedeki

müttefikleriyle işbirliğini artırmaktan geçmektedir çünkü Çin'i dengeleme politikası sadece askeri değil ekonomik ve siyasi boyutları da içermektedir. Mearsheimer'ın da "dengeleyici koalisyon" olarak adlandırdığı bu yaklaşım, istikrarsızlık kaynağı olarak görülen Çin'in bir şekilde müttefikleriyle ittifak yaparak çevrelenmesini öngörüyordu (Gökten, 2011: 117). Bu nedenle pivot açıklamasının ABD'nin bölgedeki müttefiki olan Avustralya parlamentosundan ilan edilmesi Çin'e yönelik ince bir mesaj taşımaktadır. Pivot stratejisiyle ABD'nin başlıca amacı, Çin'i kendi bölgesinde çevrelemek ve giderek artan çok yönlü kabiliyetlerini sınırlandırmaktır. Obama sonrasında göreve gelen Trump, Çin'e karşı daha sert söylemler ve önlemler geliştirdi ve bu bağlamda ticaret savaşını resmen başlatmış oldu.

Diğer taraftan realist düşünen uzman ya da politikacıların aksine, Çin'in her alanda bir hegemon güç olarak ABD'nin karşısına çıkacağına inanmayanlar da vardır. Örneğin Nye'a göre (2005a: 13), her ne kadar Çin ekonomisi 2025'te ABD'ye yetişecek olsa da Çin, hala kişi başına düşen milli gelir oranıyla gelişmekte olan bir ülke olarak kalmaya devam edecektir ve Kayser Almanya'sının İngiltere'ye karşı üstünlük kurmasıyla benzetildiğinde, Çin'in bu noktaya varması için tahmin edilenden çok daha fazla zamana ihtiyacı olacaktır. Yükselen gücün var olan düzene karşı bir meydan okuması olasıdır ancak Bismarck yönetimindeki Prusya ile ABD'nin İngiltere'den liderliği almasında olduğu gibi, bu yumuşak geçişin her zaman hegemon güçle yükselen güç arasında bir savaşla gerçekleşeceği anlamına gelmez (He ve Walker, 2015: 373). Her ne kadar Soğuk Savaş sonrası tek kutuplu bir süper güçten bahsetsek de, özellikle son yıllarda Kırım ve Suriye krizinde de görüldüğü üzere ABD'nin küresel bağlamda tüm bölgelerde eskisi gibi askeri, ekonomik ve siyasal gücünün olmadığı da açıktır. Kutuplar arasında taraf tutmaya zorlanan devletler, Soğuk Savaş sonrası artık bölgelerindeki sorunlara ve kendi coğrafyasındaki devletlerarası ilişkilere eskisinden daha fazla yoğunlaşmak zorunda kalmıştır. Dondurulmuş sorunların çözümü ya da ortaya yeni çıkan problemler, devletlerin bölgesindeki diğer devletlerle işbirliği yapması gerektiğini ve bunun içinde devlet dışı aktör ve kurumlardan faydalanılması gerektiğini ortaya koymuştur. İşte bu sorunların çözümünde ekonomik ve askeri gücünü arkasına alarak belirleyici olan ya da inisiyatif alan devletler, yeri geldiğinde kendi bölgelerinde süper güçten daha önemli bir aktör haline gelebilmektedir. Kamboçya'nın bekası ya da ekonomik ve siyasal istikrarı ABD'ye değil artık güçlü Çin'in politikalarına daha bağlı hale gelmiştir. Orta Asya'daki devletler, ekonomik ve askeri açıdan Çin ve Rusya'ya bağımlı haldeler. Güney Kore'nin güvenliği hala askeri olarak ABD'ye dayansa da ekonomik istikrarı artık Çin'in büyüme oranlarına bağlıdır.

Mao döneminde dünyadaki ülkeleri üçe ayıran Çin, kendisini süper güçler ya da onun müttefikleri sınıfı dışında “Üçüncü Dünya Ülkeleri” olarak adlandırdığı yeni bağımsızlığını kazanmış Asya, Afrika ve Latin Amerika ülkeleri ile birlikte aynı kategoride kabul etti (Kuznetsov, 2017: 19). Soğuk Savaş dönemindeki iki kutuplu dünya düzenine getirilen bu eleştirel politika, Soğuk Savaş sonrasında da kabul edilen tek kutuplu dünya düzenine karşı çıkmakla özdeşir. Çin, saygın bir güç olarak kabul edilmediği bir sistemde başka bir süper güç de görmek istememektedir. Sistem içindeki tek süper güç, tekelci politikaların yaygınlaşmasına ve yükselen gücün çıkarlarının sınırlandırılmasına neden olacaktır. Özellikle enerji gibi Çin’in bağımlı olduğu sektörlerde ABD’nin küresel olarak fiyatları etkileme kabiliyetine sahip olması, mevcut tek kutuplu sistemin Çin’in ulusal çıkarlarıyla uyuşmamaktadır. Çinli diplomat Qian Qichen, 1991’de yaptığı bir konuşmada: “ *Tek kutuplu bir dünyanın var olmasının olanaksız olduğuna inanıyoruz. Bazıları Körfez Savaşı ve Soğuk Savaş’tan sonra ABD’nin her şeyi yapabileceğine inanmakta... İslam dünyasında bir milyardan fazla insan yaşamakta. Güney Asya’nın nüfusu bir milyarın üzerinde. Çin’in nüfusu ABD, SB, Avrupa ve Japonya’nın toplamından daha fazla. Yani hala çeşitliliği olan bir dünya var*” diyerek tek kutuplu dünya düzenini eleştirmiştir (Kissinger, 2015: 557). Artık Çin, Kore Savaşı sonrasındaki gibi sistem dışına kolaylıkla atılabilecek kadar zayıf bir devlet değildir. Bilakis artık tüm dünya ile entegre olmuş ve ekonomik gücü sayesinde hızla kalkınmakta ve geri kalmış ülkeler üzerinde etkisi güçlü olan bir ülkedir. Dahası ABD’nin bölgedeki etkisi Çin’in yükselmesiyle giderek azalmaktadır. Japonya, Güney Kore, Tayvan, Avrasya ve ASEAN üyeleri artık ekonomik açıdan Çin’e ya bağımlılar ya da bağımlı kalma yolunda hızla ilerlemektedirler. ASEAN toplantılarında Çin’in pozitif ekonomik araçlarla ciddi ekonomik yatırım yaptığı üye devletler, artık Çin’i doğrudan hedef alan açıklamaların oy birliği ile kabul edilmesini önlemektedirler. Bu bağlamda ABD’nin bölgede uygulamak istediği politikalar, eskisiyle kıyaslanamayacak kadar zordur.

Soğuk Savaş sonrasında Çin’in güçlü bir aktör olarak sistemde söz sahibi olmasıyla birlikte, yeniden “çok kutuplu” bir dünyadan bahsedilir oldu. Neorealistler, çok kutuplu sistemin dünyaya istikrar getirmeyeceğini iddia etmektedirler. Neorealist Waltz’a göre (2000: 6), çok kutuplu dünya iki kutuplu dünyaya göre daha risklidir çünkü anarşik, rekabetçi ve karşılıklı bağımlılığın olduğu bir sistemde büyük güçlerden biri ya da birkaçının bir duruma aşırı tepki vermesi, tüm dünyayı kaosa ve savaşa sürükleyebilir oysa iki kutuplu sistemde bu pek mümkün değildir. Ancak Çin, barışçıl kalkınma ve barış içinde bir arada yaşama politikalarıyla sistemin daha güçlü ve istikrarlı olacağına inanmaktadır. Eşitlikçi ve devletlerin egemenliğine saygıyı temel alan bu

prensipler doğrultusunda devletlerin daha bağımsız politikalar geliştireceğini iddia eden Çin yönetimi, zorlama ve baskı ile devletlerin güçlü bir aktör tarafından yönlendirilmesine karşı çıkmaktadır. Dış politikada liberal söylemler geliştiren Çin, ciddi bir tehdit olarak algılanmadan askeri açıdan yeterli kapasiteye ulaşmak için zaman kazandığı gözden kaçmamalıdır. Çünkü Çin, ABD'nin mali alanda ticaret savaşı, askeri alanda bölgedeki müttefikleriyle ortak hareket ederek kendisinin çevrelemek istemesi ve siyasi alanda da bölgenin pivot olarak ilan edilmesiyle kendisine karşı topyekun bir mücadele başlatıldığının farkındadır.

Çin, çok kutuplu dünya düzenin sadece finansal devletçilik araçlarıyla değil askeri, siyasi ve hatta kamu diplomasisi araçları ile desteklenmesi gerektiğinin farkındadır. Pragmatik ve realist bir dış politika takip ettiği için, küresel rekabette her alanda etkin olmaya çalışmaktadır. Ekonomik alanda Çin'in başarıyla uyguladığı finansal devletçilik araçları ayrıntılı olarak yukarıda ele alındı. Yine de bu kapsamda ekonomi ile çok kutuplu sistem arasındaki ilişkiye kısaca değinmekte fayda olacaktır. Çin'in uzun yıllardır başarıyla uyguladığı iktisadi faaliyetler ve politikalar, ekonomik gücünün artmasına ve sistemin çoğulcu bir yapıya dönüşmesine zemin hazırlamaktadır. Bu bağlamda Çin, bir taraftan KvY ya da AAYB gibi ekonomik projeler ve kurumlarla Amerika'nın küresel mali politikalarında tamamen tek aktör olmasını engellemeye çalışırken, diğer taraftan birçok bölgesel ve uluslararası örgütlerde daha fazla aktif rol oynayarak sistemde daha çoğulcu bir sese katkıda bulunmaya çalışmaktadır. Özellikle Çin'in DB ve IMF gibi ABD'nin etkin olduğu kurumlara karşı kurduğu yeni yatırım ve kredi bankaları, diğer devletlerin bu kredilerden faydalanabilmesi için kendisiyle uyumlu politikalar geliştirmesini zorunlu kılmaktadır. Bu da ABD'nin Çin'e yönelik blok hareketlerinin önüne geçilmesi ve ABD'nin küresel düzende kendisine avantaj sağlayan tekellerinin etkisizleştirilmesi açısından stratejik bir hamledir. Ayrıca Çin, uluslararası düzeni değiştirmek yerine ona katkıda bulunmaktadır. Küresel düzeyde DTÖ gibi uluslararası kurumların kurallarına uyarken, bölgesel düzeyde de çevresindeki ülkelerin ekonomik olarak kalkınmasına yardımcı olmaktadır (Monod ve Chatterji, 2005: 9). Çin'in aslında uluslararası örgütlerde olmak istemesindeki diğer bir amaç ise, uluslararası normlarda hem Amerika'nın tekelleri yaklaşımını önlemek hem de devletlerarası ilişkilerde çok taraflılık temelinde aktif rol oynayarak kendine yer açmaktır. Çin, hızla kalkınsa da ekonomisi oldukça kırılgandır. Dış ticarete dayalı bir büyümeye sahip olan Çin, küresel anlamda barış ve istikrar ortamından faydalanmaktadır. Olası bir küresel kriz, büyüme rakamlarını hızla aşağı çekecektir. Ancak yükselen ekonomisini sürdürülebilir kılmak için yeni pazarlar yaratma

zorunluluğu içinde olması, Çin'in gelecekte bu ülkelere yapabileceği ekonomik yatırımların ya da kredi imkânlarının büyüklüğüne bağlıdır.

1.3.5.1. Askeri Yaklaşım: Askeri Güç Kapasitesi ve Caydırıcı Güç Olma Arayışları

Çin'in endüstriyel kalkınması için ucuz ve sürekli enerjiye ihtiyacı vardır. Ayrıca ürettiği malları satmak için de yeni pazarlara ihtiyaç duymaktadır. Bu iki husus, Çin'i hem petrol ve doğal gaz yataklarının çok olduğu sıcak bölgelere hem de rekabetin en çok yaşandığı pazarlara çekmektedir. Bu da Çin'in ABD ile arasındaki rekabetini hem küresel ölçekte hem de sektör bazında genişletmektedir. Çin, politikalarının daha kolay hayata geçebilmesi için daha çoğulcu bir sisteme ihtiyaç duymaktadır. Sadece ekonomik ya da siyasal alanda artan gücünün bunu gerçekleştirmeye yetmeyeceğinin de farkında olan Çin, çoğulcu bir sistemin gerçekleşebilmesi için askeri alanda da güç kapasitesini artırmaktadır. Her devlet gibi Çin de uluslararası hedeflerine ulaşmak için üç temel yöntem kullanır: cebir (güç kullanımı ve ya ekonomik baskı), teşvik (ticaret, dış yardım ve yatırım) ve ya ikna (saygınlık, ideoloji) (Stuart, 2014: 67). Bu yöntemlerin kullanılması ya da kullanabilme şekli, uluslararası güçlerin de mevcut kapasitesiyle doğrudan orantılıdır. Dünyanın en büyük ikinci savunma bütçesine sahip olan Çin, şimdilik GÇD'ki askeri güç kapasitesini artırarak, bölgedeki dengeleri lehine çevirdiği görülmektedir. Zamanla bu revizyonist uygulamaların ve güç artırımının tarihsel realist bir perspektif içinde bölgesel alandan çıkıp deniz aşırı bölgelere yayılması ihtimali de söz konusudur.

2006'da yayınlanan Beyaz Kitap'taki "Çin'in Ulusal Savunması" bölümünde, Çin'in askeri güvenliğinin doğası gereği savunma amaçlı olduğu ve ayrıca bunun Çin'in güvenliğini, birliğini ve daha fazla refah içinde yaşaması için gerekli koşulların yaratılmasında önemli olduğu belirtilmektedir (White Paper, 2006). Raporda açıkça belirtildiği gibi, ekonomik ve askeri güç kapasiteleri birbirlerini beslemekte ve amaca giden yolda en güvenilir araçlar olarak kabul edilmektedir. Afyon Savaşları ile birlikte kadim imparatorluğun nasıl yüz yılı aşkın bir süre işgal altında kaldığının çok iyi farkında olan Çin, sınırlarının ve denizlerinin güvenliğini bir beka sorunu olarak görmekte ve bundan dolayı komşularıyla olan sınır sorunlarında yeri geldiğinde sert gücünü kullanmaktan kaçınmamaktadır. Bu bağlamda 1950'de Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü'nün (NATO) Kuzey Kore'ye yönelik askeri müdahalesi karşısında Amerika ve müttefikleriyle, 1962'de Tibet bölgesindeki sınır güvenliği için Hindistan ile ve 1979'da Kamboçya'nın işgali üzerine Vietnam ile karşı karşıya gelmekten

kaçınmamıştır. Çin, ABD'nin 11 Eylül Olayları sonrasında Orta Asya'da askeri üsler kurmasını ve bölgede kalıcı olmasını da ŞİÖ bünyesinde önlemiştir. Çin, askeri güç kapasitesini artırarak hem caydırıcılığını artırmakta hem de Amerika'nın kendisine yönelik çevreleme politikalarını önlemeyi amaçlamaktadır. Yine de Amerikan askeri gücü karşısındaki zaafının farkından olan Çin, ABD'nin bölgede yaratmak istediği askeri bloklaşmayı siyasi ve ekonomik anlaşmalar yoluyla aşmak istemekte ve bölgede Çin tehdidi algısıyla silahlanma yarışının daha da artmasını istememektedir (Karaca, 2004: 214).

2008'de Doğu Asya'da lider güç kim olacak üzerine yapılan anket çalışmasında, katılımcılara iki farklı soru sorulmuştur. İlkinde, son 10 yılda Çin'in güç kapasitesini ne kadar artırdığı sorulurken, ikincisinde ise, gelecek 20 yıl içinde ABD'den sonra dünyanın en büyük gücü olarak kimi gördükleri halka, kanaat önderlerine, iş adamlarına ve parlamento çalışanlarına yöneltilmiştir.

Tablo 1.7: Çin'in Güç Durumu: Son 10 Yıl İçinde

	Halk (%)	Kanaat Önderleri (%)	İş Adamları (%)	Parlamento Üyeleri (%)
Arttı	81	95	91	99
Azaldı	5	1	3	...
Aynı Kaldı	11	3	6	1
Emin Değilim	3	1
Toplam	100	100	100	100

Kaynak: Wang, Jianwei (2009). China's Peaceful Rise: A Comparative Study. EAI Fellows Program Working Paper Series, No. 19, 7.

Tablo 1.8: Gelecek 20 Yılda Hangi Ulus Süper Güç olacak?

	Halk (%)	Kanaat Önderleri (%)	İş Adamları (%)	Parlamento Üyeleri (%)
ABD	49	62	69	73
Çin	23	21	19	13
AB	10	5	7	4
Rusya	5	2	2	...
Hindistan	2	5	1	1
Diğer	4	2	1	1
Emin Değilim	7	4	1	8
Toplam	100	100	100	100

Kaynak: Wang, Jianwei (2009). China's Peaceful Rise: A Comparative Study. EAI Fellows Program Working Paper Series, No. 19, 8.

Her iki tabloda da görüldüğü üzere, Çin'in son yıllarda gücünü artırdığı genel olarak kabul görülürken, ABD'nin hala daha uzun yıllar boyunca dünyadaki tek süper güç olarak kalacağı tahmin edilmektedir. Bu nedenle Çin, Amerika'nın Çin'e karşı uygulayabileceği askeri faaliyetleri önlemek ya da bir caydırıcı güç haline gelebilmek için askeri güç kapasitesini artırmaktadır (Yılmaz, 2012: 383). Pekin, ülkenin bekasını

sağlayabilmek, küresel ticaretini güven için gerçekleştirebilmek ve ithal ettiği enerjiyi hem kaynağında hem de sevkiyatında güvenle ve makul fiyatlarda ülkesine taşıyabilmek için, askeri güç kapasitesini her yıl düzenli olarak artırmaktadır. Çin, yaklaşık 250 milyar dolara ulaşan savunma bütçesiyle, ABD'den sonra en büyük ikinci askeri güç konumuna ulaşmıştır. Askeri güvenlik gibi enerji güvenliğinin de sınırların ötesinden başladığı unutulmamalıdır. Bu bağlamda Amerika, eşsiz donanma gücüyle enerji ticareti yolları ve stratejik boğazlar üzerindeki hâkimiyetiyle sistemdeki oyun kurucu rolünü devam ettirmektedir. Üçüncü bölümde ayrıntılı şekilde bahsedileceği üzere Çin, donanma gücünü artırarak uzun vadede ABD'nin enerji kontrolündeki tekelci güvenliğini yıkmayı amaçlamaktadır.

1.3.5.2. Siyasi Yaklaşım: Şanghay İşbirliği Örgütü ve Avrasya'da Denge Arayışları

Çin, ekonomik araçları kullanarak nasıl sistemde yeni bir denge ve çoğulculuk yaratma girişimindeyse, siyasi açıdan da kendi bölgesinde Rusya, Hindistan, Pakistan ve Orta Asya ülkelerini de içine alan kapsamlı örgüt yapısıyla, en azından enerji güvenliği, ticaret yolları ve de sınırların güvenliği gibi bölgesel niteliğe sahip hayati hususlarda dış güçlerin sürece dâhil olmamasını amaçlamaktadır. Özellikle Çin ve Rusya'nın Orta Asya üzerinde birlikte hareket etmesiyle, hem ABD'nin bölgedeki etkinliği kırıldı hem de ABD'den bağımsız şekilde başta enerji güvenliğindeki boru hattı diplomasisinden teröre karşı işbirliğine, sınırların güvenliğinden ortak yatırım ve kalkınmaya kadar birçok proje başarıyla hayata geçirildi.

Şanghay İşbirliği Örgütü, 1996'da "Şanghay Beşlisi" adı altında Çin, Rusya, Kırgızistan, Tacikistan ve Kazakistan tarafından bölgesel işbirliğinin geliştirilmesi ve sınırların silahsızlandırılması amacıyla kurulmuştur (TCDB, 2019). Haziran 2001'de Özbekistan'ın da örgüte üye olmasıyla, birliğin yeni ismi ŞİÖ olarak değiştirildi. Sınırların güvenliği ve 96'daki "Şanghay ruhu"nun yeniden tesis edilmesi, örgütün ŞİÖ adı altında çok daha güçlü askeri, ekonomik ve siyasi bir kuruma dönüşmesini sağladı (Pantucci and Lain, 2016: 7). 2017'de Hindistan ve Pakistan'ın da örgüte katılmasıyla, ŞİÖ sekiz üyeli birliğe dönüşmüştür. 2003'te yürürlüğe giren ŞİÖ tüzüğüne göre, örgütün başlıca amaçları şunlardır (SCO Charter, 2002: 2):

- 1) Bölgedeki barış, güvenlik ve istikrarın tesis edilmesi ve adil ve rasyonel siyasi ve ekonomik ilişkilerin geliştirilmesini sağlamak.
- 2) Terörizm, ayrılıkçılık ve köktendencilığe karşı ortak hareket etmek ve yasa dışı göç, uyuşturucu trafiği gibi aktivitelere karşı birlikte mücadele etmek.

- 3) Kapsamlı ve dengeli ekonomik kalkınmayı hızlandırmak ve eşit üyelik esasına göre üye devletlerin hayat standartlarını yükseltmek.
- 4) Küresel ekonomiye entegre olma yaklaşımlarını koordine etmek.
- 5) İnsan hakları ve özgürlük haklarının ulusların kendi yasalarıyla da uyumlu olacak şekilde korunması sağlamak.
- 6) Diğer devletler ve küresel örgütlerle iletişimin geliştirilmesini temin etmek.
- 7) Uluslararası çatışmaların önlenmesinde ve barışçıl çözümlerde işbirliği içinde olmak.
- 8) 21 yy.da ortaya çıkan sorunlara karşı ortak çözümler geliştirmek.

Birlik, başlangıçta sınırların güvenliği kaygısıyla kurulmuş olsa da Rusya ve Çin'in başlıca amacı, ABD liderliğindeki NATO'nun hızla genişleyen hâkimiyetine karşı bir çoğulculuk sistemi yaratmaktır (Lomagin, 2015: 137). Özellikle Rusya'nın tarihten gelen bölgesel güvenlik kaygıları ile Çin'in acil enerji arzı ihtiyacı iki devleti birbirine daha da fazla yakınlaştırdı ve Rusya, NATO'nun genişlemesine Çin de ABD'nin çevreleme politikasına karşı birlikte pragmatik bir politika izlemektedirler (Wilhelmsen and Flikke, 2011: 867). İki devletin yakınlaşması, Doğu Avrupa sınırlarından Güney ve Doğu Çin Denizi'ne kadar varan bir güvenli bölgenin de yaratılması anlamına gelecektir. Özellikle açık denizlerdeki güçlü Amerikan donanmasının varlığı, Çin'in ticari ve enerji taşımacılığında güvenlik kaygısına neden olmaktadır. Bu bağlamda Pasifik'ten Avrupa'ya kadar ulaşacak alternatif kara yolu ile Çin, hem mallarını güvenle transfer edebilecek hem de enerji arzı için bölgenin kaynaklarını güvenle ithal edebilecektir. İşte güvenlik merkezli başlayan stratejik ortaklık zamanla jeopolitik bir örgüte dönüşmüştür. Özellikle güçlü Rus askeri varlığı sayesinde bölgede Amerikan müdahalesine pek yer olmaması da Çin'in enerji gibi sektörlerde uzun yılları kapsayacak yatırımlarının da önünü açmaktadır. Çin'in yatırımlarını artırması, bölgedeki ülkelerin hem kaynaklarını işlevsel hale getirmesini sağlayacaktır hem de dünyanın en büyük tüketicisi olan Çin'e daha fazla enerji satışının önünü açacaktır.

Çin, Avrasya karayolu temelinde geliştirdiği "İpek Yolu Ekonomik Kuşağı"nın (İYEK) başlangıç noktası olan Avrasya bölgesine yönelik, reel-politik bir perspektifle yaklaşmaktadır. Bu amaç doğrultusunda Çin, hem öncelikli enerji tedarikini sağlayacak yatırımları desteklemektedir hem de ihracat oranlarını daha da yukarıya çıkaracak Doğu'dan Batı'ya doğru Avrasya üzerinden devam eden birçok altyapı projelerine mali destekte bulunmaktadır. Bu nedenle KvY kapsamında gerçekleştirilen ya da değerlendirme aşamasında olan birçok proje, ABD tarafından engellenmeye ya da

geciktirilmeye çalışılmaktadır. Bu bağlamda KvY, her ne kadar liberal bir yaklaşım içerisinde algılansa da bu kapsamda gerçekleştirilen projelerin finansmanı ve karar alma süreci, daha önce de bahsedildiği gibi tamamen devlet merkezli gelişmekte ve reel-politik bir araç olarak Çin'in ulusal çıkarlarına hizmet edecek şekilde planlanmaktadır. Çin, Avrasya'daki enerji kaynaklarını boru hatları diplomasini kullanarak temin etmeye çalışmaktadır. Böylece hem bölge ülkelerine ciddi yatırımlar yapmakta hem de ikili ticaret ile bölge ekonomilerini kendisine daha çok bağımlı hale getirmektedir. Bölgede ŞİÖ kapsamında Rusya ile birlikte hareket edilmesi de ABD'nin bölgedeki etkinliğini kırmış ve Çin'e daha kolay hareket edebilme imkânı tanımıştır. Ayrıca bölgedeki ülkelerin ÇKP gibi otoriter rejimlere sahip olması da Çin'in yapım ve işletme süreci uzun yılları alacak projelere destek vermesini kolaylaştırmaktadır.

Bölgedeki ekonomik faaliyetlerin güvenle tesis edilmesi, hem bölgenin dış güçlerin askeri müdahalesine açık olmaması hem de terör ya da ayrılıkçı hareketlerin bölgede güçlenmemesine bağlıdır. Özellikle boru hattı ya da ticari yük taşıyan ulaşım araçlarına yönelik terör saldırıları bölgedeki tüm ülkelerinin zararına olacaktır. ABD'nin 2003 Irak Savaşı ve Rusya'nın Kırım'ı ilhak etmesi göstermektedir ki BM Sözleşmesi çerçevesindeki uluslararası hukuk ve normların güçlü devletler üzerinde bir yaptırım gücü yoktur. Anarşik sistemin de temelini oluşturan bu yapıda Çin, "self-help" ilkesi bağlamında kendi bekasını korumak için savunma gücünü artırmaktadır. Ancak Avrasya bölgesi gibi birçok gücün kolayca tesiri altına girebileceğinin de farkında olan Çin yönetimi, Rusya olmadan bölgede istikrarı sağlayamayacağını gayet iyi bilmektedir. Bu bağlamda Avrasya bölgesi, Çin ve Rusya'nın ABD'ye karşı geliştirdiği stratejik ortaklığın en iyi örneğidir (Wilhelmsen and Flikke, 2011: 866). Bu doğrultuda Çin, ŞİÖ ve ASEAN Bölgesel Forumu üyelikleriyle ciddi bir güvenlik paradigma değişikliğine gitmiş ve sistemde çoğulculuğu artıracak örgüt ve kurumlara destek olamaya başlamıştır (Yuan, 2010: 856). Bu bağlamda Dadabaev (2014: 104), yeni işlevselcilik teorisi (neofunctionalism) bağlamında ŞİÖ'nün incelenebileceğini çünkü SB sonrası dönemde bölgesel devletlerin kendi aralarında çok taraflı anlaşmalarla belirli bir ekonomik ve siyasi ve askeri işbirliği geliştirdiklerini savunmaktadır. Özellikle Hindistan ve Pakistan'ın üye olarak kabul edilmeleriyle birlikte, birliğin gelecekte NATO'ya dönme olasılığının kalktığını ve bu iki devletle de birliğin daha demokratik bir çizgiye dönebileceği iddia edilmektedir. Hindistan ile birlikte aralarında tarihsel düşmanlık bulunan Pakistan'ın örgüte üye olarak kabul edilmesinde bölgesel bir dengenin gözetildiği görülmektedir. Bazıları Hindistan'ın üyeliğini Truva atına benzetse de birlik AB ya da NATO gibi çok keskin bölgesel güvenlikçi ya da ekonomik/siyasi kurallara sahip olmadığı için, Hindistan'ın örgüt bünyesinde Rusya ya da Çin'in çıkarlarına aykırı

bir şeyler getirmesi zaten beklenemez. Diener'ın (2015: 378-79) belirttiği üzere, Hindistan'ın üyeliği örgüt içindeki ticari akışın hızını artırabilir, üyeler arası ilişkilerin artmasına katkıda bulunabilir ve bu da genişletilmiş Avrasya bölgesindeki birçok ekonomik yatırımın ya da barış ortamını sekteye uğratacak Afganistan sorununun da çözülmesini sağlayabilir. Örneğin, uzun yıllardır gerçekleşmeyen Türkmenistan-Afganistan-Pakistan-Hindistan Boru Hattı projesi (TAPI) böylece hayata geçebilir ve bölgede çok taraflı bir ekonomik kalkınma gerçekleşebilir. Rusya'dan Hindistan'a kadar ulaşabilecek enerji yatırımları ve anlaşmaları tüm uluslar için yeni fırsatlar yaratabilir. Özellikle denize çıkışı olmayan Orta Asya ülkeleri de Hint Okyanusu üzerinden yeni bir çıkış kapısı yakalamış olabilirler. Çin ise, Afganistan'daki ayrılıkçı Uygur hareketlerine el atından askeri destek veren Pakistan'daki faaliyetlerin ŞİÖ Tüzüğü kapsamında önlenmesini amaçlamaktadır. Ayrıca Çin, Hindistan'ın ŞİÖ kapsamında yakalayabileceği ekonomik fırsatlar dolayısıyla ABD ile doğrudan hareket etmesinin de önüne geçmeyi hedeflemektedir. Son olarak Batı tarafından demokratik kabul edilen Hindistan'ın üyeliği de ŞİÖ'nün otoriter ülkeler topluluğu olduğuna yönelik algının kırılması açısından da yardımcı olacaktır (Pantucci ve Lain, 2016: 42). Örgütün kendi içinde farklı siyasi yapılara sahip çoğulcu bir sisteme sahip olması, devletler sisteminde de benzer bir yapının başarıyla uygulanabileceği mesajını vermektedir.

Diğer taraftan üye devletler arasında gelişen çok yönlü ilişkilere rağmen, devletler güvenlik kaygısıyla hareket etmeye devam etmekte ve birçok sınırında geçici ya da kalıcı olarak devletler arasında kapatıldığı bilinmektedir. Bu da bölgedeki güvenlik kaygılarının hala çok fazla olduğunu göstermektedir. Özellikle Kırgızistan'da çıkan Oş isyanı sonrasında komşu tüm devletlerin sınırlarını birbirlerine kapattıkları görülmektedir. Bu da bölgedeki herhangi bir toplumsal kalkışmanın ya da rejim değişikliğinin bir anda diğer devletlere yayılacağını korkusunu göstermektedir. Bundan dolayı bölge devletleri, her ne kadar kendi aralarında ekonomik ve siyasi ilişkilerini artırmaya devam etseler de sınır güvenliği tedbirlerini asla aksatmamaktadırlar.

Doğu Türkistan üzerinden Türk Cumhuriyetleriyle 330 km ortak sınıra sahip olan Çin, kökten dinci gruplarla ayrılıkçı hareketlere karşı güvenlikçi tedbirleri sınırlarının çok ötesinden başlatmayı istemektedir. Diğer bir ifadeyle, Afganistan askeri müdahalesi sonrası istikrarsızlaşan bölgede, Çin, Türk Cumhuriyetlerine yönelik ekonomik ya da güvenlikçi tedbirler alarak bu bölgedeki terörün hızla topraklarına ulaşmasını önlemek istemektedir (Jarosiewicz ve Strachota, 2013: 9). Bölgenin istikrarsızlaşması ve ortaya çıkabilecek iç çatışmalar, ABD liderliğindeki Batı dünyasının bölgeye olan ilgisini çekecek ve demokratik ya da ekonomik araçlarla

NATO ya da BM yapısı içinde bir şekilde bölgeye müdahale edilmesine neden olacaktır. 9/11 terör saldırıları sonrasında, ABD'nin Kırgızistan'a 1.2 milyar dolar, Kazakistan'a da 3 milyar dolar değerinde askeri teçhizat hibe etmesi, Çin'in bölgedeki güvenlik kaygılarını daha da artırmıştır (Wilhelmsen ve Flikke, 2011: 876). Benzer şekilde, 2011'de ilan edilen ve Çin'i bölgesinde dengelemeyi, askeri ve ekonomik gücünü sınırlandırmayı amaçlayan Pivot stratejisi sonrasında Çin, yakın çevresinde daha revizyonist olmuş ve bu bağlamda 2015'te yayınlanan Beyaz Kitap Askeri Strateji belgesinde açıkça denizlerdeki haklarını ve ticari faaliyetlerini korumak zorunda olduğunu belirtmiştir (Pantucci ve Lain, 2016: 8). Tarihte ilk kez 2005'te Çin ve Rus askeri güçleri "Barış Görevi 2005" (Peace Mission 2005) adı altında ortak tatbikat düzenlediler ve yine bölgedeki diğer ülkeler Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan ve Özbekistan da tatbikata katkıda bulundular (Andrew, 2005). Tatbikat hem ABD'nin Avrasya bölgesine yönelik olası müdahaleci politikasına karşı bir mesaj taşıyordu hem de yeni doğan ŞİÖ'nün hep birlikte bir askeri operasyon yürütme kabiliyetinin de olduğunu göstermesi açısından önemliydi. Benzer şekilde, Temmuz 2018'de gerçekleşen Çin-Rus "Vostok-2018" tatbikatı Soğuk Savaş sonrası bölgedeki en büyük tatbikattı. Rusya liderliğindeki Varşova Paktı İttifakının 1981'de NATO güçlerine karşı bölgede gerçekleştirdiği tatbikatın hala tarihteki en büyük tatbikat olarak yerini aldığı da unutulmamalıdır (Higgings, 2018).

Sonuç olarak Çin ve Rusya, bölgede uzun dönemdir başarıyla yürüttükleri güvenlikçi ve iktisadi politikaları sayesinde ABD, İran ya da Türkiye gibi ülkelerin bölgedeki etkilerini minimize etmeyi başardılar. Özellikle Soğuk Savaş sonrası bölgedeki artan hakimiyet mücadelesi ya da diğer bir ifadeyle "yeni oyun alanı" (new great game), ŞİÖ ruhu sayesinde şimdilik bertaraf edilmiş gibi görünmektedir. ŞİÖ kapsamında bölgede ABD'ye karşı geliştirilen bu dengeleyici ve çoğulcu sistem yaklaşımı sayesinde, bölge Ortadoğu ve Afrika'ya kıyasla çok daha istikrarlı bir hal almıştır. Özellikle devletin bekasını ilgilendiren ayrılıkçı ve terör hareketleri, üye devletlerinin hem birbirlerinin iç işlerine karışmamasına özen göstermelerini sağlamakta hem de güvenlik kaygılarına karşı birlikte dayanışma içinde olmalarına yardımcı olmaktadır.

1.3.5.3. Kamu Diplomasi Araçları ile Yeni Düzen Arayışı

Uluslararası ilişkiler alanında ilk eser olarak kabul edilen "Peloponezya Savaşları" adlı kitapta, güç kavramı karşılıklı güç dengesi üzerinden askeri bağlamda yorumlanmaktadır. Çinli filozof Sun Tzu (2017: 23), MÖ 500'de yazdığı "Savaş Sanatı"

eserinde de, “savunmada kalmak yetersiz güce, saldırıya geçmek ise güç fazlasına işaret eder” diyerek askeri gücün farklı yönlerini ortaya koymuştur. Realizmin temellerini atan bu düşünürler, uluslararası sistemde ilişkilerin sadece askeri güç dengesine göre belirlendiğine inanırlardı. Daha sonra liberaller, ekonomik ilişkilerde karşılıklı işbirliği ve “kazan-kazan” prensibine dayanan yeni bir bağımlılık yaklaşımı getirmişlerdir. Günümüzde ise, güç kavramı sadece askeri ya da ekonomik olarak değil aynı zamanda diğer devletlere kaba güç kullanmadan, gönüllü olarak istediklerini yaptırabilecekleri yumuşak güç üzerinden de yorumlanmaktadır.

Sayırsız değişkeni ve aktörün olduğu bir sistemde gücün tanımını yapmak çok da kolay değildir. TDK, gücü, “siyasi, ekonomik, askerî vb. bakımlardan etki ve önemi büyük olan devlet, devletler topluluğu: güçler dengesi” olarak tanımlamaktadır (TDK, <http://www.tdk.gov.tr/>). Ancak Gücü nasıl yorumlandığınız size o minvalde bir tanımlamaya gitmenize neden olacaktır. Bu bağlamda Hobbes ile Alexander Wendt’in ya da neoliberal Nye’in tanımları birbirinden doğal olarak farklıdır. Nye (2005b: 11), güç kavramını hava durumu ile ilişkilendirerek, nasıl başta tüm canlılar günlük hayatlarını ikame etmek için hava durumunu tahmin etmeye çalıştırsa benzer şekilde siyasiler ve analistler de uluslararası ilişkilerde güç kapasitelerini tarif ve tahmin etmeye çalışmışlardır der. Gücü “vazgeçilemez bir yönetim aracı” olarak gören E. H. Carr (2015: 151), yönetimin ulusallaştırılması devlet yolu ile gücün de uluslararasılaştırılması anlamına geldiğini belirterek asıl amacın güce ulaşmak olduğunu belirtir. Güç ve iktidar olma hırsı, hükümetlerin ya da egemen sınıfların yani ister kişi ister devlet olsun her zaman ulaşılması amaç edinilmiş kutsal bir görev gibidir (Demirtepe ve Özertem, 2013: 96). Güç kavramı genellikle, askeri ve ekonomik kapasite olarak bilinen kaba (*hard*) güç ile kültürel, siyasi değerler ya da refaha dayalı ekonomik sisteme dayanan yumuşak (*soft*) güç olarak üzere ikiye ayrılmaktadır (Sönmezoglu, 2014: 264).

Realist düşünür E. H. Carr (2015: 152), teorik olarak birbirinden ayrı görülse de siyasi gücün ancak “askeri, ekonomik ve kanaat oluşturma gücü” yoluyla sağlanabileceğini iddia etmektedir. Fikirlerin etkisini ilk kez ortaya koyan E. H. Carr, asıl olarak diğer toplumları savaş ya da ekonomik yaptırım uygulamadan ikna etme yollarını aramıştır. Ancak Carr’ın bahsettiği fikirler ile etkileme sanatı, daha çok propaganda üzerinden şekillendiğini de belirtmekte fayda vardır. Küreselleşme ile propaganda aracı giderek azalmış ve diğer siyasi ya da kültürel fikrinsel güç unsurları öne çıkmaya başlamıştır. Bu doğrultuda Nye, gücün etkisini genişletmeyi “yumuşak güç” olarak kavramsallaştırdığı “cezbedebilme” üzerinden yorumlar. Nye’in (2005b:

15) kavramsallaştırdığı yumuşak güç kavramını, “diğerlerinin senin istediğin sonuçları istemelerini sağlamak, insanları zorlamak yerine kendi yanına çekebilmeyi başarmak” şeklinde tanımlar. Diğer bir ifadeyle diğerlerinin senin gibi düşünmesini sağlayarak, herhangi bir tehdit ya da askeri güç kullanmak zorunda kalmadan politikaların uygulanabilmesidir. Böylece ikna edebilmenin gücü yumuşak gücün temelini oluşturur. Ancak Nye, yumuşak güç unsurunun daha etkili olmasında arkasındaki sert güç kapasitesini de yadsımaz. Yine de devletler, zorlama yerine işbirliğini öncelik edinen yumuşak güç unsurlarını kullanarak hem uluslararası sistemde aktif olurlar hem de nüfuzlarını artırır (Demir, 2012: 21). Özellikle 1990 sonrası uluslararası ilişkilerde, ulusal devletler askeri alanın dışında kalan diğer güç unsurlarını ya da aktörleri de hesaba katmışlar ve politikalarını bu yönde revize etmişlerdir. ABD’nin 11 Eylül Olayları sonrasında Irak’taki yaşadığı acılar sonrasında küresel imajındaki bozulma, yumuşak güç unsurlarının tekrar öne çıkarılması gerektiğini de tartışmaya açmıştır. Savaşın maliyetlerinin artması ya da savaşa bağlı olarak artan düşman sayısı, sopa yerine havuç ile yola getirme enstrümanının önünü açmıştır.

Nye’a göre (2005b: 20) yumuşak gücün kaynakları üçe ayrılır: “*kültür (başkalarına çekici geldiği yerlerde), siyasi değerler (yurt içi ve yurt dışında onlara göre yaşadığında) ve dış politikada (meşru ve ahlaki otorite).*” Ayrıca bir ülkenin “ekonomi, sanat, spor, turizm, teknoloji, bilim vb.” gibi alanlarda sürekli konuşulması ya da takip ediliyor olması, o ülkenin yumuşak güç kapasitesini artırdığını göstermektedir (Yılmaz, 2012: 54). İlk olarak Batılı ülkelerin yumuşak gücü Çin’e nazaran daha fazladır. Sovyetler de Amerika gibi güçlü bir ülke olmasına rağmen, benzer bir kültürel çekim merkezi olmayı başaramamıştı. Popüler kültür araçları ile daha geniş kesimlere hitap edilirken, üst kültür ile sadece seçkin sınıflara hitap edilmekte ve bu nedenle genellikle eğitim faaliyetlerinde bulunanlar hedef alınmaktadır. Özellikle yeni jenerasyonları çok hızla etkileyen popüler kültür inanılmaz bir yumuşak güç unsuruna sahiptir. Amerikan müziği, giysileri, yemekleri ya da hayat tarzı dünyanın pek çok noktasında kabul görmekte ve gençlerin “Amerikan hayali” yaşamak istemelerine neden olmaktadır. Yıllarca Amerikan ürünleri olan Marlboro sigara içmek ya da Levi’s Jeans giymek önemli bir itibar haline gelmiştir. Amerikalılar gibi yaşama hayali, Amerikan kültür cazibesinin hızla dünyada yayılmasını sağladı. Böylece diğer ülkeleri kendi pazarı yapabilme için herhangi bir askeri güce başvurmadan Amerikan ürünleri tüm dünyada hızla tüketilmeye başlandı. Benzer şekilde ihracata dayalı bir büyüme gerçekleştiren Çin, ürünlerine yönelik küresel talebin artması ya da olası bir ambargoyu önleyebilmek için yumuşak gücünü artırmak zorundadır.

Özellikle kamu diplomasisinde öne çıkan “ortak çıkarlar” felsefesini benimseyen Çin yönetimi, devletlerarası ilişkilerinde her zaman “kazan-kazan” ve eşitlik politikası içinde hareket ettiğini belirtmektedir. Kamu diplomasisi, bir taraftan bilgi yoluyla olumlu bir imaj yaratmaya çalışırken diğer taraftan da devlet politikalarının uygulanabilmesi için uygun koşulları sağlayan uzun dönemli ilişkilerin bütünüdür (Nye, 2005b: 107). Yumuşak gücün bir aracı olan kamu diplomasisi, klasik diplomasi ile ulaşılamayan yerlere ulaşmayı, diğer hakları bilgilendirmeyi ve kendi ülkesini imajını ve saygınlığını artırmayı hedefler (Yılmaz, 2012: 50). Soğuk Savaş sonrası yeni dönemde, artık kamunun yani halkın da bir aktör olarak kabul edildiği yeni bir dönem başlamıştır. Devletlerin diğer devletler üzerindeki ilişkileri artık sadece askeri ve ekonomi ilişkiler üzerinden yürütemeyeceği anlaşılmıştır. Thomas Friedman’ın dediği gibi “dünya düzdür”. Var olan sınırların etkisi artık azalmıştır. Kamu diplomasisi, halkla ilişkilerin propaganda ve tanıtım faaliyetlerinin de ötesinde bir ülkenin diğer ülke vatandaşlarının, diplomatlarının, akademisyenlerinin, öğrencilerinin ya da sanatçılar gibi önde gelenlerini ülkesinin menfaatleri ve çıkarları doğrultusunda etkileyebilme ve yönlendirebilme faaliyetidir (Demir, 2012: 13). Özellikle internetin ve sosyal paylaşım araçlarının hızla geliştiği bir dönemde, bilgiyi en kolay yönlendirebilecek devletlerden birisi de şüphesiz Amerika’dır. Amerikan Başkanı Trump’ın düzenli bir Twitter kullanıcısı olduğu ve birçok ulusal ya da uluslararası olaylarda kamuoylarını yönlendirdiği görülmektedir. Ayrıca ABD’de son çıkan bir düzenlemeyle Amerika’ya seyahat edeceklere, Twitter ya da Facebook gibi sosyal hesapları ile kullandıkları mail adreslerini bildirme zorunluluğu getirmiştir (Weise, 2017). ABD, elindeki enformasyon gücünü kullanarak kendisine karşı oluşabilecek propagandaları bile kısmen önüne geçebilmektedir. Halkların yoğun olarak kullandığı bu enformasyon gücü, zaman içinde o devletin siyasi alanda atacağı adımları kolaylaştırıyor. ABD merkezli Instagram ve Facebook gibi milyarlarca kullanıcısı olan sosyal paylaşım hesapları, Venezuela krizinde Devlet Başkanı Maduro’nun mavi “tik”ini kaldırarak sembolik de olsa güçlü bir mesaj vermiştir.

İkinci olarak, bir ülkenin siyasi değerleri (demokrasiyi içeride ne kadar etkin kullandığı), dış ilişkilerinde barış ve insan hakları değerlerine sahip çıkabilme derecesi ya da ulusal ya da uluslararası kurum ve kuruluşlarla çalışma uyumuna göre diğer devletleri kendisine çekebilme ya da uzaklaştırabilme etkisine sahiptir (Demir, 2012: 63). Buna ek olarak, bir ülkenin ekonomik gelişmişliği de cezbedici unsurlardan birisidir ve ülkelerin yumuşak gücüne doğrudan etkisi vardır (Sancak, 2016: 99). Bundan dolayı Soğuk Savaş sonrası dönemde Bill Clinton, Amerikan liderliğinde yeni bir düzeni inşa edebilmek için demokrasi, kalkınma ve insan haklarını önceliğine alan

bir politika geliştirerek daha demokratik bir Amerika ve Amerikan liderliğini amaç edindi (Yılmaz, 2012: 64). Bütün dünyada özgürlüklerin koruyucusu olarak kendini tanımlayan ve özgürlükler ülkesi olarak da bilinen ABD, daha yakın bir tarihe kadar bu rolünü kendi ülkesi sınırları içindeki siyahi vatandaşlarından bile esirgemişti. Barack Obama'ya kadar da siyahi bir lider ABD'nin başında hiç yer almamıştı. Bu bağlamda Obama'nın iktidara gelmesinde özellikle ABD'nin Bush döneminde yara alan Amerikan yumuşak gücünü yeniden kazanabilme ihtiyacından kaynaklandığı da iddia edilmektedir. Dünyanın yeni yükselen gücü Çin ise, demokrasi ile yönetilmemektedir. Bu bağlamda özellikle ileri demokrasi ile yönetilen batı toplumlarını etkilemesi hiç de kolay değildir. Ancak diğer taraftan da Kuzey Kore gibi otokrasi ile yönetilen ya da giderek otoriterleşen rejimler ya da halklar için Çin bir çekim merkezi olabilir. Batının demokrasi geleneğine karşı, sosyalist ya da Marksist bir devlet anlayışına sahip Çin, aradaki farklı yönetim şekillerinin işbirliğine ya da barışa engel olmadığını savunur. Yine de evrensel hukuk kuralları bağlamında insan hakları ihlali, tek partili yönetim sistemi, basın, düşünce ve inanç özgürlüğü açısından olumsuz bir sicile sahip olan Çin, Batı değerlerinden oldukça uzaktır (Demirtepe ve Özertem, 2013: 109). Ancak diğer taraftan Çin, sistemde güçlenmeye başladıkça, ABD ve Batı dünyasının “demokrasi götürme” vaadiyle diğer devletlere müdahale etme şansı da azalacak ve böylece Batı dünyasının küresel etkisi de daha da azalacaktır.

Üçüncü olarak, dış politika kararlarının uygulanması devletlerin inisiyatifindedir. Bir devletin aldığı bir kararın diğer devletler tarafından meşru görülmesi, devletin yumuşak gücüne katkıda bulunduğu gibi bu kararların uluslararası değerler ve normlarla da uyumlu olması oldukça önemlidir (Sancak, 2016: 101). ABD'nin Kosova Savaşı uluslararası arenada yumuşak gücünü artırırken, 11 Eylül saldırıları sonrasında yer alan Irak Savaşı ise tam tersi bir etki yaratarak yumuşak gücüne zarar vermiştir. ABD'nin kitle imha silahları olduğu iddiasıyla başlattığı Irak Savaşı sonunda bu silahların bir türlü bulunamaması, Amerikan yumuşak gücüne büyük zarar verdi. Uluslararası hukuk kurallarını tanımamakla eleştirilen ABD, uluslararası alanda saygınlık kaybetti ve Müslüman dünyasındaki itibarı da zedelendi. Nisan 2018'de Suriye'nin Doğu Guta şehrinde Esad rejimi tarafından kimyasal silah kullandığını iddia edilerek, Amerika öncülüğünde Fransa ve İngiltere Suriye'nin bazı şehirlerindeki tesisleri hedef almıştır. Amerikan yönetimi, bu saldırı ile evrensel insan haklarına karşı yapılan saldırılara asla müsamaha göstermeyeceği mesajını vererek, insani bir dış politika geliştirdiği imajı çizmektedir. Burada uluslararası topluma verilmek istenen mesaj, ABD ve müttefiklerinin uluslararası sistemde meşru ve ahlaki bir dış politika izlediğidir. Artık günümüzde devletlerin yaptıkları her bir faaliyet

internet yoluyla dünyanın diğer noktalarına hızla ulaşmakta ve diğer dünya kamuoylarını etkilemektedir (Demir, 2012: 63). İsrail devletinin Filistinlilere karşı sert güç kullanması, bir anda Türkiye gibi Müslüman ülkelerde sokak gösterilerine dönüşebilmekte ve İsrail malları boykot edilebilmektedir. Yine Çin'in 1989'da Tiananmen meydanındaki öğrenci hareketlerini silah ile bastırması, yüzlerce öğrenciyi öldürmesi tüm demokratik toplumlarda büyük tepkiye yol açtı ve Çin'e yönelik ambargolar ve siyasi tecritler yaşandı. Çin, hala Tiananmen Olayları yüzünden yaşadığı prestij kaybıyla yüzleşmektedir.

1.3.5.4. Çin'in Yumuşak Güç Politikası

ABD gibi küresel oyun kurucu rolü almaya başlayan Çin'in de yumuşak güç unsurlarını kullanmaması imkânsızdır. ABD'ye oranla çok daha az askeri güce sahip olan Çin'in, dış politikada yumuşak güç enstrümanları kullanması rasyoneldir. Yükselen gücün uluslararası kamuoyunu özellikle de hegemon gücü üç açıdan ikna etmesi gerekmektedir: 1) yükselen güç var olan sistemi tamamen değiştirmeye yönelik bir niyetinin olduğu kaygısını uyandırmamalı 2) artırdığı askeri kapasitesinin saldırı yerine savunma amaçlı olduğunu gösterecek nitelikte ve tercihlerde olması gerektiğini gösterebilmelidir; ve 3) uluslararası kurum ve kuruluşların norm ve kurallarına bağlılığını teyit etmeli ve ona göre hareket etmelidir (He ve Walker, 2015: 376). Bu bağlamda Çin, kültür ve medeniyetinin temelini oluşturan Konfüçyüs'ün ahlaki güce fiziksel güçten daha fazla önem verdiğini belirtmesi, Çin'in diğer devletlerle olan ilişkilerinde sorunlarını zor kullanmadan çözeceği mesajı taşır (Demirtepe ve Özertem, 2013: 101). Çin, ülkedeki devasa nüfusu doyurabilmek ve sürekli iş imkânları yaratabilmek için sürdürülebilir bir ekonomi inşa etmek zorundadır. Çin, bir taraftan dünya ile entegre olarak ticaret oranlarını artırmaya çalışırken, diğer taraftan da küresel büyümesinin dünya barışına bir tehdit olmadığı mesajını vermek zorundadır. Bundan dolayı Çin, yükselişinin bir hegemonyaya dönüşmemesi için özellikle 3 alanda çok dikkatli davranmaktadır: (Bijian, 2005: 21):

- 1) Çin'in yükselmesiyle birlikte enerjiye artan bağımlılığının daha önceki savaşlardaki gibi enerji ve hammadde için bir emperyalist işgale dönüşmemesi için, kendi öz kaynaklarını sonuna kadar kullanmayı başarmıştır.
- 2) Çin, I. Dünya Savaşında Almanya ya da II. Dünya Savaşındaki Japonya gibi yükselen gücünü ideolojik ve hegemonik hırslarla geliştirmek yerine, yükselmesinin dünya barışı ve gelişimi için bir fırsat olarak görülmesini istemektedir.

- 3) Son olarak Çin yönetimi, son zamanlarda çok katı bir Komünist ideoloji ile halkını yönetmek yerine, manevi medeniyetine sahip çıkacak ve de onu geliştirecek uyumlu bir sosyalist toplum inşa etmeye çalışmaktadır.

Çin, olası bir hegemonya algısı oluşması durumunda Çin mallarına yönelik tüketimin azalacağına farkındadır ki böylesi bir reaksiyon da Çin'in hızla fakirleşmesine neden olabilecektir. Örneğin Trump'un başlattığı ticaret savaşında, Huawei'ye ait 5G teknolojisine yönelik tehdit algısı, Güney Kore, Japonya, Fransa ve Polonya'da hemen kabul buldu. Diğer taraftan ABD'nin Çin'e yönelik başlattığı ticaret savaşında Çin de ABD'ye karşı bazı gümrük vergilerini artırmış ve ABD'nin aslında istediği oyunun bir parçası olmuştur. Hatasının daha sonra farkında varan Çin, küresel gücüne rağmen yumuşak gücünü ve buna bağlı büyüme oranlarını ve küresel sermayesini kaybetmemek için en azından ticaret görüşmelerinde masaya oturmaya razı olmuştur.

Çin, ülkenin kalkınmasının hegemonya amacında olmayacağını bilakis dünyadaki refahın ve barışın artması için bir fırsat olarak görülmesini istemektedir. Jacques'a göre (2009: 605) de, Çin gelecekte dünyayı yönetmek istiyorsa ABD'yi örnek almak yerine başka bir yol bulmalı çünkü eğer Çin de ABD gibi bölgede silahlanırsa iki devlet kaçınılmaz bir çatışmaya gidecektir. Amerikan "sert gücü" ve küresel mali sistem üzerindeki etkisi karşısındaki zafiyetinin farkında olan Çin, bu yüzden ABD ile her alanda diyalogun devamından yanadır (Stuart, 2014: 107). Çin'in ekonomik kapasitesi askeri kapasitesine oranla daha fazladır ve Çin karar alıcıları da bunu doğru okumaktadır. Bu yüzden etki alanını aşacak ya da kendisini çok taraflı bir çatışmanın ortasına çekebilecek sınır ötesi krizlerde doğrudan taraf olmamaktadır. Diğer taraftan da BMGK düzeyinde de Rusya'yı takip eder gibi görünerek kriz durumlarını bunalıma girmeden geçiştirmeye çalışmaktadır.

Çin yönetimi, yumuşak güç faaliyetlerini Dışişleri Bakanlığı yerine ÇKP Propaganda Ofisi ile Devlet Konseyi Enformasyon Ofisi birimlerince yürütmektedir (Akçadağ, 2012: 179). Çin, yumuşak güç unsurlarını başta ekonomik olmak üzere eğitim, kültür, uluslararası kurum ve kuruluşlarda yer alma ve yazılı ve görsel kaynakları etkili kullanabilme gibi birçok alanda faaliyet göstermektedir. Kamu diplomasisinin başarıya ulaşması için örgütlenme ve para kaynağının ayrılması olmazsa olmaz iki şarttır (Yılmaz, 2012: 55). Çin'in de bu alanda son yıllarda ciddi bütçeler ayırdığı bilinmektedir. Ayrıca bu sürecin etkili bir şekilde yönetilmesi için de 2007'de Çin'in kamu diplomasisi için faaliyetler gösteren Çin Halkı Siyasi Danışma Konferansı

(CPPCP) kuruldu (Yılmaz, 2012: 397). CPPCP başkanlığında yürütülen bu çalışmalar: eğitim, turizm, organizasyonlara ev sahipliği, örgütlerde yer alma ve medya ve basın alanında etkinliğini gösterme faaliyetleri olarak sıralanabilir. Özellikle Kadim Çin toplumunun binlerce yıldır devam eden kültürü, yumuşak gücünün temelini oturtarak Konfüçyüs felsefesi bağlamında dünyada barış ve bir arada işbirliği içinde yaşama mesajını vermeye çalışmaktadır. Çin güçlendikçe dünyada daha fazla merak uyandırmakta ve dolayısıyla Çin'in dili, kültürü, sporları, eğlenceleri, geleneksel bayramları ve yaşam şekilleri hep bir merak ve öğrenme konusu olmaya başlayacaktır.

20. yy ile birlikte Çin'in iç ve dış politikasında Konfüçyüs'ün izleri yeniden görülmeye başlandı. Konfüçyüs'ün tüm farklılıklara rağmen bir arada yaşayabilme ve barışçıl söylemleri ışığında, dünya ile uyumlu bir Çin imajı çizmek isteyen Çin, 2004 yılında Konfüçyüs Enstitülerini kurdu. Çin'e yönelik antidemokratik ve kapalı toplum imajını değiştirebilmek için, özellikle ahlak ve erdem ile anılan Konfüçyüs ismi enstitülerde kullanılmıştır (Güzel, 2016: 351). China Daily'e göre, (2017) bugün 142 farklı ülkede 516 adet Çin enstitüleri vardır ve bu enstitülerde bugüne kadar 7.1 milyon öğrenci eğitim almış ve şuanda da 2.1 milyon öğrenci eğitim görmektedir. Çin, KvY gibi sınır ötesi projelerle ekonomik olarak bu ülkelerde yer almak isterken, Konfüçyüs Enstitüleri ile kültürel olarak buralarda yer edinmeye çalışmaktadır. Çin'deki üniversiteler, özellikle yurtdışından gelen öğrenci sayısının artmasıyla dünyada giderek saygın yer bulmaya başladı. Buna paralel olarak Çin'de artan düşünce kuruluşları (Think-Tang) ve dergi sayısı, Çin'in bilim dünyasındaki saygınlığını da artırmaktadır. Son yıllarda Çin'de okuyan yabancı öğrenci sayısıyla, yurtdışına okumak için giden Çinli öğrenci sayısında ciddi bir artış vardır. The Center for China and Globalization (CCG) raporuna göre (2017: 3), sadece 2016'da ülke dışında okumaya giden öğrenci sayısı 544,500'e ulaştı ve Çinli öğrenciler sayısal olarak Amerika (1.8 milyon), Kanada, Avustralya, Japonya, Güney Kore ve İngiltere'de en fazla yabancı uyruklu öğrenciler sırasında hala ilk sırada yer almaktadır.

Çin, kültürünü yaymak için turizm unsurlarından da faydalanmaktadır. Özellikle Çinli turistlerin hala çoğunun bölge ülkelerini tercih etmesi, çevresindeki ülkelerin bu turizm pastasından pay alabilmek için Çin ile diplomatik ilişkilerini düzeltmeye çalıştıkları görülmektedir. Turizm ülke ekonomileri için bacasız bir fabrika konumundadır. Ayrıca çok sayıda turist gönderen ülkeler, bunun diğer ülkelere kazandırdığı ekonomik faydaları bildiğinden ikili ilişkilerinde de koz olarak kullanılmaktadırlar. Türkiye ile Rusya arasında yaşanan "uçak krizi"nin çabuk aşılmasında, Türkiye'ye gelen milyonlarca turistlerin bir anda binlere düşmesindeki etkisi

bilinmektedir. Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü (UNWTO) verilerine göre, 2017’de dünyadaki turist sayısı %7 artarak 1.322 milyon ulaştı ve yine 2017’de turizm harcamalarında ilk sırada 258 milyar dolar ile Çin (önceki yıla göre %5’lik bir artış) gelirken, sırayla Çin’i ABD 135, Almanya 84, İngiltere 63 ve Fransa 41 milyar dolar ile takip etti (UNWTO, 201a; UNWTO, 2018b). Çin, neredeyse tek başına dünyada turizme en fazla gelir sağlayan ülkedir. 2006 yılı Kültürel Gelişim Ulusal Planı’nda alınan kararlar Çin kültürünü ve ürünlerini dünyanın geri kalanında tanıtılması amacıyla her yıl karşılıklı olarak diğer ülkelerle kendi arasında “Çin Yılı” etkinlikleri düzenlemektedir (Demirtepe ve Özertem, 2013: 103). 2007’de Rusya ile başlayan bu süreç 2018’de Türkiye’de “Çin Yılı”, Çin’de de “Türkiye Yılı” olarak kutlandı. Çin’in kültürel bağlamda yumuşak güç unsurunu artırmak istediği bir diğer faaliyet alanı da uluslararası organizasyonlara ev sahipliği yapma düşüncesidir. Çin, 2008’de Olimpiyatlarına, 2010’da da Şanghay Dünya Expo organizasyonuna ev sahipliği yapmıştır. Çin, dünyanın çok yakından takip ettiği ve dünyanın farklı bölgelerinden milyonlarca turist katıldığı uluslararası organizasyonlarıyla hem ülkesinin tanıtımını yapmakta hem de modernleştiği mesajını vermeye çalışmaktadır. Çin, bu gibi organizasyonlarla uluslararası toplumla iç içe ve uyumlu olduğunu da göstermeye çalışmaktadır.

Çin, kamu diplomasinin de bir parçası olarak bölgesel ve uluslararası birçok kurum ve örgütlerde de aktif rol oynamaktadır. BM, G-20, IMF, Asya Kalkınma Bankası (ASDB), DTÖ, ASEAN-Çin Serbest Ticaret Alanı (ACFTA), ŞİÖ, Çin-Afrika İşbirliği Forumu, Asya Pasifik Ekonomik İşbirliği (APEC), Çin’in çok önem verdiği ve aktif katılım sağladığı siyasi ve ekonomik örgütlerdir. Ekonomik örgütler arasında DTÖ üyeliği, Çin’in en fazla fayda sağladığı örgüt olmuştur. 15 yıllık bekleminin ardından (1986’daki ismi Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması –GATT) 2001’de DTÖ’ye üye oldu. Bu sayede (Bakkal, Bakkal ve Ulusoy, 2012: 69):

- 1) Mal ve hizmet piyasalarında Çin mallarının rekabet şansı artarken, Çin’e yönelik ihracat fırsatları da artmış oldu.
- 2) Çin, uluslararası sermaye piyasasında yabancı yatırımları daha fazla ülkesine çekerek ekonomisini daha da büyütmeyi başardı.

Çin, uluslararası kurum ve kuruluşlarda giderek daha fazla yer almasıyla hem barışın korunmasına ve çatışmaların uzlaşma ile tesis edilebilmesi hem de uluslararası kamuoyunu ilgilendirecek meselelerin tekeli bir dayatmaya dönüşmemesine engel olmaya çalışmaktadır. Hatta uluslararası meselelerin diyalog ve diplomasi yoluyla çözülmesinde kendisini sorumlu bir aktör olarak görür. Bu bağlamda 2014 yılında

yayınlanan Beyaz Kitap'ta Çin, uluslararası kurumların desteklenmesi ve daha iyi hizmet etmesi için 1.3 milyar dolar hibe ettiğini belirtmiştir (White Paper, 2014a). Ayrıca son Paris İklim Anlaşması'nda anlaşmaya taraf olacağını bildirerek, uluslararası kamuoyunda olumlu bir izlenim bırakmıştır. Özellikle Trump'ın bu çevreci anlaşmanın "ABD'nin çıkarlarına hizmet etmediği" (Sampathkumar, 2018) yönündeki açıklaması, çevresel kirlilikle mücadele eden Çin'i daha da cesaretlendirmektedir.

Yüz ölçümü ve nüfusu çok küçük olan Katar, El-Cezire medya kuruluşu sayesinde küresel bir etki yaratabilmeyi başarmıştır. Benzer şekilde Çin'in ülkesine avantaj sağlayacak düşünce ve propagandaların tüm dünyaya ulaşabilmesi için yazılı ve görsel iletişim araçlarını son yıllarda etkili kullanmaya başladığı görülmektedir. Özellikle Amerika'nın "Çin tehdidi" söylemlerine cevap verebilmek için, Çin basın yollarını etkili kullanmak zorundadır. Bu bağlamda Çin, kamu diplomasisinin yazılı ve görsel alanında yeni yüzyılda etkin olmak istemektedir. Devlet haber ajansı olan Xinhua News Agency 107 bürosu ile birçok dilde yazılı dergiler yayınlamakta ve Çin resmi kanalı China Central Television (CCTV) 45 ayrı kanal ile hizmet vermektedir (Keten, 2015: 10). ABD'nin yerel dillerde yayın yapan "Amerikan'ın Sesi" yayını gibi Çin de "China Radio International" (CRI) ile Türkçe de dâhil birçok dilde yayınlar gerçekleştirmekte ve böylece dil bariyerini kaldırarak Çin'e ait yerel ve kültürel haberlerin de diğer halklara ulaşılmasını kolaylaştırmaktadır. Ayrıca film endüstrisi de ülkelerin tanıtımlarında önemli bir yere sahiptir. Hollywood sayesinde Amerika, ülkesinin yenilmezliğini ve büyüklüğünü sembolize eden sayısız filmlerle dünyada etki uyandırmaktadır. Benzer şekilde Çin de 2017'de 7 milyar dolar civarında olan film endüstrisi bütçesini 2020'ye kadar yılda 10.6 milyar dolar değerine çıkaracak yaklaşık 800 film üreterek, Japon film endüstrisinden sonra Hollywood ve Bollywood geçmeyi hedeflemektedir (Economic Times, 2017). Böylece Çin, ABD gibi her alanda yumuşak güç enstrümanlarını en etkili şekilde kullanmaya çalıştığını bir kez daha göstermektedir.

II. BÖLÜM

2. ÇİN DIŞ POLİTİKASINDA ENERJİ GÜVENLİĞİNİN ELE ALINMASI

Endüstrileşmenin başlamasıyla birlikte, dünya tarihindeki yeni oyun merkezi enerji kaynaklarına ulaşmak ve bu kaynakları yönetmek üzerine gelişmeye başladı. İki büyük Dünya Savaşında da kaynaklar üzerindeki hâkimiyet savaşı açıkça görülmektedir. Enerji sektöründe kömür ile başlayan rekabet, daha sonra petrol ve doğal gaz gibi diğer fosil yakıtlar üzerinde de kendisini göstermiştir. Günümüzde yenilebilir enerji kaynakları olarak bilinen alternatif enerji kaynaklarında hızla bir artış yaşansa da fosil yakıtlarının toplam enerji tüketimindeki oranı daha uzun yıllar göz ardı edilemeyecek kadar fazla olmaya devam edecektir. Enerjinin uluslararası sistemde bir silah olarak kullanılmaya başlamasıyla birlikte, dünyada enerji güvenliği meselesi uluslararası ilişkiler disiplininde ele alınmaya başlamıştır. Enerji güvenliği, ekonomi ve askeri güvenlik gibi çok yönlü ele alınmaya başlayan bir meseleye dönüşmüştür çünkü günümüzde enerji, çoğu devlet için bir beka sorunudur. Üretici ülkelerin enerjiyi makul fiyatlarda satma, tüketici ülkelerin ise güvenle enerjiye ulaşma durumu, küresel sistemde enerjinin rekabetçi ortamda bir güvenlik meselesine dönmesine zemin hazırlamaktadır.

Dünyanın en büyük enerji ithalatçı olan Çin, devasa nüfusu, sürekli artan ağır sanayisi ve şehirleşme oranıyla yıllar geçtikçe daha fazla enerji kaynaklarına bağımlı kalmaktadır. Çin, dünyadaki enerji kaynaklarının yaklaşık 1/4'ünü tek başına tüketir hale gelmiştir. Hem Asya Pasifik hem de küresel büyümenin katalizörü olan Çin, sürekli artan bir enerji tüketimine sahiptir. Çin'in enerjiye olan bağımlılığı, ekonomik, siyasal ve askeri bağlamda kendisine rakip olarak gösterilen Amerika'nın da ilgi alanındadır. Çin'in daha ucuz ve güvenilir yollardan enerji elde etmesi, küresel rekabette Çin'in elini daha fazla güçlendireceği için Amerika da Çin lehine gelişecek ve kendi ulusal çıkarlarını engelleyebilecek yatırım, proje ya da anlaşmaları önlemeye ya da en azından geciktirmeye çalışmaktadır. Yine de artan sermaye gücüyle Çin, finansal devletçilik araçlarını kullanarak küresel enerji oyununda daha fazla yer almaktadır.

Ayrıca Çin, caydırıcı bir güç olabilmek için de başta donanma olmak üzere askeri güç kapasitesini sürekli artırmaktadır.

Son kertede, 1990 sonrasında tüm enerji alanlarında net bir ithalatçıya dönüşen Çin, dış politikasında enerjiyi bir güvenlik meselesi olarak ele almaya başladı ve buna göre yeni politikalar ve paradigmlar geliştirmek zorunda kaldı. Bu bölümünde, öncelikle enerji güvenliğinin kavramsal çerçevesinden bahsedilecek ve küresel enerji üretimi ve tüketimi ilişkisine değinilecektir. Daha sonra ise, Çin dış politikasında enerjinin nasıl bir güvenlik meselesine dönüştüğü ve bu doğrultuda ne tür politikalar geliştirdiği tüm hatlarıyla incelenecektir. Son olarak, Çin ve ABD arasında artan küresel enerji rekabetinden bahsedilecektir.

2.1. Enerjinin Güvenlik Meselesi Olarak Ele Alınması

Sanayileşme ve sonrasında küreselleşmenin artmasıyla birlikte dünyada en fazla konuşulan konulardan bir tanesi de enerji ve ona bağlı gelişen enerji güvenliği hususudur. Enerji, fabrikadaki malların üretilmesinden tüketilmesine kadar olan süreçte insanoğlunun ihtiyaç duyduğu bir kaynaktır. İlkel tarım toplumunun geride kaldığı günümüz teknoloji çağında, enerji olmadan hayatın devam etmesi artık neredeyse imkânsızdır. İnsanoğlu, hayatını devam ettirebilmek için gerekli enerjiyi gıdadan temin eder. İnsanlar gibi devletler de tükettikleri enerjiyi elde etmek için çaba gösterirler ve bu doğrultuda enerji politikaları geliştirirler. Enerji fazlası olan ülkeler ise makul ve sürekli şekilde enerji ihraç etmek isterler. Enerjiye bağımlı olan devletler, olası yaşanacak enerji arzındaki bir kesinti ya da aksamadan dolayı, enerjiyi daha güvenilir şekilde temin etmenin yollarını ararlar. Bu bağlamda devletler, bir taraftan ülke içindeki enerji kaynaklarını daha etkin şekilde kullanmaya çalışırken diğer taraftan enerji kaynakları bakımından zengin rezervlere sahip diğer devletlerle siyasi, ekonomik ve askeri ilişkilerini geliştirerek dış politikada enerji güvenliğini temin edecek araçların kullanılmasını sağlarlar.

Özellikle 1990 sonrası güvenlik meselelerinin çeşitlendiği ve siyasallaştığı dünyada, enerji güvenliği somut olarak hissedilmekte ve dış politika karar alma sürecinde yer almaktadır. Aslında enerji güvenliği, hem endüstrinin hem de tüketicilerin ihtiyacı olan enerjinin makul fiyatlarda sürekli bir şekilde, çok az riskle ülkeye transfer edilmesinin devamı için geliştirilen politikalara denir (İpek, 2012: 225). Enerjideki hammaddenin sınırlı olması, bazı bölgelerde enerjinin yoğunlaşması, son yıllarda Çin gibi bazı devletlerin hızla büyümesi ve enerjiye olan ihtiyaçlarının artırması enerji güvenliği meselesinin önemini artırmıştır (Demir, 2015b: 146). Enerjinin bir güvenlik

konusu olarak ele alınması ise, devletlerin kaynaklarını koruma ya da bağımlılık içerisinde varlıklarını devam ettirebilme gereksiniminden kaynaklanmaktadır (Demir, 2015b: 143). Enerji kaynaklarına olan ihtiyaç, doğal olarak karşılıklı bağımlılığı temel alan neoliberal yaklaşım ile enerji kaynakları üzerinde milliyetçiliği artırmayı (resourcenationalizm) ya da kaynaklara yerinde sahip olmayı ve tüm enerji sevkiyatının güvenle yapılmasını hedefleyen neorealist yaklaşımlarla birlikte ele alınmaktadır (Şöhret, 2015: 5). Buradaki en büyük ikilem ise, Çin gibi enerji ithalatını beka sorunu olarak gören bir devletin enerji güvenliğini sağlamak için kullandığı temel ekonomik araçları, salt liberal çizgide basit bir alım-satım şeklinde mi yoksa bu neorealist bir perspektif içerisinde mi yorumladığıdır.

Enerji arzının bir tür karşılıklı bağımlılık temelinde olduğunu kabul eden neoliberaler, salt iktisadi araçlarla enerjinin temin edileceğine inanırlar. Uluslararası ilişkiler alanında sıkça yer alan örneklerden birisi, Japonya'nın petrole olan bağımlılığı için Ortadoğu ülkeleriyle karşılıklı bağımlılık içinde olduğu ve bu ülkeler üzerinde yaptırım gücünün az olduğudur. Özellikle Petrol İhraç Eden Ülkelerin (OPEC) petrol fiyatlarında artışa gitmesi ya da ambargo uygulamasından diğer ülkelerin askeri ya da ekonomik alanda güçlü bile olsa, bu gücü kullanmada çekindiği dile getirilmektedir. Ancak İran, Kuveyt, Libya gibi Asya, Afrika ya da Ortadoğu ülkelerinin tarihte petrol nedeniyle uğradığı işgaller ya da halen yaşadıkları siyasal ve ekonomik istikrarsızlıklara pek değinilmez. Dahası savaş dönemlerinde özellikle güçlü devletlerin enerji kaynakları üzerinde hâkimiyet kurmak istedikleri açıktır. Bu ülkeler, millileşmek isteyen ekonomilerin kendilerinden bağımsız bir enerji piyasası oluşturmasını hiç istemezler. Bugün İran, Venezuela ya da Suudi Arabistan gibi çok fazla petrol kaynağına sahip olan ülkelerin Amerikan baskısı altında olmalarının nedeni de bu ülkelerin kendisiyle uyumlu şekilde hareket etmelerini istemesindedir. Ayrıca neoliberaler, artan ticaret ortamıyla birlikte küresel barış ve refah ortamının da artacağını iddia ederler. Ancak petrol ya da doğal gaz rezervi açısından zengin doğal kaynaklarına sahip pek çok devlet, sistemde hak ettikleri refah seviyesinden çok uzaktadırlar. Çünkü hegemonik güç olmanın vasıflarından birisi de dünyanın zayıf karnı olan enerji kaynakları ve geçiş güzergâhları üzerinde hâkimiyet kurmayı ve bu kaynaklardan mümkün olduğunca faydalanmayı gerektirmektedir.

Barış döneminde her ne kadar satın alma ya da ortaklık gibi finansal devletçilik araçları kullanılsa da enerji arzının özellikle gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için hala bir beka sorunu olduğu unutulmamalıdır. Kısaca 70'li yıllarda İsrail-Arap savaşı sonrasında, enerji hususu daha çok enerjinin ambargo şeklinde bir silah olarak

kullanılması bağlamında ele alınırken, günümüzde enerjinin makul fiyatlarda, sürekli ve güvenli şekilde temin edilebilmesi, enerjinin dış politikada güvenlik bağlamında ele alınmasını zorunlu kılmaktadır (Öğütçü, 2017: 191). Ayrıca Soğuk Savaş dönemi ve sonrasında daha istikrarlı bir sistem göze çarpsa da enerji kaynakları ve yolları üzerindeki mücadele halen devam etmektedir.

2.1.1. Küresel Enerji Rekabeti ve Jeopolitik yaklaşımlar

Endüstrileşme ve buna bağlı artan şehirleşme, nüfus ve yaygınlaşan teknolojik aletler enerjiye olan bağımlılığı daha da artırmaktadır (Şöhret, 2015: 28). Daha fazla üretimle gerçekleşen refah seviyesi, artan enerjiyle mümkün olabilmektedir. Sanayi Devrimi'nden günümüze kadar geçen sürede çoğu savaşın asıl nedeninin enerji kaynakları üzerindeki rekabetten kaynaklandığı bilinmektedir ki özellikle hegemon olmak isteyen devlet için bu olmazsa olmaz bir durumdur (Kılıçaslan, 2015: 87). Örneğin, kömür ve ona bağlı sanayileşmenin gerçekleştiği Alsace-Lorraine bölgesinin Almanya ve Fransa arasında iki Dünya Savaşında da nasıl önemli bir yer aldığı açıktır (Kılıçaslan, 2015: 89). Günümüzde çoğunlukla iç savaş gibi gözükken çoğu çatışmaların perde arkasında aslında bir vekâlet mücadelesi vardır. Arap Baharında, NATO müdahalesiyle Kaddafi'nin devrilmesinden sonra Libya'da devam eden çatışmalarda enerji kaynaklarına sahip olma mücadelesi açıkça görülmektedir. Savaşın göze alınmadığı durumlarda ise çok sert iktisadi tedbirler alınarak, hedef devletin mevcut politikası değiştirilmeye zorlanır. Örneğin ABD'nin İran ve Venezuela'ya yönelik ambargoları, hem bu devletleri hem de bu devletlerle siyasi ve ekonomik ilişkiler geliştiren Rusya ve Çin gibi üçüncü tarafları da hedef almaktadır. Gerek askeri müdahale gerek finansal devletçilik araçlarıyla, enerji üzerindeki rekabet hemen hemen dünyanın birçok noktasında görülmektedir. Bu bağlamda Çin, Orta Asya'daki enerji yatırımlarının ve transferinin güvenle tesis edilmesi için, bu bölgede bir taraftan ekonomik yatırım ve yardımlarda bulunurken diğer taraftan da ŞİÖ kapsamında özellikle Rusya ile birlikte uyumlu bir politika geliştirerek bölgeye yönelik olası bir siyasi, ekonomik ya da askeri müdahalenin önüne geçmeye çalışmaktadır.

Devletler daha fazla makul ve güvenli şekilde enerji ithal etmek ya da satıcı ülkelerin enerjiyi yeni pazarlarda satabilmek amacıyla küresel enerji oyunu içinde kendilerine daha avantajlı yer bulmak için sürekli bir mücadele içindedirler. Oyunun kurucusu, bu küresel enerji akışının ve ticaretin kendi istediği şartlarda ve fiyatlarda gerçekleşebilmesi için mevcut konumunu korumaya çalışırken, sistem içinde yükselen baskat güç de enerji oyununda daha fazla söz sahibi olabilmek için var olan güçlerle

rekabete girer. Rekabet de ister istemez çatışmaları da beraberinde getirme riskine sahiptir. Bundan dolayı küresel enerji rekabeti, askeri, iktisadi ve siyasi birçok yanları olan ve bunların devletlerin ulusal çıkarlarına göre şekillendiği pragmatik ve rasyonel politikalar geliştirmeyi zorunlu kılar.

Çin, bir Avrasya gücüdür ve bu yüzden bölgesinde öncelikle başat bir güç olduğunu ispat etmek için farklı ekonomik ya da askeri araçlar kullanabilir. Ayrıca kendisiyle siyasi açıdan iyi ilişkiler içinde olan ülkeleri ekonomik açıdan da kalkındırması gerekmektedir. Kendi bölgesinde bunu başarması, etki alanının dünyanın başka yerlerine daha hızla yayılmasında örnek teşkil edecektir. Bu bağlamda Çin'in bölgesindeki ekonomik refaha katkısı ya da askeri alandaki caydırıcı gücü tüm dünya tarafından yakından takip edilmektedir. Bu bağlamda Çin'in özellikle KvY kapsamında Avrasya pivot yaklaşımı, bir taraftan ABD'nin göreceli olarak gücünü kaybettiği bölgede yeni bir Çin-Rusya rekabeti yaratırken diğer taraftan da Çin, bölgede gerçekleştirdiği çok yönlü politikalarla sistemin daha çoğulcu hal almasına neden olmakta ve böylece Avrasya'yı ABD'yi de içine alan bir rekabet merkezine dönüştürmektedir (Mayer, 2018: 5). Çünkü bölgedeki zengin enerji kaynakları üzerinde pay sahibi olabilme amacı, ABD, Çin ve Rusya gibi güçlü devletlerinin bir birleriyle mücadele içine girmesine neden olmaktadır (Pirro, 2015: 112). Bu bağlamda Røseth (2017: 27), Avrasya'da artan bu rekabete karşı gelişen Rus-Çin işbirliğini, neorealist bağlamda ele almaktadır ve süper güç ABD'ye karşı bir tür dengeleme politikası olarak yorumlamaktadır. Kimi uzmanlar da bu stratejik ilişkiyi, "enerji ittifakı" ya da "güvenlik ittifakı" olarak tanımlamaktadırlar (Xu ve Reisinger, 2019: 12). Ancak şu bir gerçek ki Çin'in Rusya'nın tarihsel ve jeopolitik etki alanı içerisindeki güç varlığını artırması, Rusya'nın huzurunu er ya da geç bozacaktır. Çünkü Rusya'nın Orta Asya üzerindeki devletler üzerindeki mutedil kontrolü, bölge ülkelerinin ithalatçı devletlerle yaptığı anlaşmalarda Rusya'nın kısıtlama, yaptırım ya da gaz fiyat belirleme gücüne katkıda bulunacaktır (Lomagin, 2015: 140). Zaten Çin'in bölgedeki başlıca enerji güvenliği yaklaşımı da deniz aşırı ve riskli yatırımlara karşılık bölgede uzun dönemli sabit fiyatlarla enerji arzı temini olduğu için, Avrasya enerji yatırımlarında rekabetin yaşanması kaçınılmazdır (Gatev, 2018: 166)

Avrasya'nın da kalbi olarak tanımlanan Orta Asya bölgesi, zaten tarihsel olarak jeopolitik yaklaşımlarda da önemli bir yer edinmiştir. Halfrod J. Mackinder, Avrasya bölgesini "*Heartland*" yöneten ülkenin tüm dünyayı daha kolay yönetebileceğini iddia etmiştir. Bu teoriye göre, Avrasya hem merkezi coğrafi konumuyla eşsizdir hem de bu bölgeyi yönetecek devlet, Rus etkisini azaltacağı için siyasi olarak avantaj sağlayacak

ve zengin ekonomik kaynaklardan daha fazla yararlanacaktır (Chowdhury ve Kafi, 2015: 3). Mackinder'in bu yaklaşımı, devletlerin öncelikle karada yeterli güce ulaştıktan sonra denizlerde kendini güçlendirebileceği tarihsel yaklaşımına dayanır (Yılmaz, 2017: 8). Daha sonra, Nicholas John Spykman da Doğu Avrupa'yı Orta Asya'ya öncelendiği "rimland teorisi" yaklaşımında, bir devletin dünyayı yönetebilmek için bu coğrafyada egemen olmasını gerektiğini iddia etmiştir. Aslında Spykman, "Rimland" olarak tanımladığı bölgeyi denizlerle arasında tampon bölge (*buffer zone*) olarak tanımlamakta ve dünyayı çevrelemek için burayı ikinci aşama olarak kabul etmektedir (Rosenboim, 2015: 8-9). Benzer şekilde Karl Ernst Haushofe, Ratzel'in hayatta kalmak ve dünyayı yönetebilmek için yayılmacı politikayı desteklemesinden esinlenerek "yaşam sahası" (*lebensraum*) olarak bu bölgeyi işaret etmiştir. Özellikle Hazar Denizi ve Orta Asya'nın zengin fosil enerji yataklarına sahip olması, hegemonik güç olmak isteyen bir devletin rekabeti göze alması gereken bir yerdir. Bu minvalde bölgeye yaklaşan Haushofe, Darvinci hayatta kalma mücadelesine benzer şekilde Almanya'nın doğal zenginlik kaynaklarına ulaşabilmesinin hayatta kalmanın en önemli şartı olarak öne sürmüştür (Abrahamsson, 2013: 38). Hitler de Haushofe'nin yaşam alanı fikrini benimsemiş ve Rusya'dan Rimland'e kadar olan bölgeleri el geçirmeyi hedeflemiştir. Ayrıca Hitler, yaşam alanı fikrini "Kavgam" adlı eserinde işlemiş ve bu politikalarını Avrasya bölgesine yönelik yayılmacı politikaları için bir propaganda aracı olarak meşru kılmaya çalışmıştır. Siyasi bilimci Zbigniew Brzezinski (1998: 31) de Avrasya'nın önemini vurgulamış ve açıkça dünyanın en büyük zengin enerji yataklarına, muazzam pazar piyasasına, yoğun nüfusuna ve iş gücüne sahip bu bölgenin hâkim güçler tarafından yönetilmesi gerektiğini belirtmektedir. Zaten tüm bu tarihsel gerçeklikler, Çin'in yakın çevresindeki askeri ve ekonomik gücü ile revizyonist uygulamalarını artırması, ABD'nin 2011'de Asya Pasifik'i pivot ilan etmesine neden oldu. ABD, Çin'in denizlerde kendini güvene alarak ABD'nin göreceli olarak etkisiz olduğu Orta Asya'dan Avrupa'ya kadar etki alanını daha kolay genişleteceği ve ulusal çıkarlarını zaafa uğratacağının farkındadır. Bu çevreleme yaklaşımı politikasına karşı Çin, Güney ve Doğu Çin Denizlerinin giderek sıcak bölgelere dönüştüğünü fark ederek, Çin'in bir çıkış yolu olarak Avrasya bölgesine yönelmesine ve buradaki ülkelerle askeri, siyasi ve ekonomik işbirliğini artırmasına neden olmuştur (Xu ve Reisinger, 2019: 12). Özellikle Şi yönetimiyle birlikte dış politikada Çin'in yakın bölgesinde daha revizyonist adımlar atmaya başladığı da görülmektedir.

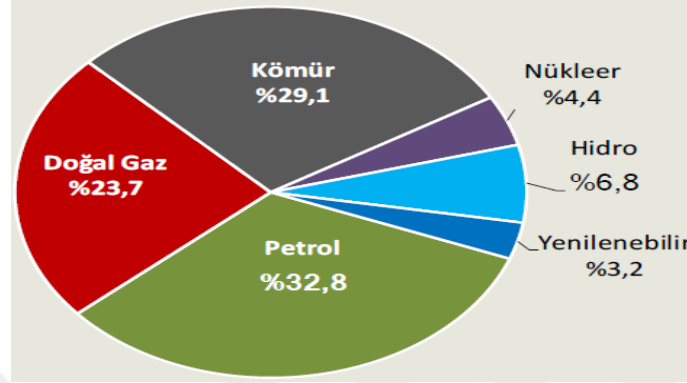
Çin'in Avrasya enerji kaynaklarına olan ilgisi artık bir tercih değil zorunluluk halini almıştır. Çin'in bölgede artan faaliyetleri de ister istemez gizli bir Rus-Çin rekabetini de artırmaktadır. Bu bağlamda Rus Bilimler Akademisi'nden Prof. Dr.

Vladimir Portyakov ile yapılan röportajda, kendisi Çin'in Malakka Boğazı gibi denizlerde hissettiği güvensizlik yüzünden Avrasya bölgesindeki enerjiye doğrudan bağımlı olması ve Rusya'nın da maddi açıdan hem enerji satmak hem de yüksek maliyetler gerektiren projelere finansman desteği sağlaması için Çin'e bağımlı olduğunu ve böylece aralarında stratejik bir ekonomik bağımlılık yaşandığını belirtmektedir. Ancak Protyakov, Çin'in devasa ekonomik gücüyle bu rekabette daha avantajlı olduğunu ve her iki tarafın da ulusal çıkarlar kaygısıyla mevcut stratejik işbirliğini kültürel değil bilakis realist ve stratejik düzeyde ele aldığını belirtmektedir. Yılmaz ve Changming (2018: 252), Avrasyacılık fikrinin 1920'de Rusların bölgede tek bir siyasi ve ideolojik yaşam şekli geliştirme fikrine dayandığını fakat bugün Çin'in KvY kapsamında Slavlar, Türkler ve diğer milletleri de içine alacak şekilde daha kalkınma merkezli bir yaklaşım sunduğunu iddia ederler. Çin, bölgeyi Çinileştirmek ya da tek bir birliğe dönüştürmek yerine enerji kaynakları ve ticari mallarının taşınacağı jeostatejik bir güzergâh olarak görmektedir. Bu yüzden Çin, Soğuk Savaş döneminde SB ile ABD arasındaki iki kutuplu bir durumun bölgede de olmasını istememekte ve Rusya ile ilişkilerini pragmatik şekilde geliştirmektedir. Özellikle enerji yatırımlarında aslan payını Rusya'ya vererek kendisine karşı bağımlı kalmasını sağlamaktadır. Dahası Çin ve Rusya arasında yaşanacak sert bir rekabet, ABD'yi yeniden bölgeye çekecek ve bu da en çok Çin'in enerji ve ticari güvenliğine zarar verecektir. Bu bağlamda ihtiyatlı politikalar geliştiren Çin ve Rusya, ŞİÖ kapsamında radikalizm ya da terörizm gibi bölgenin güvenliği ve yatırım yapılabilir durumunu riske atacak unsurların önlenmesine karşı birlikte işbirliği içindedirler ve bu bölgesel işbirliği de Özbekistan gibi Avrasya'nın göbeğinde bu gibi nedenlerle kendi sınırlarında güvenlik kaygısı taşıyan ülkelerin sosyal hayatlarını devam ettirmelerine yardımcı olmaktadır (Kuchins, Mankoff, Kourmanova and Backes, 2015: 2). Örneğin Çin'in 1308 km uzunluktaki Çin-Kazak petrol ve doğal gaz hattına "Beyneu-Bozoy-Shymkent" 10 milyar dolar finansman desteği sağlaması ve Rusya'nın da Kazak gaz ve petrolünü dünya piyasalarına taşımada aracılık etmesi aslında tüm tarafların yararına (Movkebaeva, 2013: 82-84). Üye devletler arasındaki projelerin uygulanması ve hayata geçirilmesi, işbirliği, güven, enerji ve bölgesel güvenliğin inşa edilmesine de katkıda bulunmaktadır. Bu bağlamda Orta Asya, hem enerji kaynaklarının zenginliği hem de Avrupa'ya doğrudan kara koridoruna sahip bir bölge olarak "Avrasya pivotunun başlangıç noktası" olarak kabul edilmektedir (Xiaotong ve Belgibayev, 2014).

2.1.2. Dünyada Enerji Üretim-Tüketim İlişkisi

Enerji kaynakları petrol, doğal gaz ve kömür gibi fosil kaynaklar ile güneş, rüzgâr ve su gibi doğal kaynaklardan temin edilebilmektedir (Einspruch, 2011: 6).

Alternatif enerji kaynakları giderek yaygınlaşsa da günümüzde fosil kaynaklar hala başlıca enerji kaynakları olmaya devam etmektedir. Ayrıca kömür ve petrolün hava kirliliğine neden olmasından dolayı, son yıllarda doğal gaza olan talep artmaya başladı.

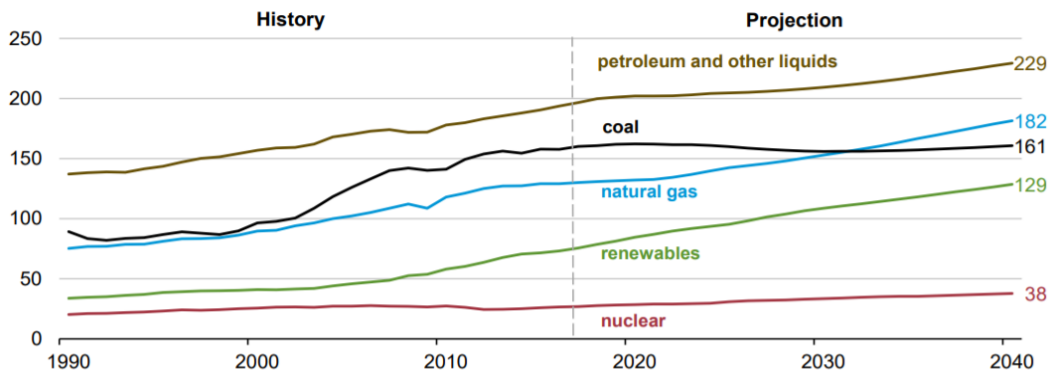

Kaynak: TP (2017). Ham petrol ve Doğal Gaz Sektör Raporu. Türkiye Petrolleri Strateji Geliştirme Daire Başkanlığı, 6.

Şekil 2.1: 2015'te Dünyada Enerji Tüketim Oranları

Artan enerji talebi özellikle enerjiye bağımlı olan ülkeleri zora sokmaktadır. Her ne kadar devletler yatırım alanlarını elektrik destekli projelere kaydırmak istese de aşağıda şekil incelendiğinde, daha uzun yıllar fosil enerji kaynakları hayatımızın içinde olmaya devam edecektir. Hal böyle olunca, petrol, doğal gaz üretimi ve sevkiyatı önümüzdeki yıllarda başlıca enerji güvenliği konusu olacağından uluslararası ilişkiler alanındaki hâkim yerini koruyacaktır (Cerrah, 2015: 164).

Grafik 2.1: 2017 Dünya Enerji Tüketimi (quadrillionBtu) -

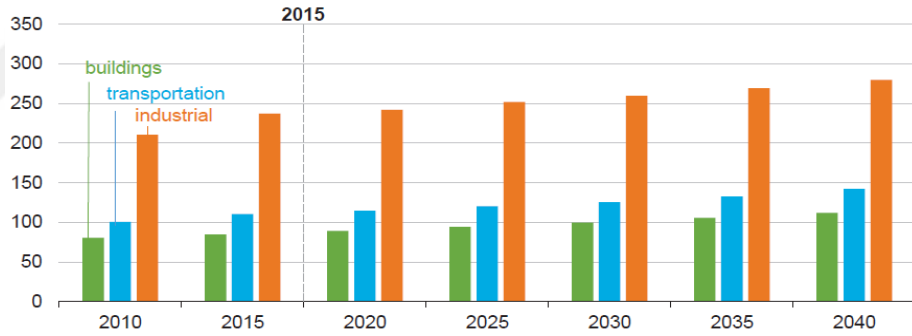
Kaynak: EIA (2017a). *International Energy Outlook 2017*. U.S. Energy Information Administration, 6.

1990-2040 yılları arasındaki enerji tüketimi grafiğine bakıldığında, küresel enerji tüketiminin hızla arttığı görülmektedir. 19. ve 20. yüzyıllarda petrol tüketimi daha fazlayken, 21. yüzyılda ise etkili, temiz ve kolayca transfer edilmesi dolayısıyla doğal

gaz ve yenilebilir enerjinin giderek daha fazla tercih edildiği görülmektedir (Özkan, 2010: 12). Bundan dolayı fosil yakıtlar içerisinde tüketim hızı en fazla doğal gaz olurken, kömür üretiminde 2020'lerde düşüş yaşanacağı görülmektedir. Ayrıca doğalgaz ve petrolün boru hatları ile taşınabilir olması da boru hatları diplomasisini ve proje yatırımlarını artırmıştır.

Aşağıdaki şekil incelendiğinde ise, gelecekte de enerjiye en fazla ihtiyaç duyulacak alanın endüstri olmaya devam edeceği görülmektedir. Ulaşım araçlarındaki artış hızına dayalı olarak, gelecekte de yine konutlarda tüketilen enerjiden daha fazla olacağı da tahmin edilmektedir. Özellikle elektrikli araçların sayısındaki artış, elektrikli ulaşım sektöründe daha fazla ihtiyaç duyulacağını göstermektedir. Ancak bu durum küresel petrol üretiminin düşeceği anlamına gelmemektedir. Dünya, enerji kaynaklarının hızla tüketilmesinden kaynaklı bir üretim çılgınlığı içindedir. İnsanların da giderek tüketim alışkanlıklarını benimsemesi, enerjiye olan talebi de hızla yukarı çekmektedir.

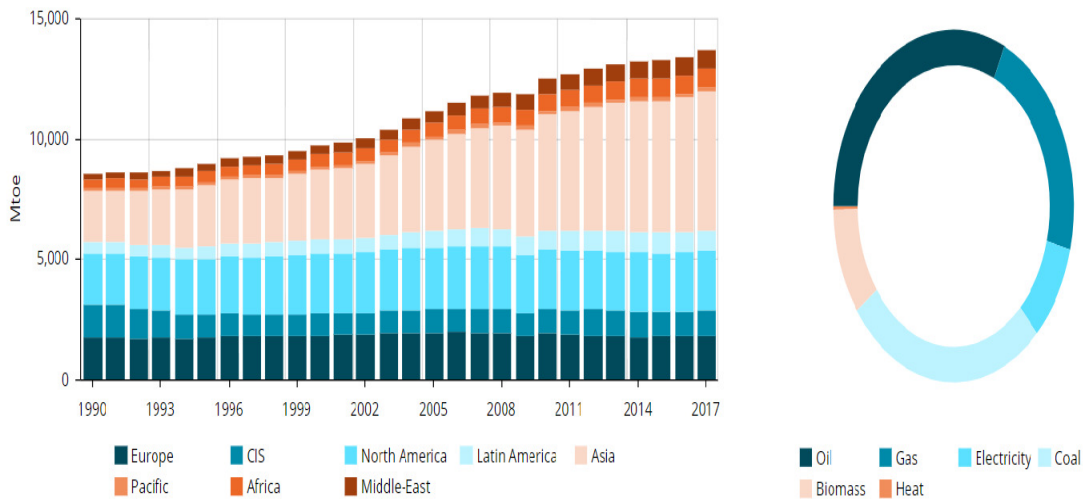
Grafik 2.2: 2010-2040 Enerji Tüketiminin Sektörel Dağılımı (quadrillionBtu)

Kaynak: EIA (2017a). International Energy Outlook 2017. U.S. Energy Information Administration, 18.

Dünyadaki enerji yatırımlarında fosil yakıtların payı 2014'te zirve noktaya ulaştıktan sonra keskin bir şekilde düşmüştür. Bu durumu en çok enerji yatırımlarının temiz enerji kaynakları olarak da bilinen yenilebilir enerji kaynaklarına doğru kaymasından kaynaklanmaktadır. Özellikle elektriğin yenilebilir enerji kaynaklarından temin edilmek istenmesi, bu sektördeki yatırımları hızlandırmaktadır. 2015 verilerine göre, dünyadaki enerji tüketiminin %42'si elektrik için üretilmiştir ve bu bağlamda kömür en fazla tercih edilen enerji türü olarak öne çıkarken, petrolün ise ulaşım sektöründe yoğun şekilde kullanılmasına rağmen toplam enerji tüketimi içindeki oranı giderek düşmektedir (TP, 2017: 6). Bölgesel enerji tüketimine bakılacak olursa, Asya Pasifik bölgesinde giderek artan enerji talebi göze çarpmaktadır. Çin ve Hindistan'ın başını çektiği bu talep, enerji tüketiminin hızla artmasına neden olmaktadır. 2007'de Ekonomik

Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (OECD) üyesi olmayan ülkeler ilk kez OECD ülkelerini enerji tüketiminde geride bırakmıştır. Aşağıdaki şekildeki yıllara ve bölgelere göre değişen enerji tüketimine bakıldığında, sadece 2016 ile 2017 arasındaki enerji tüketim oranındaki artışın bile %2.3 olduğu görülmektedir. 2009'dan beri dünyanın en fazla enerji tüketen ülkesi olan Çin ise, Asya bölgesindeki enerji tüketiminin katalizörü durumundadır. Özellikle 2001'deki DTÖ üyeliği sonrasında endüstriyel kapasitesi hızla artan Çin'in enerji tüketim oranlarındaki hızlı yükselişi dikkat çekicidir. Hızla büyüyen Çin, dünyadaki enerji tüketimini de yukarı doğru çekmektedir.

Kaynak: Enerdata (2018). Global Energy Statistical Yearbook 2018, <https://yearbook.enerdata.net/total-energy/>.

Şekil 2.2: Enerji Kaynakları Bağlamında Dünyada Enerji Tüketimi

Uluslararası sistem açısından oldukça stratejik olan fosil yakıt kaynaklarının sınırlı olması ve yeryüzünde eşit şekilde yayılmaması, uluslararası ilişkiler açısından önemli sonuçlar doğurmaktadır (Özkan, 2010: 13). Birçok sanayileşmiş ülke için enerjinin bağımlılık düzeyinde olması ve sürekli tüketimin artması, küresel enerji ticaretini de artırmaktadır. Bu bağlamda fosil yakıtların küresel üretim ve tüketim ilişkisine bakmakta yarar vardır. 2017'de küresel petrol üretimi günde sadece 0,2 Mtn artarak günde 95,3 Mtn'a ulaşmıştır ve petrol ticareti de %3 artmıştır (IEA, 2018e: 3-6). Dünyada en fazla petrol tüketen ülke Çin'dir. Çin, petrolde dünyanın en büyük yedinci petrol üreticisi olmasına rağmen, sürekli artan endüstrisi ve devasa nüfusuyla petrole bağımlıdır. Benzer şekilde, Amerika dünyanın en büyük petrol üreticisi olmasına rağmen, aşırı tüketimden dolayı dünyanın en fazla petrol ithal eden ikinci ülkesidir. Bu bağlamda ABD'nin de Çin'e yakın orada enerjiye bağımlı olduğu söylenebilir. Ayrıca Çin'in petrol şirketi China National Petroleum Corporation'un (CNPC) Doğu

Türkistan'da yaklaşık 1 milyar tonluk petrol ve 115.3 milyar m³ doğal gaz rezervi bulunduğunu açıklaması, enerji piyasasında dengeleri Çin lehine değiştirebilir ve Çin'in denizlere olan bağımlılığını ciddi şekilde azaltabilir (Kabakçı, 2019:).

Tablo 2.1: 2017'de Dünyadaki Petrol Üretimi ve Tüketimi (Mtoe.)

En fazla Üretenler (2017)	Mtn	En Fazla İhraç Edenler (2016)	Mtn	En Fazla İthal Edenler (2016)	Mtn
Amerika	563	Suudi Arabistan	373	Çin	378
Suudi Arabistan	560	Rusya	254	Amerika	371
Rusya	548	Irak	187	Hindistan	214
Kanada	237	Birleşik Arap Emirlikleri	120	Japonya	162
İran	229	İran	119	Güney Kore	146
Irak	225	Kanada	113	Almanya	91
Çin	192	Kuveyt	108	İtalya	65
Birleşik Arap Emirlikleri	178	Venezuela	90	İspanya	64
Kuveyt	149	Nijerya	87	Hollanda	61
Brezilya	137	Angola	82	Fransa	55
Diğer Ülkeler	1347		548		506
Toplam	4365		2081		2113

Kaynak: IEA (2018c). Key World Energy Statistics 2018. International Energy Agency, 5.

Petrol tüketiminde olduğu gibi dünyada doğal gaz tüketimi de sürekli artmaktadır. 2017'deki yıllık artış %3,2'dir ve OECD ülkelerindeki talep %1,7 iken OECD üyesi olmayan ülkelerdeki talep artışı ise %4,5 (en fazla artış Çin'de %14 – 232 milyar m³) olmuştur (IEA, 2018f: 5-7). Çin, petrole kıyasla tükettiği doğal gazın yarısından daha fazlasını üretebilmektedir. Bundan dolayı doğal gaz ithalatında dünyada ilk sırada yer almamaktadır. Ayrıca kendi nüfusunun yaklaşık 1/10'u kadar olan Japonya, Çin'den yıllık 29 milyar m³ daha fazla gaz ithal etmektedir. Üretim alanında ise, Rusya, bir önceki yıla göre %49.8 oranında artış sağladı ki bu oran 2017'deki toplam artışın %37.7'sine tekabül etmektedir (IEA, 2018f: 4). Çin, 2017'deki üretimini %6 artırarak en azından bu alandaki başlıca üreticilerden birisi olmayı devam ettirmektedir (IEA, 2018f: 4). Özellikle Doğu Türkistan'da yeni bulunan 115 milyar m³'lük doğal gaz rezervi faaliyete geçirilirse, Çin'in doğal gaz ithalatında Orta Asya ülkeleriyle Rusya yeterli olabilir. 2017'de 100 milyar m³ artarak yıllık 1.2 trilyon m³ ulaşan gaz ticaretinde, sıvılaştırılmış doğal gazın (LNG) oranı ise %31.7'den %32.5'e çıkmıştır (IEA, 2018f: 4). Ülkeler doğal gaz depolama tesisleri sayısını artırdıkça, LNG ticareti de artmaktadır. Diğer taraftan LNG için sıvılaştırılmış depolama kapasitelerini artırdıkça, doğal gaz fiyatları da yükselmektedir. Arz talep dengesi içinde gelişen bu süreç, Çin, Japonya ve Türkiye gibi enerji ithalatçı ülkelerde daha fazla maliyete neden olmaktadır.

Tablo 2.2: 2017’de Dünyadaki Doğal Gaz Üretimi ve Tüketimi

En fazla Üretenler	Bcm	En Fazla İhraç Edenler	Bcm	En Fazla İthal Edenler	Bcm
Amerika	760	Rusya	217	Japonya	115
Rusya	694	Norveç	123	Çin	86
İran	214	Katar	121	Almanya	85
Kanada	184	Avustralya	62	İtalya	69
Katar	169	Kanada	61	Türkiye	54
Çin	142	Türkmenistan	55	Meksika	50
Norveç	128	Cezayir	54	Güney Kore	49
Avustralya	105	Endonezya	29	Fransa	43
Cezayir	94	Malezya	28	İngiltere	37
Suudi Arabistan	94	Nijerya	27	İspanya	32
Diğer Ülkeler	1184		151		296
Toplam	3768		925		916

Kaynak: IEA (2018c). Key World Energy Statistics 2018. International Energy Agency, 6.

Ancak Çin, LNG ithali de yaptığı için, Çin’in toplam doğal gaz ithalatı yaklaşık 120 milyar m³’ü bulmaktadır. Küresel doğal gaz üretimi ve tüketimindeki artış doğal olarak bu sektördeki küresel ticaretin de hızla artmasına neden olmaktadır. 2017’de doğal gazın boru hattı ile taşınması 714’ten 740 milyar m³’e, LNG halinde gemilerle ticareti de 356’dan 393 milyar m³’e kadar çıkmıştır. 2017’de Çin, boru hattıyla 39,4 milyar m³ doğal gaz, 52,6 milyar m³ LNG ithal ederken ihracatı yoktur; oysa ABD’nin LNG ihracatı 15,2 milyar m³ fazla verirken, boru hattı ile doğal gaz ithalat fazlası ise sadece 14,6 milyar m³ olmuştur (BP, 2018: 24). 2017’de Çin’in doğal gaza bağımlılığının %37’e ulaştığı görülmektedir. Özellikle Rusya’daki doğal gaz üretiminin artması ve Çin’deki tüketime dayalı ticaretin artması, iki devlet arasında imzalanan uzun vadeli anlaşmalardan kaynaklanmaktadır. Bu da küresel gaz ticaretini hızlı bir şekilde artırmıştır.

Diğer bir fosil enerji kaynağı ise kömürdür. Dünyadaki kömür üretiminin yarısından fazlasını Çin tek başına üretmektedir. Küresel kömür ithalatının da yaklaşık ¼’ünü de yine Çin’e aittir. Bundan dolayı dünyadaki kömür üretim ve tüketim ilişkisinde Çin ve diğerleri demek doğru olacaktır. Çin, enerjiye olan bağımlılığını azaltabilmek için yıllardır özellikle ağır sanayisinde ve elektrik üretiminde kömür kullanmıştır. Bu sayede uzun yıllar %10 üzerinde büyüyen ekonomisi için gerekli enerjinin bir kısmını temin edebilmiştir. Ancak hem Çin’de hem de dünyada artan aşırı emisyon, dünya devletlerinin kömürden doğalgaza ya da yenilebilir enerji kaynaklarına yönelmesine neden olmaktadır. Özellikle dünyada çevresel kirliliğe karşı artan toplumsal farkındalık, devletleri bu yönde kararlar almaya zorlamaktadır. Örneğin daha 16 yaşındaki İsveçli aktivist Greta Thunberg, BM İklim Zirvesinde konuşma yaptı ve dünyanın farklı yerlerinde milyonlarca gösterici, çevreyi kirleten devletleri protesto etti. Ayrıca Çinli halkın ekonomik seviyesi arttıkça, daha yaşanabilir bir çevre talepleri de

artmakta ve bu da Çinli yöneticilerin kömür tüketimi artışına gitmemelerini sağlamaktadır. Ancak yine de Hindistan gibi aşırı nüfusa sahip olan ve endüstriyel kalkınmasını henüz gerçekleştirememiş ülkeler, daha uzun yıllar artan oranlarda kömür tüketmeye devam edeceklerdir.

Tablo 2.3: 2017’de Dünyadaki Kömür Üretimi ve Tüketimi (Mtn)

En fazla Üretenler	Mtn	En Fazla İhraç Edenler	Mtn	En Fazla İthal Edenler	Mtn
Çin	3376	Endonezya	387	Çin	263
Hindistan	730	Avustralya	379	Hindistan	207
Amerika	702	Rusya	161	Japonya	188
Avustralya	501	Kolombiya	86	Güney Kore	148
Endonezya	488	Amerika	81	Tayvan	68
Rusya	387	Güney Afrika	71	Almanya	48
Güney Afrika	257	Moğolistan	33	Türkiye	38
Almanya	175	Kazakistan	27	Malezya	31
Polonya	127	Kanada	24	Tayland	24
Kazakistan	106	Mozambik	12	Brezilya	21
Diğer Ülkeler	700		151		244
Toplam	7549		925		1280

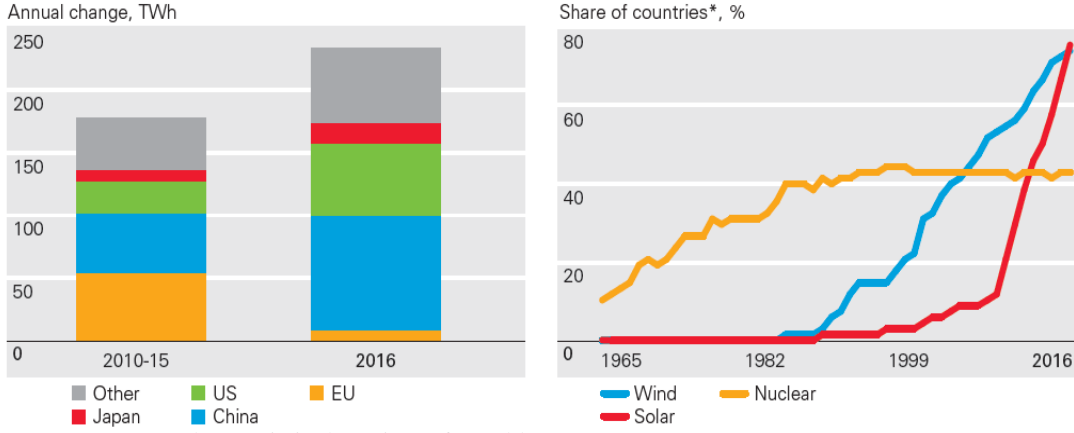
Kaynak: IEA (2018c). Key World Energy Statistics 2018. International Energy Agency, 7.

Çin, enerji güvenliği bağlamında enerji ithalatının daha da artmasını önlemek ve dolayısıyla enerjiyi daha ucuza mal ederek ticarete rekabet gücünü artırması bakımından yenilenebilir enerji kaynaklarına son yıllarda muazzam yatırımlar yapmaktadır. Çin’in yenilenebilir enerji kaynaklarına yatırım yapmasının diğer nedenleri ise, kömür kullanımına bağlı artan hava kirliliğidir. Özellikle ekonomik kalkınmaya paralel olarak artan orta sınıfın daha temiz bir çevre beklentileri de bunda etkili olmaktadır. Buna ek olarak küresel çevreci baskılar sonunda imzalanan Kyoto Protokolü ve Paris Anlaşmasına taraf olan Çin’in çeşitli sorumlulukları üstlenmesi, beraberinde alternatif enerji kaynaklarına yeni yatırımlar yapma zorunluluğunu getirmektedir. Son olarak Çin, dünyada otomotiv sektörü gibi hızla büyüyen ve gelecekte de muhtemelen en büyük sanayi sektörlerinden birisi haline gelerek yenilenebilir enerji kaynakları alanında dünyadaki en büyük ihracatçı ülke olma niyetidir. Bu bağlamda Çin, AB ülkeleri ile Orta Asya’da enerji kaynakları açısından yetersiz olan Kırgızistan ve Tacikistan’a gibi pek çok devlete yenilenebilir enerji kaynakları alanında ciddi yatırımlar yapmaktadır. Tezin son bölümünde, Çin’in enerji fakiri olan ülkelere bile enerji yatırımlarını nasıl başarıyla gerçekleştirdiği açıklanacaktır.

Bugün İsveç, Danimarka, Kosta Rika ve İzlanda gibi birçok ülke neredeyse elektriğinin tamamını yenilenebilir enerji kaynaklarından elde etmektedir. Benzer şekilde gelecekte pek çok ülke de çevreye zarar veren ve oldukça maliyetli olan fosil yakıt

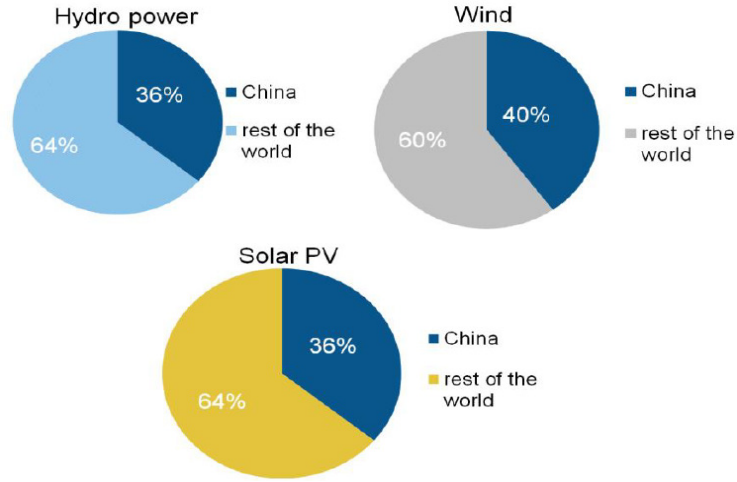
kullanımını en aza indirmeyi hedeflemektedirler. 2007’de dünyanın en fazla sera gazı üretici haline gelen Çin, 2012’de dünyadaki toplam sera gaz salınımının ¼’ünü tek başına üretir hale geldi ki Çin’deki sera gazının %85’i karbondioksittir (Kroeber: 2017: 214). Özellikle çelik, demir ve çimento gibi yüksek miktarda salınımaya yol açan ağır endüstrinin ihracatta önemli yer tutması Çin’i bu açıdan zorlamaktadır. Yine de 3 Ocak 2007’de Çin Devlet Konseyi, “Çin’in Ulusal İklim Değişikliği Programı” (*China’s National Climate Change Program*) adında yayınladığı belge ile hem enerji tüketiminin Gayri safi yurt içi hasılaya (GDP) olan oranı düşürmeyi hem de daha az fosil daha çok yenilenebilir enerji kaynakları kullanmayı amaçlamıştır (Wang, Li ve Wu, 2014: 148).

Ekonomik açıdan bakıldığında ise, enerji ithalatındaki yüksek faturalar ve bağımlılıklar, devletleri daha ucuz ve güvenilir alternatif enerji kaynaklarına yöneltmiştir. Özellikle çevresel faktörlerden dolayı kömür tüketiminde sınırlamaya giden Çin, bu açığı daha fazla doğal gaz ve LNG ithalatıyla doldurmaya başlamıştır. En azından bu açığın kapatılması için, alternatif enerji kaynağı olarak temiz enerji kaynaklarına son yıllarda büyük yatırımlar yapmaktadır. Çin, güneş panelleri ile elektrik üretimi yatırımlarında dünyada ilk sırada yer almaktadır. Özellikle ucuz iş gücü sayesinde dünyada güneş panellerinde tekelleşen Çin, bu alanda hem enerji güvenliğini tesis etmektedir hem de dünyada yeni pazar şansı yakalamıştır. Doların her 1 kuruş artışında enerji maliyetleri de aynı miktarda artmaktadır. Ancak yenilebilir enerji kaynaklarına yapılacak yatırımlar, hem istihdam sağlayacak hem de dışa bağımlılığı azalttığı ölçüde enerji güvenliğine de katkıda bulunacaktır. Ucuz enerji, tüm sektörlerde dünyanın geri kalan ülkeleriyle daha kolay rekabet etme şansını da vermektedir. Özellikle ihracata dayalı bir büyüme sağlayan Çin için ucuz ve kolay elde edilir enerji, aslında enerji güvenliğinin de merkezini oluşturmaktadır. Küresel krizler ya da savaşlar yüzünden enerji arzında yaşanabilecek sıkıntılar, Çin için bir beka sorunudur. Bu yüzden Çin, enerji kaynaklarını yenilebilir kaynaklarla çeşitlendirmek zorundadır. 2015-2017 arasındaki enerji yatırımları incelendiğinde, dünyada doğrudan yatırımın en fazla arttığı sektör güneş enerjisi yatırımları olurken, yatırımların hızla düştüğü sektör ise kömürdür. Bu da yeşil bir dünya için olumlu bir gelişmedir.

Grafik 2.3: Dünyada Yenilebilir Enerji Üretimi (TWh) ve Yatırımları

Yenilebilir enerji üretimi açısından yukarıdaki grafikler incelendiğinde, son 15 yılda bu sektörde en fazla yatırımın AB ve Çin tarafından yapıldığı görülmektedir. Son dönemdeki yatırımları daha net anlamak için sadece 2016 yılına bakıldığında ise, dünyada Çin ve ABD'nin artık daha fazla yenilebilir enerjiye yatırım yaptıkları anlaşılmaktadır. Ayrıca yenilebilir enerji kaynakları içinde de en fazla yatırımın güneş panellerine yapıldığı da görülmektedir. Riskli olan nükleer enerjinin yatırım oranları ise azalma eğilimindedir.

Dünyada yenilenebilir enerji kaynaklarına en fazla yatırım yapan ülke Çin'dir. Çin, sadece 2014-2015 arasında yenilebilir enerjiye yaptığı yatırımı %17 oranında artırarak toplamda 102.2 milyar dolar harcamıştır (IEEFA, 2017: 1). Çin, artan ekonomik gücü sayesinde öz kaynaklarını kullanarak ciddi yatırımlar yapabilmektedir. Yenilebilir enerji sektöründeki en büyük problem finansmandır. Bu açıdan eli kuvvetli olan Çin, dünyada bir adım öndedir.

Kaynak: IEEFA (2017). China's Global Renewable Energy Expansion. Institute for Energy Economics and Financial Analysis, 5.

Şekil 2.3: 2015-2021 Yılları Arasında Çin ve Dünyadaki yenilenebilir Enerji Kapasitesi Oranları

Çin, başta rüzgâr ve güneş olmak üzere, yenilenebilir enerjideki hemen hemen tüm sektörlerde dünyada lider olmuş durumdadır. Çin, dünyadaki yenilenebilir enerji kaynaklarının 1/3'ü kadarını tek başına üretse de bu miktar toplam tükettiği enerjide ciddi bir yer kaplamamaktadır. Benzer durum küresel veriler incelendiğinde de aynıdır. TP (2017: 6)'ün 2015 verilerine göre, yenilenebilir enerjinin toplam enerjideki payı sadece %3,2'dir. Ancak mevcut yatırımların devam ettirilmesi durumunda uzun vadede fosil yakıtlar gibi bir kullanım oranına ulaşacağı da açıktır. Özellikle fosil yakıtlara ciddi oranda bağımlı olan Çin, bu alanda katalizör olmaya da devam edeceği görülmektedir.

Son yıllarda yenilenebilir enerji yatırımlarına paralel olarak Çin gibi enerji ithal eden ülkelerde elektrikten daha fazla tasarruf sağlayacak enerji verimliliği yatırımları da hızla artmaktadır. Enerji verimliliği sayesinde enerji kullanımında sağlanan rekabet, hem ithal enerji yükünü azaltmakta hem de ucuz enerji sayesinde rekabet koşullarını da iyileştirmektedir. Enerji verimliliğini artırmak için AB ülkeleri, ABD ve Çin (2004'de dâhil oldu) gibi 40'tan fazla ülkede uygulamaya giren enerji etiket sistemiyle, ülkeler bir taraftan enerji tasarrufu sağlayan teknolojik ürünler geliştirirken, diğer taraftan da tüketicilerin bu tür ürünleri tercih etmesiyle birlikte çevreye dost enerji ürünlerine bir standardizasyon getirilmesi amaçlanmıştır (Zhana, Jua ve Liua, 2011: 2309). Son yıllarda bilinçli tüketicilerin artmasıyla, daha az elektrik tüketen elektronik eşyalara olan talep de artmaktadır. 2016'ya göre %3 (8 milyar \$) artışla 2017'de dünyada enerji verimliliğine toplamda 236 milyar dolar harcanmıştır (IEA, 2018b: 27). Yine 2018 Dünya Enerji Yatırımları Uluslararası Enerji Ajansı raporu incelendiğinde, en fazla

enerji verimliliği yatırımı %59 (140 Milyar \$) ile binalarda ve %26 oranında da ulaşım sektöründe yapılmıştır. Sektörün hızla büyümesi de enerjiye hızla artan talebin en azından biraz daha makul seviyelerde kalmasını sağlayabilir. Bu açıdan enerji verimliliği en az yenilebilir enerji kaynakları kadar önemlidir ve dünyada daha fazla fosil yakıtların tüketilmesinin önüne geçebilir.

2.2. Çin Dış Politikasında Enerji Güvenliği Yaklaşımı

Sanayi devrimi sonrasında petrolün bulunmasıyla enerji kaynakları üzerinde ve de bu enerjinin taşındığı güzergâhlarda söz sahibi olmak hep bir uluslararası güç mücadelesine sahne olmuştur (Karaca, 2004: 126). Çin'deki enerji güvenliğinin hikâyesinin başlaması da tarihte görülen diğer gelişmiş ülkelerin enerji kaynaklarına olan ihtiyacın artmasıyla benzerlik göstermektedir. Diğer bir ifadeyle günümüzde Çin'in enerji oyunu ya da rekabeti içerisinde anılmaya başlamasının en büyük nedeni, artan endüstriyel kapasitesiyle dünyanın en büyük enerji ithalatçısına dönüşmüş olması ve milli petrol şirketleriyle enerji kaynakları üzerindeki faaliyetlerini ve yatırımlarını artırmak zorunda kalmasındandır. Tükettiği enerjinin yaklaşık 2/3'ünü ithal eden Çin, enerjiye bağımlı bir ülke durumundadır. Bundan dolayı bir taraftan enerji ithal edeceği enerji ürünlerinin farklı bölge ve güzergâhlardan ülkesine getirmenin yollarını ararken, diğer taraftan da giderek enerjiye aşırı bağımlı kalmamak için hem kendi öz kaynaklarını artırmaya çalışmakta hem de alternatif enerji kaynaklarına muazzam yatırımlar yapmaktadır.

Deng döneminde başlayan ekonomik kalkınmayla birlikte, endüstriyel kapasitenin yanı sıra şehir nüfusu ve hayat standartlarının artması enerji tüketimini hızla artırmıştır. Böylece ilk kez 1993 yılında enerji ithal etmeye başlayan Çin, günümüzde dünyada en fazla enerji ithal eden ülke durumundadır. 93'te petrol, 2007'de doğal gaz ve 2009'da kömür ithalatçı olan Çin, tüm fosil yakıtlarda dışa bağımlı bir ülkeye dönüştü (Wu, 2014: 4). Deng döneminde başlayan hızlı ekonomik kalkınma sonrasında 2006'ya gelindiğinde, Çin küresel enerjinin %15'ini tek başına tüketir hale geldi ve yine 2000'de günde 4.8 milyon varil tüketirken 2014'de bu rakam 11.2 milyon varile kadar çıktı (Baloo, 2017: 46). İlk kez bu yıllarda, Çinli liderler ciddi manada enerji sorunu ülkenin en önemli çekirdek meselelerinden biri olarak görmeye başladılar (Leung, 2011: 1332). 2009'da ise enerji ithalatında bağımlılığın %50'yi geçmesi, enerji güvenliği meselesini ülkenin en önemli sorunlarından birisi haline getirmiştir (Karaca, 2012: 98). Sürekli katlanan enerji faturaları ülke ekonomisi için ciddi bir tehdit haline gelmişti. 1990'lı ve 2000'li yıllarda ortalama %10 büyüyen ve günümüzde de ortalama %6

üzerinde büyüme rakamlarına sahip olan Çin, ABD-Çin ticaret savaşından olumsuz etkilense de yine yüksek oranlarda büyüyeceği öngörülmektedir. Dolayısıyla enerji güvenliği, Çin'in birincil meselelerinden birisi olmaya devam edecektir. Karaca'ya (2012: 99) göre, Çin'in enerji güvenliğinde altı önemli risk vardır:

- 1) İthal ettiği petrolün %70'ini ABD donanmasının aktif olduğu deniz yollarından gerçekleştirilmesi
- 2) Yeni ve çeşitli enerji kaynakları yaratmada yaşanan sıkıntılar
- 3) İç üretimin en fazla olduğu Doğu Türkistan'daki siyasi istikrarsızlık
- 4) Küresel enerji fiyatlarını belirlemede etkin olamaması
- 5) Küresel iklim değişikliği ve hava kirliliği konusundan artan küresel baskılar
- 6) Doğu ve Güney Çin Denizi ile Tayvan Boğazındaki çatışma olasılığının artması

2012'de yayınlanan Çin Enerji Güvenliği Politikasında, Çin'in başlıca enerji politikaları açıkça belirtilmiştir (China Government, 2012: “doğal kaynakları korumaya öncelik vermek, iç üretime güvenmek, farklı gelişmeleri teşvik etmek, çevreyi korumak, bilimsel ve teknolojik yenilikleri desteklemek, reformu derinleştirmek, uluslararası işbirliğini genişletmek ve halkın hayat standartlarını geliştirmek olacaktır.” Bu bağlamda Çin, dünyadaki enerji kaynaklarının 3/4'üne sahip olan Ortadoğu ve Avrasya bölgelerindeki ülkelerle olan ilişkilerini geliştirmektedir. Özellikle denizlerdeki üstün Amerikan egemenliğinden dolayı, Çin daha güvenilir ve sürekli enerji kaynaklarına ulaşabilmek için Avrasya bölgesindeki enerji kaynaklarına son zamanlarda daha da fazla ilgi göstermektedir. Benzer şekilde deniz yolları üzerinde de alternatif yollar geliştirerek olası bir Amerikan engellemesine karşı, Myanmar gibi ara hatlarla da Hint Denizinden boru hattıyla ülkesine enerjiyi getirecek projeleri hayata geçirmeye çalışmaktadır. Diğer bir ifadeyle, bir yandan Avrasya bölgesinde zengin enerji kaynaklarına sahip olan Rusya ve Orta Asya ülkelerinden temin ettiği enerjiyi daha da artıracak yeni boru hattı projelerini inşa ederken; diğer taraftan Malakka Boğazı ve GÇD'deki güvenlik zaafalarını göz önünde bulundurarak Myanmar ve Pakistan üzerinden boru hatları ile enerjiyi güvenle taşıma projeleri geliştirmektedir. Bu durum, Çin'in neorealist bağlamda, ABD ile daha uzun yıllar bir güç yarışına giremeyeceği ve bundan dolayı alternatif yollara ve bölgelere yöneldiğini de göstermektedir. Ayrıca enerji yollarının merkezinde olan ve Türkistan bölgesine açılan kapısı Doğu Türkistan'ın kalkınmasına da önem verilmektedir.

Ayrıca Çin'in bölgesinde ve deniz aşırı bölgelerde giderek aktif rol oynamaya başlaması, Çin'in dış politikada sürekli bir argüman olarak kullandığı barışçıl kalkınma politikasını da zaafa uğratabilir. Her ne kadar Çinli yöneticiler, dış politikada ısrarla

hegemonya arayışında olmadıklarını ve barışçıl kalkınmadan yana olduklarını iddia etseler de enerji piyasasında hızla kendilerine yer açmaları, küresel rekabetin en sert yaşandığı sektörde ciddi bir sorun teşkil etmektedir. Bunda dolayı Çin, sistem içinde uyumlu hareket ettiğini gösterebilmek için enerji sektöründe finansal devletçilik araçlarını kullanmayı daha çok tercih etmektedir. Özellikle 250 milyar doları aşan askeri güç kapasitesine rağmen hala ABD ve müttefikleriyle deniz aşırı bölgelerde küresel kaynaklar üzerinde askeri bir rekabete girmesinin mümkün olmaması da diğer bir nedendir. Çin'in denizaşırı bölgelerindeki etkinliklerine bakıldığında, Güney Sudan örneği haricinde doğrudan askeri güç varlığını kullanarak herhangi bir enerji anlaşmasında bulunduğunu söylemek zorlayıcı bir yorum olacaktır. Yine de Çin, caydırıcı bir güç olabildiğini de göstermek için özellikle Orta Asya ve GÇD üzerinde revizyonist adımlar atabileceği ve bu yakın coğrafyasında ABD'ye karşı müsamaha göstermeyeceği de aşikardır. Örneğin 15 Kasım 2019'da Singapur'daki ASEAN Zirvesinde konuşan Filipinler Devlet Başkanı Duterte, ABD'nin bölgede çoktan gerçekleşmiş olan Çin varlığını artık kabul etmesini ve bölgede çatışmaya yol açabilecek askeri tatbikatlardan kaçınması gerektiğini söylemiştir (Dancel, 2018). Her ne kadar Amerika, bölgedeki donanma gücüyle bu durumun *de facto* bir hal almasını istemese de bölge devletlerinin çoğu aslında bunu kabullenmişlerdir. Bu sebeple Çin, askeri güç kapasitesini çok daha fazla etkin olduğu ve bu gücü kolayca harekete geçirebileceği Avrasya bölgesindeki enerji yatırımlarını artırması rasyoneldir.

Her şeye rağmen Çin, şimdilik askeri alanda yeterince aktif olamaması, enerji güvenliğini tesis etmede yatırım, ticaret, teknoloji ve fon sağlama gibi ekonomik araçları kullanmasına neden olsa da; Çin'in gelecekte enerji koridorlarını ve kaynaklarını güven altına almak için daha fazla askeri güce başvurmak zorunda kalacağı da unutulmamalıdır (Öğütçü, 2017: 175). Çin, hâlihazırda en fazla enerjiyi deniz yollarıyla temin etmektedir. Çin'in Ortadoğu ve Afrika ülkelerinden gemilerle taşıdığı enerji kaynaklarının yine stratejik boğazlar ve Hint okyanusu üzerindeki güçlü Amerikan donanması kontrolünde yapılıyor olabilmesi, Çin'in donanma gücünü artırmasını da zorunlu kılmaktadır. Bu sebeple Çin'in başta Asya Pasifik olmak üzere zamanla Hint Okyanusu ve Arap Denizlerinde de güçlü Amerikan donanmasıyla rekabet edebilecek güçlü bir donanmaya sahip olması gerekmektedir. Enerji güvenliği, Çin'in uluslararası sistemle pazarlık konusu yapabileceği bir konu değildir. Bundan dolayı enerji tedariki ciddi bir engellemeyle karşılaşarsa, Çin ülkenin bekası için askeri tedbirlere de başvurmak zorunda kalabilir. Son ticaret savaşında da görüldüğü üzere, devletlerin en kötü senaryolara hazır olması ve ona göre hazırlanmasını zorunlu kılan neorealist yaklaşım bağlamında Çin dış politikasında enerji güvenliği kendine yer

bulmaktadır. Çin, bir taraftan Avrasya üzerinde alternatif enerji yolları geliştirirken diğer taraftan da askeri güç kapasitesini her yıl yaklaşık %10 oranında artırarak caydırıcı güç olma niyetindedir. Bu sebeple son zamanlarda sıkça kamuoyunda gündeme gelen GÇD sorunu ya da Tayvan'ın egemenliği meselelerinde çözümün zorlaşmasındaki en büyük nedenlerden birisi, küresel enerji güvenliği ve rekabeti hususu olduğu da unutulmamalıdır. Özellikle Amerika ile ikili ilişkilerde önemli rol oynayan bu sorunlar, “Çin'in enerji güvenliği bağlamında yakın çevresi: GÇD ve Tayvan Boğazı” adlı bölümde ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

Çin'in enerji güvenliğini tesis etmedeki önemli araçlardan birisi de kendi öz kaynaklarını daha etkin kullanabilme politikasıdır. Böylece dışa bağımlılığını biraz olsun düşürerek, dış politika karar alma sürecinde daha rasyonel adımlar atma amacı vardır. Çin, artan çevresel kirliliğin önüne geçebilmek için kömür kullanımını daha da artırmak yerine daha çevreci olan doğalgaz kullanımı tercih etmektedir. 2012'de yayınlanan Çin Enerji Güvenliği Politikası belgesinde, Çin'in bir taraftan enerji tüketimini düşürecek ve çevreye daha dost teknoloji ve ürün çeşitlerine yönelik projeler geliştirmeyi amaçlarken diğer taraftan da sürekli artan enerji talebi ve uluslararası enerji rekabetinden dolayı büyük zorluklarla karşı karşıya kalacağı açıkça belirtilmektedir (China Government, 2012). Çin, artan enerji arzını çevre kirliliğine yol açmayacak şekilde düzenlemek isterken, diğer taraftan da buna da ek olarak artan ithalat ile mücadele edebilmenin arayışı içindedir. Bu bağlamda Çin, yenilenebilir enerji kaynaklarına dünyada en fazla yatırım yapan ülke konumundadır.

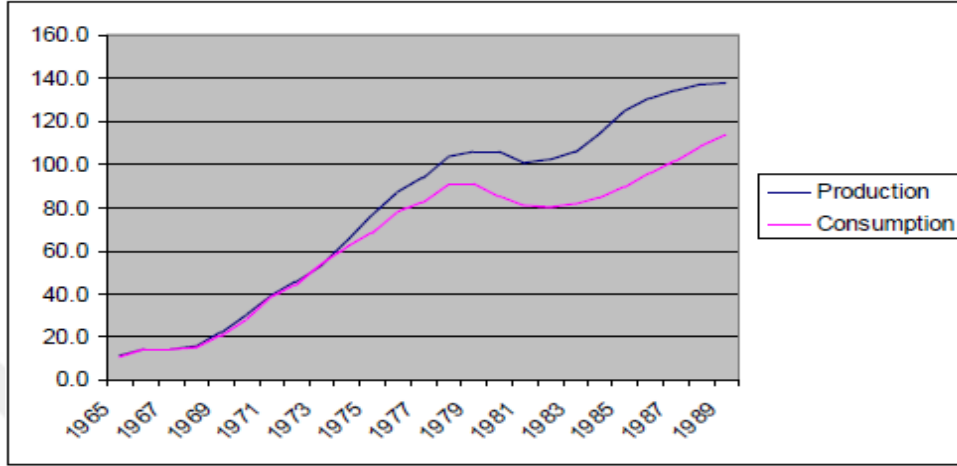
Kısaca, Çin enerji güvenliği altı önemli sütuna dayanmaktadır: 1) “dışa açılım” (*going out*) politikasının uygulanması; 2) ithal enerji kaynaklarının çeşitlendirilmesi, yeni ithal edilecek ülkelerin ve alternatif enerji yollarının bulunması; 3) küresel rekabet şartlarına ayak uyduracak hâkim milli petrol şirketleri inşa edilmesi; 4) petrol diplomasisinin yürütülmesi; 5) milli petrol gemi flosunun kurulması ve açık denizlerdeki donanmanın genişletilmesi ve son olarak 6) milli enerji fonunun yaratılmasıdır (Kong, 2010: 61). Amaç, bağımlı olunan enerji arzının sorunsuz şekilde temin edilmesidir. Bu amaç doğrultusunda Çin, dış politikada rasyonel politikalar geliştirerek sistemde kendisine avantajlar ve kazanç sağlamayı hedeflemektedir.

2.2.1. Çin'in Enerji Üretim/ Tüketim İlişkisi

Çin'in enerji güvenliğini tesis etme yollarını ele almadan önce, bu güvenlik ihtiyacını doğuran Çin'in enerji üretim ve tüketim değerlerinin nicel veriler eşliğinde değerlendirilmesi gerekmektedir. Çin'in enerji güvenliğinin ortaya çıktığı yıllar Soğuk

Savaş sonrası döneme denk gelmektedir. Bu döneme kadar Çin, aşağıdaki grafikte de görüldüğü üzere enerjide kendisine yeten bir ülkeydi.

Grafik 2.4: Çin'deki 1965-89 Arasındaki Petrol Üretimi ve Tüketimi

Kaynak: Meidan, Michal (2016). The structure of China's oil industry: Past trends and future prospects. The Oxford Institute for Energy Studies, OIES PAPER: WPM 66, 7.

Çin Halk Cumhuriyeti, 1965-1993 yılları arasında enerjide kendi kendine yeten bir ülkeydi. Özellikle 70'li yıllardan itibaren üretimi ile tüketimi arasındaki fark daha da açılmıştır. Bundaki en büyük sebeplerden birisi, özellikle Mao döneminde ülkenin bir tarım toplumuna çevrilmesidir. Ülkede her ne kadar endüstriyel tesisler olsa da bunlar daha çok iç tüketimde kullanılmaktaydı ve ülkenin ekonomisini dışa açacak mahiyette değildi. Ancak Deng Şiaoping'in iktidara gelmesiyle birlikte başlayan reform ve açılım hareketlerinin üretime yansısıyla birlikte ülkede ciddi bir değişim yaşandı. Feodal dönemden sanayi toplumuna geçen İngiltere'deki gelişmelere benzer süreçler yaşandı. Daha fazla fabrikanın açılmasıyla birlikte köyden şehirlere ciddi oranlarda nüfus hareketliliği başladı. Çin, ucuz iş gücü sayesinde bir taraftan artı değerle ekonomisini daha fazla güçlendiren diğer taraftan da yabancı yatırımcıların cazibe merkezine döndü. Özellikle 2001 yılında DTÖ üyeliğiyle küresel liberal sistemle uyumlu hale getirilen ekonomi, hem yatırımların önündeki engelleri kaldırdı hem de Çin'in tarihte görülmeyecek hızda ticaret fazlası vermesine olanak sağladı. Özellikle dünyada demir çelik gibi ağır sanayi ürünlerinde katalizör olmaya başlayan Çin, giderek enerji arzı problemi yaşamaya başladı.

Tablo 2.4: Çin'in 1990-2009 Arasında Petrol Üretim, Tüketim ve Bağımlılık Oranları

	Oil production Mt	Oil consumption Mt	Oil imports Mt	Oil exports Mt	Net oil imports Mt	Import dependency %
1990	138.3	114.9	7.6	31.1	-23.5	-20.5
1991	141.0	123.8	12.5	29.3	-16.8	-13.6
1992	142.1	133.6	21.2	28.6	-7.3	-5.5
1993	145.2	147.2	36.2	25.1	11.1	7.5
1994	146.1	149.5	29.0	23.8	5.2	3.5
1995	150.1	160.6	36.7	24.5	12.2	7.6
1996	157.3	174.3	45.4	27.0	18.4	10.6
1997	160.7	194.1	67.9	28.2	39.7	20.5
1998	161.0	198.2	57.4	23.3	34.1	17.2
1999	160.0	210.7	64.8	16.4	48.4	23.0
2000	163.0	224.4	97.5	21.7	75.8	33.8
2001	164.0	228.4	91.2	20.5	70.7	31.0
2002	167.0	247.9	102.7	21.4	81.3	32.8
2003	169.6	271.3	131.9	25.4	106.5	39.3
2004	175.9	317.0	172.9	22.4	150.5	47.5
2005	181.4	325.3	171.6	28.9	142.8	43.9
2006	184.8	348.8	194.5	26.3	168.3	48.2
2007	186.3	366.5	211.4	26.6	184.8	50.4
2008	190.4	373.2	230.2	29.5	200.7	53.8
2009	198.8	408.3	251.5	33.1	218.4	53.5

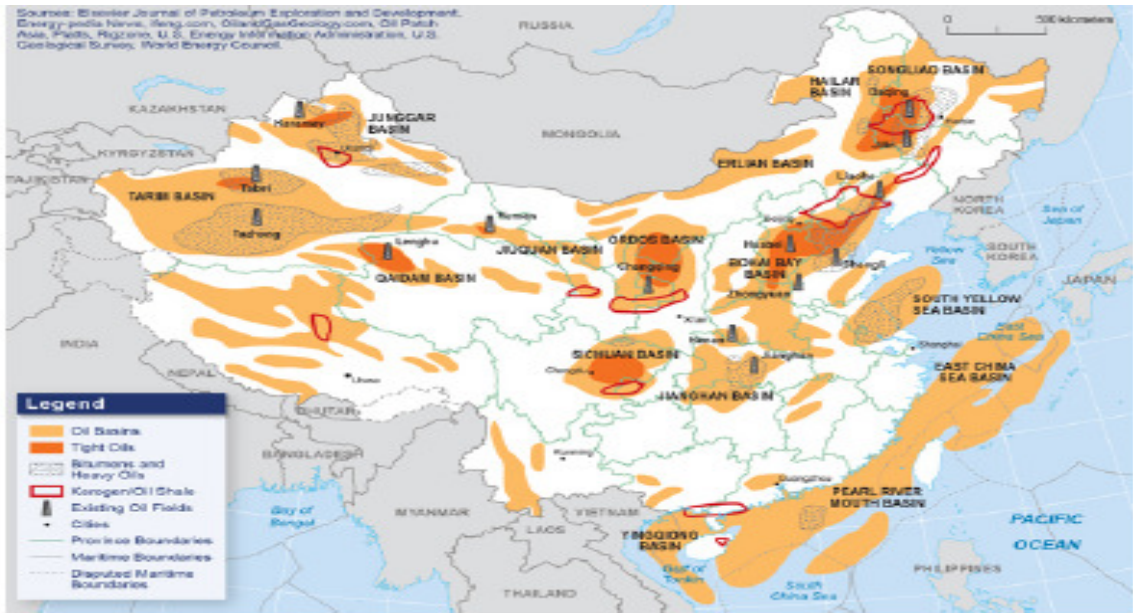
Kaynak: Leung, Guy C.K. (2011). China's energy security: Perception and reality. Energy Policy 39, 1331.

1990 sonrasında Çin'in petrol üretim tüketim değerlerine bakıldığında ise, petrol ithalatının hızla arttığı ve 93 yılında ilk defa net bir ithalatçıya dönüştüğü görülmektedir. Çin, artık ürettiğinden daha fazla tüketen bir ülkedir. Uzun yıllar %10'ları geçen büyümesiyle Çin, 2009'a gelindiğinde petrolde ürettiğinin tam iki katından daha fazlasını ithal eden bir ülke oldu. 2000'li yıllarda yaşanan bu gelişmeler, Çin için enerji güvenliğinin dış politikada temel bir güvenlik sorunu olmasına yol açtı.

Günümüzde ise Çin, hali hazırda dünyanın en fazla enerji ithal eden ülkesidir. Enerji üretiminin gerekli talebi karşılamasının mümkün olmaması, Çin'i tam bir enerji bağımlısı ülkeye çevirmiştir. Global Energy Statistical Yearbook 2018 (Enerdata, 2018) verilerine göre; 2017'de Çin, 194 milyon varil petrol üretirken 564 milyon ton tüketti; doğalgaz üretimi 147 milyar m³ iken tüketimi 238 milyar m³ gerçekleşti; kömür ve diğer enerji kaynaklarında 3349 milyon ton üretirken 3607 milyon ton tüketti; ve son olarak da yıl boyunca 6529 Twh (terewatt hour/saat) elektrik üretimi gerçekleştirirken 5683 Twh elektrik tüketti ve bunun da %6.27'sini rüzgâr ve güneş gibi alternatif enerji kaynaklarından temin etmiştir. Üretim ile tüketim arasındaki ciddi farklar, Çin'in enerji ithalatına ne kadar bağımlı olduğunu göstermektedir. Dahası yıldan yıla tüketim oranlarının üretimden daha fazla artması, Çin'i daha fazla zorlamaktadır. Örneğin, 2016'da doğalgaz tüketimi %6,4 artışla 224 milyar m³ olurken, iç üretimi %2,2 artışla

150 milyar dolara ulaşmış ve bu yüzden Çin de sadece 2016'da Çin'in doğalgaz ithalatı %22 artışla 75 milyar m³'e ulaşmıştır (EG, 2019).

Çin'in enerji ithalatına olan bağımlılığını azaltmadaki önlemlerden birisi de şüphesiz iç üretim yatırımlarını (*domestic energy investment*) artırmaktır. Bunlardan birisi daha önce ayrıntılı olarak bahsedilen güneş, rüzgâr, nükleer ya da hidroelektrik gibi alternatif enerji kaynaklarının artırılmasıdır. Diğeri ise, mevcut petrol ve doğalgaz kaynaklarındaki kapasitenin artırılması ve yeni enerji kaynakların keşfedilmesidir.

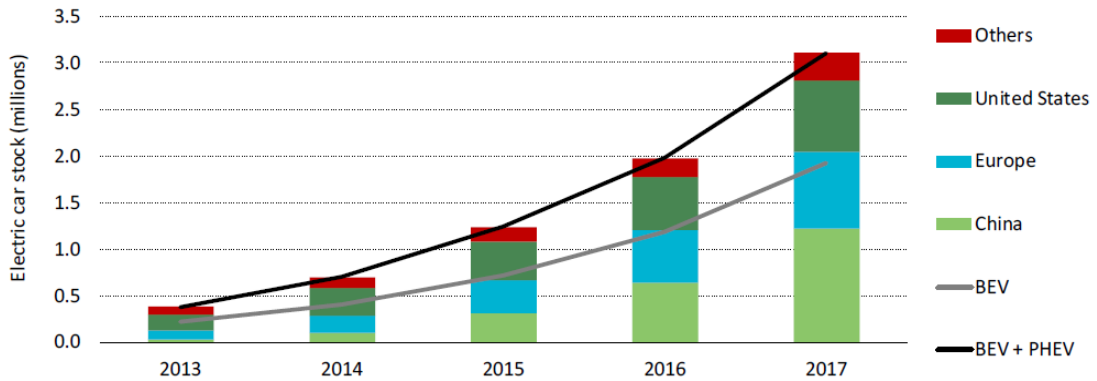
Kaynak: EIA (2015). China Full Report. U.S. Energy Information Administration, 10.

Harita 2.1: Çin'deki başlıca Petrol Sahaları

Çin'in petrol ve doğalgazı çıkardığı başlıca üretim merkezleri, Doğu Türkistan, Daqing, Tarim, Qaidam, Shengli, Shaanxi-Gansu-Ningxia ile GÇD ve Bohai körfezidir (Lewis, 2007: 10). Haritada da görüldüğü üzere, enerji rezervlerinin önemli bir kısmı Tayvan Boğazı ile GÇD üzerinde yer almaktadır. Ancak bölge denizleri üzerindeki egemenlik mücadelesinin birden fazla devlet arasında bir soruna dönüşmüş olması ve güçlü Amerikan donanmasının bölgedeki varlığı, Çin'in bu denizlerdeki rezervlerden yeterince faydalanamamasına neden olmaktadır. Bu yüzden Çin, bölgedeki donanma gücünü artırmakta ve özellikle kendisine kıyasla daha güçsüz ülkelerin yer aldığı GÇD üzerinde yapay adalar inşa ederek buradaki hâkimiyet alanını genişletme niyetindedir. Ancak Amerikan savaş gemileri bölgede sürekli devriye atarak, mevcut statükonun Çin lehine değiştirilmesinin önüne geçmeye çalışmaktadır. Bölgedeki tahmin edilen enerji rezervleri o kadar fazla ki uluslararası ilişkiler disiplinindeki uzmanlarca, bölgesel çatışma riskinin en fazla olduğu noktalardan birisi olarak gösterilmektedir.

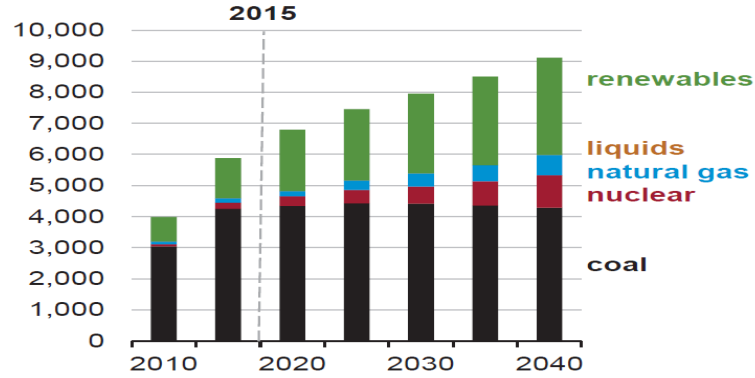
Artan endüstri üretimine paralel olarak ekonomik refah ve tüketim alışkanlığının yükselmesi, zaten kalabalık olan Çin nüfusundaki iç enerji tüketimini daha da artırmaktadır. 1 milyar 437 milyon nüfusa sahip Çin'in 2029'da 1 milyar 441 milyon nüfusa ulaştıktan sonra nüfusunun azalmaya başlayacağı öngörülmektedir (WPR, 2019). Yani sadece nüfusa dayalı enerji tüketiminin bile uzun yıllar daha devam edeceği ortadadır. Nisan 2017 itibariyle, Çin'deki araba sayısı 300 milyonu geçerek neredeyse Amerikan nüfusuna yaklaşmıştır ve dünyadaki en kalabalık trafiğe sahip olan 25 ilden 10 tanesi sadece Çin'dedir (Zheng, 2017). Tüm bunlar hem enerji tüketiminde sürekli bir artışa neden olurken, diğer taraftan da çevresel kirliliği artırmaktadır. Bu nedenle son yıllarda Çin'de elektrikli araç sayısında ve yatırımlarında da hızlı bir artış görülmektedir. 2017'de dünyadaki 3 milyonu geçen elektrikli araç sayısını yaklaşık 1.23 milyonunun (yaklaşık %40'ı) Çin'de olduğu görülmektedir. Ancak Çin'in devasa nüfusu ülkedeki araba sayısı ile kıyaslandığında, toplam sektör içindeki elektrikli araçların payının daha %2,2 olduğu görülmektedir. Yani Çin'deki ulaşım sektöründeki fosil yakıtların kullanım oranı hala çok yüksektir. Ancak yine de her yıl ortalama iki kat büyüyen sektördeki araç sayısı, gelecek için ümit vermektedir.

Grafik 2.5: 2017'de Dünyadaki Elektrikli Araba Sayısı

Kaynak: IEA (2018d). Global EV Outlook 2018. International Energy Agency, 19. (*Bev: Batteryelectricvehicles), (Phev: plug-in hybrielectricvehicle).

Ayrıca artan elektrik enerji ihtiyacının da özellikle temiz enerji kaynaklarından temin edilmek istenmesi, Çin'in enerji güvenliği yaklaşımında açıkça görülmektedir. Bu bağlamda Çin, 2016'da ürettiği elektriğin %19,2'sini (1193 TWh) hidroelektrikten, %3,8'ini (237 TWh) rüzgardan, %1,2'sini (75 TWh) güneşten elde etmektedir (IEA, 2018c: 9-11).

Kaynak: EIA (2017a). *International Energy Outlook 2017*. U.S. Energy Information Administration, 83.

Şekil 2.4: Çin’de Elektrik Üretim Kaynaklarının Oranları, billion kilowatt hours

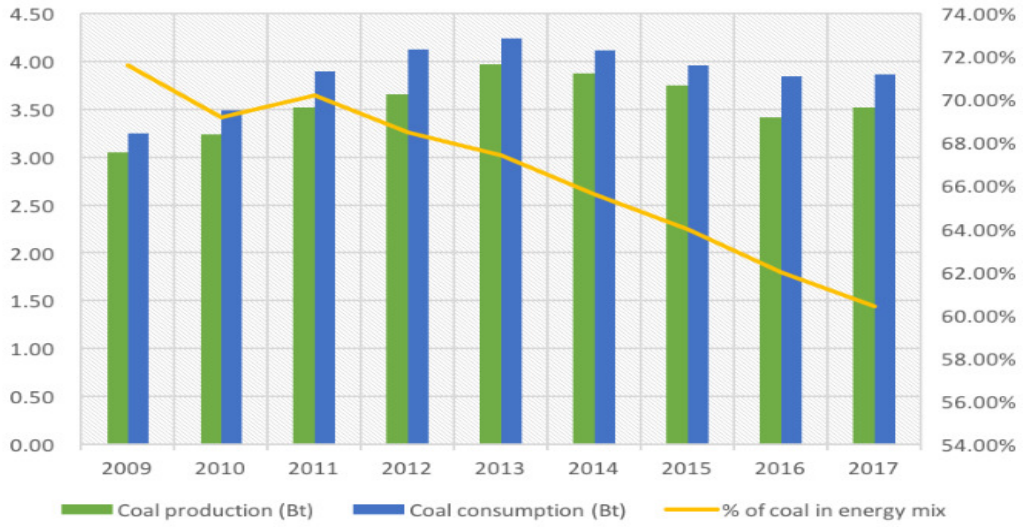
Yukarıdaki şekilde görüldüğü üzere, Çin elektrik üretiminin çoğunu kömürden elde etmektedir. Ancak Çin son zamanlarda, temiz enerji kaynaklarına yaptığı yatırımların da meyvesini yemeye başlamıştır. Nükleer enerji, rüzgâr gibi yenilenebilir enerji kaynakları ile doğalgaz kullanım oranının da sınırlandırılmaya çalışıldığı görülmektedir. Mevcut şekilde incelendiğinde, 2015-2040 yılları arasında Çin’de elektrik üretiminde kömür kullanım oranı %25 azalarak %47 seviyesine kadar düşecektir. Diğer taraftan da yenilenebilir enerji oranının 2040’a kadar %12 oranında artarak toplam enerji tüketimindeki oranın yaklaşık %35 olacağı görülmektedir. Çin, 2016’da ürettiği elektriğin sadece %3,5’ini (213 TWh) nükleer santrallerden elde etmiştir ki bu alanda elektriğinin %73,1’ini nükleer tesislerden elde eden Fransa hala dünyada lider konumdadır (IEA, 2018c: 8).

Çin’de doğalgaz kaynaklarına ulaşılabilirliğin artması ve yenilenebilir enerjiye olan yatırımlar, kömür tüketimindeki artış hızının yavaşlamasını sağlamıştır. Hükümetin maden işletme haklarını 330 günden 276 güne düşürmesi hem Çin kömürü üretiminin sadece 2016’da %7.9 (140 milyon ton) oranında ciddi şekilde düşmesine neden olurken hem de fiyatların bir yılda %60 oranında artmasına neden oldu (BP, 2017a: 5). Kömür üretimindeki özel sektöre getirilen ayrıcalıkların ve teşviklerin kısıtlanmasındaki diğer amaç da yeni kömür maden ocaklarının faaliyete geçmesinin sınırlandırılmasıdır. Ancak yine de dünyanın en fazla kömür üreten ve tüketen ülkesinin Çin olduğu unutulmamalıdır. BP raporunda (2017a: 37), 2025’e gelindiğinde dünyadaki kömürün yarısının sadece Çin tarafından tüketileceği belirtilmektedir. Böylece Çin, gelecekte de dünyanın en büyük kömür pazarı olacaktır. Çin, belirli bir endüstriyel kalkınmayı başarabildiği için, son yıllarda alternatif enerji kaynaklarına yönelebilmiştir. Oysa günümüzde Hindistan, 30 yıl öncesindeki Çin benzeri bir kalkınma hikâyesi içindedir ve giderek ciddi oranlarda artan kömür kullanımıyla, küresel ticarete rekabet etmeye

çalışmaktadır. Diğer bir ifadeyle kömürdeki aşırı kullanımın, endüstriyel kalkınmadan ekonomik güce ve enerji bağımlılığına kadar birçok yönü olduğu unutulmamalıdır.

Aşağıdaki grafik incelendiğinde, Çin'in kömür kullanım oranındaki en büyük artışın 2013'te yaşandığı ve ondan sonra bu zirve noktasına ulaşamadığı görülmektedir. Ayrıca 2017 ile 2016 arasında %0,4'lük bir kömür kullanımında artış görülse de kömürün toplam enerji kaynakları içerisindeki kömür oranının %60'lara kadar düştüğü görülmektedir. Yenilenebilir enerji kaynakları ve doğal gaz kullanımındaki artış sayesinde kömür oranındaki düşüş dengelenebilmektedir. Her ne kadar Çin, tükettiği kömür ile üretimi birbirine paralel gitmiş gibi gözüksün de artan nüfus ve sanayileşme yüzünden 2008 sonrasında kömür ithalatına başlamış ve bu da artarak devam etmektedir. Ancak şu da unutulmamalıdır ki küresel enerji fiyatlarının yeniden 100 dolar ve üzerine ulaşması halinde, ister istemez kömür kullanımında da ciddi artışları beraberinde getirebilir.

Grafik 2.6: Çin'deki Kömür Üretimi ve Tüketimi

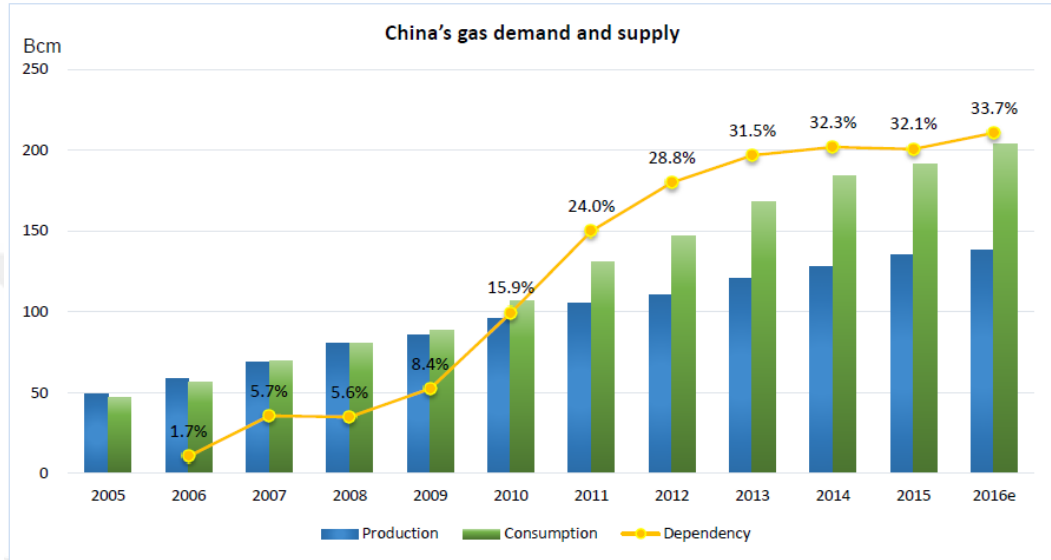

Kaynak: STATS (2018). Statistical Communiqué on National Economic and Social Development.

Kömürün endüstride fazlaca kullanımının ciddi hava kirliliğine neden olmasının doğurduğu diğer bir sonuç ise, kömür yerine doğalgaz kullanımına yönelmektir. Fakat çevrenin korunması ile doğalgazın ithal edilmesi arasındaki ikilem, karar alıcıları oldukça zor durumda bırakmaktadır. Bu bağlamda Türkmenistan ve Rusya, Çin'in boru hatları ile doğal gaz ithal ettiği ülkeler olarak öne çıkmaktadır. 2006'da Hu Jintao döneminde, Türkmenistan ile yıllık en az 30 milyar metre m³ doğalgaz kapasitesine sahip boru hattının döşenmesi için anlaşma imzalandı ve Çinli CNPC şirketi de Amu Darya Nehri bölgesinde ortak üretim yapma anlaşmasına imza attı (Lanteigne, 2007: 151). Bu bağlamda Çin, Sovyetler sonrası bağımsızlık kazanan Orta Asya ülkelerine

karşı açık diplomasi ve barışçıl ilişkiler geliştirerek, bölge ülkeleri ile olan ilişkilerini sürekli geliştirme yoluna gitmiştir (Lanteigne, 2007: 149). Böylece Çin, kömür kullanımında artışa gitmek yerine daha fazla doğal gaz ithal ederek daha çevreci bir yaklaşımı benimsemek zorunda kalmıştır.

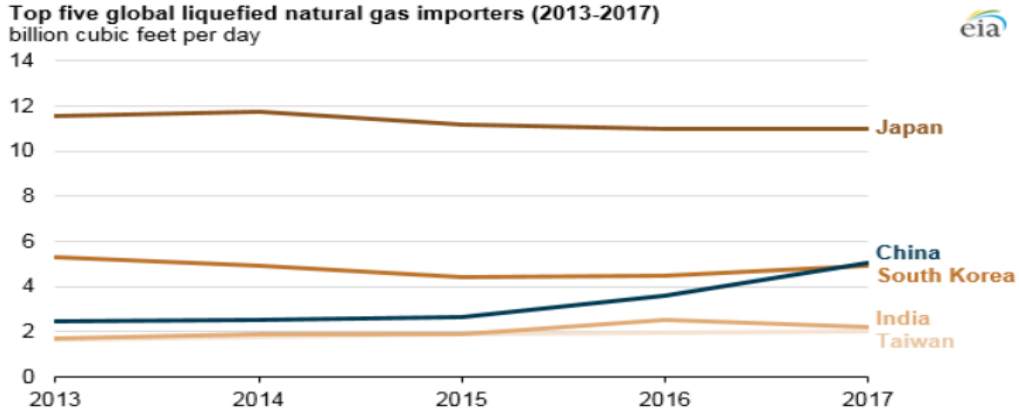
Grafik 2.7: Çin'in Doğal Gaz Üretimi ve Tüketimi

Kaynak: IEA (2018f). Natural Gas Information 2018: Overview. International Energy Agency.

Yukarıdaki grafiğe bakıldığında, Çin'in 2007'de doğal gaz ithalatının üretim miktarını geçtiği ve petrolden sonra doğalgaz da dışa bağımlı bir ülkeye dönüştüğü görülmektedir. 93'te petrole bağımlı hale gelen Çin, 2007'de de doğal gazda net ithalatçı olmuştur. 2013'ten günümüze dek, doğal gaz kullanımı özellikle kömür miktarında artışa fazla gidilmediği için daha da artmaktadır. 2006'ya kadar doğalgaz bağımlısı olmayan Çin, 2016 sonunda %33,7 oranında doğal gaza bağımlı hale geldiği gözükmektedir. 2020 itibariyle de bu oranın %40'ı geçmesi öngörülmektedir.

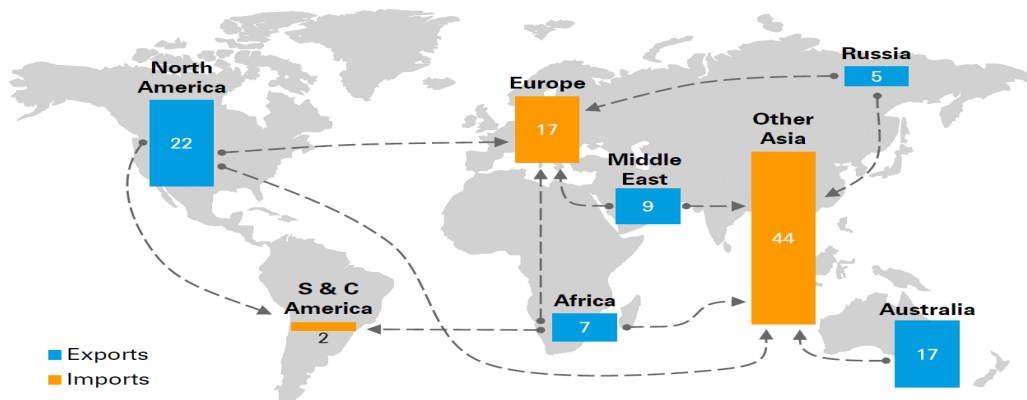
Son yıllarda enerji alanındaki en büyük yeniliklerden birisi de LNG ve elektrik depolama tesislerindeki kapasitenin artırılmasıdır. Örneğin AB üye ülkelerin kendilerine en az 90 gün boyunca yetecek enerji kaynakları depolama alanı kurma zorunluluğu vardır. Çin de bu bağlamda ciddi ilerlemeler kaydetmiştir. Devletlerin özellikle savaş gibi olağanüstü durumlarda ülkedeki temel işleyişi devam ettirebilmek için, enerji depolama kapasitelerini artırmaktadırlar. Bu bağlamda LNG'nin uygun bir depolama kaynağına dönüştürülmesi, dünyada hızla yaygınlaşmıştır. 2015 yılıyla birlikte Çin, bu alanda en fazla yatırım yapan ülkedir.

Kaynak: EIA (2018). China Becomes World Second largest LNG importer, behind Japan. <https://www.eia.gov/todayinenergy/detail.php?id=35072>.

Şekil 2.5: Bazı Asya Pasifik Ülkelerinin LNG Depolama Kapasiteleri (milyar m³)

Çin, 2017’de LNG depolama oranında Güney Kore’yi geçerek Japonya’nın ardından ikinci sıraya yükseldi. Öncelikle LNG’nin daha fazla tercih edilmeye başlaması, uzun yılları alan ve büyük masraflara yol açan boru hatlarından daha ucuza gelmesidir. Dahası olası bir gaz akışı kesintisinde, LNG depoları bir süre için gerekli enerji sevkiyatında hayattır. 2012’de ilk LNG ithalatına başlayan Çin, 2012’ye gelindiğinde 20 milyar m³ LNG satın almaya başladı ve bunun için de LNG kapasitelerini sürekli artırma yoluna gitmiştir (BP, 2013: 28). Çin’in başlıca LNG tedarikçileri ise yakın bölgesindeki Avustralya, Endonezya ve Malezya’dır. Çin’in LNG ticaretini gerçekleştirdiği tedarikçilerin önemli kısmının Pasifik Denizinde olması, GÇD’yi Çin için daha da stratejik hale getirmektedir.

Kaynak: BP (2017b). Statistical Review of World Energy 2017, 56.

Harita 2.2: 2035 LNG ihracat ve İthalatı Vizyonu

Yukarıdaki harita incelendiğinde, LNG satışının en fazla Asya Pasifik bölgesine sonra da Avrupa’ya olduğu görülmektedir. Şu anda ithal edilen gazın %32’si LNG iken,

bu oranın 2035'e gelindiğinde boru hatları ile taşınan doğal gaz miktarını yakalayarak yaklaşık %50'ye ulaşacağı öngörülmektedir (BP, 2017b: 57). Ancak bu durum, denizlere olan bağımlılığının daha fazla artmasını istemeyen Çin için çok cazip geldiği söylenemez. Bu nedenle LNG ithalinin çoğunu, askeri olarak da kendisini daha güçlü hissettiği Asya Pasifik bölgesindeki ülkelerden gerçekleştirmesi stratejiktir. Hem bu ülkelerle karşılıklı ticaret geliştirerek, ekonomik anlamda bağımlılık yaratılmakta hem de gaz sevkiyatındaki güvenliğin daha fazla temin edilmesi sağlanmaktadır. Diğer taraftan ABD'nin en büyük net LNG ithalatçısı olması da iki devlet arasındaki ticaret anlaşmalarında LNG'nin önemli bir kalem olmasını sağlayabilir. Çin'in az da olsa ABD'den yaptığı LNG ithalatının Ticaret Savaşı dolayısıyla Çin'e yönelik getirilen ek gümrük vergileriyle birlikte kesilmesi de LNG ticaretinde Çin'in ABD'ye fazla bağımlı olmaması gerektiğini de göstermektedir. Bu bağlamda dünyada önemli bir LNG ihracatçısı olan Katar'ın son zamanlarda bağımsız dış politika geliştirmesi de ABD ve onun bölgedeki Körfez ülkelerindeki müttefikleriyle arasının açılmasına neden olmaktadır. ABD'nin İran ya da Katar gibi ülkeleri dizginlemek istemesi, dolaylı olarak Çin'e yönelik bu devletlerin enerji politikalarıyla da bağımlı olduğu gerçeği göz ardı edilmemelidir. Tüm bu risklerin farkında olan Çin, milli petrol şirketleri vasıtasıyla uzun dönemli LNG sözleşmeleri yapmaktadır. Satın alma, ortaklık gibi enerji yatırımlarında kullanılan finansal devletçilik araçlarındaki milli şirketlerin rolü aşağıda ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

Tablo 2.5: Çinli Milli Şirketlerin Uzun Dönemli LNG Sözleşmeleri

Buyer/Supplier	Volume (bcm/y)	Duration	Status
CNOOC	28.0		
NWS, Australia	4.5	2006-30	Sales and purchase agreement (SPA) in December 2004. Delivery began in May 2006
Tanqquh, Indonesia	3.5	2008-32	SPA in September 2006. Delivery started in July 2009
Malaysia Tiga	4.1	2009-33	SPA in July 2006. Delivery started in October 2009
Qatargas	2.7	2009-33	SPA in June 2008. Delivery started in October 2009
TOTAL	1.4	2010-24	SPA in January 2009, following an MOU in June 2008
Qatargas	4.1	2013-na	MOU in November 2009
Qatargas	2.7		Discussion as of November 2009
Queensland Curtis LNG, Australia	5.0	2014-33	SPA in March 2010
North Phase, Iran	n/a	20 years	Ongoing negotiations
PetroChina (CNPC)	12.7		
Qatargas	2.7	H1 2010s	MOU in November 2009
Qatargas IV	4.1	2012-35	SPA in April 2008
Shell, Gorgon, Australia	2.7	2014-33	SPA in November 2008, following an HOA in September 2007
ExxonMobil, Gorgon, Australia	3.1	2014-33	SPA in August 2009
Woodside, Browse, Australia	2.7-4.1	15-20 years	Cancelled in 2009
Sinopec	2.7		
PNG LNG	2.7	2014-34	SPA in December 2009
BG	1.4	2013-	Cancelled, after an HOA in June 2008

Kaynak: Jiang, Julie ve Sinton, Jonathan (2011). Overseas Investments by Chinese National Oil Companies. International Energy Agency Information Paper, 43.

2.2.2. Çin'in Enerji Güvenliği Politikasında Milli Petrol Şirketlerinin Rolü

Çin, dış politika enerji güvenliğini tesis etmek için finansal devletçilik unsurlarını ciddi şekilde kullanmaktadır. Bu bağlamda öne çıkan başlıca araçları milli enerji şirketleridir. Sürdürülebilir bir kalkınma için Çin'in sürekli artan enerji talebini güvenli ve makul fiyatlarda temin etmeyi amaçlayan bu şirketler, devlet destekli enerji yatırımlarında ve Çin'in enerji sektöründeki arzını ve rekabet koşullarını artıracak karşılıklı enerji anlaşmalarında giderek daha aktif rol oynamaya başlamıştır.

2.2.2.1. Çin'in Milli Enerji Şirketleri ve Başlıca Amaçları

1993'ten beri petrol ithal eden Çin, öncelikle şirketlerinin bu iç ihtiyacı karşılaması gerekçesiyle şekillendirildi. İthalatın minimum seviyede tutulması için de ülke içindeki rezerv kapasitelerinin artırılmak istenmesi de yine milli şirketlerin amaçlarındadır. Çin, zaman içinde tüm fosil yakıtlarında ithalatçı bir ülkeye dönüşünce, milli şirketlerin enerji güvenliğindeki rolü de arttı. 1990'larda Çin yönetimin enerji üzerindeki ilgisini artırmasıyla CNPC ve CNOOC kara ve deniz kıyılarındaki petrol arama ve üretiminden sorumlu olurken, Sinopec (China Petroleum and Chemical Corporation) rafineri ve petro-kimyasal maddelerden ve Sinochem Group de uluslararası petrol ve kimyasal ürünlerin ticaretinden sorumlu kılındı (Liou, 2015: 675). Çin'in milli şirketlerinden CNPC Kuzey Çin'de ve boru hatları ile inşası alanında faaliyet göstermekte, Sinopec Güney Çin'de ve rafine alanında faaliyet gösterirken, CNOOC da hem Çin'in denizlerdeki faaliyetleri hem de açık deniz üretimde ağırlıklı olarak faaliyet göstermektedir (Jiang ve Sinton, 2011: 9).

Pekin, milli şirketlerini elinden geldiğince milli bütçeden fonlayarak enerji kaynakları üzerinde ve enerji piyasasındaki etkinliğini artırmaktadır. Milli petrol şirketlerinin yatırım yapma değerleri ise, sırasıyla CNPC (%57), Sinopec, CNOOC ve Sinochem iken özellikle yenilenebilir enerjide alanında da CITIC'dir (Wu, 2014: 8). Sinopec, kendi sitesinde 2017 sonu itibariyle şirketinin 121,1 milyar dolar değerinde ortaklığa sahip olduğunu ve bunun 25,5 milyar dolarının yurtdışındaki satın almalar olduğunu belirtmektedir (Sinopec, <http://www.sinopec.com/listco/en/>). 1982'de kurulan, 30 yıl içinde 40 farklı ülkede faaliyet gösteren CNOOC, 2017'de 75.51 milyon ton ham petrol (42.78'i iç üretim) ve 25,9 milyar m³ doğalgaz (14,3'ü iç üretim) üreterek, 2017'de Petroleum Intelligence Weekly (PIW)'e göre dünyanın en değerli 50 petrol şirketi arasında da 31. sırada yer almaktadır (CNOOC, <http://www.cnooc.com.cn/col/>). Ayrıca Çin'in körfez ve denizlerindeki üretiminden sorumludur. Çin'in üç milli şirketinin birleşme ya da satın alma rakamları, 2008'de 17

milyar dolarken 2013'te bu rakam 34 milyar dolara ulaştı ve diğer taraftan da dünyanın dört bir yanındaki enerji yatırımları ya da hibeleri de 400 milyar dolara ulaşmış durumdadır (Gordon, Sautin, ve Tao, 2014). Çin, milli şirketleriyle yabancı ülkelerde yeni ortaklar kurmaya çalışırken, ülke içinde tam tersi yönde milliyetçi bir politika geliştirmektedir. Aşağıdaki tabloda görüldüğü üzere, Çin'in milli şirketlerinin iç üretimde artık tekelleşmeye başladığı görülebilir. Tabloda, milli petrol şirketlerindeki Çin'e ait hisse paylarının 2003-2009 yılları arasında arttığı görülmektedir. Bu durum ABD'nin kendi ülkesi içerisindeki enerji kaynaklarının dışarıya satılmasını önlemesine benzemektedir. Bu politikanın da bir tür enerji güvenliğinin tesisi için yapıldığı unutulmamalıdır. Böylece Çin, iç üretimde devletçi politikaların daha kolay uygulayabilmektedir. Ayrıca küresel liberal kurallara aykırı olsa da milli şirketlerin dış alımlar tarafından da satın alınmasının yasaklandığı da görülebilir. Böylece Çin, hem dış müdahalelerin önüne geçilebilmektedir hem de milli bir enerji politikası izleyebilmektedir.

Tablo 2.6: Çinli Milli Petrol Şirketlerinin Ülke İçindeki Sahiplik Oranları (Yüzde)

Kurum İsmi	Devlet Ortaklığı (2003'te)	Devlet Ortaklığı (2013'te)
CNPC	90.0	100
Sinopec	55.0	75.8
CNOOC	71.0	100

Kaynak: Gao, Shuqin (2017). China and Global Energy Governance: Integration or Confrontation? Global Governance 23 (2017), 310.

Çin'in enerji güvenliğindeki amaç, güvenilir, makul fiyatlarda sürekli bir enerji tedarikidir. Çin, son yıllarda enerjiye olan bağımlılığından dolayı enerji rekabetine çok geç dâhil olduğundan, uluslararası enerji piyasasında söz sahibi olması için birçok aktör ile ciddi rekabet içerisine girmeyi göze almalıdır (Odgaard ve Delman, 2014: 110). Ancak yine de Ortadoğu ve Afrika ülkelerinde yaşanan ciddi krizlerden ve savaşlardan dolayı Çin enerji güvenliğini tesis etmek için Batılı enerji şirketlerle yeni anlaşmalar sağlayarak ya da ortaklıklar kurarak bu enerji akışının kesilmesini önleyebilir ya da olası yaptırımlar karşısında elini güçlendirilebilir (Jiang ve Chen, 2014: 8). Sadece tek bir aktörün kolay kolay yönetemeyeceği enerji piyasasında, Çin, kendine özgü ekonomik enstrümanları kullanarak kendine yer açmak istemektedir. Bu bağlamda küresel yasa ve mevzuatlara uygun şekilde hareket eden milli enerji şirketlerini kullanmaktadır. Bugün Çin, milli şirketleriyle dünyanın hemen hemen her bölgesinde faaliyet gösteren güçlü bir devlettir. Wu'ya göre (2014: 8), Çin'in milli şirketlerinin başlıca amaçları şunlardır:

- 1) Çin hükümetinin enerji güvenliği konusundaki artan ilgisini güçlendirmek
- 2) Enerji kaynaklarını çeşitlendirmek

- 3) İç pazardaki rekabet gücünü korumak ve küresel rekabet gücünü de artırmak
- 4) İç piyasadaki olası zararları telafi etmek için deniz aşırı ülkelerde uluslararası kar getirecek projeleri gerçekleştirmek
- 5) Bireysel şirketlere ait stratejileri tamamlamak
- 6) Geleneksel ya da geleneksel olmayan varlıklar da dâhil olmak üzere uluslararası pazardaki geniş enerji kaynakları havuzunda işletmeci olmak.
- 7) Diğer uluslararası petrol şirketleri ile yürütülen ortak projeler aracılığıyla teknik bilgi ve yeteneklerini geliştirmek.

Pekin, milli enerji şirketlerini daha aktif hale getirerek geleceğe daha güvenle bakan anlaşmalar ve projeler gerçekleştirmeyi amaçlamaktadır. 2008 Asya krizinden sonra Çin, enerji politikasında ciddi değişikliğe giderek, milli petrol şirketlerinin artık enerji piyasasında daha özgürce ve doğrudan girişimlerde bulunarak Batı piyasasıyla rekabet edebilecek kapasiteye ulaşabilmesini sağlayacak adımlar atmasını teşvik etti (Gao, 2017: 310).

Milli şirketler, uluslararası ilişkilerde devletlerarası çıkar ve rekabetin yansıdığı alanlardan birisidir. Özellikle 73 petrol krizinden sonra, devletlerin kendi petrol şirketleri ile doğrudan üretici ülkelerde enerji kaynaklarını işletmek için anlaşmalar yaptığı ve enerjideki dalgalanmalardan daha az etkilendikleri görülmektedir (Demir, 2014: 101). Bu bağlamda Çin, milli şirketleri vasıtasıyla diğer ülkelerdeki enerji kaynakları üzerinde doğrudan hissedar olmasını sağlayarak, olası yönetim değişikliklerinde, siyasi krizlerde ya da Amerikan baskısından kaynaklı durumlarda ithal ettiği enerjide bir kısıntı yaşamamayı amaçlamaktadır. İthal enerjideki en güvenilir yol da bu olduğu için, Çinli milli şirketlerin enerji kaynaklarında işletme ve kullanma hakkını satın alma politikasını öncelikleri arasına alması oldukça rasyoneldir. Özellikle yeni enerji kaynaklarını faaliyete geçirmede ekonomik açıdan zorlanan ülkelerle yapılan bu anlaşmalar için ciddi ekonomik kaynaklar gerekmektedir. Dünyanın en fazla yabancı dövizine sahip olan Çin, bu sayede uluslararası enerji yatırımlarında daha rahat hareket edebilmektedir. Ekonomik krizde olan ülkeler için kaçırılmayacak yatırım fırsatları sunan Çin, sözde “kazan-kazan” politikası ile amacına ulaşmaya çalışmaktadır. 1990-2012 arasında Çinli petrol şirketlerin denizaşırı ülkelerdeki yatırımları 100 milyar doları geçerken, 2011’de bu ülkelerde gerçekleştirdiği günlük 1,7 milyon varillik üretimle toplam petrol ithalatının %30’unu tedarik edebilir hale geldi (Wu, 2014: 7). Böylece 31 farklı bölgede faaliyet gösteren milli şirketler, ithal enerjisinin %36’sına tekabül eden enerji kaynaklarında hisse satın almıştır (Odgaard ve Delman, 2014: 114).

2.2.2.1.1. Milli Şirketler Aracılığıyla Gerçekleştirilen Finansal Devletçilik Politikası

Çin, yurtdışındaki ilk yatırımları CNPC vasıtasıyla 1990'da Sudan, Peru ve Kazakistan'da gerçekleştirirken, zamanla Çin denizaşırı enerji yatırımlarında ciddi adımlar attı ve sadece Ocak 2009 ile Aralık 2010 arasında 47.59 milyar dolar arasında denizaşırı enerji yatırımı yaptı (Jiang ve Sinton, 2011: 10). 1992'de CNPC'nin Kanada'daki 6.64 milyar dolar değerindeki enerji yatırımı ise, Çin'in bu alandaki ilk ciddi deniz aşırı yatırımı olarak kayda geçti ve böylece Çinli firmalar, BP, Exxon, Mobil, Chevron ve Texaco gibi küresel büyük firmalardan tam bir asır sonra uluslararası petrol piyasasına girmiş oldu (Kong, 2010: 63). Çin, enerji yarışında çok geç kalsa da büyük ekonomik gücü sayesinde uluslararası piyasada giderek kendisine yer bulmaya başladı. Özellikle sorumluluk alanlarının tam olarak belirlendiği milli şirketlere ayrılan fonlarla, piyasada rekabet edebilecek etkin şirketler yarattı. 97 Asya krizinden sonra petrol varil fiyatlarının 10 dolara kadar düşmesiyle, Çin deniz aşırı ülkelerde birçok enerji sahasını ve şirketini satın almaya başladı (Kong, 2010: 63). Kısa dönemli düşünüldüğünde, petrol 10 dolar seviyesindeyken bu işletmelerin satın alınması, işletilmesi ve ülkeye getirilmesi pek de ekonomik olmayabilir. Ancak daha sonrasında petrol fiyatlarının 100 doları fazlasıyla aştığı dönemlerde, Çin'in aslında nasıl stratejik bir adım attığı da anlaşılmaktadır. Petrol fiyatları dönem dönem düşse de genel itibarıyla 70 dolar civarında seyretmektedir. Bu bağlamda Çinli milli şirketlerin motivasyon ve stratejileri şu şekilde sınıflandırılır.

Tablo 2.7: Çinli Milli Şirketlerin Motivasyon ve Stratejileri

Yurtdışında Yatırım Yapma Motivasyonu	Genişlemek için Başlıca Kullanılan Stratejiler
Petrol ve doğal gaz rezervleri ve üretimlerini artırmak	Enerji tedarikçilerini çeşitlendirmek ve yeni iş alanları için fırsatlar yaratmak
Risklerden sakınmak için enerji tedarikçilerini çeşitlendirmek	Var olan varlıklara sinerji katacak yeni varlıkları hedeflemek
Uluslararası bir kuruma dönüşmek	Diğer ulusal ya da uluslararası şirketlerle ortaklık kurarak, yeni ilişkiler geliştirmek ve böylece riski çeşitlendirmek
Entegre bir tedarik zinciri geliştirmek	Çin pazarındaki kaynaklara erişim sağlayacak anlaşmalar için pazar arayışında bulunmak
Teknik bilgi ve aerodinamik çalışma yeteneği kazanmak	Güçlü finansal kaynaklardan ve devlet politikası desteğinden yararlanmak

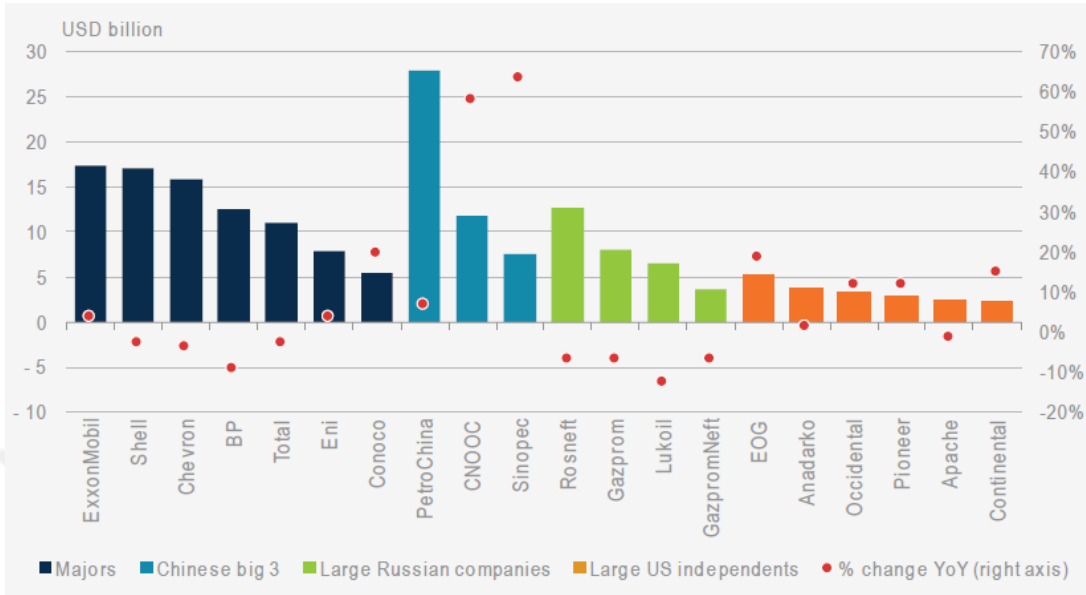
Kaynak: Jiang, Julie ve Sinton, Jonathan (2011). Overseas Investments by Chinese National Oil Companies. International Energy Agency Information Paper, 13.

Çin, 97-98 Asya krizinden birçok ders çıkararak 15. Parti Kongresi'nde "dış açılım" adında dış yatırım politikasında değişikliğe gitti ve 2012'deki 16. Parti Kongresi'nde DTÖ ile uyumlu ve ülkesine kazançlar sağlayacak yeni bir yatırım

anlayışını uygulamaya aldı (Liou, 2015: 675). Dış politikadaki bu değişikliğin enerji alanındaki yansıması ise, milli enerji firmalarının sorumluluk alanlarının belirlenmesini ve yeni dönemin şartlarına uygun şekilde rekabetçi ortamda ülke enerji güvenliğini tesis edecek adımlar atmasını sağlamaktı. 1990'lardaki dışa açılım politikası, doğrudan dış yatırımları kapsayan bir programdı. 2002'de uygulamaya giren bu program, kısa sürede meyvelerini vermeye başladı. 2003-2013 arasındaki dış yatırımlar, yıllık %30 artışla 33 milyar dolardan 614 milyar dolara kadar yükseldi ve özellikle partner ülkelerde hammadde ve enerji kaynaklarını çıkarmada ortaklıklar kurulmaya başlandı (Abeliansky ve Martínez-Zarzoso, 2018: 2).

19. Yy'da hegemon güçler, savaş yoluyla diğer ülkelerdeki enerji kaynaklarını rahatlıkla işletiyordu ancak günümüzde özellikle enerji kaynaklarındaki millileşme anlayışıyla birlikte bu kaynaklar üzerinde pay sahibi olmak ya da kazanç sağlamak için, bu ülkelere ya da şirketlere belirli bir ücret ödemek zorundadır (Lei, 2017: 70). Bu enerji kaynakları üzerindeki askeri faaliyetlerin ya da rekabetin bittiği anlamına gelmez. Bugün, başta Ortadoğu ve Afrika olmak üzere dünyanın pek çok bölgesinde enerji kaynaklarına sahip olmak için çok ciddi bir askeri mücadele ve buna bağlı siyasi huzursuzluklar vardır. Ancak yine de iki büyük dünya savaşında yaşanan düzeyde salt askeri güce dayanan sömürgecilik yoktur. Günümüzde bunun en iyi örneği olarak Çin gösterilmektedir. Çin, gerek KvY gerek AAYB gibi kredi ya da hibe sağlayan kurumlarıyla koordineli çalışan milli enerji şirketleri yoluyla, diğer ülkelerdeki enerji kaynakları üzerindeki etkinliğini artırmaktadır. Böylece bu etkileşim zaman içinde siyasal alana da sirayet ederek Çin'in bu ülkelerdeki açık ya da gizli politikalarının gerçekleşmesini kolaylaştırmaktadır.

Grafik 2.8: Dünyadaki Başlıca Enerji Şirketlerinin 2017-2018 Yıllarındaki Enerji Yatırımları

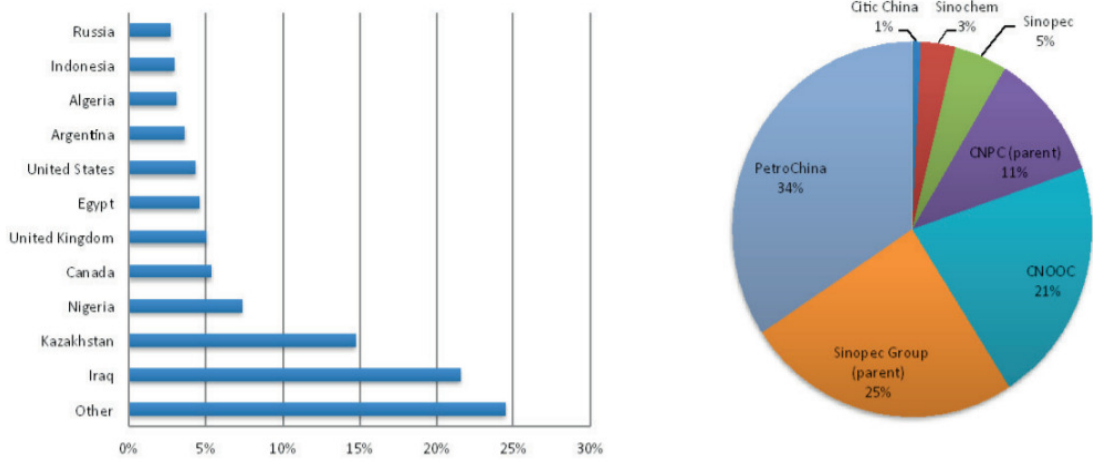

Kaynak: IEA (2018b). World Energy Investment 2018. International Energy Agency, 82.

Şekle bakıldığında dünyanın en büyük enerji üretim şirketinin Petro China olduğu görülmektedir. Diğer iki milli şirketi olan CNOOC ile Sinopec de küresel enerji devleri arasındaki en fazla yatırım yapan iki şirket olarak yine öne çıkmaktadır. Şekildeki kırmızı noktalar, 2017-2018 arasındaki enerji yatırımları farkını göstermektedir. Başlıca küresel enerji devlerinin yatırımlarında ciddi azalmalar görülürken, Çinli iki şirket yatırımlarını diğerleriyle mukayese edilmeyecek şekilde artırarak devam ettirmektedir. Çinli enerji şirketleri artık küresel enerji şirketleri arasındaki yerini almıştır. Buna ek olarak Çin, diğer büyük şirketlerin hisselerinde ve yatırımlarında da ortaklık olarak etkinliğini daha da artırmaktadır.

Çin, özellikle CNPC ile yurtdışında ortak üretim anlaşmaları ya da satın almalar yaparak, petrol ithalatına olan bağımlılık hassasiyetini azaltmaya çalışmaktadır (Bambawale ve Sovacool, 2011: 1951). 1992 sonunda Çin, gelişme stratejisini iç ve dış pazarın artırılması üzerine koyduktan sonra, 93'te CNPC, Peru'da enerji ihalesine girdi ve 2005 itibarıyla 3 büyük petrol şirketi Afrika, Orta Asya, Okyanusya, Latin Amerika olmak üzere 30 farklı ülkede 7 milyar dolar üzerinde yatırımlar yaptı (Cheng, 2008: 313). 93'te Çin milli petrol şirketi CNPC, Peru'daki TalaraBlock'u 25 milyon dolara satın aldı (Daojiong, 2006: 180). 2011'de Çin'in CNOOC firması 15.1 milyar dolara Kanada doğal gaz şirketi Nexen'i satın aldı ve 2.1 milyar dolara da Kanadalı OPTI adlı petrol şirketini alarak iflastan kurtardı (Gordon, Sautin, ve Tao, 2014).

Grafik 2.9: 2013 İtibariyle Çinli Milli Şirketlerin Denizaşırı Bölgelerde Ürettiği Petrol ve Doğal Gaz

Kaynak: Jiang, Julie ve Ding, Chen (2014). Update on Overseas Investments by China's National Oil Companies. International Energy Agency, Paris, 14.

Şekle bakıldığında, Çinli firmalarca işletilen petrol ve doğal gaz üretiminde Irak ve Kazakistan öne çıkmaktadır. Yine de Çin'in dünyanın her bölgesinde etkin bir şekilde hareket ettiği de görülmektedir. Çinli milli enerji şirketlerinin finansal devletçilik unsurlarıyla sağladığı bu durum, Çin'in artan ekonomik gücü ile paralel ilerlemektedir. Aşağıdaki iki tablo, Çinli milli şirketlerin Soğuk Savaş sonrası dönemde başladığı enerji faaliyetlerinde, nasıl hızla yol aldığını göstermektedir.

Tablo 2.8: Çinli Milli Enerji Şirketlerinin 1992-2009 Arasındaki Bölgesel Yatırımları

	Yatırım Projelerinin Toplam sayısı	CNPC	Sinopec	CNOOC	Diğerleri
Asya	44	29	2	15	4
Okyanusya	6	-	-	6	-
Afrika	63	26	26	10	2
Orta Asya ve Rusya	26	16	7	1	2
Orta Doğu	40	9	11	0	4
Amerika	29	25	7	1	1
Toplam	208	105	53	33	13

Kaynak: Kong, Bo (2010). China's International Petroleum Policy. Oxford: Greenwood Publishing, 65.

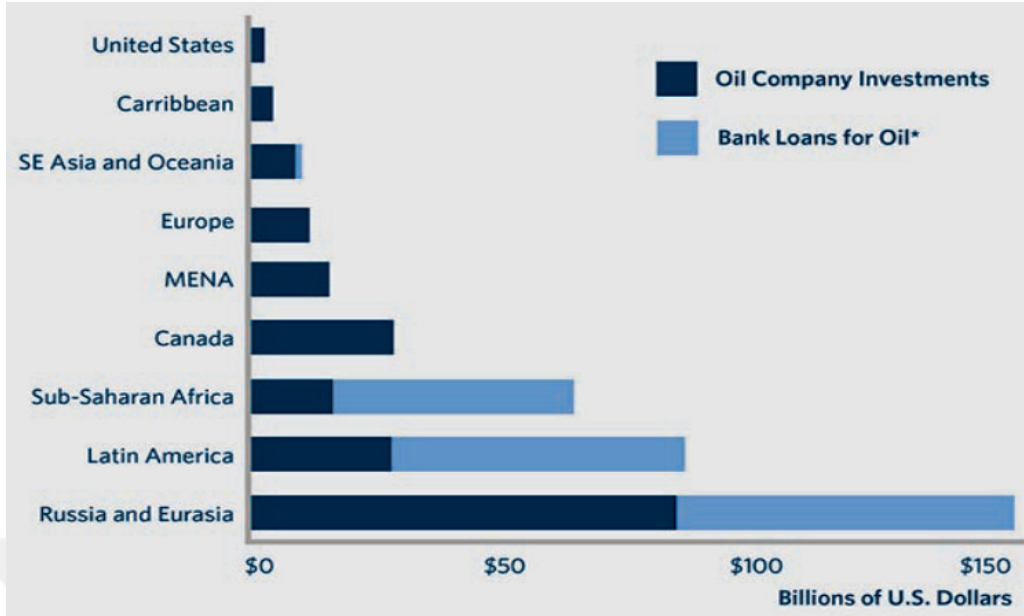
Tabloya bakıldığında, 2010'a kadar gerçekleşen 208 projeden Orta Asya'yı dâhil edecek şekilde 70'inin kendisine yakın Asya kıtasında ve 63'ünün de Afrika'da olduğu göze çarpmaktadır. Zengin petrol kaynaklarına ev sahipliği yapan bu iki bölgede Çin'in yaptığı yatırımlar, toplam yatırımlarının yaklaşık %60'ına denk gelmektedir.

Tablo 2.9: Çinli Milli Şirketlerinin 1992-2009 Arasındaki Satın Alma Maliyetleri (Milyon \$)

	Toplam	Afrika	Orta Doğu ve Kuzey Afrika	Orta Asya ve Rusya	Asya	Güney ve Kuzey Amerika
CNPC	25,257	7,599	5,555	9,182	810	2,111
Sinopec	12,559	3,115	4,464	4,220	210	550
CNOOC	3,339	2,289	0	0	988	122
Sinochem	779	0	679	0	0	100
Zhenhua Oil	95	0	65	0	30	0
CITIC	1,997	0	0	0	1997	0
Toplam (milyon \$)	44,086	13,003	10,763	13,402	4,035	2,883

Kaynak: Kong, Bo (2010). China's International Petroleum Policy. Oxford: Greenwood Publishing, 66.

Yukarıdaki proje değerlerini gösteren tabloya bakıldığında ise, Çin'in Soğuk Savaş sonrası dönemde 1992-2009 yılları arasında enerji sektöründe en fazla satın alma yatırımını Orta Asya ve Rusya'ya yaptığı görülmektedir. Her ne kadar Çin'in Orta Asya ve Rusya'ya yönelik yaptığı enerji yatırımı sayısı az gibi gözükse de, projelerin çoğunun boru hatları olması sebebiyle maliyetleri oldukça yüksektir. Çin'in Avrasya bölgesinde daha fazla yatırım yapmasındaki başlıca nedenler ise, enerji güvenliğini tesis etmede yakın bölgesinin giderek öncelikli hale gelmesi hem de rekabet koşullarının burada daha kolay olmasıdır. Özellikle Rusya'nın Kırım'ın ilhakıyla birlikte ABD ve Batı dünyası ile siyasi sorunlar yaşaması, ekonomik açıdan yaptırımlara maruz kalması, Çin'in yatırım yapma koşullarını kolaylaştırmaktadır. Ayrıca Çin'in ŞİÖ kapsamında Avrasya bölgesindeki etkinliğini artırması enerji yatırımlarına da yansımıştır. Sadece 2008-2013 yılları arasında, Çin'in bölgedeki enerji güvenliğini sağlamaya yönelik harcadığı para 150 milyar doları geçmiştir. Afrika'ya olan ilgisi devam etmekle birlikte Çin, Latin Amerika'da da enerji alanında yatırımlarını ciddi oranda artırmıştır. Son yıllarda özellikle Rusya'ya yapılan yatırımlar, enerji yatırımlarında Avrasya bölgesini daha da öne çıkarmıştır.

Kaynak: Gordon, Debroah; Sautin, Yevgen ve Tao, Wang (2014). China's oil investment. <http://carnegieendowment.org/2014/05/06/china-s-oil-future>.

Şekil 2.6: 2008-2013 Arasında Çin'in Dünyadaki Petrol Yatırımları ve Sağladığı Krediler

Çin, dışa açılım politikası içinde enerji güvenliğini tesis etmek için petrol ve doğal gaz satın aldığı ülkeleri ve bölgeleri çeşitlendirmek zorundadır. Arap Baharı sırasında Libya'daki ve diğer ülkelerdeki muazzam yatırımlarının riske girebileceğini fark ettiğinden, yakın coğrafyasındaki yatırımlardan mümkün olduğunca daha fazla faydalanmaya çalışmaktadır. Ancak enerji güvenliğinin bir parçası olarak da bu bölgede olmak zorundadır. 1995 ile 2012 arasında, Ortadoğu ülkeleri olan Suudi Arabistan (Block B GasField, Sinopec), İran (North AzadeganOilField, CNPC), Irak (HalefayeOil, CNPC), Katar (Qatar Block BC Offshore Gas, CNOOC), Sudan (Khartoum Chemical Plantand Refinery, CNPC), Umman (Block 36, 38, Sinopec), Kuveyt (Block 69, 71, Sinopec), Cezayir (Adfar Integration Project, CNPC), Libya (Block 17—4 On RiskExploration, CNPC) ve Yemen'de (Block 71 nabaa-1 Well, CNPC) milli şirketleri vasıtasıyla toplam 29 büyük yatırım yapan Çin, büyük oranda bağımlı olduğu bu bölgedeki enerji güvenliğini tesis etmeye çalışmıştır (Wu, 2012, 61-63). Ayrıca CNPC, 4.8 milyar dolar ödeyerek İran'daki Güney Pars Gaz Sahası'nın 11. Fazı geliştirmesinde %30 hisse sahibi oldu (EE, 2018). Trump'ın Kasım 2018'de İran'a yönelik petrol ambargosu öncesinde ülkedeki faaliyetlerine son veren Fransız Total Enerji firmasının yerini ise Çin almış ancak daha sonra Ticaret Savaşı görüşmelerinde ABD'den bazı ödümler almak kaydıyla bundan vazgeçmiştir. Özellikle İran, Çin'in enerji yatırımları ve satın almalarında ciddi bir ikilem oluşturmaktadır. İran'a yönelik yatırımlarını artırarak devam ettirse ABD ile ticari açıdan vergi artırımı sorunuyla

karişilâşabilmekte, İrân ile olan enerji ilişkilerini kesse bu sefer de enerji güvenliğinde önemli bir ülkeyi kaybetmiş olacaktır. Bir tür satranç oyununa dönen bu durum, Çin'in özellikle bu bölgedeki yatırımlarını daha ihtiyatlı şekilde yönetmesine neden olmaktadır. İrân örneğinden de anlaşılacağı üzere, Çinli milli şirketler, doğrudan Çin'in ulusal çıkarları doğrultusunda dış politika yaklaşımı içerisinde hareket etmektedir. Bu da Çinli milli şirketlerin merkezden yönetildiği neorealist bir bakış açısıyla hareket ettiklerini göstermektedir. Her şeye rağmen Çin, bölgede birbirine düşmanca faaliyetlerde bulunan tüm bölge ülkeleriyle siyasi ilişkilerde doğrudan taraf olmadan sadece ekonomik ilişkiler tesis etmeye çalışmakta ve böylece enerji güvenliği için gerekli anlaşmaları da kolayca yapabilmektedir.

2.2.2.1.2. Çinli Milli Enerji Şirketlerinin Avrasya'daki Politikaları

Çin'in enerji yatırımlarında özellikle 2000'li yılların başıyla birlikte Avrasya bölgesine yönelik yatırımlarında ciddi artışlara gidildiği yukarıda ortaya konulmuştur. Bu kısımda ise, bu yatırımlar daha ayrıntılı bir şekilde neden-sonuç ilişkisi içerisinde ele alınacaktır. Çin'in özellikle Orta Asya bölgesindeki enerji kaynaklarıyla ilgisi, aslında doğrudan enerji güvenliğinin de merkezini oluşturmaktadır çünkü Rusya, bölgedeki enerji kaynakları üzerinde tamamıyla egemen olursa, Çin her açıdan Rusya'ya bağımlı kalabilir (Stephen, 2006: 53). Rusya yerine bölgeyi Amerikan egemenliğine teslim etse, bu sefer de hem karadan hem denizlerde Amerika'ya karşı bağımlı hale gelecektir. Bölge, Çin için ticari açıdan olduğu kadar enerji açısından da Batıya açılma kapısıdır. Bu sebeple Orta Asya ve Hazar bölgesindeki enerji kaynakları, Çin'in bağımsız milli enerji politikası geliştirmesi için olmazsa olmazdır. Bu bağlamda Çin, bölgedeki etkinliğini artırabilmek için ekonomik ve askeri tüm kartlarını korkusuzca oynamak zorundadır. Denizlere kıyasla Avrasya bölgesinde her açıdan daha rahat hareket edebilme olanağına sahip olması da Çin'in bölgeye yönelik geliştirdiği politikaların uygulanabilirliğini kolaylaştırmaktadır. Bu doğrultuda Çinli milli enerji şirketleri, yatırımlar yoluyla bölgedeki etkinliğini yasal düzeyde gerçekleştirebilmektedir. Ayrıca ŞİÖ kapsamında, bölgede köktendincilik ve terörizme karşı mücadelede paydaşların birlikte hareket etmesi de yatırımların önünü açmaktadır.

Çin'in Kazakistan'dan Şangay'a kadar varan büyük bütçeli doğalgaz boru hatlarını inşa etmesinin nedenlerinden biri de, bölgenin bu gibi projeleri engelleyecek Amerikan donanmasından uzak olmasıdır (Stephen, 2006: 56). Enerjinin Çin için bir beka sorunu olduğu dikkate alındığında, olağanüstü durumlarda Çin'in bölgedeki askeri gücünü kullanma potansiyeline sahip olduğu ve yatırımlarda bunun da önemli bir etken

olduğu unutulmamalıdır. Kazakistan ile petrol ve Türkmenistan ile artan doğal gaz ticareti yollarının Doğu Türkistan üzerinden Çin'e ulaşması, Çin'in Doğu Türkistan üzerindeki baskıcı yönetimini ve askeri güç kapasitesini artırmasına neden olmaktadır. Her ne kadar Çin, Avrasya'da ekonomik enstrümanlarla enerji alanında faaliyet gösterse de askeri güç kapasitesinin verdiği avantajla bölgedeki yatırımlarını daha güvenle gerçekleştirdiği bilinen bir gerçektir. Ekonomik açıdan bakıldığında, Çin, Doğu Türkistan'ın Avrasya'ya açılan kapısı olduğunun farkındadır. Bu sebeple her açıdan öncelikle bu bölgeyi kalkındırmak istemekte ve de bazı bölgesel ve küresel projelerin başlangıç noktası olarak burayı değerlendirmektedir. Enerji bağlamında bölgenin öneminden bahsedilecek olursa, Doğu Türkistan, Çin'in en fazla miktarda enerji rezervlerinin olduğu bölgelerden birisidir. Bu sebeple CNPC, Doğu Türkistan'da 2020'ye kadar bölgedeki petrol üretimini 50 milyon tonun üzerine çıkarmak için 22 milyar dolardan daha fazla yatırım yapmayı hedeflemekte ve %2,3 oranında düşen petrol üretimini tekrar canlandırmak istemektedir (Paraskova, 2018).

Çin'in Orta Asya ülkeleriyle Rusya üzerindeki faaliyetlerine bakıldığında, Çin'in enerji sektöründeki giderek artan etkisi görülmektedir. Çinli milli enerji şirketi CNPC, 1997'de Kazakistan'ın Aktobemunaigaz firmasında %60, 2002'de Salyan petrolünde %50 ve 2003'te de Azeri projesi olan "Canub-Qarp Qobustan"ta %31.41 hissenin sahibi oldu (Stephen, 2006: 60). Özellikle Kazakistanlı firmanın satın alınmasıyla, boru hatlarıyla doğalgazın Çin'e taşınması önündeki en büyük engel de aşılmış oldu. CNPC, Kazakistan'daki doğalgazı ülkesine taşıyabilmek için daha önce Kanadalı bir firmaya ait olan Petro Kazakhstan firmasını Ekim 2005'te satın aldı ve 2006'da faaliyete geçirdiği boru hattı ile ülkesine doğrudan doğalgaz taşımaya başladı (Lewis, 2007: 21). 2006'da Çinli CITIC, JSC Karazhanbasmunai enerji şirketinin hisselerinin yarısını 950 milyon dolara satın aldı (Jiang ve Sinton, 2011: 41). Nisan 2009'da CNPC, Kazakistan Enerji firması KMG ile Kazakistan'daki MMG enerji şirketinin tüm hisselerini 3,3 milyar dolara satın aldılar ve CNPC de bu satın almanın 1.7 milyar dolarını karşıladı (Jiang ve Sinton, 2011: 40). 2013'te CNPC, Kazakistan'daki petrol ve gaz sektöründeki güçlü varlığını devam ettirmek amacıyla 5 milyar karşılığında Kazakistan'ın Hazar Denizi'ndeki Kashagan petrol projesinin %8.33 hissesini satın aldı ve buna ilaveten Kashagan projesinin ikinci fazının geliştirilmesi amacıyla da 3 milyar dolar değerinde mali destek sağladı (Gordeyeva, 2013). Bu anlaşma stratejik açıdan Çin'in Hazar Denizi'nde küçük de olsa hak sahibi olmasına olanak sağladı. Kazakistan petrol şirketi olan KazMunayGas (KMG), elindeki %51'lik Romen hissesini Çinli enerji şirketi CEFC'ye satacağını 27 Temmuz 2017'de resmi olarak yayınladığı mektup ile kamuoyuna duyurdu (KMG, 2017). Duyuruda, Kazakların

elindeki %49 hissenin devam edeceği ancak Romen ortak yerine artık Çin ile birlikte çalışılacağı belirtilmektedir. 2018’de gerçekleşecek bu satın alma işlemi ile Çin, hem KvY boyunca yer alan ülkelerdeki enerji politikaları üzerindeki etkinliğini artırırken, KMG ile petrol sevkiyatı yapılan Romanya ve bazı Avrupa Birliği ülkeleri üzerinde de siyasi gücünü de artıracaktır. Çin, uzun yıllardır Türkmen gazını da 3 farklı boru hattı ile ülkesine taşımaktadır. Bu gaz akışının uzun yıllar daha devam edebilmesi amacıyla, 2009’da CNPC, Türkmenistanlı enerji şirketi CDB’ye 4 milyar dolar kredi sağlayarak 2011 itibarıyla 30 yıl devam edecek yıllık 25 milyar m³ doğal gaz satın alacağı bir anlaşmayı gerçekleştirebilmiştir (Jiang ve Sinton, 2011: 38). Böylece Türkmenistan’dan toplamda 40 milyar m³’e çıkan gaz ithalatı gerçekleşti.

Dünyadaki en büyük enerji ihracatçılarından birisi de Rusya’dır. Çin’e coğrafi olarak yakın olması da Rusya’yı Çin’in başlıca enerji tedarikçilerinden birisi yapmaktadır. Bu sebeple Çin, Rusya’daki yatırımlarını her geçen yıl artırmaktadır. İlk olarak Sinopec, 2006’da BP’nin Rusya’da faaliyet gösteren orta boyutlu enerji firmalarından Udmurtneft’in %97 hissesini 3.5 milyar dolara satın aldı (Lewis, 2007: 21). 2013’de Çin-Rus enerji işbirliği kurulmasından sonra iki devlet arasındaki enerji anlaşmalarında da artış görülmektedir. Rusya, 2014’de 25 yıl boyunca günlük 600 bin varil petrolün Çin’e satılması anlaşması ile 21 Mayıs 2014’de CNPC ile Gazprom 30 yıl boyunca yıllık 38 milyar metreküp gazın Çin’e satışına onay veren anlaşmayı imzaladı (Kaynak: Jiang ve Ding: 2014: 7). Rus Novatek, 30 Bin işçi çalıştıran ve her yıl 16.5 milyon ton üretim kapasitesine sahip Yamal LNG firmasının %20 hissesini 13 milyar dolar hibe yatırımı sağlayan Çin’in yatırım kurumlarından birisi olan İpek Yolu Fonuna (*Silk Road Fund*) verdi (Bennett, 2017). Bu adımla Çin, gelecekteki Kuzey Atlantik yolu üzerindeki deniz ticareti üzerindeki yerini sağlamlaştırmış oldu ve LNG ticareti yoluyla enerji güvenliği için hayati bir adım attı. Bu yatırımlarla Çin, gelecekte Kuzey İpek Yolu (KİY) projesine de girişeceğinin işaretlerini şimdiden vermiş oluyor. Uzun vadeli bu yatırımlar, Çin’in geleceğe dönük enerji ve yatırım vizyonunun da ne kadar geniş olduğunu ortaya koyuyor. Ayrıca Çin’in milli enerji şirketi CNPC, Rusya’nın Novatek adlı doğalgaz şirketinin kutup bölgesindeki 25.5 milyar dolara mal olacak ve yaklaşık 1.58 milyar metreküp doğalgaz depozitosuna sahip “*Arctic LNG 2 Project*” adlı projesine destek olmak istediklerini açıkça ilan ettiler (Staalesen, 2018a). 2023’te faaliyete geçmesi beklenen projede yer almak isteyen Çin, Asya Pasifik bölgesindeki bağımlılığını daha da azaltacak bu projeye destek vermek istemektedir. Ayrıca Çin, gelecekte buzulların erimesiyle Çin’den Avrupa ve Amerika kıtalarına kuzeyden gemilerle sürekli ticaret yapmayı olanak sağlayacak KİY projesini de yakından takip etmektedir. Bu bağlamda Rusya’nın yatırımlarına kredi sağlamakta ve bu sayede

bölgede oyun kurucu olmak istemektedir. 10 Haziran 2018’te ŞİÖ toplantısında bir araya gelen Şi ve Putin, Rusya’nın kutup bölgesindeki altyapı yatırımlarına Çin’in 9.5 milyar dolar değerinde kredi sağlaması hususunda karar aldılar (Staalesen, 2018b). Çin, Rusya’nın Yahudi Özerk Oblastı bölgesindeki Amur nehri üzerinde yıllık 21 milyon ton yük taşınılacak bir köprünün finansmanını üstlenerek, özellikle enerji sektöründe kullanılan doğal kaynaklarının taşınmasını 700 km kısaltacak bu tren yoluna çok önem vermektedir (EY, 2017: 7).

Her şeye rağmen Çin’in bölgedeki etkinliğini artırmasının başta ABD olmak üzere Rusya’yı da çok memnun ettiği söylenemez. Rusya’nın Çin’in bölgedeki enerji kaynağı üzerindeki etkisini artırmak istemesi aslında Rusya’nın çıkarlarına aykırıdır. Ancak Çin’in kendisinden her yıl giderek daha fazla enerji kaynakları satın alması ve ülkesindeki enerji kaynaklarına cömert kaynaklar aktarmasından dolayı sürecin stratejik ortaklık içinde Çin’in maddi gücüne ihtiyacı olduğu da açıktır. Çin, Avrasya’da büyük finansman sağladığı projelerle kendi enerji güvenliğini tesis etmektedir. Öncelikle Avrasya bölgesindeki enerji kaynaklarının Rusya merkezli tekelleşmesini engellemektedir. Ayrıca satın almalar yoluyla bölgede üretici bir ülkeye dönüşmesi de Çin’i enerjide rekabetçi bir konuma taşıyabilecektir. Özellikle Çin, ŞİÖ kapsamında enerji konusunun ele alınmasını pek istememekte ve buna karşılık Rusya da Çin’in enerji sahalarında bağımsız hareket etmesini engellemeye çalışmaktadır (Stephen, 2006: 57). Çin, SB’nin tarihi mirası üzerinde Rusya’nın yine tek oyuncu olmasını istememektedir. Bu sebeple, bölgede sessiz bir Çin-Rus rekabeti yaşanmaktadır. Amerikan tehdidi, karışıklığı ve ticari ambargoları, şimdilik iki ülkenin stratejik ortaklık kurmasını zorunlu kılmaktadır. Bu da ister istemez mali açıdan eli güçlü olan Çin’in işine gelmektedir. Bundan dolayı bölgedeki oyun, ister istemez uzun dönemde sıfır toplamlı bir oyuna dönüşme riski taşımaktadır. Rusya’nın teknolojik alanda gelişmiş askeri güç kapasitesi ve tarihsel etkisi şimdilik bölgenin Çin tarafından yutulmasına müsaade etmemekte ve dengeleyici bir unsur olmaktadır. Yani, Çin her ne kadar Amerikan askeri varlığını hissetmediği Avrasya bölgesinde faaliyetlerini daha kolay gerçekleştirebilse de Rusya’nın varlığını ve ulusal çıkarlarını tamamen yadsıyacak bir şekilde enerji politikaları gerçekleştirmesi beklenemez. Bununla birlikte Rusya’nın her alanda güçlenen Çin’e karşı gelecekte nasıl karşı koyacağı da merak konusudur. Bölgedeki yeni dengeleyici unsurların nasıl gelişeceği de zamanla daha net görülecektir.

2.2.3. Çin'in Alternatif Enerji Yolları Yaratma Politikası

Günümüzde enerji güvenliği, sadece iktisadi değil aynı zamanda ulusal güvenliğin de bir parçası haline gelmiş ve petrol kaynakları ile petrolün geçtiği güzergâhları yönetenlerin uluslararası ilişkilerde oyun kurucu olmalarını sağlamıştır (Karaca, 2008: 57). Gaz ve petrol sevkiyatının güvenliği, enerji güvenliğinin bir parçasıdır ve ulusal enerji ve ekonomik güvenliğinin ayrılmaz bir parçasıdır (Wu, 2012: 68). Günümüzde sınırları aşan petrol ve gaz sevkiyatında gerek boru hataları gerek deniz yoluyla teminindeki risklerin bir hayli fazla olması, enerji yolları üzerindeki enerji güvenliğini tesis etmeyi zorunlu kılmaktadır. Özellikle sanayileşmiş ülkelerin enerji güvenliği, tek bir yola muhtaç kalınamayacak kadar hayatidir. ABD'nin küresel enerji ihracatının büyük kısmının gerçekleştiği denizlerde üstün olduğu göz önüne alındığında, Çin'in Afrika, Latin Amerika ve Ortadoğu gibi bölgelerden gemilerle taşıdığı petrole kısmen de olsa alternatif farklı enerji yolları bulması ve enerji arzının en azında güvenilir miktardaki kısmının karadan temin edilmesini zorunlu kılmaktadır. Rusya ile Ukrayna arasındaki savaş dolayısıyla, Rusya'nın Türkiye üzerinden Türk Akımı boru hattıyla Avrupa'ya enerji taşımak istemesi, enerji güvenliğinde alternatif bir yol çalışması olarak gösterilebilir.

Lai'ya göre (2007: 519), Çin'in iç enerji tüketimini temin etmek için geliştirdiği petrol politikası aslında üç başlık altında ele alınabilir: Ortadoğu'dan temin ettiği petrol kaynaklarını genişletmek; ithal ettiği bölgeleri Afrika, Latin Amerika, Orta Asya ve Rusya'ya kadar uzanacak şekilde çeşitlendirmek ve son olarak petrol ticaret yollarını güvene alabilmektir. Yani, petrol kaynaklarına ulaşmanız ya da onu işletmeniz bile tek başına bir çözüm değildir. İthal ettiğiniz enerjiyi güvenli şekilde ülkeye ulaştırmak da ciddi bir sorundur. Bugün enerji yolları üzerindeki en büyük güç şüphesiz ABD'dir. Hem enerji kaynakları hem de enerji sevkiyatının yoğun şekilde gerçekleştiği stratejik boğaz ve denizler üzerindeki güçlü askeri varlığı, ABD'nin küresel enerji fiyatlarının ve politikalarının da belirlenmesindeki etkisini artırmaktır. Kısa sürede Amerikan etkisinin kırılmayacağına farkında olan Rusya ve Çin, partnerleriyle alternatif yollar geliştirme gayretindedirler. Alternatif enerji yolları ise iki şekilde yorumlanabilir: ya bir ülkeden aldığınız enerjiyi başka bir güzergâhtan alabilirsiniz ya da farklı bölgelerde yeni ülkelerden enerji ihraç edebilirsiniz. Ancak yeni ülkelerden alınacak enerji, enerjinin geçeceği güzergâh ile yakından ilişkili olduğundan bu iki durum birbirinden farklı ele alınamaz.

Çin'i alternatif güzergâh arayışına iten diğer bir nedeni ise, Ortadoğu ve Afrika gibi ülkelerin istikrarsız olması ve ciddi çatışma riskleri taşımasıdır. Bölgedeki siyasi, etnik ve dini çatışmalar, petrol sevkiyatında ciddi kısıtlamalara gidilmesine yol açabileceğinden, nüfusu ve sanayi kapasitesi her geçen gün daha da artan Çin için bu kolay kolay göze alınabilecek bir durum değildir. 2003 Irak savaşıyla birlikte enerji ithalinde sıkıntıların yaşanması sonucunda, Çin enerji güvenliğine uygun olarak enerji ithal ettiği ülkeleri çeşitlendirmesi gerektiğini anladı ve böylece başta Rusya ve Kazakistan olmak üzere İran, Suudi Arabistan ve Avustralya ile enerji anlaşmaları imzaladı (Stephen, 2006: 61). Çin'i alternatif güzergâhlara iten diğer bir neden ise, enerji yatırımları büyük bütçeler ve uzun yıllar gerektirmektedir. Devletler yüksek bedeller ödeyerek elde ettiği avantajların hiç bir şekilde müdahalede bulunamayacağı bir bölgede yatırım yapmayı çok zorunlu olmadıkça yapmaz. Ancak Çin'in bu bölgedeki yatırımları hem enerji arzı açısından bir zorunlulukken, diğer taraftan da bölgedeki değerli minerallerin satın alınmasında ve bu ülkelerin Çin ihracat malları için bir pazar olarak değerlendirilmesiyle anlaşılır. Ayrıca Çin'in özellikle Avrasya bölgesinde etkinliğini artırması, "barışçıl kalkınma" stratejisine çok fazla zarar vermeyeceği de açıktır. Fakat Çin, okyanus ötesindeki Afrika ve Ortadoğu bölgelerinde etkinliğini artırmak istedikçe ve enerji piyasalarında daha fazla aktif oldukça kendisine karşı yöneltilen "hegemonya olma niyetindeki güç" söylemlerine maruz kalmaktadır.

Tüm bu bilgiler ışığında, Avrasya bölgesinin Çin için alternatif enerji koridoru olarak hayati bir öneme sahip olduğu söylenebilir. Çin'in Batı etkisine SB döneminde uzak kalmış Orta Asya ve Doğu Avrupa gibi bölge ülkelerinde KvY projelerini daha hızlı hayata geçirebilmesi tesadüf değildir (Shen ve Chan, 2018: 9). Bu bağlamda Çin, sistemde rekabet gücünü ya da projelerini daha hızlı ve etkili hayata geçirebileceği ülkelere daha fazla yatırım yapmakta ve ekonomilerinin kalkınmasına yardımcı olmaktadır. Tezin dördüncü bölümünde KvY projesi bağlamında Çin'in Avrasya enerji güvenliği detaylı olarak ele alınacaktır. Bölgenin alternatif bir enerji güzergâhı olarak belirlenmesi de ister istemez boru hatları projelerine olan yatırımların artırılması demektir. Her ne kadar ABD, Rusya'dan Avrupa'ya ve Avrasya'dan Çin'e doğru düşünülen boru hattı projelerini önlemeye çalışsa da bölge ülkelerinin ekonomide istikrar sağlayabilmesi için Çin'in yatırımlarına ve varlık satın almalarına ihtiyacı vardır.

2.2.3.1. Alternatif ve Güvenilir Enerji Yolu: Boru Hatları Diplomasisi

Tarih boyunca boru hatları taşımacılığında rejim değişikliği, savaş ya da krizler ya da terör gibi çeşitli faktörler nedeniyle, petrol ve gaz sevkiyatında kesintiler ya da anlaşma iptalleri görüldüğünden, aslında boru hatlarının da enerji güvenliğini tamamıyla güvenceye alan bir politika olduğu söylenemez. Fakat küresel olarak ABD'nin rakip olarak gördüğü ve daha da kötüsü enerjiye de bağımlı bir ülkeyse, boru hatları enerji güvenliğinde stratejik bir hal almaktadır. Çünkü deniz taşımacılığının gerçekleştiği açık denizlerde ve stratejik boğazlarda, güçlü Amerikan donanması ile başa çıkabilecek bir güç yoktur.

Boru hatları, üreticiden doğrudan güvenilir enerji alma açısından olumlu olsa da uzun süreli yapılmayan anlaşmalarda üreticinin fiyat politikasında tekelleri bir yaklaşıma gitmesine de neden olabilmektedir. Bazen bu yolların bazı ülkelerden sıkça geçmeye başlaması, o ülkeyi enerji koridoru olmasını da sağlamaktadır. Örneğin Türkiye, Rusya, Irak ve Kafkas petrolünün Avrupa'ya transfer edilmesinde önemli bir enerji dağıtım merkezi olmuş durumdadır. Türkiye hem enerji kaynaklarının ülkesine doğrudan ulaşmasını sağlamak hem de ülkesinden geçtiği için de transfer parası almaktadır. Boru hatlarının bir kez yapıldığında güzergâhını değiştirmenin pek mümkün olmaması, anlaşma sürecinin uzun sürmesine neden olmaktadır. Türk Akımı projesinde görüldüğü üzere, projenin fiiliyata geçmesi bile uzun prosedürler ve üst düzey sayısız görüşmeler sonunda gerçekleşebilmektedir. Özellikle bu projelerin yüksek maliyetli olması, bunun en önemli nedenlerinden birisidir. Sınır aşan boru hatlarındaki tarafların sayısı arttıkça da farklı ulusal çıkarlar için içerisine girmekte ve projenin gerçekleşmesi zorlaşmaktadır (Demir, 2014: 37). Çin'in Türkmenistan'dan D hattı ile taşımak istediği gazın anlaşma sürecinde diğer ülkelerle yaşanan sorun, D hattının çıkmaza girmesine neden olmuştur. Ayrıca Çin, Orta Asya ülkelerinden ithal ettiği enerjiyi Doğu Türkistan bölgesi üzerinden temin ederken, Rusya ile aynı güzergâhı kullanamamaktadır. Rusya, birçok boru hattı projesinde olduğu gibi gelecekte yaşanabilecek anlaşmazlıkları göz önüne alarak ya da bölgesel rekabet ortamını devam ettirmek için çok yönlü projeleri geliştirmekte ve diğer ülkelerin sürekli siyasi açıdan da kendisine bağımlı kalmasını amaçlamaktadır. Bu bağlamda Rusya, Çin'e uzanan doğal gaz hattını Güney Kore ve Japonya güzergâhına yakın yerden vermektedir. Böylece fiyat üzerindeki rekabet şansını da korumayı amaçlamaktadır.

Tablo 2.10: Çin'in Enerji İthal Ettiği Boru Hatları

Source	Project Name	Design Capacity (bcm/year)	Status
Russia	Power of Siberia	38	Under construction
	West Line	30	MOU signed/ negotiation suspended
Central Asia	CAGP Line A	15	In operation
	CAGP Line B	15	In operation
	CAGP Line C	25	In operation
	CAGP Line D	30	Under construction
Myanmar	China-Myanmar oil and gas pipeline	12	In operation

Kaynak: Lu, Jiaqi ve Ye, Qi (2018). U.S. Gas to China: Positive Energy for Bilateral Relations. <https://www.brookings.edu/2018/05/31/u-s-gas-to-china-positive-energy-for-bilateral-relations/>.

Çin, Türkmenistan, Özbekistan, Kazakistan üzerinden Sincan bölgesine ulaşan üç farklı boru hattı ile yıllık 55 milyar m³ kapasiteli doğal gaz boru hatları inşa etmiştir. Ayrıca 2006'da faaliyet geçen Atasu-Sincan arasındaki 3000 km'lik petrol boru hattı ile bölgeden petrol ihraç etmektedir. Çin, ithal ettiği doğal gazın yarıya yakını Avrasya ve Rusya üzerinden gerçekleştirmeyi başarmıştır. Ayrıca Çin, Ortadoğu ve Afrika'dan ithal ettiği enerjinin en azından bir kısmının gemilerle Malakka Boğazı'nı geçmeden doğrudan Myanmar üzerinden inşa edilen boru hatları ile ülkesine taşımaktadır. Ancak tüm bu boru hatları projelerinin Çin'in petrole olan bağımlılığını yok etmesi imkânsızdır. Çünkü bölgedeki en zengin petrol kaynağına sahip olan Rusya daha önce hayata geçirdiği boru hatlarıyla bu petrolün çoğunu Avrupa ve Uzak Doğu ülkelerine satmaktadır. Rusya, enerjisini çok farklı ülke ve bölgeye satarak fiyat rekabetinde elini güçlü kılmaya çalışmaktadır. Ancak Çin, uzun vadede doğal gaz keşfetme, çıkarma ve boru hatlarıyla taşıma projelerine yeterli miktarda yatırım yaparsa, doğal gaz açısından Avrasya bölgesi Çin için yeterli arzı temin edebilecek duruma gelebilir.

2.2.3.1.1. Avrasya Boru Hatlarında Rusya ile Artan Stratejik Ortaklık

Rusya, 93'te uygulamaya başladığı "yakın çevre" doktrini ile Sovyetler dönemindeki nüfuzunu tekrar kazanmaya çalışmıştır. Benzer şekilde 90 sonrasında ekonomik açıdan giderek güçlenmeye başlayan ve bölgesindeki güç boşluğunu iyi değerlendiren Çin, özellikle 2000'lerde tüm enerji kaynaklarında dışarıya bağımlı kalınca, başta doğal gaz olmak üzere acil enerji ihtiyacını karşılayabilmek için hem Avrasya bölgesine yöneldi hem de GÇD üzerindeki enerji rezervlerini kontrol edebilmek için bu bölgede askeri güç kapasitesini ve uygulamalarını artırdı. Bu iki durum arasındaki yakın ilişki, bir sonraki bölümlerde detaylı olarak ele alınacaktır.

Ancak özellikle boru hatları bağlamında Avrasya öne çıktığından, Çin bu bölgede Rusya ile ortak hareket etmek zorunda kalmıştır. İki güçlü devletin bölgedeki artan politikaları, ABD'nin bölgedeki etkisini kırmıştır. Özellikle Çin ve Rusya arasındaki enerji alım/satım bağımlılığı ile küresel ABD baskısı, şimdilik iki devletin kendi içindeki rekabetin ABD hegemonyasına direnebilmek için stratejik ortaklık şeklinde ele alınmasını zorunlu kılmaktadır. Çin, Avrasya bölgesinde yer alan ülkelerle arasındaki ilişkileri son yıllarda tarihin en iyi seviyelerine çıkarmıştır. Son yıllarda hayata geçen sayısız boru hattı projeleriyle Çin'e enerji satan ülkelerin refah ortamı artmış ve bu da bölge ülkelerin Çin ile siyasi ve ekonomik açıdan ilişkilerinin güçlenmesine yardımcı olmaktadır (Lei, 2017: 74). Bu ülkelerde artan refah ortamı da bölgesel çatışma ve risk ortamının azalmasına yol açmaktadır. Dahası bölgesel devletler, enerji gibi uzun dönemli projelere yatırım yapabilmekte ve böylece ekonomilerinin daha fazla istikrar kazanmalarına yardımcı olmaktadır.

Çin, dünyanın her köşesinden ülkesine enerji kaynaklarını taşıyan bir ülkedir. Çin'in en fazla petrol ithal ettiği ilk 4 ülke sırasıyla Rusya, Suudi Arabistan, Angola ve Irak olmuştur. Görüldüğü üzere Çin'in en fazla petrol ithal ettiği ilk dört ülke, üç farklı kıtada yer almaktadır. Çin, enerji çeşitliliğini artırmak için Katar ile çevresindeki Avustralya ve Malezya'dan da giderek daha fazla LNG ithal etmeye de başlamıştır. Ancak uzak mesafeden ithal edilen enerji maliyeti ve taşıdığı riskler, elbette Çin'in yakın bölgesine yoğunlaşmasına neden olan başka bir gerçekliktir. Çin, enerji tüketen bir ejderha durumundadır. Bu sebeple Çin, Avrasya bölgesindeki ülkelere çok daha fazla doğal gaz ve petrol ithal etmeyi amaçlamaktadır. Özellikle Çin, ABD'nin etkisinin göreceli olarak azaldığı ve bu bölgedeki boru hattı projelerini hızlandırmakta ve enerji ithalatının geleceğini güvence alabilmek için bu boru hatlarının geçeceği komşu ülkelerle olan askeri, siyasi ve ekonomik ilişkilerini geliştirilmektedir.

Çin, bu yakın çevresindeki petrol ihtiyacını Kazakistan ve Rusya'dan temin etmek istemektedir. Ancak başta Kazakistan olmak üzere her iki bölgeden de alabileceği petrol aslında sınırlıdır. Örneğin Kazakistan'ın Rusya, Hazar Denizi, Bakü-Tiflis-Ceyhan Boru hattı gibi birçok alternatif yola sahip olmasından dolayı, Çin'e toplamda en fazla 20 milyon ton ham petrol ihraç edebilir (Lei, 2017: 74-76). Kazakistan'ın Hazar Denizi kıyısındaki Atıray'dan Çin'in Sincan bölgesine kadar uzanan bit petrol boru hattı mevcuttur. CNPC ve KMG arasında imzalanan anlaşma ile 2003'te yapımına başlanan 3000 km uzunluğundaki bu boru hattı, 3 aşamalı olarak planlandı ve 2011'de kapasitesi ilk başta 10 milyon tona, 2017'de 12,3 milyon tona ulaştı ve 2020'ye kadar da 17 milyon ton taşıyacak şekilde bu proje tamamlandı (hali hazırda kapasite 12,3 milyon

tondur) (2B1st, 2013). Kazakistan, bu boru hattı ile petrol ticaretinde tek alternatif güzergâhı olan Rusya'dan en azından biraz olsun kurtuldu. Eğer Hazar Denizi üzerindeki paylaşım statüsü tam olarak uzlaşmayla sonuçlanırsa, Kazakistan Bakü üzerinden Avrupa'ya taşınacak petrol güzergâhına yatırım yaparak gelecekte daha da bağımsız bir oyuncu olarak hareket etme şansı yakalayacaktır. Çin ise, kısa dönemde petrol ithal ettiği ülke ve güzergâh sayısını artırmayı planlarken, uzun vadede de daha bağımsız hareket eden ülkeler sayesinde rekabet ortamından faydalanmayı ummaktadır. Çin'in dünyadaki toplam petrol tüketiminin yaklaşık 1/3'üne ihtiyaç duyduğu düşünüldüğünde, farklı alternatifler yaratmak zorunda olduğu anlaşılır. Kazakistan, stratejik konumuyla Hazar Denizi bölgesindeki petrolün Çin'e aktarılmasında da hayati bir öneme sahiptir. Kazakistan, SB döneminden kalma boru hattı ile zaten petrolünün büyük çoğunluğunu Rusya'ya ihraç etmektedir ve bu petrol de Rusya'dan Avrupa'ya aktarılmaktadır. Bu bağlamda Çin'in toplamda Kazakistan ve Rusya'dan aldığı petrol oranı, ihtiyacını tam olarak karşılaması mümkün değildir. Bu yüzden yine deniz yoluyla Ortadoğu, Afrika ve Latin Amerika'dan petrol almaya devam etmek zorundadır. Ancak Avrasya bölgesinden özellikle de Rusya'dan gelecek daha fazla petrol, Çin'in deniz taşımacılığına olan bağımlılığından biraz daha fazla kurtulmasını sağlayacaktır.

Bu doğrultuda Çin, Doğu Sibirya–Pasifik Okyanusu (East Siberia-Pacific Ocean – ESPO I ve II) boru hatları ile Rusya'dan çok daha fazla petrol ithal etmeye başladı. Diğer taraftan ise, uzun dönemde hayati derecede önemli olan yüksek miktardaki enerji arzını tedarik edebilmek için kayda değer projeleri gerçekleştirmektedir. İlk kısmı 2009'da (2757 km) ikinci kısmı ise 2012'de (1182 km) tamamlanan 4188 km uzunluğundaki ESPO ile Rusya, Tayshet bölgesindeki petrolü Perevoznaya'ya taşıyarak bölgedeki Güney Kore, Japonya ve Çin'e ham petrol ihraç etmektedir (ESPO, <https://www.hydrocarbons-technology.com/projects/espopipeline/>). Ayrıca ESPO'nun Amur bölgesinden geçmesi, bölgedeki petrol ve doğalgazdan üretilecek hammadde ve yan ürünlerinde de artış sağlayacaktır.

ESPO, Rusya'nın Avrupa'nın tek enerji tüketici bölgesi olmasının önüne geçerek Asya Pasifik bölgesinde de önemli bir oyuncu olmasını sağlayacaktır (Konończuk, 2008: 1). Dahası Rusya, ESPO ile Altay boru hattından farklı olarak doğrudan Çin'e yönelik bir boru hattı yerine birçok ülkeye petrol satabileceği şekilde bir güzergâh belirledi ve gelecekte tek bir ülkeye yönelik bağımlı kalmamak için stratejik bir adım atmıştır. Diğer taraftan da ESPO'nun bir parçası olarak ikinci Skovorodino–Daqing boru hattı da 2018'te faaliyet geçti. Skovorodino bölgesinden Daqing'e 941 km uzunluğunda yılda 15 milyon ton ham petrol taşıyacak bu ikinci hat, daha önce 2011'de faaliyet

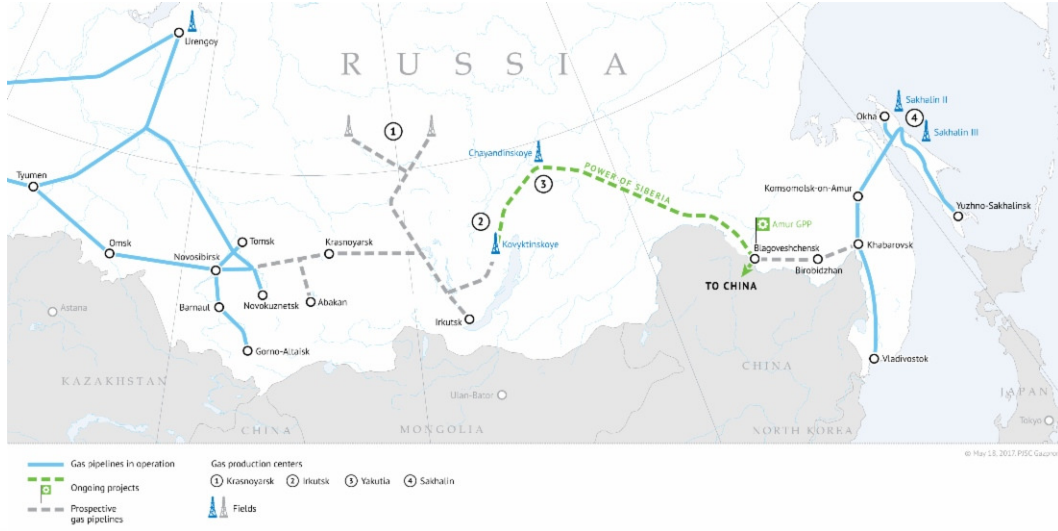
geçen ve yıllık 15 milyon ton ham petrol taşıyan ilk hatla birlikte yılda 30 milyon ton petrolün ithal edilmesini sağladı (http://www.xinhuanet.com/english/2018-01/01/c_136864998.htm).

Kaynak: Hallmark, Clayton (2014). Putin-Xi Huge Gas Deal Could End Dollar and US Domination. Hata! Köprü başvurusu geçerli değil.

Harita 2.3: Rusya ve Çin Arasındaki Petrol ve Doğalgaz Hatları

Doğal gaz ithalatı açısından da bölge Çin için hayatidir. Orta Asya ülkelerinin Sovyetler döneminden kalma bağımlılıktan dolayı doğalgaz boru hattı sevkiyatının çoğunlukla Rusya üzerinden olması, Çin için olumsuz bir durumdur. Her şeye rağmen günümüzde Rusya, Çin'in en fazla enerji ihraç ettiği ülkedir. Enerji ithalatında petrolün büyük kısmı Malakka Boğazı'ndan geldiği için, Çin daha güvenilir enerji yolu olan Orta Asya ve Rusya'dan özellikle boru hatları ile sürekli ve güvenli bir enerji elde etmeyi amaçlıyordu. Bu amaçla 2004'te Moskova'yı ziyaret eden dönemin Başbakanı Wen Jiabao, Rusya'nın enerji altyapı yatırımının gelişmesi için enerji sektörüne 2020'ye kadar 12 milyar dolar yatırım yapmayı taahhüt etti (Lai, 2007: 526). 2013'te Şi Cinping'in Moskova ziyareti sırasında, yıllık 38 milyar m³ doğalgazın Sibirya bölgesinden Çin'e verilmesi sağlayacak Gazprom ile CNPC arasındaki anlaşma imzalandı (Odgaard ve Delman, 2014: 111). Bu anlaşma doğrultusunda, 25 Temmuz 2018 tarihiyle 1954 km'lik kısmı yani %90.5'i biten ve Aralık 2019'da faaliyet geçecek olan Sibirya'nın Gücü (*Power of Siberia*) boru hattı ile CNPC, Gazprom'dan yıllık 38 milyar m³ doğalgaz ithal edecektir (Gazprom, 2018). Ayrıca Rusya, ülkesinin en büyük, dünyanın ise en büyük ikinci doğalgaz işletme alanını (*The Amur Gas Processing Plant*) inşa ederek Çin'e sadece doğal gaz değil aynı zamanda yine Çin'in finansmanı ile gerçekleşen kargo ve tren ulaşımı ve taşımacılığı sayesinde birçok kimyasal ürün de ihraç edecektir (East Russia, 2018).

Kaynak: Gazprom (2018). Power of Siberia gas pipeline completed by 90.5 per cent, 1,954 kilometers built, <http://www.gazprom.com/press/news/2018/july/article446731/>

Harita 2.4: Rusya'nın Petrol ve Doğal Gaz Boru Hatları ve Projeleri

Ancak Rusya'nın enerji boru hatlarını Çin ve Japonya'ya yakın yerden geçirmek istemesi de stratejik bir adımdır. Haritada görüldüğü üzere, Çin'in gelecekte Sakhalin rezervlerinden de gaz almak için Sibirya'nın Gücü projesinin Çin'e ulaşan kısmına denk gelecek şekilde yeni bir boru hattı projesi planlaması içindedir. Sibirya bölgesindeki gaz doğrudan okyanus bölgesine kadar ulaşabilecektir. Böylece Rusya, hem gaz pazarında Japonya ve Güney Kore'ye olan ihracat kapasitesini artıracak hem de fiyat rekabetinde elini güçlendirecektir. Diğer bir ifadeyle Rusya, hem fiyatta rekabet seviyesini devam ettirebilmekte hem de enerji ticaretinde bir ülkeye doğrudan bağımlı kalmamaktadır.

Çin'in alternatif güzergâhlar yaratma politikası bağlamında Beineu-Bozoy-Shymkent (Kazak-Çin) Doğalgaz boru hattı da Çin için önemli bir hattır. 2017'de Çin'in Orta Asya üzerinden aldığı toplam gaz miktarı bir önceki yıla göre %13.37 artarak yıllık 38,8 milyar m³'e ulaştı ve bu miktarın daha da artması için Kazakistan ayağından gelen gaz miktarının 10 milyar m³'e çıkarılması kararlaştırıldı (Aliyeva, 2018). Çin'in Orta Asya ülkelerinden temin edeceği gaz miktarı da aslında sınırlıdır. Bölge ülkelerinin farklı ülkelere gaz ihraç ederek pazar sayısını artırmak istemesi, Çin'in Rusya'ya daha fazla yakınlaşmasını sağlamaktadır. Özellikle Çin'in projelerdeki güçlü finansman desteği de bu projelerin hayata geçmesini kolaylaştırmaktadır. Bu bağlamda Çin, hem Türkmenistan'dan hem de Rusya'dan yeni boru hatları ile doğalgaz temin etmeye çalışmaktadır.

2.2.4. Küresel Enerji Rekabeti: Çin'in ABD ile Karşı Karşıya Gelme Riski

Çin, artan ekonomik gücüne paralel olarak iktisadi araçları uluslararası serbest piyasa düzeni içerisinde kullanarak enerji piyasasında hızla etkin bir rol almaya başladı. Çin, özellikle milli enerji şirketlerini kullanarak Amerikan egemenliğinin çok güçlü olduğu enerji rezervlerinin yoğun olduğu bölgelerdeki siyasi etkisini de artırmaya başlamıştır (Liou, 2015: 672). Henüz ABD ile askeri bağlamda boy ölçüşemeyecek Çin için izlenecek en rasyonel yol ise, Ortadoğu gibi petrol ve doğalgaz rezervinin çok olduğu bölgelerdeki ülkelerle olan siyasal ilişkilerini ve ekonomik bağımlılıklarını artıracak politikalar geliştirmektir. Bundan dolayı Çin, bu ülkelere yönelik finansal devletçilik araçlarını kullanarak altyapı gibi çeşitli projelerde büyük krediler sağlamak ve böylece enerji kaynakları ve yolları üzerinde daha fazla söz sahibi olmayı hedeflemektedir. ABD ile Çin arasında var olan şüpheler, güvensizlik ya da yanlış anlamalar, özellikle Çin'in enerji piyasasında giderek aktif rol oynamasıyla birlikte daha da artmaya başladı. Çin'in İran, Angola, Myanmar, Venezuela ve Sudan gibi zengin rezervlere sahip olan ülkeler üzerindeki ekonomik ve siyasal etkilerini zaman içerisinde artırması, mevcut kıt kaynaklar üzerinde iki ülkeyi bir jeopolitik çatışmanın da eşiğine getirebilir (Lei ve Xuejun, 2007: 224). Özellikle Trump yönetimi, İran'dan faydalanan Çin'in daha da avantajlı bir konuma geçmesini önlemek için, 2015'te BMGK Üyeleri ile İran (P5+1) arasında yapılan nükleer silahların önlenmesine yönelik anlaşmadan vazgeçerek İran'ı baskı altında tutmaya çalışmaktadır. Ayrıca Çin'in özellikle doğal kaynak bakımından zengin olan küçük ya da ekonomik açıdan gelişmemiş devletler üzerinde ekonomik ağırlığını artırması, BM'deki Amerikan lehine oy ağırlığını değiştirdi ve Çin'in enerji politikası, Amerika'nın küresel karar alma politikasını giderek siyasal açıdan olumsuz etkilemektedir (Lei ve Xuejun, 2007: 225).

Ayrıca Çinli milli şirketlerin satın alma yoluyla birlikte, özellikle yarışa sonradan dâhil olduğu enerji sektöründe teknoloji transferi de yaptığı bilinmektedir. Bihassa Çin, petrol arama çıkarma gibi daha az üretim bilgisi olduğu alanlarda Suudi Arabistan, Rusya ya da Kanada'daki gibi sektöründe uzman şirketlerle ortaklık kurma ya da satın alma yoluyla bu açığını kapatmaya çalışmaktadır (Jiang ve Ding, 2014: 7). Bundan dolayı, ABD başta kendi ülkesinde faaliyet gösteren enerji şirketleri olmak üzere dünyada önde gelen şirketlerin Çin'in milli enerji şirketleri tarafından satın alınmasını önlemeye çalışmaktadır. Örneğin, 2003'te Kazakistan'a ait Hazar Denizi petrolünün Çin tarafından satın alınmak istenmesi Batılı firmalarca engellendi (Cheng, 2008: 315). Benzer şekilde 2005 yılında ABD Senatosu, Çin'in milli petrol şirketi olan CNOOC'un Amerikan merkezli Unocal Corp'u satın almasını ulusal güvenliğine tehdit

olarak gördüğü için satın alma işlemini reddetti (Lai, 2007: 520). Bu bağlamda enerji yollarının korunması kadar enerji üretiminin kimler tarafından yapıldığı, küresel enerji güvenliğiyle doğrudan ilişkilidir. CNOOC'nun Chevron-Texaco ile rekabeti sonrasında Unocal ihalesinden vazgeçmek zorunda kalması, Çin'in enerji kaynaklarına doğrudan ulaşmasını engellemek isteyen Amerikan politikasının bir yansımasıdır (Daojiong, 2006: 184). 2011'de CNPC'nin Libya ile gerçekleştirmek istediği enerji anlaşması, ABD'nin NATO şemsiyesi altında Arap Baharı sürecinde Libya'ya girmesiyle gerçekleşemedi ve Çin'in bölgedeki enerji politikalarını yeniden gözden geçirmesine neden oldu. Diğer taraftan, 2011'de Güney Sudan'ın referandumla bağımsızlığında etkin rol alan Çin, CNPC aracılığıyla bu bölgedeki en büyük petrol üreticisi olmayı başardı (Moreira, 2013: 118). Çinli petrol şirketi China Energy Company Limited (CEFC), Rusya'nın dünyanın her yerinde faaliyet gösteren önde gelen enerji şirketlerinden biri olan Rosneft ile paydaş olmak istedi. 2016'da varılan anlaşma ile Qatar Investment Authority (QIA) elindeki hissenin %14.6'sını Çinli CEFC'ye 9.6 milyar dolara satmaya karar verdi ancak Mayıs 2018'de anlaşmanın son anda başarısızlıkla sonuçlandığı haberi geldi (Lelyveld, 2018). ABD'nin yürüttüğü diplomasiyle, Katar bu karardan vazgeçmek zorunda kaldı. 2017'de Suudi Arabistan, kendisine ait dünyanın en büyük petrol üreticisi Aramco firmasının sadece %5'lik hissesinin 100 milyar dolara satabileceğini ilan etmesinden sonra Çin ciddi bir alıcı olarak ortaya çıktı (Zhang, 2017). Ancak ABD'nin yine araya girmesiyle satış planları rafa kaldırdı ve bunun yerine hisselerin halka arz aşamasına geçti. ABD'nin tüm bu önleyici politikaları, enerji kaynaklarına ve şirketlerine sahip olmanın neoliberallerin istediği gibi basit bir ticari satın alma ilişkisinden ibaret olmadığını açıkça göstermektedir.

Milli şirketler yoluyla satın alma ya da projelere hibe/kredi desteğinde bulunma projeleri oldukça risklidir çünkü projelerin gerçekleşmesi yaklaşık 7-10 yıl sürmekte ve enerji sahasının ömrü de ortalama 30 yıl civarında olmaktadır (Moreira, 2013: 115). Bu yatırımlar uzun vadeli olduğundan, yatırımları destekleyecek siyasi, ekonomik hatta askeri şartlar bile göz önünde tutulmak zorundadır. Dahası, projelerin gerçekleşmesi rekabetçi ortamda diğer ülkeler tarafından engellenmek istenildiği için, askeri açıdan caydırıcı bir güç olmanız gerekmektedir. Realist görüştekilerin bu konuda ileri sürdükleri en büyük örnek, Sudan'da yaşananlardır. Uzun yıllar iç savaş yaşayan Sudan'da, Güney kısmı Çin ile yakın ilişkiler kurmuştur. Çin, Güney Sudan'da kurduğu ilişkileri ekonomik alanda da hayata geçirerek bölgede enerji imtiyazları elde etmiştir. Özellikle Eylül 2004'de ABD Dışişleri Bakanı Colin Powell'ın Darfur'da yaşananları bir soykırım olarak gördüğünü ilan etmesinden sonra Çin, Sudan'da yaşananların iç

işleri olduğu gerekçesiyle devletlerin buna müdahil olmamasını gerektiğini belirtmiş ve BMGK'da bu alanda etkisini göstermiştir (Bayram, 2017: 234, 238). Çin'in Batı dünyasını soykırım yapan tarafı ulusal çıkarları doğrultusunda desteklenmekle suçlanması, Çin'in dış politikadaki "devletlerin egemenliğine saygı duyma ve iç işlerine müdahil olmama" prensibiyle açıklanabilir. 2005'e kadar yaklaşık 6 milyar dolar ile Sudan'a en fazla enerji yatırımı yapan Çin, bu ülkenin tüm enerji ihracatının %8'inin alıcısıydı (ECOS, 2008: 9). 2006'da gerçekleşen satın almalarla Çin, Sudan'daki en büyük iki konsorsiyumda pay sahibi oldu: Büyük Nil Petrol İşletme Şirketi (Greater Nile Petroleum Operating Company) konsorsiyumunda CNPC %40 ve Petrodar Development Operations Company konsorsiyumunda da CNPC %41 ve Sinopec de %6 hisse almıştır (Integrity, 2011: 8). 94'te ABD'li Chevron bölgeden çekilmek zorunda kalınca CNPC, Büyük Nil Petrol İşletme Şirketinin %40'unu da satın aldı ve ülkedeki diğer iki petrol sahasında da %50'ye yakın oranlarda ortak oldu (Karaca, 2012: 108). 2014'te Çin, Güney Sudan'daki petrol sahaları üzerindeki işletmelerinin güvenliklerini sağlayabilmek için 700 askerini bölgeye gönderdi ve de Güney Sudan hükümetine 38 milyar dolar değerinde ağır silahlar verdi (Gao, 2017: 313).

Güney Sudan, Çin'in uzun yıllardır dış politikada sınır ötesinde doğrudan bir krizde taraf olmasına örnek olmuştur. Buna neden olan da enerjiye olan bağımlılığıdır. Bu sebeple Çin, aslında mali açıdan ciddi şekilde finanse edebildiği enerji şirketlerini kullanarak çözümü öncelikle ekonomik yollardan halletmeye çalışmaktadır. Bu yüzden günümüzdeki en büyük risk de Çin'in siyasi ve ekonomik krizlerin yaşandığı ülkelerdeki yatırımlarını nasıl yapacağı ve dış politikasında bu krizleri nasıl yöneteceği meselesidir. Batı kamuoyu, Sudan'da yaşananları Çin'in bir askeri müdahalesi olarak realist açıdan yorumlarken, Çin ise, bu durumun insani gerekçelerle gerçekleştiğini ve devletlerin iç iş işlerine karışılmayacağı yaklaşımıyla askeri müdahale görüşüne karşı çıkmaktadır. Gelecekte Amerika'nın ticaret savaşında olduğu gibi Çin'i enerji sektöründe de doğrudan karşısına alırsa, Çin'in beka sorunu olarak gördüğü enerji yatırımlarını koruyabilmek için benzer bir adımı atabileceği tahmin edilmektedir. Yine Çin'in enerji güvenliğine realist paradigmayla bakanlar, Çin'in GÇD üzerindeki muazzam petrol ve doğal gaz kaynaklarını kontrol etmek için nasıl revizyonist davrandığını da örnek vermektedir. Çin, her ne kadar bu denizin tarihsel olarak kendi egemenliği altında olduğunu iddia edip, burada toprak bütünlüğünü korumaya çalıştığını iddia etse de bölgede inanılmaz bir silahlanmaya gittiği de açıktır.

Jeopolitik açıdan da Çin'in enerji yolları üzerinde etkinliği artırmak istemesi ABD ile Çin'i karşı karşıya getirebilir. Çin'in hem stratejik olarak ticari gemilerin geçiş

yolu üzerinde olan hem de bol miktarda enerji rezervlerine sahip olan GÇD üzerindeki egemenliğini artırıcı adımlar atması, ABD'nin bölgeye olan ilgisini çekmektedir. Son yıllarda ABD bölgede daha fazla tatbikatlar gerçekleştirmekte ve bölgedeki donanma gücünü artırmayı planlamaktadır. Ayrıca Japonya ve Güney Kore gibi enerjiye aşırı bağımlı olan gelişmiş iki ülkeye giden gemilerin Tayvan Boğazı'nı kullanması, bu adanın statüsünü de daha önemli hale getirmektedir. ABD ve müttefikleri, gelecekte Tayvan'ın Çin'in parçası olarak bu geçiş üzerinde tam yetkiye sahip olmalarını ulusal çıkarlarına aykırı bulmaktadırlar. Enerji oyununun kurallarının farkında olan Çin, artan enerji rekabetinde ikili ve çok taraflı ilişkilerinde yanlış anlamalara yol açmayacak şekilde olumlu bir diplomasi izlemeye çalışmakta ve bu rolüyle aktif enerji politikasını uygulayabilmektedir (Odgaard ve Delman, 2014: 108). Ancak Çin'in bölge denizlerinde güçlü olması kaydıyla, Avrasya bölgesindeki etkisini artırabileceği ve politikalarını daha kolay uygulayabileceği göz önüne alındığında, aslında Avrasya'nın güvenliğinin de bu bölgedeki denizlerden geçtiği görülmektedir. Bundan dolayı Çin için bu bölge denizleri enerji güvenliğinin de bir parçasıdır. Çin'in bu bölgedeki politikaları, "Çin'in enerji güvenliğinde Yakın Çevre politikası: Avrasya'ya etkisi" başlığı altında ayrıntılı olarak incelenecektir.

Hangi paradigmadan bakılırsa bakılsın Çin, enerjiye olan ihtiyacından dolayı giderek enerji piyasası içinde yer almaktadır ve bu da küresel enerji piyasasını kontrol etmek isteyen ABD ile kendisini karşı karşıya getirme riskini taşımaktadır. Çin, hızlı kalkınmasına paralel olarak her sene petrol ve doğalgaz ithalatını artırmaktadır. 2003'te Çin, Japonya'yı geçerek dünyanın en çok petrol ithal eden ikinci ülkesi oldu (Cheng, 2008: 297). 2014 yılında ise, ABD'yi geçerek dünyanın en fazla petrol ithal eden ülkesi haline de gelmiştir. Çin'in petrole olan bağımlılığının artmasının Çin'i dünyanın bazı bölgelerinde çatışmaya sürükleyebileceği senaryoları da mevcuttur (Lai, 2007: 519). Bu da barışçıl kalkınma söyleminin terk edilmesine neden olacaktır. İhracata dayalı bir büyüme gerçekleştiren Çin'in enerji kaynaklarına kolay, sürekli ve makul fiyatlarda ulaşabilir olması, ABD'nin küresel oyun kurucu rolüne zarar verecektir. Dahası enerji maliyetlerini düşüren Çin, küresel ticarete daha da fazla vererek, askeri ve siyasi açıdan güçlenmeye devam edecektir. Bundan dolayı ABD, ekonomik rekabetin çok fazla arttığı bu dönemde, ulusal çıkarları gereğince Çin'in elini daha da güçlendirecek bu koşulları ortadan kaldırmak için gerekli adımları atmak zorundadır.

Çin, enerji alanında ABD ile karşı karşıya gelme riski taşıdığı ya da Avrasya bölgesine daha fazla önem vermeye başlamasının diğer bir nedeni de stratejik boğazlardaki Amerikan donanmasının güçlü olmasıdır. Her ne kadar Çin, Çin-Pakistan

ekonomik koridoru aracılığıyla yaptığı Gwadar limanı yatırımı ve Myanmar doğal gaz ve boru hatları ile Hint Okyanusu üzerinde alternatif ticari ve enerji yolu arayışları içerisinde de olsa bu arayışların deniz yolu taşımacılığına alternatif olamayacağı açıktır. Zaten Ortadoğu petrollerinin dışa açılan kapısı olan Hürmüz Boğazı'nda ise, tartışmasız şekilde ABD ve müttefiklerinin önemli bir donanma ve hava gücü kapasitesi vardır. Irak, Kuveyt, Katar, Suudi Arabistan ve İran'daki pek çok petrol ve LNG taşıyan gemi, bu boğaz yoluyla açık denizlere açılmaktadır. Bundan dolayı enerji ticareti yolları açısından dünyadaki en stratejik noktalardan birisidir. Çin'in sadece Avrasya bölgesindeki petrol ve doğalgaz ithalatıyla enerji arzını gerçekleştirmesi mümkün değildir. Hürmüz Boğazında yaşanacak olası bir gemi geçişindeki aksama, önce Asya bölgesinde sonrasında da küresel bir krize neden olabilir. Bunun başlıca nedeni, dünyadaki petrol ticaretinin yaklaşık %20'sinin Hürmüz Boğazından gerçekleşmesi ve bu enerji ticaretinin de %85'inin Asya bölgesine ihraç edilmesidir (EIA, 2012). Benzer şekilde Çin'in ithal ettiği petrolün %82'si ve LNG'nin %30'unu Hürmüz Boğazı yoluyla temin etmektedir ve bundan dolayı Çin, Gwadar Limanı gibi bölgeye yakın alternatif güzergâhlar yaratmaya çalışmaktadır (Panda, 2015). Ortadoğu'dan ithal edilen enerji kaynakları iki açıdan çok risk taşımaktadır: ilki, bu enerji kaynakları Amerikan deniz gücünün kuvvetli olduğu Hürmüz Boğazı ya da Malakka Boğazı gibi riskli denizler ve geçitler yoluyla Çin'e gelmektedir; ikicisi de bu bölgede devam eden siyasi istikrarsızlıklar ve çatışmalar yüzünden enerji ithalatında yaşanabilecek sıkıntılardır (Kroeber: 2017: 213). 1956'da Mısır'ın Süveyş Kanalı'nı gemilere bir süre boyunca kapattığı düşünüldüğünde, benzer bir durumun tekrar yaşanması olasıdır. 73 Arap-İsrail Savaşı sonrasında, ABD'nin İsrail'in yanında yer almasına karşılık Arap ülkelerinin petrol fiyatını iki katına çıkardığı bilinmektedir. Tüm bu risklerin farkında olan Çin, Orta Asya ve GÇD gibi kendi bölgesindeki enerji kaynaklarından daha fazla yararlanmak istemesi anlaşılır. Çin'in Ortadoğu'daki İslam ülkeleriyle olan ilişkilerini artırması, doğal olarak da Süveyş Kanalı krizinde olduğu gibi İsrail ile olan ilişkilerini olumsuz etkilemiştir (Karaca, 2004: 148). Soğuk Savaş döneminde İsrail'e ve bölgeye ideolojik yaklaşan Çin, artık yeni dönemde başta enerji olmak üzere maddi kaygılar ve ulusal çıkarları üzerinden yaklaşmakta ve İsrail'e de çeşitli altyapı ve ulaşım yatırımlarında bulunarak bu ülkeyle siyasi ilişkilerin devam etmesini ve ABD nezdinde lobi çalışmalarını önlemeye çalışmaktadır. Kısaca Çin, Soğuk Savaş dönemindeki gibi bölgedeki siyasi ve tarihsel krizlerin alenen tarafı olmaktan kaçınmakta ve enerji güvenliğini sağlayabilmek için bölgedeki tüm ülkelerle ve aktörlerle finansal devletçilik araçlarını kullanarak hem bu bölgedeki etkisini artırmaya çalışmakta hem de enerji güvenliğini tesis etmeye çalışmaktadır.

III. BÖLÜM

3. ÇİN'İN ENERJİ GÜVENLİĞİNDE “YAKIN ÇEVRE” POLİTİKASI: AVRASYA'YA ETKİSİ

Denizler, tarih boyunca hem ulaşım hem de içerdiği kaynaklar dolayısıyla insanlık için önemli bir yere sahiptir. Ayrıca denizlerin keşfi, insanların, malların ve de enerjinin uluslararası taşımacılığına da imkân sağladı. Buna ilaveten denizlerdeki donanma gücünün yeni toprakları fethetmeyi ya da bölgesel/küresel deniz ulaşımını kontrol etmeyi mümkün kılması, büyük güçlerin denizlere ve donanma güçlerine daha fazla önem vermesine neden oldu. Böylece denizler birçok açıdan jeostratejik bir öneme kavuşmuştur. Bu bağlamda Çin Cumhuriyetinin kurucusu Sun Yat-Sen, denizlerin önemini şu şekilde ifade etmektedir: (Bouchat, 2013: 1)

“Her kim denizleri kontrol ederse dünya ticareti kontrol eder; her kim dünya ticaretini kontrol ederse “Golcanda”yı (dünya servetinin olduğu yer) yönetir; her kim “Golcanda”yı yönetirse de dünyayı yönetir...”

Sun Yat-Sen, bu sözlerinde muhtemelen Amerikalı jeopolitik kuramcı Alfred Thayer Mahan'dan etkilendiği görülmektedir. Aslında Mahan, devletlerin dünyada egemen olabilmeleri için denizlerde hâkim güç olmaları ve tehdit oluşturabilecek güçleri topraklarının çok ötesinde tutmaları gerektiğini belirtir. Bugün Çin, Avrasya bölgesinde izlediği politikaları başarıyla gerçekleştirmek istiyorsa, öncelikle ABD'yi GÇD ve Tayvan Boğazı'nın ötesinde tehdit olmayacak şekilde dengelemek zorundadır. Aksi takdirde ABD, Çin'i bölgede denizlerinden kuşatacak ve Çin'in KvY gibi uzun dönemli küresel boyutlara sahip projelerinin hayata geçmesini sekteye uğratacaktır. Bu nedenle Çin, deniz sınırlarını caydırıcı bir niteliğe ve kapasiteye sahip güçlü bir donanma gücüyle korumak zorundadır. Deniz gücünün ne kadar önemli olduğu ilk olarak, Atinalı General Themistokles'un güçlü Pers ordusunu bu sayede durdurmasıyla anlaşılmıştır (Berk ve Aslan, 2009: 16). Daha sonraki dönemlerde özellikle Akdeniz'in egemenliği mücadelesinde ya da keşifler sonrasında emperyalist güçlerin dünya hâkimiyetini tesis etmek için güçlü donanmalar kurdukları görülmektedir. Avrupalı güçler, yüzyıllar boyunca Latin Amerika, Afrika ve Asya'da kurdukları kolonilerde güçlü donanmalarından faydalanmışlardır. Benzer şekilde, Doğu Asya'nın en güçlü

imparatorluklarından birisi olan Çin İmparatorluğu da İngilizlerin donanma gücüne cevap veremediği için limanlarını dış pazarlara açmak zorunda kalmıştır. Afyon Savaşı olarak bilinen bu savaş sayesinde İngiltere, Çin'den ithal ettiği yüklü miktardaki çaya karşılık afyonu Çin'e satmayı başarmıştır. Tarihten ders çıkarmayı iyi bilen Çin, Orta Krallık dönemine yakın şekilde yeniden dünyada güçlü bir devlet olarak ortaya çıktığı bu yüzyılda, benzer bir sonu tekrar yaşamamak için "yakın çevresi" olarak kabul ettiği deniz sınırlarındaki askeri güç kapasitesini sürekli artırmaktadır. 2019 sonu itibariyle iki savaş uçağı gemisini denize indirmeyi başaran Çin, şimdilik sınır ötesi operasyonlar yerine güçlü donanmasını sınırlarını korumak için savunmacı şekilde konumlandırmaktadır. Ülke sınırlarını kale duvarlarına benzeten Mahan (1890: 44), bir devletin deniz kıyısı sınırının uzun ya da kısa olmasının bir ülkenin nüfusunun az ya da çok olması gibi hem zayıflık hem de güç kaynağı olabileceğini belirtmektedir. Bu bağlamda Çin, Avrasya üzerinde uzun yılları alacak ve milyarlarca dolara mal olacak boru hattı gibi projelere yatırım yapabilmesi için kendisini güvende hissetmesi elzemdir. Çin, bir taraftan enerji güvenliğini tesis etmek için Avrasya'da projeler ve yatırımlar gerçekleştirirken, diğer taraftan da deniz sınırları boyunca yaşayabileceği güvenlik kaygıları, bölgeye yoğunlaşmasını ve kaynak aktarmasına engel olacaktır. Bu bakımdan Avrasya'nın güvenliği Çin'in deniz sınırlarından başlamaktadır. Ayrıca Çin, enerji güvenliği bağlamında hem GÇD'de kendisine uzun yıllar yetebilecek enerji rezervlerinin kontrolünü sağlamak hem de enerji ithalinin yaklaşık %70'inin gerçekleştiği denizlerdeki etkinliğini artırabilmek için yakın çevresinde caydırıcı bir askeri güce ve kabiliyete sahip olmak zorundadır. Britanya'dan sonra denizlerin hâkimiyetini elinde tutmayı başaran Amerika, Çin'in yakın çevresinde artan donanma gücünden rahatsızdır ve buradaki statükonun Çin lehine değişmesine müsaade etmek istemeyecektir.

Güney Çin Denizi ve Tayvan Boğazı bölgesi, Çin'in denizlerde en hassas olduğu yerdir ve bu bölgede tam bir egemenlik hakkı iddia etmektedir. Ayrıca ÇHC, DÇD üzerinde de Japonya, Güney Kore, Filipinler ve Tayvan ile karasuları, kıta sahanlığı ya da MEB egemenliği gibi ciddi sorunlar yaşamaktadır. Bu devletlerin arkasındaki güçlü siyasi ve askeri Amerikan desteği de bölgede bir denge unsurudur. Amerikan donanması, Çin'in bölgede artan donanma gücü kapasitesinin farkında olduğundan bölgede sık sık seyrüseferde bulunarak Çin'in de-facto egemenliğine izin vermeme görevi içinde hareket etmektedir. GÇD ile Tayvan Boğazı arasındaki bölgede Çin oldukça agresiftir ve denizlerin yaklaşık %80'i üzerinde hak iddia ederek, bölgedeki diğer devletlere ait savaş ya da balıkçı gemilerine bile müsamaha etmemektedir. GÇD'nin yüz ölçümü 3.500.000 km karedir ve Çin, GÇD'nin yaklaşık olarak 2.8

milyon km karesinde egemenlik iddiasındadır (Qi-zhou, Wen-zhi, Li ve Li, 1994: 39). Çin'in bölgeye olan ilgisi, Rusya'nın SB sonrasında yakın çevresinde geliştirdiği "Yakın Çevre Doktrini" ile ilişkilendirilebilir. Çin, yakın çevresi olarak gördüğü GÇD ve Tayvan Boğazı çevresinde mutlak bir hâkimiyet istemekte ve ABD gibi diğer güçlerin de bunu kabul etmesini beklemektedir.

Ayrıca Çin'in bölge denizlerinde donanma gücünü ve askeri uygulamalarını artırması, Çin'in hegemonya yolunda ilerlediği kuşkusunu da beraberinde getirmektedir. Her ne kadar Çin, şimdilik bir hegemonya hedefi olmak yerine bölgesinde caydırıcı bir güç olmak istese de artan gücüne paralel olarak bölgedeki komşu savaş gemileri ya da balıkçı teknelerini, egemenlik iddiasında bulunduğu bölgelerde tespit ettiğinde sürekli taciz etmektedir. Dolayısıyla bu bölümde GÇD sorununun incelenmesi iki açıdan önemli olacaktır. İlk olarak, Çin'in dış politikada sürekli kullandığı barışçıl kalkınma ve barış içinde bir arada yaşama politikaları Çin'in bölgedeki somut faaliyetleri ışığında teste tabii tutulacaktır. Böylece gelecekte de enerji güvenliği gibi stratejik hususlarda finansal devletçilik araçlarını ne dereceye kadar kullanacağı sorularına cevap aranacaktır. İkinci olarak da Çin'in askeri güç kapasitesi incelenerek bölgede caydırıcı bir güç olup olmadığı incelenecektir. Böylece Çin'in Avrasya üzerindeki politikalarını ne derece güven içinde yürütebileceğine dair varsayımlarda bulunmak kolaylaşacaktır.

3.1. Rusya'nın "Yakın Çevre Doktrini" ve Çin'e Uygulanabilirliği

SB'nin dağılması sonrasında, Rusya'da Atlantikçiler (Batı ile entegre olmak isteyenler) ile Avrasyacılar (Kafkasya ve Orta Asya'da aktif rol alınmasını destekleyenler) arasında bir fikir ayrılığı yaşanmış ve 1993'e kadar Rusya, Batı ile daha fazla entegre olmak isteyerek Avrasya bölgesindeki nüfuzunu az da olsa yitirmiştir (Kasım, 2019b: 172). Bundan dolayı Avrasya bölgesine yeniden dönülmesine karar verilmiştir. Revizyonist şekilde eski SB ülkelerinin iç işlerine karışılması, Rusya'yı ihmal ettiği yakın çevresinde yeniden etkinliğini artırma politikasına yönelmiştir. "Yakın çevre doktrini", pratik temelde gelişen reel-politik bir yaklaşımdır. 23 Temmuzda Tacikistan-Afganistan sınıra yakın yerde çıkan Tacik ayaklanmasında 25 Rus personelinin ölmesi, Yeltsin'i, özellikle ülkenin Güney bölgesindeki askeri güvenliğini sağlayabilmek için bir politika geliştirmeye mecbur bıraktı (Barylski, 1997: 144). Realist yaklaşımla hareket eden Rusya, kendisinden ayrılan devletlerin bağımsızlıklarını kabul etmekle birlikte, ekonomik, siyasi ve askeri bağlamda hala kendisiyle yakın ilişkide olmalarını ve böylece güçlü Rusya'nın bu ülkeler üzerinde

etkisinin Soğuk Savaş öncesine yakın bir seviyede devam etmesini amaçlamıştır. ABD ve AB'nin renkli devrimler ya da ekonomik kartlarını kullanarak Doğu Avrupa, Kafkaslar ve Orta Asya bölgelerinde etkin olmaya başlaması üzerine; Rusya, yeniden bir bölgesel güç olduğunu hatırlatmak ve yakın çevresinin dış müdahalelere açık olmadığı göstermek için 1993'te bu politikayı başlatmak zorunda kalmıştır (Keskin, 2015: 46). Rusya'nın bu paradigmayı realist temelde kullandığını anlamak için, 1993'te Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) ülkeleri ile imzalanan anlaşmalara bakmak yeterlidir. İmzalan 72 anlaşmadan 47'si askeri işbirliği, 17'si de askeri teknoloji ile ilgiliydi (Sönmez, 2010: 279). Belarus, 1992'de imzalanan BDT Kolektif Güvenlik Anlaşmasına taraf olmamasına rağmen, bir yıl sonra en azından askeri olmasa da ekonomik açıdan birliğe üye olmak zorunda kalmıştır (Martinsen, 2002: 3). Tüm bunlar SB sonrasında Rusya'nın yakın çevresinde yeniden etkin güç olma politikasını hızlı bir şekilde uygulamaya koyduğunu göstermektedir. Ayrıca 2 Kasım 1993'te imzalanan yeni Askeri Doktrin, Rusya'yı hem çok uluslu hem de demokratik olarak tanımlıyor ve etnik milliyetçilik ve fundamentalizmi ülkenin güvenliği için bir beka sorunu olarak kabul ediyordu (Barylski, 1997: 142). Özellikle toprakları içerisinde milyonlarca Müslüman olan Rusya'nın Avrasya bölgesindeki köktendincilik ile de mücadele etmek için bu bölgedeki etkinliğini artırmak istemesi anlaşılır.

Rusya, Kafkaslardaki egemenliğini kendi askeri gücü sayesinde muhafaza etti. Orta Asya üzerindeki siyasi ve askeri etkinliğini ise, özellikle ŞİÖ bağlamında Çin ile birlikte hareket ederek artırmayı başarmıştır. Ancak Ukrayna'nın da yer aldığı Doğu Avrupa'da ise, uzun yıllar bir güç yarışı olmuş ve nihayet 2014'de Rusya'nın Kırım'ı ilhak etmesine kadar varmıştır. Rusya, özellikle Gürcistan'da da benzer bir reaksiyon vermiş ve 2008'de Gürcistan'a müdahale etmiştir. Kasım'a göre (2019b: 178), Rusya, SB döneminde egemenliği altında yer alan Ukrayna ya da Gürcistan gibi yakın coğrafyasındaki bölgelerde yayılcı politikalar izlemeye ve gerektiğinde de askeri gücünü kullanmaktan çekinmeyeceğini tüm dünyaya göstermiştir. Özellikle Gürcistan'ın Kafkaslar ile Avrupa arasında enerji transferini sağlamaya başlaması, Rusya'nın bölgeye olan ilgisinin de artmasına neden olmaktadır. Sönmez'e göre (2010: 278), Rusya'nın "Yakın Çevre Doktrini" ile amaçladıkları şu şekildedir:

- 1) Ülkenin birliğini ve bütünlüğünü korumak
- 2) BDT ülkelerinde, Rus askeri gücü bulundurarak bir tür güvenlik çemberi yaratmak
- 3) Rusya'nın hayati ulusal çıkarlarını SB toprakları altında devam ettirebilmek
- 4) BDT'nin Rusya liderliğinde etkinliğini artırmak
- 5) Bölgesindeki nükleer ve konvansiyonel silahların kontrol edilmesi sağlamak

- 6) Çevre ülkelerde Rusça konuşan azınlıkların korunmasını temin etmek
- 7) Bu bölgenin hamisinin Rusya olduğunu göstermek ve bu bağlamda ABD ve AB ile ilişkileri geliştirmektir.

Sprague'a göre (2015: 1), Soğuk Savaş sonrası dönemde SB döneminde donmuş çatışmaları kullanmak isteyen Rusya, Yakın Çevre Doktrinini çevresindeki ülkelere doğrudan ya da dolaylı olarak dış politikasında müdahale etme aracı olarak kullanmayı başarmıştır. Rusya'nın krizleri tek taraflı çözebilme gücü ya da eskiden kalma rolünün de buna yardımcı olduğu söylenebilir. Kısaca Rusya, yakın çevresindeki etkinliğini askeri gücü sayesinde yeniden tesis etmeyi başardı ve tüm dünyanın gözü önünde yakın bölgesinde ulusal çıkarlarına karşı bir durum oluşturulmaya çalışıldığında caydırıcı askeri gücünü çekinmeden kullanabileceğini somut şekilde gösterdi.

Benzer şekilde Çin de tarihsel olarak egemenliği altında gördüğü GÇD ve Tayvan Boğazı üzerinde tam egemenlik iddia etmektedir ve bu konunun uluslararası hukuk ya da ABD gibi bölge haricindeki bir gücün baskısıyla çözüme ulaşamayacağını iddia etmektedir. Dahası artan askeri gücü sayesinde bölgede daha fazla etkisini artırmaktadır ve diğer ülkelere ait savaş gemilerini ya da balıkçı teknelerini taciz etmektedir. Çin, bölgeyi kırmızı çizgisi olarak görmektedir. Bu nedenle bölgedeki donanma gücünü mümkün olduğunca hızlı şekilde artırmakta ve diğer taraftan da var olan askeri ekipmanını modernize etmeye çalışmaktadır. GÇD'nin geniş bir alana yayılmasından dolayı bölge üzerinde savaş uçaklarının da inebileceği yapay adalar inşa ederek adım adım "salam taktiğiyle" bölgeye yerleşmektedir. Dünyanın geri kalanı ile karşılıklı bağımlılık kurmayı başaran ve ekonomik olarak da Rusya'dan çok daha güçlü olan Çin'in olası yaptırımlara karşı daha güçlü olacağı açıktır. Çin, Rusya'nın Güney kanadında gerçekleştirdiği bu politikayı benzer şekilde GÇD ve Tayvan Boğazı'nda gerçekleştirmeyi arzu etmektedir. Gelecekte Rusya gibi yüksek teknolojik bir askeri güç kapasitesine ulaştığında, çok daha fazla revizyonist olacağı da görülmektedir. Çin, nükleer gücünü hava ve deniz gücünde en etkili şekilde kullanacağı zamana ulaştığında, "yakın çevresi" olarak gördüğü bu bölgede tek taraflı adımları atmaktan çekinmeyecektir. Zaten tüm bunların farkında olan ABD ve bölgedeki müttefikleri, bölgedeki statükonun korunması için savunma bütçelerini artırmaktadırlar ve bu da bölgenin hızlı bir şekilde silahlanmasına neden olmaktadır. Son olarak Çin, denizlerde daha uzun yıllar güçlü ABD donanmasıyla başa çıkamayacağını farkındadır ancak en azından kendi denizlerinde Amerikan'ın askeri müdahalelerini önleyebilecek bir kapasiteye ulaşma amacı içindedir. Kendisini deniz sınırları boyunda güvende

hissedecek Çin, Batı'ya açılma projesi kapsamında geliştirdiği KvY inisiyatifinin kara ayağı olan İYEK üzerindeki ticari ve enerji yatırımlarını güvene alacaktır.

3.2. Avrasya Enerji Güvenliği Bağlamında Güney Çin Denizi

GÇD ile Tayvan Boğazı çevresi, Çin'in bir nevi "yakın çevresi" olarak ilan ettiği ve son yıllarda askeri açıdan donanmasını hem nicelik hem de teknolojik açıdan güçlendirdiği yerlerdir. Çin'in bu bölgelere önem vermesi, sadece savunulması kolay olamayan uzun deniz sınırı boyunca güvenliğini artırması ile ilişkilendirilemez. Özellikle 2000'lerle birlikte enerji güvenliğinin bir dış politika sorunu haline gelmesi ile Çin, sadece sınır ötesinde enerji arzı arayışına girmedi aynı zamanda Avrasya ile deniz kıyısı boyunca var olan enerji kaynakları ile enerji yolları üzerindeki güvenliğin de tesis edilmesi için politikalar geliştirmiştir.

Tayvan Boğazı'nın stratejik önemi, sadece Boğazın her iki tarafında değil aynı zamanda ABD gibi küresel oyuncuların da dâhil olduğu bir uluslararası rekabete ve silahlanma yarışına da neden olmuştur. Bundaki en büyük nedenlerden birisi de bölgenin GÇD ve DÇD arasındaki enerji trafiğinin tam merkezinde yer almasıdır. Her ne kadar bölge enerji yatakları konusunda zengin olmasa da bölgenin enerji yolunda kritik bir konuma sahip olması, adanın egemenliği üzerindeki mücadeleyi daha da artırmaktadır. Sadece 2008'de bile günde 5,4 milyon ton petrol ve 0,6 trilyonküp LNG taşıyan 400'ün üzerinde gemi, bu boğazları kullanarak Japonya ve Güney Kore'ye gitmiştir (Cheney-Pe, 2014: 4). Ayrıca Tayvan'ın enerji kaynaklarının bol olduğu Spratly Adaları bölgesinde hak iddia etmesinden dolayı, Çin'in hem boğazın hem de adanın egemenliğini ele geçirmesi durumunda bölgede daha güçlü bir aktör haline geleceği de aşikârdır. Enerjiye doğrudan bağımlı olan Japonya ve Güney Kore gibi gelişmiş ülkeler de tıpkı Çin gibi ulusal çıkarları gereğince enerji yollarının güvende olmasını istemektedirler. Bu bağlamda ABD ve müttefiklerinin Tayvan Boğazı ile devamındaki GÇD'yi Çin egemenliğine bırakması düşünülemez. Dolayısıyla Tayvan Boğazı ile GÇD'nin Çin'in kontrolüne geçme ihtimali, ABD ve onun bölgedeki müttefiklerinin en son görmek isteyeceği durumdur. Tayvan Boğazı'nın yeniden Anakaraya bağlanması, Çin'in Pasifik'te doğu kanadını daha emniyetli kılmasına ve böylece denizlerden kendisine yönelik gelebilecek tehditleri çok daha kolay bertaraf etmesine yardımcı olacaktır.

Bölgede enerji güvenliği açısından jeostratejik öneme sahip diğer bir bölge de ÇD'dir. Hint Okyanusunu Japonya'ya bağlayan ve 5 trilyon dolar değerinde taşımacılık yapan 41 Binden fazla geminin kullandığı bu rota, dünya petrol taşımacılığının

%80'inin geçiş güzergâhındadır (Nguyen, 2005: 13-14). EIA (2013) verilerine göre, bölgede 11 milyar varil petrol (bbl) ve 190 trilyon kübik kadem (Tcf) doğal gaz rezervi olduğu tahmin edilmektedir. Spratly adaları, GÇD'nin tam ortasındadır ve neredeyse tüm devletlere eşit mesafededir. Yine EIA (2013: 27) verilerine göre, Spratly adaları, yaklaşık 2.5 bbl petrol ve 25.5 Tcf doğal gaz ile önemli miktarda hidrokarbon içermektedir. Ayrıca bu takımda, ham petrol ile LNG taşımacılığın gerçekleştiği bölgenin kontrol edilmesi açısından stratejik bir öneme sahiptir.

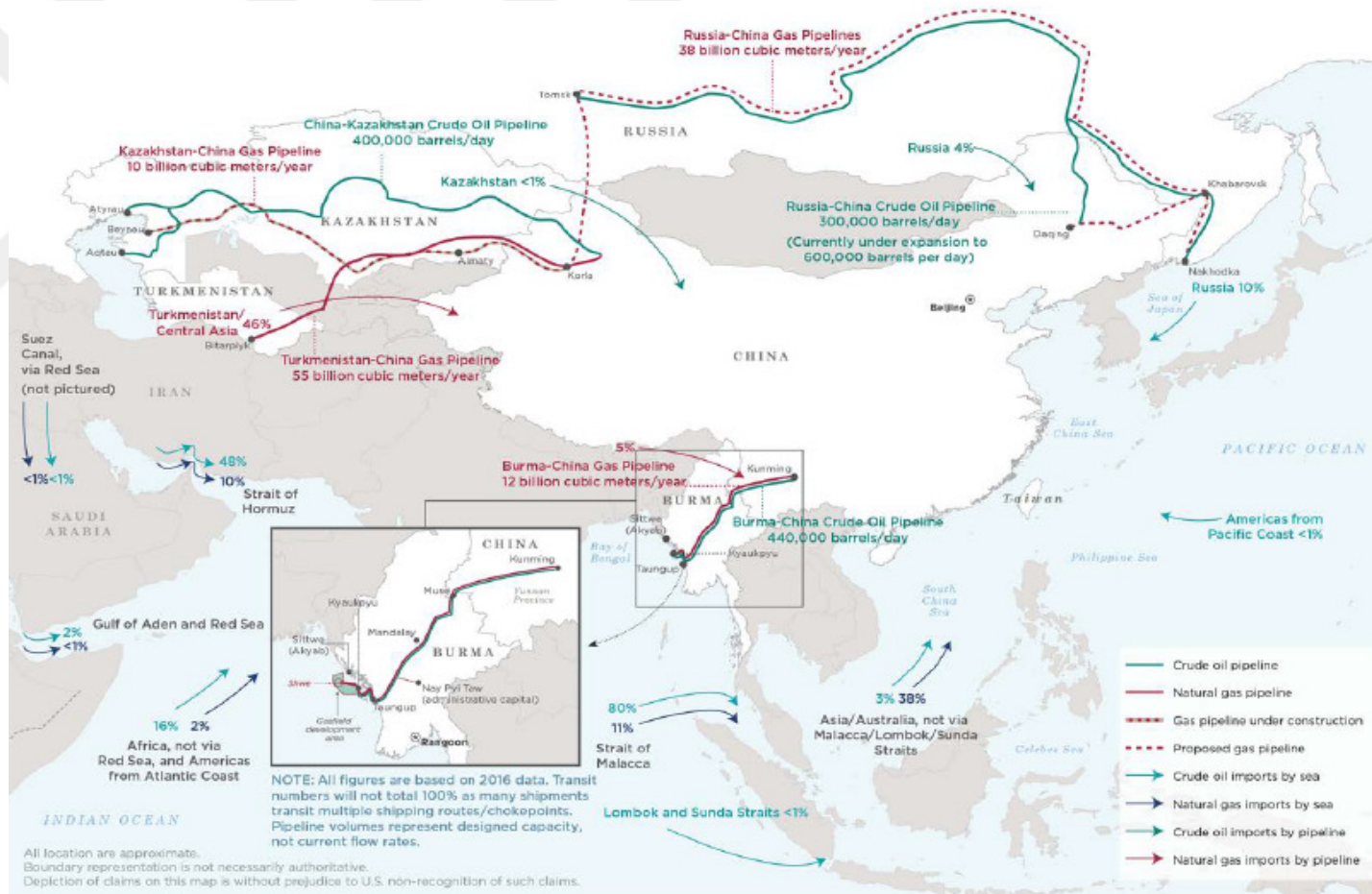
Kaynak: EIA (2013). South China Sea Full report. U.S. Energy Information Administration.

Harita 3.1: Güney Çin Denizi Üzerindeki Ham Petrol Ticari Taşımacılığı

Çin, enerji kaynakları ve hidrokarbon açısından kendisine yeten bir ülke değildir ve bu yüzden tartışmalı takımadalar üzerindeki hâkimiyet, sürdürülebilir bir ekonomi için elzemdir. Çin, ürettiği petrolün 2/3'ünü ithal etmektedir ve bu tüketim ihtiyacı yıl geçtikçe daha da artmaktadır. Yine ithal ettiği enerjinin %70 kadarı da GÇD üzerinden taşınmaktadır. Küresel petrol tüketimi ile ticaret oranları arttıkça, bölgenin değeri ve taşımacılıktaki yoğunluğu daha da artacaktır. Diğer bir ifadeyle GÇD, dünyanın en önemli enerji yollarından birisidir. Bu nedenle Çin, ABD'ye karşı göreceli olarak zayıf olduğu boğazlar ve denizlerden sonra buranın hâkimiyetini de kaybetmek istememektedir. Bilakis Çin, bu bölgedeki egemenliğini tesis etmesi durumunda daha sonra diğer stratejik boğazlar ve açık denizler üzerindeki askeri varlığını artırmak isteyecektir. Karanın aksine donanmanın açık denizlerde seyrüsefer hakkı ile önemli bir

güç sağlaması, Çin'in de enerji güvenliğini tesis etme politikasında kullanmaya başladığı güvenlikçi araçlardan birisi haline gelmiştir.

Kaynak: DOD (2017). Military and Security Developments Involving the People’s Republic of China 2017. Annual Report to Congress, Office of the Secretary of Defense, 44.

Harita 3.2: Çin’in Enerji İthal Haritası

Çin, dünyanın her köşesinden ülkesine enerji ithal eden bir ülkedir. Petrol ve doğal gaz ithalatında Avrasya bölgesi öne çıkarken, Ortadoğu, Afrika ya da Latin Amerika'dan petrol ve Avustralya ve Malezya gibi ülkelere de LNG ithal etmektedir. İthal edilen enerjinin çoğu da ABD'nin egemen olduğu stratejik boğazlardan geçerek deniz yoluyla ülkesine ulaşmaktadır. Bu nedenle Çin, öncelikle GÇD ve Tayvan Boğazı gibi yakın bölgesinden başlayarak zamanla tüm denizlerde enerji güvenliğini tesis edecek bir donanma gücüne ulaşmayı hedeflemektedir. Henüz ABD ile bu alanda rekabet edebilmesi çok uzun yıllar alacağı için, öncelikli olarak Avrasya bölgesindeki enerji kaynaklarından maksimum ölçüde faydalanabilmek için buradaki yatırımlarını artırdığı görülmektedir. İşte bu bölgedeki yatırımların, boru hattı projelerinin ve enerji ithalatının güvenle sağlanabilmesi için Çin'in kendisini denizlerde daha güvende hissetmesi gerekmektedir. Bu bağlamda Çin, enerji güvenliğini ve ülkesinin bekasını sağlamlaştırmak için Tayvan Boğazı ile GÇD üzerinde neorealist bir yaklaşımla politikalarını geliştirmektedir ve bu ulusal çıkarlarını korumasına yardım edebilecek askeri güç kapasitesini de artırmayı amaçlamaktadır. Ayrıca bölgedeki diğer ülkelerin enerji kaynaklarına ihtiyaç duyması, adalar üzerindeki egemenlik iddialarını ve gelecekte olası bir savaş riskini de artırmaktadır (Buszynski, 2010: 89). Bölgedeki tüm ülkeler, günlük tüketimlerinin bir kısmını karşılayabilmek için petrol kuyularını işleten şirketlere ve uluslararası ortaklara sahiptir. Ancak bu şirketlerin görevlerine devam edebilmesi, ABD donanmasının bölgedeki varlığını koruması ve Çin'in bölgede de facto bir egemenlik ilan etmesini önlemesine bağlıdır.

3.2.1. Güney Çin Denizi Sorunu: Çin Dış Politikasında Sert Güç Yaklaşımı

Güney Çin Denizi üzerindeki tartışmalı adalar sorunu, II. Dünya Savaşı sonrasında Çin, Endonezya, Vietnam ve Filipinler'in bölgedeki birçok adayı ele geçirmesiyle başlamıştır. Ancak asıl gerginlik, bölgenin yüksek miktarda enerji kaynakları içerdiğinin anlaşılması ve enerji ile ticari malların yoğun olduğu bir güzergâha dönüşmesiyle derinleşti. Bölge denizinin dikkat çekmesinin diğer bir nedeni ise, dünyanın en büyük üç ekonomisi içinde olan ÇHC ve Japonya'nın yoğun olarak ABD'nin de kısmen enerji ve mal ticaretinde GÇD'yi kullanmak zorunda olmasıdır. Bölgedeki diğer birçok ülkenin de ticaret fazlası veriyor olması, bölgenin bir çekim merkezi olmasını sağlamaktadır. Dahası Asya Pasifik bölgesi, dünya nüfusunun %48'ini, küresel harcamanın %27'sini, küresel ticaretin %37'si ile dünyada en fazla enerjinin tüketildiği ve balık üretiminin gerçekleştiği yerdir (Dedekoca, 2011: 89). Bölgenin en güçlü ülkesi olan Çin ise, her açıdan bölgeye katalizör olmaktadır ve Çin ekonomisinin yükselmesi ya da gerilemesi çevresindeki ülkeleri de olumlu ya da

olumsuz yönde etkileme kapasitesine sahiptir. Ayrıca Çin, ithal ettiği enerjinin %70'ini Malakka Boğazı ve GÇD üzerinden ithal ettiği için bölgeyi bir güvenlik meselesi olarak da kabul etmektedir (Yılmaz, 2008: 81).

Çin, 1990 sonrasında gösterdiği ekonomik kalkınmayla ABD'nin gelecekteki en büyük rakibi olarak gösterilmektedir. Buna paralel olarak Çin, bölgedeki en büyük askeri güç kapasitesine de ulaşmıştır. Amerikan hegemonyasının devamı, GÇD gibi açık denizlerdeki etkinliğini ve çıkarlarını korumayı zorunlu kılmaktadır ve bu yüzden bölge kendisi için vazgeçilemeyecek bir mahiyettir. Bu bağlamda ABD, Obama döneminde bölgeye özel bir önem vermiş ve bölge "pivot" ilan edilerek müttefikleriyle olan ilişkilerini artırma politikası izlenmiştir. Amerika'nın takip ettiği bu politika, Çin'i kaygılandırmakta ve buna karşılık olarak GÇD üzerinde daha da saldırgan davranmasına neden olmaktadır. Çin, daha önce görülmedik şekilde, modern tarihinin en güçlü dönemini yaşamaktadır. Çin yönetimi, uluslararası hukuk kurallarına her zaman bağlı olduğunu belirtmesine rağmen, tarihsel olarak GÇD üzerinde hak iddia ettiği "9 çizgili" haritadan taviz vermemektedir. Bu harita, GÇD'nin büyük bir bölümünü kapsamaktadır ve dolayısıyla diğer kıyı ülkeleri, bölgesel ve MEB haklarını koruyabilmek için mücadele etmek zorunda kalmaktadır. Ancak bu ülkeler hep birlikte hareket edemedikleri için, Çin karşısında pek de başarılı oldukları söylenemez. ABD, küresel gücünü kaybetmemek için bölgede bir "Süpermen" edasıyla hareket etmekte ve Amerikan varlığı olmadan kıyı ülkeleri ile ASEAN üyelerinin Çin'e karşı koyamayacağını ima etmektedir (Sümer, 2008: 126). Aslında ABD, Çin'in bölgesel güç olmasına da karşıdır. Bunun gerçekleşmemesi için de müttefikleriyle hareket etmek zorunda olduğunun farkındadır.

ABD'nin bölgede herhangi bir kara parçası olmadığı için, bölgedeki haklarını Birleşmiş Millet Deniz Hukuku Sözleşmesi'nin (BMDHS) serbest geçiş hakkı üzerinden sağlayabilmektedir. Bu bağlamda ABD'nin duruma müdahil olmasındaki meşruiyeti ancak uluslararası hukuk bünyesinde mümkündür. Fakat Çin'in Filipinler'e karşı kaybettiği uluslararası tahkim davası sonrasında bile tarihsel haklarından vazgeçmemesi hatta Filipinler'in Rodrigo Duterte yönetimi altında Çin'e yaklaşıyor olması, ABD'nin bölgedeki etkinliğini askeri olarak devam ettirmesini zorunlu kılmaktadır. Uluslararası Adalet Divanı'nın (UAD) "eşitlik prensibi" GÇD üzerinde uygulanacak olursa, "oranlar şu şekilde olmalıdır: ÇHC ve Tayvan %37, Filipinler %28, Vietnam %20, Malezya %14 ve Brunei %2 (Bouchat, 2013: 92). Ancak Çin, GÇD üzerinde %80 oranında hak iddia ederek sorunun uluslararası hukuk bünyesinde çözümünü zorlaştırmaktadır. GÇD üzerindeki tartışmaların çözümündeki tek resmi yol

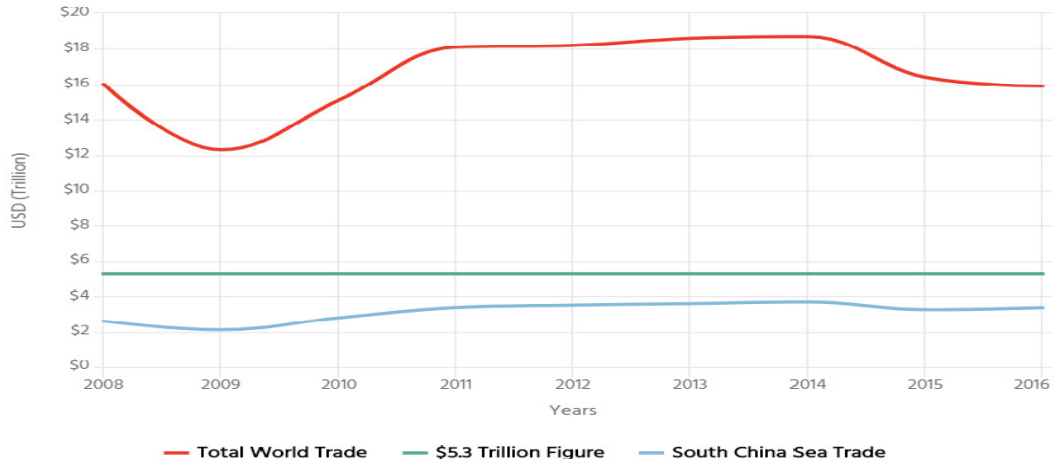
da UAD içinde BMDHS'nin Ek 7'deki hakem sürecidir (Kingdon, 2015: 129). Bu yüzden Filipinler, 23 Ocak 2013'te Çin'in GÇD üzerindeki uygulamalarını tahkim davasına taşıdı. Filipinler'in Çin ile başa çıkabilecek yeterli askeri güç kapasitesi olmadığı için, tahkime gitmesi anlaşılabilir. ABD'nin de desteğiyle, Filipinler UAD'de Çin'e karşı güvenlik ihlali davası açtı (Shi, 2015: 4). Çin, 7 Aralık 2014'te "ÇHC Hükümetinin GÇD üzerinde Filipinler Tarafından Açılan Tahkim Davası Görüş Belgesi"ni yayınladı ve BMDHS altında yürütülmek istenen bu davanın "Sözleşmenin kapsamı dışında olduğu ve Sözleşmenin yorumlanması ya da uygulanması gibi de bir yaptırımı olamayacağı" açıkça belirtilmiştir (FMPRC, 2014). Ayrıca Haziran 2015'te, Tahkimin GÇD üzerindeki geçici kararı Çin tarafından "saçma ve hükümsüz" olarak değerlendirildi ve BMDHS'nin denizlerin egemenliği hususunda yargılama gücü olmadığı bir kez daha belirtildi (FMPRC, 2016a). 12 Haziran 2016'da UAD, Çin'in GÇD üzerindeki tarihsel "9 çizgili" haritaya dayandırarak açıkladığı egemenlik iddiasının geçersiz olduğunu oybirliğiyle kabul etti ve 2013'te BMDHS Ek VII maddesindeki düzenleme gereğince Filipinler'in bölgede MEB hakkı olduğunu onayladı (Pand, 2016). Bu, Çin'in tüm GÇD üzerinde egemenlik hakkı olamayacağını ve GÇD'ye kıyısı olan diğer ülkelerin de MEB ve kıta sahanlığı hakkı olduğunu ortaya koyan ilk yasal karardır. Çin'in nihai kararı kabul etmemesi ve bölgedeki revizyonist politikalarını ve uygulamalarını devam ettirmesi de ABD'nin ve bölge ülkelerinin sorunu uluslararası hukuk bünyesinde çözemeyeceğini göstermektedir. Askeri güç kapasitesinin de facto da olsa bazı kazanımlar sağlamaya yaraması, ABD dâhil olmak üzere bölgedeki tüm ülkelerin silahlanmasına neden olmaktadır.

3.2.1.1. Güney Çin Denizi Sorununun Başlıca Nedenleri

GÇD, Pasifik Okyanusu üzerinde 170 farklı çeşit ada ile pek çok takımadaya sahip 122.648.000 metrekare deniz mili alana sahiptir (Bouchat, 2013: 3). GÇD, 550 deniz mili genişliğinde, 1200 deniz mili uzunluğundadır ve bu yüzden Hint Okyanusu ile Pasifik Okyanusu üzerindeki "hayati uluslararası geçiş yolu" arasındadır (Kingdon, 2015: 131). Diğer taraftan, GÇD üzerindeki yüzlerce ada, adacık, mercan, resif ve kayalıkların %95'i yaşam, yerleşim ve tarım için uygun değildir (Eryiğit, 2012: 7). GÇD üzerinde yer alan takımadalar 5 büyük bölgeye ayrılmaktadır: *Spratly*, *Paracel*, *Pratas*, *Macclesfield Bank* ve *Scarborough Reef*. Tüm bu takımadalar üzerinde egemenlik iddiası sorunu yaşanmaktadır. Çin, Tayvan, Filipinler, Endonezya, Malezya, Brunei Sultanlığı, Singapur, Vietnam, Tayland ve Kamboçya'nın GÇD'ye kıyısı vardır (Shahriar, 2013: 14). Tayvan dâhil tüm ülkeler, bölgedeki adalar üzerinde kıta sahanlığı ve MEB çerçevesinde hak iddia etmektedirler. Tayvan, BM tarafından Çin'in bir parçası

olarak kabul edildiğinden uluslararası hukuk bünyesinde bölgede hak iddia etmesi çok zordur. Zaten Tayvan ve Çin, tarihsel olarak tüm GÇD üzerinde benzer iddialara sahiptir ancak BM tarafından egemen bir devlet olarak tanınan Çin bu konuda daha avantajlıdır. Zaten askeri ve ekonomik açıdan da Tayvan'ın Çin ile mücadele edebilmesi pek de mümkün değildir.

GÇD, dünya ticaretinde de hayati bir konuma sahiptir. Amerikan Savunma Bakanlığı (U.S. Dept of Defense, 2015: 1) verilerine göre, dünyadaki gemi taşımacılığının %65'i, dünyadaki en büyük 8 yoğun konteynır limanı, dünya gemi taşımacılığının %30'u burada gerçekleşmekte ve ayrıca Malakka Boğazı ile GÇD üzerinden her gün 15 milyon varil petrol transferi gerçekleşmektedir. Buradaki toplam ticaret taşımacılığı yıllık 5 trilyon doların üzerindedir ve Amerika sadece bunun 1/5'ine sahiptir (Schwartz, 2014). Aşağıdaki grafik incelendiğinde, 2016'da tüm dünyada gerçekleşen toplam 16,9 trilyon dolarlık ticaretin 5,3 (%36) trilyon dolarının sadece GÇD üzerinde gerçekleştiği görülmektedir. Çin de ürettiği ürünlerinin yaklaşık %40'ını GÇD üzerinden ihraç ettiği için, buradaki egemenliğini artırmak istemesi de anlaşılır.

Kaynak: China Power (2017). How Much Trade Transits the South China Sea? <https://chinapower.csis.org/much-trade-transits-south-china-sea/>

Şekil 3.1: Dünya ve Güney Çin Denizi Ticareti Hacmi

Bölgedeki artan gerilimin diğer bir nedeni ise, bölgede yer alan büyük miktarda balık kaynaklarıdır. Balık besleyici ve ucuz bir gıda kaynağıdır. Bölgedeki balık türlerinin sayısı 3.300'den fazladır ve yıllık dünyadaki toplam balık avcılığının %10'una denk gelen 0.5 milyon ton balık yakalanmaktadır (Shahriar, 2013: 17). GÇD etrafında yer alan fakir ülkeler, balıkçılıktan oldukça faydalanmaktadırlar. Örneğin Vietnam'daki toplam ihracatın %7'si deniz ürünleri ticaretinden sağlanmaktadır

(Bouchat, 2013: 3). GÇD etrafındaki ülkeler gelişmiş devlet düzeyinde olmadıkları için, yaklaşık 270 milyon insanın (dünya nüfusunun %5'i) balıkçılık üzerinden geçinmesi, bölgenin önemini daha da fazla artırmaktadır (Nguyen, 2005: 14). Ayrıca iklim değişikliği, tarıma uygun alanların yıldan yıla azalması, balıkçılığı daha da hayati hale getirmektedir ve bu da bölge devletlerinin GÇD üzerindeki hak iddialarını güçlendirmelerine neden olmaktadır. Bu bağlamda, Kasım 2013'te, "Hainan Eyaletinin ÇHC Balıkçılık Yasasını Uygulamadaki Önlemleri" yasası kapsamında, diğer devletlere ait balıkçı gemilerinin Çin'den izin alması gerektiği ilan edildi (Pedrozo ve McDevitt, 2014: 24). Bundan dolayı bölgede artan rekabet, diğer kıyı devletlerinin sahil güvenlik ya da balıkçı gemilerine Çin tarafından el konulmasına neden olmaktadır. Örneğin Filipinler ile Vietnam'a ait gemiler, hâkimiyet alanlarındaki balıkçılık ve fosil kaynaklarını koruyabilmek için sık sık Çin savaş gemilerinin tacizine maruz kalmaktadırlar (Buszynski, 2012: 140). Kısaca, bölgedeki canlı ve cansız kaynaklar giderek artan bir gerilim kaynağıdır. Çin, denize kıyıdaş taraflarla diyalog içerisinde sorunu çözmek yerine, diğer devletlerin Çin'in tarihsel iddialarına uygun davranmasını beklemektedir. Aksi takdirde Çin, güç kapasitesi her geçen gün artan donanmasıyla tarihsel iddialarını zorla uygulatacağı mesajını vermektedir.

3.2.1.2. Güney Çin Denizi Üzerindeki Egemenlik İddiaları

Bölgedeki adaların ve takımadaların egemenliği için yaşanan gerilimler son zamanlarda artarak devam etmektedir. ÇHC, Filipinler, Malezya, Endonezya, Brunei ve Tayvan tarihsel ya da BMDHS açısından bölgede hak iddia etmektedirler. Tarihsel iddialar uluslararası hukukta kabul görmemesine rağmen, askeri açıdan güçlü olan devlete bir dayanak sağladığı da bilinmektedir. Yeniden vurgulamakta fayda var ki tarihsel iddialar BMDHS kapsamınca geçersizdir. Uluslararası Hukuk Komisyonu'nun (*International Law Commission*, 1962: 7) belirttiği gibi, tarihsel iddialar ve BMDHS aynı yaklaşımlar değildir:

“iddiada bulunan kıyı devleti, tarihsel suların istisnai bir durum olarak değerlendirilmesi talep etmektedir lakin böylesine olağanüstü çözüm arayışları ancak olağanüstü durumlarda kabul görebilir.”

GÇD, hem ticaret ve petrol gemilerinin geçiş yolu olması hem de canlı ve cansız kaynakları ile zengin bir bölge olduğundan, GÇD içerisinde yer alan Paracel Adaları (*Xisha Quando*), Spratly Adaları (*Nansha Quando*), Macclesfield Bank (*Zhongsha Islands*), Scarborough Shoal, ve Paratas (*Dongsha Quando*) dünyanın en sıcak bölgelerinden birine dönmüştür (Bouchat, 2013: 1). Çin'in tamamen egemen olduğu

Paracel üzerinde Çin, Tayvan ve Vietnam'ın egemenlik iddiaları vardır. Paracel Adaları, SCS'nin Kuzeyinde 15° 46 Kuzey enleminde, 111° 11 - 112° 54 Doğu boylamında yer almakta ve 30'dan fazla ada ile Amphitrite ve Crescent adındaki 2 grup adacıktan oluşmaktadır (Nguyen, 2005: 10). 15.000 km kare yüz ölçümüne sahip olan Paracel takımadası, 95 deniz mili genişliğinde ve 90 deniz mili uzunluğundadır (Nguyên, 2018: 102). 1974'te Çin, Vietnam kontrolü altındaki son altı adayı silah zoruyla aldı ve o zamandan beri adalar üzerindeki kontrolünü devam ettirmektedir (Crisis Group, 2015: 1).

Diğer tartışmalı bölge ise Spratly bölgesidir. Çin, Tayvan, Vietnam, Malezya, Brunei ve Filipinler bölgede egemenlik iddia etmektedir (Dukakis et al., 2015: 1). Brunei haricindeki tüm devletler, bölgede bazı adaları kontrolünde tutmaktadır. GÇD'nin tam merkezinde yer alan Spratly, Hainan'dan 900, Vietnam'dan 230, Filipinler'den 120 ve Malezya'nın Sabah şehrinden 150 deniz mili uzaklıktadır (Nguyen, 2005: 11). 15° 46 Kuzey enleminde, 111° 11 - 112° 54 Doğu boylamında geniş bir alan yayılan Spratly, 1000 km çapında ve merkez genişliği 400 km (toplamda 400 km kare) içinde ancak 2 km kare kadar toplam ada genişliğine sahiptir (Heinzig, 1976: 17-18). Spratly, 750'den fazla ada, adacık, resif ve mercana sahiptir ve gel-gitlerden dolayı buradaki adaların en yüksek yeri ancak 4 metredir (Eryiğit, 2012: 7). Itu Aba, Tayvan kontrolündedir ve bölgenin en büyük adasıdır. Ada 1400 metre uzunluğunda ve 400 metre genişliğindedir ve bununla birlikte su kaynağı da olduğu için yaşama uygundur (Beckman, 2011: 9). Çin, bu bölgedeki yarışa biraz geç kaldığı için, sırasıyla Vietnam'ın 48 (25'i ada), Filipinler'in 8, Malezya'nın 5, Tayvan'ın 1 ve Çin'in de sadece 8 adası mevcuttur (Shi, 2015: 4). Spratly, GÇD üzerindeki en sıcak noktadır ve soruna taraf ülkelerle birlikte ABD, Japonya, Hindistan ve Rusya bölgede askeri tatbikatlar düzenlemektedirler. Çin, özellikle güçlü Amerikan donanmasından dolayı diğer adalara saldırı düzenlemekten kaçınmaktadır.

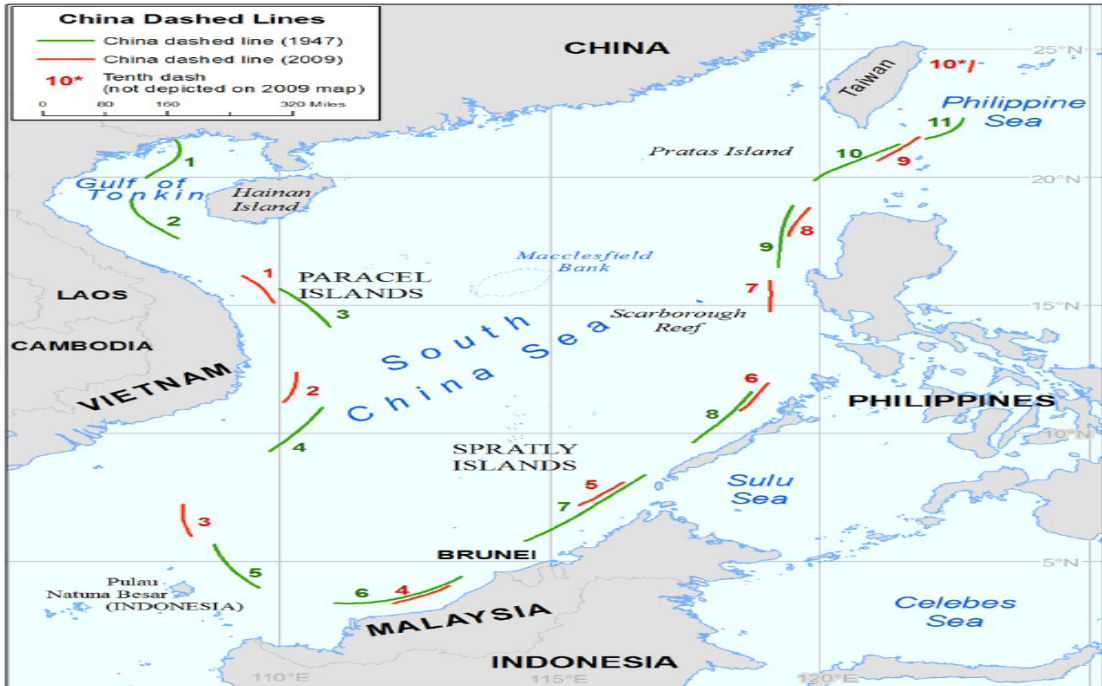
Çin, Tayvan ve Filipinler'in egemenlik iddia ettiği Macclesfield Bank ve Scarborough Shoal, diğer tartışmalı takımadalardır (Dukakis et al., 2015: 1). Takımadalar, Paracel ile Pratas arasında 15-20 Kuzey enlemi ile 113° 40 - 115° Doğu boylamları arasında yer almaktadır ve 6,448 km kare genişliği ile dünyanın en büyük mercan adalarından birisidir (Shahriar, 2013: 16). Özellikle Scarborough bölgesindeki egemenlik çekişmesi, 2012'de Çinli balıkçı gemilerinin Filipinli savaş gemilerince bölgeden uzaklaştırılmasına cevaben Çin'in bölgeye sivil gemiler göndermesiyle başladı (Kingdon, 2015: 132). Bunun üzerine 19 Şubat 2013'te Filipinler, Çin'e yönelik "Çin'in GÇD üzerindeki 9 Çizgili haritaya dayandırdığı tarihsel iddialarının

BMDHS'ye aykırı olduğu" gerekçesiyle bir nota yayınladı ve Çin de bunu reddetti (Amer, 2015: 28). Daha sonra Filipinler, 30 Mart 2014'de Filipinler, Tahkim mahkemesine yetki için başvurdu. Scarborough Shoal ve Macclesfield Bank, Paracel Adaları ile Filipinler arasında stratejik bir konumda yer aldığı için, Manila yönetimi bölgedeki etkinliğini kaybetmek istemiyor. Çin de tarihsel "9 çizgili" harita gereğince, bölgedeki iddialarını korumaktadır. Son olarak GÇD üzerindeki diğer bir tartışmalı takımada ise, sadece Çin ve Tayvan'ın hak iddia ettiği Pratas'dır. Takımda 20° 30 - 210 31 Kuzey enlemi ile 116° - 117° Doğu boylamları arasında yer almaktadır ve sadece birkaç adanın bulunduğu bu bölgedeki South Vereker, Hong Kong'dan 170 deniz mili uzaklıktadır (Nguyen, 2005: 10).

3.2.1.2.1. Çin'in Egemenlik İddiaları

Çin'in günümüz modern sistemine daha uygun olan tarihsel iddiaları, 1948'deki Vestfalya Anlaşması gereğince Manchu Hanedanlığı'nın GÇD'nin Çin'in egemenliği altında kabul edilmesine kadar gider (Broderick, 2015: 1). Bu bağlamda Çin, GÇD'nin tarihsel olarak kendisine ait olduğunu ispatlamak için "Dongsha (Pratas), Xisa (Paracels), Zongsha (Macclesfield Bank), Nansha (Spratly) ve Huangyan Island (Scarborough Reef) gibi adaları tarihsel Çince isimleriyle kullanmaya özen göstermektedir (Beckman, 2011: 101). Ayrıca Çin, Fransa ve Japonya gibi dış güçlerce savaş sırasında ele geçirilen GÇD içinde yer alan adaların sırasıyla 1943 ve 1945'teki Kahire ve Potsdam Anlaşmalarıyla kendisine teslim edilmesi gerektiğini belirtmektedir (Shi, 2015: 1). Çinli kartograf Hu Jin Jie, 1914'te "dokuz çizgili" haritayı ilk çizen kişiydi ve 1947'de Koumintag lideri Chiang Kai-shek, bu haritayı "U" şekline benzer şekilde 11 çizgili hale getirerek ilk kez resmi olarak yayınlamıştır (Beckman, 2011: 11). Bu 11 çizgili harita Tonkin Körfezini de içeriyordu ancak sonra Tonkin Körfezini içine alan bu iki çizgi silinerek 9 çizgili hale getirildi ve ÇHC'nin Komünist yönetiminde resmi harita olarak kabul edildi (Beckman, 2011: 11). İç savaşı kaybeden Chiang Kai-shek de Tayvan'a kaçarak orada Çin Cumhuriyetini kurdu ve bu haritanın mimarı olduğu için günümüzde Tayvan, ÇHC ile GÇD üzerinde benzer iddialara sahiptirler. Ayrıca Çin, Vietnam ile Paracel üzerinde, Filipinlerle Scarborough Shoal üzerinde ve Brunei, Malezya, Vietnam ve Filipinlerle de Spratly üzerinde egemenlik tartışması yaşamaktadır (Forsyth, 2015: 6). Aslında bölgedeki egemenlik iddialarının sorunlu hale gelmesi, Çin'in tüm deniz üzerinde hak iddia etmesinden kaynaklanmaktadır. Son olarak Çin, 2014'te Tayvan'ın doğusuna da bir çizgi atarak haritasını "10 çizgili" olarak güncellemiştir. BMDHS'nin 56. Maddesi, tüm kıyı devletlerine 200 deniz mili (3700 km) MEB hakkı vermektedir ancak Çin bölgenin çoğunda egemenlik hakkı ilan ettiği

için, şimdilik bu sorunun da çözümü taraflar arasında pek olası değildir (Broderick, 2015: 3). Çin haricindeki tüm taraflar, BMDHS kapsamında kıta sahanlığı ve MEB hakkı talep etmektedirler.

Kaynak: U.S. Department of State (2014). Limits in the Seas, China: Maritime Claims in the South China Sea. U.S. Department of State Bureau of Oceans and International Environmental and Scientific Affairs, N: 143, 6.

Harita 3.3: Çin'in Güney Çin Denizi Üzerindeki Tarihsel İddialarının Karşılaştırılması

3.2.1.2.2. Diğer Kıyı Ülkelerinin Güney Çin Denizi Üzerindeki Egemenlik İddiaları

Bölgede egemenlik iddiası en az olan ülke Brunei'dir. Brunei, henüz daha ada mı yoksa kayalık mı olduğu resmi olarak kabul edilmeyen Louisa Reef üzerinde hak etmektedir (McDevitt, 2014: 60). Ayrıca Brunei, kıta sahanlığı ve MEB kapsamında Spratly bölgesinde de hak iddia etmektedir 2009'da Brunei'nin 200 deniz mili MEB deklarasyonu Malezya tarafından kabul edildi fakat Brunei kıta sahanlığını herhangi bir tarihsel kanıtı da olmamasına rağmen 60 deniz miline çıkarmak istemekte ve böylece Malezya ile arasındaki sınırı tartışmalı hale getirmektedir (Poling, 2013: 7).

ABD, İspanya'ya karşı bir zafer kazandıktan sonra, 1898'de iki devlet arasında Paris Antlaşması imzalandı. Bu anlaşmaya göre, ABD, Filipinler'e ait olan Macclesfield Bank ve Scarborough Reef bölgelerini yönetimi altına aldı. Bu anlaşmadan beri, Filipinler GÇD üzerinde kıta sahanlığı iddiasında bulunmaktadır ve 2009'da

BMDHS'ye göre 200 deniz mili boyunca kıta sahanlığı ve MEB hak iddia etmektedir (Poling, 2013: 10). Haziran 2010'da Benigno Aquino III iktidara geldikten sonra, olumlu beklentilerin aksine Filipinlerin Çin ile ilişkileri giderek kötüye gitmeye başladı (Crisis Group, 2015: 14-16). 5 Nisan 2001'de Filipinler yönetimi, Filipinlerin Kalayaan Ada grubu üzerindeki hak iddiasının devam ettiği ve Çin'in tarihsel "9 çizgili" haritasının da uluslararası hukukta bir geçerliliği olmadığına dair Çin'e yönelik sözlü nota yayınladı (Kingdon, 2015: 135). Bu yıllarda Filipinler'in Çin ile ekonomik bağımlılığının düşük seviyelerde olması nedeniyle daha çok ASEAN üyeleri ve Çin'in bölgedeki rakipleri Japonya ve ABD ile yakın ilişkiler kurduğu görülmektedir (Kim, 2015: 127). Son olarak, 2013'te Filipinler, GÇD üzerindeki kıta sahanlığı ve MEB hakkını korumak için Uluslararası Tahkime başvurdu. Filipinler, bu davayı 2016'da kazanmayı başardı. Aynı yıl göreve gelen Rodrigo Duterte ise, selefi Aquino'dan farklı olarak Çin ile yakın ilişkiler kurmaya başladı ve hatta Obama için de gazeteciler önünde ağza alınmayacak sözler sarf etti. Daha bağımsız bir politika arayışında olan Duterte, ABD'nin bölgedeki askeri varlığını sorunun asıl nedeni olarak görmektedir ve bu yüzden Amerikan donanmasının bölgeden çekilmesini istemektedir (Regencia, 2016). Duterte'nin izlediği bu politika, ABD'nin bölgede Çin'i çevreleme politikasını zaafa uğratabilir.

Çin gibi kendini kadim imparatorluğun devamı olarak gören Tayvan, GÇD üzerinde Çin ile aynı tarihsel iddialara sahiptir. 1956'da Tayvan, doğal su kaynağı olan ve C-130 savaş uçağı pistine uygun Itu Aba (Taiping Island)'yı ve 1995'te de Itu Aba'dan 3 deniz mili uzaklıktaki Zhongzhou Reef'ini ele geçirdi (McDevitt, 2014: 49). 1979'da ABD, Çin ile resmi ilişkileri başlattı ve "tek Çin" politikası bağlamında da Tayvan'ı Çin'in bir parçası olarak kabul etti. Benzer bir durum çok daha öncesinde BM yapısı içinde de gerçekleşmişti. Yani, Tayvan için artık BMDHS kapsamında bölgede hak iddia etmesi pek kolay değildir. Bununla birlikte ABD, "Tayvan ile İlişkiler Yasası" ve "Altı Güvence" kapsamında, Tayvan'ın da egemenliğini korumakta ve Çin tarafından yutulmasına izin vermemektedir. ABD'nin müttefiki konumunda olan Tayvan, Japonya'dan sonra bölgedeki en güçlü orduya sahiptir ve Çin'e karşı Asya Pasifik bölgesindeki güvenlik için hayati konuma sahiptir. ABD, Soğuk Savaş döneminde Komünizmin genişlemesini bir tehdit olarak görmekteydi ve bu sebeple de Tayvan'ın güvenliğinin garantörü olmaya devam etmiştir (Kasım, 2015: 85).

Malezya ise, 1979'a kadar uzanan tarihsel haritası ile Spratly bölgesinde kıta sahanlığı ve MEB hak iddiasındadır (McDevitt, 2014: 59). 2013'e kadar, Malezya'nın Çin'e karşı yaklaşımı Vietnam ya da Filipinler ile kıyaslandığında daha uyumluydu

ancak daha sonrasında Çin, iki ülke arasındaki tarihsel diplomatik, ekonomik ve sosyal ilişkilerini tehlikeye sokacak revizyonist eylemleriyle GÇD üzerindeki gücünü artırmaya başladı (Parameswaran, 2014: 3-4). Malezya, gelirlerinin yaklaşık %35'ini petrol ve gaz sektöründen elde etmektedir ve bu sebeple Malezya yönetimi, Çin'in hak iddia ettiği "9 çizgili" harita alanında yer alan petrol platformlarını korumak zorunda olduğunun farkındadır (Parameswaran, 2014: 4). MEB sahasındaki bir kayıp, Malezya'nın dünyadaki ekonomik gücünü zayıflatacak mahiyettedir. Bu yüzden Çin'in bölgedeki hak iddiaları, Malezya'nın BMDHS'ye sıkı sıkıya bağlı kalmasına neden olmaktadır ve ASEAN bünyesinde Çin'in artan askeri gücüne ve müdahalesine karşı bir blok arayışı içindedir. 2009'da Vietnam ve Malezya, BMDHS'nin 76 (8). Maddesi gereğince MEB alanını genişletmek için BM Komisyonuna ortak başvuruda bulundu (UNOLS, 2011). Filipinler ve Çin, kendi egemenlik iddialarına ters gelen bu ortak deklarasyona karşı çıktılar (Beckman, 2011: 14-15). Ayrıca Çin, 7 Mayıs 2009'da BM ve Kıta Sahaneliği Sınırlama Komisyonu'na iki sözlü nota yolladı (U.S. Department of State, 2014: 1):

“Çin, GÇD üzerinde yer alan adalar üzerinde tartışmasız egemenlik hakkına sahiptir ve bağlı denizlerde, deniz yataklarında ve iddia ettiği tarihsel haritada egemenliğini sürdürmektedir. Çin hükümeti tarafından dile getirilen bu husus, uluslararası toplum tarafından da genel kabul görmektedir.”

Bununla da yetinmeyen Çin, daha önce 1947'de resmi olarak iddia edilen "9 çizgili" haritaya Tayvan boğazını da içine alacak şekilde "10 çizgili" yeni bir harita yayınladı. Aynı zamanda bu harita, "tek Çin" politikası ile de uyumlu hale getirilmiştir. Malezya ve Vietnam'ın ortak başvurusu, Çin'i bölgede daha da revizyonist hale getirdi ve Çin, bölgede yapay adaların inşa edilmesine de hız verdi. Tüm bu yaşananlar, uluslararası hukuk yoluyla bir konsensüsün sağlanamayacağını ve bölgede neorealist yaklaşıma uygun şekilde askeri güç kapasitesinin belirleyici unsur olarak devam edeceğini göstermektedir.

Bölgedeki diğer bir kıyı devleti olan Vietnam'ın Paracel üzerindeki egemenlik hakkı iddiası, Vietnam gemilerinin düzenli olarak Paracel ve Spratly adalarına gidip geldiğini gösteren Hong Duc Atlas haritası ve yine Vietnamlı Nguyen ailesinin bu takımadaları kontrol ettiğine dair bulguların olduğu 17. yy kadar gitmektedir (Pedrozo ve McDevitt, 2014: 37-38). Vietnam hanedanlığının son kralı Gia Long, 1816'da ilk kez burada egemenlik hakkı iddia etti fakat Vietnam Fransa tarafından kolonileştirildiğinde bölgedeki hâkimiyet mücadelesi Çin ile Fransa arasında yaşanmaya başladı (Shahriar, 2013: 20). Vietnam, bağımsızlığını kazansa da bu itilafli durum halen devam

etmektedir. Vietnam, resmi olarak kıyısından itibaren 350 deniz mili MEB hakkı iddia etmekte ve bundan dolayı 1970'teki haritaya dayanarak da bu iki takımada üzerindeki egemenlik iddialarını devam ettirmektedir (Poling, 2013: 7). Vietnam, 2000'de Çin ve 2003'te de Endonezya ile Tonkin Körfezi'nde Karasuları, Kıta Sahanelığı ve MEB üzerine Anlaşma “*Agreement on the Delimitation of the Territorial Seas, Exclusive Economic Zones and Continental Shelves in the Gulf of Tonkin*” imzalamasına rağmen hala tam bir çözüm bulunamamıştır (Amer, 2015: 15-16). Mayıs 2014'de, Çin'in Vietnam'ın hak iddia ettiği bölgede Hai Yang Shi You (HYSY) 981 adında petrol arama ve çıkarma platform inşa etmesi üzerine gerilim daha da arttı ve öncelikle 3000 Çinli vatandaş ülkeden sınır dışı edildi ve sonrasında Çin'in platformu Hainan Adasına geri götürdü ve 15 Ağustos'a kadar birçok ekonomik ilişkiler askıya alındı (Kim, 2015: 122).

Son olarak Endonezya ise, çoğunun insan yaşamına uygun olduğu Natuna takımadası üzerinde hak iddia etmektedir. Fakat bu bölge, Çin'in hak iddia ettiği “9 çizgili” harita içinde kaldığı için, Endonezya buradaki donanma gücünü artırmaktadır. Bu bağlamda Endonezya, MEB hakkını da koruyabilmek için 2009'da Natuna takımadaları etrafındaki 7 Çinli balıkçı gemisine el koydu (Crisis Group, 2015: 25). Ayrıca bu bölge, Malakka Boğazı'na yakın olması münasebetiyle de stratejik bir konuma sahiptir. Endonezya, diğer ülkelerle GÇD bölgesindeki sorunlarını çözmek için; 1970'de Malezya ve Tayland ile Malakka Boğazı Anlaşması, 1971'de Avustralya ile “Netleştirilmiş Deniz Yatağı Anlaşması”nı imzaladı (Amer, 2015: 13). Ancak Endonezya, Çin ile sorunu diplomatik yollarla çözemeyeceğinin farkında olduğu için, 2009'da yaşanan olaydaki gibi donanma gücünü artırarak kontrolü altındaki bölgeyi korumak istemektedir.

3.2.1.3. Güney Çin Denizi Üzerinde Artan Egemenlik Mücadelesinin Neorealist Perspektifle Ele Alınması

Günümüzde Çin, eski ve modern, Komünist ve kapitalist, zengin ve fakir, reformcu ve geleneksel, zayıf ve güçlü, revizyonist ve barışçıl taraflarıyla oldukça karışık bir ülkedir (Dennis ve Hills, 2007: 12). Çin, ABD gibi pragmatik ve esnek bir dış politikaya sahiptir. Çin giderek güçlenmesine rağmen, dış ticarete bağımlı ekonomisi ve yoğun nüfusuyla halen kırılgan bir ekonomiye sahiptir. Ayrıca Doğu Türkistan ve Tibet bölgelerindeki ayrılıkçı hareketlere ek olarak Tayvan'ın bir türlü Anakaraya bağlanamaması, Çin'in siyasal açıdan da sorunlu gözükmesine neden olmaktadır. Bir taraftan kapalı yönetimi altında insan hakları ihlalleri yaşanırken diğer

tarafından da GÇD ve DÇD gibi bölgelerde diğer devletlerle tartışmalı adalar üzerinde sorunlar yaşamaktadır. Dahası Spratly Adaları bölgesindeki yoğun enerji kaynaklarının Çin tarafından diğer devletlerle paylaşılmak istenmemesi, bölgede silahlanma yarışını da haliyle artırmaktadır. Tüm bunlar göz önüne alındığında, Çin'in bu sorunlarla başa çıkması çok kolay değildir ve bu sebeple askeri güç kapasitesini artırarak en azından sorunları kendi lehine çevirme yaklaşımı içerisindedir. Çin, deniz sınırlarında güvenlik kaygısı taşıdığından, her ne kadar komşularıyla diplomatik ve ekonomik ilişkilerini geliştirmek istese de ülkenin bekası için PLA, PLAN ve hava gücünü sürekli artırmaktadır. Kasım'a göre (2015: 84), sistemdeki bu değişimler, ülkelerin dış politikalarını, güvenlik paradigmalarını ve müttefiklerini değiştirmesine neden olabilir ve bu yüzden bölgesel güçler, Soğuk Savaş sonrasında bölgelerindeki politikalarda daha fazla söz sahibi olmaktadır. Sonuç olarak benimsenen bu realist strateji, Çin'in bölgedeki pozisyonunu güçlendirmesini ve dolayısıyla tartışmalı adalar üzerindeki hareket ve kontrol kabiliyetini artırmasını sağlamaktadır (Swaine, 2013: 4).

GÇD üzerindeki egemenlik mücadelesi, sadece bölgenin petrol, doğalgaz, balıkçılık gibi canlı ya da cansız yer altı kaynakları ile mal ve petrol taşıyan gemi ulaşımı açısından da stratejik bir konuma sahip olmasından değil aynı zamanda da bölgesel hâkimiyet için sembolik bir öneme sahiptir. Ayrıca kıyı devletlerinin kıta sahanlığı ve buna bağlı MEB alanları hakkı mücadelesi de bölgedeki haklarının korunması için askeri güç kapasitesi açısından bölgede etkili olmayı gerektirmektedir. Çin'in tek taraflı yaklaşımları hem bölgedeki olası bir konsensüs arayışlarını olumsuz etkilemekte hem de diğer ülkelerin ulusal çıkarlarını korumak için bölgedeki varlıklarını devam ettirmeyi zorunlu kılmaktadır. Birçok realist düşünür, Çin'in bölgedeki revizyonist uygulamalarından yola çıkarak Çin'in hegemonya arayışında olduğunu iddia etmektedir. Daha önce dile getirilen realist paradigmaya göre, yeni bir güç ortaya çıkar ve mevcut güce meydan okuyarak yeni hegemon güç olmak ister. İşte GÇD üzerindeki tüm zorlu rekabete rağmen Çin'in artan revizyonist politikaları ve bu doğrultuda pratikte gerçekleştirdiği uygulamalar, realistler tarafından Çin'in önce bölgesel güç sonra da küresel bir hegemon olma niyetinde olduğu şeklinde yorumlanmaktadır. Bununla birlikte liberaller, Çin'in yükselişi hakkında daha az kötümserdirler ve Çin'in ekonomik güç olarak varlığını sürdürebilmek için bölgesel istikrar ve statükonun devamından yana olmak zorunda olduklarını iddia ederler (Kim, 2015: 110, 115). Ayrıca Çin'in kapitalist sistem içinde uluslararası hukuk kurallarına da uyacağına inanırlar. Ancak Çin, Filipinlerle yaşadığı tahkim davası sonundaki kararı tanımamıştır. Dahası kapitalist devletlerin ticaret fazlası ile mevcut askeri güç kapasitelerini daha da artırdığı bilinmektedir. Tarihsel olarak bilinen Sparta'nın demokratik Atina'ya karşı

denizde kazandığı savaş, günümüz için de pek ala geçerliliğini korumaktadır. Bazı Batılı realist düşünürler, benzer bir sonun demokratik Amerikan rejimi için GÇD üzerindeki bir deniz savaşıyla Komünist Çin tarafından gerçekleştirileceği kaygısını taşımaktadırlar. Bu bağlamda, Çin'in "barışçıl kalkınma" iddiaları da pek inandırıcı gelmemektedir. Çin, GÇD üzerinde özellikle ABD'nin de taraf olacağı bir çatışmadan kaçınmak için ihtiyatlı bir politika izlemektedir fakat diğer taraftan da bölgedeki kontrolünü ve iddialarını güçlendirebilmek için GÇD üzerindeki askeri varlığını, savaş gemisi sayısını artırmakta, savaş uçaklarının da inebileceği pistler içeren yapay adalar inşa etmektedir. 1974'de Vietnam ile Paracel Adalarının kontrolü için yapılan kanlı bir savaş sonrasında, Çin bölgeyi ele geçirdi ve yine benzer bir şekilde 2012'de Filipinler'e savaş açarak Scarborough Shoal bölgesini aldı (McDevitt, 2014: 30). Sadece 1970 ve 2000 yılları arasında, Çin ile Filipinler ve Vietnam arasında 14 çatışma yaşandı ve bu çatışmalar Çin tarafından hep tarihsel "9 çizgili" harita gereğince meşrulaştırılmak istendi (Shahriar, 2013: 22). Çin, "barışçıl kalkınma" politikası ile bölgede yumuşak güç politikası izlediğini ima etmek iste de tartışmalı bölgelerde tarihsel olarak yaşanan birçok örnekte görüldüğü üzere, askeri gücünü kullanmaktan çoğu kez çekinmemiştir. Bu bağlamda, "barışçıl kalkınma" politikasının Çin'in gizli bir ajandası olmadığı ve provokatif eylemlerde bulunmayacağına dair bir tür propaganda aracı olduğu anlaşılmaktadır. Çin'in bölgede güçlü bir müttefiki olmadığı için, askeri alanda ihtiyatlı hareket etmek zorunda olması liberal görüştekileri yanıltabilir. Yine de savaş istenen bir şey değildir. Bu yüzden Çin'in diğer kıyı devletleri ile doğrudan ya da ASEAN bünyesinde diyalog kurması da uluslararası ilişkiler ve bölgesel ilişkiler adına da olumlu adımlardır. Sadece "barışçıl kalkınma" politikasının yaratmış olduğu ikilem, bazı Batılılar tarafından Çin'e yönelik nasıl bir strateji izleneceği yönünde kafa karıştırıcı olmaktadır ki bu bile Çin'e zaman kazandırmaktadır. Her şeye rağmen Çin'in yayılcı politikasının farkında olan ABD, liberal görüşlerin aksine bölgede realist bir yaklaşımla hareket ederek GÇD sorununa uluslararası geçiş statüsü hususunda müdahil olmaktadır. Amerikan donanmasının da bölgede yer alması, bölgeyi dünyanın en sıcak bölgelerinden birisi yapmaktadır. ABD ve Çin, birbirlerine şüphe ile yaklaşan iki devlet oldukları için bölgedeki geliştirdikleri politikalarda askeri tarafları göz ardı etmeleri mümkün değildir. Buszynski'e göre (2012: 152), Çinli Başkanlar GÇD konusunda oldukça tedbirli hareket etmektedirler ve Amerika ile doğrudan karşı karşıya gelmekten kaçınmaktadır çünkü onlar da şunu biliyorlar ki ABD'yi sorunun bir parçası olarak dışlamayı başardıklarında tüm bölgeyi rahatlıkla kontrol edebileceklerdir.

Çin Denizcilik Çalışmaları Enstitüsü direktörü Dutton'a göre (2011: 55-58), Çin'in GÇD üzerinde üç amacı var: (1) bölgesel entegrasyon için ekonomik

kalkınmasını devam ettirmek, (2) canlı ve cansız kaynaklar üzerindeki kontrolü sağlayabilmek için donanma gücünü artırmak, ve (3) güneyindeki güvenliğini temin etmek için GÇD kontrolünü askeri güç kapasitesini artırmaktır. Çin, askeri güç kapasitesini artırdıkça bölgedeki çözümün gecikmesini sağlamaktadır ve bundan dolayı uzun dönemde sorunun kendi lehine gelişeceğini de farkındadır. Özellikle ABD, bölgeyi pivot ilan ettikten sonra amaçlarına ulaşmak için daha fazla pratikte görülür şeyler yapmaya başladı. Buna karşılık Çin, Hainan Adası üzerinde yer altı nükleer denizaltı tesisi, Spratly ve Paracel üzerinde birçok yapay ada inşa etmekte ve GÇD üzerindeki askeri varlığı ile balıkçı teknelerini korumak için de donanma gücünü modernize etmektedir (Buszynski, 2010: 91). Çin, petrole bağımlı olduğu için hem GÇD üzerindeki var olan rezervleri korumak hem de gelecekte bu rezervlerden faydalanarak enerjiye olan bağımlılığını azaltmayı amaçlamaktadır. Dahası, denizin bir geçiş yolu olması nedeniyle ekonomik kalkınması ve enerji güvenliği açısından da hayatidir. Diğer bir ifadeyle GÇD, Çin için Avrasya bölgesi gibi dünyaya açılan ikinci kapısıdır ve buradaki haklarından vazgeçmesi düşünülemez. Bu bağlamda GÇD, Çin için SB sonrası Rusya'nın reel-politik yaklaşımına ilan ettiği "yakın çevre doktrini"ne benzer bir öneme sahiptir.

3.3. Çin'in Barışçıl Politikasının Test Alanı: Güney Çin Denizi Sorunu

Çin'in politik olarak demokratik olmayan askeri bir yönetimle idare edilmesi, eşit olmayan güvenlik anlayışı ve yozlaşmanın siyasi istikrarsızlığa yol açabileceği gerçeği bazılarının yükselen Çin'in çok da görüldüğü gibi olmadığını dile getirmelerine neden olmaktadır (Nye, 2005a: 14). Çin'in siyasal açıdan demokratik seçimle göreve gelmeyen ÇKP proletaryası tarafından yönetilmesi, demokratik halklar tarafından hoş karşılanmamaktadır. Huntington gibi düşünürler tarafından Batı dışı toplum olarak (Konfüçyüsçü) tanımlanan Çin, tarihi, kültürü, ırkı, dili, dini, yaşam tarzı ve siyasal sistemiyle her açıdan Batılı demokratik ülkelerden farklıdır. Bu da özellikle Çin'in yükselişini tehdit olarak gören düşünürler tarafından öne çıkarılmaktadır ve bir gün Çin'in asla dünya ile uyumlu ya da barışçıl bir şekilde yaşamayacağına dair iddialarına temel teşkil etmektedir. Liberaller Çin'in daha fazla para ve refah istediğini, Konstrüktivistler Çin'in kimlik ve fikirleriyle uluslararası sistemde daha fazla saygın olmak istediklerini ve realistler de Çin'in hegemon olmayı arzuladığını savunurlar (He ve Walker, 2015: 374). Çin'in yükselmesini ve dışa açılmasını sağlayan Deng'in 1989'daki Tiannamen olayları sonrasında "28 Karakter Starteji" adını verdiği düşüncesinde <https://www.globalsecurity.org/military/world/china/24-character.htm>): "*Sakin bir şekilde gözlemleyin; pozisyonumuzu koruyun; sakın bir şekilde sorunlarla*

başa çıkın; kapasitemizi sakla ve uygun zamanın gelmesini bekle; düşük profili korumakta iyi ol; ve asla liderlik iddiasında bulunma” der. Bu rasyonel söylemleri dikkate alan realistler, Çin’in asıl amacına ulaşana kadar barışçıl yükselme politikasını kullanmak zorunda olduğu bir söylem aracı olarak kabul ederler.

Yunanca “egeomai” kelimesinden gelen hegemonya sözcüğü, rekabet halinde olan devletlerin üstünlük mücadelesi için kullanılan bir terimdir ve ilk kez Thukydides tarafından Atina için 5. yüzyılda kullanılmıştır (Yılmaz, 2017: 125). Realist Thukydides, kendi çağında yaşananların tarih boyunca tekrar edeceğini varsayarak, uluslararası ilişkilerde değişmez bir hegemon olma mücadelesi doğası olduğunu iddia eder (Gilpin, 2013:423). Realistler, yeni bir gücün askeri, siyasi ve ekonomik açıdan sistemde ortaya çıkması, var olan güç dengesini bozacağından hegemonik savaşa yol açacağına inanırlar. Hegemonya, bir devletin sistemdeki diğer devletler üzerindeki üstünlüğü ile gerçekleşir. Bu üstünlük ekonomik, askeri, siyasi ve kültürel olabilir. Üstünlüğün ele geçirilmesi ise, zorla ya da rızaya dayalı olabilir. Ancak Cox (2013: 562), hegemonik kalabilmeyi küresel düzeni ekonomik ya da siyasi açıdan belirli bir düzende tutabilme yeteneğine bağlar. Cox, Gramsci’yi yeniden yorumlayarak hegemonya kavramına eleştirel bir bakış açısı kazandırmıştır. Ona göre hegemonya, baskı ve zorlama değil bilakis gücün farkında olarak devletlerin rıza ile bunu kabullenmesi olarak tanımlar (Battır ve Ateş, 2013: 32). ABD’nin Çin açılımının mimarı olan realist Kissinger (2015: 14) da, “Çin, ABD gibi değerlerini yaymak istemiyor ve kendine has kurumlarının da geri kalan dünyaya uygun olduğunu savunmaz fakat kendilerini Orta Krallık geleneğinin varisleri olarak görmesini, kültürel olarak evrensellik iddiasına girebileceğinin işareti olarak görmektedir” diyerek Çin’in elbet bir gün hegemon güç olmak isteyeceğine inanır. Ancak bölgesel hegemon olmanın da bir maliyeti vardır. İhracata dayalı büyüyen Çin için bu riski almak pek de kolay olmayacaktır. Diğer taraftan da kendi bölgesindeki GÇD üzerindeki tarihsel egemenlik iddiası bir prestij meselesine dönüşmüştür. Daha ilk bilek güreşinde yenilmesi, Çin’in bölgesindeki etkisini kırılğan hale getirecek ve uzun yıllardır elde ettiği kazanımları riske atacaktır. Örneğin, Çin’in 1999’da NATO’nun Kosova müdahalesinde Çin büyükelçiliğini bombalamasına rağmen, krizi çatışma seviyesine çıkarmayan rasyonel yönetim başarısı kayda değerdir (Alperen, 2013: 92). Çin’in savaş değil barış istediği mesajı dünya kamuoyuna verilmeye çalışılmıştır. Ancak bilindiği üzere Çin’in sınır ötesinde ABD ile mücadele edebilecek bir askeri güç kapasitesine halen sahip olmadığı unutulmamalıdır. Yaklaşık 20 yıl önce, Çin’in bu krizi bir savaşa kadar götürmesi zaten mantıklı olamazdı. Günümüzde Çin, askeri kapasitesini ve kabiliyetini artırsa da zamanın lehine işlediğinin farkında olduğundan ihtiyatlı davranmaya devam edecektir.

Nye (2005a: 14), ABD'nin küresel liderliği savaşız şekilde İngiltere'nin elinden aldığı göz önünde bulundurarak her yükselen gücün bir savaşa yol açacağını söylemenin doğru olmayacağı söyler ancak yine de Thukydides'in tavsiyelerini de göz ardı etmemek gerektiğinin altını çizer. Özellikle Şi yönetimiyle birlikte dış politikada daha aktif olan Çin, yukarıda ayrıntılı olarak ele alındığı üzere GÇD'deki tarihsel egemenlik iddialarını koruyabilmek için bölgesinde daha revizyonist uygulamalara başlamıştır. GÇD'nin Çin'e ait bir iç denizi olduğunu savunan Çin, bölgedeki diğer ülkelere ait balıkçı ya da petrol arama gemilerine müsamaha göstermezken, olası Amerikan askeri varlığına karşı da donanma gücünü artırmaktadır. Bölgede sayısı sürekli artan ve üzerlerinde askeri tesisler ve pistler inşa edilen yapay adalar, Çin'in GÇD üzerindeki hâkimiyetini artırmaktadır ve olası bir askeri çatışmada kendisine lojistik avantaj sağlayacaktır. Denizlerdeki kontrolü daha da kolaylaştırmak için atılan bu adımların Çin'in barışçıl kalkınma söylemiyle ters düştüğü görülmektedir. Çin'in tarihsel olarak GÇD'yi bir iç deniz olarak görmesi ve bunun tartışmaya açılmasına bile karşı çıkması, Çin'in GÇD sorunu ile ABD'nin bir zamanlar Avrupa'ya karşı uyguladığı "Monroe Doktrini"ne de benzetilmektedir. Ancak bölgesinde Rusya, Japonya ve Hindistan gibi güçlü komşulara sahip Çin'in böyle bir doktrinle bölgesinde rakipsiz liderlik talep etmesi günümüz koşullarında pek mümkün değildir. Aslında bir ülkenin hegemon vasfını alabilmesi için kendi bölgesindeki tek güç olması gerekiyor ancak bölgesindeki birden fazla olan güçlerden birisiyse "potansiyel hegemon" olarak adlandırılabilir (Godwin, 2004: 82). Bu bağlamda Çin'i daha çok potansiyel bir hegemon güç olarak görmek daha doğru olacaktır. İşte tam bu noktada, Mearsheimer için kritik eşik de aslında Çin'in bölgesel lider olup olmayacağı durumudur. Dünyada ABD dâhil hiçbir ülkenin dünyanın her yerinde hegemon olamayacağını iddia eden Mearsheimer (2018: 238), var olan bölgesel gücün dünyanın diğer bölgelerinde başka bölgesel güçlerin çıkmasına izin vermemek için çaba gösterdiğini söyler. Yani Çin'in giderek bölgesel güç olmaya yaklaştığı için, ABD'nin bu gidişatı önlemeye çalışacağını ifade eder. Bölgesel hegemon güç her ne kadar bir küresel hegemon gibi etkiye sahip olmasa da, hem bölgesinde hem de bölgesinin dışında bazı konularda etki alanına sahiptir. Çin, bir gölge güç değildir, kendi coğrafyasında etkilidir ve bağımsız şekilde politikalarını uygulayabilmektedir (Battır ve Ateş, 2013: 35). Kendi coğrafyasında sözü dinlenen ya da en azından ne diyeceği merak edilen Çin, bölgesel hegemon olabilme kapasitesine diğer bölge ülkeler arasında en fazla sahip olanıdır.

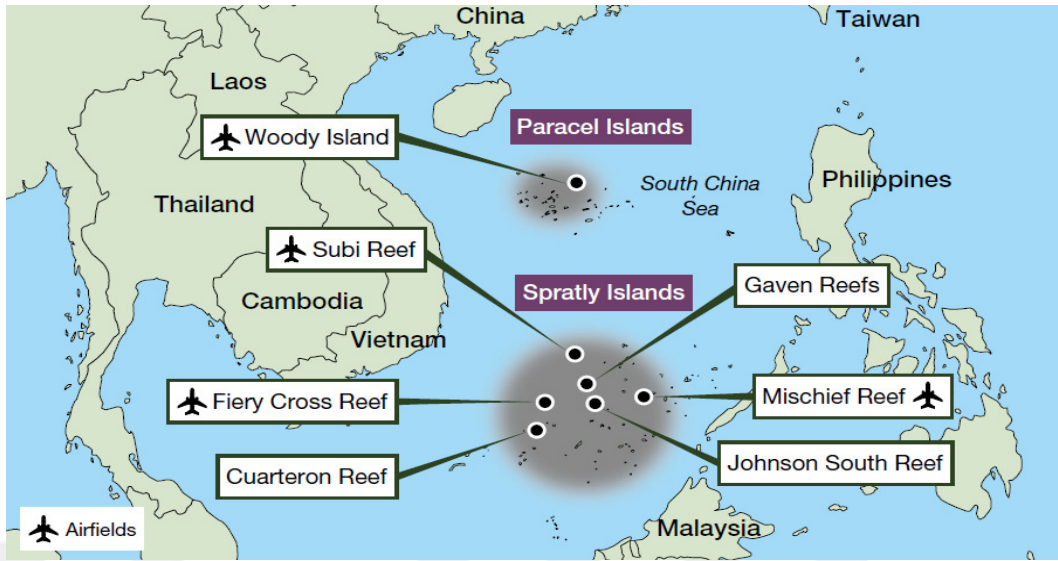
GÇD üzerindeki ada, mercan kayalıkları, adacıklar ve kumlukların %95'i insan yaşamı için uygun değildir (Eryiğit, 2012: 7). GÇD üzerindeki egemenlik tartışmalarının bu denli yoğun olmasının başlıca birkaç nedeni vardır. Bölge, bol

miktarda enerji rezervlerine sahiptir. EIA (2013: 32) verilerine göre, bölgede 11 milyar varil petrol (bbl) ve 190 trilyon m³ doğalgaz rezervine sahiptir. Bölge hidrokarbon rezervlerine sahip olmanın yanı sıra, başta Çin olmak üzere bölgeye petrol taşıyan gemilerin %65'inin de geçiş güzergâhıdır (US Dept of Defence report, 2015: 1). Kullandığı enerjinin yaklaşık 2/3'ünü ithal eden Çin, ülkenin bekası için bölgede etkin olmak zorundadır. Ayrıca GÇD, Hint Okyanusu'nu Çin, Japonya ve Güney Kore'ye bağlayan önemli bir ticaret geçiş yoludur. Değeri 5 trilyon doları aşan yılda 41.000 gemi bölgeden geçmekteki bu oran dünyadaki deniz ulaşımın yarısına tekabül etmektedir (Nguyen, 2005: 13-14). Çin, en fazla ticaret yaptığı ilk 10 ülke ile ticaretin %80'ininden fazlası deniz yoluyla gerçekleştirmektedir ve bundan dolayı da denizlerdeki egemenlik mücadelesinden vazgeçmeyecektir (Horrell, 2008: 13). Bölgenin önemi artıran diğer bir husus ise, büyük miktarda balık rezervinin olmasıdır. Dünyadaki toplam yakalan balığın %10'na tekabül eden 0.5 milyon ton balık bölgeden temin edilmektedir (Shahriar, 2013: 17). Özellikle çevre ülkelerinin sanayi bakımından çok gelişmiş olmaması, balıkçılığın bir geçim kaynağı olmasına neden olmuştur. Bundan dolayı bölgede zaman zaman balıkçı tekneleri Çin'in egemenlik iddia ettiği tartışmalı bölgelere girdiği için, Çin'e ait sahil güvenlik ya da savaş gemileriyle taciz edilmekte ya da batırılmaktadır.

Çinli politikacılar, “barışçıl kalkınma” politikasını takip ettiklerini belirtmelerine rağmen, bölgedeki sert gücünü, kapasitesini ve kabiliyetini daha da artırmaktadır. Sadece Aralık 2013 ve Ekim 2015 arasında, Çin gemilerle bölgeye kum ve çakıl taşıyarak bölgede yedi yapay ada inşa etti (Southerland, 2016: 3). Adalar üzerinde tesisler, savaş gemileri için liman, ağır bombardıman uçakları için de pist olarak kullanılacak şekilde inşa edilmiştir. Bölgedeki herhangi bir devletin güç kullanması durumunda, Çin'in sert güce başvurmadan kaçınmayacağı yaptığı hazırlıklardan anlaşılmaktadır. 1974'te kanlı bir çatışma sonrası Vietnam'dan Paracels adalarının kontrolünü ele geçiren Çin, 2012'de savaş gemilerini Scarborough Shoal'a göndererek Filipinler'in elinden bölgeyi aldı (McDevitt, 2014: 30). Yeni Mao olarak adlandırılan Şi, Ocak 2018'de Çin'in Güney Çin Denizi üzerinde bugüne kadar gerçekleştirmiş olduğu en büyük deniz tatbikatına başkomutanlık etti ve askerlerine bir destroyer üzerinden hitap etti. Asker üniforması giyen Şi, 48 savaş gemisi, 76 uçak ve 10.000 üzerinde denizcinin katılımıyla gerçekleşen ve iki gün süren tatbikatta yaptığı konuşmada, “ÇKP yönetiminde dünyanın en güçlü ve modernize donanmalarından” birisini gerçekleştirme amacının altını çizdi (Westcott, Jiang ve Wang, 2018). Şi ile birlikte denizlerde iki askeri uçak gemisine kavuşan Çin ordusu, üçüncüsünü de inşa etmektedir. Çin, özellikle artan uçak gemisi ve savaş uçağı ile gelecekte sınır ötesinde bir askeri operasyon yapabilme kapasitesine de ulaşabilecektir. Hint okyanusundaki

güvenliğini sağlamak için Pakistan'da Gwadar üssüne yakın bir yerde Cibuti'den sonra ikinci bir askeri liman hazırlığı içindedir. Bu durum on yıllardır devam eden Amerikan-Pakistan askeri işbirliğinin de kesilmesine neden olmuştur. Tüm bu yaşananlara rağmen Çin'in barışçıl söylemleri, başta Amerika olmak üzere diğer devletleri Çin'e yönelik hangi enstrümanları kullanacakları konusunda tereddütte düşürmektedir.

Çin'in GÇD üzerindeki egemenlik iddiaları kapsamında, bölgedeki askeri güç kapasitesini ve hareket kabiliyetini geliştirmek maksadıyla askeri kullanıma uygun yapay adalar inşa etmesi de barışçıl kalkınma ya da barış içinde bir arada yaşama politikalarıyla çelişmektedir. Bölgede inşa edilen yapay adalar, üzerinde askeri tesisler, savaş gemilerinin yanaşabileceği üsler ve bombardıman savaş uçaklarının bile inebileceği pistler içermektedir. Çin'in egemenlik tartışmalarının yoğun olduğu GÇD üzerindeki olası krizlere ani şekilde müdahale etmesine olanak sağlayacak bu pistler, Çin'e oldukça avantaj sağlayacaktır. İlk kez 2015'te uzaydan da fark edilecek şekilde, Spratly bölgesindeki Fiery Cross Reef'te ilk yapay ada inşasına başlamıştır (Pand, 2016). Aralık 2013'ten beri büyük gemilerle bölgeye kum getirildiği ve Kasım 2015'e kadar geçen 2 sene içinde 3000 hektarı bulan alanda 7 tane yapay ada inşaatı yapıldığı da bilinmektedir (Southerland, 2016: 3). Tüm bunlar, Çin'in GÇD üzerinde askeri alanda tüm bölgeyi rahatlıkla kontrol etmeyi amaçlayan bir politika anlayışında olduğunun açık kanıtıdır. Hemen hemen tüm devletler bölgede benzer yapay adalar inşa etmektedir ancak bu mahiyette adalar inşa eden tek devlet Çin'dir. Özellikle yapay adaların aşağıdaki haritada da görüldüğü üzere Spratly bölgesinde yoğunlaşması da tesadüf değildir. Bu bölge hem enerji kaynakları açısından çok zengindir hem de birçok kıyı devletine benzer uzaklıktaki petrol ya da ticari mal taşıyan gemilerin geçiş güzergâhının tam ortasındadır.

Kaynak: NIDS (2019). China's Strategy for Reshaping the Asian order and its ramifications. National Institute for Defense Studies Japan (NIDS), NIDS China Security Report 2019, 13.

Harita 3.4: Çin'in Güney Çin Denizi Üzerindeki Askeri Üsleri

Diğer taraftan böylesine bir hızla bölgede yapay ada inşa edilmesi, denizlerdeki doğal ortamı bozmakta ve mercanlara zarar vermektedir. Bu da bölgedeki balık kaynaklarına ve dolayısıyla bununla geçinen bölge halklarına büyük zarar verecek ve demografik yapıları bozacaktır. Ekosisteme verilen bu zarar, BMDHS'nin de ihlali anlamına gelmektedir. Sözleşme'nin 194. Maddesi, denizlerdeki zarardan tüm devletlerin sorumlu olduğunu ve doğal yaşam alanları ile deniz hayatını korumak zorunda olduğunu belirtir (Dolven, 2015: 7). Ancak barışçıl amaçlarla inşa edilen yapay adalar için herhangi bir hüküm yoktur ve birçok devlet de bunun bilimsel araştırmalar için yapıldığını iddia etmektedir. Sözleşme'nin yine 60. Maddesi, devletlerin sağlık, gümrük, göç gibi nedenlerle yapay ada inşa edebileceklerini ve 500 metreyi geçmeyecek şekilde güvenlik alanı ilan edebileceklerini belirtir (Kuran, 2007: 201). Maddeler açık olsa da uluslararası hukuk kurallarının devletler üzerinde yaptırım yapacak bir gücü olmamasından dolayı, sistemde askeri açıdan güçlü olan devletler istediği gibi hareket edebilmektedirler.

Son olarak, Çin'in söylemde uluslararası hukuku kabul etmesine rağmen gerçekte çıkan kararları uygulamaması da Çin dış politikasındaki barışçıl söylemleri boşa çıkarmaktadır. Çin, BMDHS kapsamında bir çözümden yana değildir ve Filipinler'in kazandığı UAD kararını da tanımamaktadır. Çin, UAD kararının açıklandığı 12 Haziran'dan bir ay sonra yayınlandığı "*Çin, Güney Çin Denizindeki Çin ve Filipinler Arasındaki İlişkili Anlaşmazlıkları Müzakere Yoluyla Yerleşme Konumuna*

Uyuyor" adlı Beyaz Kitap'taki belgesinde, aşağıdaki hususları ilan etmiştir: (State of PRC, 2016)

- 1) Diğer devletlerin GÇD üzerindeki hak iddiaları boş ve geçersizdir. Diğer devletler, bu iddialarına son vermelidir.
- 2) Çin, GÇD (Nanhai Zhudao) üzerinde tam egemenlik iddia etmektedir ve bu tarihsel olarak da adaların Çince ilk isimlendirildiği 2000 yıl öncesine kadar gitmektedir
- 3) Uluslararası hukukta göre, karasal bölgesel sorunlar UNCLOS çerçevesi içinde değerlendirilmez ve GÇD, Çin için bir karasal bölgesel alandır.
- 4) GÇD, Çin ile komşuları arasında barış ve istikrar köprüsüdür. Çin, ASEAN üyeleri ile birlikte barış, istikrar ve refahın artırılması için sorumluluk içerisinde ortak hareket etmektен yanadır.

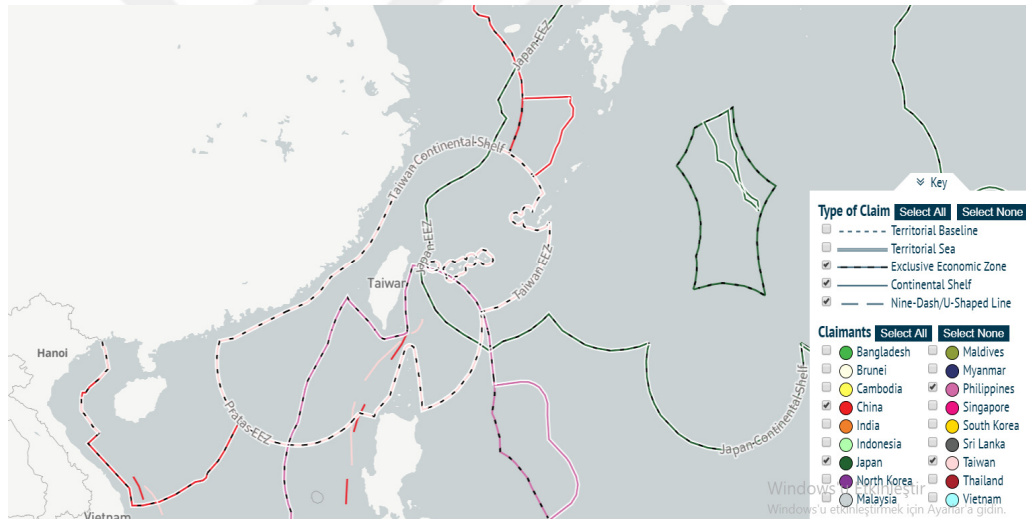
8 Ağustos 1967'de Bangkok'da Endonezya, Malezya, Filipinler, Singapur ve Tayland tarafından kurulan ASEAN, Güney Asya ülkeleri arasındaki ticareti, sosyal ve kültürel ilişkileri geliştirerek ortak amaçlar doğrultusunda hareket etmeyi amaçlamaktadır (ASEAN). Zaman içinde genişleyen ASEAN, birliğe sırasıyla Brunei, Vietnam, Laos, Myanmar ve Kamboçya'nın dâhil olmasıyla 10 üyeye kadar ulaşmıştır. ABD, ASEAN üyeleriyle olan ilişkilerine büyük önem vermektedir ve Çin'in GÇD üzerindeki revizyonist hareketlerine karşı üye ülkelerin farkındalığını artırmaya çalışmaktadır (Parameswaran, 2014: 12). ABD ve ASEAN ülkeleri, siyasal istikrarın korunması ve GÇD üzerinde seyrüsefer özgürlüğü için birbirlerine ihtiyaç duymaktadır. ABD, Kuzey Kore'nin nükleer denemelerinde Güney Kore'nin yanında durduğu gibi Çin'in askeri güç kapasitesini artırdığı GÇD üzerinde de ASEAN üyeleriyle başta askeri olmak üzere olan çok yönlü ilişkilerini geliştirerek dengeleyici bir rol oynamaktadır (Broderick, 2015: 8). Bölgede artan gerilim, Amerika'nın bölgedeki üye ülkelerle olan ilişkilerini de artırdı. Öncelikle ABD, Vietnam ile 1995'te ilk resmi ilişkilerini başlattı ve 2008'e gelindiğinde iki ülke arasında güvenlik ilişkileri bile başladı (Fravel, 2014: 8). Benzer şekilde, ABD'nin 1991'e kadar Filipinler'de deniz üssü vardı ancak 92'de kapanan bu üssün 2011'deki "iki taraflı strateji diyalogu" toplantısında yeniden açılması kararlaştırıldı (Fravel, 2014: 8). 3 yıl sonra da uzun yıllardır kapalı olan Subic deniz üssü açıldı. ABD, bu bloktaki ülkelerin Çin'e karşı yumuşamasını istememektedir. Özellikle Kamboçya, Filipinler ve Malezya'nın Çin ile ilişkilerini güçlendirmesi, ABD'nin çıkarlarına ters bir durumdur. Örneğin, 4 Kasım 2012'deki ASEAN Zirvesi'ne ev sahipliği yapan Kamboçya, Çin'in GÇD üzerindeki uygulamalarını protesto eden bildirisini yayınlanmasını önledi (Crisis Group, 2015: 26). Bunun nedeni olarak Çin'in 2012'ye kadar son 20 yılda Kamboçya'ya 11 milyar dolar değerinde yardım ve yatırım

yapması gösterilmektedir (Kim, 2015: 124). Bu durum yaklaşık yarım yüzyıla varan örgütün tarihinde bir ilkti. Çin'in finansal devletçilik kaynaklarını kullanarak, bölge devletleri üzerinde nasıl bir siyasi etki yarattığının da en büyük kanıtıdır. ASEAN üyeleri, 2015'de Çin'e 211,5 milyar dolar ihracat yaparken Çin'den 134,2 milyar dolar ithalat yapmıştır ve böylece ASEAN toplam 543 milyar dolarlık ticaretinin 345 milyar dolarını sadece Çin ile yapar hale gelmiştir (ASEAN, 2016). Buna ek olarak Çin'in bölgedeki askeri gücünün de artması, bölge ülkelerinin hem ekonomik hem de askeri açıdan Çin ile başa çıkmasını zorlaştırmaktadır. Örneğin GÇD üzerinden Çin ile savaşa girmeyeceğini belirten Filipinler Devlet Başkanı Duterte, “eğer ülkesinin Çin ile kıta sahanlığı dolaysısıyla savaşa girerse savaşı kazanmayacağını çünkü Manila çok hızlı bir şekilde sadece 7 dakika içinde füze saldırısına uğrayacağını” itiraf etmiştir (Kabling, 2019). Duterte'nin bu sözleri, bölgedeki son durumun da bir özeti gibidir. Askeri ve ekonomik açıdan gelişen Çin, bölge devletlerini beka ile ekonomik refah arasında bir ikilemde bırakmaktadır. Bu ikilem Malezya Başbakanı Mahathir Muhammed tarafından açıkça ifade edilmiştir. Malezya Başkanı Muhammed, Çin'in South China Morning gazetesine verdiği röportajda, “eğer Malezya bir gün jeostratejik ya da ticari savaşta ABD ile Çin arasında kalmak zorunda kalırsa, zengin olan Çin'i tercih edecektir” diyerek açıkça tarafını belli etmiştir (Jaipragas, 2019). Kısaca bölgedeki güç dengesinin Çin lehine devam etmesi durumunda, bölgedeki birçok ASEAN üyesi, Çin ile olan ilişkilerini daha da fazla artırmak zorunda kalacak ve bu da Çin'in bölgede amaçladıklarına daha kolay ulaşmasına olanak sağlayacaktır.

Tüm bu bilgiler ışığında, Çin'in “barışçıl kalkınma” politikası içerisinde ihracata dayalı bir büyüme gerçekleştirdiği ve sert gücünü enerji güvenliği meselesinde asla kullanamayacağını iddia eden neoliberallerin yanıldığı görülmektedir. Çin'in savaşı son çare olarak gördüğü bilinmektedir ancak beka sorunu olarak gördüğü meselelerde oldukça revizyonist davranabileceği GÇD örnek vaka çalışmasında açıkça görülmektedir. Özellikle Çin'in yakın çevresinde askeri güç kapasitesini oldukça etkin kullanabilme kabiliyetine sahip olması, Avrasya bölgesinde de yeri geldiğinde bunu kullanabileceğini göstermektedir. Ancak mevcut konjonktür içinde ABD'ye karşı Çin ve Rusya şimdilik bir dengeleme politikası içinde hareket etmektedirler. Çin, yakın çevresinde siyasi açıdan elde edemediğini finansal araçlar ya da askeri güç kapasitesini kullanarak elde etme arzusu içindedir. Çin, Rusya ile bölgede ABD'ye karşı bir stratejik ortaklık kurduğu için, benzer bir yaklaşımı Orta Asya bölgesinde de yakında uygulayacağını söylemek zordur. Ancak devlet davranışları, olası bir siyasi konjonktür değişikliğinde nasıl bir politika izleyebileceğini de göstermektedir.

3.4. Çin - ABD Rekabeti Merkezinde Tayvan Boğazı'nın Egemenliği Sorunu

Tayvan Boğazı, Güney Çin Denizi ile Doğu Çin Denizi arasında yer alan stratejik bir geçiş noktasıdır. Boğaz Anakara Çin'i ile Tayvan adası arasında yer alır ve Japonya, Güney Kore ve Filipinler gibi bölgenin diğer önemli ülkelerine de eşit mesafededir. Çin ile Tayvan arasında en yakın 130 km ve en uzak da 220 km mesafede yer alan Tayvan Boğazı, çoğu volkanik olan 64 adacıktan (Pescadores takım adası) oluşmaktadır (Cheney-Pe, 2014: 2). Tayvan Boğazı'nda sadece Çin ve Tayvan'ın karasuları ve kıta sahanlığı iddiası varken, Tayvan adası çevresinde ise Çin, Japonya, Tayvan ve hatta Filipinler de MEB kapsamında hak iddia etmektedir. Ayrıca ada, ABD'nin müttefiki Tayvan ile Çin'i Pasifik okyanusunda anakaraya en yakın yerde dengeleyebileceği bölgedir. Bölgenin ticari ve gemi ticareti geçiş noktasında olması da kayda değerdir. Tüm bunlar, adanın jeopolitik ve jeostratejik konumunu daha da ön plana çıkartmaktadır.

Kaynak: CSIS (2019e). Who's Claiming What? <https://amti.csis.org/maritime-claims-map/>

Harita 3.5: Tayvan Boğazı Egemenlik İddiaları

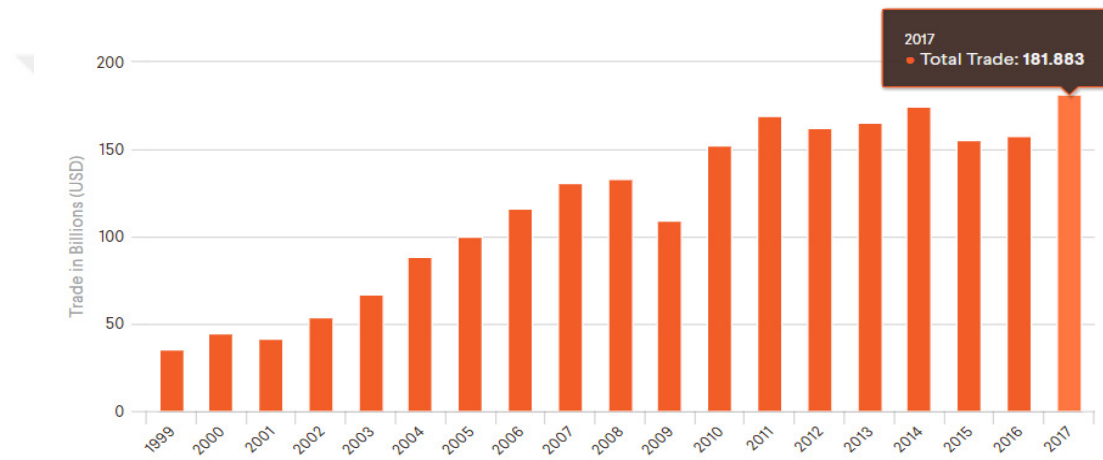
Tezin ilk bölümünde, Tayvan'ın tarihsel olarak statüsünün nasıl değiştiğini ve "tek Çin" bağlamında Çin'in bir parçası olarak kabul edilmesine rağmen, ABD'nin himayesi altında bağımsız bir devlet görünümünde kaldığı ve bu nedenle Çin'in Hong Kong ve Macau'da başardığı şekilde Tayvan'da "tek devlet iki sistem"i neden uygulayamadığı detaylı bir şekilde ele alındı. Bu alt konu başlığında ise, realist bir bakış açısıyla Tayvan Boğazı'nın stratejik önemine, Çin'in neoliberal bağlamda Tayvan ile ticaret hacmini artırmasına ve karşılıklı bağımlılık yaratılmasına rağmen bölgede artan askeri güç kapasitesine ve de boğazın Çin'in enerji politikasında neden önemli bir yer teşkil ettiğine değinilecektir.

Mao, iç savaşta galip gelip ÇHC'yi kurduktan sonra, uzun yıllardır Japon himayesinde kalan Tayvan'ın yeniden Anakara Çin'e dâhil olması için 1950'lerde (Birinci ve İkinci Tayvan Krizleri) iki defa denemede bulunsa da ABD'nin her defasında 7. Filosunu bölgeye konuşlandırmasıyla bu amacına ulaşamamıştır. Benzer bir durum 96 Tayvan krizinde de yaşanmıştır. Çin'i Tayvan'a karşı askeri bir operasyon düzenlenmesinde caydırıcı bir güç olan Amerikan donanması, bölgenin mevcut statünün de şimdiye kadar devamını sağlamıştır. ABD'nin Vietnam Savaşında sonuç alamaması ve Çin'in de SB ile sorunlar yaşaması, ABD'nin Çin'e yaklaşmasını ve nihayetinde de Çin'i tanımamasına neden oldu ancak Tayvan ile çok yönlü ilişkilerini de devam ettirmesiyle durum günümüze kadar sürmüştür (Kasım, 2015: 86). Her ne kadar Çin, Tayvan ile ekonomik anlamda bir karşılıklı bağımlılık yaratmaya çalışsa da Hong Kong ve Macau'dakine benzer bir birleşmeyi bir türlü başaramamıştır. Bunun başlıca nedeni Çin'in askeri güç kapasitesinin ABD ile doğrudan karşı karşıya gelecek boyutta olmamasından kaynaklandığı bilinmektedir. ABD'nin Çin'e sadece 100 deniz mili mesafede olan ve GÇD ile DÇD arasındaki Pasifik Okyanusu üzerindeki geçiş güzergâhını sağlayan bu boğazın ve de adanın kontrolünü Çin'e bırakmak istememesi anlaşılır. Bu bölgenin kaybedilmesi, Çin'in her iki denizde sürdürdüğü egemenlik iddialarını daha da güçlendirmesine neden olacak ve Çin'i etrafındaki denizlerdeki tartışmasız en büyük güç haline getirecektir. Tayvan, ABD ile Çin arasındaki artan çok yönlü rekabetin en büyük sembollerinden birisidir. Tayvan egemenliğinin Çin kontrolü altına girmesi, Çin'in Güney ve Doğusunda bir tür bölgesel hegemonyasını ilan etmesi anlamına gelecektir. Dahası bu bölgeyi egemenliği altına alacak Çin, Pasifik'te savunmacı realist bir yaklaşımdan çıkarak muhtemelen Pasifik Okyanusu'nun derinliklerinde ABD'ye doğru daha fazla genişleme gayesi içine de girecektir.

Maryland Üniversitesinden Kastner (2013: 2), 2008 öncesine kadar bağımsızlık konusunda oldukça revizyonist görünen Tayvan'ın Çin'den gelen "bağımsızlık ilanı durumunda savaşa hazırız" söylemlerini oldukça dikkate aldığı ve sonrasında ise daha çok statünün korunmasından yana politika geliştirerek ekonomik ilişkilerde de bir ilerleme görüldüğünü belirtir. Bu politika değişikliğinde iktidara gelen Kuomintang lideri Ma Ying-Jeou'nun seçilmesi de kayda değerdir. Bu dönemde ekonomik ilişkilerde ciddi ilerlemeler görülmüştür. Ancak 2014'de özellikle öğrencilerin başlattığı "Ayçiçeği Hareketi" (*Sunflower Movement*), boğazın her iki tarafında başlayan yakınlaşmaya bir tepki olarak doğmuştu. Çin'in Tayvan üzerindeki artan ekonomik faaliyetlerinin giderek siyasal alanda da hissedilmeye başlaması ve Çin'in birleşmeden daha fazla söz etmesi Çin'in bölgeye neorealist bir çizgide baktığını da göstermektedir. Artan ikili ilişkiler Tayvan tarafından memnuniyetle karşılanmadı ve gençlerin sokaklara çıkmasına neden

oldu. Finansal devletçilik enstrümanlarının nelere yol açabileceğinin farkında olan bu eğitilmiş toplum, Çin'in Tayvan üzerinde artan etkisini ilk seçimlerde bertaraf etmek için yönetimdeki partiyi de değiştirmiştir. Tayvan'ın toplam ticaretinin 1/3'ünden fazlasını Çin ile gerçekleştirmesi, Çin'e karşı ciddi bir ekonomik bağımlılık yaratmakta ve bu da siyasi ilişkilerde de normalin üzerinde bir yakınlaşmayı beraberinde getirmekteydi. Çin ile Tayvan arasındaki ikili ticaret 99'da sadece 35 milyar dolarken 2017'de bu rakam 181,76 milyar dolara ulaştı. Tayvan, toplam ticaretinin %30'undan fazlasını Çin'e gerçekleştirerek ekonomide Çin'e yönelik bağımlılığı giderek arttı.

Grafik 3.1: Çin ile Tayvan Arasındaki Ticaret Hacmi

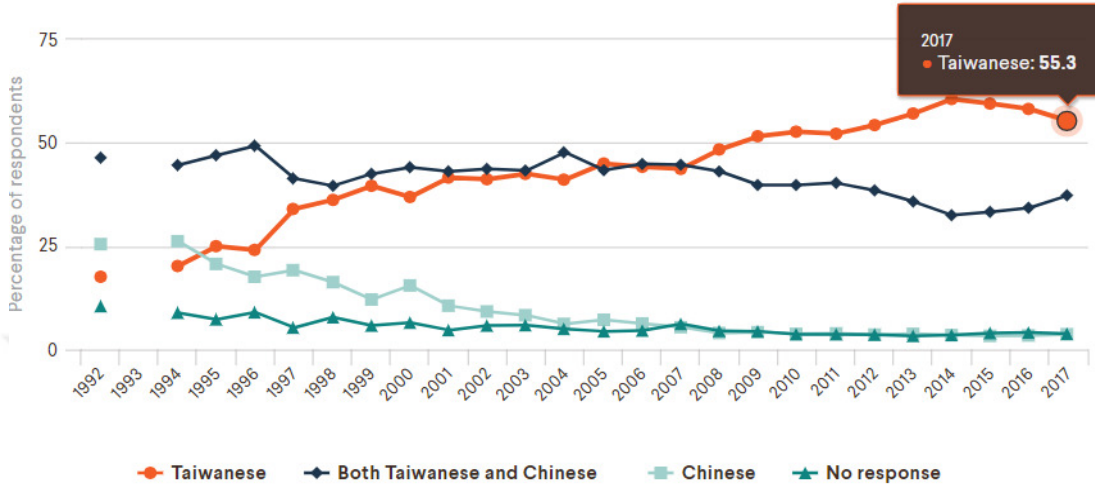

Kaynak: Albert, Eleanor (2018). China-Taiwan Relations. Council on Foreign Relations, <https://www.cfr.org/backgrounders/china-taiwan-relations>

KMT'nin iktidarda olduğu 2008-2016 yılları arasında, 2009'da ikili ticaret oranı 82 milyar dolar iken, 2016'da neredeyse iki katına çıkarak 160 milyar dolar seviyesine kadar çıktı. Çin lehine gelişen karşılıklı bağımlılık ve siyasi yakınlaşmalardan dolayı 2014'te ortaya çıkan bu sokak tepkileri, önce aynı 2014 Kasım ayındaki yerel seçimlerinde ve sonrasında da 2016'daki genel seçimlerde Kuomintang'ın iktidarı kaybetmesine kadar vardı. Aşağıdaki grafikte de görüldüğü üzere, her ne kadar Çin, Tayvan ile ekonomik ve siyasal ilişkilerini geliştirmeye çalışsa da kendisini Tayvanlı olarak görenlerin sayısı hızla artmaktadır. Halkın yarısından fazlası, Çin'den farklı bir kimliğe sahip olduklarını söylüyorlar. Kendilerini hem Çinli hem Tayvanlı görenlerin oranı ise %37.3 iken, kendilerini Çinli olarak görenlerin oranı ise sadece %3.7'dir. Diğer bir ifadeyle, yüzyıllar boyunca süren işgal ya da ayrı yönetimler sonunda, Tayvanlılar kendilerini artık Çin'in bir parçası olarak görmekte zorlanmaktadırlar. Bu da olası birleşmenin Çin'in hayalindeki gibi barışçıl şekilde olmasını zorlaştırmaktadır. Zaten 2014 Ayçiçeği Ayaklanmasında görüldüğü üzere, ciddi yakınlaşmalar halkta karşılık bulmamaktadır. Tüm bunların farkında olan Çin yönetimi de Tayvan Boğazı

üzerindeki askeri güç kapasitesini artırarak Tayvan ve hamisi ABD üzerindeki baskıyı artırmaktadır.

Grafik 3.2: Tayvanlıların Kimlik Tanımlaması

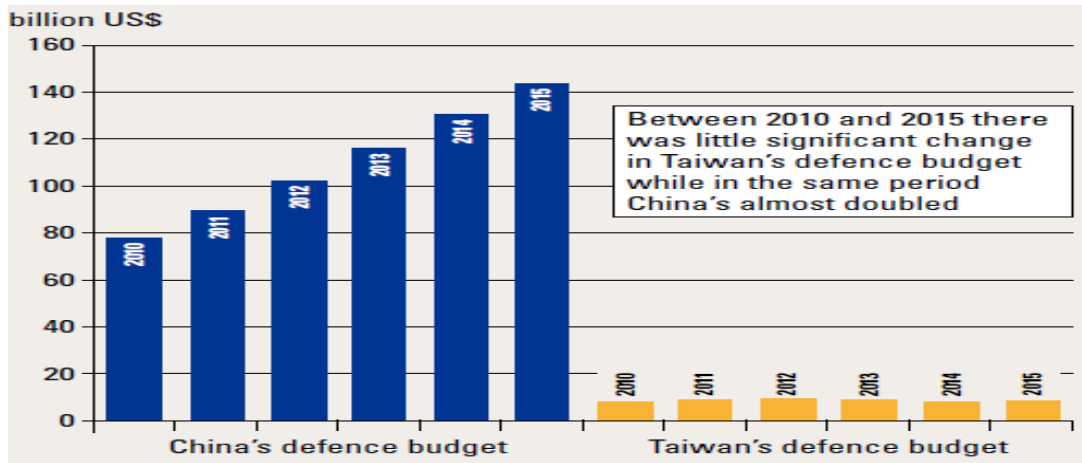

Kaynak: Albert, Eleanor (2018). China-Taiwan Relations. Council on Foreign Relations, <https://www.cfr.org/backgroundunder/china-taiwan-relations>

2016’da iktidara gelen bağımsızlık yanlısı DİP lideri Tsai Ing-wen, doğrudan ABD Başkanı Trump ile telefonda da olsa görüşerek ABD ile çok yönlü ilişkilerini koruyacağını göstermiştir. Telefon görüşmesi üzerine değerlendirme yapan Beyaz Saray Sözcüsü Ned Price, “tek Çin” politikası ile “Tayvan ile İlişkiler Yasasına” sadık olduklarını” (Gearan, 2016) belirterek, aslında Trump döneminde de ABD’nin Çin’e yönelik uzun yıllardır devam eden politikasının devam edeceğinin mesajını vermiştir. Özellikle Trump’ın Tayvan’a yönelik yeni silah anlaşması ile 12 Haziran 2018’de ABD’nin Tayvan Temsilciliğine özel bir tören için göndereceği üst düzey yetkililer hakkında konuşan Çin Dışişleri Bakanlığı sözcüsü Geng Shuang, “ABD’nin resmi yetkilileri Tayvan’a yollayarak Tek-Çin prensibi ile ABD-Çin arasındaki anlaşmaları da ihlal ettiğini ve Çin’in iş içlerine karışan ABD’nin bu tutumdan derhal vazgeçmesini bekledikleri” söylemiştir (FMPRC, 2018). Özellikle Tsai Ing-wen ile Tayvan’ın yeniden Anakarta Çin’den daha ayrılıkçı söylemler geliştirmeye başlaması, Şi’nin Tayvan’a yönelik baskıları artırmaya neden olmuştur. Bu doğrultuda, Haziran 2016’da Çin yönetimi Tayvan ile karşılıklı iletişim mekanizmasını ve Boğazlar Arası Ekonomik İşbirliği Çerçeve Anlaşmasını (ECFA) iptal etmiştir (Chung, 2016). ECFA, 29 Haziran 2010’da iki taraf arasında, ticaretin geliştirilmesi, yatırımların artırılması, karşılıklı gümrük vergilerinin azaltılması ve ekonomik refahın artırılması gibi mali ilişkilerin geliştirilmesine yönelik bir anlaşmadır. İki devlet arasındaki ticaret rakamlarını daha da yukarıya çeken bu anlaşma özellikle Tayvan’ın ticaret fazlası vermesinde önemli bir

paya sahiptir. Tayvan'ın Çin ile artan ekonomik ilişkilerde ciddi oranda kazançlı çıkmasına rağmen bu durumun Çin'in Tayvan üzerinde çok yönlü etkisini artırmasına ve bunun artık bir beka sorununa dönüşmesi, Tayvan'ın Çin'e karşı daha mesafeli durmasına neden olmuştur. Bundan dolayı artan ekonomik ilişkilerin iki taraf arasındaki beklenen siyasal ilişkilerin gelişmesine katkı sağlamadığı görülmektedir.

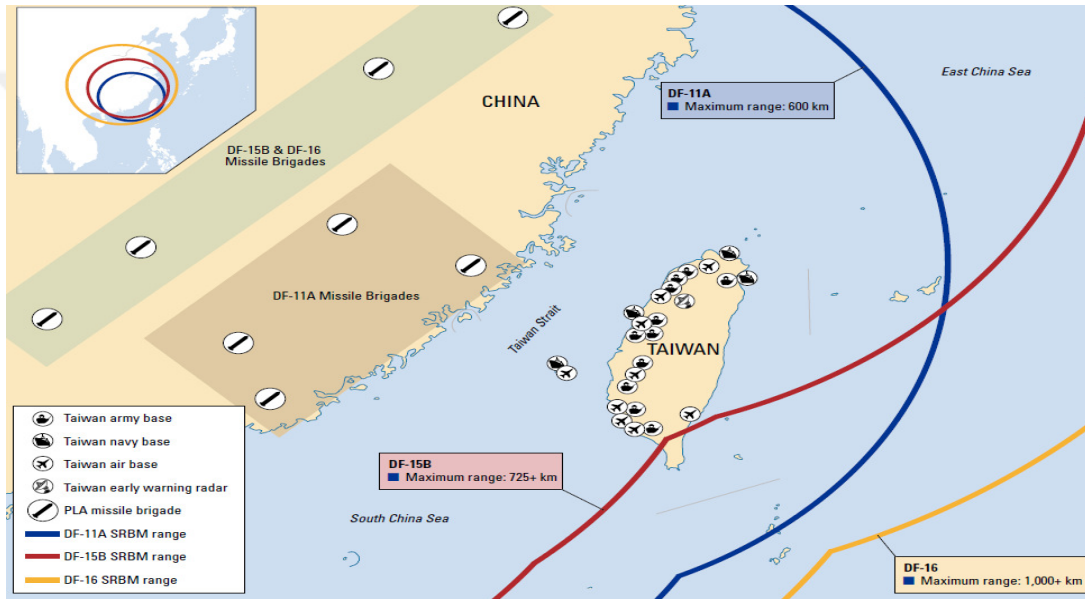
Çin, dış politikada oldukça pragmatik hareket eden ve tüm güç kaynaklarını elinden geldiğince ulusal çıkarlarını korumak için rasyonel kullanan bir devlettir. Tayvan ile her ne kadar ekonomik ilişkilerini geliştirerek Tayvan üzerinde bir bağımlılık yaratmış olsa da Tayvan'ın izlediği ihtiyatlı politikalar Çin'in neorealist bağlamda askeri güç kapasitesini de görünür şekilde bölgede artırmasına neden olmaktadır. Özellikle Tayvan'ın egemenliğinin koruyucusu ABD'ye karşı da caydırıcı bir güç olma niyeti taşıyan bu askeri güç artırımı, ister istemez Tayvan Boğazı'nın da ısınmasına yol açmaktadır. Tayvan ise, siyasi ve askeri açıdan ABD ve müttefikleriyle hareket etse de Çin'in bölgede artan ekonomik ve askeri gücünün ve tehdidinin farkındadır. Tayvan'ın yaklaşık olarak yıllık 10 milyar dolarlık bir askeri bütçe ile ABD olmaksızın Çin ile askeri alanda boy ölçüşemeyeceği açıktır. Çin, askeri güç kapasitesini her yıl ciddi oranda artırmaktadır ve gelecekte Tayvan'a yönelik olası bir askeri operasyon ile Tayvan'ı ciddi bir beka sorunuyla karşı karşıya bırakabilir. Aşağıdaki şekilde de açıkça görüldüğü üzere, Tayvan'ın Savunma bütçesi 2010-2015 arasında aynı kalırken, Çin bu süre zarfında savunma bütçesini neredeyse iki katına çıkarmıştır.

Kaynak: IISS (2016). *The Asia-Pacific Regional Security Assessment 2016*. The International Institute for Strategic Studies (IISS) Report, 130.

Şekil 3.2: Tayvan ve Çin'in Karşılaştırmalı 2010-2015 Arasındaki Savunma Bütçeleri

SIPRI'nin 2018 verilerine göre (<https://sipri.org/databases/milex>), Çin'in resmi savunma bütçesi 250 milyar dolara ulaşmıştır. Her şeye rağmen Tayvan'ın arkasındaki güçlü Amerikan varlığı göz önüne alındığında, Boğazın her iki tarafının da dikkatli olması gerekmektedir. Askeri hareketlilikten kaynaklanabilecek olası bir yanlış anlama, bir anda bölgesel hatta küresel savaşa bile yol açabilir. Çünkü Boğazın her iki tarafı da ciddi askeri üsler ve füzelerle donatılmış durumdadır. Özellikle Çin'in elindeki kısa mesafeli DF-15B, DF-11A ve DF-16 nolu füzeler, Tayvan'ı rahatlıkla vurabilecek kapasiteye sahiptir. Ayrıca Tayvan'ın Anakara Çin'e bakan tüm kıyı şeridi neredeyse askeri üslerle doludur.

Kaynak: IISS (2016). *The Asia-Pacific Regional Security Assessment 2016*. The International Institute for Strategic Studies (IISS) Report, 132.

Harita 3.6: Tayvan Boğazındaki tarafların Askeri Üsleri ve Çin'in Kısa Mesafeli Balistik Füzeleri

Tablo 3.1: Çin'in Füzeleri

Sistem	Füze	Lançer (Fırlatma Rampası)	Tahmini Mesafe
ICMB	75-100	50-75	5,400-13,000+ km
MRBM	200-300	100-125	1,500+ km
SRBM	1,000-1,200	250-300	300-1000 km
GLCM	200-300	40-55	1500+ km
LACM	200-300	40-55	1500+ km

Kaynak: DOD (2017). *Military and Security Developments Involving the People's Republic of China 2017*. Annual Report to Congress, Office of the Secretary of Defense, 95.

Aslında 23 milyonluk bir ülke için iyi bir askeri güç kapasitesine sahip olan Tayvan'ın kendisinin 22 katı bir savunma bütçesine sahip olan Çin karşısında askeri gücünün oldukça yetersizdir. Bu yüzden Tayvan, askeri güvenliğini daha çok savunma amaçlı dizayn etmektedir. Çin'in Tayvan yönetiminin olası bir bağımsızlık ilanında ani

bir savaş başlatacağı tahmin edilmektedir. Tayvan'ın başlıca stratejisi de olası bir Çin saldırısında ABD ya da diğer müttefiklerinin yardımı gelene kadar kendisine zaman kazandıracak bir savunma başarısı göstermek üzerine kuruludur (Murray, 2008: 13). Eğer Çin, Tayvan'a yönelik bir nükleer saldırı düzenlerse, adada yaşayan 23 milyon insanın kısa bir sürede hayatını kaybetmesi ihtimal dâhilindedir. Ancak Çin'in aynı kimliğe sahip Tayvanlılara yönelik bir nükleer saldırı düzenlemesi öngörülmemektedir. Tayvan'ın sınırlı ve eski nesil Patriot sistemiyle Çin'in elindeki karadan fırlatılan ya da nükleer başlıklı füze taşıyan denizaltı gücüne karşı koyması da pek kolay değildir. Savunma Çalışmaları Ulusal Enstitüsünün (NIDS) hazırladığı raporda, Çin'in Boğazda artan donanma, füze ve hava gücüne karşılık Tayvan'ın alması gerektiği güvenlik önlemlerini belirtirken raporda sürekli "savunma" kelimesinin tercih edilmesi dikkat çekicidir. Raporda (NIDS, 2017: 20,27-29), Çin'in Tayvan'ı işgal etmesi en büyük tehdit olarak görülürken, Çin'e karşı koyabilmek için Tayvan'ın ileri teknoloji ürünleri gerektirecek savunma araçlarını tek başına üretemeyeceği için yabancı ülkelerden silah ya da ekipman satın alınması gerektiği ve mevcut kaynakların en etkili şekilde kullanılacağı bir savunma stratejisi geliştirilmesi açıkça belirtilmektedir. Benzer şekilde RAND için Tayvan'ın askeri kapasitesi üzerine rapor yayınlayan Easton, Mark, Cortez ve Chan'a göre (2017: Vii), Çin Komünist Partisi yönetimindeki PLA'nın en büyük askeri stratejisinin Tayvan'ın istilasına ya da işgali olduğunu ve buna karşılık Tayvan'ın Çin'in gücünü karşı koymak için sivil halkın bile gerektiğinde askeri personel ile uyumlu şekilde çalışabilmesi gibi her türlü tedbiri almaya çalıştığını belirtmektedirler. Çin'in ekonomik gücüne paralel şekilde artırdığı askeri güç kapasitesi, aşağıdaki tabloda da görüldüğü üzere Boğazın iki yakasındaki dengeyi giderek Anakara Çin lehine değiştirmektedir.

Tablo 3.2: Çin – Tayvan Hava ve Donanma Güçlerinin Karşılaştırılması

	ÇİN	TAYVAN
Askeri Personel	850.000	130.000
<u>HAVA GÜCÜ</u>		
Bombardıman Uçağı	114	0
Savaş Uçağı	664	288
Atak Helikopteri	264	128
Toplam Hava Gücü	1700	384
<u>DONANMA GÜCÜ</u>		
Uçak Gemisi	1 (2019'da 2 oldu)	0
Nükleer Füze Taşıyan Denizaltı	5	0
Dizel Saldırı Denizaltısı	54	4
Korvet	23	1
Fırkateyn	56	22
Destroyer	31	4
Amfibi Gemisi	34	12
Sahil Güvenlik Gemisi	185	25

Kaynak: DOD (2017). Military and Security Developments Involving the People's Republic of China 2017. Annual Report to Congress, Office of the Secretary of Defense, 93-95.

Çin, GÇD'deki Vietnam sınırından DÇD üzerindeki Sarıdeniz'deki Kuzey Kore'ye kadar uzun bir deniz kıyısına sahiptir. Bu kadar geniş alanda olası saldırılara karşı kendisini güvende hissedebilmesi için füze gücünün yanından güçlü bir donanma ve onu destekleyecek bir hava gücüne (PLA Air Force) ihtiyaç duymaktadır. Özellikle savaş uçaklarının da hava gücü ile birlikte etkili şekilde kullanılmasıyla, Çin sadece ülke savunmasını değil aynı zamanda da sınır ötesini operasyonları da rahatlıkla gerçekleştirebilecek bir kapasiteye ulaşabilecektir. Çin'in donanma gücünü modernleştirme kararı, ABD'nin 1991'de Irak'a yönelik gerçekleştirdiği Çöl fırtınası Operasyonu ile 96'daki Tayvan Krizinde Çin'in füze denemelerine karşılık olarak iki savaş uçağını Tayvan Boğazına konuşlandırmasından sonra alındığı ya da hızlandırıldığı bilinmektedir (O'Rourke, 2018: 2). Çin, Tayvan boğazı gibi kendi bölgesi ile açık denizlerde ABD'ye karşı daha caydırıcı bir güç olabilmek için uçak gemilerinin sayısını artırmak zorunda olduğunun farkındadır. Bundan dolayı 2012'de Ukrayna'dan alınan Varyag (Lianoning) savaş gemisi, kısa sürede yeniden modernize edilerek Çin donanmasına katıldı. Aralık 2019'da ise, ikinci savaş gemisi Shandong'u (001A Tipi) denize indirmeyi başardı. Yine tabloda görüldüğü üzere, 2014'e kadar tek bir korveti olmayan Çin'in hızla korvet yapımına başladığı da görülmektedir. Özellikle Çin'in nükleer füzelerle desteklenmiş 3 adet denizaltı inşa etmesi de kayda değerdir. Çin donanması, (PLA Navy- PLAN) 300'den fazla gemi, denizaltı gibi araçları ile Asya'nın en büyük gücüdür ve son yıllarda artan ileri teknoloji destekli donanmasıyla operasyon manevrası ve esneklik kabiliyetini hızla artırmıştır (DOD, 2017: 24). Axe'e göre (2018), şu anda Shanghai'de 3. Uçak gemisini inşa eden Çin, 2030 yılına kadar 6 adet uçak gemisi inşa edebilir ve bu da Çin'in ABD donanması gibi her zaman operasyona hazır bir donanma gücü oluşturmasını sağlayacaktır. Çin askeri modernizasyonu üzerine çalışan Fisher (2019), Çin'in 2049'da kuruluşunun 100. yılında yaklaşık 100 Bin personeli olacak uçak gemilerinin sayısını 10'a çıkartarak bazı uçak gemilerinde nükleer başlık taşıyan füzelere de yer vereceğini iddia etmektedir.

Kaynak: DOD (2017). Military and Security Developments Involving the People's Republic of China 2017. Annual Report to Congress, Office of the Secretary of Defense, 27.

Harita 3.7: Çin'in Başlıca Donanma Gücü

Çin Komünist Partisi'nin şeffaf bir bilgilendirme sistemi olmadığından dolayı, Çin'in elindeki donanma gücünün tam kapasitesi kesin olarak bilinmemektedir. Ayrıca Çin donanması son yıllardaki tatbikat sayısını artırmış olsa da sınır ötesi gerçekleştirdiği bir operasyon olmadığı için, yine tam olarak donanma gücünün kabiliyeti de bilinmemektedir. Zaten PLAN'ın şimdilik en büyük görevlerinin, Çin'in yakın bölgesindeki GÇD, DÇD, Tayvan Boğazı ve MEB alanındaki egemenlik haklarını korumak ve Pasifik'teki rakipsiz güç olan Amerikan donanmasının etkisini azaltmak olduğu da bilinmektedir (O'Rourke, 2018: 6).

Şi ile birlikte Çin'in dış politikada ve yakın çevresindeki denizlerde daha fazla revizyonist olduğu ve askeri güç kapasitesini artırdığı görülmektedir. 12 Kasım 2012'deki ÇKP 18. Merkez Komitesi 1. Genel Toplantısı'nda konuşan Cinqing (2017d: 484), "Çin milletinin büyük yeniden kalkışının gerçekleştirilmesi, yakınçağdan bu yana milletimizin en büyük rüyasıdır" diyerek, yeni dünya sahnesinde Çin'in hak ettiği yeri alacağını iddia etmiştir. Ayrıca Şi, aynı Kongrede Merkezi Askeri Komisyon'un da başına geçerek Çin rüyasının da savunucusunun kendisi olacağını teyit etmiştir. Bu

bağlamda 26 Mayıs 2016'da "Çin'in Askeri Stratejisi" başlığı altında yayınlanan Beyaz Kitap'ta; yakın bir dönemde dünya savaşı beklenmemesine rağmen terörist faaliyetler, kıta sahanlığı tartışmaları, özellikle Asya Pasifik bölgesinde artan jeostratejik, ekonomik ve askeri rekabetin bölgeyi hem huzursuz yaptığı hem de Çin'in egemenliğini ihlal eden uygulamalara sebep olmasından dolayı Çin'in gerekli tehditlere karşı güvenliğini tesis etmesi gerektiği açıkça belirtilmektedir (White Paper, 2015). Kasım (2017: 177), ABD'nin Güney ve Doğu Çin Denizlerindeki seyrüsefer serbestisi faaliyetleriyle hem Çin'in bölgedeki otoritesini sarstığını hem de bölgedeki müttefikleri ile ilişkilerini korumada diplomatik bir araç olarak kullandığını belirtmektedir. Ayrıca Beyaz Kitap'ta, ABD'nin bölgede dengeleyici bir strateji izleyerek askeri varlığını artırdığını ve müttefiklerini kışkırttığı belirtilirken, Japonya ise bölgede sorumluk almamakla eleştirilmektedir. Ancak Smith (2019: 24), Japonya'nın denizlerde artan hareketliliği ile Kuzey Kore'nin nükleer tehdidine karşı, artık kendi güvenliklerini sadece ABD'ye teslim edemeyeceğini ve bu yüzden Japon siyasi karar alıcılarının yeniden bir silahlanma üzerinde çalışacaklarını iddia eder. Bölgede Çin ve Japon gemileri sık sık karşı karşıya gelmekte ve bu nedenle Eylül 2016'da çatışmasız bir bölge çalışmaları her iki ülke arasında başlasa da sonuçsuz kalmıştır (DOD, 2017: 10). Çin, Japonya ve Tayvan'ın üzerinde hak iddia ettiği Senkaku/Diaoyu adaları, bölgedeki gerginliği artırmaktadır. Özellikle Çin, Tayvan'ın egemenliğini yeniden alarak bölgedeki iddialarını ve varlığını daha fazla güçlendirmek istemektedir. 2015'te Çin'in yayınladığı Savunma Beyaz Kitap'ına karşılık bir rapor yayınlayan ABD Savunma Bakanlığı ise; Çin'in donanmasını modernize ederek sınır ötesindeki bölgesel çatışmalardaki savaşıma kabiliyetini artırmayı, uluslararası etkisini genişletmeyi ve böylece Başkan Şi'nin deyimiyile "Çin Rüyasını" gerçekleştirme amaçları içinde olduklarını belirtmektedir (DOD, 2016: i). Ayrıca Raporun bir bölümünde, Çin'in donanmasındaki modernizasyon çalışmalarının Tayvan'a yönelik olası etkisi de ele alınmıştır. Bu kısımda, Çin'in donanma gücünü artırarak Tayvan'da iç huzursuzluk çıkartma, Tayvan'a yönelik dış müdahaleleri engelleme, Tayvan'daki konuşlanmış yabancı güçleri önleme, ABD'nin müdahalesini önleme ya da Tayvan'ın bağımsızlığına karşı caydırıcı bir güç olma gibi durumlarda gerektiğinde "barışçıl olmayan araçlar" kullanmayı amaçladığı belirtilmektedir (DOD, 2016: 88). Ayrıca raporda, Çin'in kısa mesafelerde etkili bir donanma gücü kabiliyetine ulaştığı ve bu nedenle GÇD'de olduğu gibi Tayvan'ın da askeri bir operasyonla ele geçirebileceğinin altı çizilmektedir.

ABD'nin Senatoya sunduğu bu rapor, özellikle Tayvan'ın işgal edilebileceğini belirtmesi, Amerikan dış politikasında Tayvan'a yönelik silah satışları ile siyasi desteğin devam ettirilmesini amaçlamaktadır. Çin'in denizlerdeki artan kabiliyetinin

ABD'nin ulusal çıkarlarını da zaafa uğratacağı da bilinmektedir. Washington merkezli düşünce kuruluşu CSIS da Çin'in 2015'te yayınladığı belge üzerine bir rapor hazırlamıştır. Çin'in ekonomik olarak kalkınmasının ileri teknolojiye sahip bir askeri güce ulaşmasına imkân verdiği ve Çin'in iş gücü, eşit gelir dağılımı, kalkınma hızı, yaşlanan nüfus gibi birçok sayısız problemle başa çıkmak zorunda olmasına rağmen, artan gayri safi yurtiçi hâsılasına uygun şekilde askeri bütçesini arttığı da raporda belirtilmektedir (CSIS, 2015: 45,57). Analist Richard Bitzinger (2015) da, Çin'in askeri teknolojisini hızla geliştirerek “güçlü ulus, güçlü ülke” idealizmi doğrultusunda 21. yüzyılın yeni askeri güçlerinden birisi olduğunu ve olası bir çatışmada ABD müdahale etse bile Çin'in GÇD'nin en az %70'ini rahatlıkla kontrol edebilecek bir kapasiteye ulaştığını iddia etmektedir. Bitzinger, yazısında Çin'in askeri gücünü ciddi oranda artırarak “barışçıl kalkınma” söyleminin de altını oyduğunu ve artan milliyetçilikle birlikte dış güçlerin de şeytanlaştırıldığını belirtmektedir. Bunun da ABD'nin Asya'daki varlığını bir tehdit olarak algılayan Çin'in hem modernizasyona hız vermesine hem de GÇD ve Tayvan Boğazında daha saldırgan davranmasına neden olduğu da belirtilmektedir. Bu bağlamda Obama döneminde, 2011-2015 arasında Tayvan'a yönelik satışlar durdurulsa da Trump ile birlikte satışların önünün yeniden açıldığı gözlenmektedir.

Tablo 3.3: ABD'nin Tayvan'a Yönelik Silah Satışı ve Programları

Yıllar	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Programlar	5	6	0	5	3	0	0	0	8	0	7
Değer (Milyar \$)	3.72	6	0	5	3	0	0	0	8	0	7

Kaynak: Lawrence, Susan V. ve Morrison, Wayne M. (2017). Taiwan: Issues for Congress. Congressional Research Service Report, 32.

Ayrıca raporda, gelecekte ABD'nin Tayvan'a geleceğin en iyi savaş uçaklarından birisi olarak gösterilen F-35'leri de satabileceği öngörülmektedir. Hâlihazırda Patriot-3 savunma füze sistemlerine sahip olan Tayvan, ABD'den doğrudan aldığı yüksek teknolojik silahlarla Çin'e yönelik tehditlerde daha caydırıcı bir güç olma niyetindedir. Özetle Tayvan ve egemenliği altındaki Tayvan Boğazı, Çin'i kontrol altında tutulabilmesinin en önemli eşiklerinden birisidir. Uluslararası petrol ve ticari gemi taşımacılığında stratejik bir konuma sahip olduğu kadar Çin'in denizlerden gelebilecek askeri riskin en fazla olduğu bu Boğaz'da gerilim ve egemenlik mücadelesini her geçen gün artmaktadır. Çin, yakın çevresindeki bu stratejik adayı alarak hem bölgesel üstünlüğü kanıtlamak hem de Avrasya bölgesinde gerçekleştirmek istediği politikalarını daha rahat uygulayabilme gücüne ulaşmayı amaçlamaktadır.

3.5. Amerika'nın Dengeleyici Rolü ve Bölgede Artan Silahlanma Yarışı

ABD'nin bölgedeki en büyük amacı, bölgedeki askeri varlığı ve donanma gücüyle Çin'i GÇD üzerindeki iddialarından vazgeçirmek ve müttefikleriyle Çin'e karşı güçlü bir duruş sağlamaktır (Broderick, 2015: 11). ABD, Çin'in yükselen gücünün farkındadır ve bu sebeple GÇD'nin Çin'in bir iç denizi haline dönüşmemesi için kendisini sorumlu hissetmektedir. Bu bağlamda Çin'in etki alanının arttığı Asya Pasifik, 2011'de Obama döneminde pivot bölge ilan edildi. Obama, Avustralya Parlamentosunda Amerika'nın yeni Asya Pasifik politikasını şu şekilde özetlemiştir (The White House Office of the Press Secretary, 2011):

“Bu bölgedeki yeni odağımız temel bir gerçeği yansıtıyor – ABD, dün olduğu gibi gelecekte de her zaman bir Pasifik ülkesi olacaktır. İşte, burada geleceği görüyoruz. Dünyanın en hızlı büyüyen ve küresel ekonominin yarısına ev sahipliği yapan Asya Pasifik, tarihindeki en büyük başarıya ulaşmak için saygı değer bir öneme sahiptir ve bu sebeple Amerikan halkı için de iş ve fırsatlar yaratmaktadır. Dünyanın en hızlı büyüyen bölgesi - ve küresel ekonominin yarısından fazlasına ev sahipliği yapan - Asya Pasifik en yüksek önceliğime ulaşmak için kritik öneme sahiptir ve bu Amerikan halkı için iş ve fırsat yaratıyor. Kararlı ve stratejik karar veren bir ABD Başkanı olarak, bu doğrultuda bölgedeki partnerlerimizle ve daha geniş ve uzun dönemli ilişkiler gerçekleştirerek bir Pasifik ulusu olan ABD'nin de bölgedeki temel çıkarları gözetken bir rol alacağını belirtmek isterim...”

Çin'in Deniz donanma gücünü artırması Amerikan çıkarlarına büyük bir tehdittir çünkü gelecekte Çin, Amerika'nın GÇD üzerindeki askeri uygulamalarını sınırlayabilir ve müttefikleri üzerindeki etkisinin azalmasına neden olabilir (Fravel, 2014: 3). ABD, Çin'in başta GÇD olmak üzere DÇD ve Tayvan Boğazındaki genişlemesini engelleyebilmek için, bölgedeki Japonya, Tayvan, Filipinler ve Avustralya gibi müttefiklerinin üslerini kullanarak toplam askeri gücünün en az %60'ını 2020'ye kadar buraya taşımayı hedeflemektedir (Krepinevich, 2015). ABD, Çin'e güvenmediğinden bölgedeki askeri güç kapasitesini artırmaya devam etmektedir. ABD, Tayvan'a stratejik bir konumda olan 5300 km kare yüz ölçümüne sahip Guam adasının yaklaşık 1/3'ünü Amerikan donanması için kullanmakta ve burada yaklaşık 7000 askeri personelle birlikte Hava Komutanlığına ait B52 bombardıman uçaklarını da bulundurmaktadır (Burrows, 2017). Ayrıca ABD donanmasının en büyüğü olan Yedinci Filo da yine Pasifik'teki etkinliğini devam ettirmektedir. Merkezi yönetim üssü Singapur olan Filoda, Ronald Reagan uçak gemisi, yaklaşık 70 kadar savaş gemisi ve denizaltısı, 140

savaş uçağı ve yaklaşık 20000 askeri personel bulunmaktadır (Commander U.S. 7th Fleet, <https://www.c7f.navy.mil/About-Us/Facts-Sheet/>). Kendisini Pasifik ülkesi olarak kabul eden ABD, tatbikatlarla ya da bölgede sürekli askeri gemileriyle gerçekleştirdiği seyrüseferlerle, Çin'in "9 çizgili" haritasının de-facto bir statü kazanmasının önüne geçmektedir. Bu bağlamda Obama, 2014'te Filipinler'e gerçekleştirdiği ziyaretinde 1992'de kapanan Subic deniz üssünü tekrar açmayı başarmıştır (Adamson et. al., 2014: 7).

Tablo 3.4: Pasifik'teki Bazı Devletlerin 2017 Yılı Savunma Harcamaları (USD Milyar \$)

Ülke	Savunma Bütçesi
Amerika	648.793
Çin	249.996
Japonya	46.618
Güney Kore	43.070
Tayvan	10.713
Endonezya	7.437
Vietnam	5.500
Filipinler	3.769
Malezya	3.469

Kaynak: SIPRI Military Expenditure Database 2018 Current, <https://sipri.org/databases/milex>.

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere, ABD olmadan bölgedeki hiçbir ülke tek başına Çin ile karşı karşıya gelmeyi göze alabilecek yeterli bir askeri güce sahip değildir. Çin'in askeri bütçesi, yine SIPRI 2015 verilerine göre, 155 milyar dolarken sadece 2 yılda 2017'de yaklaşık 100 milyar dolar artışla 250 milyar dolara ulaşmıştır. Böylece Çin ile diğer bölgesel devletler arasındaki savunma bütçesi farkı yıldan yıla açılmaktadır. Bölgede savunma bütçesini son 2 yılda artıran tek ülke Japonya oldu ancak Japonya da askeri harcamalarını sadece 6 milyar dolar artırabilmiştir. Bu iki yıl içerisinde dünyanın en büyük ekonomik gücü olan ABD bile savunma bütçesini sadece 50 milyar dolar artırmayı başarmıştır. Çin'in mevcut ekonomik kalkınmasını devam ettirdiği sürece, uzun vadede ABD savunma bütçesini yakalama imkânı vardır. Bundan dolayı, Asya Pasifik bölgesinde Amerikan askeri varlığı olmadan Çin'e karşı bir blok oluşturmak artık neredeyse imkânsız hale gelmiştir. Bunun farkında olan ABD yönetimi, GÇD'ye kıyısı olmadığı için müttefikleriyle birlikte hareket etmeye çalışmaktadır ve Çin'in bölgede tek taraflı bir politika geliştirmeyeceğine yönelik mesajlar vermek için zaman zaman bölgede askeri tatbikatlar düzenlemektedir. ABD'nin GÇD'ye kıyısı olmamasına rağmen, uluslararası seyrüsefer bağlamında ve de müttefiklerinin haklarını koruyan bir devlet olarak soruna müdahil olmaktadır. ABD, Tayvan gibi bölgedeki ülkelerin silahlanmasını teşvik etmektedir (Dolven, 2015: 23). Ancak yine de sorunun, BMDHS içerisinde barışçıl şekilde çözüme kavuşmasını ve herhangi bir çatışmanın yaşanmasını istememektedir (U.S. Department of Defense,

2015: 6). Çin, GÇD'nin çoğu üzerinde hak iddia ettiği için, ABD soruna dâhil olmak zorunda kalmakta ve Çin tarafından getirilmek istenen tarihsel haritanın kabul görmesini engellemeye çalışmaktadır. Rajaratnam Uluslararası İlişkiler Okulu'ndan (RSIS) uzman Fravel'a göre (2014: 1), kıta sahanlığı ve deniz hukuku gibi sorunlar bölgede devam ettiği sürece ABD de GÇD sorununun bir tarafı olmaya devam edecektir. Yine de çoğu uzman, Obama'nın Çin'e karşı yeterli bir sert duruşu gösteremediğini ve Çin'in adım adım hedeflerine ulaştığını hatta 23 Kasım 2013'te Çin'in DÇD üzerinde Hava Savunma Tespit Bölgesi (*Air Defence Identification Zone-ADIZ*) ilan etmesine bile ABD'nin sessiz kaldığını eleştirmektedir (Dolven, 2015: 21). Çin'in benzer şekilde SCS'de ADIZ ilan ederek bölgede anayasal bir meşrulaştırma sağlayacak ve yeni hava limanları, radar altyapıları inşa etmesine de yol açacaktır (Pilger, 2016: 11).

ABD, Çin'in GÇD'yi açık deniz olarak kabul etmesi gerektiğini belirtmektedir. Çünkü bunun kabul edilmesi durumunda, hiçbir devletin bölgede egemenlik hakkı talebi olamayacağı gibi bu bölgede kıta sahanlığı ya da MEB gibi tartışmalar da son bulacaktır. BMDHS'nin 18., 58. ve 87. Maddeleri; açık denizlerde tüm devletlerin seyrüsefer, uçuş, balıkçılık, kablo ya da boru hattı döşeme hakkı ve de bilimsel çalışmalar yürütme hakkını vermektedir (Kuran, 2007: 238). Bu bağlamda, “denizlerin özgürlüğünün korunması, çatışma ve baskı ortamının engellenmesi ve uluslararası hukuk ve standartlarının teşvik edilmesi” ABD Savunma Bakanlığının GÇD üzerindeki üç temel görevidir (U.S. Department of Defense, 2015: 1). Bölgenin açık denizler olarak kalması, Amerikan gemilerinin bölgeye ulaşımını garanti altına alacağı gibi kriz anlarında bölgeye uluslararası hukuk çerçevesinde müdahale etme hakkı olarak ekonomik ve stratejik çıkarlarını korumasını sağlayacaktır (U.S. Department of Defense, 2015: 2). ABD'nin sorunun çatışmasız şekilde kendi ulusal çıkarlarına uygun şekilde çözülmesini istemesinin diğer bir nedeni de iki devlet arasında artan ekonomik bağımlılıktır. Özellikle Çin'in 2001'de DTÖ örgütü olmasıyla birlikte, ABD her yıl giderek daha fazla Çin'e karşı açık vermektedir. ABD, düşük ücretli Çin mallarıyla enflasyonunu düşük tutarken, Çin de ticaret yaparak ekonomisini büyütebilmektedir (Dedekoca, 2011: 67). Bu simbiyotik ilişki de iki devletin birbirlerine karşı ihtiyatlı davranmasını zorunlu kılmaktadır. Olası bir savaş, maddi açıdan iki devlete uzun yıllar altından kalkamayacakları bir zarara neden olabilir.

Diğer taraftan Çin de ekonomik kalkınmasına paralel olarak, 1982'de kurulan “Chief of the Navy Liu Huaqing” adlı donanmasıyla Pasifik'teki etkinliğini artırmaktadır (Buszynski, 2012: 144-145). 30 yılı aşkın sürede PLAN, bölgedeki en güçlü donanma olmayı başarmıştır. 2015 Beyaz Kitap'ta yer alan Askeri Stratejisi

belgesinde, ülkenin denizlerden korunması için donanmanın çok yönlü, hızlı ve etkili şekilde deniz gücü yapısına kavuşturulacağı ve böylece Çin'in hem caydırıcı hem de karşı saldırı kabiliyetlerini geliştirileceği belirtilmektedir (MOD of PRC, 2015). Ayrıca belgede, Japonya'nın savaş sonrası dönemdeki ulusal güvenlik sorumluluklarından kaçtığı, ABD'nin bölgede dengeleme strateji izlemeye devam ettiğini ve müttefikleriyle birlikte askeri gücünü bölgede artırmayı amaçladığını, Güneydeki komşularının yasadışı şekilde bazı adaları işgal ettiklerini ve bölgeden provokatif eylemlerde bulduklarını, Tayvan Boğazı'nda barışçıl birleşmenin bir türlü gerçekleşmeyen bir sorun olarak kaldığını ve son olarak terörizm, ayrılıkçılık ve aşırıçılıkla mücadele eden Çin'in çevresinde topyekûn bir ulusal güvenlik tehdidi ile karşı karşıya olduğu belirtilmektedir. Çin, donanma gücünün ne kadar etkili bir unsur olduğunun farkındadır çünkü her ne zaman Tayvan ya da bölgedeki herhangi bir ülke ile kriz yaşasa, Amerikan donanması hemen caydırıcı bir güç olarak bölgedeki varlığını hissettirmektedir. Bu bağlamda Çin, Amerikan donanması ile başa çıkabilmek için sahil güvenlik, radar kabiliyeti, savaş gemisi filosu, savaş uçağı taşıyan gemiler yapmakta ve var olan deniz gücünü modernize etmektedir (U.S. Department of Defense, 2015: 10). Özellikle Çin'in radar ekipmanına yönelik modernize çalışmaları, daha önce DÇD üzerinde 2014'de ilan ettiği ADIZ'in bir benzerinin de GÇD üzerinde ilan edilmesinin hazırlığı olabilir. Bu da bölgedeki gerilimin daha da artmasına neden olacaktır.

IV. BÖLÜM

4. KUŞAK VE YOL İNİSİYATİFİ BAĞLAMINDA ÇİN'İN AVRASYA BÖLGESİNDEKİ ENERJİ POLİTİKASI

Kuşak ve Yol, Çin'in yeni yüzyılda finansal devletçilik araçlarını kullanarak kendi karakteristiğinde dünyaya açılma projesidir. Bu inisiyatif, Çin'in çok yönlü ulusal çıkarlarına hizmet edecek birden çok farklı sektörleri içine almaktadır. Bunlardan birisi de Çin'in enerji güvenliğini tesis etmek için enerji sektöründe yaptığı yatırımlar. KvY kapsamında Çin, bir taraftan diğer ülkelerde doğrudan yatırımlar, hibeler ya da düşük faizli krediler vererek diğer ülkelerin ekonomilerinin ve altyapılarının gelişmesine doğrudan katkıda bulunurken, diğer taraftan da ticaretini ya da enerji arzı gibi Çin'in büyümesinde hayati öneme sahip alanlarda kendisine avantaj sağlayacak projelere destek vermekte ve bunları tek tek hayata geçirmeye çalışmaktadır.

Hem denizden hem de karadan Doğudan Batıya doğru ilerleyen bu proje, dünyayı her iki açıdan da sarmaktadır. Bu bölümde, Çin'in İYEK üzerinde yer alan Avrasya bölgesinde Çin'in KvY bağlamında gerçekleştirdiği yatırımların Çin'in enerji güvenliğine olan katkısı ve önemi ele alınacaktır. Ancak öncesinde KvY'nin ne olduğu, yapısı, bütçesi, amaçları, projenin Avrasya'da ne tür etkiler yarattığına değinilecektir. Böylece Çin'in bölge üzerinden enerji sektöründe amaçladıkları daha kapsamlı şekilde değerlendirilecektir.

4.1. Çin'in Küreselleşme Stratejisi: Kuşak ve Yol İnisiyatifi

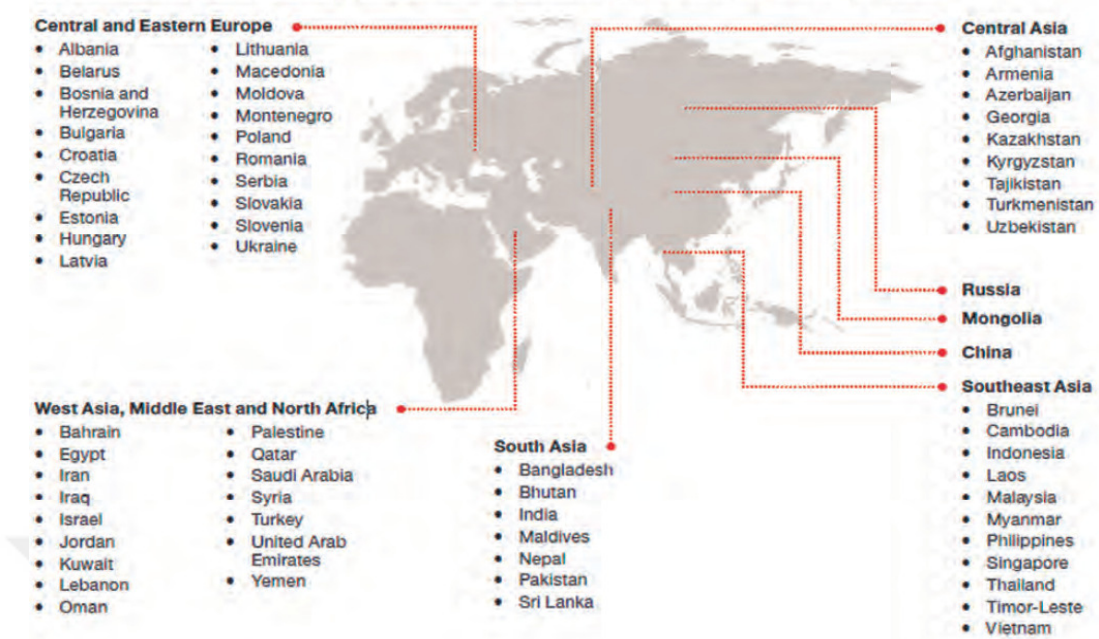
“Batıya Seyahat” (*Journey to the West*) ve “Marca Polo”, 7. yy'da yazılmış ve eski İpek Yolu seyahatini anlatan ve günümüzde de popülerliğini koruyan başlıca eserlerdir (Lil, Qian, Howard and Wu, 2015: 7267). Bu bağlamda tarihi ipek yolunun yeniden doğuşu, devasa projelerin geliştirilmesinde ve küresel rekabet koşulları içinde yer almak isteyen fakat bu projeleri hayata geçirmek için ciddi finansman sıkıntısı içinde olan ülkeler tarafından heyecanla karşılanmıştır. Osmanlı Devleti'nin İstanbul'u fethiyle birlikte Avrupalıların Doğu-Batı ticaretinde yeni alternatif arayışlarına girmesi, denizlerde gerçekleştirdiği buluşlar ya da alternatif yollar, hem Doğu'nun üstünlüğünün

sembolü olan tarihi ipek yolunun son bulmasına hem de Batı-merkezli yeni bir kolonileştirme döneminin başlamasına neden oldu (Wang and Liu, 2019: 2-3). Yüz yıllar sonra tarihi ipek yolunu modern şekliyle canlandırmak için, ilk defa Soğuk Savaş döneminde Batılı ülkelerin desteklediği Birleşmiş Milletler Asya ve Pasifik Ekonomik ve Sosyal Komisyonu (*United Nations Economic and Social Commission for Asia and Pacific*) kurumu liderliğinde Trans-Asya Demiryolu (*Trans-Asia Railway*) projesi dile getirildi (Rahman, 2013, 133). Ancak Batı ile Sovyet blokları arasındaki mevcut koşullar göz önüne alındığında projenin hayata geçirilmesi mümkün olmadı. Yine Orta Asya ülkeleri bağımsızlıklarını kazandıktan sonra, ABD kongresi 99'da "*Silk Road Strategy Act*" adında kanunu geçirerek, bölgedeki bağımsızlıklarını kazanmış ülkelerin pazar ekonomilerine geçişini hızlandırmayı, ekonomilerini güçlendirmeyi, gümrük düzenlemelerini yapmalarını ve de güvenliklerini sağlamalarını amaçlıyordu (Rahman, 2013, 133). ABD'nin "Yeni İpek Yolu" projesinin Çin'in mevcut KvY projesiyle farkı ise, ABD'nin Orta Asya ortasından Afganistan, Pakistan ve Hindistan üzerinden Hint Okyanusuna açılma ve Orta Asya ülkeleriyle bu bahsi geçen ülkeleri Rusya, İran ve Çin'e bağımlı olmaktan kurtarmak istemesidir (Lu, Guo, Degterev ve Jieli, 2019: 81). Buna ek olarak ABD, bir taraftan Orta Asya ülkelerinin enerji rezervlerini Trans Anadolu Doğalgaz Boru Hattı (TANAP) gibi projelerle Batılı müttefiklerine ulaştırmak isterken, diğer taraftan da TAPI boru hattı ile mevcut enerji rezervlerinden Pakistan ve Hindistan'ın da faydalanmasını istiyordu (Kasım, 2016: 117). Benzer şekilde Rusya'nın "*Trans-Eurasian Belt Development Program*" projesi de Londra'dan Alaska'ya kadar Kuzeyden uzanan ancak Çin'i kapsamayan bir Batı-Doğu projesiydi (Lu, Guo, Degterev ve Jieli, 2019: 82). Ancak gerek ABD gerek Rusya'nın bu projelerin hayata geçirememesindeki en büyük engel, trilyonlarca dolar gerektiren bu yatırımlar için yeterli finansman desteğini sağlayamamasıydı. KvY ise, diğer bahsi geçen projeler gibi bölgesel olmanın çok daha ötesine geçmiş ve yollar, limanlar, boru hatları gibi yatırımlarla ulaşım olanaklarını ve mal ve enerji ticaretini artıracak bir projedir (Shree Chhetri, 2019: 33).

ABD'nin Asya Pasifik pivot stratejisi, Çin'i olası çevrelenme politikasına karşı Batı'ya açılacak alternatif bir arayışa zorladı. Son ticaret savaşında da görüldüğü üzere, ABD rekabette kendisini geri hissettiği anda çok radikal kararlar verebilmektedir. Örneğin, Google ve Android'in Huawei marka cep telefonlarına destek vermeyi çekme kararı, ABD'nin ticarete olduğu gibi enerji sektöründe de piyasayı Çin'e kolay kolay bırakmayacağı şeklinde yorumlanabilir. Bu bağlamda KvY, ABD'nin kendisini hedef alan stratejisini dengelemek için "Avrupa pivotu" olarak değerlendirilmektedir (Weifeng ve Mario, 2018: 492). Hem karadan hem de denizden farklı ana ve ara yollar

ile Batıya yönelen Çin, dış politikada uzun yıllar boyunca başarıyla devam ettirdiği “düşük profilli” anlayışı da terk etmeye başladı. Şi Cinping, “Çin Rüyası” ile uyumlu şekilde KvY projelerini hızlı bir şekilde hayata geçirmeye başladı. Eylül 2013’te Kazakistan’da İYEK ve Kasım’da da Endonezya’da 21. Yy. Deniz İpek Ekonomik Yolu (*21st-Century Maritime Silk Road*) (DİEY), Doğu ile Batıyı hem karadan hem de denizden bağlamak için ilan edilmiştir (Tekdal, 2018: 374). 24 Ekim 2014’te Pekin’de düzenlenen Asya Pasifik Ekonomik İşbirliği (APEC) zirvesinde 21 ülke, Asya ülkelerinin altyapı çalışmalarını kolaylaştırmak için kuruluşundaki ilk adı olan “Bir Kuşak Bir Yol” (OBOR) kapsamında Mutabakat Bildirisi’ni imzaladı ve Çin de İpek Yolu Fonu (İYF) için 40 milyar dolar katkıda bulunacağını ilan etti (Chung, 2018: 316). Kısaca KvY projesi, 2012’de Çin dış politikasında toplumların ortak kaderini inşa etmek ve yeni bir gelişim süreci başlatmak vizyonu içerisinde geliştirildi, 2013’te ilan edildi, 2014’te İYF için ilk ciddi finansman desteği sağlandı, 2016’da AAYB ile proje kredileri için ilk ciddi kurumsallaşma sağlandı ve 2017’de ilk KvY Forumu zirvesi yapılarak siyasi açıdan da projeye yeni bir kimlik kazandırıldı (Noor, 2018: 6).

KvY, iki ana güzergâha sahiptir: ilki olan İYEK Çin’den başlamakta ve Avrupa’ya ulaşmakta ve diğeri ise DİEY, GÇD’den Batı Avrupa’ya, Hint ve Akdeniz üzerinden ulaşmaktadır (Rolland, 2019: 10). Kara yolu üzerindeki İYEK, 13 Bin km uzunluğundadır ve Doğu Türkistan, Avrasya, Türkiye ya da Rusya ve Doğu Avrupa üzerinden Avrupa’ya varmaktadır (Yılmaz and Changming, 2018: 256). Modern İpek Yolu, ekonomik büyüklükleri yaklaşık 21 trilyon dolar olan toplam nüfusları 4.5 milyarı bulan 65 ülkeden geçen ve Çin’i Orta Asya ya da deniz yoluyla Orta Doğu, Doğu Afrika ve Avrupa’ya bağlayacak muazzam bir projedir (Karagöl, 2017: 2). Projeye dâhil olan ülkeler, dünya nüfusunun 2/3’ünü ve dünya GSMH’nin de yaklaşık yarısına denk gelmektedir (Chatzky ve McBride, 2019). Ancak ABD’nin II. Dünya Savaşı sonrasında yarattığı ekonomik düzeni sarsacağı kaygısıyla, ABD ve bazı müttefikleri Japonya, Güney Kore ve Hindistan gibi ülkeler projeye dâhil olmadılar.

Kaynak: Johec, Marek ve Kyzy, Jenny Jenish (2016). China's BRI Investments, Risks, and Opportunities in Kazakhstan and Kyrgyzstan, ISBN 978-0-9996214-0-0; 68

Şekil 4.1: Kuşak ve Yol İnisiyatifi Projesine Dâhil Olan Ülkeler

4.1.1. Kuşak ve Yol İnisiyatifinde Başlıca Yollar ve Ekonomik Koridorlar

KvY kapsamında başlıca iki yol olan İYEK ve DİEY'e ek olarak hem iki güzergâhın daha fazla işlevsellik kazanması hem de stratejik öneme sahip olan ülkelerin de projeye dâhil edilmesi için altı farklı koridor da ilan edilmiştir.

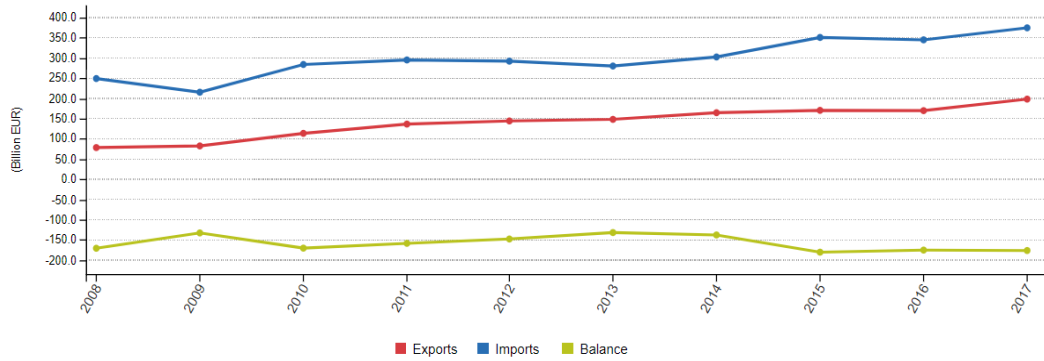
Kaynak: China's Global Ambition: <https://theonebrief.com/chinas-global-ambition->

Şekil 4.2: Çin'in Kuşak ve Yol İnisiyatifi

Resimde de görüldüğü gibi, modern İpek yolu güzergâhı ikiye ayrılmaktadır: Orta Asya, Rusya ve Türkiye üzerinden giden İYEK ve Hint Okyanusu ile Basra

Körfezi üzerinden Akdeniz'e kadar giden DİEY'dir. Ayrıca deniz yolu ile kara yolu arasında Pakistan'ın Gwadar limanından Çin'in Kuzey Batısına kadar uzanan bir nevi iki hattı ortadan birleştiren Çin Pakistan Ekonomik Koridoru (ÇPEK) da yer almaktadır.

Çin'den Avrupa'ya kadar uzanan kara ve demir yolları, Çin için deniz ticareti ve bazı hammadde tedarikinde önemli bir eşittir. Özellikle Çin, deniz yolundan çok daha hızlı olan demir yolu projelerine büyük yatırımlar yapmaktadır. Çin'in kara yolundan Batı'ya ulaşabilmesine bu kadar önem vermesindeki nedenlerden birisi, AB'nin Çin'in en büyük ticari partnerinin olmasıdır. Aşağıdaki şekle bakıldığında, Çin'in ithalatı 200 milyar dolara varırken, Çin'in AB'ye yaptığı ihracat ise neredeyse iki katına ulaşmıştır. Bu bağlamda Çin, AB'ye yaptığı ihracatı sürdürülebilir kılmak için hem deniz hem de kara yoluyla ilerleyen KvY projesinin her iki ucunu da Avrupa'ya bağlamaktadır.

Kaynak: Eurostat Statistics, <http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index>.

Şekil 4.3: 2008-2017 Arasında AB-Çin Arasındaki Ticaret Hacmi

Çin'den Avrupa'ya giden demir yolunun 4 ana güzergâh vardır: Chongqing-Duisburg (Almanya), Chengdu-Lodz (Polonya), Zhengzhou-Hamburg (Almanya ve Yiwu-London (İngiltere) (Yılmaz ve Changming, 2018: 256). Çin-Avrupa Demiryolu Express'i, 51 demir yolu bağlantısıyla 27 Çin şehrini 28 Avrupa şehrine bağlamaktadır (<https://www.livemint.com/Politics/L7ZdhqoWrmqp3siLG4mdhJ/>). Çin'in İYEK üzerinde tren yollarına ciddi yatırım yapmasında iki önemli amaç vardır: mevcut Rusya'dan geçen kara yoluna bir alternatif olması ve 16 gün gibi çok kısa sürede Avrupa'ya malların ulaştırılmasıdır (Duarte, 2018: 13). Özellikle ileride Çin-Avrupa ilişkilerinin artması ya da Çin-Rus ilişkilerinin bozulması durumunda, Çin'in Batı ile olan ticaret akışının riske girmesini büyük oranda önleyecektir. Ayrıca denizlerde yaşanabilecek bir savaş ortamı ya da ABD ile olası bir küresel çatışma ortamı, Doğu-Batı arasındaki ticaret akışının devamı için de hayatidir. Böylece Çin'in Batı yönündeki mallarını iki alternatif hat üzerinden taşıması, değişen konjonktürlere göre hem Çin'e

pazarlık aşamasında hem de siyasi alanda elini güçlendirmesini sağlamaktadır. KvY projesinin Orta Kuşağı olarak da bilinen bu demir yolu projesi sayesinde Çin, ürünlerini yaklaşık iki hafta içerisinde Çin'den Batı Avrupa'ya kadar gönderebilmektedir. Bu süre deniz mesafesinin yaklaşık 3 katı kadar daha azdır. Ancak tren ile mal taşımının maliyeti hala denizlere göre daha fazladır ve deniz taşımacılığının yerini tamamen alması beklenemez. Ancak yine de malların Rusya'ya nazaran belirli bir coğrafi enlem ve iklimde taşınması da maliyetleri Çin adına düşürmektedir. Yine de KvY projesi kapsamında yer alan devletlerin, bu trenin dönüşünde içerisine neler koyabildiği çok önemlidir. Türkiye gibi birçok ülke, Çin'e tren yolu ile mallarını yollayabilmek için rekabet halinde olacaktır. Ayrıca demiryolu projesi, askeri açıdan da stratejik bir öneme sahiptir. Demir yolu projesinin modernizasyonu, Çin'in olası savaş durumunda askerlerinin, silah teçhizatı ve araçlarının çok daha çabuk bir şekilde taşınması kabiliyetini artıracığı da unutulmamalıdır (Duarte, 2018: 14). Özellikle Çin'in son yıllarda ülke içinde saatte 300 km üzerinde mesafe kat eden hızlı tren projelerini tek tek hayata geçirmesi, PLA'nın çok hızlı bir şekilde sınır bölgelerine taşınmasını da sağlayacaktır.

Kaynak: Kilislioğlu, Deniz (2019). Uyuyan aslan uyandı: Çin, 'Yol ve Kuşak' projesi ile daha da güçlü geliyor. <https://www.ntv.com.tr/yazarlar/deniz-kilislioglu/uyuyan-aslan-uyandi-cin-yol-ve-kusak->

Harita 4.1: Demir İpek Yolu

Tarihi kara yoluyla sağlanan ipek yolu, deniz taşımacılığının geliştiği merkantilizmle birlikte eski ticaret yolu olarak önemini yitirdi. Ancak gelişen teknolojiye bağlı olarak hızlı ve güvenli sevkiyatın günümüzde yeniden sağlanması için, Çin kara ve demir yolu taşımacılığı projelerine daha fazla katkıda bulunmaktadır. Bölgedeki artan Çin yatırımları, enerji politikaları gibi önemli diğer yatırımlar için de kolaylaştırıcı faydalar sağlamaktadır. Deniz yolu ise, uzun dönemdir ucuz ve yüklü taşımacılığa elverişli gemi ulaşımı sayesinde daha fazla tercih edilmektedir. Bundan

dolayı Çin, KvY kapsamında, çeşitli önemli limanlar belirledi ve hem bu limanların geliştirilmesi hem de limanlardan ülkenin içlerine gidecek yol ve tren ağlarının geliştirilmesine kadar birçok altyapı yatırımlarını da üstlenmektedir.

Kaynak: SIIS (2018). BRI- economic Corridors and Key Operational Investments. Shanghai Institute for International Studies, China Investment Research, 26.

Şekil 4.4: Kuşak ve Yol İnisiyatifi Kapsamında Liman İnşaatları

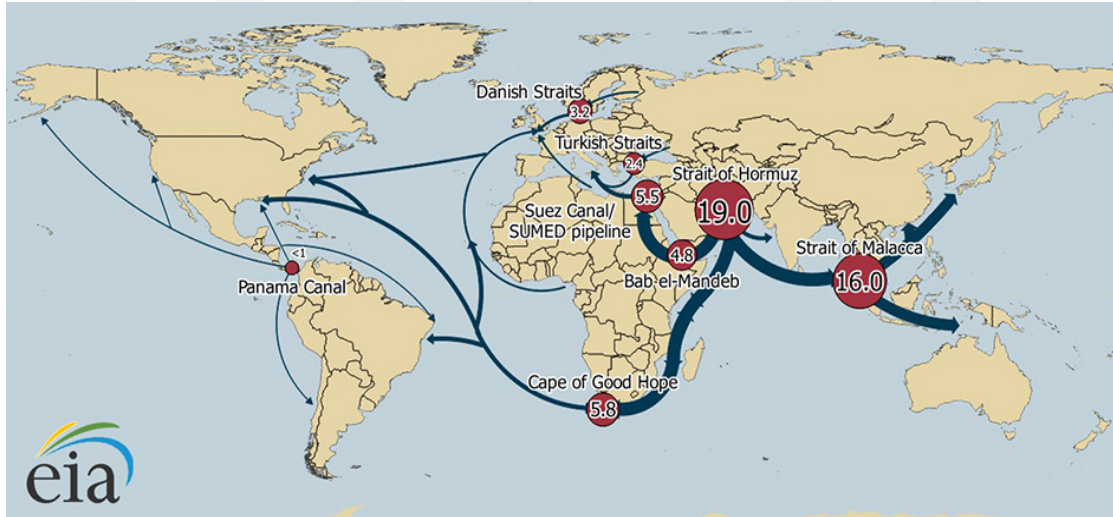
KvY'nin bir parçası olarak ilan edilen DİEY projesiyle Çin, enerji arzını çeşitlendirmek, çelik gibi altyapıda kullanılan ürünlerinin ihracatını artıracak altyapı projelerine destek olmayı ve böylece de ekonomik bağımlılık yaratmayı amaçlamaktadır (Chung, 2018: 316). Çin'in askeri olarak denizleri yakın gelecekte kontrol etmesi şimdilik öngörülmesine de bu projeye birlikte ekonomik açıdan denizler üzerindeki ticari trafiğin çoğuna hâkim olmayı ve yönetmeyi hedeflemektedir. Çin'in deniz yolu üzerindeki önemli limanlardan birisi olan Sri Lanka'daki Hambantota limanının Sri Lanka'nın Çin'e olan borçlarına karşılık olarak 99 yıllığına Çin'e kiralanması, Çin'in hedeflerine nasıl yaklaştığını göstermektedir. Çin'in yüksek bütçeli projelerle diğer devletlerin limanlarına sahip olmaya başlaması, başta ABD olmak üzere diğer devletlerin zaman içerisinde ticaretinde çeşitli aksamalara ya da gecikmelere neden olabilir. Bu da Çin'in bu ülkeler üzerindeki siyasi ve ekonomik etkisini daha da artırmasına neden olacaktır. Çin, diğer devletleri ödeyemeyeceğini bildiği bir borç yükü altına sokmaktan asla çekinmemektedir. Hatta çok kolay şartlar altında da kredi vermektedir. Ancak borçların ödenmemesi durumunda, bu önemli yatırımlara anında el koymaktadır. Aşağıda yatırımlar bunlara örnektir.

Tablo 4.1: Seçili Limanlarda Çin'in Mali Kontrolleri

Limani İsmi	Kiralama Süresi (Yıl)	Hisse Oranı (%)
Colombo Harbour, Sri Lanka	35	85
Port of Gwadar, Pakistan	40	Bilinmiyor
Hambantota Port, Sri Lanka	99	70
Malacca Gateway, Malaysia	99	49
Kyaukpju Deep Sea Port, Myanmar	Süresiz	70

Kaynak: Unraveling the Maritime Silk Road (2019). Belt and Road News <https://www.beltandroad.news/2019/01/05/unraveling-the-maritime-silk-road/>.

KvY kapsamında DİEY'in Çin enerji güvenliği açısından önemi de yadsınmaz. Çin, toplam enerji ithalinin yaklaşık %70'ini denizler yoluyla elde etmektedir. Çin, başta Katar, Endonezya ve Avustralya'dan LNG ve kömür ithal ederken, Ortadoğu, Afrika ve Latin Amerika'dan da yüklü miktarda petrol ve kısmen de LNG ithal etmektedir. Bundan dolayı Çin, bu bölgelerden elde ettiği enerjiye karşılık mal satabilme arzusunda. Özellikle enerji elde ettiği ülkeler üzerinde hem pazar arayışı içindedir hem de bu ülkeleri, buldukları kıtalardaki iç bölgelere ulaşmak için geçiş ülkesi olarak kullanmayı amaçlamaktadır. Ekonomi ile yaratılan bu bağımlılık sayesinde Çin, finansman açısından sorun yaşayan ülkelere uzun dönemli enerji anlaşmaları karşılığında ülkeye mallarını sokmakta ve diğer sektörlerdeki ulaşım, altyapı gibi tamamlayıcı yatırımlarla da vazgeçilemez bir ülke olmaktadır.

Kaynak: EIA (2017c). World Oil Transit Chokepoints. Energy Information Administration World Oil Transit Chokepoints Analysis Brief, 3.

Şekil 4.5: Dünya Enerji Taşımacılığında Dar Geçitler

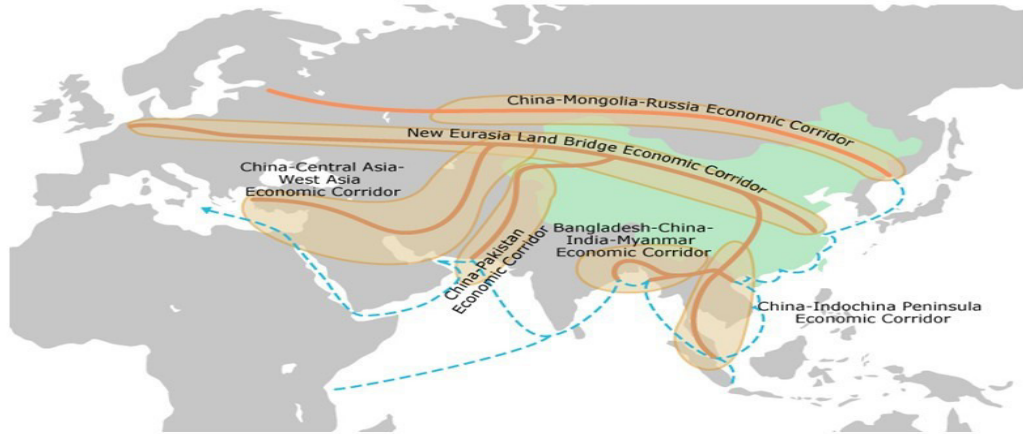
Yukarıdaki günlük taşınan petrol miktarına bakıldığında, Hürmüz ve Malakka Boğazları öne çıkmaktadır. Çin'in deniz yolu ile temin ettiği petrolün çoğunu bu iki güzergâhtan temin etmek zorunda olması, enerji güvenliği için aslında çok büyük bir risktir. Her iki dar geçitte de güçlü Amerikan donanması mevcuttur ve bölgedeki çoğu

ülkeler ABD'nin müttefikleridir. Bu bağlamda en azından Çin'in Malakka Boğazını bypass edecek ÇPEK yoluna milyarlarca dolar yatırım yapması da boşuna değildir. Bu proje daha sonra, boru hatları ile de genişletebilir ve olası bir krizde en azından enerji arzı güvenliği bir dereceye kadar temin edilebilir. Mynammar petrol ve doğal gaz hattı da bu bağlamda örnek gösterilebilir. Ayrıca Çin'in yakın çevresindeki Güney Asya ülkelerindeki petrol üretiminin azalması, bölge ülkelerinin çok fazla maliyetli olan petrol arama ve çıkarma işlemleri için Çinli milli petrol firmalarının kapısını çalmasına neden olmaktadır ve Çin de uzun dönemli enerji anlaşmalarıyla bu projelere yaklaşmaktadır (Shree Chhetri, 2019: 37). Ancak mevcut risklerin daha uzun yıllar devam edeceği göz önüne alındığında, Avrasya enerji rezervleri Çin açısından ciddi bir enerji güvenliği bölgesi olarak öne çıktığı için daha iyi anlaşılmalıdır. En azından bu bölgede enerji akışının güvenli şekilde gerçekleşmesi, Çin için hayatidir.

4.1.1.1. Kuşak ve Yol İnisiyatifi Kapsamındaki Altı Ekonomik Koridor

Yukarıda Çin'in KvY ile dünyayı iki koldan yani karadan ve denizden sardığını belirttik. Ancak bu yollar üzerinde hem Çin'in hem de tarihsel olarak diğer devletlerin daha sınırlı bölgelerdeki ekonomik yol projeleri de bulunmaktadır. Bu bağlamda Çin, kıtalar arası uzanan projesinin bölgesel projelerle de uyumlu olmasını ve bu doğrultuda bu yolların gerçekleşmesi için finansman desteğinde bulunmaktadır.

The Belt and Road Initiative: Six Economic Corridors Spanning Asia, Europe and Africa

Kaynak: Hillman, E Jonathan (2018). China's Belt and Road Is Full of Holes. <https://www.csis.org/analysis/chinas-belt-and-road-full-holes>

Harita 4.2: Kuşak ve Yol İnisiyatifi: Altı Ekonomik Koridor

Bu yollardan ilki ve de en fazla yatırım gerektireni ÇPEK'dir. Çin'in Pakistan'daki Gwadar limanı ile Çin'in Doğu Türkistan bölgesini birleştirmek istemesi

oldukça stratejiktir. Çünkü liman hem Malakka Boğazından önce gelmekte hem de İran ve Orta Doğu ülkelerine çok yakın bir konumdadır. Ayrıca stratejik Malakka Boğazı'ndaki Amerikan varlığının farkında olan Çin, 4/5 oranında Ortadoğu ve Afrika'dan ithal ettiği enerjinin en azından bir kısmını buradan boru hatları ile doğrudan Çin'e yönlendirmeyi planlamaktadır. Böylece Çin, farklı ülkelere güvenilir, sürdürülebilir ve daha makul fiyatlarda enerjiye ulaşmış olacaktır. Doğu Türkistan'ın hem Avrasya hem de Okyanus bölgesine açılan bir kapı olması da Çin'in oldukça arzuladığı bir durumdur. Dahası kendisine yönelik Pasifik bölgesinde ABD'nin başlattığı çevreleme politikasını hem Orta Asya hem de İran ve Pakistan gibi ülkeler vasıtasıyla aşmayı hedeflemektedir.

Projenin hayata geçmesi için Çin, 2015'te CPEC projesine 46 milyar dolar yatırım yaptı ve ayrıca Hindistan'ı çevreleyen "inci dizisi" (*string of pearls*) şeklinde Bangladeş, Burma ve Sri Lanka'da limanlar inşa etti (Chung, 2018: 318). Çin'in Hindistan'ı çevreleme politikası olarak bilinen "inci dizisi" teorisi, Çin'in 1971'deki Hindistan – Pakistan savaşında Pakistan'ı desteklemesi üzerine Hindistan'ın Malakka Boğazı'nı Çin'e kapatma tehdidi üzerine geliştirilen bir stratejidir. Özellikle enerji arzının yaklaşık $\frac{3}{4}$ 'ünü deniz yoluyla temin eden Çin, Hindistan ile olası bir kriz durumunda benzer bir tehditle karşı karşıya kalmamak için Pakistan ile olan ilişkilerini ekonomik, siyasal ve askeri alanda geliştirmektedir. Çin, bu proje sayesinde ABD ile Pakistan'ın arasındaki siyasal ilişkilerin en düşük seviyeye kadar gerilemesine de neden oldu. Trump, 1 Ocak 2018'te attığı bir tweet ile son 15 yılda Pakistan'a yönelik 33 milyar dolarlık mali yardım yapılmasına rağmen Pakistan'ın sadece yalan söylediğini belirtmiş ve sonrasında artan gerilim ile ilişkiler de bozulmuştur. Aslında Trump'ın Pakistan'a yönelik öfkesi, ABD'nin uzun yıllardır Çin'e yönelik yürüttüğü çevreleme politikasına Hint Okyanusu üzerinde ciddi yara vermesinden kaynaklanmaktadır. Özellikle ticaret ve hammadde transferini Gwadar Limanı üzerinden kolaylaştırması, ABD'nin küresel çıkarlarına zarar vermektedir. Pakistan ile Çin arasındaki yolun tartışmalı Keşmir bölgesinden geçmesi Hindistan için de kabul edilebilir değildir çünkü Hindistan bu projeyi kabul etmesi durumunda tartışmalı bölgenin de Pakistan'a ait olduğunu kabul etmek zorunda kalacaktır (Chung, 2018: 325). Netice olarak Çin, GÇD üzerindeki ABD çevreleme stratejisini daha geniş bir alana yayarak hem ABD'nin Çin'i çevrelemesini zorlaştırmaktadır hem de bu sayede Orta Asya üzerindeki enerji ya da ticari faaliyetlerinde daha rahat hareket etme kabiliyetine kavuşmaktadır.

"Bangladeş-Çin-Hindistan-Myanmar Ekonomik Koridoru" (BCIMEC) ise, KvY projesi başlamadan önce ilan edildi ancak amaç Hindistan'ın ulusal çıkarlarını korumak

amacıyla uzun vadede Çin ile rekabet edebilme girişimlerine destek olunmasıydı (Kantha, 2017). Zaten Hindistan, KvY üyesi değildir ve Çin'in bölgedeki etkinliğini artırmasını da kaygıyla takip etmektedir. Çin ise, KvY kapsamında bölgeye olan ilgisin artırdı ve özellikle Hindistan'ın ŞİÖ üyeliğiyle birlikte ekonomik olarak karşılıklı ticaretten pay almasını ve ABD'den kısmen uzaklaşmasını amaçlamaktadır. Çin, çevreleme politikasının başarısızlıkla sonuçlanması için ekonomik açıdan Hindistan'a ve bölge ülkelerine belirli kazançlar sağlamak zorundadır. Proje kapsamında Çin, 7.3 milyar dolara Myanmar'ın en stratejik limanı olan Kyauk Pyu'nun %85 hissesini satın aldı, 3.6 milyar dolara Myitsone barajını inşa etti ve Çinli CITIC kurumu da 2.3 milyar dolara Myanmar'ın batısındaki endüstri bölgesinin %51 hissesini satın aldı (SIIS, 2018: 5). Görüldüğü üzere Çin, ülkenin en stratejik kaynaklarını ele geçirerek birçok açıdan ülkeyi avucunun içine almıştır. Hatta birçok uzman, Myanmar'ın giderek Çin'in bir eyaletine dönüştüğünü de belirtmektedir. Çin'in Pyu limanından başlayarak doğal gaz ve petrol boru hattı inşa ederek ülkesine enerji transferi yapması da Çin'in ekonomik koridorlara yaptığı yatırımlarda enerjiye verdiği önemi göstermektedir. 14 Ekim 2016'da Dhaka'yı ziyaret eden Şi, fakir bir ülke olan Bangladeş'e yönelik ise, 24.5 milyar dolar değerinde yatırım yapacağını duyurdu ve bu yardımın KvY inisiyatifi altındaki 21.5 milyar dolar değerindeki 28 proje için bir fon aktaracağını da müjdesini verdi (Chung, 2018: 324). Projelerin çoğu Bangladeş'in enerji ihtiyacını karşılamak için mevcut 13.500 MW olan enerji kapasitesini 2030'a kadar 40 MW'a kadar çıkarmayı amaçlayan yatırımlar için tahsis edilmiştir (SIIS, 2018: 5). Çin, bölgedeki ülkelere finansal yardımlar sağlayarak bu ülkeleri ABD ve Hindistan etkisinden çıkarmak istemektedir.

Diğer bir ekonomik kuşak ise, "Çin-Hindiçini Yarımadası Ekonomik Koridoru"dur (CICPEC). Bölgedeki en önemli proje Kuming-Singapur Demiryolu ağıdır. Vietnam, Laos ve Myanmar'ı doğrudan Çin'e bağlayacak bu demir yolu hattının, en geç 2026'da bitirilmesi öngörülmekte ve Singapur üzerinden Endonezya'ya kadar malların taşınması amacını taşımaktadır. Hindistan da dâhil olmak üzere bu ülkeler arasındaki sınırların her bir tarafında on milyonlarca insan yaşamaktadır ama yetersiz ulaşım imkânlarından dolayı çok az karşılıklı ticari faaliyetleri görülmektedir (Wolff, 2016: 5). Bu sayede Çin, yatırımlarıyla hem bölge ülkelerinin hem de kendi ticaret hacmini yukarı taşıyacaktır. Bölgedeki en büyük gelişme ise, Sri Lanka'nın bölgenin en işlek limanı olan Hmanabto limanını borçlarına karşılık 99 yıllığına Çin'e devretmesidir. DİEY'in bir parçası olarak 2014'te Sri Lanka'nın Colombo şehrinde Çinli China Communications Construction Co. (CCC) firma tarafından limanın işletmesi alındı ve böylece Çin, buradaki büyük liman sayesinde hem ticaretteki

rekabetini artırmayı hem de artan ticaret dolayısıyla limanlardaki kapasite sorunun aşmayı planlamaktadır (Bessler, <http://www.kas.de/>). Sri Lanka, limanın Hindistan'ı hedef alacak şekilde askeri amaçlar için kullanılmaması şartıyla devredildiğini belirtmektedir (Rajagopalan, 2018). Ancak 99 yıl oldukça uzun bir süredir ve uzun dönemde Çin, limanı askeri amaçlar için de kullanabilir. Çin'in liman çevresine donanma gücü göndermesi de enerji transferi güvenliğinde Çin'in elini rahatlatacaktır. Ayrıca Çin, Laos'un Vientiane şehri ile Çin'in Yunnan eyaleti arasında demiryolu hattı yapılması için Laos'a 7.2 milyar dolar kredi verdi ki bu rakam Laos'un 8.3 milyar dolarlık GDP'si göz önünde bulundurulduğunda Laos için ne kadar önemli bir proje olduğu anlaşılmaktadır (Bessler, <http://www.kas.de/>).

“Çin- Merkez Asya- Batı Asya Ekonomik Koridoru” (CCWAEC) ise, İran, Türkiye ve Orta Asya ülkelerinin bulunduğu ekonomik kuşağa dâhildir. Yukarıda da bahsedildiği üzere Rusya'ya alternatif olarak demiryolu ile Çin'den Avrupa'ya taşınacak mallar için makul bir güzergâhtır. Hem Avrupa hem de Orta Asya'daki Türk Cumhuriyetleriyle çok yönlü ilişkileri olan Türkiye'nin projeye dâhil edilmesi kayda değerdir. Özellikle Doğu Türkistan üzerindeki küresel insan hakları ihlallerinden dolayı oldukça eleştirilen Çin, Türkiye ile geliştireceği ekonomik ve siyasal ilişkilerle sorunu bir çözüme kavuşturabilmesi Çin için stratejik bir adım olacaktır.

Diğer bir ekonomik koridor da “Rusya-Moğolistan Ekonomik Koridoru”dur (CMREC). Bu ekonomik kuşak, Pasifik ile Avrupa'yı birleştirme hayali üzerine tarihsel ekonomik kuşak hayali olan Moğolistan'ın ve Rusya'nın perspektifiyle uyumlu hareket etmesi için tasarlanmıştır. KvY kapsamında 4300 km uzanan Rusya-Moğolistan sınırında, ulusal 13 kara limanı ve 3 havalimanı yapılarak Moğolistan'ın kara ve denize ulaşmasının önü açıldı ve Çin-Rusya arasında Manhouli, Maodu gibi limanlarla hem serbest ekonomi bölgeleri kuruldu hem de Çin, Moğolistan'dan başlayarak Rusya üzerinden Batı'ya kadar kesintisiz demiryolu ulaşımını hayata geçirdi (SIIS, 2018: 16).

Son ekonomik koridor ise, “Yeni Avrasya Kara Köprüsü Ekonomik Koridoru”dur (NELB). Doğu Avrupa'daki Polonya, Çek Cumhuriyeti, Belarus gibi ülkeleri kapsayan bu proje, daha geniş kapsamıyla Rusya-Almanya arasında uzanmaktadır. Çin'in bu koridor sayesinde Avrupa'ya mallarını daha uzun yıllar taşımayı planlamaktadır. Benzer şekilde Çin, 17+1 ülkeleriyle (Doğu, Merkez ve Güney Avrupa) oldukça ciddi yatırımlar yaparak bölgedeki tarihsel Rus etkisini de kırmaya çalışmaktadır. Bu durum Doğu Avrupa ülkelerinin yapısal olarak güçlenmesini ve ekonomik olarak Rusya ve Batıdan daha bağımsız hareket etmelerini sağlayacaktır

(Bond, 2017: 2). Ayrıca Çin, bu ülkelerin AB bünyesi içinde AB'nin Çin'e yönelik kararlarında lobi görevi üstlenmesini amaçlamaktadır ve böylece Fransa ve Almanya'nın olası engellemelerini aşarak AB ile olan ticaret hacmini daha da artırmayı planlamaktadır (Bond, 2017: 8). Özellikle Çin, AB ülkelerine yönelik yatırımlarını artırarak AB'nin blok halinde Çin'e karşı olası ticari tedbirler almasına engel olmak istemektedir. Ayrıca Çin, enerji sektöründe de AB ile ilişkilerini artırmaktadır. Çin, hem yenilenebilir enerji kaynaklarının satışında Batıdaki pazar payını daha da artırmak istemektedir hem de Avrasya ve Hazar gazının Rusya olmadan alternatif şekilde bölgeye ulaşmasını sağlayacak boru hattı yatırımlarına destek vermektedir. Avrupa, gaz tedarikinin %80'ini Rusya ve onun aracı olarak gördüğü Ukrayna ya da Türkiye üzerinden temin etmektedir ve böylece Avrupa hem Rusya hem de aracı ülkelerle olan ilişkilerini iyi tutmak zorunda kalmaktadır (Shree Chhetri, 2019: 34). Sah Denizi Faz 2 kapsamında Türkmenistan ve Azerbaycan arasında imzalanan ve yıllık 16 milyar metreküp gazı Avrupa'ya taşıyacak projeye, Çin KvY kapsamında finans desteği sağlanmıştır (SPL, 2017: 1). Çin, kendisi gibi enerji ithalatına bağımlı olan AB ülkeleriyle, enerji bağlamında ortak çıkarları doğrultusunda ilişkilerini geliştirmekte ve bazı projelere de yatırım yapmaktadır. Bu bağlamda AB-Çin Enerji İşbirliği, "AB-Çin Enerji Alanında Yol Haritası" olarak belirlendi ve böylece aşağıdaki hususlarda ikili ortak çıkarların geliştirilmesi amaçlanmaktadır: (EC, <https://ec.europa.eu/energy/>).

- AB ve Çin arasında stratejik enerji ortaklığının geliştirilmek
- Yenilenebilir kaynaklara daha fazla yatırım yaparak çevrenin korunmak
- Doğal gaz ve petrole bağımlılığın azaltılmasını sağlamak
- Enerji sektöründe ve işbirliğinde ortak güveni tesis etmek
- Enerji piyasasında yer edinmek
- Ekonomik kalkınmayı sürdürmek.

4.2. Kuşak ve Yol İnisiyatifinin Başlıca Amaçları

Dünyanın çok farklı kıtalarından 60'ın üzerinde üyesi olan KvY İnisiyatifi, günümüze kadar birçok büyük projeyi hayata geçirmeyi başardı ve daha pek çok proje de yapım aşamasında ya da anlaşma durumundadır. Aşağıdaki tabloda görüldüğü üzere, Çin, KvY kapsamında hem geleneksel kara yolu hem de deniz yolu üzerindeki altyapı, ulaşım ve liman projelerini hayata geçmesiyle, ticari mallarının taşınma süresinde ortalama %60, nakliye masrafında da yaklaşık %42 tasarruf sağlayacaktır. Bu da KvY'nin en büyük amaçlarından birisidir.

Tablo 4.2: Çin'in Başlıca Pazarları ve Kuşak ve Yol Kapsamındaki Kazanımları

China Key Markets	Distance/Route (Miles)			Cost Savings (US\$ - per Mile)		
	Traditional Route	CPEC Route	Miles Saved	Traditional Route	CPEC Route	Cost Saving
Europe - China	19132	9597	9535 (50%)	8026	4719	3307 (41%)
Middle East - China	9146	2546	6600 (72%)	6029	3309	2720 (45%)
Africa - China	9785	4464	5321 (54%)	6157	3692	2456 (40%)

Kaynak: SIIS (2018). BRI- economic Corridors and Key Operational Investments. Shanghai Institute for International Studies, China Investment Research, 40.

KvY İnisiyatifi, Çin'in stratejik açıdan dışa açılma politikasının hangi yönde olduğunu göstermekte ve de ülkesindeki kıyı kesimi ile iç kesimler arasındaki gelir farkını azaltabilmek için yeni pazarlar bulmak ve bu sayede ulusal istikrarını sağlama amaçları taşımaktadır (Duarte, 2018: 11). Çin yönetimi, Çin'in devasa nüfusunu kontrol altında tutulabilmek için tek başına Komünist ideolojinin yeterli olamayacağını farkındadır. Zaten Çin'in dışa açılma politikasında zayıf ekonomi, demografik problemler, düşük ücretli iş gücü, kişi başına düşen milli gelir ve ihracat merkezli büyüme geleneği başlıca nedenlerdi (Johnston, 2018: 41-43). Günümüzde ise Çin, doğrudan yatırımlara bağımlı olmaktan nispeten kurtulmuş ve daha çok dünyanın farklı bölgelerinde yüksek bütçeli yatırımları ile öne çıkan bir ülkeye dönüşmüştür (Jochev ve Kyzy, 2016: 67). Özellikle dünya 2008 kriziyle mücadele ederken, Çin sadece 2008-2017 yılları arasındaki döviz cinsinden rezervini 1.5 trilyon dolardan 3 trilyon dolara çıkarmayı başardı ve projeler için ciddi finansman eksikliği yaşayan ülkelere KvY kapsamında ulaştı (Jaborov, 2018: 35). Hibe ya da kredi yoluyla gerçekleştirilen projelerde Çin malı ürünlerin yoğun şekilde kullanılması, doğrudan Çin'in ihracatını artırmasını sağlamaktadır. Bunlara ilaveten Peyrouse ve Raballand'a göre (2015: 406), KvY'nin başlıca amaçları ise: 1) köprü, demir ve karayolu, havaalanı, liman gibi altyapı tesisleri yaparak ticaretinin artmasını ve kolaylaşmasını temin etmek; 2) bölgesel enerji kaynaklarından daha fazla yararlanmak; gümrük ve vergi engellerini en aza indirerek küresel ticaretin kurumsallaşmasını sağlayarak devletlerin işbirliği içinde çalışmasını sağlamak; 4) öğrencilere, işadamlarına, toplantılara ve etkinliklere katkıda bulunarak ticari anlaşmaların artmasını sağlamak; 5) kalkınmayı hızlandırmak ve istikrarın artmasına katkıda bulunmak; ve son olarak 6) Orta ve Güney Asya gibi bölgelerde ekonomik kalkınmayla birlikte dış güçlerin bölgede etkili olmasının önüne geçmek ve

böylece güç dengesini yakalayabilmektir. Orta Asya kökenli akademisyenler Jochec ve Kyzy (2016: 69)'a göre, KvY İniyatifinin öne çıkan diğer amaçları ise şunlardır:

- 1) Çin'in üretim kapasitesi ve geleneksel ABD, Japonya ve Batı Avrupa gibi pazarları artık belirli bir doyum noktasına ulaştığından, Çin, KvY kapsamında gerçekleştirdiği yatırımlarla yeni pazarlara ulaşmayı ve bu sayede mallarını ihraç etmeyi hedeflemektedir.
- 2) İşçi ücretleri Çin'de artık 20-30 yıl öncesi kadar ucuz değil ve bu yüzden Çinli özel sermaye sahipleri daha fazla kar elde etmek için Vietnam, Güney Asya ülkeleri gibi daha ucuz işçi ücretlerine sahip ülkelere yatırım yapmayı tercih etmektedir.
- 3) Çin, ülkesindeki Kuzey-Güney ve Doğu-Batı gelir uçurum farkını biraz olsun kapatabilmek için KvY kapsamında 14 stratejik şehir belirlemiştir ve 9'u Batı Çin'dedir.
- 4) "Çin malı" yüksek kalite ve teknolojiye sahip ürünlerin de dünya pazarında daha fazla yer alması ve böylece Çin mallarına karşı ön yargıların giderilmesi amaçlanmaktadır.
- 5) 3 trilyon dolar yabancı dövize sahip Çin, diğer ülkelerin giderek ilgisini çekmekte ve bu da Çin'in bu ülkelerdeki siyasi ve ekonomik faaliyetlerini gerçekleştirmeyi kolaylaştırmaktadır.

KvY İniyatifinin Avrasya ayağına bakıldığında ise, Çin, bir taraftan enerji güvenliği bağlamında başta fosil enerji kaynakları ile mineral kaynaklara ulaşma imkânını artırmak için projeler geliştirmektedir diğer taraftan da yaptığı ciddi mali yatırımlar sayesinde bu ülkeler üzerinde askeri, siyasi ve kültürel etkisini artırmaktadır (Duarte, 2018: 11). Daha çok doğal kaynakları ile ortaya çıkan Orta Asya, Orta Doğu ve Afrika ülkeleri gibi bu projeye birlikte küresel ekonominin güzergâhında yer almakta ve böylece ekonomik kaynaklarını çeşitlendirme fırsatı yakalamaktadırlar (Karagöl, 2017: 4). Özellikle Çin, satın aldığı ya da ortaklık kurduğu yeni enerji şirketleri sayesinde yıllar içinde ciddi bir bilgi birikimine, tecrübeye ve teknolojik üstünlüğe ulaştı. Artık Türkmenistan gibi birçok ülkenin Çinli firmaların yatırımlarına başvurmasının nedenlerinden birisi de Çinlilerin enerji rezervlerini çıkarmada sadece yeterli sermayeye değil aynı zamanda da yeterli teknolojik bilgi ve teçhizata sahip olmalarıdır (Sarı, 2016: 167). AUT Üniversitesinden Profesör Enderwick (2018: 448), Çin'in Avrasya bölgesinde KvY ile amaçladıklarını şu şekilde özetlemektedir: 1) uzun dönemde ticaret akışını güvence almak; 2) sadece denizlere bağlı kalmadan enerji güvenliğini tesis edebilmek; 3) doğal kaynaklar bakımından zengin olan Orta Asya ülkeleri ve Doğu Türkistan'ın refahına katkıda bulunarak bölgedeki ayrılıkçı ve terörist hareketleri sınırının ötesinde tutabilmek; ve 4) altyapı yatırımlarına finans desteği

sağlayarak ihracatını artırmaktır. Kısaca KvY, Çin'in enerji güvenliğinden ticaret olanaklarını artırmasına kadar çok farklı alanlarda Çin'in ulusal çıkarlarına hizmet edecek projeleri, Çin dış politikasında finansal devletçilik araçlarıyla hayata geçirme amacı taşımaktadır.

4.2.1. Kuşak ve Yol İnisiyatifinin Neorealist Paradigma İçinde Ele Alınması

Neorealist perspektife göre, Bretton Woods, Marshall Planı ve KvY gibi kurumlar ya da projeler, uluslararası sistemde hiyerarşik hegemon inşa etmek ve bu kurumlar sayesinde devletlerinin rekabet edebilme, dengeleme ve direnme yeteneklerini artırmaya yardımcı olmaktadır (Weifeng and Mario, 2018: 489). Şi yönetimi altında başlatılan bu inisiyatif, ABD'nin Asya Pasifik bölgesindeki pivot politikasını dengelemek ve Çinli milli firmaların Amerikan ekonomik ve siyasi düzeni içerisinde çoğulculuk yaratarak kendi ulusal çıkarlarını artırmaya yönelik bir girişimdir (Tekdal, 2018: 377). Özellikle finansal devletçilik araçlarının tamamen kullanılması, güçlü rezerve sahip Çin'in elini güçlendirmektedir. KvY, bir şekilde mevcut norm ve işleyişi yeniden şekillendireceği için Amerikan'ın hem çevreleme politikasını hem de küresel hâkimiyetini sınırlandıracaktır (Weifeng and Mario, 2018: 487). Bazı realistler de Çin'in genişleyen ekonomik modelinin "küresel egemenliğe" yol açacağını ve bunun da kesinlikle bir çatışmaya sebep olacağına inanmaktadırlar (Jones, 2018: 2). Bu paralelde düşünen Fallon (2015, 140), KvY'nin Avrasya'daki jeopolitik amaçlarının buna örnek gösterilebileceğini iddia etmektedir. KvY, Çin'in önce bölgesel daha sonra da küresel bir liderlik aramasına neden olabilir. Her ne kadar liberaller ya da Çinliler tarafından bu inisiyatif, "kazan-kazan" ve ortak kalkınma politikası içinde "Çinlileştirilmiş Marksizm" olarak dile getirilse de proje, "sıfır toplamlı" yaklaşım prensibi içinde yürütülmektedir (Vangeli, 2019: 59). KvY kapsamındaki çoğu devletlerin her yıl Çin'e yönelik borçlarında ciddi bir artış görülmektedir. Özellikle Çin'in etrafındaki çoğu zayıf ekonomilere sahip olan devletlerdeki borçların ülkelerin milli gelire oranının %25'in üzerine çıkması, Çin'e yönelik yeni bir kolonileşme yaratma eleştirilerini de beraberinde getirmektedir. Çin'in borcunu ödemekte güçlük çeken devletlerin stratejik liman, kömür ya da maden işletmeleri gibi projelerinin işletme hakkını devralması, hiç de masum olmadığını göstermektedir. Aslında masum olmasını beklemek de rasyonel değildir. Borca karşılık devletlerin taşınmazları vermesi, ekonomik anlaşmalarda olağan bir durumdur. 2013'te başlatılan KvY girişimi de ekonomik sistemi değiştirmek yerine, mevcut sistemde kendisine daha fazla yer açma girişimidir ve realist bir paradigma ile dış politikada yürütülmektedir. Özellikle KvY kapsamındaki yardımları alabilmek için "tek Çin" prensibine bağlı kalınmak zorunda olunması da projenin siyasal alanda da

ciddi etkiler yarattığını göstermektedir. Çin, ekonomik kartını daha çok olumlu yönde kullanmayı tercih ederek ABD gibi sistemde yeni hasımlar yaratmak istememektedir. Bu araçların rasyonel şekilde kullanılması da realist paradigmanın önemli bir aracıdır. Bu bağlamda Çin, Avrasya'daki ülkelerle ilişkilerini geliştirme aşamasında ilk olarak siyasi olarak devletlerin özellikle ŞİÖ kapsamında ortak çıkar, devlet egemenliğine saygı ve eşitlik prensibinde karşılıklı iyi ilişkiler geliştirmesine özen gösterdi. Çin, bu ilişkilerin istikrarlı bir hal alması için ekonomik açıdan da bölgenin istikrara kavuşması gerektiğinin farkındadır. Çin'in özellikle ŞİÖ kapsamında öncelikle güvenlik tedbirlerini ele alması, güvenlik olmadan hiçbir şeyin sağlanamayacağı farkında olmasından kaynaklanıyordu ya da diğer bir ifadeyle Çin'in yükselen bir güç olma yolunda Avrasya politikası, siyasi, güvenlik ve ekonomik ilişkileri birbirinden ayırmanın bir başarı getirmeyeceğinin farkına varılmasıyla gerçekleşti (Mariani, 2013: 4).

Benzer şekilde Çin, KvY kapsamındaki enerji sektörü projelerinde de realist paradigmaya uyumlu hareket etmektedir. Küresel enerji rekabet ortamında, kimi devletler daha uzun vadede kar edilebilmekte, daha yüksek fiyatlarda enerji satmak istemektedir; kimi devletler ise güvenilir, sürekli ve makul fiyatlarda enerji arzını gerçekleştirmek istemektedir ve hegemon güç ABD de tüm bunlar sağlanırken küresel enerji ticaretini ve akışının kendi kontrolünde olmasını arzulamaktadır. İşte tüm bu oyunun adına küresel enerji güvenliği de denilebilir. Fransız devlet adamı ve gazeteci Georges Clemenceau'nun meşhur sözü "bir damla benzin... bizim askerlerimizin bir damla kanına değerdir" (NYTimes Archive, 1964) sözü, enerjiye ulaşmanın çok da masum bir ticari ilişki olmadığını tek başına gösteren en büyük örnektir. Realist Morgenthau da benzer şekilde bir devletin üretim ve savaş yapabilme kapasitesinde petrolün önemi belirtmiş ve bu bağlamda enerjiye ulaşmanın realist bir perspektifle bir savaş nedeni olduğunun altını çizmiştir (Morgenthau, 1985: 133). Liberaller ise, ticarete olduğu gibi enerjide de rekabetin olması gerektiğini ve bunun doğal olduğunu söylerler ancak bunun bir çatışma aracına dönüşebileceğini pek dile getirmezler. Çin'in dünyaya açılma politikasıyla birlikte küresel ticarete ciddi bir hâkimiyet sağlaması zaman içinde tekelleşmesine neden olmaktadır. ABD'nin bunun önüne geçebilmek ve kendi müttefiklerinin de ekonomik ve siyasi açıdan Çin'e bağımlı kalmaması için ciddi bir ticaret savaşına girdiği görülmektedir. Bu bakımdan ABD, Çin'in küresel enerjide hâkim bir oyuncu olmasını istememekte ve bu yüzden en azından enerji yollarındaki hâkim rolünü askeri güç kapasitesini kullanarak şimdilik devam ettirmektedir. Devletlerin enerji kaynaklarına ulaşabilme rekabetinin gelecekte daha da şiddetlenmesi beklenmekte ve sonuç olarak bu rekabet, enerji kaynakları yönetiminin

askerileştirilmesine yol açacaktır (Klare, 2008: 43). Çin'in Avrasya üzerinden yeni alternatif girişimlere girişmesi bu sefer de “yeni büyük oyun” adı altında üçlü Sino-Rus-ABD rekabetine yol açmaktadır. 19. Yy.'da Britanya ile Çarlık Rusya arasındaki mücadeleye “Büyük Oyun” denmesinin nedeni de yine yeni keşfedilen petrolü kontrol etme mücadelesiydi. Oyuncular ya da coğrafi bölgeler değişse de enerji üzerindeki hâkimiyet mücadelesi ve rekabeti değişmemektedir. Şu da bir gerçek ki, KvY projesinin Avrasya'daki enerji ayağının Rusya'nın desteği olmadan başarılı olabilmesi pek mümkün değildir (Lu, Guo, Degterev ve Jieli, 2019: 84). İki devlet arasında rekabet artsa da Rusya bölgedeki siyasi etkinliğinden vazgeçmeden ancak ekonomik alanda Çin'e yer açarak Çin'in yatırımlarından daha fazla faydalanmayı hedeflemektedir. Çin'e bir şey sunmadan Rusya'nın bölgedeki kazanımlarını artırması da mümkün değildir. Bölgesel açıdan ülkelerin hem ekonomik hem de siyasi açıdan kırılgan olduğu bir dönemde, Rusya ve Çin terörizm ve ayrılıkçılı hareketler gibi dinamik tehditlerle başa çıkamayacaklarının farkındadır. Bundan dolayı son yıllarda her iki devlet, sadece ekonomi değil, siyasi ve güvenlik alanlarında da işbirliklerini artırmaktadır. Kısaca ekonomi profesörü Kozłowski'nin (2016: 107) belirttiği üzere, KvY kapsamında Çin'in artan ticareti ve ekonomik ilişkileri diğer büyük oyuncuların dikkatini çekmektedir ve bu da daha güçlü bir rekabeti beraberinde getirecektir.

4.2.1.1. Kuşak ve Yol İnisyatifi Bağlamında Çin'e karşı Avrasya'da artan Şüpheli Yaklaşımlar

KvY İnisyatifi, Çin'in ekonomik alanında küresel etki gücünü artırması için beş önemli ana kriteri yerine getirme sorumluluğuna sahiptir: altyapı yatırımı, sürekli ticari bağlar, finansal entegrasyon, siyasi işbirliğini güçlendirmek ve toplumlar arası değişimi ve etkileşimi hızlandırmak (Noor, 2018: 5). KvY kapsamında kültürel araçların olmasının sebebi ise, Çin'e karşı küresel ön yargıların önüne geçilmesi ve KvY projesi bağlamında Çin'e yönelik artan şüphelerin giderilmesine yöneliktir. KvY projeleri özellikle bölge ülkeleri için ciddi yatırımlar getirirse de hem bu yatırımlarda kullanılan malzemenin hem de iş gücünün çoğunlukla Çin'den karşılanıyor olması, zaman içerisinde KvY İnisyatifinin halklar tarafından sorgulanmasına neden oldu. Her ne kadar Çinli yetkililer, yetişmiş teknik elamanın zaman alacağı şeklinde açıklamalar getirirse de toplumlar ülkeye gelen yatırımlardan haklı olarak sahada pay almak ya da buralarda işçi olarak çalışmak istemektedirler. Ülkelerin giderek Çin'e borçlanması, vatandaşların da borçlanması anlamına gelmekte ancak karşılığında yeni işler yeterince yaratılamamaktadır. Ayrıca tarihsel olarak da SB içinde yer alan Orta Asyalı halkların neredeyse Çin'i bir düşman olarak algılaması da Çin'in bölge ülkeleri üzerindeki

yatırımlarını gerçekleştirmesi aşamasında aşması gereken temel problemlerden birisidir. Çin'e yönelik artan Sinophobia⁹, Çin'in oldukça hassas olduğu Doğu Türkistan sorununu da etkileyebilir ve bölgedeki Türk halkları, Çin'e karşı bu konuda bir blok halinde algı operasyonları yönetebilirler.

Çin, her ne kadar bölgede ekonomik açıdan etkin olsa da dil ve kültür farklılığından dolayı bölge ülkeleriyle olan ilişkilerinde Rusya'ya karşı dezavantajlıdır ve bölgedeki faaliyetlerini artırması, Çin'in bölgedeki genişleme politikası şeklinde bir algıya dönüşmeye başlamıştır (Kasım, 2018: 59). Ayrıca Batı merkezli geliştirilen Çin tehdidi teorisi (*China threat theory*) ve ABD'nin Çin'i çevreleme politikası, Orta Asya ülkeleri üzerinde ciddi bir etkiye sahip olduğundan bu da ister istemez bölge halklarının az ya da çok anti-Çin ideolojisini benimsemelerine neden olmaktadır (Lu, Guo, Degtrev ve Jieli, 2019: 84). KvY, eşitlik, birlikte kazanma gibi neoliberal hedefler koymasına rağmen Çin'in diğer ülkelerden çok daha fazla kazanmaya başlaması, bölge halklarının yeni bir emperyalizmle karşı karşıya kalma risklerini de beraberinde getirmektedir. Çin'in bu yeni sömürgecilik algısını yıkması da komşu ülkelerde yaratılan yeni iş imkânları ve milli gelirlerinin artmasıyla biraz mümkün olabilir. Ancak özellikle Çinli işçilerin çalıştığı Kırgızistan'da işçi ücretlerinin hem Çin'e göre yüksek olması hem de daha az disiplinli olmaları, Kırgızistan'ı bu bakımdan zorlamaktadır ve gelen Çin yatırımlarından yeterince iş gücü yaratamamaktadır (Lain, 2018: 8). Çünkü Çinli firmalar, stratejik bölümlerdeki kalıcı namde Çinlilerin çalıştırılmasını tercih etmektedir.

Özellikle zengin yer altı kaynaklarından elde edilen gelirden yeterince faydalanamayan bölge halkları, ilk başta KvY İnisiyatifine yeni iş fırsatları yaratacağından oldukça olumlu bakıyordu. Ancak zamanla beklenenin olmaması büyük hayal kırıklıklarına neden oldu ve Çinli firmalara ve yatırımlara yönelik giderek artan önyargılar oluşmaya başladı. Özellikle Çin'in belirli yetenek gerektiren işlerde çalışmak üzere projelerde çalışması için gönderdiği işçiler, daha sonra bu ülkelerde aranan işçilere dönüşmektedirler. Örneğin Kara-Balta ve Tokmak petrol çıkarma yatırımları sayesinde Kırgızların iç üretimde Rusların tekeli yaklaşımını kırabileceği ve toplamda 2000'den fazla Kırgızlının da iş bulacağını belirtilmiştir (Rickleton, 2013). Ancak Çin'in 2014'te Kırgızistan'da yapımına başladığı Kara-Balta petrol tesislerinde, daha

⁹ Sinophobia, Latince Sino "Çin" ve phobia "koru" kelimelerinden türetilen bu kavramdır ve Çin'e yönelik çok yönlü karşıtlığı ifade etmek için kullanılmaktadır. Özellikle Afyon Savaşları sırasında limanlarını Britanya'ya açmak istemesi üzerine Batılı güçler tarafından Çinlilerin bir tehdit olarak gösterilmiştir. Günümüzde de Çin ekonomisinin hızlı şekilde büyümesini siyasi, askeri, siyasi ya da kültürel bir tehdit olarak kabul eden kişiler tarafından da kullanılmaktadır.

önce yerel halktan 2000 işçiyi çalıştıracığına dair söz verse de 450 yerel ve 550 Çinli işçiyi bölgede çalıştırmaya başlaması, büyük protestoları da beraberinde getirdi (Garibov, 2018: 150). Aşağıdaki tabloda da görüldüğü üzere, Çin'in bölgedeki projelerdeki finans desteğiyle birlikte kontratlı Çinli işçi çalıştırma sayısında artan bir paralelliğin olduğu görülmektedir.

Tablo 4.3: Çin'in Projeleri ve Orta Asya'daki İşgücü Sayısı

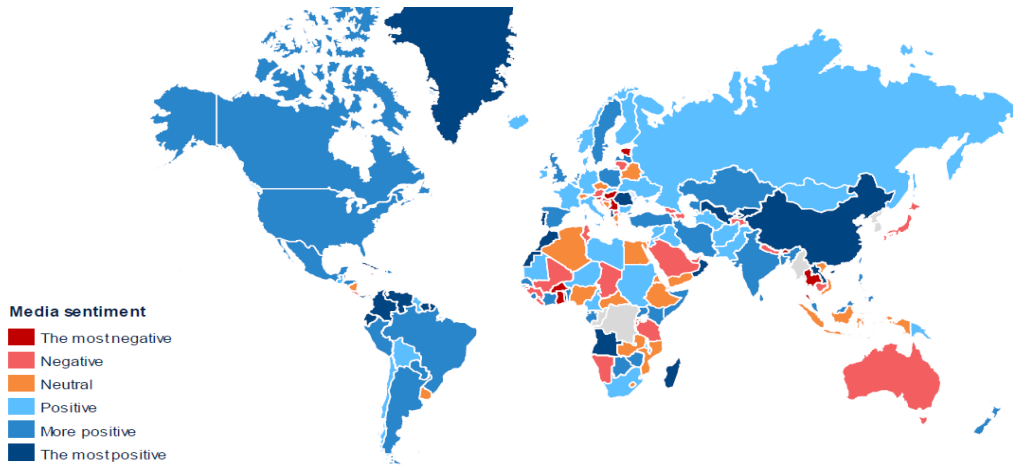
Value of Turnover Fulfilled of Contracted Projects (US\$, million)					
	2011	2012	2013	2014	2015
Kazakhstan	1,242	1,568	2,917	2,358	2,347
Kyrgyzstan	209	351	712	587	549
Tajikistan	228	252	445	409	644
Uzbekistan	228	252	445	409	644
Central Asia, total	1,907	2,423	4,518	3,764	4,183
Number of Dispatched Labor of Contracted Projects (number of workers)					
Kazakhstan	3,455	3,394	7,109	9,720	13,588
Kyrgyzstan	1,575	3,049	3,258	2,153	1,947
Tajikistan	1,060	1,199	2,032	2,033	1,670
Uzbekistan	763	943	2,505	1,970	1,352

Kaynak: Laruelle, Marlene (2018). China's Belt and Road Initiative. Quo Vadis?, Washington, D.C.: The George Washington University, iX.

2018'de yayınlan Çin Uluslararası Göçmen Yıllık Raporunda, 244 milyon Çinli göçmenin 207 milyonunun çalışma yaşında olduğu belirtilmektedir (CCC, 2018). SB dağıldıktan sonra, Çin'in özellikle Orta Asya'da Kazakistan ve Kırgızistan ile ticaret ilişkilerini artırmasıyla, bu iki ülkede toptan ve perakende sektörlerinde çalışan Uygurlu ve Dunganlı tüccarların sayısı hızla artmaya başladı (Garibov, 2018: 144). Ancak KvY projeleriyle, bölgeye gönderilen işçiler Çinli şirketlerce sağlandığı için, Hanlı işçiler de artık bölgede görünmeye başladı. Aslında Çinli işçilere yönelik tepkilerin artmasında iki neden öne çıkmaktadır: ilk olarak bölge ülkeleriyle kıyaslanamayacak bir nüfusa sahip olan Çin'in yayılmacı bir yaklaşımla bölgedeki demografik yapıyı bozabileceği korkusu; ikinci olarak da zaten sınırlı olan iş imkânlarının da Çinliler tarafından ele geçirilmesidir (Garibov, 2018: 146). Benzer korkuları Rusya da yaşamaktadır. 1988'de Rus-Çin sınırı açıldıktan sonra, Sibiryaya ve Rusya Uzak Doğu Bölgesinin yöneticileri, bölgenin "Çinlileştirilmesine" karşı Rusya yönetiminin Çinli göçmenlere yönelik önlem almasını ve iskân izni vermemesi hususunda uyarılmaktadırlar (Alexeev ve Hofstetter, 2006: 1). Bu topraklarda yaşayan fazla halkının olmaması, Rusya'nın bölgedeki hayatı ikame ettirmesi hususunda kendisini büyük bir ikilemde bırakmaktadır. Uzak Doğulu göçmenlere verilen "sarı tehlike" (*Yellow Peril*) ismi, bugün başta Rusya olmak üzere bölgede bir korku kavramına dönmüş durumdadır. Yine de daha fazla Çinlinin Rusya'ya gitmesinin önünde önemli engeller vardır: 1) Sürekli değişen Rus mevzuatı ve

sınırlayıcı bürokratik engeller; 2) özellikle eski SB bloğundaki Slavların ya da ülke vatandaşlarının alternatif işçi olarak gelmesi; 3) Rusya'nın Uzak Doğu'daki ekonomik kalkınmayı bilerek geciktirmesi ve 4) iki ülke arasındaki Kuzeydoğu Asya sınır bölgelerindeki ticaretin zayıf olmasıdır (Balzer ve Repnikova, 2010: 13). Böylece Rusya, olabildiğince kendisini Çinli işçi göçünden korumaya çalışmaktadır.

Sinophobia, Çin'in bölgedeki yatırımlarının önündeki en büyük kültürel engeldir ve bunun da farkında olan yetkililer, bu gerçekliğin Çin'in yardım ve yatırım politikasını engellememesi için mevcut protestoların sosyal medyada ya da basında yer almaması için ciddi uğraş vermektedirler (Tian, 2018: 29). Rusya'nın da özellikle Kazakistan'daki siyasi ve sosyal etkisi dikkate alındığında, protestoların Çinli firmaların bölgeye daha fazla yerleşmemesi için Rusya tarafından da karşı bir lobi olarak kullanılabilir. Ama işin özünde halkın ülkedeki elitler gibi kalkınmadan doğrudan pay almaması, protestolardaki en büyük nedendir. Örneğin Kazakistan'daki devlet merkezli gazeteler, Çin ile yapılan ticari anlaşmaları ve yardım politikalarını överken, özel Kazak ya da Rus gazetelerinin ve yayınlarının Çin'in yatırımlarına şüpheyle baktıkları, eleştirdikleri ve basmakalıp düşüncelerin altını oydukları görülmektedir (Tian, 2018: 31). Kırgızistan'da ilk muhalif yazı, ekonomi ve yatırımdan sorumlu eski Başbakan Yardımcısı Valerii Dii'nin görevden ayrılması ile ancak Akipress yayınında yer alabildi (Wolters, 2018: 48). Valerii Dii, "kamulaştırmanın bir ülkenin pazar ekonomisini geliştirdiğine dair açıklamanın kelime hazinesinden kaldırılması gerektiğini"... söyleyerek, ülkesinin yatırımlar yoluyla ekonomik açıdan yeterince gelişmediğini açıkça itiraf etmiştir (Gullette ve Kalybekova, 2014: 13). Medya, her zaman halkın gerçek düşüncelerini yansıtmayabilir. Demokratik olmayan ülkelerde, gücü elinde tutanlar basını kendi görüşleri doğrultusunda yayın politikası yapmaya zorlarlar. Bu bağlamda aşağıdaki şekle bakıldığında, medyadaki haberler doğrultusunda Avrasya ülkelerindeki halkların genel olarak KvY projelerinden oldukça memnun oldukları görülmektedir.

Kaynak: Huang, Betty ve Xia, Xia (2018) China | ODI from the Middle Kingdom: What's next after the big turnaround? China Economic Watch, BBWA Research Report, 8.

Şekil 4.6: 2015-2017 Arasındaki Çinli Yatırımlar Hakkındaki Medya Duyarlılığı

Diğer taraftan Orta asya'yı yöneten elit kesim, uzun yıllardır devlet kaynaklarının çoğunu halkın yerine daha çok kendi zenginliklerini artırmak için kullandıklarından, KvY aracılığıyla gelen yatırımlardan halkın pek fazla pay alamadığını belirtmek doğru olacaktır (Toktomushev, 2016: 77). Örneğin Mart 2016'da, yabancı işletmelerin Kazak topraklarını işletme ve satma hakkını 10 yıldan 25 yıla çıkarma kanununun (Land Code) çıkarılması sonrasında başlayan gösteriler, hedefine ilk olarak ülkeye ciddi dış yatırımlar yapan Çin'i yerleştirdi ve Çin'e yönelik artan sinopohobianın azalması için Nazarbayev, ekonomi ve tarım bakanlarını görevden almak zorunda kaldı (Toktomushev, 2016: 78). Tüm bu protestoların ve artan halk tepkilerinin farkında olan Çin ve Orta Asya'daki liderler, şimdilik medya gücüyle bölgedeki gelişmelerin olumlu olduğunu ve KvY İnisiyatifinin bölgesel kalkınma için gerekli olduğu mesajını vermektedir.

Çin'in medya araçları haricinde kendisine yönelik artan kaygıları gidermek için izlediği diğer bir çözüm arayışı ise, daha önceki Çin dış politikasında ayrıntılı olarak bahsedilen kamu diplomasisi araçlarının bölgede etkin şekilde kullanılması üzerinedir. SB sonrasında kurulan Orta Asya'daki bağımsız devletler üzerinde, Çin, yıllardır yatırımlar yapmakta ve KvY kapsamında da yatırımlarını artırmaktadır. Ancak bölgenin tarihsel olarak Çin'e mesafeli olması ve bölgenin olası devrimlere açık olması, Çin'in enerji, altyapı ve ulaşım gibi uzun dönemli stratejik projelerini riske atmaktadır (Wang ve Miao, 2016: 183). Bu amaçla Çin, bölgedeki ülkelerle ekonomi ve güvenlik alanlarına ek olarak siyasi ve kültürel ilişkilerini de geliştirmenin yollarını aramaktadır. Karaca'ya göre (2019: 7), Çin'in KvY İnisiyatifiyle gerçekleştirmek istediği amaçlardan bir tanesi de projenin geçtiği ülkelerdeki yumuşak güç unsurlarından birisi olan kültürel

etkisini artıracak unsurları da güçlendirmektir ve bu bağlamda Çin, dünya çapında açtığı 438 Konfüçyüs Enstitüsünden 249'unu KvY kapsamındaki ülkelerde açmıştır. Bu bağlamda, karşılıklı eğitim anlaşmaları, öğrenci değişim olanakları, turistik seyahatlerin artarak halklar arası diyalogun ve güvenliğin artırılması önemli amaçlardır. Örneğin Çin, 2014-2015 Eğitim döneminde, 120 Özbek öğrenci ve stajyere burs sağladı ve 50 Özbek öğrencinin de Lanzhou Üniversitesinde eğitim almasını sağladı (Vakulchuk ve Indra, 2019: 126).

Tablo 4.4: Çin'in Avrasya'daki Konfüçyüs Enstitüleri Sayısı

Ülke	Enstitü Sayısı
Rusya	17
Kazakistan	4
Kırgızistan	3
Tacikistan	2
Özbekistan	2
Türkmenistan	0
Toplam	28

Kaynak: Confucius Institutes Around the World (2020), <https://www.digmandarin.com/>

Buna ek olarak Çin, think-tank, araştırma merkezleri ve enstitüler kurarak KvY kapsamında Çin ile Avrasya arasında artan ticaretin ortak kalkınma ve refaha pozitif yansıdığına ve yeni imkânlar yarattığına dair birçok rapor ve yazı hazırlanmaktadır (Mayer, 2018: 3). Tarihsel olarak adını “ipek” ticaretinden alan bu yolun, sadece malların değil aynı zamanda fikirlerin ve de farklı kültürlerin taşınmasına da neden olduğu ve iki farklı dünyanın birbirini daha yakından tanınmasına vesile olduğu mesajı sürekli verilmeye çalışılmaktadır (Karagöl, 2017: 1).

4.3. Kuşak ve Yol İnisiyatifi Kurumsallaşma Süreci

KvY projesi, sadece bölgesel değil aynı zamanda da küresel amaçları ve yatırım ağına sahip olan bir inisiyatif olduğu için, trilyon dolarları tutan bu yatırımların sistematik ve belirli bir planlama içerisinde yapılması zorunludur. Hem milli şirket bütçelerinin artması hem de özel teşebbüslerin sayısında ve yatırım oranlarındaki artış, Çin'in tüm bu akışı belirli bir şekilde kontrol etme yönetebilme kabiliyetini artırmasını zorunlu kılmaktadır. İşte bu gereksinim, KvY inisiyatifiyle birlikte finansal devletçilik araçlarının daha bir kurumsallaşmış çerçevede yapılmasını zorunlu kılmıştır. Özellikle Çin'in Avrasya bölgesindeki enerji yatırımlarında sıkça kullandığı finansal devletçilik araçların merkezi Çin yönetimi tarafından nasıl koordine ettiği, tezin ilk bölümünde detaylı olarak ele alınmıştır. Bu kısımda ise, Çin'in yatırımlarında kurumsallaşmanın nasıl gerçekleştiği, yapısı ve bütçesi ele alınacaktır.

4.3.1. Deniz Aşırı Yatırımların Desteklenmesinde Finansal Devletçilik Yatırımları

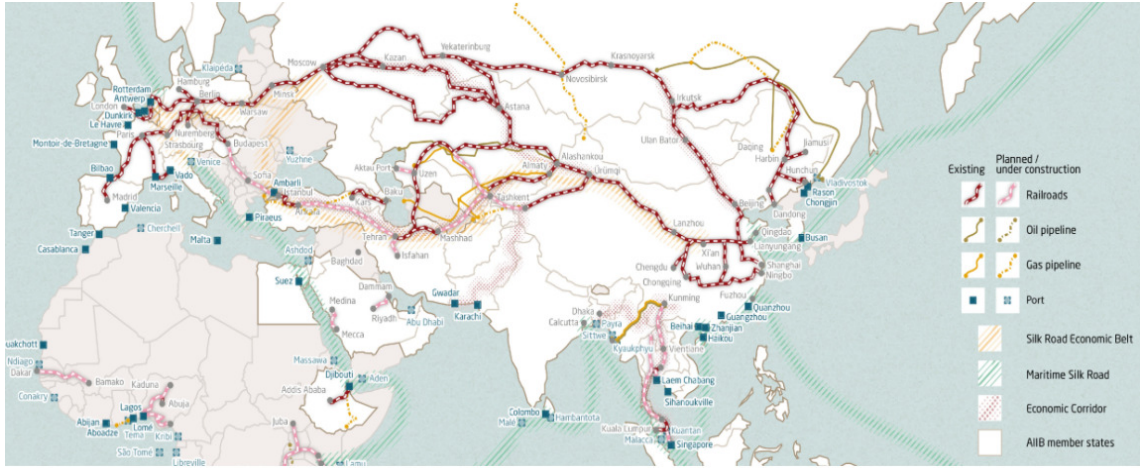
Çin ekonomisinin liberalleşmesi 1978’de başladı ve iki yıl sonra Shenzhen, Shantou, Zhuhai ve Fujian’da 4 özel ekonomik bölge kurulduktan sonra Çin’e yönelik dış yatırımlar ciddi oranda artmaya başladı (Li ve Cheong, 2019: 152). Ancak KvY projelerinin tek tek uygulamaya geçilmesiyle birlikte 2016’da Çin’in gerçekleştirdiği dış yatırımlar ilk defa ülkeye giren yatırım oranını geçince, artık Çin için bu yatırımları ulusal çıkarlara uygun şekilde daha sistematik bir şekilde kontrol etme gereği duyulmuştur.

Tablo 4.5: Çin: İçeriye Dönük Yatırımlar ve Doğrudan Dış Yatırımlar (1990–2016)

<i>Year</i>	<i>Inward FDI</i>		<i>Outward FDI</i>	
	<i>Flow (\$b)</i>	<i>Stock (\$b)</i>	<i>Flow (\$b)</i>	<i>Stock (\$b)</i>
1990	3.5	20.7	0.8	4.4
1992	11.0	36.1	4.0	9.4
1994	33.8	74.2	2.0	15.8
1996	41.7	128.1	2.1	19.9
1998	45.5	175.2	2.6	25.1
2000	40.7	193.3	0.9	27.8
2002	52.7	216.5	2.5	37.2
2004	60.6	245.5	5.5	44.8
2006	72.7	292.6	17.6	75.0
2008	108.3	378.1	55.9	184.0
2010	114.7	587.8	68.8	317.2
2012	121.1	832.9	87.8	531.9
2014	128.5	1085.3	123.1	882.6
2015	135.6	1220.9	127.6	1097.9
2016	133.7	1354.4	183.1	1281.0

Kaynak: Li, Ran ve Cheong, Kee Cheong (2019) “Going out”, Going Global and the Belt and Road, China’s State Enterprises, 152.

Bu bağlamda KvY, Çin’in devlet merkezli ya da özel teşebbüsler yoluyla yapılan dış yatırımları daha sistematik hale getirme projesidir. Asya, Avrupa ve Afrika gibi çok farklı kıtalarda yapılan birbirinden bağımsız yatırımlarının aslında Çin’in Doğu’dan Batıya yönelik daha sistemli bir yatırım politikası izlediğini göstermektedir. Aşağıdaki şekilde görüldüğü üzere Çin, KvY kapsamında çok farklı sektörlerde ciddi yatırımlar yapmaktadır. Dünyayı bir örümcek ağı gibi saran bu projeler, Çin’in bu ülkelerdeki etkinliğini ve saygınlığını daha da artırmaktadır.

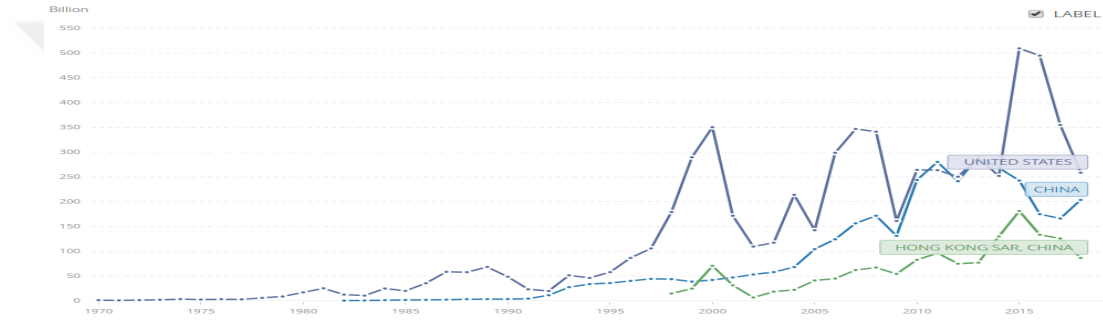
Kaynak: Merics (2018) Mapping the Belt and Road initiative: this is where we stand, <https://www.merics.org/en/bri-tracker/mapping-the-belt-and-road-initiative>

Şekil 4.7: Kuşak ve Yol İnisiyatifinin Küresel Yatırım Ağı

Diğer taraftan bu yatırımların küresel ölçekte Çin'in ulusal çıkarlarını maksimize etmesi için hem ciddi bir ekonomik kurumsallaşmaya ihtiyaç vardı hem de Çin'in enerji güvenliği ya da ihracatını artıracak koşulların belirli bir planlama dâhilinde yapılmasını zorunlu kılıyordu. Çin, son 40 yılda kendi altyapı yatırımlarına 20 trilyon dolar harcadığı için, artık altyapı yatırımlarında dünyada tecrübeli bir ülkedir ve bu bağlamda KvY gibi kapsamlı projelere girebilmesinin önündeki en büyük avantajlardan birisi olmuştur (Jochec ve Kyzy, 2016: 70). Ayrıca günümüz dünyasında yüksek teknolojiye dayalı gerçekleştirilen ihracat, daha fazla sermaye birikimi sağladığından bu da Çin'in dışa açılım politikasında küresel yatırımlarında rekabeti artıracığı anlamına gelmektedir (Huang ve Xia, 2019: 2). Buna ek olarak dış yatırımlar sayesinde devletler ya da şirketler, sadece yatırım yapılan ülkede yeni iş imkânları yaratmıyor aynı zamanda teknolojik yenilikleri ve ekonomik kalkınmayı da göreceli olarak artırıyor (Aibai, Huang, Luo and Peng, 2019: 3),

Günümüzde Çin dış politikasında hala belirleyici olan Çin'in yardım politikası, 1964'de yürürlüğe giren “Diğer Ükelere Ekonomik Yardım ve Teknik İşbirliğinin Sekiz İlkesi” (*Eight Principles for Economic Aid and Technical*) temelinden geliştirilen “eşitlik, ortak çıkarlar, birlikte kalkınma”... “en iyisini çabalarken gerçekçi kalabilmek”.... “Barışçıl Kalkınmanın Beş İlkesi kapsamında yardımda bulunurken herhangi bir siyasi amacı empoze etmemek”.... “yardımda bulunan ülkelerin kendi kendine yetebilen kabiliyetlerine yardımcı olmak”... doğrultusunda uygulanmaktadır (China Government, 2011). Yine de Çin'in yardım politikalarını doğrudan Batı dünyasının neoliberal perspektifinden bakmak çok da akıllıca olmayacaktır. Çünkü Çin, OECD üyesi olmadığı için yardım politikalarını belirleyen DAC mevzuatına da bağlı değildir ve bu yüzden yardım politikalarını kendi çıkarları doğrultusunda istediği

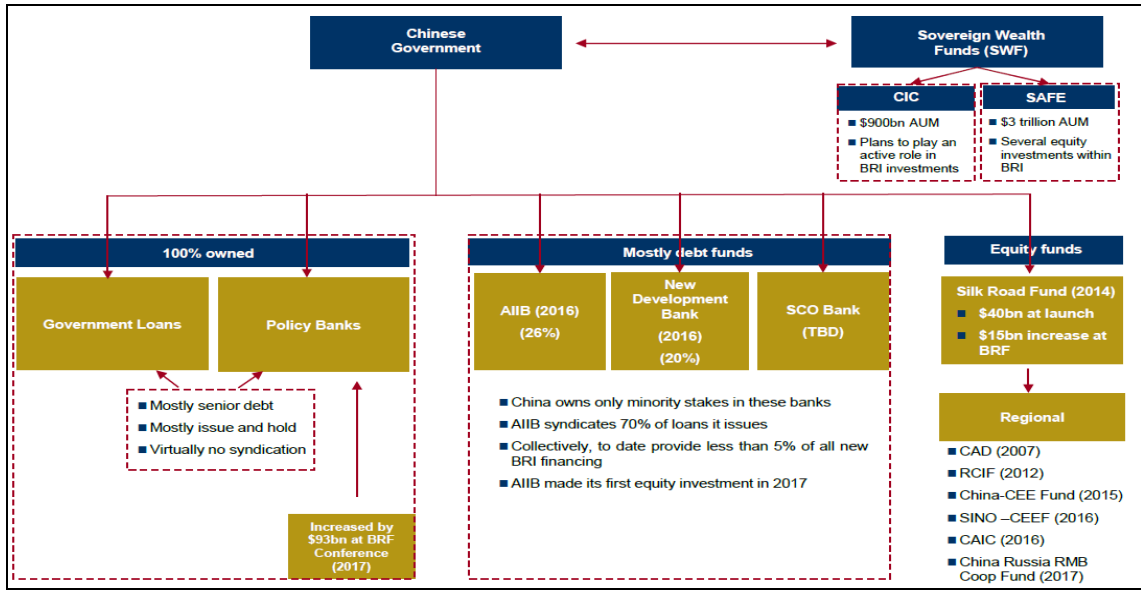
şekilde yönlendirebilme imkânına sahiptir (Tian, 208: 22). 2018’de dünyada 1.205 trilyon dolar doğrudan yatırım yapıldı ve bunun Hong Kong dâhil Çin 290 milyar dolarını, ABD ise 258 milyar dolarını tek başına karşılamıştır. Diğer bir ifadeyle 2018’de, iki devletin gerçekleştirdiği toplam 548 milyar dolar dış yatırım, küresel dış yatırımların neredeyse yarısıdır. Çin’in dış yatırımları da küresel dış yatırım oranının %24’üne tekabül etmektedir. Ayrıca aşağıdaki şekilde, ABD’nin özelleştirme dâhil olmak üzere neoliberal politikalar doğrultusunda dış yatırımlara 80’lerin başında, Çin’in ise 1990’ların başında başladığı görülmektedir. Çin, gelişen ekonomisi doğrultusunda hızla yatırımlara ağırlık vermiş ve özellikle KvY başlangıcıyla birlikte ABD’yi geçmeyi başarmıştır.

Kaynak: Dünya Bankası, https://data.worldbank.org/indicator/BX.KLT.DINV.CD.WD?name_desc=false

Şekil 4.8: 1970-2018 Arasında ABD-Çin Doğrudan Yatırımları (Milyar Dolar)

Çin, KvY kapsamında ya da daha önce gerçekleştirdiği yatırımlarda finansal devletçilik kaynaklarını etkin şekilde kullanmaktadır. Böylece Çin, diğer ülkelerdeki yatırımların finansörü, ortağı ya da doğrudan sahibi olabilmektedir. Başta enerji ve ulaşım gibi son derece stratejik yatırımların Çinli milli şirketler ya da banka ve kurumlar vasıtasıyla gerçekleşmesi, dış yatırımların Çin devlet merkezli geliştiğini göstermektedir. Aşağıda şekil, KvY İnişiyatifinin finansman yönetimi tablosunu göstermektedir. Yönetim tablosu incelendiğinde, doğrudan karar alma merciinde merkeze bağlı özel bir devlet fonu oluşturulduğu (*Sovereign Wealth Fund*) görülmektedir. Ayrıca kredi, hibe gibi farklı ödeme metotlarıyla diğer devletlere yapılan yatırımlarda devlet banka ve kurumlarının da etkin şekilde kullanıldığı göze çarpmaktadır. Bu kurumların yapısı, bütçeleri ve işleyiş şekilleri bu bölümde ayrıntılı olarak açıklanacaktır. Özellikle Çin’in Avrasya gibi enerji yatırımlarındaki projelerinin ulusal çıkarları doğrultusunda şekillenmesi için bu projeler için tahsis ettiği kredileri devlet merkezli kurum ve kuruluşlarla gerçekleştirmesi rasyoneldir. Çinli milli petrol şirketlerinin de devasa yatırımlarda söz sahibi olabilmesi de Çin yönetimin sağladığı fonlarla mümkün olabilmektedir.

Kaynak: SIIS (2018). BRI- economic Corridors and Key Operational Investments. Shanghai Institute for International Studies, China Investment Research, 37.

Şekil 4.9: Kuşak ve Yol İnisiyatifinin Finansman Yönetimi Tablosu

Aşağıdaki tabloya bakıldığında ise, Çin'in yaptığı dış yatırımların halen büyük çoğunluğu devlet destekli kurumlar ve firmalarca sağlandığı görülmektedir. Her ne kadar KvY ile özel teşebbüslerin oranında ciddi bir artış yaşansa da devlet merkezli yatırım politikasının halen devam ettiği görülmektedir. Bunda özellikle dış yatırımların 1/3'ünden fazlasının enerji sektörü olması ve bu sektördeki çoğu yatırımın milli firmalarca karşılanıyor olması göz ardı edilemez. Ancak yine de KvY projesiyle, Çin'in özel şirketleri sermaye açısından zenginleştirmeyi ve teşvik etmeyi de başardığı bir gerçektir. Özellikle kamu borcunun giderek arttığı Çin'de, özel kuruluşların da devlete bu konuda destek olması, Çin'in elini güçlendirmekte ve rekabet edebilme koşullarını güçlendirmektedir.

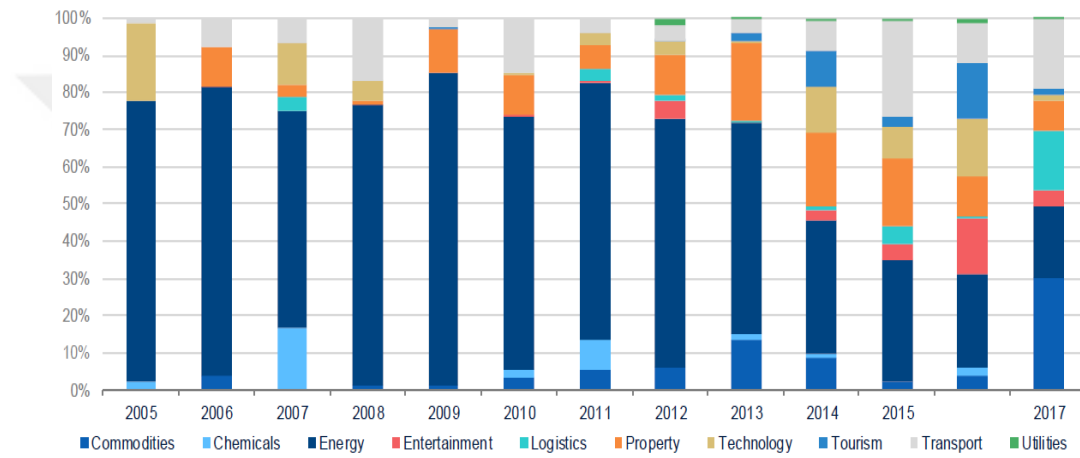
Tablo 4.6: 2010'dan itibaren Çinli Özel Sektörün Doğrudan Yatırımlardaki Payı

Yıl	Oran
2010	9.5
2011	11.6
2012	12.8
2013	26.6
2014	27.9
2015	32.9
2016	47.4
2017	31.5
2018	44.3

Kaynak: Scissors, Derek (2019). Chinese Investments: State-Owned Enterprises Stop Globalizing, for the Moment. American Enterprise Institute, 8.

4.3.1.1. Çin'in Küresel Enerji Yatırımları

2000'lerde enerji alanında dışa bağımlılığın ciddi boyutlara ulaşması, dış yatırımlarda kendisini hemen göstermiştir. Aşağıdaki şekil incelendiğinde, özellikle 2005-2014 yılları arasındaki enerji yatırımlarının toplam yatırımların yarısından fazlası olduğu görülmektedir. Zaman içerisinde hem çevresinde hem okyanus ötesi yatırımlarında enerjide belirli bir seviyeye ulaşılmışından dolayı, enerjinin yıllık toplam dış yatırımlardaki oranı giderek azalmış ancak yine de yatırımlar arasındaki en büyük dilimlerden birisine sahip olduğu da görülmektedir.

Kaynak: Huang, Betty ve Xia, Xia (2018) China | ODI from the Middle Kingdom: What's next after the big turnaround? China Economic Watch, BBWA Research Report, 6.

Şekil 4.10: Çin'in Dış Yardımları Alanları

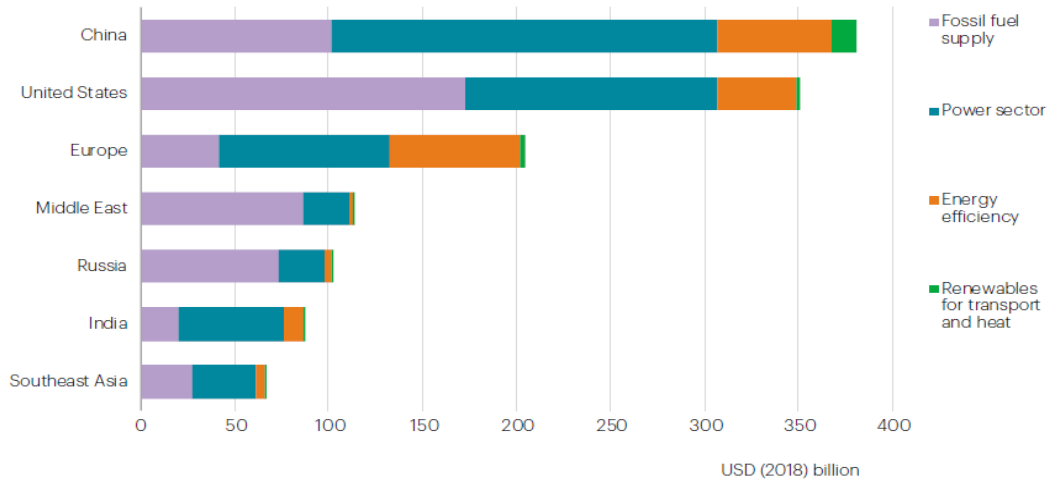
Daha önce bahsedildiği üzere, dışa açılım politikasıyla birlikte Çinli kurum ve şirketlerin serbest piyasa düzenine girmesi teşvik edilmiştir. Bu politikanın da amaca ulaşabilmesi için Çin, yatırımlarda öncelik etti ve özellikle enerji sektöründeki milli şirketler vasıtasıyla devasa yatırımlara imza attı (Gonzalez-Vincente, 2011: 406). Aşağıdaki tablo incelendiğinde Çin'in en büyük 12 şirketinden 8'inin devlet merkezli diğer 4'ünün de özel teşebbüsler olduğu görülmektedir. Ayrıca bu 8 devlet merkezli şirketlerden 4'ü enerji şirketleri ve 2'si de kredi sağlayan banka kurumlarıdır. Bu da Çin'in dış yatırımlarında neorealist bir perspektifin takip edildiğini ve yatırım alanlarında da enerjiye özel bir önem verildiği anlaşılmaktadır.

Tablo 4.7: Çin'in En Büyük On İki Küresel Şirketi

Sıra	Şirket İsmi	Şirket Türü	Faaliyet Alanı
1	Sinopec	SOE	Doğal gaz ve petrol keşfi ve çıkarma
2	Lenegnd Holding, Ltd.	Özel	Mali ve mülk yatırımı (Lenova gibi)
3	Industrial adn Commercial Bank of China	SOE	Ticari, yatırım ve kişisel bankacılık
4	Sinochem Group	SOE	Petrol kimyasallarının dağıtımı ve üretimi
5	Huawei Techomologies	Özel	Cep telefonu ve elektronik iletişim
6	China Minmetals	SOE	Madencilik, üretim ve mineraller vr metallerin pazarlanması
7	Bank of China	SOE	Ticari, yatırım ve kişisel bankacılık
8	Chian Ocean Shipping Group Company	SOE	Kargo taşımacılığı ve lojistik hizmet sağlayıcılığı
9	CNOOC	SOE	Offshore petrol ve doğal gaz keşfi ve çıkarma
10	Geely Holding Group	Özel	Yolcu arabaları ve motosiklet üretimi
11	ZTECorporation	Özel	İletişim araçları ve sistemlerinin tasarım ve üretimi
12	China National Petroleum Corporation	SOE	Doğal gaz ve petrolün keşfi, çıkarılması ve rafine edilmesi

Kaynak: Wang, Huiyao ve Miao, Lu (2016). China Goes Global: How China's Overseas Investment is Transforming its Business Enterprises. London: Palgrave Macmillan, 86.

2008'de dünyada gerçekleşen enerji yatırımları toplam 1.8 trilyon dolardır. Yenilenebilir enerji, enerji depolama ile petrol ve doğal gaz arama ve çıkarma yatırımlarının toplam enerji yatırımları içinde hala en büyük kısmı oluşturduğu görülmektedir. Dünyanın en büyük FDI yatırımcılarından ve de enerji bağımlısı olan Çin'in de bu rakamların şekillenmesindeki payı göz ardı edilemez. Çin, Jeopolitik yaklaşımlarla uyumlu olarak KvY kapsamında enerji güvenliğini gidermek için ciddi şekilde enerji sektörüne yatırım yapmaktadır (Weifeng ve Mario, 2018: 492).

Kaynak: IEA (2019). World Energy Investment 2019. International Energy Agency, 19.

Şekil 4.11: 2018'deki Enerji Alanında Gerçekleşen Yatırımlar

Çin'in özellikle ticaret savaşları dolayısıyla enerji yatırımlarında son yıllarda kısmen bir düşüş yaşansa da hala dünyadaki enerji yatırımlarının yaklaşık %20'sini tek başına üstlenmektedir. Özellikle son yıllarda enerji yatırımlarının çoğunun yenilenebilir enerji kaynaklarına doğru aktığı da bir gerçektir. Bunda iki temel neden vardır: ilki enerjide dışa bağımlılığın kısmen de olsa azaltılabilmesi; ikinci olarak da yenilenebilir enerji sektöründe tekelleşerek bu sektörde dünyada ihracatta ilk sırada yer almaktır. Gelecekteki yenilenebilir enerji kaynaklarına yapılacak yatırımların fosil yakıtlara yapılanlardan daha fazla olacağı görülmektedir. Çin, Rusya, Kazakistan ve Türkmenistan gibi doğal gaz ve petrol zengini olan ülkelere petrol ve doğal gaz arama, çıkarma ve boru hatları ile transferi projelerinde ciddi yatırımlar yaparken; özellikle KvY kapsamında enerji kaynakları kısıtlı olan Tacikistan ve Kırgızistan'da ise enerji depolama, dağıtım ve yenilenebilir enerji kaynaklarına ciddi yatırımlar yapmaktadır. Enerji yatırımları Çin'in dış politikasında merkezde yer almakta ve bu enerji arzı ihtiyacını ülkelerin enerji profillerine göre kendi ulusal çıkarlarıyla da uyumlu olacak şekilde başarıyla uygulamaktadır.

4.3.2. Kuşak ve Yol İnisiyatifinin Yapısı, Bütçesi ve Kredi Sağlayan Kurumları

Çin, Deng dönemiyle birlikte hızlı bir şekilde ekonomik reformları uygulayarak dünyanın geri kalanı ile entegre olmaya başladı. Ancak asıl Çin'in 2001'de DTÖ üyesi olmasıyla serbest piyasa ekonomisi kurallarını uygulamaya başlaması, Çin'in küresel ticaret oranını ciddi bir şekilde artırdı. Dahası 2008 ekonomik krizinde, dünyada görülen ekonomik yavaşlama sırasında, Çin'in devlet destekli yatırımları sayesinde dünyanın ekonomik krizi daha çabuk aşmasında ciddi bir rolü oldu. Ekim 2013'de toplanan ÇHC On Sekizinci Ulusal Kongresi'nde, dışa açılım stratejisiyle uyumlu olarak deniz aşırı yatırımların artırılmasına karar verildi (Wang ve Miao, 2016: 16-17). KvY İnisiyatifinin bir nevi ilanına yasal zemin sunan bu karar, dünyadaki birçok ülkenin ilgisini Çin'e yönlendirmesine ve bu yatırım pastasından daha fazla pay alma yarışına soktu. 2001 DTÖ üyeliğiyle uluslararası ekonomik örgütlerde yerini almaya başlayan Çin, AAYB gibi kendi ekonomik örgütlerini kurarak sistem içinde yeni bir ekonomik düzen inşasına başlamıştır (Harpaz, 2016: 124). Aslında Çin, kendisiyle daha uyumlu çalışacak ülkelere doğrudan katkıda bulunarak küresel bağlamda siyasi etkisini de artırmayı amaçlamaktadır. Böylece Çin, uluslararası alanda ekonomi yönetimini, artan küresel etkisini ticaret, yatırım ve uluslararası yardım ile gerçekleştirmeye çalışmaktadır. Diğer taraftan da AAYB gibi kurumlarıyla kredi sağlayan bir ülke olarak,

ABD öncülüğünde ve tekelinde devam eden DB ve IMF'ye sistem içinde ciddi alternatifler sunmaya başlamıştır.

ABD'nin AAYB gibi Çin merkezli kurumları desteklememesindeki en büyük neden, küresel projelere katkı sağlayacak bu kurumların çoğunlukla Çin inisiyatifiyle gerçekleşmesi ve ABD'nin küresel ekonomik düzendeki başat rolünü etkisizleştirecek olmasıdır. ABD'nin DB'deki rolüne benzer şekilde, Çin'in AAYB üzerindeki sermayesi %33.41 ve veto hakkı da %28.79'dur (Chan, 2017: 569). AAYB kredileri, zaman zaman ABD'nin İkinci Dünya Savaşı sonrasında Avrupa'daki müttefiklerini güçlendirmek ve de bölgedeki etkinliğini artırmak amacıyla verdiği Marshall yardımlarına da benzetilmektedir. Özellikle ABD'nin üye olmadığı ancak ABD'nin müttefik saydığı Türkiye, İngiltere, Almanya, Güney Kore, Avustralya ve Fransa gibi ülkelerin AAYB'ye üye olması, Çin'in ABD için nasıl büyük bir rakip olduğunu göstermektedir. Neorealist Mearsheimer (2014), Çin'in ABD'ye yakın gelecekte tamamıyla meydan okuyacağını beklemese de, Çin'in mevcut ekonomik kalkınmasını benzer oranlarda devam ettirmesi durumunda uzun vadede büyük bir güce dönüşeceğini ve bu sert bir rekabetin kaçınılmaz olacağını öngörmektedir. Ayrıca Mearsheimer, tarihsel olarak da yükselen güçlerin sistem içerisindeki davranışlarını incelediğinde, liberal bir perspektifle barışçıl bir Çin yükselişine inanmadığını da açıkça belirtmektedir. Özellikle 2018'de Türkiye'deki Silivri ve Tuz Gölü Doğalgaz Depolama Tesisleri için, NATO üyesi Türkiye'nin DB yerine AAYB'den 1.2 milyar dolarlık kredi sağlaması oldukça dikkat çekicidir (https://www.aiib.org/en/news-events/news/2018/20180627_001.html; <https://www.aa.com.tr>). Tüm bu küresel yayılmacı ekonomik yaklaşımlar, aslında KvY'nin gizli ajandasını da ortaya çıkarmaktadır.

Bugün Çin, sadece ekonomik değil askeri ve siyasal alanda da küresel etkisini artırmakta ve bunun daha da güçlenmesi için özellikle ekonomik ilişkiler temelinde bölgesel ve küresel kurumlarla ortak hareket etmektedir. Çok kutuplu bir siyasi dünya yaratabilmesi için BMGK, ASEAN + 3, ŞİÖ gibi örgütlerde aktif olarak yer almaktadır (Weifeng ve Mario, 2018: 487). Çin, KvY projesini, "ŞİÖ, ASEAN+Çin ya da 10+1, APEC, Asya-Avrupa Görüşmesi, Asya Kalkınma Diyalogu, Asya'da İşbirliği ve Güven Artırıcı Önlemler Konferansı (AİGK), Çin-Arap Devletleri İşbirliği Forumu, Çin Körfez İşbirliği konseyi Stratejik Diyalogu ve Orta Asya Bölgesel Ekonomik İşbirliği (CAREC)" gibi bölgesel örgütlerle eklemleyerek KvY'nin kurumsallaşmasını ve böylece Çin'in sermaye, lojistik ve personel kabiliyetinin tüm dünyada saygı ve kabul gören yenilikçi bir model haline gelmesini planlamaktadır (Wang ve Miao, 2016: 174). Hatta Çin, yeni bir blok olarak gösterilen BRICS içinde de KvY girişimini artırmaya

çalışarak, kurumların Çin'in ulusal çıkarlarına hizmet edecek şekilde işlemini beklemektedir. Örneğin 2014'de BRICS yatırımları için kurulan “*The BRICS New Development Bank*”, çoğu Çin tarafından sağlanacak 100 milyar dolarlık rezerv ile AAYB kredilerine ya da KvY kapsamındaki projelere entegre edilmesi hedeflenmiştir. Bu doğrultuda Çin, 2014'de KvY projelerine mali destek sağlayacak ve gerekli kredileri belirli koşullar altında verecek AAYB ve Yeni Kalkınma Bankası (*New Development Bank*) ve İYF gibi kurumları kurdu. Ayrıca Çin, Enerji Kalkınma Fonu (*Energy Development Fund*) gibi uzun yıllardır faaliyet gösteren diğer ekonomik kurumları da KvY projesiyle uyumlu hale getirerek, sektör bazında da küresel rekabet edebilme koşullarını ve yeteneklerini artırmayı planlamaktadır (Yılmaz ve Changming, 2018: 258).

2014'te kurulan AAYB, 2 yıl sonra faaliyete geçmeyi başardı. Başlangıçta Çin, AAYB için 100 milyar dolar, İYF için 40 milyar dolar ve bunlara ek olarak Yeni Kalkınma Bankası için de 100 milyar dolar tahsis edeceğini açıkladı (Enderwick, 2018: 447). Pekin merkezli olarak 16 Ocak 2016'da faaliyete geçen AAYB, şu anda 87 üyesiyle dünya Bankası'na benzer şekilde üye ülkelere altyapı faaliyetlerinde gerekli kredi yardımlarını sağlayarak, insanları, hizmetleri ve pazarları birbirine bağlamayı ve milyarlarca insana daha iyi bir gelecek yaratmayı amaçladığını ileri sürmektedir (<https://www.aiib.org/en/about-aiib/index.html>). Bu bağlamda KvY projesi de 65'in üzerinde ülkede gerçekleştirdiği yatırımlarla 200 Binden fazla iş imkânı sağlamıştır (Noor, 2018: 5). Mayıs 2019'a kadar Çin'in kvY kapsamında gerçekleştirdiği yatırımlar, 200 milyar doları geçmiş durumdadır ve 2027'e kadar bu yatırımların 1.3 trilyon dolara ulaşması tahmin edilmektedir (Chatzky ve McBride, 2019). Çin, ayrıca diğer ülkelerin gerçekleştirmek istediği yatırımlara düşük faizli krediler vererek de destek olmaktadır. 14 Mayıs 2017'de Pekin'de düzenlenen “Kuşak ve Yol Forumu”nun açılış konuşmasını yapan Şi, 2014-2016 arasında Çin'in AAYB vasıtasıyla 1.7 trilyon dolar ödünç para verdiğini söyledi (http://www.xinhuanet.com/english/2017-05/14/c_136282982.htm).

AAYB, Çin'in para birimi RMB'nin uluslararası bir para birimi olması amacı da taşımaktadır ve bu nedenle de zaten Türkiye, Rusya ve BAE gibi birçok ülke kısa sürede merkez banklarında Yuan buldurmaya başladılar (Bessler, <http://www.kas.de/>). ABD'nin IMF ve DB yoluyla doları uluslararası para birimi yapmasına benzeyen bu politika, Çin'in de dışa açılım politikasının amaçlarından birisi olarak da kabul edilebilir. Çin, AAYB, Çin kalkınma Bankası ve KvY vasıtasıyla ticaretini artırmak için birbirinden birçok açıdan farklı ülkede maliyetleri, vergileri

azaltacak ve ürünlerin transfer sürelerini kısaltacak yatırımlara para aktarmaktadır. AAYB, özellikle Orta Asya ülkeleri gibi ciddi ekonomik sorun yaşayan ülkelerdeki altyapı eksikliklerini gidererek burada kredilerle sağladığı yeni iş koşulları sayesinde daha istikrarlı ülkeler yaratmaktadır. Böylece ekonomik olarak kalkınan bu ülkelerle hem ticaretini artırmakta hem de Batı ile ticaret hacmine zarar verecek bölgesel çatışma olasılıklarını kısmen önleyebilmektedir. Ancak diğer taraftan da bu ülkelerin Çin'e olan borçları giderek artmaktadır. Öyle ki bazı ülkelerdeki Çin'e borçlanma oranı, GSMH'lerinin %25'ini fazlasıyla aşmış durumdadır.

Kaynak: Buchholz, Katharina (2019). The Countries Most in Debt to China. <https://www.statista.com/chart/19642/external-loan-debt-to-china-by-country/>

Şekil 4.12: 2017 İtibariyle Çin'e Borcu Olan Devletlerin Milli Gelirlerine Oranı

Şekilde de görüldüğü üzere, Çin'in finansal devletçilik araçlarıyla gerçekleştirdiği ekonomik yardım ve yatırım programlarıyla, hem Avrasya'daki hem de dünyanın farklı bölgelerindeki birçok ülkeyi hızla kendisine borçlandırdığı görülmektedir. Bu da Çin'in bu ülkelerdeki siyasi etkisinin daha fazla artmasına neden olmaktadır. Benzer şekilde Çin, devlet fonlarını dışa açılım projesi kapsamında KyY projelerine finansman desteğinde bulunmak üzere bir araç olarak kullanmaktadır ve bütçe değeri yaklaşık 1.3 trilyon doları bulacak bu fonlar sayesinde Çin'in oldukça kırılgan olan ve kontrolünün zor olduğu enerji gibi sektörlerde küresel etkisinin artacaktır (Kamiński, 2017: 734-735). KvY İnisiyatifi kapsamında, 2014'te Çin'in sırasıyla Türkmenistan ve Kazakistan'a altyapı yatırımları için 8 ve 3 milyar dolar borç vermesi ve yine Kazakistan'daki petrol ve gaz enerji anlaşmaları ve yatırımları için de 30 milyar dolar aktaracağını açıklaması önemli bir başlangıçtı (Wang ve Miao, 2016:

176). Daha önce belirtilen KvY projelerindeki devlet merkezli yapıda, devlet fonlarının doğrudan Çin hükümetine bağlı olduğu görülmekteydi. Bu bağlamda devlet fonlarının dış politikada enerji güvenliği gibi beka sorunu olarak görülen alanlarda rasyonel şekilde uygulandığı rahatlıkla söylenebilir. Pekin, Çinli girişimcilerin dış yatırımlarını teşvik etmek amacıyla başlangıçta devlet fonlarına ayırdığı 40 milyar dolarlık bütçeyi Çin Bankasından (*Bank of China*) temin etmelerini sağlamıştır (Wolff, 2016: 10). Ayrıca bu fonun desteklenmesi için Çin, “*China Investment Corporation, the Export-Import Bank of China, ve the China Development Bank*” gibi diğer önemli Çinli bankaları da aracı olarak kullanmaktadır ve KvY kapsamı için ayrılan büyük projelerden bu bankalara kredi karşılığında pay vermektedir (Kurbanov, 2016: 87).

4.4 Çin’in Avrasya’ya Yönelmesiyle Bölgede Artan İşbirliği/Rekabet Ortamı

Çin dış politika stratejisinde mihenk taşı bir yere sahip olan Orta Asya bölgesi, KvY projesinin İYEK üzerindeki yatırım politikalarının aslında ne kadar başarıyla uygulanabileceğinin en büyük test alanıdır (Lain, 2018: 3). Orta Asya bölgesi, Çin’in ticaretinde sadece %1 orana sahip olmasına rağmen Çin dış politikasında öncü bir yere sahip olmasının başlıca nedenleri vardır: 1) Doğu Türkistan’ın bölgeye yakın olması dolayısıyla ülke bütünlüğü için buradaki etnik ve ayrılıkçı faaliyetlerin topraklarına yayılmasını önlemek; 2) Rusya’nın yakın çevresindeki etkinliğini kabul ederek bölgede ekonomik olarak kendisine daha fazla yer açmaya çalışmak; 3) bölgenin hidro karbon kaynakları açısından zengin olması ve Çin’in de buna ihtiyacı olması; 4) bölgenin diğer Asya ülkelerine göre daha istikrarlı olması ve Avrupa’ya açılan kapıda Çin için daha güvenilir bulunmasıdır (Bitabarova, 2018: 152). Kısaca Avrasya bölgesi, doğal kaynakları açısından ekonomik olarak, “ayrılıkçı hareketler, terörizm ve aşırıçılık” sorunlarına sahip olması nedeniyle güvenlik açısından, tarihsel olarak bölgenin güçlü devletlerin rekabeti sahasına dönüşmüş olması nedeniyle siyasi açıdan ve ayrıca Batı ile Doğu’yu birleştiren bir hub görevi üstlenmesiyle de coğrafi açıdan Çin için vazgeçilmez bir öneme sahiptir (Dadabaev, 2018: 747).

SB yıkıldıktan sonra bölgede bağımsızlığını ilan eden Türk Cumhuriyetleri, yine siyasi ve ekonomik açıdan Rusya etkisinde kalmaya devam ettiler çünkü Güneyindeki Pakistan, Afganistan ve Hindistan gibi ülkelerle ticaret hacmi minimum seviyede kalırken, Batıda Türkiye ve İran ile ticaret hacmi de istenilen seviyeye ulaşamadı (Peyrouse ve Raballand, 2015: 405). Ancak yine de bağımsızlıklarını kazanan bu ülkeler, planlanmış ekonomilerden pazar ekonomisine doğru yol almaya başladılar

(Bazarbekova et al, 2018: 1). 1998’de petrol fiyatlarının 10 dolardan 2008’de 140 dolara çıkmasıyla, Kazakistan ve Türkmenistan gibi petrol ve gaz ihraç eden ülkeler, dünyada en hızlı kalkınan devletler olmaya başladı (Pomfret, 2012: 61). Çin’in bölgeye olan ilgisi de SB dağıldıktan sonra başladı. Çin’in bölgedeki komşu ülkelerle geliştirdiği diplomatik ilişkiler, “işbirliği, çok taraflılık, entegrasyon ve bölgeselcilik” temelinde geliştirildi ve bu da ekonomik kalkınmada büyük bir potansiyel yakalanmasına yardımcı oldu (Kalis, 2014: 264). Zamanla Çin, Rusya gibi bölgede önemli bir ticari ortak haline geldi. Özellikle Çin’in denizlerdeki enerji transferine olan bağımlılığını azaltmak için bölgeye daha fazla yönelmesi, Rusya’nın da içinde olduğu Avrasya coğrafyasına daha fazla yatırım yapmasını zorunlu kılıyordu. Bu bağlamda Şi’nin KvY İnisiyatifinin İYEK ayağını Kazakistan’ın Nazarbayev Üniversitesi’nde açıklaması, aslında Orta Asya’nın bu projenin gerçekleşmesindeki hayati önemini göstermektedir.

Rusya ve Çin’e komşu olan zengin yer altı kaynaklarına sahip Orta Asya bölgesi, 4 milyon km kare alanı ile Çin ile Avrupa arasında bir geçiş ve iletişim yolu görevi üstlenirken, Çin de bölgenin Asya Pasifik’e güvenli bir koridor olmasını temin etmektedir (Khan ve Javaid, 2018: 158). Böylesine önemli olan bir bölgenin her açıdan istikrarlı ve güvenli hale getirilmesi Çin’in ulusal çıkarlarına hizmet edecektir. Bu bağlamda Çin, Avrasya bölgesindeki ülkelere yardım yaparak karşılıklı projeler geliştirmekte ve Doğu Türkistan’dan başlayarak tüm bölgede siyasi ve ekonomik istikrarı sağlamaya çalışmaktadır. Böylece Çin, Türk Cumhuriyetlerinin özellikle ŞİÖ ruhuna uygun şekilde Doğu Türkistan’daki etnik ve ayrılıkçı hareketlere yönelik destek vermemelerini sağlamaya çalışmaktadır. Bu bağlamda 2004’te Kırgız ve Kazakların Çin’in terörist olarak gördüğü Uygurlu kişilerin ülkeden sınır dışı etmeye başlaması ve Çin’in “aşırıçılık, ayrımcılık ve terörizm”le mücadelesine yardımcı olacaklarının sözünü vermesi kayda değerdir (Tian, 2008: 27). Buna ek olarak, Çin’in bölgeye yaptığı boru hatları ile birlikte doğal gaz ithalatının yarısından fazlasını sadece bu bölgeden temin edecek düzeye kadar gelmiştir. Ayrıca Doğu-Batı yönündeki kara yolu ve tren yolu taşımacılığında da bölgenin bir geçiş yolu üzerinde olması, Çin’in KvY projelerinde bölgenin altyapı çalışmalarına da destek vermesini zorunlu kılmaktadır. Askeri açıdan güçlü bir devlet olan ve coğrafi olarak da Çin’in Kuzeyinde yer alan Rusya, hem enerji kaynakları ile Çin için değerlidir hem de ABD’nin çevreleme politikasına karşı bölgede önemli bir stratejik ortak haline gelmiştir. Kısaca her ne açıdan bakılırsa bakılsın, bölge Çin için hayati bir öneme sahiptir.

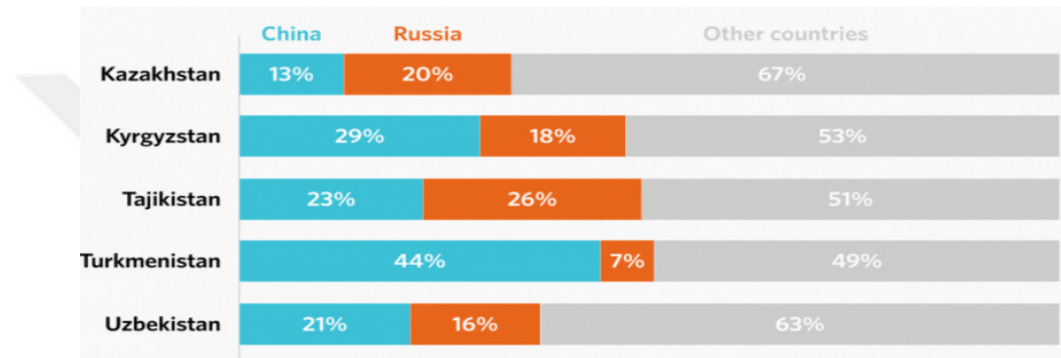
4.4.1. Çin'in Avrasya Bölgesiyle Ticari İlişkileri

Daha önce de bahsedildiği üzere, bölgedeki ülkelerin bağımsızlıklarını kazanması yeni ekonomik fırsatlar yaratsa da diğer taraftan da bir güvenlik boşluğu yaratmaktaydı. Bunun farkında olan Çin, bölgeye çok yönlü yaklaşarak bölgede kalıcı bir istikrarın yakalanması gerektiğinin farkındaydı. Özellikle Çin, Doğu Türkistan ve bölgede yaşayan Türk halkının içindeki ayrılıkçı hareketler dolayısıyla, post-Sovyet sonrasında bölge ile olan ilişkilerini yeniden kaybetmek istemiyordu ve bu bağlamda bölgeye yönelik bir ekonomik açılım yapmak zorunda olduğunun farkındaydı (Kozłowski, 2016: 98). Diğer bir ifadeyle Çin, ilk önce bölgede güvenliği tesis etmeyi sonra da hem bölgeyi hem de bölge üzerinden Çin'in Batıya yönelik bir kapı işlevi görmesini sağladı. Öncelikle bölgede ŞİÖ kapsamında siyasi ve askeri alanda belirli bir güvenliğin ve karşılıklı güvenin tesis edilmesiyle, 2013'te Çin bölgeyi modern ipek yolunun önemli güzergâhı olarak ilan etti ve böylece ekonomik alanda bölgeyle ilişkilerini güçlendireceğini gösterdi. Özellikle Amerika'nın göreceli olarak bölgedeki etkinliğinin kuvvetli olmaması, Çin'in politikalarını uygulamayı da kolaylaştırıyordu. 2004'de ABD'nin insan haklarını göstererek Kırgızistan'a 18 milyon dolarlık yardımı iptal etmesi, bölge ülkelerinin Rusya ve Çin'e yaklaşmasına neden oldu (Wilhelmsen ve Flikke, 2011: 878). Otoriter yapısıyla Çin, bölgedeki rejimler için yönetim açısından bir tehdit değildir. Çin, bölge ile geliştirdiği ekonomik ilişkilerinde Batı tipi demokrasi prensipleri ya da insan hakları kaygılarıyla hareket etmemektedir. Özellikle Rusya ve Çin'in bölgede birbirlerini dengelemesi, Amerikan hegemonyasına karşı mesafeli olunmasına da neden olmaktadır. Bundan dolayı bölge ülkeleri bir birlerini anlamakta ve liberal fikirlerin Avrasya bölgesinde rahatça dolaşmasına çok da izin vermemektedirler. Bu ülkelerde devlet merkezli bir ekonomi ya da liberal politika anlayışı olduğu için, "ekonomik özgürlük, yüksek oranda özel teşebbüs, tatmin edici mülkiyet hakları ve gelirlerde ya da iş yeri güvenliğinde" kayda değer bir artış görülmemektedir (Spechler, 2009: 7). Ayrıca Otoriter rejimler, demokratik ve eşitlikçi bir devlet yapısı arzulamadıkları için de etnik problemlerden fakirlikle mücadeleye kadar birçok alanda neorealist bir dış politika anlayışını benimserler (McLean, 2015: 166). Özellikle her açıdan güçlü olan Rusya ve Çin gibi bölgesel komşulara sahip olan Orta Asya ülkeleri, bekalalarını koruyabilmek için enerji gibi pek çok ekonomik sektörde "sıfır toplamı oyun" kuralına göre hareket etmek zorundadırlar. Ayrıca bu ülkeler, Irak, Afganistan ya da Suriye gibi ülkelerin başına gelenleri gördükleri için dış politikada çok daha fazla ihtiyatlı hareket etmek zorundadırlar.

Diğer taraftan bu otokratik liderler, ülke haklarını kontrol altında tutabilmek için belirli bir ölçüde ekonomik refahı ve istikrarı yakalamaları gerektiği ya da halklarının günlük hayat standartlarını artıracak altyapı çalışmalarını yapmak zorunda olduklarının farkındadırlar. Bu bağlamda güçlü Çin sermayesi göz önüne alındığında, ekonomik açıdan ciddi maddi yardımlara ve yatırımlara ihtiyaç duyan ülkelerin Çin ile ekonomik ilişkilerini gerçekleştirmek zorunda oldukları anlaşılır. Çin ile kıyaslandığında küçük bütçelere sahip olan bu devletler, her ne kadar güçlü ülkelerle ekonomik ilişkilerinde daha olumsuz etkilenecek taraf olsa da, istikrarsızlığın yol açacağı zararı karşılayabilmek için bu yüksek bağımlılığı kabul etmek zorunda kalmaktadırlar (Alexander ve Evgeny, 2018: 341). Bu yüzden ekonomik açıdan zayıf olan ülkeler, güçlü devletlerle olan ilişkilerini daha çok kurumsallaşmış bir seviyede yürütmeyi tercih ederek bir dereceye kadar ulusal çıkarlarını korumak istemektedirler. Çin de KvY kapsamında, çeşitli ekonomik kurum ve kuruluşlarla bölgedeki faaliyetlerini geliştirmeyi uygun bulmaktadır. Çin, uzun vadede karşılıklı ticari ilişkiler arttıkça bu devletlerin kendi ekonomisi karşısında daha hassas ve kırılgan hale geleceğinin farkındadır. Küçük devletlerin yaşadığı bu ikilem, otoriter rejimlerin ayakta kalmasından bölgesel istikrar ve ticaret olanaklarının artırılmasına kadar çok yönlü ilişkilerin temelini oluşturmaktadır. Dış politikada realist bir paradigma izleyen Çin de bu yaklaşımla uyumlu projeler geliştirmeye çalışmaktadır. Tacik Ulusal Üniversitesinden Safovudin Jaborov (2018: 34), Çin'in Avrasya ülkelerine yaptığı ekonomik yardım ve kredileri “yıkıcı borçlandırma” (predatory lending) olarak adlandırmaktadır. Ona göre yıkıcı borçlandırma, “iki ülke arasındaki kredi anlaşmasıdır ve borç alan ülkeler faizlerin ya da hibelerin ödenmesi karşılığında borç veren ülkeye ya da ülke adına işletme, banka ya da şirketlere borcun doğası gereği ekonomik/siyasi ödümler vermektedir”. Özel işletmeler yoluyla bu ülkelerde faaliyet yürüten Çinli işletmeler ya da kredi kurumları, KvY kapsamında bunu ekonominin bir doğası olarak daha önce somut örnekler üzerinden gösterilerek gayet başarıyla uyguladıkları bilinmektedir. Bu da haliyle Çinli malların bu ülkelere daha fazla ihraç edilmesini ve ülke pazarlarında mallarının daha geniş yer bulmasını temin etmektedir.

Soğuk Savaş sonrasında Çin, bölge ülkeleriyle ticari ilişkilerini giderek geliştirdi ve hatta 2000'lerin sonunda Kazakistan, Tacikistan ve Türkmenistan'ın tek tek Çin ile gerçekleştirdikleri ticaret hacmi Rusya ile yaptıkları ticaret oranını geçti (Jarosiewicz ve Strachota, 2013: 57). Benzer şekilde Çin, KvY sonrasında da bölge ülkeleriyle olan ticari ilişkilerini artırarak devam ettirdi. 2017 itibarıyla, Çin'in bölge ülkeleriyle yaptığı ticaret rakamlarına bakıldığında, artık Çin'in bölgede Rusya'yı toplam ticarete tamamen geride bıraktığı ve bu durumun kalıcı hale getirildiği görülmektedir.

Rusya'nın SB zamanından kalan bölge ülkeleriyle doğrudan ekonomik ve siyasi ilişkileri halen güçlü şekilde devam etmektedir. Ancak son yıllarda Çin'in yükselmesiyle birlikte Orta Asya ülkeleriyle olan ticaret hacmi giderek artmaktadır ve özellikle enerji ithalatıyla birlikte Orta Asya ülkeleri giderek Çin'e ekonomik açıdan bağımlı kalmaya başlamışlardır. Orta Asya ülkelerinden üçü Çin ile daha fazla ihracat yaparken diğer iki ülkenin de Rusya ile olan ticaret hacimlerinin neredeyse Çin'e yaklaştığı da görülmektedir. Bölgede özellikle Kvy kapsamında doğrudan yatırımlarını artıran Çin, gelecekte bölgedeki tüm ülkelerin en büyük ticaret ortağı olabilecek potansiyele sahiptir.

Kaynak: Central Asia's Economic Evolution From Russia to China (2018). <https://worldview.stratfor.com/article/>

Şekil 4.13: 2017'de Orta Asya Ülkelerinin Rusya ve Çin'le Olan Ticaret Hacmi Oranları

Çin'in devasa bir bütçesi vardır ve Avrasya ülkeleri ile kıyaslamak pek de doğru olmayacaktır. Örneğin Çin'in sadece bilim, teknoloji ve eğitime ayırdığı bütçe 76,2 milyar dolarken çevresindeki Türk Cumhuriyetleri ile Moğolistan ve Afganistan'ın toplam bütçeleri bile ancak 65,4 milyar dolardır (Karaca, 2019: 7). Bu bağlamda bölgenin zengin enerji yataklarına sahip olmasıyla Batı Doğu arasındaki jeostratejik konumu, Kvy'nin devasa bütçelerden pay almasını sağlamaktadır. Aşağıdaki harita, 2018 yılına kadar Çin'in bölgede gerçekleştirdiği, anlaştığı ya da gerçekleştirmeyi planladığı projeleri göstermektedir.

Türkmenistan'a açık verdiği görülmektedir. Ancak bu da yanıltıcı olmaması gerekir çünkü daha sonra da açıklanacağı üzere buradaki pek çok enerji yataklarında Çin'in ortaklıkları vardır ve Çin, buradan tahsil ettiği enerjiyle yine kendi milli şirketlerinin ya da özel teşebbüslerinin pay almasını sağlamaktadır. 1999-2008 arasında Orta Asya ülkelerine yapılan doğrudan yatırımların yaklaşık %80'i Kazakistan'a yapılmış ve 2000-2010 arasında Çin'in Rusya hariç bölge ülkeleriyle olan ticaret hacmi de 30 kat artarak 1 milyar dolardan 30 milyara dolara çıkmıştır (Khan ve Javaid, 2018: 161). Günümüzde ise, aşağıdaki tabloda da görüldüğü üzere sadece Rusya ile ticaret hacmi 80 milyar doları geçti ve Orta Asya ülkeleriyle toplam ticaret hacmi de 35 milyar dolara ulaşmıştır. Artan ticarete doğrudan enerji alımı olduğu kadar bölge ülkelerine enerji boru hatlarının yapımı ve transferinde kullanılmak üzere ihraç edilen mallar da yer almaktadır. Diğer bir ifadeyle, Çin'in bölgede ekonomik olarak etkin bir aktör haline dönüşmesi, enerji yatırımları ile gerçekleşmiş ve bölgedeki ülkeler giderek Çin'e bağımlı kalmaya başlamışlardır. Böylece KvY projeleri, Avrupa'ya açılan kara yolu için gerekli ulaşım altyapı çalışmalarında Çin'in çıkarlarına hizmet edecek şekilde yapılmasının önünü açmıştır. Özellikle Çin'in 2003'te doğal gazda ithalatçı duruma gelmesi, Çin'in Rusya ve Orta Asya ülkeleriyle olan yatırımların ve dolayısıyla da ticaret hacminin artmasına olanak verdi. Bu bağlamda Çin, bölgedeki yatırımlarını sistematik hale getirmek için birçok kurum aracılığıyla doğrudan dış yatırımlar için gerekli fonu temin edecek anlaşmalar sağlamıştır. Bunlardan bazıları: Çin-Kazak Yatırım Fonu, Çin-Kırgız 2013 Kapsamlı Stratejik Ortaklık Anlaşması, Çin Ulusal Kalkınma ve Reform Komisyonu (NDRC) ile Tacikistan Ekonomik Kalkınma ve Ticaret Bakanlığı arasında Mutabakat Anlaşması (MOU), Çin-Türkmenistan arasında İpek Yolu Ekonomik Kuşağı (SREB) sözleşmesi ve Çin-Özbekistan arasında SREB sözleşmesidir (Reeves, 2018: 507-514).

Tablo 4.9: 2017 İtibariyle Çin'in Avrasya Ülkeleriyle Ticaret Hacmi (ABD doları)

Partner Ülke	Ticaret Dengesi	İhracat	İthalat
Rusya	1.44.306.76	42,830,530.82	41.390,293.06
Kazakistan	5.185.752.32	11.564.442.93	6.378.690.61
Türkmenistan	-6.207.009.08	368.116.55	6.575.125.63
Kırgızistan	5.249.752.67	5.336.808.03	87.055.36
Özbekistan	1.277.974.35	2.49.423.21	1.471.448.86
Tacikistan	1.254.638.44	1.301.374.99	46.736.55

Kaynak: WITS (2018). China exports, imports and trade balance by Country 2017. <https://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/Country/CHN/Year/2017/TradeFlow/EXPIMP/Partner/by-country>

Diğer taraftan Çin merkezli gelişen yatırım kurumları ve projelerine rağmen, bölgesel ticaret ilişkilerinin daha da artmasında bazı engeller vardır. Kurbanov'a göre

(2016: 91), Orta Asya ülkelerinde ticaret politikasının gelişmesini engelleyen başlıca unsurlar şunlardır:

- 1) Özbekistan'ın ithalat-ikame odaklı sanayi politikasının bir parçası olarak nispeten daha yüksek tarifeler uygulaması
- 2) Kazakistan ve Özbekistan'da, özellikle Çin gibi gümrük birliği dışı ülkelere gelen ticaret ve yatırım sürecinde görülen karışık vergilendirme planlamaları
- 3) Tüm Orta Asya ülkelerinde tarifelerin artırılması
- 4) Tarifelerde sık ve öngörülemez değişiklikler (Kazakistan, Tacikistan ve Özbekistan)
- 5) İthal edilen mallara uygulanan ancak yurt içinde üretilen mallara uygulanmayan vergiler (Özbekistan)
- 6) Açık ihracat vergileri (Kazakistan)
- 7) Belirli malların ihracat ve ithalatına lisans verilmesi (tüm ülkeler)
- 8) Döviz kısıtlamaları (Özbekistan)
- 9) Standartlar ve diğer tarife dışı önlemler ve uygulamaları (tüm ülkeler).
- 10) Ayrıca özel teşebbüs yatırımlarına engel olan "eşgüdümlü sınır yönetimi eksikliği" ve sınır ötesi ticaret konularını ele almak için zayıf bölgesel ve bölgeler arası işbirliğindeki aksaklıkların da devam etmesidir.

4.4.2. Çin'in Bölgede Artan Etkisi ve Enerji Güvenliği Başta Olmak Üzere Rus-Çin İlişkilerine Yansıması

Tarihsel olarak Rusya ve Çin, Batının liberal düzenine karşı büyük tehditler olarak görüldüğünden, Çin'in yükselmesi özellikle Mearshiemer gibi Batılı realistler ya da karar vericiler tarafından yeni bir "yaklaşan savaş"ın işareti olarak kabul edilmektedir (Jones, 2018: 2). SB sonrasında Rusya, daha önce ayrıntılı olarak bahsedilen "yakın çevre doktrini" ile tarihsel olarak etki alanı içerisinde olan Orta Asya'ya yeniden yöneldi. Ancak bu sefer bölgedeki bağımsız devletlerin Çin, AB, ABD, Türkiye gibi ülkelerle Rusya'dan büyük oranda bağımsız şekilde ilişkilerini geliştirdiği görülmektedir. Bu süreçte Çin, bölgedeki tüm ülkeleri Ocak 1992'de tanıyan ilk ülkelerden birisidir ancak Rusya'nın bölgedeki etkisini ve gücünü bildiğinden bölge ülkeleriyle olan ilişkilerini tüm bölgeyi kapsayacak şekilde ve Rusya'yı da dışarda bırakmayan hatta bilakis Rusya'nın gücünün sürece olumlu katkı sağlayacağı bir mekanizma içerisinde değerlendirmiştir (Kalis, 2014: 265). Benzer şekilde Rusya da KvY'yi jeostratejik bir politikadan ziyade daha çok Rusya'nın kalkınması için değerlendirmektedir ve ciddi finansman eksikliği dolayısıyla gerçekleştiremediği

projelerin hızlı bir şekilde hayata geçmesi için Çin'in yatırımlarına ve kredilerine ihtiyaç duymaktadır (Rolland, 2019: 12). Her iki devlet, tarihsel olarak birbirlerine şüpheyle yaklaşırsa da mevcut sistem içerisindeki riskleri ve tehditleri tek başına göze almamak için şimdilik stratejik bir ortaklık kurmuş gibi gözükmektedir. Prag Ekonomi Üniversitesinden Dr. Jeremy Alan Garlic ile yapılan görüşmede, Garlic, iki devlet arasında pragmatik seviyede gelişen stratejik ortaklığın şu an için iki tarafın çıkarlarına hizmet ettiğini ancak bu durumdan uzun vadede en çok Kazakistan gibi Orta Asya ülkelerinin zarar göreceğini belirtti. Aynı konuda Varşova Üniversitesinden Prof. Dr. David A. Jones ile yapılan röportajda ise, kendisi Rusya ve Türkiye nasıl bir anda düşman ya da dost olabiliyorlarsa, karşılıklı çıkarlar Rus-Çin ilişkilerinde de benzer şekilde inişler ya da çıkışlar getirebileceğini belirtti. Ayrıca Jones, iki devletin Soğuk Savaş döneminde bile değişen ilişkiler geliştirdiğini ancak aslında iki devletin bölgesel olarak birbirine rakip olduklarının görmezden gelinemeyeceğini vurgulamaktadır. Bu doğrultuda bir taraftan Rusya'nın Kırım'ı ilhak etmesi dolayısıyla ABD ve AB ekonomik yaptırımlarına maruz kalması; diğer taraftan da Çin'in Obama döneminde başlayan pivot politikasının Trump döneminde Ticaret Savaşı ile devam ettirilmesi nedeniyle, her iki devlet ortak tehdit karşısında birbirine daha da yakınlaşmıştır. Ayrıca Rusya, Çin ile karşılıklı ilişkilerini koruyarak Batı-Doğu arasındaki jeopolitik ve jeostratejik önemini kaybetmek istememektedir (Rolland, 2019: 16). Rasyonel düzeyde ilerleyen karşılıklı ilişkiler sayesinde, iki devlet arasındaki ticaret hacmi 100 milyar dolara yaklaşmıştır. Ayrıca Rusya, Çin'in bölgesel ve küresel ölçekte artan ekonomik gücünden kaygı duysa da tarihsel olarak düşman olarak algılandığı Amerikan baskısı ve güçlü ordusuna karşı Çin'i yanına alarak yeni bir denge yaratmayı başarmıştır (Rolland, 2019: 7). Bu doğrultuda iki devlet, daha önce üçüncü bölümde ayrıntılı olarak bahsedilen gerekçelerle, karşılıklı savunma anlaşmaları ve tatbikatları düzenlemektedirler.

Ancak ilerleyen ikili ilişkiler, Rusya'nın Çin'in bölgedeki artan etkisine koşulsuz razı olacağı anlamına da gelmemelidir. Rusya da her devlet gibi öncelikle kendi çıkarlarını maksimize etmek için bir dış politika geliştirmektedir ve bir karara varmadan önce tüm rasyonel alternatifleri değerlendirmektedir. Somut bir örnek verilecek olursa, Rusya'nın Doğu yönünde inşa ettiği boru hatlarının rotası, gelecekte Çin'e karşı fiyat pazarlığında rekabet etme kabiliyetini kaybetmemesi için Japon Denizi kıyısından ek boru hattıyla Çin'e bağlanmaktadır. Rusya, tarihsel olarak etki alanı içerisinde olan ve Avrupa-Orta Asya arasındaki gaz ve petrol akışındaki hâkimiyetinin son yıllarda Çin tarafından tehdit edildiğinin farkındadır (Freeman, 2017: 2). Her ne kadar ŞİÖ bünyesinde ortak bir vizyon geliştirseler de enerji gibi iki ülkenin de hassas

olduğu bir sektörde uzun dönemde rekabet kaçınılmaz görülmektedir. 1997'de Türkmenistan, Batı'ya giden doğal gaz fiyatlarında Rusya ile problem yaşayınca, Rusya gaz akışını kesti ve tek yönlü kendisine bağımlı olan gaz akışında istediğini aldı (Freeman, 2017: 2). Ancak oyuna Çin'in ve hatta AB'nin dâhil olması ve hem Doğu hem de Batı'ya yönelik yeni enerji boru hatlarının hayata geçmeye başlaması, Rusya'nın bölgedeki enerjiyi kontrol edebilme rolünü oldukça azaltmaya başladı. Buna ek olarak, AB'nin gerçekleştirdiği yatırımlara Çin ve Japonya'nın sınırlı olsa da finansman desteği sağlaması sayesinde bölge enerji kaynakları için Rusya'sız Batı'ya enerji taşımak için yeni alternatifler de ortaya çıkmıştır (Choudhary, 2010: 269). Buna ek olarak Orta Asya ülkelerinin Çin'e boru hatları ile uzun yılları kapsayacak şekilde petrol ve doğal gaz satması, bölgedeki tarihsel Rus etkisinin dengelenmesi ve Rusya üzerinden taşınacak petrol ya da doğal gazın fiyatlandırılmasında ya da boru hatlarındaki Rus tekelciliğinin kırılmasında bölge ülkelerinin elini daha da güçlendirmektedir (Choudhary, 2010: 269). Ayrıca Çin'in askeri güç kapasitesi açısından oldukça güçlü olan bu devlete, bir de enerji açısından ciddi oranda bağımlı kalması çok da akıllıca değildir. Ancak Rusya'nın da kendisine yakın coğrafyada zengin doğal gaz ve petrol kaynaklarına sahip olması, Çin'in Rusya'dan makul oranlarda enerji satın almasını da enerji güvenliği açısından gerekli kılmaktadır. Kısaca Rusya, Çin'in bölgesindeki artan ekonomik ve askeri güç kapasitesine ek olarak enerji piyasasındaki artan rolünden giderek kaygı duysa da, küresel olarak Amerikan tehdidi karşısında bir dengeleme sağlamak ve ciddi maliyetli finans desteği gerektiren muazzam yatırımları hayata geçirmek için Çin ile ilişkilerini geliştirmek zorundadır. Ayrıca bölgedeki ticari ilişkilerin de devam edebilmesi için, ŞİÖ bünyesinde ayrılıkçı ve terörist gruplara karşı da güvenlikçi tedbirler geliştirmek ve bunları birlikte uygulama zorunluluğuna sahiptirler.

4.2.2.1. Kuşak ve Yol ile Avrasya Ekonomik Birliği Arasındaki İlişki

2010'da Rusya-Belarus-Kazakistan Gümrük Birliği adıyla serbest ticaret anlaşması yapan ülkeler, Haziran 2011'de karşılıklı gümrükleri kaldırdı ve 2015'de Kırgızistan ve Ermenistan'ın katılımıyla adını Avrasya Ekonomik Birliği (*The Eurasian Economic Union- AEB*) olarak revize etti (Peyrouse ve Raballand, 2015: 407). Kasım'ın (2018: 50) belirttiği gibi, AEB özellikle Rusya'nın bölgesel çıkarlarına hizmet etmesi için kurulmuş ve bu amaca hizmet edecek şekilde bir genişleme politikası izlemektedir. AEB, kendi aralarında serbest ticaret mantığıyla AB'nin ekonomik alandaki işleyişine benzer şekilde yapılandırılmış görünse de Rusya, AEB ile mallarının üye devletler arasında engelsiz şekilde kendisine pazar bulmasını sağlarken diğer devletlerin

mallarının ülkeye girmesinde mevzuat engelleri çıkartabilmektedir. Rusya, AEB'yi her ne kadar ileride siyasi ve politik bir araç olarak görmek istese de Kazakistan gibi diğer üye ülkeler, birliği ekonomik kazançlarını artıracak bir amaç olarak görmektedirler (Duarte, 2018: 19). Diğer bir ifadeyle Rusya, Almanya'nın AB içerisindeki güçlü rolüne benzer şekilde bir yapının uygulanmasını istemektedir. Ancak birliğin ekonominin çok daha ötesinde bir faaliyet göstermesi pek mümkün değildir çünkü bölgedeki otoriter rejimler güçlerinin kısıtlanmasını istemezler (Alexander ve Evgeny, 2018: 335,338). Aksi takdirde Rusya, siyasi, askeri ve ekonomik gücüyle bölge ülkelerinin karar alma mekanizmalarında doğrudan etki edecek güce ulaşacaktır. Bu da Soğuk Savaş sonrası daha bağımsız ve denge arayışı içerisinde politikalar geliştirmek isteyen devletlerin en son isteyeceği şeydir. Rusya, KvY projesi ilan edilmeden tam bir yıl önce AEB'yi kurdu. Birliğin üyeleri arasındaki Rusya, Kazakistan ve Kırgızistan ayrıca Çin'in de dâhil olduğu ŞİÖ üyesidirler. Bu bağlamda bölge ülkeleri, hem AEB hem KvY projelerinin ekonomik açıdan ülkelerinin kalkınmasına katkıda bulunması için çalışmaktadırlar fakat siyasi açıdan bağımsızlıklarını korumaya kararlıdırlar. Özellikle Çin'in bu bağlamda devletlerin iç işlerine karışmama prensibi ve eşit düzeyde ilişkilerin geliştirileceği mesajının ne kadar rasyonel olduğu bir kez daha anlaşılmaktadır.

Son zamanlarda, Çin'in bölgede KvY projesi ile artan etkisinin Rusya'nın başını çektiği AEB arasında bir rekabete neden olup olmayacağı çokça tartışılmaktadır. Öncelikle Çin, bölgedeki faaliyetleri KvY kapsamında gerçekleştirmeye çalışmakta ve Rusya'nın liderliğini sürdürdüğü ekonomik birliğe dâhil olmak istememektedir. Bunda Çin'in Rusya'nın kurduğu AEB'ye karşılık KvY kapsamında bir serbest ticaret alanı önermemesi ve bölgede doğrudan Rusya ile karşı karşıya gelmek istememesi politikasından kaynaklanmaktadır (Bitabarova, 2018: 157). Devasa bir ekonomik gücün birliğe dâhil olması, yeni bir rekabet alanı yaratabileceğinden bölgesel işbirliğini riske de atabilir. Rusya'nın Orta Asya'daki etkisini kaybetme niyeti yoktur. Bu bağlamda, Rusya AEB dışı ülkelere karşı gümrük vergilerini artırarak Çin'in daha fazla bu ülkelerde güçlenmesini önlemeye çalışsa da Çin, bölgede daha fazla varlık satın alarak stratejik kaynaklara erişimini ve ticaret yolları üzerindeki gücünü korumaya çalışmaktadır (Gabuev, 2016: 65-66). Zaten 1995-2015 arasında, Çin ekonomisi Rusya'dan tam 9 kat daha fazla büyümüştür ve bu büyüme farkı giderek de arttığı için, bu yeni durum Çin açısından yeni fırsatlar yaratsa da Rusya için bu ciddi kaygı verici bir gelişmedir (Røseth, 2017: 26). Dahası Rus ekonomisi, son zamanlarda başta enerji ve ulaşım alanındaki Çin yatırımlarından dolayı daha fazla Çin ekonomisine bağımlı hale gelmiştir.

Çin, AEB'yi Avrupa'ya transit geçiş yolu olarak değerlendirmektedir ve bu yüzden Çin ve Kazakistan'ın da dâhil edildiği genişletilmiş AEB “*Larger EEU*” fikrinin AB ya da NATO gibi oluşumlara dönme şansı pek yoktur (Johech ve Kyzy, 2016: 71). İlk kez 2016'da Putin tarafından dile getirilen “Genişletilmiş Avrasya” (*Greater Eurasia*) kavramı, AEB ile ŞİÖ'yü bölgede daha genişletilmiş bir ekonomik birlik olarak tanımlamakta ancak şu da unutulmamalıdır ki bu tarihsel kavram Rus İmparatorluğunun “Avrasya Kıtası” (Eurasian continental) hayalinin genişletilmiş şeklidir (Bezrukov, 2018: 287). Bu stratejik düşünce aslında Çin'in bölgede artan ekonomik ve siyasi etkisini sınırlamak üzerinedir. Özellikle Çin'in Orta Asya ülkeleriyle artan ticareti, bölgedeki tarihsel Rus etkisinin azalmasına neden olmaktadır ve bölge ülkeleri giderek Çin'e bağımlı hale gelmektedir (Peyrouse ve Raballand, 2015: 406). Bölgedeki tüm ülkeler, Çin'e enerji ya da hammadde satarken Çin'den de KvY kapsamında ciddi oranda doğrudan yatırım çekmektedirler. Bu bağlamda her ne kadar bölgede bir birinden farklı işleyen kurumlar olsa da Çin'in devasa bölgesel yatırımları ve ticaret akışına ek olarak bölge ülkelerinin aralarında geliştirdiği güvenlik koalisyonu, aslında de facto tek bir birliği ya da ittifakı yaratmıştır (Kembayev, 2018: 38). Bölgedeki göreceli ekonomik ve siyasi istikrarın bozulması ABD'nin işine yaracaktır. Bölgede artacak kaos ortamı, renkli devrimlerin önünü açabilecek ve bu da tüm bölgenin yeniden istikrarsızlaşmasına neden olacaktır. Dahası kaotik ortamda artacak ayrılıkçı hareketler ya da terörist unsurlar, tüm bölge ülkelerinin ticari ve enerji ilişkilerini de olumsuz etkileyecektir. Bu bağlamda her ne kadar iki ülke rekabet içinde olsa da bunun bir krize ya da çatışmaya dönüşmesi durumunda, ABD'nin bu boşluğu kısa sürede doldurulacağı bilinmektedir. Amerikalı politikacılar ve karar alıcılar, AEB ya da KvY gibi projelerin bölgenin yeniden Sovyetleştirilmesi olarak gördüğünden, bölgeye yönelik ilgilerini korumaktadırlar (Shree Chhetri, 2019: 33). ABD tehdidinin farkında olan her iki devletin bölgede ihtiyatlı politikalar geliştirdikleri söylenebilir. Bu yüzden AEB ve KvY projelerinin birbiriyle çatışmaması için, her iki devletin de uyumlu çalışması gerekmektedir. Zaten KvY Formu'nda konuşan Şi, kendi projelerinin bölgedeki Rusya'nın AEB, Türkiye'nin “Orta Koridor”, Kazakistan'ın “Muhteşem yol” (*the Bright Road initiative*) ve Moğolistan'ın “Kalkınma Yolu İnisiyatifi” (*the Development Road initiative of Mongolia*) projeleriyle uyumlu olacağını belirtmiştir (http://www.xinhuanet.com/english/2017-05/14/c_136282982.htm).

4.5. Çin'in Avrasya Enerji Politikası ve Kuşak ve Yol İnisiyatifi Kapsamındaki Yatırımları

93'te ilk defa petrol ile enerji ithalatına başlayan Çin, 2014'te ABD'yi geride bırakarak dünyanın en büyük enerji ithalatçısı olmuştur. Her ne kadar Çin, nükleer enerji ile yenilenebilir enerji kaynaklarına dünyada en fazla yatırım yapan ülke olsa da enerji ithalatını uzun yıllardır sürekli artırmaktadır. Çin, ithal enerjisinin çoğunu deniz yoluyla Orta Doğu, Afrika, Latin Amerika gibi kıtalardan temin ederken bu yollar üzerindeki stratejik Hürmüz ve Malakka Boğazlarını da kullanmaktadır. Çin, ABD'nin bölgedeki müttefiklerinden birisiyle yaşayacağı bir savaşta, Amerikan donanmasının Çin'e petrol taşıyan gemileri durdurması endişesini taşımakta ve buna ek olarak stratejik boğazlardaki güçlü Amerikan donanması Çinli petrol gemilerine yönelik korsancılık ya da terörist faaliyetlerini savunmasız bırakmaktadır (Stegen, 2015: 195). Tüm bu enerji tedarikinde riskler ve güvenlik kaygıları, Çin'in Avrasya enerji kaynaklarından olabildiğince daha fazla yararlanması stratejisine yol açtı ve Çin'in bölgeye olan ilgisini daha da artırdı. Her ne kadar Çin, enerji güvenliği sorunuyla karşılaştığı andan beri bölgeye yatırım yapsa da KvY kapsamında, bölgedeki yatırımlarını çok daha koordineli şekilde gerçekleştirmedi ve yatırımlarının enerji güvenliğini de kapsayacak şekilde gerçekleştirecek bir yol izlemektedir. Özellikle son yıllarda enerji güvenliği hususunda çevrenin korunması ve enerji verimliliğine verilen önemin artmasıyla; Çin, fosil yakıtlar içerisinde kömür yerine giderek daha fazla doğal gaz ve petrole yöneldi ve bu da boru hatları projelerine uygun olduğu için Avrasya bölgesinin önemini daha da artırdı (Choudhary, 2010: 266). Ayrıca Çin'in Avrasya bölgesindeki enerji kaynaklarından daha fazla yararlanması, Çin'in denizlere olan bağımlılığının artmasını önleyecektir. Enerji güvenliğinin başlıca unsurlarından birisi de tedarikçi ülkelerin ve yolların çeşitlendirilmesi ve böylece hem fiyat pazarlığı şansının edilmesi hem de enerji arzında yaşanabilecek durumlarda B,C gibi farklı planların geliştirilebilmesidir.

Jeoekonomik öneme sahip Avrasya bölgesi, Çin için Orta Doğu'dan sonra en fazla petrol ithal ettiği bölgeyken, doğal gaz ihtiyacında ise arzının çoğunu tedarik ettiği hayati bir bölgedir. 1997-2002 arasında, "dışa açılım"ın önemli bir ulusal stratejiye dönüşmesi aşamasında, öz sermayeye dayanan petrol anlaşmaları vasıtasıyla; Çin, özellikle Ortadoğu, Afrika ve Avrasya bölgesindeki petrol ve doğalgaz şirketlerindeki enerjinin çıkartılması, boru hattı ya da altyapı projeleri ile transferi ya da pazarlanmasında yeni bir oyuncu olarak yer almaya başladı (Stegen, 2015: 199). 2013'te ilan edilen KvY ile Avrasya, Çin'in Avrasya'nın hem doğusu hem de batısına yönelik yaptığı yatırımlarda enerji dâhil çok amaçlı ulusal çıkarlarının korunması bir

öncelik halini almıştır. Öncelikle Çin'in KvY kapsamında bu bölgeye verdiği önemi artırması, Çin'in Orta Asya üzerindeki rolünün daha fazla sorgulanmasına ve "yeni enerji oyunu" yaklaşımlarının bölgede popüler olmasına neden oldu (Vakulchuk ve Indra, 2019: 127). Çin, SB'in yıkılmasından itibaren bölgeye yönelik ilgisini artırdı ancak fosil kaynaklarında bağımlı bir ülkeye dönüşünce yeni bir strateji getirme ihtiyacı duymuştur. Bu bağlamda Çin, bölgede gerçekleştirdiği enerji anlaşmalarıyla sadece bir alıcı değildir aynı zamanda bölgedeki enerji kaynaklarında hisseler satın alarak üretici de olmaktadır. Böylece Çin, enerji güvenliği bağlamında hem fiyat pazarlığını korumaktadır hem de enerjinin transferinin güvenle gerçekleşmesini sağlamaktadır. Aslında enerji kaynaklarına sahip ülkeler, Çin'e daha fazla enerji satmak isterken Çin de makul ve güvenli fiyatlarda uzun dönemli anlaşmalarla daha fazla enerji satın almak istemektedir. Çin, tedarikinde ve transferinde daha az risk taşıyan Avrasya petrolerini satın almaktan, Rusya ve Orta Asya ülkeleri ise, Çin'in her 10 yılda yaklaşık %7 artacak enerji ihtiyacını karşılamaktan başka seçeneklerinin olmadıklarının farkındadırlar (Jamali, 2018: 15). Bundan dolayı Çin'in bölgedeki enerji faaliyetlerini artırması tüm ülkelerin çıkarıdır.

Bu kısımda, öncelikle Çin'in enerji arzı güvenliğindeki son durumu güncel veriler ışığında değerlendirilecektir. Daha sonra Çin'in enerji güvenliği bağlamında Avrasya'dan temin ettiği enerji kaynakları ve yolları belirtilecektir. Son olarak da Çin'in Avrasya özelinde başlayan enerji yatırımları ülkeler bazında da değerlendirilerek, özellikle KvY bağlamında da Çin'in Avrasya enerji güvenliğini sağlamak için ne tür ciddi yatırımlar yaptığı somut olarak belirtilecektir.

4.5.1.Çin'in Enerji Arzı Güvenliği

Çin'in gelişen ekonomisine ve buna paralel şehirleşmeyle birlikte artan enerji tüketimi, Çin'in 2000'lerde tüm enerji kaynaklarında net bir ithalatçı olmasına neden oldu. Bundan dolayı Çin'in dış politikada enerji güvenliğini merkeze alan bir politika geliştirmek zorunda olduğu ve Avrasya'nın Çin'in enerji güvenliğinde neden önemli bir yere sahip olduğu açıklanmaya çalışılmıştır. Tezin bu son kısmında ise, Çin'in Avrasya özelinde Soğuk Savaş sonrasında finansal devletçilik araçlarıyla geliştirdiği enerji yatırımları ele alınacaktır. Ancak Çin'in Avrasya'daki enerji yatırımlarına değinmeden önce Çin'in enerji arzındaki durumu güncel veriler ışığında belirtilecektir. Aşağıdaki tabloda da görüldüğü üzere, Çin dünyadaki toplam enerji kaynaklarının neredeyse ¼'ünü tek başına tüketmektedir. Dünyanın en büyük ikinci enerji tüketicisi olan ABD ise, toplam enerji tüketiminde Çin'in çok gerisindedir.

Tablo 4.10: 2018’de Çin ve Dünyada Toplam Enerji Tüketimi
(*milyon ton pe/*trol eş değeri –elektrik üretimi yoluyla hesaplanmaktadır).

Ülke	Petrol	Doğal Gaz	Kömür	Nükleer Enerji	Hidro Elektrik	Yenilenebilir	Toplam
Çin	641.2	243.3	1906.7	66.6	272.1	143.5	3273.5
ABD	919.7	702.6	317.0	192.2	65.3	103.8	2300.6
Dünya	4662.1	3309.4	3772.1	611.3	948.8	561.3	13864.9

Kaynak: BP (2019). Statistical Review of World Energy 2019, 9.

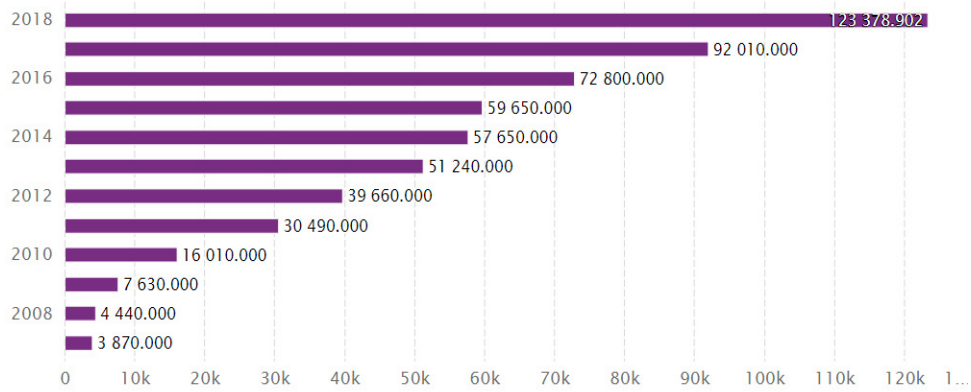
Türkiye’nin yıllık toplam enerji tüketiminin 153.5 milyon ton petrole denk geldiği göz önüne alındığında, Çin’in 3273.5 milyon ton petrol eş değeri enerji tüketimiyle nasıl bir enerji arzı içerisinde olduğu rahatlıkla anlaşılır. 2018’de Çin, toplam 45 farklı ülkeden toplamda 239.2 Milyar dolar (küresel satın almanın 1/5’i) değerinde ham petrol ithalat etmiştir. Ham petrolde denizlere bağımlılığını son yıllarda azaltma politikası izleyen Çin, en fazla petrol ithalatını Rusya’dan temin etmeye başlamıştır. Ancak petrol bakımında çok zengin olan Ortadoğu bölgesi, Çin’in toplam petrol ithalinde halen ilk sıradadır. Çünkü enerji güvenliğinin başlıca unsurlarından birisi, enerji yollarının ve tedarikçi ülke sayısının çeşitlendirilmesini gerektirmektedir.

Tablo 4.11: 2018’de Çin’in Ham Petrol İthal Ettiği Başlıca ülkeler

İthal Edilen Ülke	İthal Değeri (US Milyar)	Toplam İthalatın Oranı (%)
Rusya	US\$ 37.9	15.8
Suudi Arabistan	US\$ 29.7	12.4
Angola	US\$ 24.9	10.4
Irak	US\$ 22.4	9.4
Umman	US\$ 17.3	7.2
Brezilya	US\$ 16.2	6.8
İran	US\$ 15	6.3

Kaynak: Workman, Daniel (2020). Top 15 Crude Oil Suppliers to China, <http://www.worldstopexports.com/top-15-crude-oil-suppliers-to-china/>

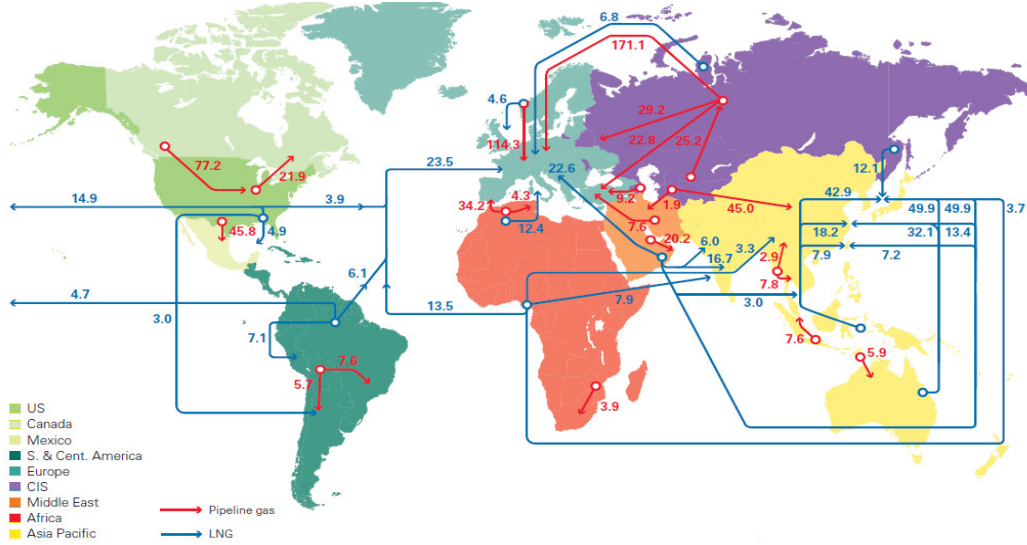
Çin, doğal gaz ithalatını ise boru hatları ve LNG taşıyan gemilerle tedarik etmektedir. Çin, önde gelen doğal gaz üreticilerinden birisi olmasına rağmen, ithal doğal gaz oranı sürekli artmaktadır. Bu da Çin’in başta Avrasya bölgesindeki boru hatlarına olan yatırımlarını artırmasına ve çevresindeki ülkelerden LNG ithalatını daha güvenli şekilde devam ettirmesine bağlıdır. 2018’de Çin, bir önceki yıla göre %17.6 gibi büyük bir artışla 276.6 milyar m³ doğal gaz tüketti ve bunun 157.3 m³’ünü kendisi üretti (Export.gov, 2019). Yani Çin, tükettiği gazın %45’ini ithal etmektedir ki bu da Rusya, Türkmenistan gibi Avrasya’daki doğal gaz üreticisi ülkelerin iştahını kabartmakta ve Çin’in enerji güvenliği bağlamında boru hatlarıyla daha fazla enerji satın almaları ve bu yönde yatırım yapmalarını istemektedir.

Kaynak: CEIC (2019). China Natural Gas: Imports, <https://www.ceicdata.com/en/indicator/china/natural-gas-imports>

Şekil 4.15: Çin'in 2007-2018 Yılları Arasındaki Doğal Gaz İthalatı

Çin'in son 10 yıldaki toplam doğal gaz ithalatı yaklaşık 120 milyar m³ artmıştır. 2008'de 4.4 milyar m³ doğal gaz ithal eden Çin, geçen yıl 123.7 milyar m³ ithal etmiştir. Çin'in GÇD ve DÇD üzerindeki askeri güvenliğini artırmasındaki nedenlerden birisi de yaklaşık doğal gaz ithalatının %60'ına denk gelen LNG arzı transferinin güvenli şekilde gerçekleşmesini sağlamaktır. Böylece Çin, yakın çevresinde caydırıcı bir güç olması durumunda en azından gaz ithalatında enerji güvenliğini büyük ölçüde sağlamış olacaktır. Çin, petrol, doğal gaz ve LNG ithalatına ek olarak kömür tedarikinde de denizlere bağımlıdır. Her ne kadar Moğolistan ve Kuzey Kore'den kömür ithal etse de kömür ithalatının yaklaşık %70'ini GÇD üzerinden Endonezya ve Avustralya'dan temin etmektedir. Şekil 4.16'ya bakıldığında, dünyadaki LNG ticaretinin en fazla yapıldığı bölgenin GÇD ve DÇD bölgeleri olduğu göze çarpmaktadır. Bundan dolayı Çin'in bölgedeki askeri gücünü artırması ve ABD'yi bölgede dengeleme politikası izlemesinin nedenlerinden birisi olarak gösterilebilir ki bu politika tezin üçüncü bölümünde daha önce ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Ayrıca küresel doğal gaz ve LNG ticaretinde Asya Pasifik bölgesinin öne çıktığı ve Çin'in de bunda katalizör görevi üstlendiği görülmektedir.

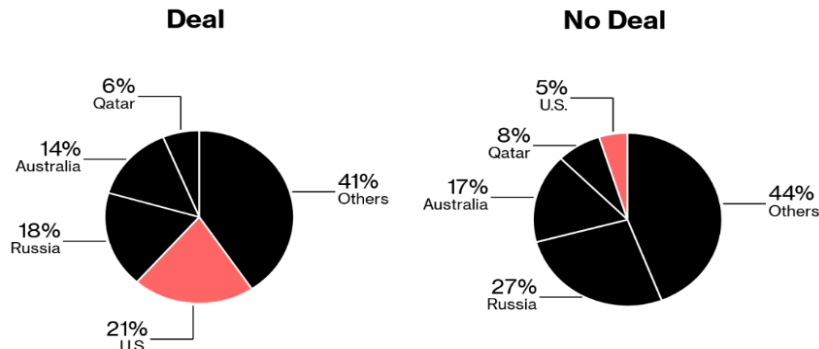

Kaynak: BP (2019). Statistical Review of World Energy 2019, 41.

Şekil 4.16: Küresel Doğal Gaz ve LNG Ticareti

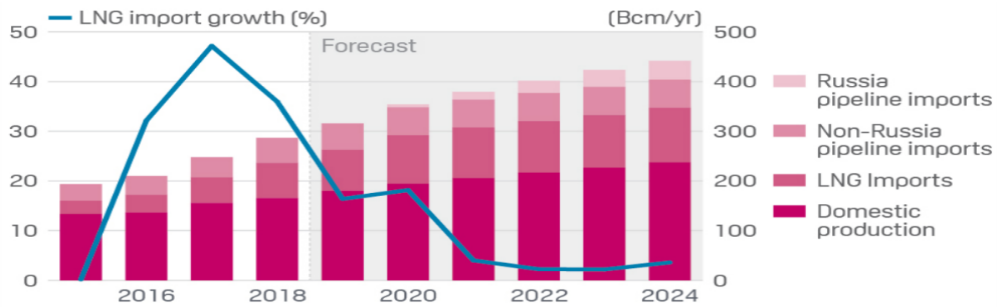
Çin, LNG ithalatına 2002’de Avustralya’dan, boru hattı ile doğal gaz ithaline de 2009’da Türkmenistan’dan başlamıştır. Bugün Çin, doğal gaz ithalatının %60’ını LNG halinde gemilerle tedarik ederken, %40’ını boru hatlarıyla temin etmektedir (Oxford Energy, 2019: 2). Çin, LNG ticaretinde yeni anlaşmalar yoluyla yakın çevresindeki Avustralya, Rusya, Malezya ve Endonezya gibi ülkelerden ithal ettiği LNG oranını yukarı çekmeyi planlamaktadır. Özellikle ABD’nin ticaret savaşında Çin’e sadece tarım ürünleri değil aynı zamanda daha fazla LNG satmak istediği görüşmelerde ortaya çıkmaktadır. Bilakis Çin ise, enerji güvenliği hususunda ABD’den daha az miktarda enerji ithal etmeyi planlamaktadır. Aşağıdaki grafik, ticaret savaşı ile sürdürülen görüşmelerde olası bir enerji anlaşması sağlanması durumunda, ABD’nin Çin’e yaptığı LNG ticaretini %5’ten %21’e çıkartacağını göstermektedir. Bu da ticaret savaşında enerjinin nasıl önemli bir yere sahip olduğunu göstermektedir.

Grafik 4.1: Ticaret Savaşları ve ABD’nin Çin’e LNG İthali Vizyonu

Kaynak: Stapczynski, Stephen (2019). Trade Deal Could Propel U.S. to Top of China's LNG Supplier List. <https://www.bloomberg.com/news/articles>

Ancak ticaret savaşının devam ettiği 2019 itibariyle Çin, 2019'da ithal ettiği 82 milyar m³ LNG'nin 31 milyar m³'ünü Avustralya'dan, 14 milyar m³'ünü Katar'dan, 8 milyar m³'ünü Malezya'dan, 7 milyar m³'ünü Endonezya'dan ve yaklaşık sadece 2 milyar m³'ünü de ABD'den ithal etmektedir. Ticaret savaşları nedeniyle ABD'den Çin'e yönelik artırdığı gümrük vergileri dolayısıyla, Çin de ABD'den LNG ithalatını azaltmaya başladı. Çin'in LNG ithalatında ABD yerine daha güvenilir bulunduğu Rusya'ya yöneldi ve bu bağlamda LNG tedarikini artıracak yatırımlarını da artırmaya başladı. Çin, 2013'te yapımına Rus-Fransız ve Japon ortaklığıyla başlanan Rusya'nın Yamal Adasındaki LNG tesisiyle, 2019 sonunda yıllık 5.5 milyon ton LNG'yi ve toplamdaki 3 ayrı faz tam kapasiteye ulaştığında ise yıllık 16.5 milyon ton LNG'yi Rusya'dan ithal etmeyi hedeflemektedir (Total, 2019). Böylece Rusya, Çin'in LNG ithalatında Avustralya'dan sonra ikinci sıraya gelmesi beklenmektedir. Çin-Rus işbirliği bu şekilde devam ederse, petrolden sonra doğal gaz ve LNG ticaretinde de Rusya, Çin'in en büyük enerji tedarikçisi olabilir. Ancak Çin'in özellikle "Sibirya'nın Gücü" doğal gaz boru hattı ile ciddi oranda doğal gaz ithal edecek olması, aşağıdaki şekilde de görüldüğü üzere 2020 sonrasındaki ithal LNG oranında azalmaya gitmesine neden olabilir. Bu da Çin'in deniz yoluyla Avustralya ve Katar gibi ülkelerden aldığı LNG ithalatını düşürmesine neden olabilir. Bu da Çin'in denizlere olan bağımlılığını azaltmak üzerine geliştirdiği enerji güvenliği politikasında önemli bir adım olacaktır.

Kaynak: Liang, Analyst Cindy (2019a). Analysis: Russia pipe gas supplies may further slow China's LNG import growth. S&P Global Platts. <https://www.spglobal.com/platts/en/market-insights/latest-news/>

Şekil 4.17: Rusya Doğal Gaz Boru Hattı ve LNG İthalatı

4.5.2. Çin'in Avrasya'daki Enerji Politikaları

Çin, aşağıdaki tabloda da görüldüğü üzere petrolde %70, doğal gazda %42 ve kömür ithalatında da 0.4 oranında dışa bağımlıdır. Ancak Çin'in bazı teknolojik ürünlerde kullandığı kömürün ihraç edilmesi dolayısıyla, aslında Çin'in üretim-tüketimi arasındaki fark 2018'de 281 milyon tondu ve 2019 sonunda bu rakamın 305 milyon

tonu bulması öngörülmektedir (Reuters, 2019). Tüm fosil enerji kaynaklarından ciddi bir ithalatçı olan Çin, Avrasya bölgesinin zengin doğal gaz ve petrol rezervlerinden mümkün olduğunca fazla faydalanmayı amaçlamaktadır. Avrasya, Soğuk Savaş döneminde Çin için tam anlamıyla diğer yakın çevresindeki tehdit algıladığı bölgeler kadar önemli olmamış, tarihsel olarak burada herhangi bir hegemonya kurma niyeti de olmamıştır ancak bölgenin jeostratejik konumu ve önemli enerji kaynakları ile Batıya açılan ticari yol üzerinde durması sebebiyle son dönemde bölgeye yönelik pragmatik bir yaklaşım söz konusudur (Mariani, 2013: 6). Bölgeden elde edilecek daha fazla enerji ya da hammadde ithalatı Çin'in denizlere olan bağımlılığını azaltacaktır.

Tablo 4.12: 2018'de Çin ve Avrasya'da Enerji Üretim-Tüketim İlişkileri

Ülke	Petrol (mton)		Doğal Gaz (m ³)		Kömür (mton)	
	Üretim	Tüketim	Üretim	Tüketim	Üretim	Tüketim
Çin	189.1	641.2	161.5	283	1828.8	1906.7
Rusya	563.3	152.3	669.5	454.5	220.2	88.0
Türkmenistan	10.6	7.1	61.5	28.4	-	-
Kazakistan	91.2	16.4	24.4	19.4	50.6	40.8
Özbekistan	2.9	2.6	56.6	42.6	3.0	3.1
Diğer BDT Ülkeleri	1.9	3.7	0.3	5.7	2.2	2.0

Kaynak: BP (2019). Statistical Review of World Energy 2019, 9-17.

Bu bağlamda coğrafi olarak yakın ve güvenilir enerji transferi olanaklarına sahip Avrasya bölgesi, enerji yatırımlarında da öne çıkmaktadır. Çin, 2017'ye kadar tek seferde yaptığı en büyük iki enerji yatırımı/anlaşması da Orta Asya bölgesine olmuştur: ilki Kazakistan-Çin petrol boru hattıdır; ikinci ise, Orta Asya-Çin doğal gaz boru hattıdır (Johec ve Kyzy, 2016: 71). Jeopolitik sebepler, Rus-Çin ilişkilerinin ilerlemesine de katkıda bulundu ve Çin'in Rusya üzerindeki enerji yatırımlarını artırmasını hızlandırdı. Aşağıdaki tabloda, özellikle Çin'in enerjide %50 oranında net bir ithalatçı ülkeye dönüşmesinden sonraki doğrudan dış yatırımları verilmektedir. Çin'in enerji, ulaşım, tarım, teknoloji, turizm, kimyasal madde gibi birçok farklı sektörlerden oluşan yatırım ağı içerisinde enerji yatırımlarının özel bir yeri vardır. Çin'in toplam yatırımlarında en büyük pay 1/3'ten daha fazlasıyla enerji sektörüne aittir. Avrasya özelinde bakılacak olursa, bölgedeki 5 ülkenin Çin'in toplam yatırımlarının %10'undan fazlasını çektiği görülmektedir ki bu bölge ülkeleri için ciddi bir ekonomik kazançtır. Avrasya'nın Çin ticaretinde %1 orana sahipken, doğrudan enerji yatırımlarında ortalama %10 gibi yüksek bir orana sahip olması, bölgenin Çin için ne kadar stratejik bir öneme sahip olduğunu göstermektedir. Bu bölgeye yapılan 2005-2019 arasında gerçekleştirilen 106 milyar dolarlık yatırımın 68 milyar dolarını enerji yatırımları oluşturmaktadır. 8 milyar dolardan fazlası da Çin'in bölge ile ticaret olanaklarını daha da artıracak ulaşım sektörüne yapıldığı görülmektedir. KvY sonrası

gerçekleşen 1165,66 milyar dolarlık yatırımın yine 1/3'ten fazlası 396,12 milyar doları enerji yatırımlara harcanmıştır. Bu dönemde Avrasya'nın payı %11'den %9'a gerilese de halen bölgedeki enerji yatırımlarının önemli bir yer tuttuğu görülmektedir. Bunda Çin'in 2012 sonrasında yenilenebilir enerji kaynaklarına ciddi şekilde yatırım yapması da etkili olmuştur. Çin'in fosil enerji kaynaklarına olan yatırım miktarı artsa da toplam enerji yatırım oranı sadece Avrasya'da değil tüm dünyada benzer şekilde düşüş göstermektedir.

Tablo 4.13: Çin'in Doğrudan Dış Yatırımları ve Enerji'nin Toplam Yatırımlardaki Payı (2005-2019) (Milyar Dolar)

Ülke	Toplam Yatırım	Enerji	Ulaşım	KvY Sonrası Enerji
Dünya	\$1985.74	712.92	369.28	396.12 (1165.66)
Avrasya	105.88	68	8	35.79
Rusya	53.98	30.66	2.21	22.96
Kazakistan	34.93	24.28	3.68	9.39
Türkmenistan	6.8	6.8	-	0.6
Özbekistan	5.44	3.49	0.46	0.34
Kırgızistan	4.73	2.89	1.69	2.5

Kaynak: AEI, 2019, <https://www.aei.org/china-global-investment-tracker/>

SB çöktükten ve yeni bağımsız devletlerin bölgede ortaya çıkmasında sonra, bölge ülkeleri de planlanmış ekonomilerden pazar ekonomisine doğru yol almaya başladılar (Bazarbekova et al, 2018: 1). Bu da Çin'in bölge ülkeleriyle Rusya olmadan doğrudan enerji anlaşmaları yapmasına olanak sağladı. Özellikle Çin'in güçlü sermayesi ve daha sonrasında KvY projesi bağlamında bölge ülkelerinin Doğu-Batı güzergâhı içerisinde önemli bir role sahip olacağını göstermesi, yatırımların devamını mümkün kılmıştır. Bu sayede Kazakistan ve Türkmenistan, Çin'e petrol ve doğalgaz ihraç ederek ekonomilerini en fazla geliştiren ülkeler oldular (Pomfret, 2009: 2). Bölgede Rusya ve Kazakistan petrol açısından zengindir. Çin, her iki ülkeden petrol temin etse de bu ülkelerden temin edeceği petrol arzı sınırlıdır. Bunun nedeni ise, Kazakistan'ın 2016 sonu itibariyle günlük 91 milyon ton üretim gerçekleştirirken yine 16 milyon ton kadarını tüketmesidir. Çin de bu ülkeden ancak Kazakistan'ın iç tüketimi kadar petrol ithal etmektedir. Rusya ise, Batı-Doğu şeklinde uzanan coğrafi konumu sayesinde hem petrol hem de doğal gaz açısından Avrupa'dan Asya Pasifik ülkelerine kadar çok fazla ülkeye petrol satmaktadır. Yine de Rusya, Çin'in son yıllarda ülkesine yaptığı enerji yatırımlarına uygun olarak Çin'in toplam petrol ithalatının yaklaşık %15'ini tek başına temin etmektedir. Buna ek olarak, Çin'in bölgedeki yatırımları sayesinde yakın gelecekte yıllık 16,5 milyon ton LNG ve 38 milyar m³ doğal gaz da Çin'e ihraç edecektir. Bölgedeki çoğu ülkenin doğal gaz üretimi açısından zengin rezervlere sahip olması, Çin'in bölgeye yönelik yatırımlarını devam ettirmesine neden olmaktadır.

Tablo 4.14: Çin'in Boru Hattıyla Doğal Gaz İhraç Ettiği Ülkeler

İhraç Edilen Ülke	Milyar m ³
Rusya	38* (2020-2022 arasında)
Kazakistan	5.4
Türkmenistan	33.3
Özbekistan	6.3
Toplam	49.2 (+38 milyar m³, 2022 sonunda)

Kaynak: BP (2019). Statistical Review of World Energy 2019, 41.

BP 2018 raporunda da görüldüğü üzere, Çin, 2018'de 121.3 milyar m³ küp doğal gaz ithal etmiş ve bunun yaklaşık 45 milyar m³ de Avrasya bölgesinden boru hatları ile temin edilmiştir. Çin'in Aralık 2019'da Rusya'dan gaz transfer etmeye başlayacağı Sibirya'nın Gücü (Power of Siberia) boru hattı, 2022'de tam kapasiteyle 38 milyar m³ ulaşması beklenmektedir. Böylece Çin, bugünkü oranlarla doğal gaz ithalatının 2/3'ünü boru hatları ile bölgeden temin edebilecektir. Çin, ithal ettiği 121.3 milyar m³ doğal gazın 45 milyar m³'ünü boru hatlarıyla, 76.3 milyar m³'ünü de LNG olarak gemilerle ithal edilmiştir. Çin'in Rusya'dan gelecek doğal gaz kapasitesini artırması ve buna ek olarak Çin'in doğal gaz iç üretiminde artışa gitmesi, gelecekte Çin'in enerji arzını deniz yoluyla gerçekleştirdiği LNG ithalatında azalmaya gitmesine neden olabilir. Ancak Çin'in çevresel kaygılardan dolayı toplam enerji tüketiminde kömür oranını düşürmeyi planlaması, her yıl daha fazla doğal gaz ithal etmesine neden olmaktadır. Bu da LNG ithalatının devam edeceği gibi Çin'in Avrasya bölgesinde proje aşamasında beklettiği iki yeni boru hattını hayata geçirmesine neden olabilir. Ancak en önemli şey, Çin'in doğal gaz ithalatının yarısından fazlasını artık Avrasya bölgesindeki boru hatları ile tedarik edebilecek seviyeye oldukça yaklaşmış olmasıdır. Bu da bölgenin özellikle enerji güvenliğinde doğal gaz açısından Çin için son derece hayati bir bölge olduğunu göstermektedir. Ayrıca Çin, Rusya'dan LNG ticaretine de başlamış ve 2018'de Rusya'dan 1.3 milyar m³ doğal gaz ithal etmiştir (BP, 2019: 40). Böylece Çin, diğer bölgelerden ithal ettiği enerji azaltmaya çalışırken, Avrasya'dan ithal ettiği enerji arzını ve çeşidini sürekli artırmaya devam etmektedir.

4.5.1.1. Çin'in Soğuk Savaş Sonrası Avrasya Enerji Yatırımları ile Kuşak ve Yol İnisiyatifi Arasındaki İlişki

2013'te ilan edilen KvY İnisiyatifi kapsamında Çin'in Avrasya bölgesine olan yatırım yaklaşımı ile enerji güvenliği arasında yakın bir ilişki vardır. KvY İnisiyatifi, enerji gibi hayati sektörlerde Çin'in ulusal çıkarlarına hizmet etmesi için geliştirilmiştir ve bu projenin 2049'a yani Çin'in kuruluşunun 100. yılına kadar devam ettirileceği belirtilmektedir. Daha öncesinde böylesine devasa bir inisiyatifin ilan edilmemesin nedeni, Çin'in uzun yıllardır başarıyla uyguladığı "gücünü sakla" dış politika

yaklaşımını devam ettirmek ve dünyayı tedirgin etmemek istemesiydi. Özellikle son yıllarda KvY'ye yönelik eleştirel yaklaşımların ve yayınların çıkması, bu inisiyatifin neden bu kadar geç ilan edildiğini açıklar niteliktedir. Ayrıca Avrasya özelinde de bahsetmek gerekirse Çin, bölgeye yönelik zaten 1990'lardan itibaren enerji yatırımları yapmaktadır. Çin'in Avrasya politikasındaki enerji yatırımlarının ya da faaliyetlerinin sadece KvY ile başladığını söylemek doğru olmaz. 1990 sonrası dönemde Çin, bölgedeki yatırımlarını tek tek ülkeler bazında hedefleri doğrultusunda belirli bir dereceye kadar getirmiştir. Çok daha önceden başlanan bu girişimler artık belirli bir seviyeye ulaştığı için, öncelikle projelerin finansmanı için gerekli kurumsallaşma ve vizyonun sağlanması beklendi. Böylece projelerin tek merkezden daha koordineli şekilde yönetilebilmesinin de önü açılmış oldu. Diğer bir ifadeyle, sadece son 20 yılda Çin'in toplamda birkaç trilyon doları bulan bölgesel ve küresel yatırımları, artık tek merkezden daha sistematik ve işlevsel olarak yönetilmesi gerekmektedir. Daha önce kurumsallaşma sürecinde de belirtildiği üzere, kredi ya da hibe gibi finansal devletçilik araçları ile sağlanacak borç ya da yatırımların "Çin rüyasına" hizmet edecek şekilde yönlendirilmesi gerekmektedir. Musabelliu'ya göre (2019: 140), Çin'in 1600 yıl önceki tarihi İpek Yolunu yeniden hayata geçirerek Batı ile Doğuyu birleştirmek istemesi ya da Çinlileri, Hindistanlıları, İranlıları, Türkleri, Arapları, Yunan ve Avrupalıları yeniden bir araya getirme vizyonu, Çin rüyasının KvY projesi ile bütünleşmiş halidir. Bu bağlamda başta milli şirketler olmak üzere özel teşebbüslere yeterli fonlar aktararak, bu vizyona daha hızlı ulaşılması amaçlanmaktadır. Bu bağlamda Çin'in yatırımlarında KvY öncesi ve sonrasında herhangi bir kopukluk ya da stratejik bir değişiklik yoktur. Örneğin Çin'in 2011'de imzaladığı Çin-Kazak demiryolu projesi, daha sonra KvY kapsamında Çin'den Batı Avrupa'ya kadar ulaşacak demiryolu projelerinin gerçekleşmesinde öncülük etmiştir. Benzer şekilde de Çin'in Kazakistan, Türkmenistan ya da Rusya'dan gaz ve petrol ithal eden anlaşma ve projelerin günümüzde devam ettirildiği ve çoğunun kapasitesinin genişletilmesi ya da mevcut hatlara ek olarak yeni enerji anlaşmalarının imzalandığı görülmektedir. Örnek olarak KvY ilanından kısa süre önce Çin Kalkınma Bankası tarafından sağlanan 25 milyar dolarlık krediyle Rusya'nın ESPO boru hattını inşa etmesi sağlandı ve bunun karşılığında Çin, yıllık 15 milyon ton petrol ithali edecektir ve yıllık verdiği krediden de %5,9 oranında faiz alacaktır (Skalamera, 2014: 9). Bu bağlamda sırasıyla aşağıdaki üç tablo, Çin'in KvY öncesinde Avrasya bölgesinde gerçekleştirdiği bazı enerji yatırımlarını ve karşılıklı imzaladığı enerji anlaşmalarını ve detaylarını göstermektedir.

Tablo 4.15: Kuşak ve Yol İnisiyatifi Öncesi Avrasya Boru Hattı Projeleri

Ülke (Sözleşme Yılı)	Miktar	Yorum
Türkmenistan (2007)	30 bcm	2003'te başladı ve 2009'da hayata geçti
Kazakistan (2009)	10 bcm	İlk anlaşma
Türkmenistan (2009)	10 bcm	Önceki sözleşmeye ek
Özbekistan (2011)	10 bcm	Sözleşme
Türkmenistan (2011)	25 cm	Çerçeve Anlaşması

Kaynak: Jarosiewicz, Aleksandra ve Strachota, Krzysztof (2013). China vs. Central Asia The achievements of the past two decades. Centre for Eastern Studies, 45.

Tablo 4.16: Kuşak ve Yol İnisiyatifi Öncesinde Çin'in Orta Asya Bölgesindeki Enerji Sektöründeki Başlıca Öz Varlıkları

KAZAKİSTAN				
Varlık	Satın Alma Tarihi	Oran (%)	Satın Alan	2012 İtibariyle Üretim Kapasitesi
AktobeMunaiGaz	1997-2003	85	CNPC	6.1 m. Ton petrol 3.7 bcm doğal gaz
North Buzachi	2003	50	CNPC	2 m. Ton petrol
KAM Projesi	2004	50	CNPC ve CNIC	0.7 m. Ton petrol
PetroKazakistan Kumkol Resources	2005	67	CNPC	6 m. Ton petrol
KarazhanbasMunai	2006	50	CITIC	2 m. Ton petrol
KazMunaiGas E&P	2009	11	China Invenstment Corp.	7.9 m. Ton petrol
Urikhtau Field	2011	50	CNPC	Gaz Keşfi
Emir Oil		100	MIE Holding	130.000 ton petrol
Shymkent Rafinesi	2005	50	CNPC	5.25 m. Ton petrol
Orta Asya-Çin Doğal Gaz Hattı, II. Kısım	2008	50	CNPC	10-15 bcm doğal gaz
Zaysan-Jeminay	2013	100	Guanghui Energy	0.55 bcm doğal gaz
ÖZBEKİSTAN				
Varlık	Satın Alma Tarihi	Oran (%)	Satın Alan	2012 İtibariyle Üretim Kapasitesi
Ustyurt ve Anu Derya bmlgesinde 5 yatırım bloku ve	2006	Bilinmiyor	CNPC	Keşif Çalışması
Fergana'daki eski alanların iyileştirilmesi	2008	Bilinmiyor	CNPC	Keşif Çalışması
Aral Denizi Projesi	2006-2011	26.6	CNPC	Keşif Çalışması
The Mingulak Project	2008	50	CNPC	Keşif Çalışması
Orta Asya-Çin Doğal Gaz boru hattı Özbek Kısım (A,B,C Hatları)	2008	50	CNPC	55 bcm doğal gaz
TÜRKMENİSTAN				
The Bagtyyarlyk field	2007	Bilinmiyor	CNPC	17 bcm doğal gaz çıkartılması
TACİKİSTAN				
Kulob Petroleum Ltd	2012	33.33	CNPC, Total	Keşif Çalışması

Tablo 4.16 (devamı): Kuşak ve Yol İnisiyatifi Öncesinde Çin'in Orta Asya Bölgesindeki Enerji Sektöründeki Başlıca Öz Varlıkları

KIRGIZİSTAN				
Batkenneftegaz	2007	100	Chung Company	Gaz Çıkarma
Kara-Balta Rafinesi	2009-2013	99	Zhongda China Petrol	850 bin ton petrol
Tokmok Rafinesi	2012-2013	Bilinmiyor	China Natural İnvensment Holdin Co.	500 bin ton petrol

Kaynak: Jarosiewicz, Aleksandra ve Strachota, Krzysztof (2013). China vs. Central Asia The achievements of the past two decades. Centre for Eastern Studies, 45.

Tablo 4.17: Kuşak ve Yol İnisiyatifi Öncesinde Çin'in Rusya ile Gerçekleştirdiği Enerji Anlaşmaları

YIL	ANLAŞMA	Milyar USD Doları
2005	CNPC'den Rosneft'e kredi	6
2006	CNPC (%49) ve Rosneft işbirliğinde Vostok Energy LTD	bilinmiyor
2006	Sinopec'in Udmurtneft'in %49'unu satın alması	3.5
2007	Sinopec'in (%25) Rosneft'in Sakhalin-3 Projesini satın Alması	bilinmiyor
2009	Rus-Çin Boru Hattı (ESPO Spur) için Çin kalkınma Bankasının Rosneft ve Transneft'e kredi vermesi	25
2013	CNPC-rosneft arasında, Petrol ithalatını iki katına çıkaracak 25 yıllık anlaşma	270
2013	Sinopec-Rosneft 10 yıllık enerhi anlaşması	85
2013	CNPC, Novatek'in Yamal LNG Projesinin %20'sini satın alması	5.4

Kaynak: Røseth, Tom (2017). Russia's energy relations with China: passing the strategic threshold? Eurasian Geography and Economics, 58:1, 24.

Tüm bu yatırımlar ki KvY İnisiyatifinin ilan edilmesi için artık gerekli koşulların sağlandığını göstermektedir. Tabii ki bu ilanın öne çekilmesinde ABD'nin pivot stratejisi ya da Şi'nin selefi olduğu Başkanlara göre daha güçlü bir Çin'den bahsediyor olması da bunda etkili olmuş olabilir. Ancak neden ne olursa olsun, Çin'in KvY ilanı daha önce sessiz sedasız yürütülen tüm yatırımların artık çok daha fazla dikkat çekmesine neden oldu. Bu da Çin'in yatırım politikalarında ABD'nin yükselen Çin'e karşı müttefiklerini dikkatli olmaya ve birlikte hareket etmeye davet etmesine de neden olmaktadır.

4.5.1.2. Kuşak ve Yol İnisiyatifi Bağlamında Avrasya Enerji Politikası Yatırımlarında Sürekliliğin Devam Ettirilmesi

Birçok ülke, yaptığı yardım fonları ya da doğrudan dış yatırımlarının faydalarını dış politikada gördüğü için, siyasi, ekonomik ya da diğer ulusal amaçları doğrultusunda bu araçları kullanmak istemektedir (Kaminski, 2017b: 28). Özellikle enerji sektörü, olumlu ya da olumsuz finansal devletçilik araçlarının en çok kullanıldığı alandır.

Örneğin Rusya'nın Kırım'ı ilhakı sonrasında AB ülkeleri, üç önemli Rus milli enerji şirketi olan Rosneft, Transneft ve Gazprom'un derin sulardaki gaz arama ve çıkarma çalışmalarına yönelik finansman desteğini çektiklerini açıkladı (Štiglic, 2017: 72). Enerji arzını beka sorunu olarak kabul eden Çin, KvY kapsamında tüm bölge ülkeleriyle enerji anlaşmalarını ve yatırımlarını enerji güvenliğini tesis etmek için şekillendirmektedir. Bu bağlamda Çin'in finansal devletçilik araçlarını kullanarak gerçekleştirdiği enerji yatırımlarına değinilecektir.

4.5.1.2.1. Rusya

Rusya, Avrasya bölgesinin en fazla petrol ve doğal gaz rezervine sahip ülkesi olduğu için son yıllarda Çin'in enerji yatırımlarını en fazla çeken devletlerden birisidir. Özellikle Çin'in enerji güvenliği politikasında Avrasya bölgesine giderek önem vermesi, Rusya'nın da enerji ihracında güçlü bir pazar edinmesine olanak sağladı. Çin, Rusya'dan hem petrol hem de doğal gaz ve LNG ithal etmektedir. KvY bağlamında Çin, 2014'te CNPC ve Gazprom arasında yıllık 38 milyar m³ doğal gaz taşıyacak 400 milyar dolarlık tarihi bir anlaşmaya imza attı. Özellikle Batı dünyasının Rusya'ya yönelik ambargo uyguladığı bir dönemde gerçekleşen bu anlaşma, hem Rusya'yı rahatlattı hem de Çin'in giderek artan doğal gaz ithalatında Çin'e güvenli bir transfer kaynağı sağladı. Rusya ile LNG ithalatını da artırmak isteyen Çin, bölgedeki Yamal LNG ile yakından ilgilenmeye başlamıştır. 2015'de Çin, İYF ile Yamal LNG Project'in %9,9'unu 1.2 milyar dolara satın alarak şirketteki toplam payını %30'a çıkardı ve Yamal LNG'in gerekli altyapı yatırımlarının sağlanması için de 2016'da Çinli bankalar aracılığıyla 12 milyar dolarlık bir kredi tahsil etti (Røseth, 2017: 24).

Aşağıdaki şekilde de görüldüğü üzere, Rusya'dan Çin'e yönelik ikisi operasyonel diğeri ise anlaşma aşamasında olan bir boru hattı mevcuttur. 2009'da başlanan ve 2011'de faaliyet geçen ESPO iki ülke için oldukça önemli bir enerji anlaşmasıdır. Bu hattın Çin'deki kısmı Mohe-Daqing petrol boru hattının CNPC ve Rosneft Ltd. arasında ile Çin arasında ortaklaşa yapılmasıyla, Rusya'dan yıllık 15 milyon ton petrol ithal etmeye başladı (CSIS, 2019d). 2018'de Skovorodino-Daqing ek boru hattının hayata geçmesiyle toplamda 30 milyon ton petrol ithal edilmeye başlandı. Böylece Çin, Rusya'dan ithal ettiği yıllık 71.5 milyon ton petrolün 30 milyon tonluk kısmını boru hattıyla temin etmektedir.

Kaynak: Røseth, Tom (2017). Russia's energy relations with China: passing the strategic threshold? Eurasian Geography and Economics, 58:1, 41.

Harita 4.3: Rusya ve Çin Arasında Mevcut ve Muhtemel Gaz Boru Hatları

CNPC ile Gazprom arasında imzalan Sibiryaya-Doğu Türkistan (Altay Boru Hattı ya da Sibiryaya'nın Gücü 2) projesi, 2000 km uzunluğunda ve yıllık 30 milyar m³ doğal gaz taşınması hedeflenmektedir (Katona, 2018). Altay dağlarından getirilmesi düşünülen doğal gaz anlaşması şu anda kâğıt üzerindedir ve Çin'in gelecek enerji arzı güvenliğine göre hayata geçirilme olasılığı yüksek projelerden birisidir. 2014'te imzalanan ve 3 Aralık 2019 Aralık'ta faaliyet geçen 3000 km uzunluğundaki Sibiryaya'nın Gücü boru hattı ise, birkaç yıl içinde tam kapasiteye ulaştığında yıllık 38 milyar m³ doğal gaz taşıyacaktır (<http://www.gazprom.com/projects/power-of-siberia/>). Eğer Çin, Altay doğal gaz boru hattını da gelecekte faaliyete geçirmeyi başarırsa, iki boru hattıyla toplamda yıllık 68 milyar m³ doğal gaz ithal edebilir. Zaten daha önce de belirtildiği gibi, Çin'in Rusya'dan LNG ithalatı da yakın gelecekte yıllık 16.5 milyon tona ulaşacaktır.

Yine de Çin'in Rusya ile başlayan karşılıklı enerji ilişkilerinin Orta Asya ülkelerinden sonraya kaldığı da açıktır. Daha önce de ayrıntılı olarak da bahsedildiği üzere, bunun başlıca birkaç nedeni vardır. İlk olarak, bu yeni bağımsız devletlerin ayakta kalabilmesi için Çin'in özellikle enerji alanında yatırımlar birlikte büyük miktarlarda doğal gaz ve petrol ithal etmesi ve karşılığında bu devletlere ciddi maddi kazanç sağlaması gerekiyordu. İkinci olarak, bölge ülkelerinin ekonomik açıdan belirli bir istikrara kavuşarak Çin'in hassas olduğu Doğu Türkistan bölgesindeki ayrılıkçı hareketlerin azaltılması amaçlanmaktaydı. Üçüncü olarak, bölgenin Batıya açılan bir kapı (*pivot to West*) olması ve bu açıdan bölgeye daha fazla yatırım yapılması ve karşılıklı ticaretin artırılmak istenmesidir. Dördüncü olarak, bölge devletlerinin daha bağımsız hareket ederek Rusya ya da ABD gibi ülkelerin etki alanlarından kısmen de

olsa uzaklaşmalarını sağlamak ve Çin'in bu ülkeler üzerindeki çok yönlü etkisini artırmaktı. Son olarak, Çin'in bölgedeki enerji güvenliğini tesis etme sürecinde sadece Rus enerji piyasasına bağımlı kalmamak ve böylece bölgedeki pazarlık şansını koruyabilmektir (Røseth, 2017: 33). Yine de Çin'in artan enerji kapasitesi ve buna paralel görülen çevre kirliliği kaygısından dolayı, Çin'in özellikle artan doğal gaz talebini güvenli şekilde karşılamak için Rusya ile olan enerji yatırımlarına Kvy bağlamında daha fazla pay ayracağı öngörülmektedir. Özellikle ABD'nin her iki ülkeye yönelik ekonomik ve siyasi açıdan başlattığı mücadele, iki devlet arasında rasyonel düzeyde stratejik bir ortaklığın da kurulmasına zemin hazırladı.

4.5.1.2.2. Türkmenistan

Dünyanın en büyük 4. doğal gaz rezervine ev sahipliği yapan Türkmenistan, Çin'in en büyük gaz tedarikçisidir ve 1833 km'yi bulan ve yıllık kapasitesi 55 milyar m³ doğal gaz sağlayabilecek 3 boru hattı ile Çin'den ciddi bir gelir elde etmektedir (Jamali, 2018: 16).

Kaynak: Batsaikhan, Uuriintuya ve Dabrowski, Marek (2017). Central Asia — twenty-five years after the breakup of the USSR. Russian Journal of Economics, 320.

Harita 4.4: Orta Asya-Çin Arasındaki Petrol ve Doğal Gaz Boru Hatları

Türkmenistan, 12 Aralık 1995'te BMGK'da tarafsızlığı kabul edilmesiyle birlikte bölgesinde daha rahat hareket eder hale geldi ve askeri bloklara ya da siyasi yapılara üye olma noktasında çekimser kalmaya başladı (Kasım, 2016: 102). Sarı'ya göre (2016: 156), Türkmenistan'ın izlediği bu tarafsızlık politikasının başlıca amacı, bölgesindeki ülkelerle ilişkilerini daha çok ekonomik seviyede tutmak istemesi ve başta Çin gibi ekonomik açıdan güçlü olan ülkelerin yatırımlarını çekebilme. Orta Asya'nın en otokratik yönetimine sahip olan Türkmenistan, Hazar Denizine, İran ve Pakistan'a olan sınırıyla stratejik bir konuma sahiptir. Devlet Başkanı Niyazov, bir taraftan popülist politikalarla halka bedava su, elektrik, gaz, ısınma, tuz vb. sağlarken diğer taraftan da başkanlık kültürüne yardımcı olabilecek prestijli projelere ülkenin

kaynağını gereksiz projelere aktararak ülkenin zamanında beklenen sıçramayı ya da reformları yapmasını sağlayamadı (Pomfret, 2009: 4). 2006'da Niyazov sonrası iktidara gelen Berdimuhamedov ile birlikte dış politikada daha aktif ve çok yönlü bir politika izlemeye başlayan Türkmenistan, enerji sektöründe Rusya'ya olan tek yönlü bağımlılığın 2006'da ÇHC ile yaptığı doğal gaz boru hattı anlaşması ile kurtulmaya başladı (Kasım, 2016: 100). Berdimuhamedov, "milli uyanış" politikası ile enerji kaynaklarının kullanımında küresel ekonomiyle uyumlu hareket eden yaklaşımlar geliştirmiştir (Sarı, 2016: 156). Berdimuhamedov'un enerji politikası her ne kadar milliyetçi gibi gözükse de gerçek amaç, petrol ve doğal gaz yataklarının kamulaştırılması değil bilakis Rusya tekelinden kurtulması için neoliberal düzen içinde hareket edilmesiydi. Özellikle 2009 sonrasında Türkmenistan'ın Rusya üzerinden Avrupa'ya sattığı gazda fiyat indirmeye başlamasıyla, Türkmenistan Rus pazarı yerine giderek Çin'e yöneldi. Ülkenin gelirlerinin çoğunlukla enerji kaynaklarından sağlanması, Türkmenistan'ın Çin'e yaklaşan bir politika izlemesine neden olmuştur. Çin'in bölgeye yeni bir oyuncu olarak girmesi, bu bakımdan Rusya'yı olumsuz etkilemiştir. Kazakistan gibi Özbekistan ve Türkmenistan da dış politikada tarihsel olarak uzun yıllar bir arada yaşadıkları Rusya ile iyi ilişkilerini devam ettirmek isteseler de enerji alanında hem üretim kapasitelerini artırmayı hem de yeni pazarlara açılmayı hedeflemektedirler (Piet, 2015: 190).

İki ülke arasındaki ilk ciddi gaz anlaşması görüşmeleri 1992'de CNPC aracılığıyla başlasa da Türkmenistan'dan Doğu Türkistan'a kadar uzanacak 1833 km uzunluğundaki doğal gaz boru hattının inşası anlaşması 2006'de gerçekleşti, 2009'da ilk gaz akışı gerçekleşti ve 2012'de Türkmenistan'ın toplam doğal gaz ihracatının %51'i Çin'e yapılır hale gelmişti (Stegen, 2015: 201). Çin ve Türkmenistan'ın 30 yıl boyunca yıllık 30 milyar m³ doğal gaz anlaşması gerçekleştirdiği 3700 km uzunluğundaki Türkmenistan-Çin doğal gaz boru hattının 570 km'si de Özbek milli firması olan Uzbekneftegaz ortaklığında inşa edildi (Gatev, 2018: 170). Bu hatta ek olarak 2010'da B hattı da devreye girdi ve son olarak da bu ikisine yıllık 25 milyar m³ doğal gaz taşıyacak C hattı da Beyneu'dan başlayarak A hattının başlangıç noktası olan Çimkent'teki boru hattına eklenildi (Gatev, 2018: 170). Böylece 15'er milyar m³ doğal gaz taşıyan A ve B hatlarına ek olarak 25 milyar m³ taşıyacak C hattı ile birlikte, Türkmenistan toplamda yıllık 55 milyar m³ doğal gazı Çin'e ihraç etme olanağına kavuştu. Sırasıyla Özbekistan ve Kazakistan'dan geçen bu boru hatlarına ilaveten Çin, Kazakistan yerine Tacikistan ve Kırgızistan'ı kapsayan yeni bir alternatif hat da planlandı. 2011'de Türkmenistan'dan başlayacak ve Özbekistan ve Kırgızistan'dan geçerek Doğu Türkistan'a ulaşması planan D hattı (Line D), yıllık 30 milyar m³ doğal

gaz taşıyacak şekilde projelendirildi (Gatev, 2018: 171). Böylece Çin, toplamda yıllık 85 milyar m³ doğal gaz ithal etmeyi planlamaktadır. Ancak D boru hattını hayata geçerse, hattın geçtiği ülkeler mevcut 3 hattan aldıkları transit ücreti kadar D hattından alamayacaklar ve Türkmen gazının Çin'e ulaşmasında yeterince kar elde edemeyeceklerdir (Lain, 2018: 3). Çünkü neredeyse tüm masrafların Çinli "SINO-Pipeline International Company" tarafından karşılanacağı bu hattın, örneğin sadece Kırgızistan içerisinden geçecek 215 km uzunluktaki kısım için 1.2 milyar dolar harcama yapılacaktır (CSIS, 2019b). Tüm bu nedenlerden dolayı, D hattında uzun süredir bir gecikme yaşanmıştır. Yine de Türkmen gazını 55 milyar m³'ten 85 milyar m³'e çıkaracak D hattı projesinin Tacikistan-Çin arasındaki ilk tünel çalışması bitmek üzere (<https://ticaret.gov.tr>). Çin'in bu boru hattında uzun bir süre ısrarcı olmamasındaki en büyük nedenlerden birisi de Rusya'daki Altay doğal gaz boru hattın bir alternatif olarak gösterilmesiydi. Böylece Çin, istediği şartlarda anlaşmayı gerçekleştirmek için iki proje arasında pazarlık kozunu oynamayı başardı.

4.5.1.2.3. Kazakistan

Kazakistan, modern ipek yolunun tam merkezinde yer alan ve yaklaşık 2.724 milyon metre kare bir yüz ölçümüne sahip devasa bir ülkedir (<https://data.worldbank.org>). Kazakistan'ın denize kıyısı olmasa da Çin'i kuzeyden Avrupa'ya bağlayan önemli bir jeostratejik konuma sahiptir. Kazakistan ayrıca Rusya, Çin ve Orta Asya ülkelerinin tam ortasında yer alan bir geçiş ülkesidir. Hemen hemen bölgedeki her ülkeyle sınırı olan tek ülkedir. Bundan dolayı Kazakistan, Çin'in Batı'ya açılma politikasında hak ettiği yeri almaktadır. SB sonrasında Doğu-Batı arasında stratejik bir geçiş rolü üstlenen Kazakistan, asıl ulaşım, iletişim, enerji ve ticari altyapı yatırımlarını ve kanallarını dış yatırımlara açması sayesinde gelişmeye başladı ve Çin ile Avrupa arasındaki Avrasya'nın en büyük ticari geçiş noktasına dönüştü (Kuchins, Mankoff, Kourmanova ve Backes, 2015: 1).

Kazakistan'ın etnik yapısında Rusların giderek azalması, ülke güvenliği açısından önemli bir gelişmedir. 1989'da nüfusun %38'i Kazak, %40'ı da Rus iken, 2009'a gelindiğinde nüfusun %63'ü Kazak ve sadece %24'ü Rustu (Kuchins, Mankoff, Kourmanova ve Backes, 2015: 7). Etnik yapı içerisinde Rus oranının azaltılmasına paralel olarak ekonomide de Çin'in önemli bir ortak olarak ortaya çıkmasıyla Kazakistan için Rusya'yı dengelemede Çin özel bir yere sahip olmuştur. Çin, özellikle doğal kaynakları açısından zengin olan Kazakistan'ın toplam ticaretinin %16'sını gerçekleştirerek Kazakların en büyük ticari partneri oldu ve Kazakistan'a çeşitli kurum ve bankalarına

verdiği kredi borcu da 12,3 milyar dolara ulaştı (Vakulchuk ve Indra, 2019: 119). Kazakistan'ın coğrafi konumu ve doğal zenginlikleri nedeniyle, Çin'in ulaşım ve enerji alanındaki KvY projelerinden ciddi yatırımlar alması oldukça rasyoneldir. Özellikle Çin mallarının Avrupa'ya taşınmasında Kazakistan'daki yol ve demiryolu projelerinin geliştirilmesi hayati bir öneme sahip. Bu bağlamda Çin, 2015'te Lianyungang ile Kazakistan'ın Korgas kuru mal limanlarını birleştirme kararı aldı ve 2020'de Korgas'ı 500 Bin kargo konteynır ile dünyanın en büyük kuru yük kapasiteli limanına çevirecektir (Vakulchuk ve Indra, 2019: 119). Tarihsel olarak Rusya ile çok yönlü bağlantıları olan Kazakistan için Çin ile geliştirilecek ekonomik, siyasi ve kültürel ilişkiler, bölgede daha bağımsız politikalar geliştirmesine yardımcı olabilir ve Çin'i Rusya'ya karşı bir denge unsuru olarak da kullanmasında yardımcı olabilir. Çin'in de benzer bir anlayışa sahip olması, Kazakistan'ın KvY projelerinden daha fazla yararlanmasının da önünü açıyor. KyV kapsamında, 2013'te Başbakan Li'nin Kazakistan ziyaretinde 30 milyar dolar değerinde 22 enerji anlaşması imzalandı ve böylece Çin, ilk defa dünyanın en zengin beşinci enerji rezervine sahip Hazar Denizi üzerinde %8.3 hisseye sahip oldu (Stegen, 2015: 202).

Yine de Kazakistanlı yöneticiler, özellikle Ukrayna ve Gürcistan'da yaşananları göz önünde bulundurarak Rusya ile olan ilişkilerinde daha ihtiyatlı davranmak zorunda olduklarının da farkındadırlar. Bu bağlamda Kazakistan, ülkesini Doğu-Batı arasında önemli bir geçiş yolu yapacak CAREC projesi için kurduğu enstitüde Rusça ve İngilizce'ye yer vermesine rağmen Çince dil eğitimi yoktur (Kuchins, Mankoff, Kourmanova ve Backes, 2015: 35). Ancak Kazakistan CAREC yatırımlarında ise, Çinli yatırımlara ihtiyaç duymaktadır. İşte bu denge politikasının rasyonel şekilde yürütülmesi, Kazakistan'ın ulusal çıkarlarını maksimize etmesi amacıyla uygulanmaktadır. Çin dâhil 11 bölgesel üyesi olan CAREC, Aralık 2018 itibarıyla 34.5 milyar dolardan fazla yatırımla sadece bölgesel ulaşımın gelişmesine değil aynı zamanda kara ve demir yollarıyla birlikte enerji güvenliğinin güçlendirilmesi, ticari malların taşınması, sınır ötesi ticaretin gelişmesi, bölgesel işbirliğinin güvene dayalı gelişmesi, kıtalar arası ulaşım gibi devasa projelerin tamamlayıcısı olması gibi birçok fırsat sunmaktadır (CAREC, https://www.carecprogram.org/?page_id=31). Aşağıdaki şekil incelendiğinde, Çin 5. koridorla Doğu Türkistan üzerinden bölgeye erişim sağlamaktadır ve diğer koridorları kullanarak Pakistan, Afganistan, Azerbaycan ve Gürcistan'a kadar ulaşım erişimi sağlayabilmektedir. 11 Şubat 2018'de ilk deneme testini Çin-İran arasında başarıyla gerçekleştirerek aynı yıl içinde faaliyet geçen 10 Bin km uzunluğunda bu tren yolu, mevcut 4 haftalık taşıma süresini 2 haftaya düşürerek tüm bölge ülkeleri için ticari olanakları artırdı (CSIS, 2019c).

Kaynak: Kuchins, Andrew C.; Mankoff, Jeffrey; Kourmanova, Aitolkyn ve Backes, Oliver (2015). Central Asia in a Reconnecting Eurasia: Kazakhstan's Evolving Foreign Economic and Security Interests, CSIS, 36.

Harita 4.5: CAREC Koridorları

Kazakistan bağımsızlığını kazandıktan sonra, özellikle Tengiz, Karaçganak ve Kaşan gibi önemli petrol rezervlerinin olduğu yerlerde, Rus Transneft'e ek olarak Chevron, Exxon, BP, Shell ve Total gibi birçok Batılı petrol şirketleriyle ortaklıklar edindi ve Kazakistan enerji sektöründe giderek parlayan bir oyuncu olmaya başladı (Kuchins, Mankoff, Kourmanova ve Backes, 2015: 32). Bu sayede Kazakistan, SB döneminde petrol hatlarının sadece Kuzeye Rusya'ya doğru akmasından kurtuldu ve böylece hem Batı hem de Doğuya yönelik yeni alternatif boru hatları inşa etti. Kazakistan'ın petrol ve değerli maden kaynakları bakımından zengin olması, Çin'in dikkatini çekmesinde öncü rol oynamıştır. Çin, tüm dünyada olduğu gibi Kazakistan'da da enerji yarışına geç girmesine rağmen, 2006 sonrasında ülkede önemli hisseler edindi ve uzun dönemli enerji anlaşmaları imzaladı. 2007'de Çin, Petro Kazakistan'ın Kuzey Buzachi petrol bölgesi işletmesinin %100'ünü satın aldı ve Çin'e yılda 15 milyar m³ doğal gaz taşıyacak 6.8 milyar dolar kredi destekli enerji anlaşmasını da imzaladı (Stegen, 2015: 201). 1997'de anlaşılan ve projenin yarısının Çin tarafından karşılandığı Çin-Kazak petrol boru hattı da 2006'da faaliyet geçti. Boru hattı, Hazar Denizi kıyısındaki Atasu'nun batısından başlamakta ve Doğu Türkistan'ın Duşanbe bölgesine kadar uzanmaktadır (Gatev, 2018: 168). 2228 km uzunluğunda Kazakistan-Çin petrol boru hattı, 2019'da 10.8 milyon ton petrol akışı gerçekleştirirken, toplam kapasiteye ulaşılması durumunda yıllık 20 milyon ton petrol Çin'e ithal edilebilecektir (KCP). Çin, sadece Kazakistan-Çin Petrol boru hattı anlaşmasını gerçekleştirmedi aynı zamanda da CNPC aracılığıyla yıllık 1.7 milyar varil petrol üretimine sahip KMG'nin %60'lık hissesini satın alarak doğrudan petrol akışında söz sahibi oldu (Stegen, 2015: 201). Çin,

Soğuk Savaş sonrası enerji anlaşmalarıyla, Kazakistan'ın enerji piyasasının %40'ından fazlasını kontrol etmektedir. Diğer bir ifadeyle ülkede üretilen her 2 litre petrol ya da gazın neredeyse 1 litresi Çin'e aittir.

Kaynak: KCP. <http://www.kcp.kz/>

Harita 4.6: Kazakistan- Çin Petrol Boru Hattı

Ayrıca Kazak-Çin doğal gaz boru hattı (Beyneu-Bozoy-Çimkent doğal gaz boru hattı) anlaşması, KMG ve CNPC arasında 2010'da gerçekleşti ve 2017'de 3.4 milyar m³ miktarında ilk gaz Tengiz ve Kaşan bölgelerinden Çin'e ulaştı (KazMunayGas, http://kmg.kz/self/annual_report_2017/en/016.html). Çin Bankası ve Çin kalkınma Bankası finansmanı ile gerçekleşen bu projeye Çin, Kazakistan'dan mevcut gaz ihracını 2019'dan sonra yılda 10 milyar m³'e çıkarmayı hedeflemektedir (CSIS, 2019a). Böylece Çin, gaz alımında da Avrasya bölgesinde Kazakistan'ı oyuna dâhil etmeyi başarmıştır. Aşağıdaki şekle bakıldığında, Kazakistan, petrol fiyatları düştükçe petrolden elde ettiği gelir de hızla gerilemekte ve bu da hem daha önce alınan borçlarının ödenmesinde ciddi sorunlar yaratmakta hem de ülkedeki gerek enerji kaynaklarının keşfedilmesi ve transferinde gerek altyapı yatırımlarının finansmanında Çin'e daha fazla bağımlı olunmasına neden olmaktadır.

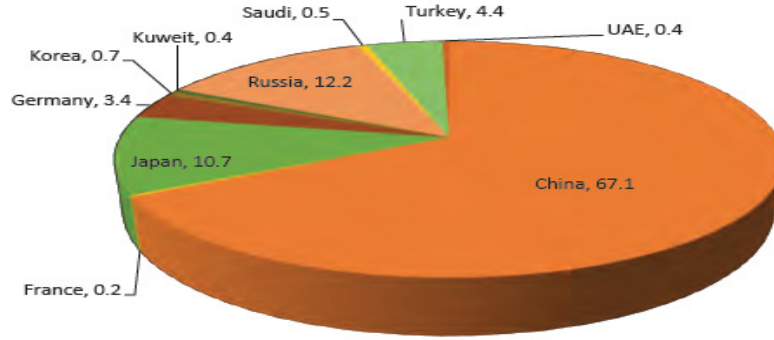

Kaynak: Bizhanova, Madina (2018). Can the Silk Road Revive Agriculture? Kazakhstan's Challenges in Attaining Economic Diversification. Washington, D.C.: The George Washington University, 51.

Şekil 4.18: Kazakistan'ın 1995-2015 Arasındaki İhracat Göstergesi

4.5.1.2.4. Kırgızistan

Kırgızistan, Çin ile ticari bariyer sınırlamalarını koymasına rağmen ülkenin Çin'in yeniden ticari malların merkezine dönüşmüş olması, Kırgızistan'ın giderek Çin'e karşı daha kırılgan bir ekonomi olmaktan kurtulamamaktadır (Tian, 2018: 31). Devlet Başkanı Akayev liderliğinde 1993-98 yılları arasında bölgenin en reformist ülkesine dönüşen Kırgızistan, NATO üyeleri başta olmak üzere dış yardımlarla birlikte ciddi bir liberalleşme politikasına girişse de zaman içinde tüm ülke genelinde bunu yeterli şekilde uygulayamadıkları için hem başarısız oldular hem de sürdürülebilir ekonomide IMF ve DB ödeneklerine bağımlı kaldıkları için artan dış borçtan kurtulamadılar (Pomfret, 2009: 7). Günümüzde ise, Kırgızistan'daki en büyük problem ülkenin Çin'in en büyük yeniden ticaret (*re-export*) noktasına dönüşmüş olmasıdır. Ülke pazarındaki malların yaklaşık %80'ni Çinli mallar oluşturmaktadır ve bu da zamanla artık ülkenin bir Çin eyaletine dönüşme riskini de beraberinde getirmektedir (Tian, 2018: 32). Bu bağlamda Çin, Kırgızistan'ın en büyük doğrudan yatırım yatırımcısı ve borç veren ülkesi olmuş durumdadır. Kırgızlar, KvY bağlamında özellikle altyapı yatırımlarında ciddi finansman desteği almaktadır. Kırgızistan-Özbekistan demiryolu inşası ile Kırgızistan'da geçen Türkmenistan-Çin doğal gaz boru hattında ciddi krediler aldı; KvY projesi başlangıcı ile 2016 arasında Çin'e borcu 3.7 milyar dolara ulaştı (Vakulchuk ve Indra, 2019: 122).

Grafik 4.2: 2016 İtibariyle Kırgızistan'ın Aldığı Kredilerde Ülkelerin oranları

Kaynak: Jaborov, Safovudin (2018). Chinese Loans in Central Asia: Development Assistance or “Predatory Lending”? Washington, D.C.: The George Washington University, 36.

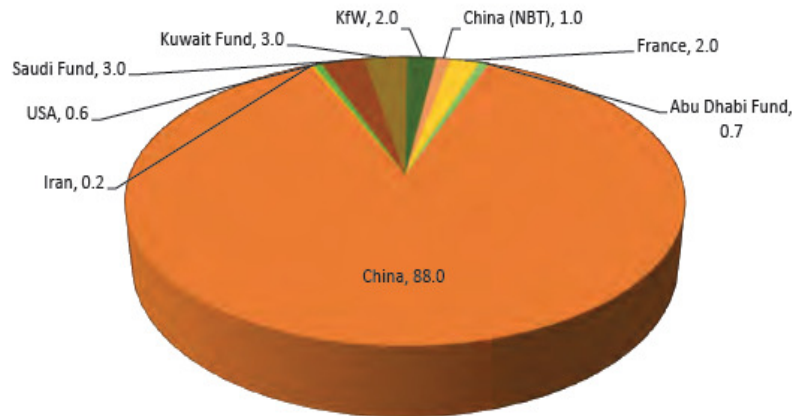
Bölge fosil enerji kaynakları açısından yetersiz olsa da altın, demir, bakır, çinko gibi mineraller açısından oldukça zengindir ve Çin de bölgedeki özel teşebbüsleriyle bu kaynakların işletilmesi ve kullanılmasında aktif rol almaktadır (Tian, 2018: 32). Kırgızistan, maddi sıkıntılar ve Çin’e olan borçları nedeniyle, hammadde kaynaklarının çoğunu Çin’e devretmektedir ve bunlardan yeterince faydalanamamaktadır. Çin, ülkede altın gibi değerli madenlerin çıkarılmasında ve ülkenin yenilenebilir enerji kaynaklarının artırılması ve elektrik transferinde KvY bağlamında sadece 2015’te 389 milyon dolar kredi sağladı ve Tokmak ve Kara-Balta petrol bölgelerinde Çinli firmalar buraların işletme hakkını aldı (Vakulchuk ve Indra, 2019: 123). Böylece Çin, Kırgızların enerji ve yer altı kaynaklarında da kendisine bağımlı kalmasını sağlamaktadır. Özellikle Kırgızistan ve Tacikistan’ın Çin’den aldığı enerji kredileri sayesinde inşa ettiği hidro elektrik santralleri mevcut enerji kapasitelerine de eklenince, bugün tükettikleri elektriğin Kırgızistan %93’ünü ve Tacikistan da %100’ünü karşılayabilmektedir (Piet, 2015: 191). 2015’te İYF ile Tebian Elektrik Trafosu (TBEA) inşasıyla, Kırgızistan yıllık 500 kV elektrik transfer edecek bir hatta da kavuştu (Reeves, 2018: 509). Bu açıdan her iki ülke, diğer ülkelere olan bağımlılıklarından kurtarılmıştır ancak borç sarmalı içerisinde uzun yıllar Çin’e bağımlı kalmışlardır. Çin’in inşa ettiği Datka-Kemin istasyonu ile Kırgızistan, enerji transferinde yılda yaklaşık 35 milyon dolar tasarruf etmektedir ve 2019 sonunda KvY kapsamında projeye dâhil edilen 1.4 milyar dolarlık kredi desteğiyle gerçekleşecek Kırgızistan-Çin gaz boru hattı, iki ülke arasındaki enerji ilişkilerini daha da artıracaktır (Jamali, 2018: 16).

4.5.1.2.5. Tacikistan

SB yıkıldıktan sonraki dönemde 1997’ye kadar süren iç çatışma yüzünden ekonomi alanında geri kalan ve beklenen reformları gerçekleştiremeyen Tacikistan,

ancak 1997 sonrası rekabetçi ekonomi piyasasına dâhil olsa da kurumsal açıdan zayıf kalmasından dolayı halen kırılgan bir ekonomiye sahiptir (Pomfret, 2009: 3). Rusya'dan gelen mali ve askeri yardımlarla bir süre ayakta kalan Tacikistan, SB sonrasında da uydu devleti olarak kalmaya devam etti (Pomfret, 2009: 8). Ancak Çin'in bölgede etkinliğini artırmasıyla birlikte, Tacikistan Rusya yerine daha çok Çin'den kredi, hibe ve doğrudan yatırım almaya başladı. Şu anda Tacikistan, ekonomik açıdan Çin'e en fazla bağımlı olan ülkelerden birisidir. Doğrudan yatırımlarının %81.2'sini Çin'den alırken, ithalatının da %90'dan fazlası yine Çin'den yapılmaktadır ve KvY yol kapsamında da ülkedeki yollarının yapımı ve onarımı için de AAYB'den 55 milyon dolar kredi alındı (Vakulchuk ve Indra, 2019: 123). Altyapı yatırımları karşılığında, Çin'in enerji kaynakları ve mineralleri uzun dönemli işletmesi, Tacikistan'ın ekonomik açıdan borçlanmasına, kaynaklarından gelir edememesine ve hatta Çin'in en büyük kolonilerinden birisi haline gelmesine neden oldu.

Grafik 4.3: 2015 İtibariyle Tacikistan'ın Aldığı Kredilerde Ülkelerin oranları

Kaynak: Jaborov, Safovudin (2018). Chinese Loans in Central Asia: Development Assistance or "Predatory Lending"? Washington, D.C.: The George Washington University, 36.

Çin, enerji kaynakları açısından yetersiz olan Tacikistan ile yine de KvY kapsamında Kırgızistan ile yürüttüğü şekilde işin ticari boyutunun daha ağır bastığı enerji anlaşmaları gerçekleştirmektedir. Öncelikle 2014'te Türkmenistan-Çin arasındaki petrol boru hattından Tacikistan'a da bir bağlantı yapılması için CNPC ile Tajiktransgas şirketleri arasında bir anlaşma yapıldı (Vakulchuk ve Indra, 2019: 124). Benzer şekilde Türkmenistan-Çin arasında 30 milyar m³ doğal gaz kapasiteli D hattı doğal gaz boru hattının inşa edilmesi ve yaklaşık 1000 km olacak bu hattın 410 km'sinin Tacikistan üzerinden Çin'e ulaştırılması kararlaştırılarak projeye dâhil edildi (Jamali, 2018: 16). Böylece Çin, alternatif bir yol olarak gördüğü Avrasya bölgesinde bile farklı alternatif boru hatları güzergâhları inşa ederek enerji güvenliğini sağlamaya çalışmaktadır.

Böylece Tacikistan, Türkmen gazından doğrudan faydalanmış olabilecek ancak projenin Çin tarafından finansmanı sağlandığı için de geçiş ücreti alamayacak. Bu da uzun vadede her türlü Çin'in ulusal çıkarlarına hizmet edecektir. Çin, İpek Yolu Fonu aracılığıyla, 2 Numaralı Duşanbe Termik santralini yatırım yaparak Güney-Kuzey yönünde 500 kV ve Lolazor-Hatlon yönünde 220 kV elektriğin dağıtım istasyonlarını ve hatlarını gerçekleştirmiştir (Reeves, 2018: 510). Buna ilaveten Çin, 2015'te yüksek voltajlı Kuzey-Güney yönünde bir enerji hattı istasyonu için 390 milyon dolar ve aynı hata üzerindeki Duşanbe-Hucend yolunun yenilenmesi için de 300 milyon dolar kredi tahsis etti (Wolters, 2018: 43). 2016'ya kadar gerçekleşen bu dış yatırımlar toplamda 1 milyar doları geçti ve bunun karşılığında Çin, 40 adet kömür, gümüş, altın, zift, demir gibi mineral rezervlerinin işletmesini üstelenirken, ülkedeki gaz ve petrol bölgelerindeki keşifleri karşılığında da Tacikistan'a 1 milyar dolar civarında bir gelir sağlamayı taahhüt etmiştir (Jaborov, 2018: 37). Ayrıca Çin, daha önce 2009'da Exim Bank'ın kredi sağladığı yaklaşık değeri 400 ve 386 milyon dolar değerinde iki enerji santrali ve elektrik transferi yapımına karşılık iki altın madenin işletme hakkını satın aldı (Jaborov, 2018: 37; Wolters, 2018: 43).

4.5.1.2.6. Özbekistan

Özbekistan, Orta Asya ülkeleri arasında en kalabalık nüfusuna sahip olan ülkedir. SB sonrasındaki aşırı bağımsızlıkçı politikalarından dolayı, dış yardımlara ve öğütlere karşı ön yargılı olmalarından dolayı, başta tütün olmak üzere birçok mali politikalarında zamanla başarısız olmaya başladılar ve beklenen reformları da haliyle gerçekleştiremediler (Pomfret, 2009: 11). Bu yüzden pamuk gibi değerli bir mahsulden bile beklenen geliri elde edemediler. Diğer taraftan 2016'da İslam Kerimov sonrası iktidara gelen Özbekistan İkinci Cumhurbaşkanı Şevket Mirziyoyev, Mayıs 2017'de parlamentoda yaptığı dış politika konuşmasında, ülkesinin daha fazla pragmatik ve dinamik bir dış politika izleyeceğini belirtti (Saud, 2018: 2). Mirziyoyev, öncelikle askeri ve siyasi olarak eskisi gibi Sovyet bloğu içinde olmayacağını ve tüm bölge ülkeleriyle ilişkilerini geliştirmesinin başlıca dış politika önceliği olacağını belirtti (Dadabaev, 2018: 753). Japonya ve Güney Kore gibi ülkelere de doğrudan yatırımlar alabilmek için çok daha geniş bir perspektifle dünyaya açılmayı hedefleyen Mirziyoyev, ayrıca Çin'in KvY Formuna da katılarak Çin ve Rusya arasındaki denge arayışı kuracağını göstermiştir. Dış politikadaki bu ciddi kırılma, Çin'in Özbekistan üzerindeki tarihsel Rus etkisini daha kolay azaltabileceği anlamına gelmektedir. Özbekistan'ın bu denge politikasına geçmesi, ticari ve yatırımlarda daha fazla pazarlık yapma şansını artırmaktadır.

Özbekistan, Avrasya bölgesinin kalbidir ve bu bağlamda Çin de bölgeye oldukça önem vermektedir. Çin'in Özbekistan'a önem vermesindeki en büyük amaçlardan birisi, Orta Asya ülkeleri arasında en kalabalık olan Özbekistan'ın demografik yapısı nedeniyle olası bir siyasi huzursuzluğun bir anda tüm bölgeye yayılma riski olması ve bunun da Çin'in hem bölgesel hem de KvY ile gerçekleştireceği faaliyetlerini ciddi şekilde aksatma olasılığıdır (Dadabaev, 2018: 749). Ayrıca Özbekistan, Çin'in ticari ve petrol, doğal gaz boru hatlarının geçiş noktası üzerinde stratejik bir konuma da sahiptir. Bu nedenle Çin, özellikle son yıllarda KvY kapsamında bölgedeki yatırımlarını artırmıştır. Fergana vadisinden geçen Angren–Pap elektrikli demir yolu projesinin 2016'da hayata geçmesiyle, Çin hem Avrasya hem de Avrupa'ya doğrudan erişim sağladı (Vakulchuk ve Indra, 2019: 126). 2015'te Özbekistan'ın Çin ile ticareti 3 milyar dolara ulaşarak Rusya ile olan ticaretinin tarihte ilk kez önüne geçti ve 2016'da bu rakam 4.2 milyar dolara kadar yükseldi (Vakulchuk ve Indra, 2019: 125).

Özbekistan, doğal gaz sektöründe az da olsa tükettiğinden daha fazlasını üretebilen bir ülkedir. Yıllık 56.6 milyar m³ doğal gaz üreten Özbekistan, bunun 42.6 milyar m³'ünü tüketmektedir ve bunun da yarı miktarı olan yıllık 6.3 milyar m³ doğal gazı Çin'e satmaktadır. Özbekistan her ne kadar bölgesindeki çoğu ülkeyle kıyaslanamayacak kadar az doğal kaynaklara sahip olsa da Çin, bölgedeki mevcut minerallerin ve kaynakların da kullanıma sunulmasını istemektedir. Bu bağlamda, 2013'te Çin ile Özbekistan, ülkedeki petrol, doğal gaz ve uranyum kaynaklarının gelişimi için 15 milyar dolarlık dev bir anlaşmaya imza attılar (Vakulchuk ve Indra, 2019: 125). 2015'te Çin, Özbekistan'daki yaklaşık 300 su pompası istasyonunun modernizasyonu için 3 milyar dolar, hidro enerji tesislerinin yatırımı için 889.4 milyon dolar ve yılda 900 Bin ton kömür çıkartılacak tesisin inşası için de 94.5 milyon dolar değerinde enerji yatırımlarını gerçekleştirdi (Dadabaev, 2018: 764). 2015'te KvY kapsamında ülkeyi ziyaret eden Şi Cinping, kaya gazı, yenilenebilir enerji ve Türkmenistan-Çin doğal gaz boru hattının genişletilmesi için toplam 15 milyar dolar değerindeki anlaşmaları imzaladı (Reeves, 2018: 515). Ayrıca bu görüşmeyle Çin, 3.7 milyar dolar yatırım yapılan Shurtan gaz rafinerisinin 1.2 milyar doları için kredi sağlayarak bölgedeki 3.6 milyar m³ doğal gaz, 743,000 ton sentetik yağ ve 311,000 ton uçak yakıtı, 431,000 ton gaz yağı, ve 20,900 ton LPG üretiminde söz sahibi olmayı başarmıştır (Dadabaev, 2018: 764). Buna ek olarak 2017'de Taşkent'te yapılan bir toplantıda, 14 hidroelektrik istasyonunun modernizasyonu ve 18 yeni istasyonun inşası için de 2.6 milyar dolar kredi verilmesi kararlaştırıldı (Jamali, 2018: 16). Özellikle KvY sonrasında da, Özbekistan'ın Çinli yatırımlardan yeterince faydalandığı ve enerji üretim-tüketim ilişkisinde Çin ile çok yakından ilişkiler kurduğu görülmektedir. Çin'in

doğrudan yatırımlar ile Özbek kaynakları üzerinde son yıllarda söz sahibi olmaya başlaması da Özbekistan'ın ulusal çıkarları açısından gelecek için kaygı uyandırmaktadır.

Çin'in SB yıkıldıktan sonra bölgeye gösterdiği yakın ilgi, enerji sektöründe de kendisini gösterdi. Çin'in petrol ve doğal gazda dışarıya bağımlı kalmasından sonra, uzun dönemli planların bir parçası olarak bölgeye yönelik enerji yatırımlarında ciddi bir artış görülmektedir. Bu enerji yatırımları, finansal devletçilik araçları kullanılarak Soğuk Savaş sonrası dönemde kullanılmaya başlamıştır. KvY ilanı ile yatırımlardaki süreklilik ve strateji anlayışı aynen korunmuştur. Ancak bölge devletleri, son yıllarda Rusya ile Çin arasında bir denge sağlayabilmek için Çin'e daha fazla yaklaşmak zorunda kalmışlardır. Bu da Çin'e karşı hızlı bir borçlandırmayı beraberinde getirmiştir. Çin, cömertçe verdiği kredilerin tahsil edilmesinde yaşanan sorularda, özellikle enerji kaynaklarına el koyarak borçlarını ulusal çıkarları dorultusunda tahsil etme yoluna gitmektedir. Bölge ülkeleri hem ekonomik hem de siyasi açıdan da giderek Çin etkisine girmeye başlamıştır. Ancak Çin, bölge ülkeleri üzerinde Rusya ile ortak hareket ederek Rusya'nın bölgedeki çıkarlarını tamamen yok etme niyetinde değildir. Bu bakımdan Çin, son yıllarda en fazla enerji yatırımını Rusya'ya yapmaya başladı. Böylece ABD'ye karşı hem Rusya ile bir dengeleme sağlanmış oldu hem de Rusya'dan güvenilir şekilde uzun yılları kapsayan enerji alımları gerçekleştirilmektedir. Çin, denizlerdeki Amerikan donanması kaygısıyla gemiler yoluyla ithal ettiği enerji oranının daha da artmaması ve bunun ciddi bir güvenlik zaafına dönüşmemesi için bölgeye olan yatırımlarını gelecekte de artıracığı öngörülmektedir. Özellikle bölgenin kara ulaşımı sayesinde boru hatları vasıtasıyla Çin'e enerji tedariki sağlayabilmesi, Çin'in bölgedeki enerji faaliyetlerini dış politikasında ekonominin de ötesinde çok daha kapsamlı ve çok taraflı yürütmesini zorunlu kılmaktadır. Bu bağlamda Çin, 1990 sonrasında bölgede yürütmeye başladığı enerji politikasını, daha kapsamlı ve sistemli bir şekilde KvY projeleriyle de devam ettirdiği açıkça görülmektedir.

V. BÖLÜM

5. SONUÇ

Bu tezde, Soğuk Savaş sonrasında Çin'in Avrasya bölgesinde enerji güvenliğini tesis etmek için dış politikasında geliştirdiği yaklaşımlar kapsamlı bir şekilde ele alınmış ve Avrasya'da ortaya çıkan yeni rekabet ve işbirliği koşulları incelenmiştir. Tezin çıkış noktasını oluşturan husus ise, Çin'in Soğuk Savaş sonrasında başlayan ithal enerji oranının 2000'lerde %50'ye ve günümüzde %70'e ulaşarak bir güvenlik meselesi haline gelmesi ve buna ek olarak Çin'in gemilerle ithal ettiği enerjinin yaklaşık %70'inin ABD donanmasının güçlü olduğu açık denizler ve stratejik boğazlar üzerinden gerçekleşmesidir. Çin, ithal ettiği yıllık 452 milyon ton petrolün yaklaşık 400 milyonunu gemilerle ithal ederken, yine ithal ettiği 122 milyar m³ doğal gazın da %60'ını LNG olarak gemilerle ithal etmektedir. İthal edilen enerjinin çoğunun okyanus ötesi mesafeden gelmesi, enerjinin transferi hususunda bir güvenlik kaygısı yaratmaktadır. Yeni ve çeşitli enerji kaynakları yaratmada yaşanan sıkıntılar, iç üretimin en fazla olduğu Doğu Türkistan'daki siyasi istikrarsızlık, küresel enerji fiyatlarını belirlemede etkin olunamaması, Doğu ve Güney Çin Denizi ile Tayvan Boğazındaki çatışma olasılığının artması da Çin'in enerji güvenliğindeki diğer risklerdir. Ayrıca son yıllarda küresel çevre duyarlılığının artması ve uluslararası anlaşmalara taraf olan devletlerin belirli sorumluluklar altına girmesi, Çin gibi çok fazla kömür ve petrol tüketen devletlerin daha sorumlu hareket etmesini zorunlu kılmaktadır. Kişi başına düşen gelirin 10 Bin dolar seviyesine ulaştığı Çin'de, ortaya çıkan yeni orta sınıfın temiz çevre beklentileri de Çinli yöneticilerin kömür yerine daha fazla temiz enerji kaynaklarına yönelmesine neden olmaktadır. Bundan dolayı Çin, artan enerji arzındaki kömürün oranını sabit tutabilmek için son yıllarda daha fazla doğal gaz ve LNG ithal etmeye başladı ve bu da enerji güvenliği riskini daha da artırmaktadır. İthal eden ülke için enerji güvenliği, enerjinin makul fiyatlarda, sürekli ve güvenli bir şekilde ülkeye transferinin gerçekleşmesi anlamına gelmektedir. Buna ilaveten ithal edilen enerjinin farklı güzergâh, bölge ve ülkelerle çeşitlendirilmesi de enerji güvenliği açısından gereklidir. Olası krizler, savaşlar ya da ambargolara karşı devletlerin alternatif enerji arzı yolları yaratması enerji güvenliği için olmazsa olmazdır. Dünyanın en fazla enerji tüketen ve ithal eden ülkesi olan Çin, enerji güvenliğini bir beka sorunu olarak kabul

etmektedir ve bu doğrultuda dış politikada kullandığı enstrümanlar bu çalışmada ortaya konmuştur.

Bu çalışmada, Çin'in enerji güvenliği yaklaşımı Avrasya bölgesi üzerinde incelenmiştir. Avrasya bölgesinin en kısıtlı tanımı olarak kullanılan Rusya ve Orta Asya ülkeleri, tez kapsamında ele alınmıştır. Bu doğrultuda Çin'in enerji güvenliği bağlamında Soğuk Savaş sonrası dönemde Avrasya bölgesine neden çok fazla önem verdiği ve ciddi oranda enerji yatırımları yaptığı tartışılmıştır. Çin'in enerji ithalatının sürekli bir şekilde artması, dolayısıyla Çin'in dünyanın farklı bölgelerinde daha fazla enerji yatırımları gerçekleştirmesini ve enerji transferi yollarını güvenli hale getirmesini zorunlu kılmaktadır. Ancak Çin, kendisinden yaklaşık üç kat daha fazla savunma bütçesine sahip olan ve dünyanın her yerinde açık denizlerde operasyon yapabilme kabiliyetine sahip ABD donanması karşısında, hem denizaşırı yatırımlarını hem de enerji transferini tam anlamıyla güvене alacak bir askeri güç kapasitesine sahip değildir. Obama'nın 2011'de Çin'i hedef alacak şekilde Asya Pasifik'i pivot bölge ilan etmesiyle birlikte Çin, kendisini denizlerden kuşatılmış olarak hissetmiştir ve Batı'ya açılabilirdiği diğer tek kapı olan Avrasya bölgesinin jeostratejik konumunu daha da önemsemiştir. Tüm bu riskler göz önünde bulundurulduğunda Avrasya bölgesi, Çin'in enerji güvenliğinde öne çıkan bölgelerden birisidir. Çin'in bölgeye yönelmesindeki diğer önemli bir husus da Avrasya bölgesinin enerji kaynakları, mineraller ve hammadde bakımından oldukça zengin olmasıdır. Dolayısıyla Çin de kendisine çok yakın bir coğrafyada olan ve güvenilir şekilde ülkeye transfer edebileceği bu enerji ve hammadde kaynaklarından mümkün olduğunca daha fazla faydalanmak istemektedir. Enerji arzı güvenliğinde denizlere olan bağımlılığını azaltmayı hedefleyen Çin, Avrasya'daki enerji yatırımlarını hayati görmektedir. Ayrıca bölgedeki ülkelerin büyük maliyetler gerektiren gaz/petrol arama-çıkarma ya da transferi konusunda Çin'in yatırımlarına ve kredilerine ihtiyaç duyması da Çin'in bölgeye olan ilgisini artırmakta ve yatırım koşullarında elini güçlendirmektedir. Böylece Çin, hem gerçekleştirdiği yatırımlar sayesinde bölgedeki etki alanını genişletmeyi başarmaktadır hem de enerji arzı için gerekli anlaşmaları tek tek hayata geçirmektedir. Çin, son yıllarda temiz enerji kaynaklarına daha fazla yönelmesiyle birlikte, Avrasya bölgesindeki özellikle zengin doğal gaz ve LNG rezervlerinden daha fazla yararlanmak istemektedir. Bu bağlamda Çin, bölgede KvY İniyatifi bağlamında gerçekleştirdiği yatırımların çoğunu enerji güvenliğini tesis edecek yatırımlara ayırdığı görülmüştür. Çin, sadece 2013-2019 yılları arasında 396 milyar dolar enerji yatırımı gerçekleştirmiştir ve yine bu enerji yatırımlarının %10'u Avrasya bölgesine yöneliktir. Oysa doğrudan yatırımlarda Avrasya bölgesinin toplam yatırımlarımdaki oranı sadece % 5 oranındadır ve yine toplam ticaretinde bölgenin payı

% 1 oranındadır. Bu bağlamda Çin'in son yıllardaki enerji yatırımlarının çoğunun enerji verimliliği ve yenilenebilir enerji kaynaklarına ayrıldığı göz önüne alındığında, Çin'in petrol ve doğal gaz arama, çıkarma ve transferi yatırımlarında aslan payını Avrasya bölgesinin aldığı açıkça görülmektedir.

Çin'in enerji üretim-tüketim ilişkisine bakıldığında, Çin'e kara bağlantısı olan ve ABD'nin göreceli olarak bölgede Rusya ve Çin'e nazaran pek fazla etkisi olmadığı Avrasya'nın önemi daha da ortaya çıkarmaktadır. 2018 sonu itibariyle, 641.2 milyon ton petrol tüketen Çin, bunun sadece 189.1 milyon tonunu iç üretimle tedarik edebilmiştir. Bölgedeki en büyük petrol üreticisi olan Rusya'nın da yaklaşık 400 milyon petrol ihraç ettiği düşünüldüğünde, bölge Çin için oldukça hayatidir. Ancak Rusya'nın Avrupa ve Uzak Doğu'daki diğer ülkelere tarihsel olarak uzun yıllardır petrol ihraç etmesinden dolayı, Çin'in bu pastadan daha fazla pay alabilmesi bölgede yeni boru hatları inşa etmesine bağlıdır. Çin, Soğuk Savaş boyunca enerji arzı sorunu yaşamadığı için, enerji tedariki rekabetinde ve yatırımlarında geride kalmıştır. Yine de 2018'de ESPO'nun Skovorodino-Daqing hattını bitirerek Rusya'dan toplamda yıllık 30 milyon ton petrol ithal etmeyi başarmıştır. Ayrıca Çin, 2228 km uzunluğundaki Kazakistan-Çin petrol hattıyla da 2019 sonunda 10.8 milyon ton petrolü Kazakistan'dan ithal etmiştir. Böylece Çin, ithal ettiği petrolün yaklaşık %9'unu boru hatlarıyla Avrasya bölgesinden temin etmektedir. Ayrıca 2018'de Çin, gemilerle 41.5 milyon ton petrol ithal etmiştir. Böylece Çin'in Avrasya bölgesinden temin ettiği petrol oranı, toplam petrol ithalatının %18'ine tekabül etmektedir. Diğer bir ifadeyle Çin, petrol ihtiyacının yaklaşık 1/5'ini bölgeden temin etmektedir. Gelecekte Çin, Rusya'dan alternatif petrol boru hatları inşa ederek kayda değer miktarda petrolü Rusya'dan ithal edebilir. 1993'te petrol ithal etmeye başlayan Çin'in 25 yılın sonunda bölgedeki yatırımlarını ve etkisini artırarak Avrasya'daki en büyük petrol alıcılarından birisi olmayı başardığı görülmektedir. Ancak yine de Avrasya bölgesinin yakın bir geleekte Çin'in petrol açısından enerji güvenliği riskini azaltacak bir durumda olmadığı sonucuna varılmıştır.

Çin'in doğal gaz tüketimine bakıldığında ise, 2018 sonunda 283 milyar m³ iken bunun 161.5 milyar m³'ünü iç üretimle karşılamayı başarmıştır. Ancak Çin'in 2007'de doğal gaz ithal etmeye başladığı göz önünde bulundurulduğunda, sadece 12 senenin sonunda yıllık yaklaşık 120 milyar m³ doğal gaz ithal ettiği görülmektedir. Çin'in 2040'larda doğal gaz tüketiminin 500 milyar m³'ü bulacağı tahmin edilmektedir. Bu doğrultuda Çin, bölgedeki zengin doğal gaz rezervlerine sahip ülkelerdeki doğal gazı ithal edebilmek için, boru hattı yatırımlarına 2000'lerde başladığı görülmektedir. Diğer bir ifadeyle, Çin'in enerjide güvenlik problemleri yaşadığı zamanla Avrasya bölgesine

yönelmesinin aynı döneme denk geldiği sonucuna ulaşılmıştır. Çin'in Rusya'dan doğal gaz ithal etmeye başladığı Sibirya'nın Gücü boru hattının tam kapasiteye ulaşması ve Türkmenistan'dan Çin'e gelen doğal gaz boru hatlarının dördüncüsü olacak D hattının da hayata geçmesiyle birlikte; Çin, toplamda 153 milyar m³ doğal gazı Avrasya'dan boru hatlarıyla ülkesine taşıyabilecektir. Ayrıca Çin, 2019 sonunda Rusya'daki Yanal LNG tesislerinden 5.5 milyon ton LNG ithal etmiştir. Bölgedeki 3 ayrı fazın da bitmesiyle bu rakam 16.5 milyon tona ulaşacaktır. Bu projelerin 2030'daki Çin enerji üretim-tüketim senaryolarına bağlı şekilde hayata geçmesi durumunda, Çin'in toplam doğal gaz ithalatında Avrasya bölgesinden temin ettiği doğal gaz oranını %45'ten %75'e kadar çıkarması mümkün görülmektedir. Çin, doğal gaz ithalatının %60'ını LNG halinde ithal ettiği düşünüldüğünde, eğer Çin Avrasya üzerindeki projeleri hızlı şekilde hayata geçirmeyi başarır, gemilerle ithal ettiği LNG ithalatını da %25'lere kadar düşürebilecektir. LNG ithalatının da çoğunu GÇD bölgesindeki Avustralya ve Endonezya gibi ülkelerden temin ettiğinden, hem boru hatları ile LNG arasında rekabet şansı yakalayarak daha makul fiyatlarda enerji alabilecek hem de denizlere olan bağımlılığını azaltarak doğal gaz bağlamında Çin'in enerji güvenliğini büyük oranda Avrasya'dan gerçekleştirebileceği sonucuna varılmıştır. Ancak bunun gerçekleşmesinin de Çin'in bölgedeki yatırımlarını sürekli hale getirmesiyle mümkün olacağı da unutulmamalıdır.

Ayrıca bu çalışmada, Çin'in enerji arzı sorununun dış politikada nasıl bir güvenlik problemine dönüştüğü süreç de incelenmiştir. Çin Devlet Başkanı Deng Şiaoping'in ülke ekonomisini dışa açma politikasıyla birlikte ÇHC, dış yatırımları çekmeye başlamıştır. Giderek artan üretim kapasitesi, şehirleşme oranı ve araç sayısı, Soğuk Savaş sonrasında Çin'in ilk defa 1993'te petrol ithal etmesine neden oldu. Özellikle 2001'de Çin'in DTÖ'ye üye olması, ticaret yapma koşullarının iyileşmesini sağladı. Bu bağlamda Çin'in çok fazla enerji gerektiren demir-çelik gibi ağır sanayi ürünlerinde ihracat oranını giderek artırması, enerji tüketimini de hızlandırdı. Böylece Çin, 2000'li yıllarda doğal gaz ve kömürde de ithal enerjiye bağımlı kaldı. Çin'in ithal enerjiye bağımlılığının da bu dönemde %50'yi geçmesi, enerji güvenliği meselesini Çin dış politikasının en önemli unsurlarından birisi yaptı. Buna ek olarak en fazla enerji yatırımı ve petrol alımı gerçekleştirdiği ülkelerden birisi olan Irak'ta 2003'te yaşanan savaş dolayısıyla enerji ithalinde sorunlar yaşamaması, Çin'in enerji güvenliğinde kaynak ve güzergâh çeşitliliği sağlayacak yeni enerji anlaşmaları imzalamasına yol açtı. Bu bağlamda Çin, başta Rusya ve Kazakistan olmak üzere İran, Suudi Arabistan ve Avustralya gibi ülkelerden enerji ithal etmeye başladı. Çin'in Avrasya bölgesinden boru hatları ile doğal gaz ve petrol ithal etme projeleri de hız kazanarak 2006'dan itibaren

hayata geçirilmeye başlandı. Türkmenistan'dan Doğu Türkistan'a kadar uzanan doğal gaz boru hattının inşası anlaşması 2006'da imzalandı, 2009'da ilk gaz akışı gerçekleşti ve 2012'de Türkmenistan'ın toplam doğal gaz ihracatının yarısından fazlası Çin'e yapılı hale geldi. Dahası Çin, yine bu dönemde boru hatlarıyla Kazakistan'dan petrol, Rusya'dan petrol ve doğal gaz ithal etmeye başladı. Enerji tüketimini hızla artıran Çin, 2018'de tüketilen toplam 13864.9 ton petrol eş değerindeki enerjinin 3273.5 tonunu (yaklaşık ¼'ü) tek başına tüketir hale geldi. Günümüzde Çin, petrolde %70, doğal gazda %42 ve kömür ithalatında da %0.4 oranında dışa bağımlıdır ve güvenilir enerji arzı Çin yönetimi tarafından dış politikada bir beka sorunu olarak ele alındığı görülmüştür.

Bu çalışmada öne çıkan hususlardan birisi de Çin'in enerji güvenliğini gerçekleştirmek için genel olarak finansal devletçilik araçlarına başvurduğu sonucuna varılmıştır. Princeton Üniversitesinden Profesör David A. Baldwin'in geliştirdiği "finansal devletçilik" (*economic statecraft*) yaklaşımı, devletlerin çeşitli sektörlerde amaçlarına ulaşmak için olumlu ya da olumsuz ekonomik araçları ne şekilde kullandığı analizine dayanmaktadır. Baldwin'in bu yaklaşımından yola çıkılarak, finansal devletçilik araçlarının Çin'in dış politikasında enerji güvenliğini tesis etmek için ne şekilde kullanıldığı incelenerek çalışmaya hem özgünlük hem de derinlik kazandırılmıştır. Dahası Çin'in uyguladığı finansal devletçilik araçları neorealist bir yaklaşımla ele alınarak neo-neo tartışmalarına da katkıda bulunmaktadır. Finansal devletçilik yoluyla gerçekleştirilen yatırımların neorealist bir perspektifle incelenmesinin başlıca nedenleri: yatırımlarda karar alma mekanizmasının çoğunlukla Çin yönetimi tarafından gerçekleştirilmesi, enerji yatırımlarında rol oynayan enerji şirketlerinin çoğunlukla milli petrol şirketleri olması, bu yatırımların gerçekleşmesinde devlet fonlarının kullanılması ve son olarak enerji yatırımlarının Çin'in ulusal çıkarlarını önceleyen bir tutumla sıfır toplamlı oyun içerisinde gerçekleştirilmesidir. ABD'nin Çin'in bölgesel ve küresel enerji yatırımlarını engellemeye çalıştığı göz önüne alındığında, Çin'in oldukça rasyonel hareket etmesi gerektiği görülmektedir. Özellikle dış politikada daha aktif rol oynamaya başlayan Şi Cinping, finansal devletçilik araçlarının rasyonel ve sistematik olarak kullanılacağı KvY İnisiyatifini ilan etmiştir. Bu doğrultuda çalışmada Çin'in 2013'te ilan ettiği KvY İnisiyatifine detaylı olarak değinilmiştir. Böylece Çin'in KvY projeleriyle hem finansal devletçilik araçlarını nasıl kullandığı hem de bu projelerle Çin'in enerji güvenliği arasındaki yakın ilişki ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Çin Devlet Başkanı Şi Cinping'in KvY İnisiyatifinin Avrasya üzerinden Batıya giden İYEK'i Kazakistan'da ilan etmesi kayda değerdir. Çin, bu ekonomik kuşak üzerinde sadece Avrasya bölgesi ülkelerine yatırımlar yapmamakta aynı zamanda Kafkaslar, Türkiye ve Avrupa ülkelerine de yatırımlar gerçekleştirerek

İYEK'in her zaman aktif ve güvenilir olmasını temin etmeye çalışmaktadır. Doğu-Batı arasındaki geleneksel kara yolunu tren yoluyla 19132 mil'den 9597 mil'e düşürmeyi başaran Çin, mesafede %50 tasarruf sağlarken kargonun taşınma ücretlerini de mil başına 8026 dolardan 4719 dolara düşürerek toplamda %41 (3307 dolar) tasarruf sağlamayı başarmıştır. Ticari faaliyetlerine ek olarak Çin, Kazakistan, Türkmenistan ve Rusya'dan binlerce kilometreyi bulan doğal gaz ve petrol boru hatları inşa ederek uzun yılları kapsayan makul fiyatlarda enerji alımları gerçekleştirmeyi de başarmıştır. Böylece Çin, Avrasya politikası açılımı sayesinde hem enerji hem de ticari sevkiyatındaki maliyetlerini aşağıya çekme şansı yakalamıştır.

Çin'in KvY İnisiyatifinin başta ABD ve Japonya gibi ülkelere hoş karşılanmamasının başlıca sebebi de Çin'in merkezden yönetilen AAYB, İpek Yolu Fonu, Yeni Yatırım Bankası gibi kurum ve kuruluşlarla Amerikan merkezli sistemde hâkim olan IMF, DB gibi kurumlara alternatif olarak ortaya çıkmasıdır. Özellikle 2008 ekonomik krizi sonunda çoğu devletin altyapı, ulaşım ya da enerji gibi devasa projeleri gerçekleştirmekte ciddi finansman sıkıntısı çekmesi, Çin'in güçlü döviz rezervi sayesinde bu açığı giderek doldurmaya başlamasını sağladı. Çin, çoğu ülkenin kolay kolay ödeyemeyeceği kredileri bile cömertçe verebilmektedir. Yıkıcı borçlandırma olarak bilinen bu yaklaşım sayesinde Çin, verilen kredilere karşılık ülkede zaten stratejik olarak kabul ettiği ve yatırım yaptığı projelerde söz sahibi olmaktadır. Avrasya'da Türkmenistan haricindeki tüm ülkelerin Çin'e yönelik borçlanma oranı 2013-2017 yılları arasında neredeyse 2 kat artmıştır. Çin'in borcunu ödemekte güçlük çeken devletlerin stratejik liman, kömür ya da maden işletmeleri gibi projelerinin işletme hakkını devralması, hiç de masum olmadığını göstermektedir. Taciklerin ödenmeyen borçlarına karşılık Çin'e devrettiği iki maden ocağı ya da Çin'in son yıllarda oldukça stratejik öneme sahip Hambantota, Sri Lanka ve Malacca Gateway gibi birçok limana 99 yıllığına ya da süresiz olarak ele koyduğu ortadır. Bu bağlamda Çin'in yükselen ekonomik gücüne paralel olarak kamulaştırma gibi negatif finansal devletçilik araçlarını da uyguladığı sonucuna varılmıştır. Ayrıca Çin, doğrudan gerçekleştirdiği yatırımlarda toplam iş gücünün yaklaşık yarısını Çinli işçilerle gerçekleştirmekte ve daha sonrasında bu işçilerden belirli bir kısmının işletme boyunca da çalıştırılması taahhüdünü almaktadır. Örneğin Çin, Kırgızistan'daki Kara-Balta ve Tokmak petrol çıkarma tesislerinde olduğu gibi hem yapım ve işletme aşamasında Çinli işçilerin kullanılmasını şart koşmaktadır. Oysa bölge halkları, ilk başta yeni iş fırsatları yaratacağından KvY projelerine oldukça olumlu bakıyordu. Örneğin 2014'te yaklaşık 2000 Kırgızlının iş bulacağı yönündeki ilk açıklamaların aksine, 450 yerel ve 550 Çinli işçi bu tesislerde çalıştırılmaya başlanmıştır. Çin, KvY kapsamında Avrasya

bölgesindeki enerji ve diğer yatırımlarının her ne kadar liberal bir perspektifle kazan-kazan içinde gerçekleştiğini iddia etse de ekonomik ilişkilerin giderek neorealist bir temelde “sıfır toplamlı” prensibi içinde gerçekleştiği açıkça görülmektedir. Bu bağlamda Çin, neoliberal görünen araçları kullanarak ulusal çıkarlarına hizmet edecek neorealist bir politika anlayışına sahip olan finansal devletçilik araçlarını kullanarak enerji yatırımlarını Avrasya bölgesinde başarıyla uyguladığı sonucuna varılmıştır.

Ayrıca KvY İnisiyatifinin fonlarının yönetim şemasına bakıldığında, tüm fonların Çin yönetimi tarafından organize edildiği de görülmektedir. Fonlar ikiye ayrılmaktadır ve her iki yatırım fonları da doğrudan Çin yönetimine bağlıdır. Bir tarafta kendi içinde organize edilen ulusal varlık fonları vardır ve buradaki bütçe yönetimi doğrudan devlete bağlı şekilde çalışmaktadır. Buna ilaveten, yine doğrudan hükümete bağlı üç ayrı yapılanma daha vardır. Bunlardan ilki %100 devlet destekli şekillenen hükümet kredileri ve devlet bankalarıdır. İkincisi ise, AAYB, Yeni Kalkınma Bankası ve ŞİÖ Bankası tarafından verilen kredilerdir ki yine bunların çoğunu Çin tek başına finanse ettiğinden, projelerin Çin’in ulusal çıkarlarına hizmet edecek şekilde şekillenmesindeki rolü yüksektir. Son olarak İpek Yolu Fonu ve onun altında şekillenen altı diğer İpek Yolu Koridoru projeleri için tahsis edilen krediler vardır ki bunlar da doğrudan Çin yönetimi tarafından belirlenmektedir. Çin’in en büyük on iki küresel şirketine bakıldığında, sekizinin devlet merkezli olduğu ve yine bunların yarısının enerji şirketleri olduğu görülmektedir. Benzer şekilde Fortune’s Global 500’deki ilk 5 şirket arasında da iki Çinli milli petrol şirketi olması, Çin’in enerji yatırımlarındaki devletçi rolünü açıkça göstermektedir. Bu durum öncelikle enerji yatırımlarının merkezi yönetim tarafından finanse edildiğini ve dolayısıyla da kontrol edildiğini göstermektedir. Bu bağlamda devlet merkezli uygulanan Çin’in enerji yatırımlarında neorealist bir perspektifin takip edildiğini de açıktır. Çin’in verdiği krediler, hibeler ya da gerçekleştirdiği yatırımlar tamamen Çin ulusal çıkarlarına uyumlu şekilde tek bir merkezden milli petrol şirketleri aracılığıyla rasyonel şekilde yönetilmektedir. Buna ilaveten enerji yatırımlarında özel sermayeli şirketler, mega yatırımlarından pay alamamaktadır. Çin, enerji yatırımlarında liberal sistemde olması gereken özel teşebbüslere pek yer vermemektedir. Bu bağlamda, Çin’in yatırımları liberaller görüşlerin belirttiği tarzda sıradan bir yatırım ya da ticari ilişki olarak değerlendirmez. Çünkü enerji arzı, Çin için bir beka sorunudur ve ulusal çıkarlar doğrultusunda merkezi yönetim tarafından gerçekleştirilmelidir. Zaten KvY projesinin ilan edilmesindeki en büyük amaçlardan birisi de tüm dünyaya enerji dâhil çok farklı sektörlerde yapılan stratejik yatırımların daha organize bir şekilde tek bir merkezden yönetilmesi gereksinimidir. Çin, Soğuk Savaş sonrasındaki enerji anlaşmalarıyla, Kazakistan’ın

enerji piyasasının %40'ından fazlasını kontrol etmektedir. Diğer bir ifadeyle ülkede üretilen her iki litre petrol ya da gazın neredeyse bir litresi Çin'e aittir. ÇHC, doğrudan satın almalar ya da borçlara karşılık işletmeleri devretmek suretiyle bölgedeki enerji kaynakları üzerinde söz sahibi olmaya başlamıştır. Bölge ülkeleri de ekonomik istikrarın devamı için Çin'in bu tek yönlü politikalarına çaresiz olarak evet demek zorunda kalmışlardır. Ayrıca Çin, bu kurumlar aracılığıyla RMB'nin zaman içinde tüm dünyada kabul görececek bir para birimi olacağını da iddia etmektedir. Bu da ABD'nin dolar üzerinden birçok ülkeye müdahale etme ya da o ülkelerdeki ekonomileri manipüle etme şansını ortadan kaldıracaktır. Henüz RMB'nin uluslararası swift hareketlerindeki kullanılma oranı yaklaşık %2 civarındadır. Bundan dolayı Dolar ve Euro'nun swift hareketliliğindeki toplam ağırlığının %79 olduğu göz önüne alındığında, yakın bir gelecekte Çin para biriminin uluslararası sitemde yer edinmesinin pek kolay olmadığı açıktır.

Çin'in 1993'te ilk kez petrol ithal etmesi, milli şirketleri vasıtasıyla diğer ülkelerde enerji yatırımlarına da başladığı yıl olmuştur. 1993'te CNPC aracılığıyla Peru'da başlayan enerji yatırımları 2000'li yıllarda Afrika'dan Orta Doğu'ya, Okyanusya'dan Avrasya'ya kadar genişlediği görülmüştür. Artan üretim kapasitesini göz önünde bulunduran Çinli yöneticiler, gelecekte ithal enerjiye daha da bağımlı kalacaklarını öngördükleri için, daha fazla geç kalmadan finansal devletçilik araçlarını kullanarak enerji yatırımlarında Çin'in hak ettiği yeri almasına karar verdiler. Çin'in finansal devletçilik araçlarını öne çıkarmasındaki en büyük unsur, giderek artan enerji yatırımlarını küresel liberal sistemle uyumlu şekilde gerçekleştirmek ve böylece çatışmalara yol açabilecek askeri rekabet koşullarından kaçınma stratejisidir. Çin'in sistem içinde enerji gibi önemli hususlarda çıkarlarını ekonomik araçlarla gerçekleştirebilme gücü, askeri gücüne nazaran çok daha fazla ve etkilidir. Bunun da farkında olan Çinli yöneticiler, diğer devletlerle çatışma ortamına girmeden doğrudan enerji arzını güvenle tesis edecek yatırımlarını gerçekleştirme yaklaşımını benimsemedikleri çalışmada görülmektedir. Bu doğrultuda küresel liberal sistemin tüm fırsatlarından yararlanan Çin, ulusal çıkarlarını maksimize etmek için başta enerji olmak üzere, ulaşım, iletişim gibi önemli sektörlerde 2000'li yıllarda doğrudan dış yatırımlarını artırmaya başlamıştır. 2004'te 60.6 milyar dolar doğrudan dış yatırım çeken ve karşılığında sadece 5.5 milyar dolar dış yatırım gerçekleştiren Çin, enerji ve ulaşım alanındaki yatırımlarının hız kazanmasıyla, 2016'da 133.7 milyar dolar doğrudan dış yatırım çekerken 183.1 milyar dolar dış yatırım gerçekleştirdi. Böylece ilk defa 2016'da Çin'in doğrudan dış yatırımları ülkeye gelen yatırımları geçmiştir. Sadece 2005-2019 yılları arasında, Çin, toplamda gerçekleştirdiği 1985.74 milyar dolarlık dış

yatırımın 1/3'den daha fazlası olan 712.92 milyar doları enerji yatırımlarına harcamıştır. Aynı yıllar içerisinde Avrasya bölgesine yapılan yatırımlarda enerji sektörünün payı ise %60'ın üzerindedir. Avrasya bölgesinin Çin ile ticaret oranı toplam ticaretinde sadece %1 iken, enerji yatırımlardaki payının ortalama %10 olması Çin'in bölgeye enerji politikası bağlamında daha fazla önem verdiğini de göstermektedir.

Liberallerin özellikle Çin'in finansal devletçilik araçları ile bunun en sistematik halde kullanıldığı KvY projelerini, küreselleşmenin bir parçası olarak neoliberal düzeyde belirtmeleri oldukça doğaldır. Özellikle Çin'in finansal devletçilik araçlarını çoğunlukla düşük faizli kredi, hibe ve yatırım gibi "olumlu yaptırımlar" yoluyla tercih etmesi, bu algının yerleşmesinde etkin olmaktadır. Çin, verdiği krediler ya da gerçekleştirdiği projeler yoluyla devletlerin iç işlerine müdahil olmamaktadır. 2004'de ABD'nin insan haklarını gerekçe göstererek Kırgızistan'a 18 milyon dolarlık yardımı iptal etmesi olayından sonra, Çin'in bölgedeki etkinliğini artırdığı ve bölge ülkelerinin Çin ve Rusya eksenine kaydıkları da görülmektedir. Ancak diğer taraftan Çin, Doğu Türkistan, Tibet ya da Hong Kong ve Tayvan üzerinden ulusal birliğini ve bütünlüğünü tehdit edecek insan hakları gibi unsurlar üzerinden bu ülkelerde devlet düzeyinde kamuoyu oluşturulmasını da önlemeye çalışmaktadır. Bu bağlamda Çin, "negatif yaptırımları" kullanmaktan asla taviz vermemektedir. Çin'in bu yaklaşımı yumuşak güç enstrümanları ile finansal devletçilik kaynakları arasındaki farkı da ortaya çıkarmaktadır. Yumuşak güç enstrümanları sadece olumlu etkileşim yapılacak araçların kullanılması üzerineyken, finansal devletçilik araçlarından ise olumlu ve olumsuz tüm araçlar masadadır. Çin'in ekonomik gücünü artırmak için genelde olumlu olanları tercih etmesi de Çin'in izlediği rasyonel bir politika anlayışıdır. Bu bağlamda 2008'de Fransız lider Sarkozy'nin Dalai Lama ile görüşmesi üzerine, Çinli yetkililer Çin- AB Zirvesine Premier Wen Jiabao'nun katılmayacağını ilan ettiler ve Fransa'dan almayı düşündükleri 15 Airbus yolcu uçağı görüşmelerine de son verdiler. Ancak Fransa, "tek Çin" prensibine bağlı kaldığını ortak bir deklarasyonla ilan ettikten sonra bu anlaşma hayata geçebilmiştir. Benzer şekilde ASEAN tarihinde ilk kez sonuç bildirgesinde Çin'e yönelik kınama kararı 2013'te Kamboçya tarafından, 2018'de de Filipinler tarafından engellenmiştir. Bölge ülkelerinin Çinli yatırımları çekmesi ve büyüme hedeflerine ulaşmaları için Çin ile ikili ilişkilerini çok daha rasyonel şekilde yürütmelerine neden olmaktadır. Bunun da farkında olan Çin, ekonomik gücünü kullanarak bu ülkelerde siyasi olarak etkinliğini de artırmayı başarmaktadır. Çin'in Avrasya'da artan yatırımlarından bölge halkların doğrudan faydalanamaması da Çin'in birlikte kazanma ya da kazan-kazan gibi barışçıl söylemlerinin altını oymaktadır. Çin'in politikalarını

liberal ekonomi araçlarıyla uygulayarak gerçekleştirmesi, Çin'e yönelik alınacak tedbirlerde kafa karışıklığına neden olduğu da çalışmada tespit edilmiştir.

Ancak Batılı realist düşünürlerin ve devlet adamlarının uzun yıllardır Çin'in yükselmesinden rahatsız oldukları görülmektedir. Mearsheimer gibi birçok realist, Çin'in artan ekonomik gücünün elbet bir gün hegemonya arayışı içinde kullanılacağını iddia etmektedirler. Realist düşünürler, Çin'in mevcut ekonomik kalkınmasını benzer oranlarda devam ettirmesi durumunda uzun vadede büyük bir güce dönüşeceğini ve sert bir rekabetin kaçınılmaz olacağını öngörmektedirler. Bu görüşlerin tam bir devlet politikası altında gerçekleşmesi ise, 2011'de Devlet Başkanı Barak Obama'nın Avustralya Meclisinde Çin'in yükselmesine karşılık Asya Pasifik'i pivot bölge olarak ilan etmesiyle başlamaktadır. Çin'in sadece iktisadi değil askeri ve siyasal alanlarda da çevrelenmesini amaçlayan bu yaklaşım, aslında Çin'in Avrasya bölgesine daha fazla önem vermesinin önündeki en büyük nedendir. ABD Devlet Başkanı Donald Trump'ın Çin'e karşı açıkça ilan ettiği ticaret savaşıyla birlikte Çin mallarına yönelik getirilen ek gümrük vergileri ve sınırlamalar, ABD'nin yükselen Çin kaygısını açıkça göstermektedir. İki devlet arasında 2019'da yaklaşık 800 milyar dolarlık bir ticari ilişki gerçekleşti ancak bu karşılıklı ekonomik bağımlılık ve yüksek ticaret oranı liberallerin iddia ettiği gibi bir barış ortamı sağlaması yerine giderek iki devlet arasındaki rekabet alanlarının artmasına neden olmuştur. "Made in 2025" vizyonu ile Çin'in teknoloji alanında lider bir konum agelme vizyonu, ABD'yi daha da tedirgin temektedir. Amerikalı Başkanların Çin'e yönelik artan ticari açıktan kaygı duymaları ve Çin'in ticaret fazlası vererek askeri ve teknoloji alanlarında da ABD'ye rakip olması, ABD'nin ulusal çıkarlarına zarar vermeye başlamıştır. C Jinping'in 2049'da gelişmiş bir ülke olacağına dair "Çin Rüyası" söylemi de uzun yıllardır devam ettirilen düşük profilli dış politika geleneğini riske attığı da bu çalışmada ortaya konmuştur.

Bu bağlamda ABD, Çin'i sınırlayabilmek için bir taraftan ticaret savaşını yürütürken diğer taraftan Çin'in komşuları olan Japonya, Güney Kore, Filipinler, Vietnam ve Tayvan gibi birçok ülkeyle askeri ve siyasi ilişkilerini artırmaya başlamıştır. Yükselen Çin'in ABD tarafından bölgesel ve küresel bir tehdit olarak gösterilmeye başlaması, Çin'in kendisini denizlerden çevrelenme korkusuna kapılmasına neden oldu. Bu nedenle Avrasya'ya gerçekleştirdiği yatırımlar ve ticari faaliyetlerle bölgedeki etkinliğini artıran Çin, denizler haricinde Batı'ya açılan tek çıkış kapısı olarak gördüğü Avrasya bölgesinin güvenliğini sağlamak için Güney Çin Denizi ve Tayvan Boğazı'ndan başlayan bir güvenlik şemsiyesi politikasını da benimsemiştir. 1990 sonrasında Rusya'nın SB döneminde egemenliği altında olan ülkeler üzerinde

gerçekleştirdiği “yakın çevre doktrinine” benzer şekilde bir politika benimseyen Çin yönetimi, ABD’yi denizlerde dengeleyebilmesi durumunda Avrasya’nın da güvenliğini tesis edebileceğini düşünmektedir. Böylece Çin, hem ABD’nin çevreleme politikasını başarısız kılacak hem de enerji başta olmak üzere yatırımlarını ve projelerini başarıyla hayata geçmesini sağlayacaktır. Bu bağlamda Çin, Avrasya’nın güvenliğinin başladığı ya da “yakın çevresi” olarak kabul ettiği Güney Çin Denizi ve Tayvan Boğazındaki askeri güç kapasitesini ve revizyonist uygulamalarını giderek artırdığı gözlenmiştir. Çalışmada, Çin’in GÇD bölgesinde izlediği güvenlikçi politikasının Rusya’nın yakın çevre doktrini ile kıyaslanması da çalışmaya ayrıca özgünlük kazandırmıştır.

Çin’in GÇD ve Tayvan Boğazındaki askeri güç kapasitesine ek olarak Avrasya bölgesinde de güvenlikçi tedbirlerini artırdığı görülmektedir. Çin, Rusya ile rasyonel düzeyde stratejik bir denge arayışına girerek en azından Orta Asya üzerinde ŞİÖ bağlamında bölgede ABD ve müttefiklerinin etki alanının artmasına engel olmuştur. Otoriter yönetimlerin görüldüğü bu ülkelerde karşılıklı ilişkilerin daha da sağlam bir zemine kalması için, ŞİÖ yapısında güvenlikçi işbirliği tesis edilmektedir. Bu doğrultuda Çin, öncelikle Rusya Federasyonu’nun da dâhil olduğu ŞİÖ ülkeleriyle bölgedeki siyasi istikrarın yeniden tesis edilmesi için karşılıklı sınır anlaşmazlıklarına son verdi ve daha sonrasında da ayrılıkçı hareketlerin ve terörizmin tüm bölge ülkelerinin en büyük düşmanı olarak ilan edilmesini sağladı. Bu sayede Çin, bir taraftan bölgedeki siyasi ve iktisadi çıkarlarına zarar verecek unsurları bertaraf etmeye başarırken, diğer taraftan da Rusya ile birlikte bölgesel bir dayanışma geliştirerek ABD gibi Batılı güçlerin bölgeye renkli devrimler gibi araçlarla müdahale etmesinin önüne geçmektedir. Çalışmada Çin’in Rusya’nın tarihsel etki alanı içerisinde giderek etkisini artırmasının iki devlet arasında gelecekte olası bir çatışma riski taşıyıp taşımadığı da incelenmiştir. Çin ve Rusya, ABD’ye karşı askeri ve ekonomik olarak birlikte hareket etmeleri halinde sistem içinde güçlü kalabileceklerinin farkında olduklarından, rasyonel düzeyde stratejik bir ortaklık içinde hareket ettikleri görülmektedir. Çin, Rusya’nın liderlik ettiği ve ekonomik açıdan kazanç sağladığı serbest piyasa düzeninin olduğu Avrasya Ekonomik Birliğine müdahil olmamaktadır. Rusya da Çin’in yatırımlar yoluyla başta enerji, ulaşım gibi stratejik kaynaklar ve yollar üzerinde artan etkisine göz yummak zorunda kalmaktadır. Rusya, bölgedeki ülkelerin enerji ve altyapı gibi yatırımlarının kısa sürede ancak Çin finansman desteğiyle gerçekleştirilebileceğinin farkındadırlar. Bu da Çin’e sahada kolay hareket etmesi için olanak sağlamaktadır. Ayrıca bölge ülkelerinin son yıllarda kapsamlı ve sık şekilde askeri tatbikatlar geliştirmesi de özellikle Rusya ve Çin’in bölgesel yatırımlarını ve kazanımlarını ABD ve müttefiklerine karşı koruma amacı taşıdığı görülmektedir. Çin’in çevrelenme

korkusu ile Rusya'nın Kırım ilhaki ile Batı dünyası tarafından uygulan ekonomik yaptırımlar karşısında daha da birbirlerine yaklaştıkları ve ilişkilerinin mevcut koşullar içinde daha uzun yıllar stratejik ortaklık içinde devam edeceği çalışmada öngörülmektedir.

Bu çalışmada Çin'in enerji güvenliği yaklaşımı dış politika bağlamında verildiği için, Çin'in dış politika geleneğini ve bunun şekillenmesinde rol oynayan tarihsel ve felsefi temellere de değinilmiştir. Çalışmada, geleneksel Çin dış politikasının şekillenmesine neden olan faktörlerin incelenmesinin amacı ise, oldukça esnek, rasyonel ve anlaşılması zor olan Çin dış politika davranışlarının daha öngörülür bir şekilde açıklanabilmesi ve bu bağlamda Çin'in enerji güvenliği yaklaşımında çalışmaya ışık tutmasıdır. Çin'in tarihsel ve felsefi temeller üzerinde geliştirdiği geleneksel dış politika yaklaşımları, Çin'in farklı bölgelerde, farklı ülkelere karşı farklı stratejiler geliştirmesine olanak sağladığı gibi, Çin'in stratejik rekabet edebilme kabiliyetine de imkân vermektedir. Zıtlıklar içinde bir şekilde uyum sağlama prensibine sahip olan Çin felsefesi, Çin dış politikasında da kendisine hâkim yer bulmuştur. Bu politika davranışlarının kolay kolay anlaşılır olmaması, Çin'e yönelik geliştirilen stratejiler ya da bakış açılarında kafa karışıklığına neden olmaktadır. Çin dış politikasının hegemonya arayışı içinde olduğunu iddia eden uzmanlara karşılık, Çin'in kazan-kazan içinde küresel liberal politikalara tam bir bağlılık içinde hareket ettiğini ve Çin'in yükselmesinin dünya için tehdit yerine bir fırsat olarak görülmesini savunan sayısız uzman ve düşünürler de vardır. Bu bağlamda Antik Çin felsefesinden etkilenen ve modern Çin'in yönetim anlayışında belirleyici olan Deng'in “sınırlarını sakla, gücünü besle” ya da “gücünü sakla, zamanını bekle” politika anlayışının göz ardı edilmesi hiç rasyonel değildir. Çin'in barışçıl söylemlerle kendisine yönelik ortaya çıkabilecek küresel bir tehdit algısına mahal vermemek için, bu yolu izlemesi oldukça rasyoneldir. Henüz ülke bütünlüğünde ve ekonomik yapısında sayısız sorunla başa çıkmak zorunda olan Çin, devasa nüfusuna düzenli şekilde istihdam yaratmak zorundadır ve bundan dolayı şimdilik sistemle çatışmaya girme niyeti de yoktur. Ancak Çin'in belirli bir askeri ve donanma gücüne ulaştığında, kendini oldukça güçlü hissettiği GÇD üzerinde ve ülkelerde gösterdiği uygulama ve politikalarının tüm dünyada da görülmeyeceğinin bir kanıtı yoktur. Bu bağlamda Çin'in Avrasya enerji politikalarını barışçıl düzeyde ilerleyen finansal devletçilik araçları ile gerçekleştirmeyi tercih ederken, askeri alanda tehdit algısını çok fazla hissettiği GÇD üzerinde askeri güç araçlarını daha fazla ön plana çıkardığı sonucuna varılmıştır. Duruma göre şekil alabilen bu esnek dış politika anlayışının yine esnek şekilde kullanabilen finansal devletçilik araçlarıyla oldukça uyumlu olduğu görülmektedir.

Çin'in bölgedeki enerji yatırımlarını ve enerji transferini güvenilir şekilde gerçekleşmesi, salt ekonomik ve askeri yöntemlerle sağlanabilmesi de mümkün değildir. Bu doğrultuda Çin, enerji yatırımlarını güvenceye alacak barışçıl söylemlere dış politikasında yer verdiği görülmektedir. Çin'in dış politikada uygulamaya çalıştığı "barışçıl kalkınma" ve "barış içinde bir arada yaşama" söylemleri, bugünkü Çin dış politika geleneğinde açıkça görülmektedir. 1954'de Başbakan Zhou Enlai tarafından ileri sürülen "Barış İçinde Bir Arada Yaşamının Beş İlkesi", Çin'in uzun yıllar devam eden savaş sonrasında ülke bütünlüğünü sağlamak ve sistemdeki yerini almak için geliştirilen bir dış politika yaklaşımıdır. Ülkelerin egemenliği, toprak bütünlüğü, karşılıklı barış, iç işlerine karışmama ve devletler arasında eşitlik hususlarını içeren bu paradigma, Soğuk Savaş döneminde Komünist Çin'in zaman içinde Batı blokuyla da ilişkilerini geliştirmesini sağladı. Özellikle dışa açılma politikasıyla birlikte de Çin'in Batı dünyasından yatırım çekmesine ve böylece ekonomik olarak güçlenmesine imkân verdi. Bu yaklaşımın diğer amacı da ülke içindeki birliği sağlamaktı. "Tek Çin" yönetimine vurgu yapan Pekin, ayrılıkçı hareketlere karşı asla müsamaha gösterilmeyeceğini ve Hong Kong, Tayvan ve Makao gibi özerk bölgelerin de "tek ülke iki sistem" yapısıyla yönetilmesini amaçlamaktadır. Çin'in ülke yönetimindeki pürüzleri gidermesi, hem daha fazla dış yatırım çekmesine neden olacak hem de insan hakları gibi nedenlerle ülkenin dış müdahalelere açık hale getirilerek enerjisinin tükenmesini önleyecektir. Özellikle enerji kaynaklarının büyük çoğunluğuna ev sahipliği yapan ve ülkenin Avrasya'ya açılan kapısı olan Doğu Türkistan'daki ayrılıkçı hareketlerin önlenmesi, Çin'in Avrasya enerji güvenliği politikalarının başarıyla uygulanması için de önemlidir. Doğu Türkistan halkının komşu diğer ülkelerle olan tarihsel, kültürel ve dini ilişkileri, Çin'in bölgedeki yatırım politikalarını hayata geçirmesinde Çin'in elini güçlendirecektir. Zaten bölge ülkelerinin tarihsel olarak Rusya ile daha yakın ilişkiler içinde olması ve Çin'e yönelik önyargılarının da bulunması, Çin'in bölge üzerindeki etkinliğini artırmak için ekonomik kartını cesur şekilde oynamasını zorunlu kılmaktadır. Özellikle KvY İnisiyatifinin ilanından sonra, Çin'in bölgedeki ülkelerle olan ticaret hacmi daha da arttığı çalışmada görülmüştür. Dahası Çin'in enerji yatırımlarının ticaret hacminden 10 kat daha fazla olması da Çin'in bölgedeki politikasında enerjinin nasıl önemli yere sahip olduğunu da göstermektedir. Ancak Çin'in bölgede artan yatırımları bir taraftan ekonomide ve siyasi hayatta bir istikrarın yakalanmasına neden olsa da ülkedeki stratejik kaynakların zaman içinde Çin'e satılması ya da işletme hakkı olarak devredilmesine neden olduğu çalışmada görülmüştür. Bununla uyumlu olarak dış politikada geliştiren "barışçıl kalkınma" söylemi de Çin'in yatırım politikalarının küresel bir engelleme ya da boykotla karşılaşmaması içindir. Çin yönetimi, Çin'in ekonomik olarak güçlenmesinin dünyada daha fazla iş fırsatı yarattığını iddia etmektedir

ve bu bakımdan Çin'in yükselmesinin “kazan-kazan” ilişkisi içerisinde değerlendirilmesini istemektedir. Fakat Çin'in özellikle KvY kapsamında gerçekleştirdiği projelerde ya da işlettiği şirketlerde ciddi oranda Çinli işçilerin çalıştırılması, “sarı tehlike” ya da sinophobia söylemlerinin Avrasyalı toplumlarda giderek yaygınlaştığı araştırmada görülmüştür. Çin, ekonomik açıdan kendisiyle kıyaslanmayacak bu ülkelerde ciddi yatırımlar yaparak bölgenin istikrarlı yapısının korunmasını sağlamaya çalışırken, diğer taraftan da bölge ekonomilerinin giderek kendisine bağımlı kalmasını ve böylece ulusal çıkarlarının korunmasını amaçladığı görülmektedir.

Bu çalışmada, Çin dış politika geleneklerinin incelenmesine ek olarak, “barışçıl kalkınma” ve “barış içinde bir arada yaşama” argümanları Çin'in GÇD ve Tayvan Boğazında pratikte gerçekleştirdiği uygulamalar eşliğinde teste tabii tutulmuştur. Örnek vaka olarak GÇD'nin seçilmesinin nedeni ise, Çin'in askeri ve donanma güç kapasitesi açısından caydırıcı bir güç haline geldiği yer olmasındandır. Çin'in kendini oldukça güçlü hissettiği GÇD üzerindeki davranışlarının incelenmesi, Çin'in askeri güç kapasitesinin okyanus ötesinde operasyon yapabilme kabiliyetine ulaştığında dünyanın geri kalanında da nasıl bir dış politika yaklaşımı geliştirebileceğine dair ipuçları vermesi amacını taşımaktadır. Çin'in üçüncü uçak gemisini inşa ediyor olması, GÇD üzerinde askeri amaçlı yapay adalar inşa etmesi, bölgedeki balıkçı teknelerini sahil güvenlik ya da savaş gemileriyle taciz etmesi, Vietnam'a yönelik askeri güç kullanarak Paracel takımadaları üzerindeki altı adayı kontrolüne geçirmesi, Filipinler'den askeri güçle Scarborough Shoal'daki adaları ele geçirmesi, Tayvan gibi birçok ülkeyi hedefi içine alan füze sistemleriyle tehdit eder hale gelmesi, uçuş trafiğini lehine çevirecek ADIZ'in DÇD üzerinde ilan edilmesi ve tarihsel “9 çizgili harita” ile GÇD üzerinde %80 oranında egemenlik iddia edilmesi gibi birçok revizyonist politikalar, Çin'in çok da bölgede barışçıl politikalar izlemediğini sonucuna varılmasına neden olmuştur. Çin, bölgede ancak dayattığı argümanların diğer kıyı ülkelerce kabul edilmesi şartıyla diyalog zemininden yanadır ve 2016'da Uluslararası Adalet Divanınının GÇD üzerindeki tartışmalı adalar davasında Çin aleyhinde verdiği kararını da tanımamaktadır. Çin, bölgedeki sorunun çözümünün ABD'nin ya da uluslararası hukuk kurumlarının müdahil olmadığı şekilde kendinden çok daha güçsüz olan kıyı ülkeleriyle kendi arasında olmasını arzu etmektedir. Yakın çevresini bir beka sorunu olarak gören Çin, askeri tedbirlerini giderek artırmaktadır ve savunma bütçesini de yaklaşık 250 milyar dolara yükseltmiştir. 2012'de tek bir uçak gemisi olmayan Çin, bugün 3 savaş uçağı gemisi ve 23 corvette savaş gemisine sahip büyük bir donanma filosuna sahiptir. ABD ise, uluslararası enerji ve ticaret ağının çoğunun gerçekleştiği bu stratejik bölgenin Çin'in

de-facto yönetimine geçmesine izin vermeyeceği de açıktır. Bu rekabet ortamı da bölgedeki silahlanma yarışının artmasına neden olduğu görülmektedir. Bu bağlamda Avrasya enerji güvenliğini deniz sınırlarından başlatan Çin, bölgedeki askeri güç kapasitesini artırmaya ve saldırgan politikalarını uygulamaya devam edeceği öngörülmektedir.

GÇD'ye yönelik uluslararası hukuk kurallarını da askeri güç kapasitesine güvenerek tanımayan Çin yönetimi, jeostratejik ve jeoekonomik bir konuma sahip olan bölge denizinin bir Çin iç denizi olarak kabul edilmesini beklemektedir. Bu vaka çalışmasında tespit edilen en büyük husus ise, Çin'in askeri güç kapasitesinin caydırıcı nitelikte olduğu bir yerde, finansal devletçilik araçlarıyla birlikte askeri güç kapasitesinin en etkin şekilde kullandığıdır. Böylece Çin, RAND'ın tahminleri doğrultusunda 2050'lerde ABD ile yakın bir askeri güç kapasitesine ulaşacaktır. Çin'in Afrika, Ortadoğu gibi okyanus ötesi enerji yatırımlarda GÇD üzerinde gerçekleştirdiği gibi revizyonist politikalar içinde olabileceği çalışmada öngörülmektedir. Diğer bir ifadeyle, Çin henüz okyanus ötesi askeri bir operasyona katılmamış olsa da Çin'in çok da barışçıl bir dış politika anlayışı içinde olmadığı ve gelecekte gerektiğinde sert gücüne başvurabileceği yargısına ulaşılmıştır. Ayrıca Çin'in henüz ABD ile rekabet edebilecek bir askeri gücü olmadığı için, şu anda daha çok finansal devletçilik araçları ile bunu destekleyecek liberal söylemleri içeren barışçıl kalkınma gibi dış politika argümanlarını kullanmayı tercih ettiği sonucuna varılmıştır.

Sonuç olarak, Pekin yönetiminin küresel rekabetin en fazla yaşandığı enerji sektöründe giderek aktif bir rol almaya başlaması, dış politikada iddia ettiği barışçıl kalkınma söylemini zaafa uğrattığı görülmüştür. Küresel olarak gerçekleşen 1.8 trilyon dolar enerji yatırımlarının %20'sini tek başına gerçekleştiren Çin, ABD ile bir çatışma ortamına girmeden enerji arzını finansal devletçilik araçlarını kullanarak gerçekleştirmeyi tercih etmektedir. Ancak özellikle denizler tarafından çevrelenme endişesi taşıyan Çin, askeri olarak da tedbirlerini artırmak zorundadır. Örnek vaka olarak ele alınan Güney Çin Denizi'nde Çin'in tarihsel iddialara dayanarak bölgede tam bir egemenlik sağlamaya çalışması, askeri amaçlı yapay adalar inşa etmesi, bölgedeki askeri tatbikatlarını artırması ve uluslararası hukuk kurallarına riayet etmemesi; Çin'in beka sorunu olarak gördüğü ve bunu koruyacak askeri güç kapasitesinin mevcut olduğu yerlerde oldukça revizyonist davrandığını göstermiştir. Yine de ihracata dayalı bir ekonomi büyümesine sahip olan Çin, kendisinden çok daha fazla askeri savunma bütçesine sahip ABD ile doğrudan karşı karşıya gelmek de istememektedir. Bu bağlamda Çin, güçlü ekonomisiyle liberal piyasa düzeninden faydalanmaya

çalışmaktadır. Çin'in ulusal çıkarlarına hizmet edecek şekilde merkezi hükümet tarafından yönetilen ve uygulanan bu enerji politikaları, milli petrol şirketleri aracılığıyla sağlanmaktadır. Tüm bu bilgiler ışığında Çin'in bir taraftan mali gücüyle ulusal çıkarlarına hizmet edecek enerji anlaşmalarını finansal devletçilik araçlarını başarıyla uygulayarak tek tek hayata geçirdiği, diğer taraftan da hem artan askeri güç kapasitesiyle ABD ile doğrudan çatışmaya girmeden ancak deniz sınırlarında ABD'yi dengelemeye çalışarak Avrasya'nın güvenliğini ve dolayısıyla da enerji yatırımlarını güven içinde gerçekleştirmeye çalıştığı sonucuna ulaşılmıştır.

KAYNAKLAR

- Abeliansky, Ana Lucia ve Martínez-Zarzoso, Inmaculada. “The relationship between the Chinese ‘going out’ strategy and international trade”. Son güncelleme: 19 Şubat 2018. <http://www.economics-ejournal.org/economics/discussionpapers/2018-20>. Erişim Tarihi: 23 Mart 2019.
- Abrahamsson, C. (2013). “On the genealogy of Lebensraum”. *Geogr. Helv.*, 68, 37–44, <https://doi.org/10.5194/gh-68-37-2013>.
- Adamson, J. A. T., Brown, E. M., Sutter, G. R., Mochizuki, M. M. ve Ollapally, Deepa (2014). “Rebooting the U.S. Rebalance to Asia.SigurCenter for Asian”. *The George Washington University*: 1-49.
- AEI. “China Global Investment Tracker”. Son güncelleme: 19 Kasım 2019. <https://www.aei.org/china-global-investment-tracker/>. Erişim Tarihi: 1 Aralık 2019.
- Ahmad, Raja Qaiser, Khan, M. Sheharyar ve Shoaib, Muhammad (2014). “The Changing Dynamics of the Foreign Policy of China in Contemporary Time”. *Ankara University, Faculty of Political Science The Turkish Yearbook of International Relations*, Volume 45, p. 23 – 40.
- AIIB. “2018 AIIB Annual Report and Financials”. Son güncelleme: 20 Eylül 2019. <https://www.aiib.org/en/news-events/annual-report/2018/home/index.html>. Erişim Tarihi: 20 Ekim 2019.
- “AIIB Approves First Loan in Turkey; USD600M Investment to Improve Gas Supply”. Son güncelleme: 27 Haziran 2018. https://www.aiib.org/en/news-events/news/2018/20180627_001.html. Erişim Tarihi: 7 Eylül 2018.
- “AIIB Energy Strategy: Sustainable Energy for Asia, Issues Note for Discussion.” Son güncelleme: 19 Nisan 2017. https://www.aiib.org/en/news-events/news/2016/_download/aiib-energy-strategy-sustainable-energy-for-asia-issuesnote-for-discussion.pdf. Erişim tarihi: 17 Eylül 2019.

- Aibai, Abuduwali, Huang, Xianjing, Luo, Yu ve Peng, Yuchao (2019). "Foreign Direct Investment, Institutional Quality, and Financial Development along the Belt and Road: An Empirical Investigation". *Emerging Markets Finance and Trade*, Volume 55, 2019 - Issue 14, DOI: 10.1080/1540496X.2018.1559139.
- Alexander Libman ve Evgeny Vinokurov (2018). "Autocracies and regional integration: the Eurasian case, *Post-Communist Economies*, 30:3, 334-364, DOI:10.1080/14631377.2018.1442057
- Alexseev, Mikhail A. ve Hofstetter, C. Richard (2006). "Russia, China, and the Immigration Security Dilemma". *Political Science Quarterly*, Vol. 121, No. 1 (Spring, 2006), 1-32.
- Aliyeva, Kamila. "Kazakshtan to Increase Gas Supplies to China". Son güncelleme: 15 Ocak 2018. <https://www.azernews.az/region/125507.html>. Erişim Tarihi: 7 Şubat 2019.
- Albert, Eleanor. "China-Taiwan Relations. Council on Foreign Relations". Son güncelleme: 22 Ocak 2020. <https://www.cfr.org/backgrounder/china-taiwan-relations>. Erişim Tarihi: 23 Ocak 2020.
- Alperen, Ümit (2013). "Çin Dış Politikası'ndan Arap Halk Ayaklanmalarına Bir Bakış". *Bilge Strateji*, Cilt 5, Sayı 9, Güz 2013, 85-104.
- Akçadağ, Emine (2012). "Yükselen Güç Çin'in Kamu Diplomasisi". *Kamu Diplomasisi*. Ed. Abdullah Özkan. İstanbul: TASAM Yayınları.
- Amer, R. (2015). "Dispute Management in the South China Sea". *National Institute for South China Sea Studies*, Report No: 1: 3-38.
- Andrew, Martin. "Power Politics: China, Russia, and Peace Mission." Son güncelleme: 27 Eylül 2005. <https://jamestown.org/program/power-politics-china-russia-and-peace-mission-2005/>. Erişim Tarihi: 29 Nisan 2019.
- Arı, Tayyar (2011). *Uluslararası İlişkiler Teorileri*. Bursa: MKM Yayıncılık.
- Arıboğan, Deniz Ülke (2019). *Büyük Resmi Görmek*. İstanbul: İnkılap Kitapevi
- ASEAN. "About ASEAN". <https://asean.org/asean/about-asean/>. Erişim Tarihi: 2 Şubat 2020.

- ASEAN. “ASEAN trade by selected partner country/region”. Son güncelleme: 3 Kasım 2018. https://asean.org/wp-content/uploads/2016/11/Table19_as-of-6-dec-2016.pdf. Erişim Tarihi: 5 Aralık 2018.
- ASEAN. “External Trade Statistics” Son güncelleme: 1 Kasım 2018. https://asean.org/?static_post=external-trade-statistics-3. Erişim Tarihi: 2 Aralık 2018.
- Axe, David. “China's Naval Future: 6 Aircraft Carriers?”. Son güncelleme: 7 Aralık 2018. <https://nationalinterest.org/blog/buzz/chinas-naval-future-6-aircraft-carriers-38087>. Erişim Tarihi: 4 Nisan 2019.
- Balcı, Ali ve Kardaş, Tuncay (2014). “Realizm”. *Uluslararası İlişkilere Giriş*. Ed. Ali Balcı ve Şaban Kardaş. İstanbul: Küre Yayınları, 119-134.
- Bakkal, Muharrem; Bakkal, Süreyya ve Ulusoy, Ozan (2012). *Çin Halk Cumhuriyeti'nin 2009 Mali Krizden Büyüyerek Çıkma Nedenleri*. İstanbul: Hiperlink Yayınları.
- Baldwin, David A. (1985). *Economic Statecraft*. New Jersey: Princeton University Press.
- Baloo, Nandita (2017). “China's Oil Policy”. *JUIS-Journal of Undergraduate International Studies*, Spring 2017, Vol. 22, 44-61.
- Balzer, Harley ve Repnikova, Maria (2010). “Migration between China and Russia”. *Post-Soviet Affairs*, January 2010, DOI: 10.2747/1060-586X.26.1.1
- Bambawale, Malavika Jain ve Sovacool, Benjamin K. (2011). “China's energy security: The perspective of energy users”. *Applied Energy*, 88 (2011), 1949–1956.
- Barylski, Robert V. (1997). “Russian Domestic Politics, Military Power, and the Eurasian State System”. *The Roles of the United States, Russia and China in the New World Order*. Ed. Hafeez Malik. London: Palgrave Macmillan, 122-158.
- Batsaikhan, Uuriintuya ve Dabrowski, Marek (2017). “Central Asia — twenty-five years after the breakup of the USSR”. *Russian Journal of Economics*, 3 (2017) 296–320.
- Battır, Orhan ve Ateş, Davut (2013). “Is Turkey In Search For Regional Hegemony?” *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 29 / 2013, 31-44.

- Bayram, Mursel (2017). “Çin’in Darfur Politikası”. *ANKASAM, Bölgesel Araştırmalar Dergisi*, 1 (3), 229-250.
- Bazarbekova et al. (2018). “Review of transportation modes in Kazakhstan region, Central Asia”. *Cogent Engineering*, Reviewing Editor: Filippo G. Pratico, 5:1, <https://doi.org/10.1080/23311916.2018.1450799>.
- BBC. “What does Xi Jinping's China Dream mean?” Son güncelleme: 6 Haziran 2013. <https://www.bbc.com/news/world-asia-china-22726375>. Erişim Tarihi: 15 Haziran 2018.
- BBC. “Trump'tan 'Tek Çin' politikasında geri adım”. Son güncelleme: 10 Şubat 2017. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-38929143>. Erişim Tarihi: 7 Nisan 2018.
- Beckman, R. (2011). “China, UNCLOS and the South China Sea”. *Asian Society of International Law Third Biennial Conference Beijing, China 27-28 August 2011*.
- Bennett, Mia. “As Yamal LNG launches, both Russia and China try to claim success”. Son güncelleme: 13 Aralık 2017. <http://www.cryopolitics.com/2017/12/13/as-yamal-lng-launches-both-russia-and-china-try-to-claim-success/>. Erişim Tarihi: 20 Ağustos 2018.
- Berk, Fatih Mehmet ve Arslan, Mustaf (2009). “Alfred T. Mahan and Sea Power Theory”. *International Peoridical for History and Social Research*, Issue:2, Page:15-27.
- Beser, Mehmet Enes. “Sınırlarını sakla gücünü besle: Deng Xiaoping Çizgisi”. Son güncelleme: 4 Kasım 2018. <http://bogaziciasya.com/deng-xiaoping-cizgisi/>. Erişim Tarihi: 2 Ocak 2019.
- Bessler, Patrick. “China's "new Silk road": Focus on Central Asia”. https://www.kas.de/c/document_library/get_file?uuid=340e4711-32ee-377c-11c9-b986819bd1d7&groupId=252038. Erişim Tarihi: 10 Eylül 2019.
- Bezrukov, L. A. (2018). “The Geographical Implications of the Creation of Greater Eurasia”. *Geography and Natural Resources*, Vol. 39, No. 4, 287-295. ISSN 1875-3728.

- Bijian, Zheng (2005). "China's "Peaceful Rise" to Great-Power Status". *Foreign Affairs*, 84:5, 18-27.
- Bin, Gu. "The Belt and Road Initiative is not China's Marshall Plan". Son güncelleme: 7 Ağustos 2018. <https://www.ft.com/content/29dedffe-9a1c-11e8-88de-49c908b1f264>. Erişim Tarihi: 9 Ekim 2019.
- Bitabarova, Assel G. (2018). "Unpacking Sino-Central Asian engagement along the New Silk Road: a case study of Kazakhstan". *Journal of Contemporary East Asia Studies*, 7:2, 149-173, DOI: 10.1080/24761028.2018.1553226.
- Bitzinger, Richard. "China's Double-Digit Defense Growth: What It Means for a Peaceful Rise". *Foreign Affairs*. Son Güncelleme: 19 Mart 2015. <https://www.foreignaffairs.com/articles/china/2015-03-19/chinas-double-digit-defense-growth>. Erişim Tarihi: 8 Temmuz 2018.
- Bizhanova, Madina (2018). "Can the Silk Road Revive Agriculture? Kazakhstan's Challenges in Attaining Economic Diversification". *China's Belt and Road Initiative and its Impact in Central Asia*. Ed. Marlene Laruelle. Washington D.C.: The George Washington University, ISBN 978-0-9996214-0-0. Ss.51-66.
- Blackwill, Robert D. ve Campbell, Kurt M. (2016). "Xi Jinping on the Global Stage Chinese Foreign Policy Under a Powerful but Exposed Leader". *Council Special, Report No. 74*.
- Blackwill, Robert D. ve Harris, Jennifer H. (2016). *War by Other Means*. Cambridge and London: the Belknap Press of Harvard University Press.
- Bond, Ian (2018). "The EU, the Eurasian Economic Union and One Belt, One Road: Can they work together?" *Center for European Union*, March 2017, 1-13.
- Bose, Nandita ve Shalal, Andrea. "Trump says China is killing us with unfair trade deals". Son güncelleme 8 Ağustos 2019. <https://www.thejakartapost.com/news/2019/08/08/trump-says-china-is-killing-us-with-unfair-trade-deals.html>. Erişim Tarihi: 26 Mayıs 2019.
- Bouchat, Clarence J. 2013. *Dangerous Ground: the Spratly Islands and the U.S. Interests and Approaches*. Pensilvanya: U.S. Army War College Press, ISBN 1-58487-604-2

- BP (2013). *Statistical Review of World Energy 2013*.
- BP (2017a). *Energy Outlook 2017*.
- BP (2017b). *Statistical Review of World Energy 2017*.
- BP (2018). *Statistical Review of World Energy 2018*.
- BP (2019). *Statistical Review of World Energy 2019*.
- Britannica. "Economic Statecraft". Son güncelleme: 11 Ekim 2019. <https://www.britannica.com/topic/economic-statecraft>. Erişim Tarihi: 3 Kasım 2019.
- Brzezinski, Zbigniew (1998). *The Grand Chessboard: American Primacy and its Geostrategic Imperatives*. New York: Basic Books.
- Broderick, Kelsey (2015). "Chinese Activities in the South China Sea: Implications for the American Pivot to Asia". *Project 2049 Institute*: 1-18.
- Buchholz, Katharina. "The Countries Most in Debt to China". Son güncelleme: 14 Ekim 2019. <https://www.statista.com/chart/19642/external-loan-debt-to-china-by-country/>. Erişim Tarihi: 30 Ekim 2019.
- Burrows, Ian. "Guam: America's military base in the western Pacific". Son güncelleme: 9 Ağustos 2017. <https://www.abc.net.au/news/2017-08-09/where-is-guam-and-how-many-us-troops-are-there/8788566>. Erişim Tarihi 8 Mayıs 2019.
- Bush, Richard C. (2017). "A One-China Policy Primer". *East Asia Policy Studies*, Paper 10.
- Buszynski, Leszek (2010). "Rising Tensions in the South China Sea: Prospects for a Resolution of the Issue". *Security Challenges*, 6:2, 85-104.
- Buszynski, Leszek (2012). "The South China Sea: Oil, Maritime Claims, and U.S.-China Strategic Rivalry". *The Washington Quarterly*, 35:2, 139-156.
- CAREC. "CAREC Program". https://www.carecprogram.org/?page_id=31 . Erişim Tarihi: 14 Kasım 2019.
- Carr, Edward Hallet (2015). *Yirmi Yıl Krizi 1919-1939*. Çev. Can Cemgil. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

- CCC (2018). “Annual report on China’s International Migration (2018)”. *Center for China & Globalization*.
- CCG (2017). “The bluebook Annual Report on the Development of Chinese Studying Abroad”. *The Center for China and Globalization*, No: 6.
- CEIC. “China Natural Gas: Imports”. Son güncelleme: 31 Ocak 2019 <https://www.ceicdata.com/en/indicator/china/natural-gas-imports>, Erişim Tarihi: 7 Eylül 2019.
- “Central Asia's Economic Evolution From Russia To China”. Son güncelleme: 5 Nisan 2018. <https://worldview.stratfor.com/article/central-asia-china-russia-trade-kyrgyzstan-kazakhstan-turkmenistan-tajikistan-uzbekistan>. Erişim Tarihi: 8 Mart 2019.
- Cerrah, Ufuk (2015). “Enerji Güvenliği ve Avrupa Birliği”. *Enerji Diplomasisi*. Ed. Hasret Çomak, Caner Sancaktar ve Zafer Yıldırım. İstanbul: Beta Yayınları, 163-192.
- Chan, Lai-Ha (2017). “Soft balancing against the US ‘pivot to Asia’: China’s geostrategic rationale for establishing the Asian Infrastructure Investment Bank”. *Australian Journal of International Affairs*, 71:6, 568-590, DOI: 10.1080/10357718.2017.1357679
- Chansoria, Monika (2011). “China’s Infrastructure Development in Tibet Evaluating Trendlines”. *Centre for Land Warfare Studies*, No: 32.
- Chatzky, Andrew ve McBride, James. “China’s Massive Belt and Road Initiative” Son güncelleme 21 Mayıs 2019. <https://www.cfr.org/background/chinas-massive-belt-and-road-initiative>. Erişim Tarihi: 26 Mayıs 2019.
- Cheney-Pe, Scott (2014). “Navigating the Black Ditch: Risks in the Taiwan Strait”. *Strategic Insights, Global Maritime Security Analysis*, No. 53.
- Cheng, Joseph Y. S. (2008). “A Chinese View of China's Energy Security”. *Journal of Contemporary China*, 17:55, 297-317, DOI: 10.1080/10670560701809528.
- Chiang, Y. Frank (2004). “One-China Policy and Taiwan”. *Fordham International Law Journal*, 8:1, 1-87.

- ChinaBriefing. “The US-China Trade War: A Timeline”. Son güncelleme: 16 Ocak 2020. <https://www.china-briefing.com/news/the-us-china-trade-war-a-timeline/>. Erişim Tarihi: 20 Ocak 2020.
- “China’s Global Ambition: Balancing Opportunities And Risks In One Belt One Road”. <https://theonebrief.com/chinas-global-ambition-balancing-opportunities-and-risks-in-one-belt-one-road/>. Erişim Tarihi: 25 Eylül 2019.
- China Daily. “Over 500 Confucius Institutes founded in 142 countries, regions”. Son güncelleme: 7 Ekim 2017. http://www.chinadaily.com.cn/china/2017-10/07/content_32950016.htm. Erişim tarihi 19 Nisan 2019.
- China Government. “Full Text: China's Foreign Aid”. Son güncelleme: 21 Nisan 2011. http://www.gov.cn/english/official/2011-04/21/content_1849913_3.htm. Erişim Tarihi 10 Kasım 2019.
- China Government. “2003 China White Paper”. Son güncelleme: 28 Temmuz 2005. http://www.gov.cn/english/official/2005-07/28/content_17948.htm. Erişim Tarihi: 3 Şubat 2018.
- China Government. “Fifty Years of Democratic Reform in Tibet”. Son güncelleme: 2 Mart 2009. http://www.gov.cn/english/official/2009-03/02/content_1248355_4.htm. Erişim Tarihi: 20 Mayıs 2018.
- China Government. “Full Text: China's Energy Policy 2012”. Son güncelleme: 24 Ekim 2012. http://www.gov.cn/english/official/2012-10/24/content_2250497_3.htm. Erişim Tarihi: 30 Haziran 2019.
- China Power. How Much Trade Transits the South China Sea? Son güncelleme: 2 Ağustos 2017. <https://chinapower.csis.org/much-trade-transits-south-china-sea/>. Erişim Tarihi: 5 Aralık 2019.
- Choudhary, Parula (2010). “China’s Energy Interest in Central Asia”. *International Research Journal of Commerce Arts and Science (CASIRJ)*, 1:1, 263-274, ISSN 2319 – 9202.
- Chu, Shulong (2005). *The 16th National Congress of the Chinese Communist Party and China’s Foreign Policy*. New York: Palgrave Macmillan.

- Chung, Chien-peng (2018). "What are the strategic and economic implications for South Asia of China's Maritime Silk Road initiative?". *The Pacific Review*, 31:3, 315-332, DOI: 10.1080/09512748.2017.1375000
- Chung, Lawrance. "Beijing cuts Ma-era cross-strait communication channel with Taiwan". Son güncelleme: 26 Ocak 2016. <https://www.scmp.com/news/china/article/1981525/beijing-cuts-ma-era-cross-strait-communication-channel-taiwan>. Erişim Tarihi 12 Kasım 2018.
- Chowdhury, Suban Kumar ve Kafi, Abdullah Hel (2015). "The Heartland Theory of Sir Halford John Mackinder: Justification of Foreign Policy of the United States and Russia in Central Asia". *Journal of Liberty and International Affairs*, 1:2, ISSN 1857-9760.
- CIA. "The World Factbook, East and Southeast Asia: China". Son güncelleme: 20 Ocak 2020. <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ch.html>. Erişim Tarihi: 22 Ocak 2020.
- Cinping, Şi (2017a). *Çin'in Yönetimi*. Ankara: Kaynak Yayınları.
- Cinping, Şi. "China never seeks hegemony, expansion: Xi". Son güncelleme: 18 Ekim 2017b. http://www.chinadaily.com.cn/china/19thcpcnationalcongress/2017-10/18/content_33404757.htm. Erişim Tarihi: 9 Kasım 2018.
- Cinping, Şi. "Full Text of Xi Jinping keynote at the World Economic Forum". Son güncelleme: 17 Ocak 2017c. <https://america.cgtn.com/2017/01/17/full-text-of-xi-jinping-keynote-at-the-world-economic-forum>. Erişim Tarihi: 17 Ocak 2018.
- Cinping, Şi. "China never seeks hegemony, expansion: Xi". Son güncelleme: 18 Ekim 2017d. http://www.xinhuanet.com/english/2017-10/18/c_136688622.htm. Erişim Tarihi: 9 Nisan 2018.
- Cinping, Şi. "Xi, dışı açılmada 4 yeni adım açıkladı". Son güncelleme: 10 Nisan 2018. <http://turkish.cri.cn/1781/2018/04/10/1s189864.htm>. Erişim Tarihi: 9 Mayıs 2019.
- Clausewitz, Carl Von (2015). *Savaş Üzerine*. Çev. Selma Koçak. İstanbul: Doruk Yayımcılık.

- CNN/Opinion. “Americans Are Concerned about China, the Latest CNN/Opinion Research Corporation Poll Shows”. Son güncelleme: 6 Ağustos 2008. <https://www.businesswire.com/news/home/20080806005100/en/Americans-Concerned-China-Latest-CNNOpinion-Research-Corporation>. Erişim Tarihi: 18 Mayıs 2019.
- CNOOC. “Oil & Gas Exploration and development”. <http://www.cnooc.com.cn/col/col6301/index.html>. Erişim Tarihi: 9 Nisan 2019.
- Colvin, Geoff. “It’s China’s world”. Son güncelleme: 22 Temmuz 2019. <https://fortune.com/longform/fortune-global-500-china-companies>. Erişim Tarihi: 9 Ekim 2019.
- Commander U.S. 7th Fleet. The United States Seventh Fleet, <https://www.c7f.navy.mil/About-Us/Facts-Sheet/>. Erişim Tarihi: 8 Nisan 2019.
- Confucius Institutes Around the World. Son güncelleme: 18 Ocak 2020. <https://www.digmandarin.com/confucius-institutes-around-the-world.html>. Erişim tarihi: 19 Ocak 2020.
- Cox, Robert W. (2013). “Gramsci, Hegemony ve Uluslararası İlişkiler: Metot Üzerine Bir Derleme”. Çev. Sezgi Durgun. *Uluslararası İlişkilerde Anahtar Metinler*. Ed. Esra Diri. İstanbul, Uluslararası İlişkiler Kütüphanesi, 551-566.
- Crisis Group (2015). “Stirring up the South China Sea (III): A Fleeting Opportunity for Calm”. *The International Crisis Group*, Asia Report N: 267.
- CSIS. “Beineu-Bozoi-Shymkent Gas Pipeline (Construction)”. Son güncelleme: <https://reconnectingasia.csis.org/database/projects/beineu-bozoi-shymkent-gas-pipeline-construction/e95cfc1-443a-457a-8774-fb86bff8fa59/>, Erişim Tarihi: 8 Temmuz 2019a.
- CSIS. “Central Asia–China gas pipeline (CACGP)”. <https://reconnectingasia.csis.org/database/projects/central-asiachina-gas-pipeline-cacgp-read-more-httpswwwnewstjennewstajikistaneconomic2/0660c0b0-ff6a-4b2b-b763-0094c3b52be5/>. Erişim Tarihi: 8 Eylül 2019b.
- CSIS. “Central Asia–China gas pipeline (CACGP)”. <https://www.kazakhembus.com/content/first-test-train-china-kazakhstan-turkmenistan-iran-launched>. Erişim Tarihi: 9 Ekim 2019c.

- CSIS. “Mohe-Daqing Pipeline (Construction)”. <https://reconnectingasia.csis.org/database/projects/mohe-daqing-pipeline-construction/41a6e408-5435-44cb-9c60-2ddfcd3bd50c>. Erişim Tarihi: 6 Mayıs 2019d.
- CSIS. “Who’s Claiming What? <https://amti.csis.org/maritime-claims-map/>”. Erişim Tarihi: 20 Ağustos 2019e.
- ÇHC Ankara Büyükelçiliği. “Çin Halk Cumhuriyeti Ankara Büyükelçiliği Sözcülüğü'nden Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı'nın ‘Xinjiang Uygur Özerk Bölgesi’ iddialarına yanıt”. Son güncelleme: 2 Ekim 2019. <http://turkish.cri.cn/1781/2019/02/10/1s196031.htm>. Erişim tarihi: 19 Kasım 2019.
- Dadabaev, Timur (2014). “Shanghai Cooperation Organization (SCO) Regional Identity Formation from the Perspective of the Central Asia States”. *Journal of Contemporary China*, 23:85, 102-118, DOI: 10.1080/10670564.2013.809982
- Dadabaev, Timur (2018). “The Chinese Economic Pivot in Central Asia and Its Implications for the Post-Karimov”. *Re-emergence of Uzbekistan Asian Survey*, 58:4, 747–769, ISSN 0004-4687.
- Dancel, Raul (2018). “Duterte says China 'already in possession' of South China Sea, tells US to end military drills”. Son güncelleme: 15 Kasım 2018. <https://www.straitstimes.com/asia/se-asia/duterte-says-china-already-in-possession-of-south-china-sea-tells-us-to-end-military>. Erişim Tarihi: 2 Şubat 2019.
- Dağ, Ahmet Emin (2009). *Uluslararası İlişkiler ve Diplomasi Sözlüğü*. İstanbul: Ağaç Kitapevi Yayınları.
- Dağcı, Kenan ve Keskin, Mustafa (2013). “Çin’in Doğu Türkistan Politikası ve Azınlık Hakları Bağlamında Hak İhlalleri”. *Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi*, Cilt:1, No.2, 12-29.
- Daojiong, Zha (2006). “China's energy security: Domestic an dinternational issues”. *Survival*, 48:1, 179-190, DOI: 10.1080/00396330600594322.
- Das, Dilip K. (2008). “Repositioning the Chinese economy on the global economic stage”. *Int Rev Econ*, 55:401–417, DOI 10.1007/s12232-008-0047-4.

- Dedekoca, A. E. (2011). *ABD-Cin İlişkileri Eski Dünyaya Yeni Düzen*. Ankara: Barış Kitap.
- Defraigne, Jean-Christophe (2017). "Chinese outward direct investments in Europe and the control of the global value chain". *Asia Eur J*, 15:213–228, DOI 10.1007/s10308-017-0476-3.
- Demir, İdris (2014). *Uluslararası Petrol Politikaları, Piyasaları, Fiyatları*. Bursa: Dora Yayın.
- Demir, Ömer (2015a). *Bilim felsefesi*. Bursa: Sentez Yayıncılık.
- Demir, Sertif (2015b). "NATO'nun Enerji Güvenliği Politikaları". *Enerji Diplomasisi*. Ed. Hasret Çomak, Caner Sancaktar ve Zafer Yıldırım. İstanbul: Beta Yayınları, 143-162.
- Demir, Vedat (2012). *Kamu Diplomasisi ve Yumuşak Güç*. İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Demirtepe, M. Turgut ve Özertem, Hasan Selim (2013). "Yükselen Tehdit Algısı Karşısında Çin'in Yumuşak Güç Siyaseti: Politikalar ve Sınırlılıkları". *Bilig - Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, sayı 65, 95-118.
- Deng Xiaoping's "24-Character Strategy". Son güncelleme: 5 Mayıs 2019. <https://www.globalsecurity.org/military/world/china/24-character.htm>.
- Deniz, Taşkın (2014). "Yükselen Güç Çin'in Halk Cumhuriyeti'nin Stratejik Hamleleri". *Electronic Journal of Social Sciences*, 13:50, ISSN:1304-0278.
- Dennis C. B. ve Hills, A. C. (2007). *U.S.-China Relations: an affirmative agenda, a responsible course*. Ed. Jannuzi, F. S. New York: The Council on Foreign Relations.
- Diener, Alexander C. (2015). "Parsing mobilities in Central Eurasia: border management and New Silk Roads". *Eurasian Geography and Economics*, 56:4, 376-404, DOI: 10.1080/15387216.2015.1078736.
- Dillon, Michael (2016). *Modernleşen Çin Tarihi*. Çev. Eylem Ümit Atılgan ve Aydın Atılgan. İstanbul: İletişim Yayıncılık.
- DOD (2016). "Military and Security Developments Involving the People's Republic of China 2016". *Annual Report to Congress, Office of the Secretary of Defense*.

- DOD (2017). “Military and Security Developments Involving the People’s Republic of China 2017”. *Annual Report to Congress, Office of the Secretary of Defense*.
- Dolven, B., Elsea, J. K., Lawrence, S. V., O'Rourke, R. ve Rinehart, I. E. (2015). “Chinese Land Reclamation in the South China Sea: Implications and Policy Options”. *Congressional Research Service*: 1-25.
- Donnelly, Jack (2013). “Realizm”. Çev. Muhammed Ağcan ve Ali Aslan. *Uluslararası İlişkiler Teorileri*. Ed. Scott Burchill vd. İstanbul: Küre Yayınları, 53-82.
- Dönmez, Rasim Özgür (2010). *Kesişen ve Ayrışan etnik ve Dini Toplumsal Hareketler*. Ed. Rasim Özgür Dönmez, Pınar Enneli ve Nezahat Altuntaş, Ankara: Say Yayınları, 23-46.
- Duarte, Paulo (2018). “China in the Heartland: The Challenges and Opportunities of OBOR for Central Asia”. *China’s Belt and Road Initiative and its Impact in Central Asia*. Ed. Marlene Laruelle. Washington D.C.: The George Washington University, 11-20.
- Dukakis, M. S., Nguyen, A., Patterson, T. E., Pirozzolo R. and Quelch, J. (2015). “Recent Trends in the South China Sea Disputes”. *Boston Global Forum*, 1-31.
- Dutton, Peter (2011). “Three Disputes and Three Objectives: China and the South China Sea”. *Naval War College Review*, 64:4, 42-67.
- Dumbaugh, Kerry (2008). “Tibet: Problems, Prospects, and U.S. Policy”. *CRS Report for Congress*.
- Easton, Ian, Stokes, Mark, Cooper, Cortez A. ve Chan, Arthur (2017). “Transformation of Taiwan’s Reserve Force”. *RAND Corporation*, ISBN: 978-0-8330-9706-4.
- East Russia. “The Amursky gas processing plant under construction was connected by a railway branch with Zabrozh”. <https://www.eastrussia.ru/en/news/stroyashchiysya-amurskiy-gpz-soedinili-zheleznodorozhnoy-vetkoy-s-zabzhd/>. Erişim Tarihi: 13 Ekim 2018.
- EC. EU-China Roadmap on energy cooperation (2016-2020). https://ec.europa.eu/energy/sites/ener/files/documents/FINAL_EU_CHINA_ENERGY_ROADMAP_EN.pdf. Erişim Tarihi: 28 Mayıs 2019.

- Economic Times. “China to surpass Hollywood and Bollywood, aims to become world's largest film market by 2020”. Son güncelleme: 27 Kasım 2017. <https://economictimes.indiatimes.com/magazines/panache/china-to-surpass-hollywood-and-bollywood-aims-to-become-worlds-largest-film-market-by-2020/articleshow/61821928.cms>. Erişim Tarihi: 15 Eylül 2019.
- ECOS (2008). “Sudan’s Oil Industry: Facts and Analysis”. *European Coalition on Oil in Sudan*. April 2008 Report.
- EIA. Strait of Hormuz is Chokepoint for %20 of World’s oil. Son güncelleme: 5 Eylül 2012. <https://www.eia.gov/todayinenergy/detail.php?id=7830>. Erişim tarihi: 18 Nisan 2019.
- EIA (2013). “South China Sea Full report”. *U.S. Energy Information Administration*.
- EIA. China Full Report. U.S. Energy Information Administration (EIA). Son güncelleme: 14 Mayıs 2015. <https://www.eia.gov/beta/international/analysis.cfm?iso=CHN>. Erişim Tarihi: 7 Nisan 2019.
- EIA (2017a). “International Energy Outlook 2017”. *U.S. Energy Information Administration*.
- EIA (2017b). More Chinese crude oil imports coming from non-OPEC countries”. Son güncelleme: 14 Nisan 2017. <https://www.eia.gov/todayinenergy/detail.php?id=30792>.
- EIA (2017c). “World Oil Transit Chokepoints. Energy Information Administration World Oil Transit Chokepoints”. *Analysis Brief*, July 2017.
- EIA. “China Becomes World Second largest LNG importer, behind Japan”. Son güncelleme. 23 Şubat 2018. <https://www.eia.gov/todayinenergy/detail.php?id=35072>. Erişim Tarihi: 6 Haziran 2018.
- EG (2019). “China - Oil and Gas”. <https://www.export.gov/article?id=China-Oil-and-Gas>. Erişim Tarihi: 3 Nisan 2019.
- Einspruch, Andrew (2011). *Enerji Nedir?* İstanbul: Doğan Egmont Yayıncılık ve Yapımcılık.

- Elmer, Franziska (2011). “Tibet and Xinjiang: Their fourfold value to China. Culture Mandala”. *The Bulletin of the Centre for East-West Cultural and Economic Studies*: 9:2, Article 1.
- Emet, Erkin (2009). *5 Temmuz Urimçi Olayı ve Doğu Türkistan*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Enderwick, Peter (2018). “The economic growth and development effects of China's One Belt, One Road Initiative”. *Strategic Change*, 27: 447–454. <https://doi.org/10.1002/jsc.2229>.
- Enerdata. “Global Energy Statistical Yearbook 2018”. <https://yearbook.enerdata.net/total-energy/world-consumption-statistics.html>. Erişim Tarihi: 7 Ekim 2018.
- EE. “Çinli petrol şirketi CNPC, İran’da Total’in yerini aldı”. Son güncelleme: 27 Kasım 2018. <http://enerjienstitusu.de/2018/11/27/cinli-petrol-sirketi-cnpc-iranda-totalin-yerini-aldi/>. Erişim Tarihi: 9 Mayıs 2019.
- Eryiğit, M. 2012. “Güney Cin Denizinde Sinir Anlaşmazlıkları ve ABD-CHC İlişkilerine Etkileri”. *DUBAM Dünya Bulteni Arastırma Masası*, 5-18.
- ESPO. “Eastern Siberia Pacific Ocean Oil Pipeline, Siberia, Russia”. <https://www.hydrocarbons-technology.com/projects/espopipeline/>. Erişim Tarihi: 30 Mayıs 2019.
- Euronws. “Çin'in Uygur politikalarına 37 ülkeden imzalı destek: Rusya ve Suudi Arabistan listed”. Son Güncelleme: 12 Temmuz 2019. <https://tr.euronews.com/2019/07/12/cinin-uygur-politikalarina-37-ulkeden-imzali-destek-rusya-ve-suudi-arabistan-listede>. Erişim Tarihi: 25 Kasım 2019.
- Eurostat Statistics. “China-EU - international trade in goods statistics”. http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/China-EU_-_international_trade_in_goods_statistics. Erişim Tarihi: 19 Kasım 2018.
- Export.gov. “China - Oil and Gas”. <https://www.export.gov/article?id=China-Oil-and-Gas>. Erişim Tarihi: 5 Ağustos 2019.
- EY (2017). “China and Russia in 2017: an Intricate Path of Growth”. *EY April 2017 Report*.

- Fallon, Theresa (2015). “The New Silk Road: Xi Jinping’s Grand Strategy for Eurasia”. *American Foreign Policy Interests*, 37:3, 140–147.
- Fenghua, Pan, Ziyun, He, Sigler, Thomas, Martinus, Kirsten ve Derudder, Ben (2018). “How Chinese Financial Centers Integrate into Global Financial Center Networks: An Empirical Study Based on Overseas Expansion of Chinese Financial Service Firms”. *Chin. Geogra, Sci.* 28:2, 217–230, [https://doi: 10.1007/s11769-017-0913-7](https://doi.org/10.1007/s11769-017-0913-7).
- Fettahoğlu, Selahattin (2003). “Konfüçyüs ve Öğretisi”. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 16: 16, 305-324.
- “Foreign direct investment, net inflows (BoP, current US\$) - China, Hong Kong SAR, China, United States”. The World Bank Data, <https://data.worldbank.org/indicator/BX.KLT.DINV.CD.WD?locations=CN-HK-US>. Erişim Tarihi: 4 Kasım 2019.
- Fisher, Richard. “China's Navy: Armed with 10 Aircraft Carriers?” Son güncelleme: 7 Ocak 2019. <https://nationalinterest.org/blog/buzz/chinas-navy-armed-10-aircraft-carriers-40882>. Erişim tarihi: 18 Mart 2019.
- FMPRC. “Position Paper of the Government of the People's Republic of China on the Matter of Jurisdiction in the South China Sea Arbitration Initiated by the Republic of the Philippines”. Son güncelleme: 7 Temmuz 2014. http://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/zxxx_662805/t1217147.shtml. Erişim Tarihi: 28 temmuz 2019.
- FMPRC. “The Tribunal's Award in the "South China Sea Arbitration" Initiated by the Philippines Is Null and Void”. Son güncelleme: 10 Haziran 2016. http://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/zxxx_662805/t1371363.shtml Erişim Tarihi: 13 Ağustos 2018.
- FMPRC. “Foreign Ministry Spokesperson Geng Shuang's Regular Press Conference on”. Son güncelleme: 12 Haziran 2018. https://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/xwfw_665399/s2510_665401/t1568234.shtml. Erişim Tarihi: 8 Ağustos 2018.

- Forsyth Ian (2015). “A Tale of Two Conflicts the East and South China Seas Disputes and the Risk of War”. *RSIS Nanyang Technological University, Policy Report*, 3-15.
- France-China Joint Communiqué (2009). Joint Communiqué Issued by the Ministry of Foreign and European Affairs and the Chinese Ministry of Foreign Affairs. <http://graphics8.nytimes.com/packages/pdf/world/France-statement.pdf>, 19 Temmuz 2019’da erişildi.
- Fravel, M. Taylor (2014). “U.S. Policy towards the Disputes in the South China Sea since 1995”. *The S. Rajaratnam School of International Studies (RSIS) Policy Report*, 1-10.
- Freeman, Carla P. (2017). “New strategies for an old rivalry? China–Russia relations in Central Asia after the energy boom”. *The Pacific Review*, DOI:10.1080/09512748.2017.1398775
- “Full Text of President Xi’s Speech at Opening of Belt and Road forum (2017)”. Son güncelleme: 14 Mayıs 2017. http://www.xinhuanet.com/english/2017-05/14/c_136282982.htm. Erişim tarihi: 20 Mayıs 2019.
- Garlic, Jeremy (2019). A Brief History Progress towards EU-China Energy Security Cooperation. *Overcoming Controversies in East Asia*. Ed. Karol Zakowski ve Bartosz Kowalski. Lodz: Łódź University Press, 148-158.
- Gao, Shuqin (2017). “China and Global Energy Governance: Integration or Confrontation?” *Global Governance*, 23 (2017), 307–325.
- Gabuev, Alexander (2016). “Crouching Bear, Hidden Dragon: “One Belt One Road” and Chinese-Russian Jostling for Power in Central Asia”. *Journal of Contemporary East Asia Studies*, 5:2, 61-78, DOI: 10.1080/24761028.2016.11869097
- Garibov, Azad (2018). “Contemporary Chinese Labor Migration and Its Public Perception in Kazakhstan and Kyrgyzstan”. *China’s Belt and Road Initiative and its Impact in Central Asia*. Ed. Marlene Laruelle. Washington, D.C.: The George Washington University, 143-152.

- Gatev, Ivaylo (2018). "Playing the Game or Changing the Rules of the Game: Chinese and European Approaches to Energy Cooperation in Central Eurasia". *East Asian Community Review*, 1:165–183, <https://doi.org/10.1057/s42215-019-00012-6>.
- Gawlikowski, Krzysztof (1998). "Strategic Thought in a Dream of Red Mansions and the Chinese Military Culture". *The 4th International Symposium on Sun Tzu's Art of War*, Beijing, October 19-21, 427-455.
- Gazprom. "Power of Siberia gas pipeline completed by 90.5 per cent, 1,954 kilometers built". Son güncelleme: 25 Temmuz 2018. <https://www.gazprom.com/press/news/2018/july/article446731/>. Erişim Tarihi: 1 Ekim 2018.
- Gearan, Anne (2016). "Trump speaks with Taiwanese president, a major break with decades of U.S. policy on China". Erişim Tarihi: 3 Aralık 2016. https://www.washingtonpost.com/world/national-security/trump-spoke-with-taiwanese-president-a-major-break-with-decades-of-us-policy-on-china/2016/12/02/b98d3a22-b8ca-11e6-959c-172c82123976_story.html?noredirect=on. Erişim Tarihi: 9 Aralık 2019.
- Gilpin, Robert (2017). *Uluslararası İlişkilerin Ekonomi Politikası*. Çev. Murat Duran ve Selçuk Oktay. Ankara: Kripto Basım Yayım.
- Godwin, Paul (2004). "China As Regional Hegemon?". *The Asia-Pacific: A Region in Transition*. Ed. Jim Rolfe. Honolulu: Asia Pacific Center For Security Studies, 81-101.
- Gonzalez-Vicente, Ruben (2011). "The internationalization of the Chinese state". *Political Geography*, 30:7, 402–411. <https://doi.org/10.1016/j.polgeo.2011.09.001>.
- Gordeyeva, Mariya. "China buys into giant Kazakh oilfield for \$5 billion". Son güncelleme: 7 Eylül 2013. <https://www.reuters.com/article/us-oil-kashagan-china/china-buys-into-giant-kazakh-oilfield-for-5-billion-idUSBRE98606620130907>. Erişim Tarihi: 8 Nisan 2018.
- Gordon, Debroah; Sautin, Yevgen ve Tao, Wang. "China's oil investment". Son güncelleme: 19 Mayıs 2014. <http://carnegieendowment.org/2014/05/06/china-s-oil-future>.

- Gökten, Kerem (2011). “Çin’in Barışçıl Yükselişine Muhafazakâr-Realist Çözümler”. *Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi*, 21, 110-129.
- Graham, Allison. “The Thucydides Trap”. Son güncelleme: 9 Haziran 2017. <https://foreignpolicy.com/2017/06/09/the-thucydides-trap>. Erişim Tarihi: 20.09.2018.
- Graham, Allison (2019). “America’s Nightmare: The Sino-Russian Entente”. Son güncelleme: 12 Ocak 2019. <https://nationalinterest.org/feature/america%E2%80%99s-nightmare-sino-russian-entente-41447>. Erişim Tarihi: 18 Mayıs 2019.
- Griffiths, Martin, Roach, Steven C. ve Salamon, M. Scott (2011). *Uluslararası İlişkilerde Temel Düşünürler ve Teorileri*. Çev. CESRAN. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Gullette, David ve Kalybekova, Asel (2014). “Agreement Under Pressure Gold Mining and Protests in the Kyrgyz Republic”. *Friedrich Ebert Stiftung Report, Department of Central and Eastern Europe Hiroshimast*.
- Güzel, Süleyman Çağrı (2016). Dış Yardımlarda Destekleyici Bir Unsur Olarak Kültürel Diplomasi ve Yunus Emre Enstitüsü Örneği. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 30:2, 343-360.
- Hallmark, Clayton (2014). “Putin-Xi Huge Gas Deal Could End Dollar and US Domination”. Son güncelleme: 21 Mayıs 2014. <http://indymedia.org.au/2014/05/21/putin-xi-huge-gas-deal-could-end-dollar-and-us-domination.html>. Erişim Tarihi: 12 Haziran 2019.
- Harpaz, Marcia Don (2016). “China’s Coherence in International Economic Governance”. *JOF Chin Politics*, 21, 123–147, DOI 10.1007/s11366-016-9400-8.
- Heinzig, Dieter (1976). *Disputed Islands in the South China Sea: Paracels, Spratlys, Pratas, Macclesfield Bank*. Hamburg: Otto Harrasowitz - Wiesbaden.
- He, Kai ve Walker, Stephen (2015). “Role Bargaining Strategies for China’s Peaceful Rise”. *The Chinese Journal of International Politics*, 371–388, doi: 10.1093/cjip/pov009.

- Higgins, Andrew. “300,000 Troops and 900 Tanks: Russia’s Biggest Military Drills Since Cold War”. Son güncelleme: 28 Ağustos 2018. <https://www.nytimes.com/2018/08/28/world/europe/russia-military-drills.html>. Erişim Tarihi: 27 Mayıs 2019.
- Hill, Christopher (2003). *The Changing Politics of Foreign Policy*. New York: MacMillan.
- Hillman, E Jonathan. “China's Belt and Road Is Full of Holes”. Son güncelleme: 4 Eylül 2018. <https://www.csis.org/analysis/chinas-belt-and-road-full-holes>. Erişim tarihi: 5 Şubat 2019.
- Hobbes, Thomas (2017). *Leviathan*. Çev. Semih Lim. İstanbul: Yapı kredi Yayınları.
- Holsti, Kalevi J. (1983). *International Politics: a Framework for Analysis*. New Jersey: Prentice Hall.
- Hooijmaaijers, Bas (2019). “Blackening Skies for Chinese Investment in the EU?” *Journal of Chinese Political Science*, <https://doi.org/10.1007/s11366-019-09611-4>.
- Hongcai, Xu (2016). “Paper for Aid as External Economic Policy: Cases of Japan and China”. *China Center for International Economic Exchanges (CCIEE)*, February 22, Tokyo.
- Horrell, Steven L. (2008). “China’s Maritime Strategy Peaceful Rise?” *USAWC Strategy Research Project*.
- Huang, Betty ve Xia, Xia (2018). “China ODI from the Middle Kingdom: What’s Next After the Big turnaround?”. *China Economic Watch, BBWA Research Report*, February 2018.
- Hudzikowski, Mateusz (2015). “Political Dimension of the Aert of war by Sun Tzu and its Game-Theoretical Background”. *Strategic Impact*, No. 1/2015.
- Huntington, Samuel P. (1993). “The Clash of Civilizations”. *Foreign Affairs*, 72:3, 22-49.
- IEA (2017). “International Energy Outlook 2017”. *International Energy Agency*.
- IEA (2018a). “International Energy Outlook 2018”. *International Energy Agency*.

- IEA (2018b). “World Energy Investment 2018”. *International Energy Agency*.
- IEA (2018c). “Key World Energy Statistics 2018”. *International Energy Agency*.
- IEA (2018d). “Global EV Outlook 2018”. *International Energy Agency*.
- IEA (2018e). “Oil Information 2018”. *International Energy Agency*.
- IEA (2018f). “Natural Gas Information 2018: Overview”. *International Energy Agency*.
- IEA (2019). “World Energy Investment 2019”. *International Energy Agency*.
- IEEFA (2017). “China’s Global Renewable Energy Expansion”. *Institute for Energy Economics and Financial Analysis*.
- Integrity (2011). “A Comparative Analysis of CRS Policies and Practitices of Oil Companies in South Sudan”. *Integrity Research and Analysis Report*, October 2011.
- International Law Commission (1962). “Juridical Regime of Historic Waters, Including Historic Bays. International Law Commission”. *Yearbook of the International Law Commission*, Document A/CN.4/143, vol. 2.
- IISS (2016). “*The Asia-Pacific Regional Security Assessment 2016*”. *The International Institute for Strategic Studies (IISS) Report*.
- İpek, Pınar (2012). “Enerji Güvenliğinin Ekonomi Politikası ve Türk Dış Politikası”. *Dış Politika Teorileri Bağlamında Türk Dış Politikasının Analizi Cilt I*. Ed. Ertan, Efeğil ve Rıdvan Kalaycı. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Jaborov, Safovudin (2018). “Chinese Loans in Central Asia: Development Assistance or “Predatory Lending?” *China’s Belt and Road Initiative and its Impact in Central Asia*. Ed. Marlene Laruelle. Washington, D.C.: The George Washington University, 34-40.
- Jacques, Martin (2009). *Çin Hükmettiğinde Dünyayı Neler Bekliyor?* Çev. Sami Oğuz. Ankara: Akılçelen Kitaplar.

- Jaipragas, Bhavan. "I'd side with rich China over fickle US: Malaysia's Mahathir Mohamad". Son güncelleme: 8 Mart 2019. <https://www.scmp.com/week-asia/politics/article/2189074/id-side-rich-china-over-fickle-us-malaysias-mahathir>. Erişim Tarihi: 5 Mayıs 2019.
- Jamali, Ahmad Bux (2018). "Understanding China's Energy Security in Central Asia". *Belt and Road Initiative: Five Years of Achievements*. Eds. Muhammad Asif Noor ve Farhat Asif, *Diplomatic Insight*, 15-17.
- Jarosiewicz, Aleksandra ve Strachota, Krzysztof (2013). "China vs. Central Asia The achievements of the past two decades". *Centre for Eastern Studies*.
- Jennings, Ralph. "In checkbook diplomacy duel, China pledges at least \$8.6 billion to win over Taiwan's allies". Son güncelleme: 16 Eylül 2019. <https://www.latimes.com/world-nation/story/2019-09-16/china-pledges-billions-to-win-over-taiwan-allies>. Erişim Tarihi: 19 Eylül 2019.
- Jervis, Robert (1999). "Realism, Neoliberalism, and Cooperation: Understanding the Debate". *International Security*, 24 (Summer), 42-63.
- Jiang, Julie ve Sinton, Jonathan (2011). "Overseas Investments by Chinese National Oil Companies". *International Energy Agency Information Paper*.
- Jiang, Julie ve Ding, Chen (2014). "Update on Overseas Investments by China's National Oil Companies". *International Energy Agency*, Paris.
- Jianmin, Wu (2005). "When China Changes the World: The response of a Chinese". *Les Cahiers du débat, Fondation pour l'innovation politique*, 15- 17.
- Johec, Marek ve Kyzy, Jenny Jenish (2016). "China's BRI Investments, Risks, and Opportunities in Kazakhstan and Kyrgyzstan". *China's Belt and Road Initiative and its Impact in Central Asia*. Ed. Marlene Laruelle). Washington, D.C.: The George Washington University, 67-75.
- Johnston, Lauren A. (2018). "The Belt and Road Initiative: What is in it for China?" *Asia Pac Policy Stud.*, 6, 40–58, DOI: <https://doi.org/10.1002/app5.265>
- Jones, Lee (2018). "Does China's Belt and Road Initiative Challenge the Liberal, Rules-Based Order?" *Fudan Journal of the Humanities and Social Sciences*, <https://doi.org/10.1007/s40647-019-00252-8>

- Kabakçı, Fuat (2019). Çin'den Sincan'da 115 milyar metreköplük doğal gaz keşfi. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/cinden-sincanda-115-milyar-metrekupluk-dogal-gaz-kesfi/1601848> , 12 Ekim 2019'da erişildi.
- Kabiling, Genalyn. “Duterte says he’s not ready to go to war with China over South China Sea dispute”. Son güncelleme: 31 Mart 2019. <https://news.mb.com.ph/2019/03/31/duterte-says-hes-not-ready-to-go-to-war-with-china-over-south-china-sea-dispute/>. Erişim Tarihi: 7 Temmuz 2019.
- Kalis, Naseer Ahmed (2014). “Chinese Energy Investment in Kazakhstan: Challenges and Future Prospects”. *International Journal of Scientific Research and Education*, 2:1, 264-273, ISSN (e): 2321-7545.
- Kan, Shirley A. (2011). “China/Taiwan: Evolution of the “One China” Policy—Key Statements from Washington, Beijing, and Taipei”. *CRS Report for Congress*.
- Kamiński, Tomasz (2017a). “Sovereign Wealth Fund Investments in Europe as an Instrument of Chinese Energy Policy”. *Energy Policy*, 101, 733–739.
- Kamiński, Tomasz (2017b). “Political Significance of Sovereign Wealth Funds”. *Political Players: Sovereign Wealth Funds’ Investments in Central and Eastern Europe*. Ed. Tomasz Kamiński. Lodz: Łódź University Press, 25-44.
- Kantha, Ashok K. “Why India is cool towards China’s Belt and Road”. Son güncelleme: 14 Mayıs 2017. <https://www.scmp.com/week-asia/opinion/article/2094167/why-india-cool-towards-chinas-belt-and-road>. Erişim Tarihi: 20 Mayıs 2019.
- Karaca, Ragıp Kutay (2004). *Dünyadaki Yeni Güç Çin*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Karaca, R. Kutay (2008). *Güç Olma Stratejisi Çin*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Karaca, R. Kutay, (2012). “Çin’in Değişen Enerji Stratejisinin Dış Politikasına Etkileri (1990-2010).” *Uluslararası İlişkiler*, 9:33, 93-118.
- Karaca, R. Kutay (2019). “Çin, Kuşak Yol ve Türkiye”. *Diplomasi Araştırmaları Derneği*, DARD Raporları: 1.
- Karagöl, Erdal Tanas (2017). “Modern İpek Yolu Projesi”. *SETA Perspektif*, Sayı:174.

- Kasım, Kamer (2015). “Turkey-Taiwan Relations in the Context of Turkey’s Asia Pacific Policy”. *Uluslararası İlliskiler*, 12:45, 83-100.
- Kasım, Kamer (2016). “Türkmenistan Dış Politikası”. *Türkmenistan*. Ed. Kamer Kasım. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi yayınları, 97-130.
- Kasım, Kamer (2017). “The impact of the US Rebalancing Policy toward Asia Pacific on International Relations in the region”. *Overcoming Controversies in East Asia*. Ed. Tomasz Kaminski. Lodz: Łódź University Press, 175-190.
- Kasım, Kamer (2018). “Türkistan’da Rusya-Çin Rekabeti: Bölgesel ve Küresel Yansımaları”. *20. Yüzyıl Başlarından Günümüze Türk Dünyasındaki Siyasi, İktisadi ve Kültürel Gelişmeler*. Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları Sempozyumu Bildiri Kitabı. 24-27 Nisan 2018, Almatı/Kazakistan, 41-64.
- Kasım, Kamer (2019a). “Power Shift in Taiwan and Its Implications on Cross-Strait Relations”. *Power Shifts in east Asia*. Ed. Karol Zakowski ve Bartosz Kowalski. Lodz: Łódź University Press, 51-68.
- Kasım, Kamer (2019b). “Türkiye-Rusya İlişkilerinde Kafkasya Faktörü” . *Siyasi, Sosyal ve Kültürel Yönleriyle Türkiye ve Rusya*. Ed. Emine İnanır, Osman Köse ve Yasemin Ulutürk. Ankara: Berikan Yayınevi.
- Kastner, Scott L. (2013). “A Relationship Transformed? Rethinking the prospects for conflict and peace in the Taiwan Strait”. *APSA 2013 Annual Meeting Paper*, American Political Science Association 2013 Annual Meeting Chicago, IL. SSRN: <https://ssrn.com/abstract=2300070>.
- Katona, Viktor. “A renewed gas pipeline is a geopolitical game changer. Son güncelleme: 18 Eylül 2018. <https://www.businessinsider.com/the-altay-pipeline-sino-russian-geopolitical-game-changer-2018-9?IR=T>. Erişim tarihi: 22 Ekim 2019.
- Kazmin, Amy. “An exclusive interview with the Dalai Lama”. Son güncelleme: 8 Kasım 2013. <https://www.ft.com/content/d49d13aa-4749-11e3-b4d3-00144feabdc0>. Erişim Tarihi: 23 Kasım 2018.
- KazMunayGas. “Gas Transportation and Marketing”. http://kmg.kz/self/annual_report_2017/en/016.html. Erişim Tarihi: 9 Kasım 2019.

- KCP. “The founders of Kazakhstan-China Pipeline.” <http://www.kcp.kz/company/about?language=en>. Erişim tarihi: 2 Şubat 2020.
- KCP. “Kazakhstan-China Pipeline”. <http://www.kcp.kz/>. Erişim tarihi: 2 Şubat 2020.
- Keay, John (2011). *Çin Tarihi*. Çev. Neşe Kars Tayanç ve Dinç Tayanç. İstanbul: İnkilap Kitapevi.
- Kembayev, Zhenis (2018). “Implementing the Silk Road Economic Belt: from the Shanghai Cooperation Organisation to the Silk Road Union?” *Asia Eur J*, 16:37–50 DOI: 10.1007/s10308-017-0483-4.
- Kenan, Arybas ve Hüdavendigâr, Muhammed Nafiz (2014). *Siyasi Coğrafya Açısından Çin*. İstanbul: Çizgi Kitapevi.
- Keskin, Mustafa (2015). “Yakın Çevre Doktrini Bağlamında Rus Dış Politikası: Ukrayna Müdahalesi”. *Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi*, 3:2, <http://dx.doi.org/10.16954/bacad.15518>.
- Keten, Emre Tansu (2015). “Küresel Bir Modele Doğru Çin Medyası”. *İnsan&İnsan*, Sayı: 4, 4-21, ISSN: 2148-7537.
- Khan, Shahnawaz Muhammad ve Javaid, Faisal (2018). “Central Asia region: A hub of Chinese interest”. *WALIA journal*, 34:1, 158-167, ISSN 1026-3861.
- Kılıçaslan, Emine (2015). “Enerji Savaşları”. *Enerji Diplomasisi*. Ed. Hasret Çomak, Caner Sancaktar ve Zafer Yıldırım. İstanbul: Beta Yayınları, 87-124.
- Kilislioğlu, Deniz. “Uyuyan aslan uyandı: Çin, 'Yol ve Kuşak' projesi ile daha da güçlü geliyor”. Son güncelleme: 15 Kasım 2019. <https://www.ntv.com.tr/yazarlar/deniz-kilislioglu/uyuyan-aslan-uyandi-cin-yol-ve-kusak-projesi-iledaha-dagucclu-geliyor,dAliwh1DPEiqmTmuNsgjMQ>. Erişim Tarihi: 25 Kasım 2019.
- Kim, Jihyun (2015). “Territorial Disputes in the South China Sea: Implications for Security in Asia and Beyond”. *Strategic Studies Quarterly*, 107-141.
- Kingdon, Emma (2015). “A Case for Arbitration: The Philippines’ Solution for the South China Sea Dispute”. *B.C. Int’l & Comp. L. Rev.* 129-157.
- Kissinger, Henry (2015). *Çin: Düünden Bugüne Yeni Çin*. Çev. Nalan Işık Çeper. İstanbul: Kaknüs Yayınları.

- Klare, Michael (2008). "Petroleum Anxiety and the Militarization of Energy Security". *Energy security and global politics: the militarization of resource management*. Ed. Russell, J.A. ve Moran, D. London: Taylor & Francis, 39–61.
- Kozłowski, Krzysztof (2016). "The New Silk Road: The Promises and the Challenge of Chinese Eurasian Integration in the Post-Soviet Central Asia". *Teka Kom. Politol. Stos. Międzynar. – OL PAN*, 11/1, 97–109.
- Krepinevich, Andrew F. "How to Deter China". Son güncelleme: Mart/Nisan 2015. <https://www.foreignaffairs.com/articles/china/2015-02-16/how-deter-china>. Erişim tarihi: 26 Ağustos 2018.
- KMG. "The Transaction between NC KazMunayGas and China Energy Company Limited received the approvals from the Romanian state". Son güncelleme: 27 Temmuz 2017. http://rompetrolrafinare.kmginternational.com/upload/files/press_release_kmgi_en_1375.pdf. Erişim Tarihi: 9 Ekim 2019.
- Knutsen, Torbjorn L. (2015). *Uluslararası İlişkiler Teorisi Tarihi*. Çev. Mehmet Özay. İstanbul: Açılımkitap.
- Kong, Bo (2010). *China's International Petroleum Policy*. Oxford: Greenwood Publishing.
- Konończuk, Wojciech (2008). "The East Siberia/Pacific Ocean (ESPO) oil pipeline: a strategic project – an organisational failure?" *Centre for Eastern Studies*, Issue 12.
- Kroeber, Arthur R. (2017). *Çin Ekonomisi*. Çev. Mehmet Mazı. Ankara: Buzdağı Yayınevi.
- Kuchins, Andrew C., Mankoff, Jeffrey, Kourmanova, Aitolkyn ve Backes, Oliver (2015). "Central Asia in a Reconnecting Eurasia: Kazakhstan's Evolving Foreign Economic and Security Interests". *A report of the CSIS Russia and Eurasia Program, Center for Strategic & International Studies*.
- Kuran, S. (2007). *Uluslararası Deniz Hukuku*. İstanbul: Arıkan Basım Yayım Dağıtım.

- Kurbanov, Sobir (2018). "The Importance of Anticorruption, Trade, and Investment Climate Reforms in Central Asia in the BRI Context". *China's Belt and Road Initiative and its Impact in Central Asia*. Ed. Marlene Laruelle. Washington, D.C.: The George Washington University, 86-96.
- Kuznetsov, Dmitry V. (2017). "The Chinese Nationalism and Foreign Policy Component in Mass Consciousness in China". *Overcoming Controversies in East Asia*. Ed. Tomasz Kaminski. Łódź: Łódź University Press, 13-38.
- Kürkçüoğlu, Ömer (1980). "Dış Politika Nedir? Türkiye'deki Dünü ve Bugünü". *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Sayı: 1-4: (35), 309-335, ISSN: 0378-2921.
- Lai, Hongyi Harry (2007). "China's Oil Diplomacy: Is it a Global Security Threat?" *Third World Quarterly*, 28:3, 519-537.
- Lain, Sarah (2018). "The Potential and Pitfalls of Connectivity along the Silk Road Economic Belt". *China's Belt and Road Initiative and its Impact in Central Asia*. Ed. Marlene Laruelle. Washington, D.C.: The George Washington University, 1-10.
- Lajčiak, Milan (2017). "China's Cultural Fundamentals behind Current Foreign Policy Views: Heritage of Old Thinking Habits in Chinese Modern Thoughts". *Journal of International Studies*, 10:2, 9-27. DOI: 10.14254/2071-8330.2017/10-2/1.
- Lamy, Steven L. (2014). "Contemporary Mainstream Approaches: Neo-realism and Neo-liberalism". *The Globalization of World Politics*. Ed. John Baylis, Steve Smith ve Patricia Owens. Oxford: Oxford University Press, 126-140.
- Lanteigne, Marc (2007). "China's Energy Security and Eurasian Diplomacy: The Case of Turkmenistan". *Politics*, 27:3, 147-155.
- Laruelle, Marlene (2018). "China's Belt and Road Initiative. Quo Vadis?" *China's Belt and Road Initiative and its Impact in Central Asia*. Ed. Marlene Laruelle. Washington, D.C.: The George Washington University.
- Lawrence, Susan V. ve Morrison, Wayne M. (2017). "Taiwan: Issues for Congress". *Congressional Research Service Report*.

- Lebow, Richard Ned (2016). “Klasik realizm”. Çev. Özge Kelekçi. *Uluslararası İlişkiler Teorileri*. Eds. Tim Dunne, Milja Kurki ve Steve Smith. Sakarya: Sakarya Üniversitesi Kültür Yayınları, 64-85.
- Lei, Wu ve Xuejun, Liu (2007). “China or the United States: which threatens energy security?” *OPEC Review*, Organization of the Petroleum Exporting Countries, 215-234.
- Lei, Zhao. “Xinjiang's GDP growth beats the national average”. Son güncelleme: 20 Ekim 2017. http://www.chinadaily.com.cn/china/2017-10/20/content_33476166.htm. Erişim Tarihi: 30 Ocak 2019.
- Lelyveld, Micheal. “China Bows Out of Russian Oil Deal”. Son güncelleme: 14 Mayıs 2018. https://www.rfa.org/english/commentaries/energy_watch/china-bows-out-of-russian-oil-deal-05142018103852.html. Erişim Tarihi: 25 Eylül 2018.
- Lewis John W., ve Litai, Xue (2003). “Social Change and Political Reform in China: Meeting the Challenge of Success”. *The China Quarterly*, 926-942.
- Lewis, Steven W. (2007). “Chinese NOCs and World Energy Markets: CNPC, SINOPEC and CNOOC”. *The James A. Baker III Institute for Public Policy*, Rice University.
- Leung, Guy C.K. (2011). “China’s Energy Security: Perception and Reality”. *Energy Policy*, 39, 1330–1337.
- Li, Peiyue, Qian, Hui, Howard, Ken W. F. ve Wu, Jianhua (2015). “Building a new and sustainable Silk Road Economic Belt”. *Environ Earth Sci*, 74, 7267–7270, DOI:10.1007/s12665-015-4739-2.
- Li, Ran and Cheong, Kee Cheog (2019). “Going out, Going Global and the Belt and Road”. *China’s State Enterprises*. https://doi.org/10.1007/978-981-13-0176-6_6.
- Li, Xin ve Worm, Verner (2009). “Building China’s Soft Power for a Peaceful Rise”. *Asia Research Centre, CBS, Copenhagen Discussion Papers 2009 – 28*.

- Liang, Analyst Cindy. “Analysis: Russia pipe gas supplies may further slow China's LNG import growth”. Son güncelleme: 18 Kasım 2019a. <https://www.spglobal.com/platts/en/market-insights/latest-news/natural-gas/101819-russia-pipe-gas-supplies-may-further-slow-chinas-lng-import-growth>. Erişim Tarihi: 15 Aralık 2019.
- Liang, Wei (2019b). “Pulling the Region into its Orbit? China’s Economic Statecraft in Latin America”. *Journal of Chinese Political Science*, <https://doi.org/10.1007/s11366-018-09603-w>.
- Lieberthal, Kenneth (1984). “China’s Political Reforms: a Net Assessment”. *ANNALS of American Academy*, No: 476, 19-33.
- Liou, Chih-shian (2015). “Bureaucratic Politics and Overseas Investment by Chinese State-Owned Oil Companies”. *Illusory Champions. Asian Survey*, 49:4, 670-690.
- Liqiang, Hou. “New roads drawing Tibet cities closer”. Son güncelleme: 7 Eylül 2017. http://www.chinadaily.com.cn/china/2017-09/07/content_31670035.htm. Erişim Tarihi: 20 Nisan 2019.
- Lomagin, Nikita A. (2015). “Foreign Policy Preferences of Russia’s Energy Sector: A Shift to Asia?” *Russia, Eurasia and the New Geopolitics of Energy Confrontation and Consolidation*. Eds. Matthew Sussex and Roger E. Kanet. New York: Palgrave MacMillan, 137-165.
- Lu, Chen, Guo, Cheng, Degterev, D.A. ve Jieli, Zhao (2019). “Implications of “One Belt, One Road” Strategy for China and Eurasia”. *Чэн Го и др. Вестник РУДН. Серия: МЕЖДУНАРОДНЫЕ ОТНОШЕНИЯ*, 2019. Т. 19. № 1. С. 77—88, DOI: 10.22363/2313-0660-2019-19-1-77-88.
- Lu, Jiaqi ve Ye, Qi. “U.S. Gas to China: Positive Energy for Bilateral Relations”. Son güncelleme: 31 Mayıs 2018. <https://www.brookings.edu/2018/05/31/u-s-gas-to-china-positive-energy-for-bilateral-relations/>. Erişim Tarihi: 9 Aralık 2018.
- Lutwakk, Edward N. (2016). *Çin’in Yükselişi: Stratejinin Mantığına Karşın*. Çev. Pars Turhan Özer. İstanbul: Doruk.

- Lyons, Kate (2019). "Taiwan Loses Second Ally in a Week as Kiribati Switches to China". Son güncelleme: 20 Eylül 2019. <https://www.theguardian.com/world/2019/sep/20/taiwan-loses-second-ally-in-a-week-as-kiribati-switches-to-china>. Erişim tarihi: 11 Aralık 2019.
- Machiavelli, Niccolò (1950). *The Prince and the Discourse*. New York: Modern Library.
- Machiavelli, Niccolò (2012). *Hükümdar*. Çev. Celal Öner. İstanbul: Oda Yayınları.
- Mahan, Alfred Thayer (1890). *The Influence of Sea Power upon History, 1660–1783*. Boston: Little, Brown and Company.
- Mahnken, Thomas G. (2011). "Secrecy and Stratagem: Understanding Chinese Strategic Culture". *The Lowy Institute for International Policy*, ISBN: 978-0-9870570-2-0.
- Mariani, Bernardo (2013). "China's role and interests in Central Asia". *Saferworld The Grayston Centre*.
- Martinsen, Kaare Dahl (2002). "The Russian-Belarusian Union and the Near Abroad". *Norwegian Institute for Defence Studies*.
- Mayer, Maximilian (2018). "China's Rise as Eurasian Power: The Revival of the Silk Road and Its Consequences". *Rethinking the Silk Road*, DOI 10.1007/978-981-10-5915-5_1.
- McDevitt, Michael (2014). "The South China Sea: Assessing U.S. Policy and Options for the Future". *CNA Occasional Paper*.
- McLean, Wayne (2015). "Authoritarianism, Energy and Ideas in Central Asia: From Politics and Pipelines to Foreign Policy". *Russia, Eurasia and the New Geopolitics of Energy Confrontation and Consolidation*. Ed. Matthew Sussex and Roger E. Kanet. New York: Palgrave MacMillan, 166 -188.
- Mearsheimer, John J. (2001). *The Tragedy of Great Power Politics*. New York: W.W. Norton & Company.
- Mearsheimer, John J. (2006). "China's Unpeaceful Rise". *Current History*, 105:690, Research Library.

- Mearsheimer, John. J. (2014). "Can China Rise Peacefully?" Son güncelleme: 25 Kasım 2019. <https://nationalinterest.org/commentary/can-china-rise-peacefully-10204>. Erişim tarihi: 30 Ocak 2018.
- Mearsheimer, John J. (2016). "Yapısal realizm". *Uluslararası İlişkiler Teorileri*. Ed. Tim Dunne, Milja Kurki ve Steve Smith. Sakarya: Sakarya Üniversitesi Kültür Yayınları, 86-106.
- Mearsheimer, John. J. (2018). *The Great Delusion: Liberal Dreams and International Realities*. New Haven and London: Yale University Press.
- Meidan, Michal (2016). The structure of China's oil industry: Past Trends and Future Prospects. The Oxford Institute for Energy Studies, OIES Paper: WPM 66.
- Merics. "Mapping the Belt and Road Initiative: This is Where We Stand". Son güncelleme: 7 Haziran 2018. <https://www.merics.org/en/bri-tracker/mapping-the-belt-and-road-initiative>. Erişim tarihi: 9 Nisan 2019.
- MOD of PRC. "Full Text: China's Military Strategy. Ministry of Foreign Affairs of the PRC". Son güncelleme: 26 Mayıs 2015. http://eng.mod.gov.cn/Press/2015-05/26/content_4586805_4.htm. Erişim tarihi: 9 Aralık 2019.
- Mogato, Manuel; Martina, Michael ve Blanchard, Ben. "ASEAN deadlocked on South China Sea, Cambodia blocks statement". Son güncelleme: 25 Temmuz 2016. <https://www.reuters.com/article/us-southchinasea-ruling-asean/asean-deadlocked-on-south-china-sea-cambodia-blocks-statement-idUSKCN1050F6>. Erişim tarihi: 4 Nisan 2018.
- Monod, Jérôme ve Chatterji, Miniya (2005). "Opportunities and Challenges faced by China's Peaceful Rise". *Les Cahiers du débat, Fondation pour l'innovation politique*, 8-12.
- Moore, Malcolm. "China's 'next leader' in hardline rant". Son güncelleme: 16 Şubat 2009. <https://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/asia/china/4637039/Chinas-next-leader-in-hardline-rant.html>. Erişim tarihi: 22 Mayıs 2019.
- Moreira, Susana (2013). "Learning from Failure: China's Overseas Oil Investments". *Journal of Current Chinese Affairs*, 42:1, 131-165. ISSN: 1868-4874 (online).

- Morgan, Pippa (2018). "Can China's Economic Statecraft Win Soft Power in Africa? Unpacking Trade, Investment and Aid". *Journal of Chinese Political Science*, <https://doi.org/10.1007/s11366-018-09592-w>.
- Morgenthau, Hans J. (1947). *Scientific Man vs Power Politics*. London: Latimer House Limited.
- Morgenthau, Hans J. (1948). *Politics among Nations: The Struggle for Power and Peace*. New York: Alfred A. Knoff.
- Morgenthau, Hans J. (1985). *Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace*. 6th edn. New York: Alfred A. Knopf.
- Movkebaeva, Galiia A. (2013). "Energy Cooperation among Kazakhstan, Russia, and China within the Shanghai Cooperation Organization". *Russian Politics & Law*, 51:1, 80-87, DOI: 10.2753/RUP1061-1940510105.
- Murray, William S. (2008). "Revisiting Taiwan's Defense Strategy". *Naval War College Review*, Summer 2008, 61:3.
- Musabelliu, Marsela (2019). "The Man with a Dream and a Plan: Xi Jinping, the 'Chinese Dream' and the Belt and Road Initiative". *Power Shifts in East Asia*. Ed. Karol Zakowski ve Bartosz Kowalski. Lodz: Łódź University Press, 133-144.
- Narayanan, Raviprasad (2006). "The Politics of Reform in China: Deng, Jiang and Hu". *Strategic Analysis*, 30:2, 329-353.
- NBC. "China Protests French Retailer Carrefour". Son güncelleme: 19 Nisan 2008. http://www.nbcnews.com/id/24218173/ns/world_news-asia_pacific/t/china-protests-french-retailer-carrefour/#.XPQVJIgzZPY. Erişim tarihi: 2 Haziran 2019.
- Neacsu, Mihaela (2009). *Hans J. Morgenthau's Theory of International Relations*. New York: Palgrave MacMillan.
- "New line of China-Russian oil pipeline begins operation". Son güncelleme: 1 Ocak 2018. http://www.xinhuanet.com/english/2018-01/01/c_136864998.htm. Erişim Tarihi: 9 Haziran 2019.

- Nguy n, Nh  (2018). “Vietnam, Territoriality and the South China Sea: Paracel and Spratly Islands”. Ed. Vinh-The Lam. Londra: Routledge. ISBN-13: 978-1138321182.
- Nguyen, D. M. (2005). “Settlement of Disputes under the 1982 United Nations Convention on the Law of the Sea The case of the South China Sea dispute”. *UN-Nippon Foundation Fellowship on the Law of the Sea Report: 1-76*.
- NIDS (2019). “China’s Strategy for Reshaping the Asian order and its ramifications”. *National Institute for Defense Studies Japan (NIDS), NIDS China Security Report 2019*.
- Noakes, Stephen ve Burton, Charles (2019). “Economic Statecraft and the Making of Bilateral Relationships: Canada-China and New Zealand-China Interactions Compared”. *Journal of Chinese Political Science*, <https://doi.org/10.1007/s11366-018-09602-x>
- Noor, Muhammad Asif (2018). “Five Years of BRI and Shared Future for Mankind”. *Belt and Road Initiative: Five Years of Achievements*. Ed. Muhammad Asif Noor ve Farhat Asif. *Diplomatic Insight*, 5-7.
- Norris, William J. (2016). *Chinese Economic Statecraft: Commercial Actors, Grand Strategy and State Control*. Ithaca: Cornell University Press.
- Nye, Joseph S. (2005a). “China’s “Peaceful” Rise?” *Les Cahiers du débat, Fondation pour l’innovation politique*, 13-15.
- Nye, Joseph S. (2005b). *Yumuşak G ç*.  ev. Rayhan İnan Aydın. Ankara: Elips Kitap.
- NYTimes. A grain of Rice is Worth a Drop of Blood. Son güncelleme: 12 Temmuz 1964. <https://www.nytimes.com/1964/07/12/archives/a-grain-of-rice-is-worth-a-drop-of-blood.html>. Erişim tarihi: 22 Kasım 2019.
- Nuttin, Xavier (2017). “Xinjiang’s Socio-Economic Development: The Role of OBOR”. *European Institute for Asian Studies, Event Report, EIAS Briefing Seminar 23 June 2017*.
- Odgaard, Ole ve Delman, J rgen (2014). “China's energy security and its challenges towards 2035”. *Energy Policy*, 71 (2014), 107–117.

- Okday, Fatih (2017). *Çin: Yeni Büyük Güç ve Değişen Dünya Dengeleri*. İstanbul: Türkiye İş Bankası.
- O'Rourke, Ronald (2018). "China Naval Modernization: Implications for U.S. Navy Capabilities". *Background and Issues for Congress. Congressional Research Service report*.
- Oxford Energy (2019). "China: Growing Import Volumes of LNG Highlight China's Rising Energy Import Dependency". *The Oxford Institute for energy Studies*.
- Öğütçü, Mehmet (2017). *Yeni Büyük Oyun*. İstanbul: Doğan Egmont Yayıncılık.
- Özkan, Gökhan (2010). *Turkish Foreign Policy in Central Asia and the Caucasus within the Concept of "the New Great Game" and Energy Security*. Bursa: Dora Yayıncılık.
- Öztop, Fatma Anıl (2015). "Devlet İçi Etnik Çatışmaların Çıkış Nedenleri: İspanya'daki Bask Sorunu Üzerine Bir Değerlendirme". *PESA International Journal of Social Studies*, 2015, 1 (2), 56-75.
- Pan, Esther. "The Promise and Pitfalls of China's 'Peaceful Rise'". Son güncelleme: 14 Nisan 2006. <https://www.cfr.org/background/promise-and-pitfalls-chinas-peaceful-rise>. Erişim Tarihi: 28 Mart 2019.
- Pand, A. "International Court Issues Unanimous Award in Philippines v. China Case on South China Sea". Son güncelleme: 12 Temmuz 2016. <http://thediplomat.com/2016/07/international-court-issues-unanimous-award-in-philippines-v-china-case-on-south-china-sea>. Erişim Tarihi: 7 Eylül 2018.
- Panda, Anki. Chinese State Firm Takes Control of Strategically Vital Gwadar Port. Son güncelleme: 13 Kasım 2015. <https://thediplomat.com/2015/11/chinese-state-firm-takes-control-of-strategically-vital-gwadar-port/>. Erişim tarihi: 1 Şubat 2019.
- Pantucci, Raffaello ve Lain, Sarah (2016). "China's Grand Strategy: The Belt and Road Initiative". *Whitehall Papers*, 88:1, 7-16, DOI: 10.1080/02681307.2016.1274604.

- Paradise, James F. (2019). "China's Quest for Global Economic Governance Reform". *Journal of Chinese Political Science*, <https://doi.org/10.1007/s11366-019-09610-5>.
- Parameswaran, Prashanth (2015). "Malaysia's Approach to the South China Sea and Implications for the United States". *Center for a New American Security*, 3-12.
- Paraskova, Tsvetana. China's CNPC To Invest \$22 Billion In New Oil Frontier. Son güncelleme: 25 Temmuz 2018. <https://oilprice.com/Energy/Crude-Oil/Chinas-CNPC-To-Invest-22-Billion-In-New-Oil-Frontier.html>. Erişim Tarihi: 10 Ağustos 2018.
- Paul, Joshy M. (2010). "The Role of Energy Security in China's Foreign Policy: A Maritime Perspective". *Maritime Affairs*, 6:2, 49-71, DOI:10.1080/09733159.2010.559784.
- Pedrozo, Raul P. ve McDevitt, Michael (2014). "China versus Vietnam: An Analysis of the Competing Claims in the South China Sea". *CNA Analysis and Solutions Occasional Paper*, 1-130.
- Peyrouse, Sebastien and Raballand, Gaël (2015). "Central Asia: the New Silk Road Initiative's questionable economic rationality". *Eurasian Geography and Economics*, 56:4, 405-420, DOI: 10.1080/15387216.2015.1114424.
- Piet, Rémi B. (2015). "Balance of Power Shifts and Energy Interests in Central Asia?" *Russia, Eurasia and the New Geopolitics of Energy Confrontation and Consolidation*. Ed. Matthew Sussex and Roger E. Kanet. New York: Palgrave MacMillan, 189 -207.
- Pilger, Michael (2016). "ADIZ Update: Enforcement in the East China Sea, Prospects for the South China Sea, and Implications for the United States". *U.S.-China Economic and Security Review Commission Staff Research Report*, 1-15.
- Pirro, Ellen B. (2015). "Great Power Foreign Relations in Central Asia: Competition, Cooperation and Congruence". *Russia, Eurasia and the New Geopolitics of Energy Confrontation and Consolidation*. Ed. Matthew Sussex and Roger E. Kanet. New York: Palgrave MacMillan, 112-136.
- Poling, Gregory B. (2013). *The South China Sea Focus: Clarifying the limits of Maritime Dispute*. Washington: Center for Strategic and International Studies.

- Pomfret, Richard. (2009). "Central Asia after Two Decades of Independence". *The University of Adelaide School of Economics*, Research Paper No. 2009-32.
- Power of Siberia. The Largest Gas Transmission System in Russia's East. <http://www.gazprom.com/projects/power-of-siberia/>. Erişim Tarihi: 25 Mayıs 2019.
- Pugliese, G. ve Insisa, A (2017). Money: Economic Rivalry and Economic Statecraft in Sino-Japanese Relations. *Sino-Japanese Power Politics*, DOI 10.1057/978-1-137-59554-6_5
- Qi-zhou H., Wen-zhi W., Li Y.S., Li C.W. (1994). "Current Characteristics Of The South China Sea". *Oceanology of China Seas*. Ed. Di Z., Yuan-Bo L., Cheng-Kui Z. Springer, Dordrecht, 39-47. https://doi.org/10.1007/978-94-011-0862-1_5.
- Qingxin Lan ve Chaofan Chen (2019). "Study on the Construction of Market Cooperation Mechanism Between China and Asia, Africa and Latin America Under the Strategy of Going Out". *Regional Mutual Benefit and Win-win Under the Double Circulation of Global Value*. Ed. Liu W., Zhang H. Springer: Global Economic Synergy of Belt and Road Initiative.
- Raes, Alein. "RMB internationalisation: Where we are and what we can expect in 2018, RMB Tracker". Son güncelleme: 13 şubat 2018. <https://www.cfoinnovation.com/management/rmb-internationalisation-where-we-are-and-what-we-can-expect-2018>. Erişim Tarihi: 9 Mart 2019.
- Rahman, Khalid (2013). "New Silk Road Initiative and Pak-China Relations". *Policy Perspectives*, 10:1, 131-145.
- Rajagopalan, Rajeswari Pillai. "A New China Military Base in Pakistan?" Son güncelleme: 9 şubat 2018. <https://thediplomat.com/2018/02/a-new-china-military-base-in-pakistan/>. Erişim Tarihi: 10 Aralık 2018.
- Reeves, Jeffrey (2018). "China's Silk Road Economic Belt Initiative: Network and Influence Formation in Central Asia". *Journal of Contemporary China*, 27:112, 502-518, DOI: 10.1080/10670564.2018.1433480.

- Regencia, T. “Duterte to US forces: Get out of southern Philippines”. Son güncelleme: 13 Eylül 2016. <http://www.aljazeera.com/news/2016/09/duterte-forces-southern-philippines-160913003704576.html>. Erişim Tarihi: 8 Kasım 2019.
- Reuters. “China's 2019 coal imports set to rise more than 10%: analysts”. Son güncelleme: 22 Kasım 2019. <https://www.reuters.com/article/us-china-coal-imports/chinas-2019-coal-imports-set-to-rise-more-than-10-analysts-idUSKBN1X10OM>. Erişim Tarihi: 16 Aralık 2019.
- Rickleton, Chris. “Chinese Refinery in Kyrgyzstan to Reduce Russian Leverage”. Son güncelleme: 3 Nisan 2013. <http://chinaincentralasia.com/2013/04/03/chinese-refinery-in-kyrgyzstan-to-reduce-russian-leverage/>. Erişim Tarihi: 13 Kasım 2019.
- Rocha, Euan. “CNOOC closes \$15.1 billion acquisition of Canada's Nexen”. Son güncelleme: 25 Şubat 2013. <https://www.reuters.com/article/us-nexen-cnooc/cnooc-closes-15-1-billion-acquisition-of-canadas-nexen-idUSBRE91O1A420130225>. Erişim tarihi: 18 Temmuz 2019.
- Rosenboim, Or (2015). “Geopolitics and Empire: Visions of Regional World Order in the 1940s”. *Modern Intellectual History*, 12(2), 353-381. DOI: 10.1017/S1479244314000547.
- Røseth, Tom (2017). “Russia’s Energy Relations with China: Passing the Strategic Threshold?” *Eurasian Geography and Economics*, 58:1, 23-55, DOI: 10.1080/15387216.2017.1304229.
- Reilly, James (2017). “China’s economic statecraft in Europe”. *Asia Eur J*, 15:173–185, DOI 10.1007/s10308-017-0473-6.
- Rolland, Nadège (2019). “A China–Russia Condominium over Eurasia”. *Survival*, 61:1, 7-22, DOI: 10.1080/00396338.2019.1568043.
- Saad, Lydia. Americans See China Crowding Out U.S. as Economic Leader. Son güncelleme: 21 Şubat 2008. <http://news.gallup.com/poll/104479/Americans-See-China-Crowding-US-Economic-Leader.aspx>. Erişim Tarihi: 6 Şubat 2018.

- Sampathkumar, Mythili. Trump has said America could 'go back' into the Paris climate change deal." Son güncelleme: 10 Ocak 2018. <https://www.independent.co.uk/news/world/americas/us-politics/trump-paris-climate-deal-agreement-us-go-back-latest-a8152531.html>. Erişim Tarihi: 7 Mayıs 2019.
- Samphel, Thubten, Sonam, Bhuchung D., Dorjee, Rinzin ve Desal Tenzin (2017). "Cultural Genocide in Tibet". *Tibet Policy Institute*, International Relations Central Tibetan Administration.
- Sancak, Kadir (2016). *Uluslararası İlişkilerde Güç Kavramı ve Yumuşak Güç*. Ankara: Nobel Kitap.
- Sander, Oral (2012). *Siyasi Tarih 1918-1994*. Ankara: İmge Kitapevi.
- Sarı, Yaşar (2016). "Türkmenistan'ın Enerji Politikası". *Türkmensitan*. Ed. Kamer Kasım. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, 153-198.
- Saud, Adam (2018). "Changing Dynamics of Uzbekistan's Foreign Policy under Shavkat Mirziyoyev: Prospects for Central Asian Regional Economic Integration." *Central Asia Journal*, No. 82.
- Sayın, Yusuf (2013). "Konfüçyüs'ün Yeniden Keşfi ve Çin'in Dış Politikasında Dönüşüm." *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, no: 29, 223-237.
- Schwartz, L. "Competing Claims in the South China Sea Potential Paths Forward and Implications for the United States". Son güncelleme: 19 Şubat 2014. <http://www.nbr.org/research/activity.aspx?id=401>. Erişim Tarihi: 20 Ağustos 2018.
- Scissors, Derek (2019). "Chinese Investments: State-Owned Enterprises Stop Globalizing, for the Moment". *American Enterprise Institute*.
- SCO Charter. "Charter of the Shanghai Cooperation". Son güncelleme: Eylül 202. <http://eng.sectsco.org/documents/>. Erişim Tarihi: 21 Eylül 2019.
- Shahriar, F. M. Tunvir (2013). "South China Sea Dispute: Asian Detonator to a Global Catastrophe?" *International Refereed Research Journal*, 3:1, 11-33.

- Shen, Simon ve Chan, Wilson (2018). "A comparative study of the Belt and Road Initiative and the Marshall Plan". *Palgrave Communications*, DOI: 10.1057/s41599-018-0077-9.
- Shree Chhetri, Preksha. (2019). "The One Belt, One Road Project as a Response to Eurasia's Energy Crisis: An Exploratory Study". *Global Politics*, 5th Workshop on EU-Asia Relations, 10.1007/978-3-319-99837-4_3.
- Shi, C. Xiaoqin (2015). "UNCLOS and China's Claim in the South China Sea". *The Centre for Defence and Strategic Studies of Australian Defence College*.
- SIIS (2018). "BRI- economic Corridors and Key Operational Investments". *Shanghai Institute for International Studies*, China Investment Research, March 2018.
- SIPRI. "SIPRI Military Expenditure Database, Stockholm International Peace Research Institute". <https://www.sipri.org/databases/milex>. Erişim Tarihi: 11 Mayıs 2018.
- Singer, J. David (1961). "The Level-of-Analysis Problem in International Relations". *World Politics*. New York: *Cambridge University Press*, DOI: 10.2307/2009557, 77-92.
- Singh, Mandip (2012). *Critical Assessment of China's Vulnerabilities in Tibet*. New Delhi: Institute for Defence Studies & Analyses.
- Sinopec. "Our Company". Son güncelleme: 6 Mayıs 2019. http://www.sinopec.com/listco/en/about_sinopec/our_company/company.shtml.
- Skalamera, Morena (2014). "Booming Synergies in Sino-Russian Natural Gas Partnership: 2014 as the Propitious Year". *Harvard University Kennedy School Belfer Center Geopolitics of Energy Project Report*, May 2014.
- Smith, Sheila, A. (2019). *Japan Rearmed*. Cambridge: Harvard University Press.
- Smolaga, Mateusz (2017). "Asian Development Bank and Asian Infrastructure Investment Bank – is cooperation possible?" *Overcoming Controversies in East Asia*. Ed. Tomasz Kaminski. Łódź: Łódź University Press, 191-214.

- So, Alvin Y. ve Chu, Yin Wah (2012). “The Transition from Neoliberalism to State Neoliberalism in China at the Turn of the Twenty-First Century”. *Developmental Politics in Transition*. Ed. Kyung-Sup C., Fine B., Weiss L. London: Palgrave Macmillan.
- Sørensen, Camilla T. N. (2015). “The Significance of Xi Jinping’s “Chinese Dream” for Chinese Foreign Policy: From “Tao Guang Yang Hui” to “Fen Fa You Wei”. *Jornal of China International Relations*, 3:1, 53-73.
- Southerland, M. (2016). “China’s Island Building in the South China Sea: Damage to the Marine Environment, Implications, and International Law”. *U.S.-China Economic and Security Review Commission Staff Research Report*, 3-11, <https://doi.org/10.5278/ojs.jcir.v3i1.1146>,
- Sönmez, A. Sait (2010). “Yakın Çevre Doktrini Bağlamında Yeltsin Dönemi Rusya Federasyonu’nun Bağımsız Devletler Topluluğu Ülkeleriyle İlişkileri”. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 27, 277-290.
- Sönmezoğlu, Faruk (2014). *Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi*. İstanbul: Der Yayınları.
- Spechler, Martin C. (2009). “Human Rights in Central Eurasia: The Unexpected Sides of Economic Growth and Authoritarian Rule”. *Problems of Post-Communism*, 56:2, 3-16. <https://doi.org/10.2753/PPC1075-8216560201>,
- Sperling, Elliot (2009). “Tibet and China: The Interpretation of History Since 1950”. *China Perspectives*, Vol 9, 24-37.
- SPL (Sustainability Pty Ltd), (2017). “Independent Environmental and Social Consultant’s Monitoring Report for the Shah Deniz II – Gas Field Expansion Project”. *SGC001_IESC Desk-Based Monitoring Report*.
- Sprague, Andrew (2015). “Russian Meddling In Its Near Abroad: The Use of Frozen Conflicts as a Foreign Policy Tool”. *Institut Barcelona Estudis Internacionals*, Student Paper Series 28.
- Sputnik. “Panama, Çin'i Tayvan'a 'tercih etti’”. 13 Haziran 2017. <https://tr.sputniknews.com/asya/201706131028865099-panama-cin-tayvan/>. Erişim Tarihi: 20 Ekim 2019

- Staalesen, Atle. “Chinese oil company considers investing in Russian Arctic LNG”. Son güncelleme: 14 Haziran 2018a. <http://www.rcinet.ca/eye-on-the-arctic/2018/06/14/russia-china-gas-arctic-lng-business-investment/>. Erişim Tarihi: 26 Eylül 2018.
- Staalesen, Atle. “Chinese bank invests in Russia’s Northern Sea Route”. Son güncelleme: 12 Haziran 2018b. <http://www.rcinet.ca/eye-on-the-arctic/2018/06/12/china-russia-arctic-shipping-infrastructure-northern-sea-route/>. Erişim Tarihi: 6 Aralık 2019.
- Stapczynski, Stephen. “Trade Deal Could Propel U.S. to Top of China's LNG Supplier List”. Son güncelleme: 12 Haziran 2019. <https://www.bloomberg.com/news/articles/2019-06-12/trade-deal-could-propel-u-s-to-top-of-china-s-lng-supplier-list>. Erişim Tarihi: 9 Temmuz 2019’da erişildi.
- State of PRC. “China’s Military Strategy (full text)”. Son güncelleme: 27 Mayıs 2015. http://english.gov.cn/archive/white_paper/2015/05/27/content_281475115610833.htm. Erişim Tarihi: 20 Şubat 2018.
- State of PRC. “China Adheres to the Position of Settling Through Negotiation the Relevant Disputes Between China and the Philippines in the South China Sea”. Son güncelleme: 13 Temmuz 2016. http://www.china.org.cn/government/whitepaper/node_7239601.htm. Erişim tarihi: 8 Nisan 2019.
- STATS. “Statistical Communiqué on National Economic and Social Development in 2017”. Son güncelleme: 28 Şubat 2018. http://www.stats.gov.cn/tjsj/zxfb/201802/t20180228_1585631.html. Erişim Tarihi: 2 Mayıs 2019.
- Stegen, Karen Smith (2015). “Understanding China’s global energy strategy”. *International Journal of Emerging Markets*, 10:2, 194 – 208.
- Steil, Benn ve Rocca, Benjamin Della. “Belt and Road Tracker”. Son güncelleme: 8 Mayıs 2019. <https://www.cfr.org/article/belt-and-road-tracker>. Erişim tarihi: 28 Ekim 2019.
- Štiglic, Dušan (2017). “Towards Security Throughout Economic Policy: a Baldwin’s Approach”. *Journal of Security and Sustainability Issues*, 7:1, 67-78. [http://dx.doi.org/10.9770/jssi.2017.7.1\(6\)](http://dx.doi.org/10.9770/jssi.2017.7.1(6)).

- Stuart, Harris (2014). *Çin Dış Politikası*. Çev. Aslan Yavuz Şir. İstanbul: Matbuat Yayın Grubu.
- Stephen J. Blank (2006). "The Eurasian Energy Triangle: China, Russia, and the Central Asian States". *The Brown Journal of World Affairs*, V12:2, 53-67.
- Stracqualursi, Veronica. "10 times Trump attacked China and its trade relations with the US". Son güncelleme: 9 Kasım 2017. <https://abcnews.go.com/Politics/10-times-trump-attacked-china-trade-relations-us/story?id=46572567>. Erişim tarihi: 17 Eylül 2019.
- Sulek, Mirosław (2018). "Trzy Działy Prakseologii". *Rocznik naukowy Wydziału Zarządzania w Ciechanowie Wyższej Szkoły Menedżerskiej w Warszawie*. 1-2, t. II, 51-70.
- Surface area (sq. km) – Kazakhstan. <https://data.worldbank.org/indicator/AG.SRF.TOTL.K2?locations=KZ>. Erişim Tarihi: 6 Ocak 2020.
- Sümer, Gültekin (2008). "Amerikan Dış Politikasının Kökenleri ve Amerikan Dış Politik Kültürü". *Uluslararası İlişkiler*, 5:19, 119-144.
- Swaine, Michael D. (2013). "China's Maritime Disputes in the East and South China Seas". *U.S.-China Economic and Security Review Commission: 1-12*.
- Şöhret, Mesut (2015). "Enerji Güvenliğinin Ekonomi Politikası ve Uluslararası Çatışmalara Etkisi". *Enerji Diplomasisi*. Ed. Hasret Çomak, Caner Sancaktar ve Zafer Yıldırım. İstanbul: Beta Yayınları, 1-46.
- TCDB. "Şanhay İşbirliği Örgütü." <http://www.mfa.gov.tr/sanghay-isbirligi-orgutu.tr.mfa>. Erişim tarihi: 21 Eylül 2019'da erişildi.
- TDK. "Güç". Son güncelleme: 7 Aralık 2019. http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&kelime=g%C3%BC%C3%A7.
- Tekdal, Veysel (2018). "China's Belt and Road Initiative: at the crossroads of challenges and ambitions". *The Pacific Review*, 31:3, 373-390, DOI: 10.1080/09512748.2017.1391864
- "The "Six Assurances" to Taiwan". <http://www.taiwandocuments.org/assurances.htm>. Erişim tarihi: 7 Mayıs 2019.

- The White House Office of the Press Secretary. “Remarks by President Obama to the Australian Parliament”. Son güncelleme: 17 Kasım 2011. <https://www.whitehouse.gov/the-press-office/2011/11/17/remarks-president-obama-australian-parliament>. Erişim Tarihi: 8 Nisan 2018.
- Thukydides (2017). *Peloponnesos Savaşları*. Çev. Furkan Akderin. İstanbul: Belge yayınları.
- Tian, Hao (2018). “China’s Conditional Aid and Its Impact in Central Asia”. *China’s Belt and Road Initiative and its Impact in Central Asia*. Ed. Marlene Laruelle. Washington D.C.: The George Washington University, 21-33.
- Toktomushev, Kemel (2016). “One Belt, One Road: A New Source of Rent for Ruling Elites in Central Asia?” *China’s Belt and Road Initiative and its Impact in Central Asia*. Ed. Marlene Laruelle. Washington D.C.: The George Washington University, 77-85.
- Total. “Yamal LNG: The Gas that Came in from the Cold”. <https://www.total.com/en/energy-expertise/projects/oil-gas/lng/yamal-lng-cold-environment-gas>. Erişim Tarihi: 4 Kasım 2019.
- TP (2017). “Ham petrol ve Doğal Gaz Sektör Raporu”. *Türkiye Petrolleri Strateji Geliştirme Daire Başkanlığı*.
- “Trains, sea ports of China’s new Silk Road”. Son güncelleme: 11 Mayıs 2017. <https://www.livemint.com/Politics/L7ZdhqoWrmqp3siLG4mdhJ/Trains-sea-ports-of-Chinas-new-Silk-Road.html>. Erişim Tarihi: 16 Eylül 2019’da erişildi.
- Truman, Harry S. “Memorandum of Telephone Conversation with Admiral Sidney Souers”. Son güncelleme: 5 Ocak 1950. https://www.trumanlibrary.org/whistlestop/study_collections/achesonmemos/index.php?documentid=66-3_38. Erişim Tarihi: 8 Haziran 2019.
- Tuğtan, Mehmet Ali (2014). “Güç, Anarşi ve Realizm”. *Küresel Siyasete Giriş*. Ed. Evren Balta. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Türker, Nurcan (2007). “Çin’deki Düşünce Akımlarına Genel Bakış”. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 22:1, 289-298.

Türkmenistan ile Çin arasındaki 4. doğal gaz boru hattının inşasına olan ilgi arttı. Son Güncelleme: 23 Temmuz 2019. <https://ticaret.gov.tr/blog/ulkelerden-ticari-haberler/turkmenistan/turkmenistan-ile-cin-arasindaki-4-dogal-gaz-boru-hattinin-insasina-olan-ilgi-art>. Erişim Tarihi: 5 Ocak 2020.

Türkiye'nin gaz depolarına 1,2 milyar dolarlık Çin finansmanı. Son Güncelleme: 27 Temmuz 2018. <https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/turkiyenin-gaz-depolarina-1-2-milyar-dolarlik-cin-finansmani/1215490>. Erişim tarihi 2 Şubat 2020.

Tzu, Sun (2017). *Savaş Sanatı*. Çev. Pınar Erturan. İstanbul: Remzi Kitapevi.

UNOLS. “United Nations Oceans and Law of the Sea” Son güncelleme: 3 Mayıs 2011. http://www.un.org/Depts/los/clcs_new/submissions_files/submission_mysvnm_33_2009.htm. Erişim Tarihi: 2 Eylül 2017.

“Unraveling the Maritime Silk Road”. Son güncelleme: 5 Ocak 2019. <https://www.beltandroad.news/2019/01/05/unraveling-the-maritime-silk-road/>. Erişim Tarihi: 5 Şubat 2019.

UNWTO. “Strong Outbound Tourism Demand from Both Traditional and Emerging Markets in 2017”. 23 Nisan 2018a. <http://media.unwto.org/press-release/2018-04-23/strong-outbound-tourism-demand-both-traditional-and-emerging-markets-2017>. Erişim Tarihi: 9 Nisan 2019.

UNWTO. “International Tourism Results: the Highest in Seven Years”. Son güncellemeler: 15 Ocak 2018b. <http://media.unwto.org/press-release/2018-01-15/2017-international-tourism-results-highest-seven-years>. Erişim Tarihi: 9 Nisan 2019.

US Census. “Trade in Goods with China”. Son güncelleme: 20 Ocak 2020. <https://www.census.gov/foreign-trade/balance/c5700.html>. Erişim tarihi: 20 Ocak 2020.

U.S. Dept of Defense (2015). “The Asia-Pacific Maritime Security Strategy”. *Achieving U.S. National Security Objectives in a Changing Environment*.

U.S. Department of State (2014). “Limits in the Seas, China: Maritime Claims in the South China Sea”. *U.S. Department of State Bureau of Oceans and International Environmental and Scientific Affairs*, N: 143.

- Vakulchuk, Roman ve Indra, Overland (2019). “China’s Belt and Road Initiative through the Lens of Central Asia”. *Regional Connection under the Belt and Road Initiative*. Ed. Fanny M. Cheung and Ying-yi Hong. London: Routledge, 115–133.
- Vangeli, Anastas (2019). “A Framework for the Study of the One Belt One Road Initiative as a Medium of Principle Diffusion”. *Mapping China’s “One Belt One Road” Initiative*. Ed. Li Xing, 57–89.
- Waltz, Kenneth N. (1959). *Man, the State and War*. New York: Columbia University Press.
- Waltz, Kenneth N. (2000). “Structural Realism after the Cold War”. *International Security*, 25:1, 5-41.
- Waltz, Kenneth N. (2010). *Uluslararası Politika Teorisi*. Çev. Osman S. Binatlı. Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Wang, Boan, Li, Jianhua ve Wu, Haiyan (2014). “Review and Assessment of Chinese Energy Policy Since the Reform and Opening Up”. *Emerging Markets Finance & Trade*, 50:5, 143–158. DOI: 10.2753/REE1540-496X500510.
- Wang, Huiyao ve Miao, Lu (2016). *China Goes Global: How China’s Overseas Investment is Transforming its Business Enterprises*. London: Palgrave Macmillan.
- Wang, Jianwei (2009). “China’s Peaceful Rise: A Comparative Study”. *EAI Fellows Program Working Paper Series*, No. 19.
- Wang, Yiwei ve Liu, Xuejun (2019). “Is the Belt and Road Initiative a Chinese Geopolitical Strategy?”. *Asian Affairs*, DOI: 10.1080/03068374.2019.1602388.
- Wasserstrom, R. Jeffrey (2015). *21. Yüzyılda Çin*. Çev. Hür Güldü. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Wei, Shan ve Clarcken, Ryan (2011). “China’s Western Development Strategy in Tibet and Xinjiang”. *EAI Background Brief*, No. 639.
- Veg, Sebastian (2008). “Chinese Intellectuals and the Problem of Xinjiang”. *China Perspectives*, Vol. 9, 142-150.

- Weise, Elizabeth. “U.S. now can ask travelers for Facebook, Twitter handles”. Son güncelleme: 1 Haziran 2017. <https://www.usatoday.com/story/tech/news/2017/06/01/us-now-can-ask-travelers-facebook-twitter-handles/102393236/>. Erişim tarihi: 4 Mart 2019.
- Weifeng, Zhou ve Mario, Esteban (2018). “Beyond Balancing: China’s approach towards the Belt and Road Initiative”. *Journal of Contemporary China*, 27:112, 487-501, DOI:10.1080/10670564.2018.1433476.
- Westcott, Ben; Jiang, Steven ve Wang, Serenitie. “Xi Jinping's China shows off force in South China Sea.” Son güncelleme: 12 Nisan 2018. <https://edition.cnn.com/2018/04/12/asia/xi-jinping-south-china-sea-intl/index.html>. Erişim Tarihi: 9 Nisan 2019.
- White Paper. “White Paper on Peaceful Development Road Published”. Son güncelleme: 22 Aralık 2005. <http://www.china.org.cn/english/2005/Dec/152669.htm>. Erişim Tarihi: 27 Mayıs 2019.
- White Paper. “China’s National Defense in 2006, II. National Defense Policy”. Son güncelleme: Aralık 2006. <http://www.china.org.cn/english/features/book/194485.htm>. Erişim Tarihi: 30 Temmuz 2019.
- White Paper. “China’s Foreign Aid Information Office of the State Council The People’s Republic of China”. Son güncelleme: Nisan 2011. http://english.gov.cn/archive/white_paper/2014/09/09/content_281474986284620.htm. Erişim Tarihi: 7 Mayıs 2019.
- White Paper. “China’s Foreign Aid (2014)”. Son güncelleme: 23 Ağustos 2014a. http://english.gov.cn/archive/white_paper/2014/08/23/content_281474982986592.htm. Erişim Tarihi: 10 Temmuz 2018.
- White paper. “China’s Foreign Aid Information Office of the State Council”. Son güncelleme: July 2014b. http://english.gov.cn/archive/white_paper/2014/08/23/content_281474982986592.htm. Erişim Tarihi: 12 Aralık 2018.
- White Paper. “China’s Military Strategy”. Son güncelleme: 7 Mayıs 2015. http://english.gov.cn/archive/white_paper/2015/05/27/content_281475115610833.htm. Erişim tarihi: 3 Şubat 2019.

- Wilhelmsen, Julie ve Flikke, Geir (2011). “Chinese–Russian Convergence and Central Asia”. *Geopolitics*, 16:4, 865-901, DOI: 10.1080/14650045.2010.505119.
- WITS. “China exports, imports and trade balance by country 2017”. Son güncelleme: Ocak 2018. <https://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/Country/CHN/Year/2017/TradeFlow/EXPIMP/Partner/by-country>. Erişim tarihi: 20 Ekim 2019.
- Wolff, Peter (2016). “China’s ‘Belt and Road’ Initiative – Challenges and Opportunities”. *German Development Institute*.
- Wolters, Alexander (2018). “Hegemonic or Multilateral? Chinese Investments and the BRI Initiative in Tajikistan and Kyrgyzstan”. *China’s Belt and Road Initiative and its Impact in Central Asia*. Ed. Marlene Laruelle. Washington, D.C.: The George Washington University, 41-50
- Workman, Daniel. “Top 15 Crude Oil Suppliers to China”. Son güncelleme: 29 Ocak 2020. <http://www.worldstopexports.com/top-15-crude-oil-suppliers-to-china/>. Erişim Tarihi: 2 Şubat 2020.
- WPR. “China Population 2019”. Son güncelleme: 28 Ağustos 2019. <http://worldpopulationreview.com/countries/china-population/>. Erişim tarihi: 7 Ekim 2019.
- Wu, Kang (2014). “China's energy security: Oil and Gas”. *Energy Policy*, 73, 4–11. <http://dx.doi.org/10.1016/j.enpol.2014.05.040>.
- Wu, Lei (2012). “The Oil Politics & Geopolitical Risks with China “Going out” Strategy toward the Greater Middle East”. *Journal of Middle Eastern and Islamic Studies in Asia*.
- Xiaotong, Zhang ve Belgibayev, Marlen. “China’s Eurasian Pivot”. Son güncelleme: 1 Aralık 2014. <http://www.theasanforum.org/chinas-eurasian-pivot/>. Erişim Tarihi: 21 Aralık 2018.
- Xu, Bo ve Reisinger, William M. (2019). “Russia's Energy Diplomacy with China: Personalism and Institutionalism in Its Policy-making Process”. *The Pacific Review*, 32:1, 1-19, DOI: 10.1080/09512748.2018.1428675.

- Yang, Yi Edward ve Liang, Wei Liang (2019). “Introduction to China’s Economic Statecraft: Rising Influences, Mixed Results”. *Journal of Chinese Political Science*, <https://doi.org/10.1007/s11366-019-09614-1>.
- Yılmaz, Sait (2008). “Yükselen Çin’in Güvenlik Politikası ve Stratejileri”. *Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 1:2, 77-98.
- Yılmaz, Sait (2012). *Akıllı Güç*. İstanbul: Kum saati Yayınları.
- Yılmaz, Sait (2017). *Uluslararası Güvenlik Teori, Pratik ve Gelecek*. Ankara: Kaynak Yayınları.
- Yılmaz, Serafettin ve Changming, Liu (2018). “China’s ‘Belt and Road’ Strategy in Eurasia and Euro-Atlanticism”. *Europe-Asia Studies*, 70:2, 252-276, DOI: 10.1080/09668136.2018.1435777.
- Yolaç, S. Can (2016). *Herkes İçin Çin Tarihi: Siyaset, Kültür ve Medeniyet*. Ankara: Olasılık Yayıncılık.
- Yu-Lan, Fung (2009). *Çin Felsefesi Tarihi*. Çev. Fuat Aydın. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Zemin, Jiang. “Full Text of Jiang Zemin's Report at 16th Party Congress”. Son güncelleme: 18 Kasım 2002. https://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/topics_665678/3698_665962/t18872.shtml. Erişim Tarihi: 27 Ağustos 2018.
- Zhana, Liuyang, Jua, Meiting ve Liua, Jinpeng (2011). “Improvement of China Energy Label System to Promote Sustainable Energy Consumption”. *Energy Procedia*, 5, 2308–2315.
- Zhang, Jian (2015). “China's New Foreign Policy under Xi Jinping: towards ‘Peaceful Rise 2.0’?” *Global Change, Peace & Security*, 27:1, 5-19, DOI: 10.1080/14781158.2015.993958.
- Zhang, Shu. “China is offering to buy up to 5%of Saudi Aramco directly”. Son güncelleme: 19 Mart 2017. <https://www.businessinsider.com/china-offering-to-buy-5-of-saudi-aramco-2017-10>. Erişim Tarihi: 26 Eylül 2019.

Zheng, Sarah. “China now has over 300 million Vehicles... that’s almost America’s total population”. Son gncelleme: 19 Nisan 2017. <https://www.scmp.com/news/china/economy/article/2088876/chinas-more-300-million-vehicles-drive-pollution-congestion>. Erişim Tarihi: 5 Nisan 2019.

Zhengqing, Yuan ve Xiaoqin, Song (2015). “The dissemination of the Five Principles of Peaceful Coexistence”. *The Journal of International Studies*, No. 05, 66–81, 2015.

2B1st. “CNPC and KMZ to Double Crude Oil Pipeline from Kazakhstan to China”. Son gncelleme: 2 Nisan 2013. <https://www.2b1stconsulting.com/cnpc-and-kmz-to-double-crude-oil-pipeline-from-kazakhstan-to-china/>. Erişim Tarihi: 8 Ağustos 2019.

EKLER

Ek 1: Etik Kurul Onayı

**Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi
Sosyal Bilimlerde İnsan Araştırmaları Etik Kurulu**

İshak TURAN

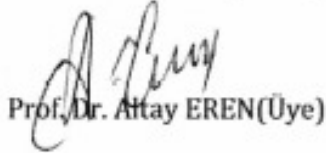
Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Uluslararası İlişkiler A.B.D

Sayın İshak TURAN,

"Soğuk Savaş Sonrasında Çin'in Enerji Güvenliği Bağlamında Avrasya Bölgesindeki Politikası" konulu İnsan Araştırmaları Etik Kuruluna yapmış olduğunuz başvuru (Protokol NO. 2019/278) Kurulumuzun 10.08.2019 tarihli ve 2019/08 toplantısında değerlendirilerek etik olarak uygun bulunmuştur. Bilgilerinize sunarız.

Prof. Dr. Hamit COŞKUN (Başkan)

Prof. Dr. Mehmet ERYİĞİT (Üye)

Prof. Dr. Atay EREN (Üye)

Prof. Dr. H. Birol YALÇIN (Üye)

Doç. Dr. Seval ALKOY (Üye)

Doç. Dr. Abdullah DURAKOĞLU (Üye)

Av. Zühal Demirci (Üye)